TEFHİMU'L KUR'ÂN

EBU'L A'LÂ MEVDÛDÎ

Bengisu

بسم الله الرحمن الرحيم

Bengisu: 26
Kaynak Eserler: 1

Tercüme
Urduca aslından tercümesini yapan:
Dr. Ahmed Asrar

Tashih
Hamid Can
Metin Karabaşoğlu

Dizgi
Bahar Dizgi
512 06 89

Sayfa Düzeni
Muharrem Yanık
531 81 43

Kapak
Sina
531 52 79

Baskı-Cilt
Temel Matbaacılık

İstanbul, 1997

TEFHİMU'L KUR'ÂN

Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî

4. CİLT

Mütercim
Dr. Ahmed Asrar

Bengisu

Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı
Zemin Kat No:34 Beyazıt-İstanbul
Tel: 516 89 70

EL - FURKÂN SÛRESİ

Adı: Sûrenin adı, daha ilk âyette geçen, "tebarekellezî nezzel el furkân" cümlesinden alınmıştır. Bu ad da, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer sûreleri gibi, bir yazının başlığı veya konusu olmayıp sadece bir semboldür. Fakat, daha sonra göreceğimiz gibi, bu ad, sûrenin içeriği ile yakından ilgilidir.

İniş Tarihi: el-Furkân sûresinin içeriği ve anlatımına bakıldığında, bunun iniş tarihinin de Mü'minûn sûresininki gibi Mekke döneminin ortaları olduğu anlaşılıyor. İbn Cerir ve İmam Râzi, Dahhak bin Müzâhim ve Mukâtil bin Süleyman'ın, el-Furkân'ın, en-Nisa sûresinden 8 yıl önce indiği yolundaki rivâyetini nakletmişlerdir. Bu bakımdan da, bu sûrenin iniş tarihi Mekke döneminin ortalarına rastlıyor. (İbn Cerir, cilt: 19, s. 28, 30; Tefsir-i Kebir, cilt: 6, s. 358).

Ana Konusu ve Bahisleri: Bu sûrede, Mekkeli kâfirlerin, Kur'ân'a, Yüce Peygamber'in peygamberliğine ve öğretilerine yaptıkları itirazlardan ve eleştirilerden söz edilmiştir. Bu itiraz ve eleştirilere uygun cevaplar verilmiş, ayrıca Hak dâvetinden yüz çevirmenin kötü neticeleri hakkında uyarılarda bulunulmuştur. Sonunda ise, Mü'minûn sûresi gibi, iman sahiplerinin ahlâk ve faziletlerine işaret edilerek ahlâkî özelliklerinin, iyilik ve kötülüğün bir ölçüsü olduğu kaydedilmiştir. Yani denilmek isteniyor ki, bir tarafta, Hz. Muhammed Mustafa sallallâhu âleyhi vesellemin talimatı ve telkinleri sayesinde böylesine güzel ahlâk ve karaktere sahip kişiler yetiştirilmiştir ve yetiştirilecektir; ve diğer tarafta, cahil Araplarda yaygın olduğu ve korunması için inatçı ve cahil kimselerin bütün güçlerini harcadıkları bir ahlâk örneği vardır. Şimdi akl-ı selim sahibi herkes bu iki örnekten hangisini beğendiklerini kendileri ortaya koyabilir. Bu soru bütün Arap vatandaşlara sorulmuştur ve aradan geçen birkaç yıl sonra, çok küçük bir azınlığın dışında tüm milletin bu soruya verdiği cevap tarih sayfalarına geçmiştir.

EL - FURKÂN SÛRESİ

(Mekke'de nâzil olmuştur, 77 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ۝١
الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın Adıyla

1: Furkân[1] (Kur'ân)'ı, âlemlerin bir korkutucusu[2] olsun diye kuluna indiren[3] Allah'ın şanı ne yücedir.[4]

Açıklamalar

1. Yani Kur'ân-ı Kerîm. Furkân, fe, re, ka, kökünden çıkan mastardır. Fark kökü, iki şeyi birbirinden ayırmak ya da bir şeyi çeşitli parçalara ayırmak anlamını taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerîm için bu kökün kullanılması, ya "fârık" ya da "mefrûk" anlamında olmuştur; ya da, bundan ifadede mübâlağa da kastedilmiş olabilir. Şöyle ki, fark etmek veya ayırım yapmak konusunda bu öylesine üstün bir eserdir ki, bu "fark"ın ta kendisidir. Şimdi bu kelimeyi, birinci ve üçüncü anlamına göre kabul etsek en uygun tercümesi "ölçü", "nihai bir şey" veya "kriter" olabilir. Bunu diğer anlamda kabul edersek, bu, değişik cüz veya parçalardan oluşan ve değişik zamanlarda inen bölümlerden meyda-

na gelen bir şey demek olacaktır. İşte Kur'ân-ı Kerîm bu her iki anlamda Furkân'dır.

2. Nezir, haber veren, tenbih eden, korkutan ve gaflet ile sapıklığın kötü sonuçları hakkında uyaran demektir. Burada bundan hem Furkân, hem de kul kastedilmiş olabilir. Burada kullanılan ifade çok anlamlı olduğu için her ikisi kastedilmiş olabilir. Gerçekten de, her ikisinin görevi ve fonksiyonu aynıdır. Bu bakımdan "nezir" hem Kur'ân , hem kul, yani Hz. Peygamber olabilir. Ayrıca, "âlemlerin neziri" ifadesi kullanılmıştır. Bundan, Kur'ân ile Hz. Peygamber'in dâvetinin tek bir ülke veya millete mahsus olmayıp bütün dünyaya, bütün milletlere ve her çağa açık olduğu anlaşılıyor. Benzeri ifade Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde kullanılmıştır. Meselâ, "ey insanlar, şüphesiz ben sizin hepinize Allah'ın resûlüyüm" (el-A'raf: 158); "Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Ve bana kendisi ile sizi ve her işiteni inzar emek için bu Kur'ân vahyolundu" (el-En'am: 19); "(Habibim) biz seni bütün insanlara müjdeci ve korkutucu olarak gönderdik" (Sebe': 28); "Seni de (ey Resûlüm) âlemlere rahmet olmak üzere gönderdik" (el–Enbiyâ: 107), Hz. Peygamber de (s.a.v.) çeşitli hadislerinde bu konuya açıklık getirmiştir. Meselâ, "Ben siyah ile beyaz herkese gönderildim"; "Daha önce belli bir kavme belli bir peygamber gönderilirdi; ben ise tüm insanlara gönderilmiş olan bir peygamberim". (Buhari ve Müslim). Ayrıca, şöyle bir hadis de var: "Ben bütün insan topluluklarına indirildim; benim inişimle bütün peygamberler ortadan kaldırıldı". (Müslim).

3. Aslında "nezzele" kelimesi kullanılmıştır ki, "tedricen veya az az indirmek" anlamındadır. Girişteki, bu ifadenin asıl anlamının rükû 32, âyet 32'de Mekkeli kâfirlerin şu itirazına cevap olduğu göz önünde bulundurulursa, daha iyi ortaya çıkar: "Bütün Kur'ân aynı zamanda neden indirilmedi?"

4. Burada aslında "tebareke" kelimesi kullanılmıştır ki, anlamı tek bir kelime ile değil, birkaç cümle ile bile zor ifade edilebilir. Kökü be, re, ka olan ve "bereke" ve "buruk" mastarları çıkan bu kelime ile ilgili açıklamayı şöyle yapabiliriz: Bereke veya bereket, bolluk, artış, çokluk ve fazlalık kavramlarını taşır; buruk ise sebât, istikrar, kalıcılık ve lüzûm kavramlarını içerir. Daha sonra, bu mastardan "tebareke" sigâsı türetilince buna mübâlağa ve üstünlük anlamları da katılmış oluyor ve böylece bunun anlamı "aşırı bolluk", "sonsuz artış" ve kâmil

derecede istikrar ve kalıcılık oluveriyor. Bu kelime, muhtelif zamanlarda ve vesilelerle bir şeyin aşırı bolluğu veya kalıcılığı ve devamlılığı için kullanılır. Meselâ, bazan aşırı yüksekliği ifade ederken şöyle deriz: "tebarektün nahlet" (filanca hurma ağacı aşırı derecede büyümüştür). Asma'î'nin ifadesine göre bir bedevi yüksek bir tepeye tırmandı ve arkadaşlarına şöyle dedi: "tebarektü aleykum" (Ben sizden yükseldim). Bu kelime bazan bir kişinin, feyz, hayır ve iyilikte üstün olması için kullanılır; bazen da bundan bir kişinin, feyz, hayır ve iyilikte üstün olması için kullanılır; bazan da bundan bir kişinin temizliği, ahlâkî üstünlüğü ve kutsallığı kastedilir. Sebât ve lüzum ile ilgili anlamları ifâde ederken de, bu kelime kullanılır. Cümlenin seyri, yapısı, bağlam ve konuşma tarzına göre bu kelimenin ne anlam taşıdığı anlaşılır. Burada bahsedilen konuları gözümüzün önünde bulundurursak, Cenab-ı Allah için "tebareke" kelimesinin aşağıdaki şu anlamlarda kullanıldığını görürüz:

(1) Allahu Teâlâ büyük bir Muhsin (ihsanda bulunan) ve büyük bilgi sahibidir. Zira, kuluna Furkân gibi büyük bir nimet verip dünyaya bilgi verme imkânı sağlamıştır.

(2) Allah çok büyük ve haşmetlidir. Zira yerin ve göklerin hâkimiyeti ona aittir.

(3) Allah çok mukaddes ve münezzehtir. Çünkü O'nun zâtı her türlü şirk şâibesinden uzaktır. Hiçbir hemcinsi, tanrılıkta O'nun örneği veya ortağı değildir; ve O ne ölecek, ne değişikliğe uğrayacaktır ki, O'na vekâlet edecek bir oğluna ihtiyacı olsun.

(4) Allahu Teâlâ çok büyük ve yüksektir. Zira, bütün hâkimiyet O'na aittir ve kimse yetkilerinde O'na ortak olamaz.

(5) Kâmil kudret bakımından Allah üstündür. Çünkü, evrende her şeyi yaratan ve her şeyin kaderini tayin eden O'dur. (Ayrıntılı açıklamalar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: III, el-Mü'minûn sûresi, dipnot no: 14, el-Furkân sûresi, dipnot no: 19).

لَهُۥ شَرِيكٌ فِى ٱلْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهُۥ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾

2: O Allah ki, göklerin ve yerin hâkimiyeti (mülkü) O'nundur.[5] Hiç bir evlâd edinmemiştir[6]. O'nun hâkimiyetinde bir ortağı yoktur. O, her şeyi yaratıp mukadderatını tayin buyurmuştur.

Açıklamalar

5. Bunun başka bir tercümesi, "göklerin ve yerin hâkimiyeti O'na aittir" de olabilir. Yani, hâkimiyet hakkı sadece Allah'a aittir ve hâkimiyet O'na mahsûstur. Başka kimse ne bu hakka sahiptir ne de bunda ortaktır.

6. Yani, Cenab-ı Allah'ın kimse ile aile veya soy ilişkisi yoktur. O kimseyi evlâd da edinmemiştir. Kâinatta hiçbir varlık, ne soy ne de aile bağına dayanarak tanrılık iddiasında bulunamaz. Allah tek ve mutlak zâttır. Allah'ın hiç bir hemcinsi veya ailesi yoktur ki, maazallah, bir Allah'tan bir soy çıksın ve çeşitli tanrılar doğsun. Bu bakımdan, melekler, cinler ve bazı insanları Allah'ın evlâtları sanarak tanrı ve tapılacak şey ilân eden müşrikler tamamıyla cahil ve sapıktırlar. Aynı şekilde, sadece cehâlet ve sapıklık sebebiyle ırk, soy açısından olmasa da, başka sebeplerden dolayı bazı kimseleri Allah'ın evlâtları ilân edenler de yanlış yoldadırlar. Allah'ın oğlu veya evlatlığı fikrinin gerçek olması şöyle dursun, bu tamamıyla saçmadır. Bu kavramı geliştirenler veya benimseyenlerin âdi kafaları, zât-i İlâhî'nin yüceliğini kavramaktan âcizdirler. Bunlar, her türlü insani ihtiyaçlardan münezzeh olan Allahu Teâlâ'yı, ya yalnızlıklarından bunalıp, ya sevgi ve şefkat ile acıma duygusuna kapılıp ya da adlarını sürdürmek veya birini varis yapmak telaşına düşüp bir çocuğu evlât edinen kişilere benzetmeye çalışırlar. Evlâtlık fikri işte bu üç sebepten dolayı insanların aklına gelir ve bunlardan herhangi birini Cenâb-ı Allah'a yakıştırmak büyük bir akılsızlık, küstâhlık ve günâhtır. (Ayrıntılı açıklamalar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, Yunus sûresi, dipnot: 66-68).

7. Burada aslında Arapça'da krallık, hakimiyet ve muhtariyet (egemenlik) anlamını taşıyan "mülk" kelimesi kullanılmıştır. Anlatılmak istenen şudur: Yüce Allah bütün kâinatın Mutlak Hâkimidir ve egemenlik haklarında başka kimsenin payı yoktur. Zâten bu husus, O'nun bir Yaradan veya Ma'bûd olmasının delilidir. Zira, insan ancak bazı kuvvet ve kudret, fayda ve zarar verme kabiliyeti ve kaderleri değiştirme gücü olduğunu sandığı varlıklara ibadet eder veya saygı gösterir. Zayıf, güçsüz ve çaresiz varlıkları, en akılsız kimseler bile Mabud veya

Yaradan olarak kabul etmeye yanaşmazlar. Şimdi bu kâinatta Allahu Teâlâ'nın dışında kimsenin O'nun kuvveti ve kudretine sahip olmadığı anlaşılırsa, hiç bir boyun, O'ndan gayrı kimsenin önünde acz ve niyaz için eğilmez, hiçbir el, O'ndan başka kimsenin önüne dua ve niyaz için uzanmaz, hiçbir dil, O'ndan başka kimsenin hamdini söylemez, onun için minnet ve şükranda bulunmaz ve de dünyanın en aptal kişisi bile, gerçek mabudunun dışında birine itaat ve kullukta bulunmaz veya şahsen ve doğrudan hükmetme hakkına sahip olduğunu düşünmez. Bu husus, yukarıdaki şu cümle ile daha da belirgin biçimde ortaya konuyor: "Göklerin ve yerin mülkü O'nundur ve O'na aittir."

8. Bunun başka bir tercümesi de şöyle olabilir: "O, her şeyi yaratıp belli bir ölçüde tutmuştur" veya "O, her şeyi yaratıp miktarınca takdir eylemiştir". Fakat tercüme ne olursa olsun, anlamı tam olarak ifade etmiyor. Bunun tam anlamı şudur: Cenab-ı Allah, kâinatın her nesnesini yaratmakla kalmamış, onlardan her birine kendilerine mahsus yapı, şekil, boy, miktar, dünyada kalış süresi, aşamalı gelişmenin sınırı ve diğer bütün ayrıntıları vermiştir. Cenâb-ı Allah ayrıca, varlıklar âleminde, her şeyin kendi sınırları içinde kendisine mahsus işlevleri yapması ve tamamlaması için sebep ve kaynaklar da yaratmıştır.

Bu bir âyette, tevhidin bütün öğretileri bir araya gelmiştir. Gerçek şu ki, bu âyet, Kur'ân-ı Kerîm'in muazzam ve muhteşem âyetlerinden biridir. Öyle ki, bu âyet bir kitaba bile sığmayacak konuları içermektedir. Hadis–i şerifte şöyle denilmiştir: "Hz. Peygamber'in ailesinde bir çocuğun aklı ermeye ve dili çözülmeye başlayınca kendisine ilk önce bu âyet öğretilirdi." (Abdurrezzak ve İbn Ebî Şeybe tarafından Amr bin Şu'ayb'a dayanarak naklolunmuştur) Bu demektir ki, bir insanın zihnine tevhid tasavvurunu iyice yerleştirmek için en iyi örnek bu âyettir. Her Müslüman, çocuklarını yetiştirirken bu âyetteki tevhid tasavvurunu zihinlerine iyice yerleştirmelidir.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ
وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ
مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ ٱفْتَرَىٰهُ وَأَعَانَهُۥ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ ۖ
فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ
ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنزَلَهُ
ٱلَّذِى يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورًا
رَّحِيمًا ﴿٦﴾

3-6 : Kâfirler O (Allah)'dan başka olarak, hiçbir şeyi yaratmayan, kendileri yaratılmış olan, kendi nefislerine bile zarar ve faydaya muktedir olmayan, öldürmeye, diriltmeye ve ölüleri yeniden diriltip kabirden kaldırmaya kâdir olmayan şeyleri ilâh edindiler.[10] O kâfirler: "Bu Kur'ân , Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Bu hususta O'na diğer bir kavim yardım etmiştir" dediler. Muhakkak bir zulüm ve yalan getirdiler. Yine: "Kur'ân, Muhammed'in yazdırdığı ve ezberlemek için sabah akşam okuttuğu, geçmiş kavimlere ait efsanelerdir" dediler.

Açıklamalar

9. Bunlar, her türlü sahte tanrılar için kullanılan geniş kapsamlı kelimelerdir. Cahil insanların ilâh veya mabud olarak kabul ettikleri nesneler ve yaratıklar arasında Allah'ın yarattığı şu mahluk ve nesneler vardır: Melekler, peygamberler, evliyalar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, nehirler ve hayvanlar v.s. Ayrıca, bu listede insanların kendi yaptıkları şu nesneler de vardır: Taş ve tahtadan yonttukları heykeller ve putlar.

10. Yani, Cenab-ı Allah'ın, bir kuluna Furkân indirmesinin gayesi bunu bir uyarıcı ve korkutucu yapmasıydı; ama insanlar cehaletleri yüzünden taş ve topraktan yaratık ve nesneleri ilâh yapıverdiler. Bu sebepten dolayıdır ki, bu insanlardan biri "nezir" (uyarıcı, korkutucu) olarak seçilmiştir ki, onları ahmaklıklarının kötü sonuçları hakkında uyarsın; ayrıca, o kula Furkân da indirmiştir, ki bunun vasıtasıyla hak ile bâtıl ve iyi ile kötülük arasındaki farkı iyice anlasınlar.

11. Bunun bir başka tercümesi şu olabilir: "Muhakkak, bu insafsızca bir şeydir."

De ki, "O'nu göklerde ve yerde bütün esrara vakıf olan Allah indirdi.[12] Muhakkak o, Gafûr'dur, Rahîm'dir.[13]"

Açıklamalar

12. Bu, zamanımızda doğubilimcilerin (oryantalistlerin, şarkiyâtçıların) Kur'ân-ı Kerîm'e karşı yaptıkları itirazların aynısıdır. Fakat dikkat edilirse, Hz. Muhammed Mustafa'nın çağdaşlarından hiç biri onun Bahira Rahip ile görüştüğü zaman bütün her şeyi öğrendiğini veya gençliğinde ticari yolculukları sırasında Hıristiyan rahipler veya Yahudi din adamlarından bu tür bilgiler edindiğini ileri sürmedi. Bunun sebebi de onların bu yolculukları ve görüşmeleri çok iyi bilmeleriydi. Bu ticari yolculuklar tek başına yapılmamıştı. Bu yolculuklar kafile şeklinde yapılmıştı ve yolculuk sırasında olmayan bir şeyi olmuş gibi göstermek isteyenin nasıl tekzip edileceğini veya alaya alınacağını Mekkeli kâfirler bile iyi anlıyordu. O zaman Mekke'nin her ferdi şöyle sorular sorabilirdi: Eğer bu şahıs (Hz. Peygamber) din ve dünya ile ilgili bilgileri, henüz 12-13 yaşında iken Bahira ile görüştüğü sırada ya da 25 yaşından itibaren başladığı ticari seferlerini yaptığı sıralarda toplamışsa, bu adam neden 40 yaşına kadar susmayı tercih etti ve kazandığı bilgilerin hiç bir örneğini vermedi. Doğrusu şu ki, Mekkeli kâfir ve müşrikler bile, böylesine hayasızca bir iddiada bulunmaktan çekiniyorlardı ve bu yüz kızartıcı ve saçma sapan şeyleri, çağımızın tutarsız ve ahlâksız "bilim adamları"na bıraktılar.

Mekkeli kâfir ve müşriklerin itirazı genellikle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik pâyesine yükselmesinden önceki devre ile değil, sonraki devre ile ilgiliydi. Onlara göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmi idi ve kitapları okuyarak bir şey öğrenecek durumda değildi, 40 yaşına kadar olağanüstü bilgilere sahip olduğuna dair herhangi bir işaret bile vermemişti; ama birden bire, her konuda uzman gibi konuşmaya başlamıştı. Bu, olsa olsa, başkalarının yardımıyla olabilirdi. Kendilerine göre, eski çağlara ait kitaplar kendisine gizlice ulaştırılıyor ve o, gece bunları başkalarına tercüme ettirerek okutuyor, öğreniyor ve sabah kalkıp kendilerine bunlardan ezberlediği pasajları anlatıyordu. Rivâyetlere bakılırsa, Mekkeli müşrikler bu hususta, okuması yazması olan, bilgili, kültürlü, Mekke'de oturan bazı ehl-i kitabın adını da veri-

yor ve bu zâtların Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bilgi vèrdiklerini sanıyorlardı. Bunların adları şöyle sıralanabilir: Addâs (Huveytib bin Abdul-Uzzâ'nın serbest bıraktığı uşağı), Yesâr (Alâ bin el-Hadrami'nin serbest bıraktığı uşağı) ve Cebr (Âmir bin Rebi'yye'nin azâd ettiği kölesi).

Yüzeysel bir bakışla bu itiraz çok sağlam ve yerinde gibi görünüyor. Bir peygamberin vahiy ile ilgili iddiasını reddetmek için, onun bilgi kaynağını belirlemekten daha büyük bir itiraz ne olabilir? Fakat bu bölümün başında naklettiğimiz Kur'ân-ı Kerîm âyetine bakılırsa Mekkelilerin bu itirazına hemen hemen hiçbir cevap verilmediği anlaşılır. Burada Mekkelilerin Kur'ân-ı Kerîm'e yönelik itirazı sadece bir cümle ile kesilip atılmıştır: "Muhakkak bir zulüm ve yalan getirdiler". Yani, Kur'ân 'ın uydurma olduğunu söyleyenler doğruluğa ve gerçeğe bir bakıma "zulm" diyorlar. Bu açık bir haksızlık ve insafsızlıktır. Büyük bir yalandır. Bu yüce kitap hakkında koparılan fırtınaların aslı astarı yoktur. Çünkü bu kitabı, sevgili peygamberine gönderen Allah göklerde ve yerdeki bütün sırları bilmektedir. Böylesine ağır itirazlara böyle bir cevap vermek size şaşırtıcı gelmiyor mu? Aslında Kur'ân-ı Kerîm burada kâfirlerin itirazını hakaretle reddetmiştir. Yani, onların ilâhi Kitap hakkında söyledikleri yalan ve iftiralar cevap verilmeye lâyık bile değildir. Fakat, Kur'ân-ı Kerîm'in, kâfirlerin bu tür sözlerine tenezzül etmemesi, ne kendileri tarafından fazla yadırgandı, ne de yeni yeni Müslüman olanları huzursuz etti. Bu mesele, sanırız, o zamanki şartlar içinde incelendiğinde açıklığa kavuşacaktır.

İslâmiyeti kabul eden herkesi rahatsız eden, korkutan, kuşkulandıran, tehdit eden, söven, döven ve işkenceye tabi tutan Kureyşli zâlim kabile reisleri için, eski din ve tarih kitaplarını tercüme ederek Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ezberlettiklerini iddia ettikleri kişilerin evlerine ve bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evine gidip zorla bütün kitap, defter, kalem ve diğer malzemeleri çıkarmaları hiç de zor değildi. Onlar, pekâlâ bu "bilgi kaynakları"nı toplayarak milletin gözlerinin önüne koyabilirlerdi. Hatta, casuslar tutup Hz. Muhammed'in (s.a.v.) çalıştığı yer ve zamanı tesbit edebilir ve onu "suçüstü" (!) yakalayabilmek için tam zamanında baskın düzenleyebilirlerdi. O zaman bütün Mekke ahalisini de toplayarak yanlarına getirebilir, gösterebilir ve diyebilirlerdi ki, "Bakın işte, bu adam peygamberlik bilgilerini nereden alıyor, vahiy dediği kelâmı hangi Allah'tan topluyor" Müslümanlara ve bizzat

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) baskı ve işkence uygulamak konusunda hiç bir sınır tanımayan, Peygamber'in (s.a.v.) fedailerini (meselâ, Hz. Bilâl-i Habeşi'yi) sıcak kum üzerinde sürükleyen ve hatta Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öldürmeyi planlayan Mekkeli nüfuzlu reisler için bu işleri yapmak o kadar zor değildi. Fakat, iddialarının asılsız ve yalan olduğunu çok iyi bildikleri için bu hususta pratik herhangi bir iş yapmadılar.

Kâfir ve müşriklerin, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bilgi veren kişiler arasında saydıkları isimler yabancı değildi. Bu kişilerin bilgi ve yetenekleri kimseden gizli değildi. Akıl ve mantıktan az da olsa nasibini almış olan herkes, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insanlara sunduğu İlâhî Kelâm'ın ne kadar yüce ve değerli olduğunu, ne kadar ilmî ve edebî üslûb taşırdığını, dili ve anlatımının ne kadar temiz ve tesirli olduğunu, işlenen konuların ne kadar büyük bilgi, araştırma ve çalışma gerektirdiğini anlayabilirdi. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bilgi verdikleri iddia edilen kişilerin ise okuma-yazma ve bilgi seviyesi herkes tarafından biliniyordu. Bu adamların -hepsi bir araya gelseler bile- Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan muhtelif mevzuları kapsayan bilgiyi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vermelerinin mümkün olmadığını bilen ve anlayanlar vardı. Madem ki, bu adamlar öylesine bilgin, ilim ve irfan sahibiydiler, o zaman neden bunları kendi menfaatları için değil de, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) yarayacak şekilde kullandılar? Hem bu bilgileri Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gizlice vermelerine niçin ihtiyaç duydular? Onlar, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şân ve şöhretinden pay almak istemiyorlar mıydı? Niçin onlardan hiçbiri çıkıp bu sırrı millete açıklamadı?

Bu hususta adları geçen kişiler, yabancı uyruklu olup kendi efendileri tarafından serbest bırakılan eski uşak ve kölelerdi. O zamanki Arap aşiret hayatını bilenler bilirler ki, hiçbir kimse şu veya bu kabilenin desteği ve himayesi olmaksızın yaşayamazdı. Serbest bırakılan köleler de ancak eski efendilerinin himâyesinde toplumdaki yaşantılarını sürdürebiliyorlardı. Bu hikâye kalktığı an hayatları çekilmez olurdu. Belli ki, bu şartlar altında eğer Hz. Muhammed (s.a.v.) hâşâ yalan bir peygamberliği tezgahlamış olsaydı, bu serbest bırakılan kölelerin kendisine onların kendisine zerre kadar saygıları olabilir miydi? Kendilerinden gece gizlice öğrendiği şeyleri gündüz herkese "Bakın, Allah'ın kelâmı budur, ben Allah'ın Resûlüyüm" diyen bir kişinin sâdık ve ve-

fakâr dostları olabilir miydi? Bu gibi adamlar ancak bir menfaat ve hırs yüzünden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hâşâ suç ortakları olabilirlerdi. Fakat, bu adamların, çok nüfuzlü ve zâlim olan efendilerini bırakıp yetim, fakir ve hak sözleri söylediği için herkesin hışmını kazanmış olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) safına katılmaları düşünülebilir mi? Onların, bütün herkesin nefret ve düşmanlığını kazanmalarını ve hatta hayatları pahasına Hz. Muhammed'den (s.a.v.) yana olmalarını mümkün kılan bir cazibe, bir maddi menfaat var mıydı? Ayrıca, eski efendileri ve diğer Mekkeli kâfir ve müşrikler onları yakalayıp her şeyi itiraf etmelerini sağlayabilirdi. Kâfirler neden bu yola başvurmadılar? Niçin sâbık uşak ve kölelerinden her şeyi öğrenmediler? Demek ki, öğrenilecek bir şey yoktu.

Meselenin en can alıcı yanı, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) peygamberlik bilgisi verdiği söylenen kişilerin hepsinin kendisine iman etmeleridir. Yapmacık, yalan ve uydurma bir peygamberliğin yaratılmasında önemli bir rol oynayan kimselerin, Hz. Muhammed'e (s.a.) iman etmeleri, hem de örnek bir şekilde bağlı olmaları mümkün olabilir mi? Diyelim ki, Hz. Muhammed'in peygamberliğindeki büyük pay ve katkılarına rağmen, İslâm camiasına girdiler. Peki, Hz. Muhammed (s.a.v.) sözü edilen katkı ve yardımlarından dolayı kendilerine Müslümanlar ve sahabeler arasında önemli bir yer vermeli değil miydi? Kendilerini ödüllendirmesi gerekmez miydi? Bu nasıl bir işti ki, Hz. Muhammed'in peygamberliği Addâs, Yesâr ve Cebr'in yardımıyla yürüyordu ve Resûlullah'ın (s.a.) sağ kolları olarak Hz. Ebu Bekr, Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde (r.a.) ün yaptılar?

Aynı derecede şaşırtıcı bir konu da, Hz. Peygamber'in (s.a.) "gizlice bilgi alışverişi"nin yapılmasından yakın çevresindeki şahsiyetlerin, meselâ Zeyd bin Haris, Hz. Ali bin Ebû Talib, Ebu Bekr Sıddîk ve diğer bazı kimselerin haberdar olmamasıdır. Gece gündüz her zaman Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında bulunan bu şahsiyetler, bu gibi düzenbazlıktan haberdar olamazlar mıydı? Kâfir ve müşriklerin bu hususdaki iddialarında zerre kadar gerçek payı olsaydı, yakın çevresindeki sahabeler, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) canla-başla bağlı olabilirler miydi? İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, kâfir ve müşriklerin iddia ve itirazları dikkate değer görülmedi. Kur'ân-ı Kerîm'in bu itirazları böylesine hafife alması ve reddetmesinin sebepleri bunlardı. Bunun için, iddia ve iti-

razlarından yukarıdaki âyetlerde bahsedilmişse, bu sadece kâfirlerin, yalan ve iftiralarını ileri sürerken ne kadar körü körüne davrandıklarını ve nasıl adalet ve insaf kurallarını çiğnediklerini göstermek için yapılmıştır.

13. Burada bu cümle çok anlamlıdır. Yani, demek isteniyor ki, Allah'ın ne kadar Gafûr ve Rahim olduğuna bir bakın. Yüce Allah öylesine bağışlayıcıdır ki, hakkı alt etmek için böylesine kuyruklu yalanlar uyduranlara da imkân tanıyor ve onları derhal imha etmiyor. Burada kâfirlere şu uyarı da üstü kapalı bir biçimde yapılmıştır: Doğru yola gelirseniz geçmişteki günahlarınızı Allah affedecektir.

وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ
وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ
نَذِيرًا ۝٧ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ
مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ۝٨

7-8: Ve kâfirler: "Bu nasıl peygamberdir? Yemek yiyor ve çarşılarda geziyor.[14] Onunla beraber nezir olmak için neden bir melek indirilmedi?"[15] dediler. "Yahut, O'na bir hazine atılmalı, yahut ondan yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?"[16] dediler. O zâlimler, "Siz ancak bir sihre mübtelâ olmuş[17] bir adama tabi oluyorsunuz" dediler.

Açıklamalar

14. Yani, bir kere bir insanın, peygamber olarak gelmesi garip bir hadisedir. Allah'ın mesajını etten, kemikten olan, yemeye, içmeye muhtaç olan bir insan yerine bir melek getirmeliydi. Yine de, eğer bir insanın peygamberlik pâyesine getirilmesi gerekiyorduysa, bu insan hiç olmazsa, yeryüzündeki büyük adamlar gibi, bir hükümdar, bir lider, bir kabile reisi olmalıydı, ki huzuruna çıkmak için herkes can atsın ve zorla kabul edilsin. Fakat bu ne biçim peygamberliktir ki, Hz. Muhammed sıradan insanlar gibi cadde ve sokaklarda geziyor, çarşı, pazarda alış veriş yapıyor. Sokakta yürüyen herkesin her gün gördüğü

ve hiç bir yönden kişiliğinde olağanüstü bir şey görmediği bir adama kim aldırış eder? Başka bir deyişle, insanları hidâyete erdirmek için değil, göz dağı vermek ve bir ucube olarak görülmek için, bir peygambere ihtiyaç vardı.

15. Yani bir insanı peygamber yapmak şart idiyse, yanında kırbaçlı ve heybetli bir melek olmalıydı ki, doğru yola gelmeyenleri cezalandırabilirdi. Kainâtın sahibinin, bir kişiyi nübüvvet gibi yüce makama getirip yalnız bırakması ve muhaliflerinden gelen küfür ve taşlı saldırılara mani olmaması çok garip bir şeydir.

16. Bu, sanki kâfirlerin son isteğiydi. Onlara göre Allahu Teâlâ en azından kendi peygamberinin geçimini sağlama bağlamalıydı. Onlar şöyle düşünüyordu: "Allah'ın Resûlünün, bizim en mütevazi kabile reislerinden daha fakir olmasını bir türlü anlamıyoruz. Bu nasıl bir peygamberdir ki, ne harcamak için parası vardır, ne de meyvelerini yiyebileceği bir bahçe".

17. Yani deli. Araplara göre deliliğin sadece iki sebebi vardı: Birincisi, cin tutması; ikincisi büyü, yani bir kişinin düşmanına büyü yapıp deli yapması. Araplara göre deliliğin bir başka sebebi de vardı: Bir kişi, bir tanrı veya tanrıçaya saygısızlık yaptığı için, gazabına uğramış olabilidi. Mekkeli kâfirler, deliliğin bu üç şeklini de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yakıştırmaya çalışıyorlardı. Bazan onun bir cine tutulduğunu, bazan ona birinin büyü yaptığını, bazan da onların tanrılarına yaptığı saygısızlık sebebiyle cezaen delirtildiğini (hâşâ) ileri sürüyorlardı. Fakat aynı zamanda, onun kendi evinde bir kütüphane bulundurup, buradaki eski kitapları başkalarına okutup tercüme ettirebilecek kadar akıllı (!) olduğunu da sanıyorlardı. Ayrıca, Hz. Peygamber'e bir sihirbaz veya büyücü lakâbını vermekten de çekinmiyorlardı. Ona şair ünvanının verilmesi de cabasıydı.

انْظُرْ
كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝٩
تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ۝١٠

9-10: Senin hakkında nasıl misaller getirdiklerine bak. Bununla dalâlete düştüler. Ve doğru yolu bulamadılar.[18] Ne yücedir[19] o Allah ki, dilerse sana, bunlardan daha hayırlı olmak üzere, ağaçları altından nehirler akan bahçeleri ve köşkleri verirdi.

Açıklamalar

18. Burada da, kâfir ve müşriklerin itirazlarından cevap vermek amacıyla değil, inat ve cehalette ne kadar ileri gittiklerini göstermek amacıyla, bahsedilmiştir. Yukarıda nakledilen itirazlarından hiçbiri ciddiye alınacak türden değildir. Onlardan bahsetmek zâten kafalarının ne kadar boş, delillerinin ne kadar saçma ve verdikleri misallerin ne kadar gülünç olduğunu göstermeye yetmektedir. Allah'ın bir kulu çıkıp kendilerine diyor ki, bakın ey millet, üzerinde dininiz, kültürünüz ve medeniyetinizi bina ettiğiniz şirk yanlış bir inançtır ve yanlışlığının delilleri şunlardır. Buna verilen cevapta şirkin haklı ve doğru olduğuna dair hiçbir delil verilmemekte ve sadece "bu adama büyü yapılmıştır" sözleriyle cevap verilmektedir. O diyor ki, siz dünyaya birer azgın boğa gibi gönderilmemişsinizdir, siz Rabbinize döndürüleceksiniz, öbür dünyada yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz ve bu gerçekler tarih, ahlâk, ilim ve akıl açısından filan filan delillerle doğrulanmaktadır. Bu sözleri, "bu bir şairdir" gibi suçlama ile kesilmektedir. O diyor ki, ben size Allah'tan hak ilmini getirdim ve o da, şudur. Buna cevap olarak, bilgiler filan filan yerden çalınmıştır denilmekte; ama bu iddia lehinde herhangi bir delil verilmemektedir. O kul, kendi peygamberliğinin lehinde Allah'ın harika ve mucizevî kelâmını sunmakta, bizzat kendi kişiliği ve karakterinden örnek sunmakta ve onun telkinleri sayesinde taraftarlarında meydana gelen muazzam ahlâkî ve manevi değişiklikten bahsetmektedir. Fakat muhalifleri bunlardan hiç birine bakmamakta ve sadece şunları sormaktadırlar: Sen neden yemek yiyorsun? Sen niçin çarşılarda dolaşıp duruyorsun? Senin yanında neden bir melek yoktur? Sende niçin bir hazine veya bahçe yoktur? Bu saçma itirazlar zaten kimin haklı ve kimin haksız olduğunu ortaya koyuyordu.

19. Burada da, asıl metinde "tebareke" kelimesi kullanılmıştır. Daha sonraki bahislerden, burada bunun anlamının "yüce", "geniş imkânlara sahip", "sonsuz kuvvet ve kudrete sahip" ve "bir kişiye bir iyilik yapmayı düşünüp de yapamamak gibi çaresizlikten münezzeh bir varlık" olduğu anlaşılıyor.

بَلْ كَذَّبُوا
بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾

11: Fakat, onlar "o ân"ı[20] da yalanladılar.[21] Biz o ânı inkâr edenlere Cehennem'i hazırladık.

Açıklamalar

20. Burada "es-saat" kelimesi kulanılmıştır. "Saat", saat ve zaman demektir; bu "el" veya "es" ekiyle belli bir ân veya saat oluveriyor. Yani, Cenâb-ı Allah'ın daha önce bahsettiği ân (kıyamet) gelecektir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelime yer yer, kıyamet için kullanılmıştır. Yani, o ân ki, geçmiş ve gelecekteki bütün canlılar öldürülüp diriltilecek, hesap için Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve herkes kendi inanç ve amelîne göre cezaya veya ödüle lâyık olacaktır.

21. Yani, bu kâfir ve müşrikler bu tür itirazlarda ve saçma sapan iddialarda bulunuyorlarsa, bu demek değildir ki, Kur'ân-ı Kerîm'in uyduruk veya yalan olduğuna gerçekten inanıyorlar, veya adlarını saydıkları serbest bırakılan kölelerin Hz. Peygamber'e bunu aktardıklarını sanıyorlar veya Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmalarının sebebi, onun sıradan bir kişi olduğu, çarşı-pazarda alış veriş yaptığıdır, veya Hz. Peygamber'in hak öğretilerini kabul etmeye hazırdılar, ama yanında bir meleğin bulunmaması veya kendisinde hazine veya bahçeler olmaması sebebiyle böyle yapmadılar. Aslında, kâfirlerin böyle davranmalarının sebepleri bunlardan hiç biri değildir. Onlar aslında ahireti inkâr edenlerdir ve bu sebeple hak ile bâtıl arasındaki mücadeleye ciddi olarak yaklaşmıyor veya kayıtsız davranıyorlar. Aynı sebepten dolayı, hiç bir ciddi düşünceyi inceleme ve araştırma ihtiyacını duymuyor ve Hz. Peygamber'in mâkul davetini reddetmek için saçma sapan deliller ortaya koymaya çalışıyorlar. Kafalarında bu dünyadaki kısa yaşantılarından sonra başka bir dünyanın olacağı ve orada Allah'a hesap vermeleri gerekeceği gibi bir düşünce taşımıyorlar. Onlara göre dünyada her şey toprak olacak, insanlar öldükten sonra her şey bitecektir. Öldükten sonra ne bir iman sahibi, ne de bir dinsiz ve Allahsız kalacaktır, hepsi toprak olacaktır. Onun için bir kişi ha mü-

min, ha müşrik veya dinsiz olarak ölmüş, ne fark eder? İnsanların doğru veya yanlış olmalarının ölçüsü dünyadaki başarılarıdır. Bu başarı veya başarısızlık için belli bir inanç veya ahlâk kuralına gerek yoktur. İster dinsiz, ister Hıristiyan, ister ateşe tapan, ister Yahudi, ister putperest, ister Müslüman olsun, hepsi istisnâsız başarılı veya başarısız olabilirler. Belli bir inancı kabul edenlerin bu dünyada mutlaka başarılı olacakları, reddedenlerin de başarısız kalacakları diye kural veya örnek yoktur. İyi veya kötü insanlar her zaman aynı durumla karşılaşmazlar. Bazan bir ahlâksız kişinin lüks içinde yaşadığı, bazan zorluklarla karşılaştığı, bazan da herkes tarafından sevilip sayıldığını görebiliriz. Kısacası, âhireti inkar edenler, dünyadaki sonuçlar açısından belli bir ahlâkî tutum ve davranışın iyi veya kötü olduğuna kanaat getiremiyorlar. Bu sebeple, bir kişi bunları belli bir inanç ve ahlâk düzeni çevresinde toplamaya çalışırken her ne kadar ciddi ve mâkul deliller verse bunlar kabul etmeyeceklerdir ve saçmalıklarını sürdüreceklerdir.

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ سَمِعُوا۟ لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا
﴿١٢﴾ وَإِذَآ أُلْقُوا۟ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا
هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَّا تَدْعُوا۟ ٱلْيَوْمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا۟
ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ ٱلْخُلْدِ ٱلَّتِى
وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۚ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَّهُمْ
فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَ ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْـُٔولًا ﴿١٦﴾

12-16: O Cehennem, onları uzaktan gördüğünde,[22] onlar onun hiddetlenerek uğuldamasını işitirler. Elleri boyunlarına bağlı olarak Cehennem'in dar yerine atıldıkları zaman, helâklerini çağırırlar. Onlara: "Bugün yalnız bir helâki çağırmayın. Birçok helâkleri çağırın" denilir. De ki, "Bu mu, yoksa muttakilere bir mükâfat ve bir merci olarak va'd olunan ebedilik Cenneti mi daha hayırlıdır". Orada muttakilere istedikleri her şey vardır. Ve orada ebedî olarak kalacaklar. Bu Rabbin üzerine (beklenen)[23] bir va'ddır.

Açıklamalar

22. Cehennem ateşinin, insanları görmesi, hem isti'are veya benzetme, hem gerçek anlamda ifade edilmiş olabilir. Meselâ, biz bazan isti'are olarak, "caminin minareleri seni görüyordur" diyebiliyoruz. Ya da, gerçek anlamda, Cehennem ateşinin, dünyadaki ateş gibi şuursuz olmayıp insanları iyice gördüğünü ve kimi yakıp yakmaması gerektiğini bildiğini diyebiliriz.

23. Burada kullanılan asıl kelimeler, "vaaden-mes'ûla"dır, yani yerine getirilmesi gereken vaad veya sözler. Yani, Cenab-ı Allah'tan yerine getirilmesi gereken sözler alınabilir. Şimdi burada şöyle bir soru sorulabilir: Kıyamet gününe, mahşere, hesaba-kitaba, Cennet'e ve Cehennem'e inanmayan bir kişiye Cennet ile ilgili vaad veya Cehennem korkusu etkili olabilir mi? Bir şeye temelinden karşı olan bir kişiyi, o şeyin bazı sonuçlarından korkutmak veya onunla ilgili bazı vaadlerde bulunmak saçmalık değil midir? Fakat mesele, biraz derinliğine incelendiğinde kolayca anlaşılır. Şöyle ki, eğer ben bir konuda bir kişiyi ikna etmek istiyorsam ve karşı taraf sözlerimi dinlemek istemiyorsa, aramızdaki tartışmanın şekli başka olur. Ancak, eğer ben karşı tarafla konuşurken desem ki, asıl mesele onun ikna olup olmaması değil, söyleyeceklerim onun yararınadır; o zaman muhatap ne kadar inatçı olursa olsun, sözlerimi hiç olmazsa bir defa dinlemekten çekinmeyecektir. Yani, o beni bir defa dinlemekle bir şey kaybetmeyecektir. Burada ise konuşma ve tartışma tarzı budur. Burada dinleyici sırf kendi yararı açısından bu öğütte kulak vermeyi tercih edecektir. Yani, kendi kendine diyecektir ki, öbür dünyada ikinci bir hayat ile ilgili hiç bir belirti olmasa dahi, olmayacağını gösteren bir şey de yoktur. Yani burada imkânlar ve ihtimaller eşittir. Başka bir deyişle, münkirlerin inancına göre öbür dünyada eğer inandıklarının tam tersi, Allah'ın Peygamberi'nin (s.a.v.) dediği gibi öbür dünyada hayat varsa, hapı yutacaklarını sanacaklar. Böylece, bu konuşma biçimi, muhatabın inatçılığını kırmış oluyor. Muhatap üzerindeki olumlu tepki, kıyamet günü, mahşer, hesap, kitap ve Cennet ile Cehennem'e dair gözle görülür canlı bir tablo çizilmesiyle daha da etkin oluveriyor. (Ayrıntılı açıklamalar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: IV, Fussilet, âyet: 52, dipnot: 96, el-Ahkâf, âyet: 10).

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمْ
أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾

17: Allah, onları da ve Allah'tan başka ibadet ettiklerini[24] de mahşerde topladığı günde onlara: "Kullarımı siz mi yollarından saptırdınız, yoksa kendi kendilerine mi yollarından saptılar?"[25] diye sorar.

Açıklamalar

24. Burada mabudlardan putlar değil, melekler, peygamberler, evliyâlar, şehitler ve sâlihlerin kastedildiği daha sonraki ibarelerden anlaşılıyor. Geçmişteki kavimler bu şahsiyetleri kendi mabudları haline getirmişlerdi. Gerçi burada "ve mâ yabuddûnâ" sözlerini gören bir kişi bunlardan putların kastedildiğini sanabilir. Zira, Arapça'da "mâ" genellikle, "nedir?" ve "kimdir? anlamında "akılsız" ve "şuursuz" yaratıklar için kullanılır. Fakat, "mâ" her zaman bu gibi cansız nesneler için kullanılmaz. Meselâ, bazen dilimizde birini, hakaretle veya küçültücü bir şekilde "o nedir ki?", "o kimdir ki?" gibi sözlerle anarız; amacımız onun hiçbir şeye yaramadığını vurgulamaktır. Burada da, benzeri bir ifade kullanılmıştır. İnsan, mabud ilân ettiği melekler ve diğer büyük şahsiyetleri ne kadar yüceltirse yüceltsin, Allah nezdinde onlar çok küçük birer yaratıktırlar. Burada bu sebeple, "ma" eki kullanılmıştır.

25. Bu ifade, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde de sık sık kulanılmıştır. Meselâ, "Allah, insanların tamamını mahşerde topladığı günde meleklere: "Size tapanlar bunlar mıydı?" diyecek. (Melekler de) : "Ya Rabbi, seni tenzih ederiz. Bizim velimiz sensin, onlar değil. Doğrusu onlar cinlere (şeytanlara) tapıyorlardı. Ve çoğu ona iman etmişlerdi" diyecekler." (Sebe': 40-41); "Allah: 'Ey Meryem oğlu İsa, insanlara Allah'ı bırakıp beni ve anamı iki tanrı edinin, diyen sen misin?' dediğinde İsa: 'Yâ Rabbi, seni tenzih eylerim. Bana, hakkım olmayan şeyleri söylemek yakışmaz... Ancak Senin bana emrettiğini; benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet ediniz dedim." (el-Maide: 116-117).

قَالُوا
سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ
وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا
قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ
صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

18-19: Onlar "Ya Rabbi, seni takdis ve tenzih ederiz. Bizim senden başkasını dost edinmemiz bize yakışmaz. Fakat onları ve babalarını o kadar nimete gark ettin ki, onlara dalarak âyetlerini tefekkürden gafil oldular. Ve nihâyet zikri unuttular. Ve helâk olmaları mukarrer bir kavim oldular[26] derler. Kâfirlere: "İşte mabudlarınız sizi yalanladılar.[27] Şimdi siz kendinizden azabı defetmeye ve kendinize yardıma güç yetiremezsiniz. Sizden zulmedene büyük azabı tattırırız" deriz.

Açıklamalar

26. Yani, bunlar âdi ve alçak insanlardı. Yâ Rab, sen onlara rızık vermiştin ki, onlar sana şükretsinler. Fakat bunlar bu rızıkları yiyip bitirdiler; nankörlük ettiler ve senin gönderdiğin peygamberlerin bütün nasihat ve telkinlerini de unuttular.

27. Yani, hak olarak kabul ettiğiniz tamamıyla yalan ve asılsız hale gelecek ve Allah nezdinde sizin için şefaatte bulunacağına inandığınız sahte tanrı ve tanrıçalarınız sizi suçlayıp bir kenara çekilecekler. Mabudlarınızı göklere çıkarmış veya onlara türlü türlü özellikler yakıştırmışsanız, kabahat sizindir. Bu mubudlardan hiç biri, kendilerinin tanrı olarak tanınmasını, kendilerine saygı gösterilmesini, dua ve niyazda bulunulmasını veya sizler için Allah nezdinde tavsiye ve torpilde bulunacaklarına dair herhangi bir istekte bulunmamışlardı. Bu hususta, hiçbir melek veya büyük bir şahsiyetin bir sözünü, ne burada, ne âhirette, ispatlayabilirsiniz; aksine, sizin tanrı ve tanrıça dediğiniz yaratık ve nesneler sizin sözlerinizi tekzip edecekler ve siz bu tekzibi kendi kulaklarınızla dinlemiş olacaksınız.

28. Burada "zulmetmek"ten , hakikate ve sadakata zulmetmek,

yani küfr ve şirk kastedilmiştir. Zâten bağlam gösteriyor ki, Allah'ın resûlünü tanımayan, Allah'tan başka yaratık ve varlıkları mabud ilân eden ve âhireti inkâr edenler bir zulüm ve haksızlık yapıyorlar.

وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ لَيَاْكُلُوْنَ
الطَّعَامَ وَيَمْشُوْنَ فِى الْاَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ
لِبَعْضٍ فِتْنَةً ۗ اَتَصْبِرُوْنَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيْرًا ﴿٢٠﴾
وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ
اَوْ نَرٰى رَبَّنَا ۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوْا فِىْٓ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا
﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ
حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿٢٢﴾

20-22: Bizim, senden evvel gönderdiğimiz peygamberler de, yemek yer ve çarşılarda gezerlerdi.[29] Sizin bir kısmınızı bir kısmınız üzerine imtihan vesilesi kıldık.[30] Sabreder misiniz?[31] Rabbin hakkıyla görendir.[32] Bize kavuşmayı ümid etmeyenler: "Üstümüze melek indirilse ya,[33] yahut Rabbimizi görseydik"[34] dediler. Ve kendi mefislerinde çok büyüklük görüp hadlerini pek fazla bir şekilde aştılar.[35] Azap meleklerini gördükleri günde mücrimler için müjde yoktur.[36] Melekler "Size müjde yasak oldu" dediler.

Açıklamalar:

29. Burada Cenab-ı Allah, Mekkeli kâfirlere gereken cevabı vermiştir. Mekkeliler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) normal bir insan olduğuna, sokaklarda ve çarşıda gezdiğine itiraz ediyorlardı. Burada şu tarihi gerçek te unutulmamalıdır ki, Mekkeliler Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Musa (a.s.) ve diğer bazı peygamberler hakkında bilgi sahibiydiler, hatta peygamberliklerini de kabul ediyorlardı. Peki, bu peygamberler insan değil miydiler? Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insan oluşuna niçin bu kadar şiddetle karşıydılar? Dünyaya daha önce gelen

peygamberler yemek yemiyor, çarşı pazarda gezmiyorlar mıydı? Bırakalım başka peygamberleri, sadece Hz. İsa'nın durumunu ele alalım. Meryem oğlu İsa'yı (a.s.) Hıristiyanlar Allah'ın oğlu ilân etmişlerdi halbuki İncil'de, Hz. İsa'nın normal bir insan gibi yemek yediği ve sokaklarda gezdiği kayıtlıdır. (Hz. İsa'nın putu da Kâbe'deki diğer putlar arasında yer alıyordu).

30. Yani, Rasûl ve iman sahipleri için münkirler ve münkirler için Allah'ın Rasûlü ve müminler birer ölçüdürler. Münkirlerin kurdukları baskı, zulüm ve düşmanlık mekanizması ve başlattıkları kin ve nefret ateşi, zâten Hz. Peygamber ve taraftarlarının, imanlı ve inançlı kişiler olduğunu gösteren bir vesiledir. İmanı zayıf kimseler bu ateşten geçemeyecekler ve böylece iman ve inançları sağlam olan bir grup ayıklanmış olacaktır. Bu grup ise her türlü düşmana karşı koyacak ve zafer kazanacaktır. Zâten baskı ve zulüm mekanizması olmasaydı, Hz. Peygamber'in etrafında her türlü kişiler toplanırdı ve dinin temeli sağlam olmazdı. Buna karşılık, münkirler için Rasûlüllah ve taraftarları da bir ölçüdürler. Alelâde bir kişinin kendi toplumundan peygamber olarak seçilmesi, hiç bir askeri veya maddi gücünün olmaması, İlâhi Kelâm'ın çekiciliği ve güzel ahlâkının dışında insanları hayrete düşürecek başka bir şeyin olmaması, ona ilk yaklaşanların çoğunun fakir, güçsüz, köle ve gençlerin olması ve Cenab-ı Allah'ın, bu bir avuç insanı din ve iman düşmanı olan kurtlar arasına bırakması aslında bir imtihan ve bir süzgeçtir, öyle bir süzgeç ki, bundan zayıf ve çürük kişiler geçemeyecek ve ancak Hakkı tanıyan ve doğru yolda yürümek isteyenler çıkabilecektir. İşte böyle bir imtihan ve süzgeç olmasaydı ve Rasûlüllah görkemli bir şekilde siyasi iktidara sahip olsaydı, bütün hazine ve kaynaklar onun elinde olsaydı ve her şeyden çok, bütün ileri gelenler onun önünde diz çökseydi, hangi dünyaya tapan, çıkarcı bir kişi, ona iman etmeycek kadar aptal olurdu? Böyle bir durumda gerçek ve samimi müminler geride kalırlardı ve bu dünyaperestler hep önde olurlardı.

31. Yani, bu hikmeti anladıktan sonra, gereksiz telaşınız ortadan kalktı mı? Şimdi biraz kendinize gelebildiniz mi? Şimdi sabırlı davranabilir misiniz? Uğruna çalıştığınız hayırlı amaç için böyle bir imtihanın gerekli olduğunu nihayet anladınız mı? Bu imtihan ve deneme devresinde maruz kalabileceğiniz baskıya, zulüme, ve işkenceye hazır mısınız?

32. Bunun iki anlamı vardır ve burada ikisi de geçerlidir. Birincisi, Rabbiniz ne yapıyorsa, bilerek ve görerek yapıyor. O hâşâ kör veya vurdum duymaz değildir. İkincisi, Rabbiniz, ne kadar fedakârlık, doğruluk, samimiyet , dürüstlük ve güçlükle bu büyük işi başardığınızı çok iyi biliyor ve görüyor. Rabbiniz, bitmez, tükenmez çabalarınızın nasıl boşa çıkarılmak ve cesaretinizin nasıl kırılmak istendiğini de görüyor. Onun için, hiç üzülmeyin, çabalarınız boşa gitmeyecektir ve onların yaptıkları zulüm de yanlarında kalmayacaktır; mutlaka cezalarını bulacaklardır.

33. Yani, eğer Yüce Allah gerçekten bize mesajını göndermek istiyorsa, sadece bir kişiyi peygamber yapması ve ona meleğini göndermesi yetmez; ya herkese birer melek gelip Rabbinin verdiği talimâtı iletmeli, ya da meleklerin bir grubu topluluklara gelip açıkca Allah'ın mesajını okumalıdır. Kâfir ve müşriklerin bu tür isteği, el-En'am sûresinin şu âyetinde de yer almıştır: "Onlara bir âyet gelse: "bize, Allah'ın peygamberlerine geldiği gibi vahiy gelmedikçe iman etmeyiz" derler. Allah, risâletini kime vereceğini daha âlâ bilir." (âyet: 124).

34. Yani, Cenab-ı Allah kendisi gelsin ve "kullarım, benim sizden şu isteğim var" desin.

35. Bunun başka bir tercümesi şöyle olabilir: "Onlar kendilerini büyük görmeye başladılar."

36. Aynı konuyu, el-En'am sûresi, 8. âyet, el-Hicr sûresi, âyet: 7-8, 51-64'de ayrıntılı bir şekilde temas edilmiştir. Ayrıca, el-İsrâ sûresi, âyet: 90-95'te de kâfirlerin tuhaf itiraz ve isteklerinden bahsedilerek bunlara cevap verilmiştir.

وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا۟ مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَٰهُ هَبَآءً
مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ
مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ ٱلسَّمَآءُ بِٱلْغَمَٰمِ وَنُزِّلَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ
تَنزِيلًا ﴿٢٥﴾ ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى

الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ
يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي
لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾

23-28: Kâfirlerin işledikleri amelleri biz kasten saçılmış zerreler yaptık.[37] O gün, Cennet ehlinin duracakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir.[38] O gün, gök bulutla yarılır ve arkasından melekler yere inerler. O günde mülk ve tasarruf, hak olan Allah Teâlâ'ya mahsustur.[39] Kâfirler için ise çok güç bir gündür. O günde her zâlim iki elini ısırıp ve: "Keşke Rasûle tabi olup onunla beraber bir yol edineydim!" diyecek. "Yazık bana! Keşke filânı dost edinmeyeydim"der.

Açıklamalar

37. Açıklama için bk: Tefhim-Ül Kur'ân, cilt: II, İbrahim sûresi, dipnot: 25-26.

38. Yani, mahşerde Cennete lâyık olan kimselere, günahkâr ve suçlularınkinden farklı muamele yapılacaktır. Kendilerine büyük ilgi ve saygı gösterilecek, izzet ve ikramda bulunulacak ve şiddetli güneşten kurtulmalarına dikkat edilecektir. O gün, bütün zorluk ve eziyetler dürüst ve imanlı kimseler için değil, günahkâr ve suçlular için olacaktır. Nitekim, hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: Rasûlüllah buyurdu: "Canım elinde olan Zât'a yemin ederek söylüyorum, kıyamet gibi muazzam ve korkunç gün bir mümine çok hafif gelecektir; o kadar ki, sanki dünyada farz namazın kılınması gibi." (Müsned Ahmed; Ebî Said Hudri'nin rivâyetiyle).

39. Yani, dünyada insanı yanıltan bütün sahte krallık ve hükûmetler ortadan kalkacaktır ve bu kâinâtın gerçek hâkimi olan Allah'ın saltanatı ortada kalacaktır. Mû'minûn sûresinde şöyle buyurulmuştur: "O gün, onlar, Allah'ın huzuruna çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'tan gizli kalmaz. (Allah sorar): "Bugün mülk kimindir?" Her taraftan cevap gelecek: "Bir ve Kahhar olan Allah'ındır".(16) Bu konuya hadis-i şerifte daha da açıklık getirilmiş ve şöyle denilmiştir: Rasûlüllah buyurdu: Yüce Allah, bir elinde gökleri ve bir elinde yeryüzünü alıp diyecektir: "Kral benim, hükümdâr benim. Dünyadaki hü-

kümdarlar hani nerede? Hani nerede kahharlar ve kibirli kişiler?" (Bu rivâyet, Müsned Ahmet, Buhari, Müslim ve Ebu Davûd'da az farkla naklolunmuştur).

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ
إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ
الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ
جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ
كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

29-32: "O beni, Mev'izan (Kur'ân)ın bana gelmesinden sonra ondan saptırdı. Ve şeytan, insan için çok vefasızdır"[40] der. Peygamber, "Ey Rabbim, kavmim bu Kur'ân 'ı alay konusu yapmıştı"[41] dedi. Böylece, biz, her peygambere mücrimlerden düşmanlar kıldık[42] Sana hidâyet verici bir yadımcı olarak Rabbin kâfidir.[43] Kâfirler: "Niçin Kur'ân O'na toptan nazil olmadı?"[44] dediler. Onu böyle indirişimiz kalbini onunla sebatlandırmak içindir. Onu sana kısım kısım tilâvet ve kıraat ettik.

Açıklamalar

40. Bu, bir kâfirin, ya da Allah'ın sözü olabilir. Eğer bunu, bir kâfirin sözü üzerine Allah'ın yorumu olarak kabul edersek, tercüme şöyle olacaktır: "Ve Şeytan, insanı zelil eden (aldatan)dir".

41. Aslında burada çeşitli anlamlara gelen "mahcûr" kelimesi kullanılmıştır. Eğer bunu, "hacir" kökünden geldiğini kabul edersek, anlamı "metruk" olur. Yani insanlar Kur'ân 'ı metruk bir şey olarak kabul ettiler. Buna ne ilgi gösterdiler ne de bundan etkilendiler. Fakat bunun "hucr" kökünden geldiğini kabul edersek, iki mânâsı olabilir: Birincisi, insanlar bunu hâşâ bir hezeyan ya da boş lâf zannetiler. İkincisi, insanlar bunu hezeyan ve alay ile eleştirilerinin hedefi yaptılar.

42. Yani, ey peygamber, bugün sana yapılan düşmanlık yeni değildir. Bundan önce de bir peygamber insanları Hakka ve doğru yola çağırmaya başlayınca kötü, vicdansız ve karanlık kişiler onun aleyhinde yoğun bir kampanya açıverdiler. Aynı konuya el-En'am sûresinin 112-113 âyetlerinde de değinilmiştir.

Allah'ın "mücrimlerden düşmanlar kılması"nın anlamı şudur: Allah'ın kanunu veya tabiat kanunu budur. Onun için, İlâhi iradeye boyun eğilmeli, olup bitenlere sabredilmeli ve kararlılıkla yola devam edilmelidir. Tebliğ konusunda acelecilik veya sabırsızlık edilmemelidir. Hak dâveti verilir verilmez, kabul edilecek diye düşünülmemelidir.

43. Burada "hidâyet"ten sadece Hak ilmi verilmesi değil, İslâm hareketinin başarıyla sürdürülmesi ve düşmanların taktiklerinin başarısızlığa uğratılması için zamanında ve yerinde önleyici tedbirler önerilmesi de kastedilmiştir. Yardım konusuna gelince, bu her türlü yardım demektir. Hak ile Bâtıl arasındaki mücadele sırasında ne kadar cepheler açılırsa, hepsinde Cenab-ı Allah müslümanlara yardımcı olacaktır. Deliller arasındaki savaşta Hak sahiplerine hüccet-i baliga sağlayacaktır, ahlâklar çarpışıyorsa, her bakımdan Hak sahiplerine zafer verecektir; teşkilâtlar arasındaki çatışmada ise bâtıla tapanların birliğini bozacak, Hak sahiplerinin kalplerini birleştirecektir; insan gücü arasındaki mücadelede her aşamada uygun kişiler ve grupları getirip Hak topluluğunu güçlendirecektir; maddi kaynaklar gerekiyorsa, Hak sahiplerinin mal ve mülküne o kadar bereket verecek ki, bâtıl ehlinin zenginliği ve bolluğu solda sıfır kalacaktır. Kısacası, iman sahipleri Allah'a yeterince iman eder, güvenir ve tembeller gibi oturmayıp bâtılın karşısında hakkı üstün kılmak için kellelerini koltuklarına alırlarsa, Allah'tan gelmeyecek yardım yoktur.

Burada bu hususta unutulmamalıdır ki, âyetin bu ikinci bölümü olmasaydı, birincisi çok cesaret kırıcı olacaktı. Bir kişiye, sana öyle bir görev verilmiştir ki, onu üstlenir üstlenmez, dünyanın bütün kurtları ve köpekleri senin peşine takılacak, demekten daha moral bozucu bir şey ne olabilir? Ne var ki, bu korkunç uyarı ve kötü haberin bütün dehşeti, bu kıran kırana mücadelede, seni yalnız bırakmadık, seni her aşamada destekleyeceğiz ve başarılı kılacağız, yolunda birteminatla azalmış veya ortadan kalkmış olur. İnsanın kalbi imanla dolu olursa, Cenab-ı Allah'ın kendisinin yardım vaadinden daha cesaret verici bir şey ne

olabilir? Bundan sonra ancak imanı zayıf, korkak bir kişi, savaş meydanında ilerlemekten korkabilir.

44. Bu, kâfirlerin çok sevdiği bir itirazdı ve bunu, çok önemli ve kuvvetli sanarak sık sık tekrarlıyorlardı. Fakat, Kur'ân-ı Kerîm bu itirazı da çeşitli yerlerde yer vermek ve buna makul cevap vermek suretiyle çürütmüştür. Meselâ, bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, en-Nahl, dipnot: 101-106, el-İsrâ sûresi, dipnot no: 119. Mekkeli kâfirler diyorlardı ki, eğer Hz. Peygamber (s.a.v.) düşünerek, başkalarından öğrenerek ve de kitaplara bakarak vahiyleri bize aktarmıyorsa, neden bütün Kur'ân-ı Kerîm'i bir defada ve toptan bize sunmuyor? Çünkü Allah'ın kudreti her şeye yetiyor. O, her şeyi önceden biliyor; onun için, gelecekte meydana gelecek gelişmelere dair de talimatını önceden gönderebilir. Hz. Muhammed'in düşünerek bazan şu ve bazan bu vahiy'in geldiğini söylemesi, vahy'in kendisine gelmediği, aksine bunu bir yerlerden topladığı veya başkalarından öğrendiğinin açık bir delilidir.

45. Bunun bir başka tercümesi de şu olabilir: "Onu böyle indirişimiz kalbini onunla güçlendirmek içindir" veya "onunla sizi yüreklendirmek içindir." Burada bu her iki anlam uygun ve geçerlidir. Böylece, bir cümlede, Kur'ân-ı Kerîm'in cüz cüz indirilmesinin şu hikmetleri birer birer anlatılmış oluyor:

(1) Kur'ân-ı Kerîm'in her kelimesi, Hz. Muhammed {s.a.v.) ve diğer Müslümanlar tarafından ezberlenebilsin ve kafalarında mahfuz kalabilsin. Durum bunu gerektiriyordu. Zira, Kur'ân 'ın inişi ve yayını yazılı olarak değil, kulaktan kulağa duyma şeklinde oluyordu ve bunu ilk kabul eden ümmi bir peyamberdir ve o da, bunu çoğu okuma yazma bilmeyen kişilere iletmiştir.

(2) Kur'ân-ı Kerîm'in telkin, emir talimâtının herkesçe bilinmesine imkân verilsin. Bu maksat için bir meseleyi yavaş yavaş ve türlü türlü misâl ve ifadelerle anlatmak gerekmektedir.

(3) Kur'ân-ı Kerîm'in emrettiği hayat tarzı insanlar için cazibeli kılınsın ve kafalarına iyice yerleştirilsin. Bu amaçla, emir ve öğretilerini az az ve belli aralıklarla iletmek daha yararlı olmuştur. Çünkü, bütün nizam ve kanun bir anda indirilmiş olsaydı, pek çok kişi dehşete kapılıp buna yanaşmayabilirdi. Allah'ın emrettiği nizam çok geniş kap-

samlı ve dünyada mevcut olan bütün ideoloji, din ve nizamlardan yüzde yüz değişik olduğu için ilk aşamada pekçok kişi ürkerek bundan kaçardı. Ayrıca, her emir ve talimât, ilgili şartlarda daha etkili ve inandırıcı olur. Eğer şartlar ve zaman müsaitse, o emir ve talimâtın hikmeti ve zarûreti daha iyi anlaşılır.

(4) İslâmi Hareketin emekleme devresinde Hak ile Bâtıl arasındaki savaş çetin bir şekilde devam ederken Peygamber (s.a.v.) ve ona tabi olanlara cesaret ve teselli verilsin. Bu şartlarda, Allah tarafından bir defada gayet hacimli bir emir ve talimâtlar mecmuası bıkkınlık getirirdi ve anlaşılması da zor olurdu. Halbuki, kısa vahiyler geldikçe Müslümanların imanları tazeleniyordu. Onlar en Büyük Hâkim ve Hükümdâr'ın devamlı olarak kendilerini gözetlediğini ve gerektiğinde kendilerine cesaret verdiğini ve yol gösterdiğini görmekten memnun oluyor ve İslâmiyet'e daha büyük bir inanç ve bağlılıkla sarılıyorlardı.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾
الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ
مَّكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾

33-34: Onlar senin için bir mesel getirdiklerinde biz de onu hak ile ve en güzel tefsir ile reddederiz.[46] Cehenem'e yüzleri üstü sürünerek toplananlar (yok mu) onlar mekân yönünden en kötü olan ve en fazla yollarını şaşırmış bulunanlardır.[47]

Açıklamalar

46. Kur'ân-ı Kerîm'in cüz cüz ve değişik devrelerde indirilmesinin bir başka hikmeti de buydu. Şurası unutulmamalıdır ki, Cenab-ı Allah, "Hidâyet" konulu bir kitap yazmak ve bunun yayını için Hz. Peygamber'i bir "yayıncı" olarak görevlendirmek istemiş olsaydı, böyle bir kitap yazıp bir defada yayıncıya vermesi hiç te zor olmayacaktı. Fakat, amaç ve hedef bambaşka idi. Cenab-ı Hak, küfür, cehâlet ve fıska karşı iman, İslâm ve itaat ile takvâ hareketini başlatmak istiyordu, ve

bu hareketin başına bir peygamberi, lider ve önder olarak getirdi. Bu hareket devam ederken Yüce Allah, lidere ve ona tabi olanlara gerektiğinde bilgi, emir ve talimât verme vazifesini kendi üzerine alırken muhalif ve münkirlerin itiraz, şüphe ve karşı iddiada bulundukları ya da, herhangi bir şüphe ve fitne yarattıkları zaman bunlara yeterli ve uygun cevap verme mesuliyetini de kendi üzerine aldı. Sadece bu değil, Cenab-ı Allah, İslâmi hareket ile ilgili bazı emir ve telkinlere yanlış anlam vermeye çalıştıkları, İlâhi talimâtı tevil ve tahrif etmeye kalkıştıkları zaman da gereken uyarı ve ikazlarda bulunma fırsatını kullanıyordu. Böylece, çeşitli şartlarda ve çeşitli ihtiyaçlara cevap vermek üzere Cenab-ı Allah tarafından gelen emir, telkin, hidâyet ve vaazların toplamına Kur'ân adı verildi. Bu kitap, bir Anayasa kitabı, bir Hukuk kitabı, bir Ahlâk veya Felsefe Kitabı değil, Hareket Kitabıdır. Nitekim, hareket'in geçtiği sayısız safhalarda, dönemlerde ve inişli çıkışlı virajlarda Kur'ân'ın çeşitli parçaları Hz. Peygamber'e (s.a.) inmeye devam etmiş ve O'nun bu dünyadan öbür dünyaya intikâliyle son bulmuştur. (Ayrıca bk: Tefhimü'l-Kur'ân , Cilt: I, s. 13-25).

47. Doğru bir şeyi eğri olarak kabul eden ve ondan ters sonuçlar çıkarmaya çalışanların kafası sakat, aklı kıttır. Bundan dolayıdır ki, onlar Kur'ân-ı Kerîm'in hakkaniyetine delâlet eden gerçekleri, tekzibi ve reddi için kabul etmektedirler. Neticede, cehennem'de yanıp kül olacaklardır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ
وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ۝ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى
الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ۝ وَقَوْمَ
نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ
آيَةً ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝ وَعَادًا وَثَمُودَ
وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ۝

35-38: Biz Mûsa'ya kitabı verdik. Ve Ona kardeşi Harûn'u da vezir yaptık. Onlara: "Âyetlerimizi yalanlayan kavme gidin" dedik[49] Neticede onları tam mânasıyla imha ettik. Nûh kavmini de, peygamberlerini yalanladıkları zaman suda boğduk.[50] Ve insanlar için onları bir ibret yaptık. Zâlimlere acıklı bir azab hazırladık[51] Âd, Semûd, Ress ashâbını[52] ve bunların arasında birçok kavimleri de (helâk ettik).

Açıklamalar

48. Burada bu kitaptan, "Tevrât" adıyla meşhur olan ve Mısır'dan ayrıldıktan sonra Hz. Mûsa'ya verilen kitap değil, Hz. Mûsa'ya peygamberlik mertebesine getirildikten sonra Hurûc'a (Mısır'dan ayrılışına) kadar verilen talimât kastedilmiştir! Bunda, Hz. Mûsa'nın, Fir'avn'ın sarayında verdiği hûtbe ve daha sonra Fir'avn'la mücadele sırasında söylediği çeşitli sözler ve verdiği muhtelif va'azlar yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bunlardan zaman zaman bahsedilmiştir. Fakat, bunların Tevrât'ta yer almadığı hakkında genel bir kanı vardır. Tevrât, Mısır'dan ayrılıştan sonra Sina dağında Hz. Mûsa'ya kitabeler şeklinde verilen 10 emirle başlamaktadır.

49. Yani, onlar, Hz. Yakûb ve Hz. Yusuf (a.s.) vasıtasıyla kendilerine iletilen ve daha sonra uzun süre İsrail oğulları âlimleri tarafından açıklanan ve tebliğ edilen âyetleri yalanlıyorlardı.

50. Onlar başından beri bir insanın, peygamber olamayacağı gibi bir saplantıya saplandıkları için, Hz. Nûh'u tekzip etmeleri temelde peygamberlik müessesini tekzip etmeleri anlamına geliyordu.

51. Yani âhiretteki azap.

52. Eshâb-ür Rass veya Ress sahiplerinin kimler olduğu henüz kesinlik kazanmamıştır. Müfessirlerin bu konuda anlattıkları çeşitli rivâyetler tatmin edici değildir. Bu kavimde, emin olarak söylenecek tek şey varsa o da, kendi peygamberlerini kuyuya atıp öldürmeleridir. Rass, Arapça'da eski veya kör bir kuyuya denilir.

وَكُلًّا

ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى

الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا

بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾ وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ
إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ
لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ
حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

39-42: Onlardan her birine misaller irad edip gösterdik. Ve cümlesini de inkârları yüzünden mahv ve helâk ettik. Onlar (Mekkeliler) üzerine fenalık yağmuru yağan karyeden geçtiler.[53] Onu görmüyorlar mıydı? Hayır, kâfirler öldükten sonra dirilmeyi ummazlar.[54] Onlar, seni gördükleri zaman istihza ederler. Ve "Allah'ın peygamberi olarak gönderdiği bu mudur?" "Eğer sebat etmeseydik, az kalsın bizi ilâhlarımızdan saptıracaktı" derler[55] Onlar azabı gördükleri vakit yol bakımından kimin daha sapık olduğunu bilecekler.

Açıklamalar

53. Yani, Lût kavminin yerleşim bölgesi. "Fenalık yağmuru"ndan taş yağmuru kastedilmiştir, ki bundan Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde söz edilmiştir. Hicâzlıların ticaret kervanları Filistin'e ve Suriye'ye giderken adı geçen bölgeden de geçerdi ve onlar buranın ibret verici kalıntıları görmenin yanısıra çevre halkından Lût kavminin korkunç sonu hakkında da çeşitli masallar dinlerlerdi.

54. Yani bu Mekkeli kâfirler âhirete inanmadıkları için kalıntıları sadece birer yolcu ve turist olarak gezmiş ve hiçbir ders almamışlardır. Bundan anlaşılıyor ki, âhirete inanan ve inanmayanların bakış açısı birbirinden çok farklı oluyor. Âhirete inanan bir kişi bu tarihi kalıntılardan ahlâk dersi alıp tabiatüstü gerçeklere varmaya çalışırken inanmayan bir kişi bunları sadece seyrediyor veya, en fazlası, haklarında bilgi topluyor ve tarih veya arkeoloji eserelri meydana getiriyor.

55. Kâfirler burada aynı zamanda birbirine zıt iki şey söylüyorlar. Meselâ, ilk âyette onların Hz. Peygamber (s.a.v.) ile alay ettikleri, ona hakaret ettikleri ve hem kendisini hem dâvetini küçük gördükleri belli oluyor. Hemen ardından da, Hz. Peygamber'den ve onun mesajından

korktukları anlaşılıyor. Bu âyete göre, kendileri Hz. Muhammed'in şahsiyeti ve mesajının gücü ve üstünlüğünden telaşa kapılmışlardı. Dediklerine göre eğer inat ve taassupla kendi sahte tanrı ve tanrıçalarına dört elle sarılmış olsalardı, Hz. Peygamber (s.a.v.) onları mat etmişti bile. Bu, birbirine zıt olan iki görüş, İslâmî hareketin, kâfir ve müşrikleri ne kadar telaşlandırdığını ve ne kadar acze düşürdüğünü açıkca ortaya koyuyor. Kâfirler öfke ve telaş içinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun mesajını alaya almaya kalkıştıklarında da aşağılık komplekslerini bir türlü atamıyorlardı, ve Hicazda başlayan ve günden güne güç kazanmakta olan hareketten ne kadar korktuklarını gizleyemiyorlardı.

أَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

43: Heva ve hevesini kendine ma'bûd ittihaz edineni gördün mü?[56] Sen onun üzerine bir vekil ve muhafız mısın?

Açıklamalar

56. Heva ve hevesini kendine ma'bûd ittihaz etmenin anlamı, heva ve nefse köleliktir. Yani burada denilmek isteniyor ki, bir kişinin aşırı derecede kendi nefsine bağlı olması tıpkı puta tapmak veya bir yaratığı tanrı ilân etmek gibidir ve gerçek anlamda şirktir. Hz. Ebu İmâme'nin rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bu gökkubbesinin altında Allahu Teâlâ'nın dışında tapılan ne kadar ma'bûd varsa, onların Allah nezdinde en iğrenci, uşağı olunan heva ve nefsin arzularıdır." (Tabarani). Ayrıntılı açıklama için bk: el-Kehf sûresi, dipnot no: 50.

Eğer bir kişi kendi nefsini aklına tabi tutuyor ve doğru ya da yanlış yolun seçiminde aklını kullanıyorsa, bir şirk veya küfür işlese dahi, telkin ve nasihatlarla doğru yola getirilebilir; ayrıca doğru yola geldikten sonra temkinli ve kararlı davranacağından da emin olunabilir. Halbuki, hevaya, hevese ve nefsine esir olan bir kişi azgın bir boğa gibidir. O sadece arzu ve isteklerinin esiridir ve duyguları ile zevkleri onu nereye çekerse oraya çekinmeden gidecektir. O doğru ile yanlış veya Hak ile Bâtıl arasında ayırım yapmaktan âcizdir. Keyfine göre hareket edecektir; ve bir daldan bir dala atlayacaktır. Bu şartlar altında onu nasihat ve telkinle doğru yola getirmeye kim cesaret edebilir? Böyle bir

kişi doğru yola getirilse bile temkinli ve kararlı davranacağına ve ahlâk kurallarına tamamıyla uyacağına kimse garanti veremez.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ
هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ
رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۖ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ جَعَلْنَا
الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾

44-45: Onların çoğunu hakkı işitip ve hakkı anlıyorlar mı zannediyorsun? Onlar ancak hayvanlar gibidir. Doğrusu onlardan daha fazla yolunu şaşırmışlardır[57] Görmez misin ki, Rabbin, fecrin alaca karanlığını nasıl yayar? Eğer dileseydi onu sâkin ve daimi kılardı. Sonra güneşi onun üzerine delil kıldık.[58]

Açıklamalar

57. Yani nasıl ki kuzu ile koyunlar, kendilerinin çoban tarafından otlağa mı,yoksa mezbahaya mı, götürüldüklerini bilmezler ve gözleri kapalı onun tarafından güdülürler, bu adamlar da kendi nefislerinin şeytanları ve şeytana benzer liderleri ve reislerinin işaretleri üzerine gözleri kapalı yol alıyorlar ve kendilerinin refah ve mutluluğa mı, yoksa çöküntü ve felâkete mi, götürüldüklerini farketmiyorlar. Bu noktaya kadar bunlar tıpkı birer hayvan gibidirler. Ne var ki, kuzu ile koyunlara Cenab-ı Allah akıl ve şuur vermemiştir. Bu bakımdan bu hayvanlar bir otlak ile mezbaha veya bir çoban ile kasap arasında ayırım yapamıyorlarsa şaşılacak bir şey değildir. Ama, asıl şaşılacak şey, akıl ve şuur sahibi insanların kuzu ve koyunlar gibi akılsızca hareket etmeleridir.

Bu demek değildir ki, tebliğ ve telkine hiç gerek yoktur ve burada Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bu sözlerin söylenmesinin amacının, kâfir ve müşrikleri doğru yola getirme çabalarını bırakmasını vurgulamaktır. Hayır, burada herne kadar Hz. Peygamber'den söz edilmişse de, asıl muhataplar gene sıradan insanlardır. Burada cahil ve sapık kimselere deniliyor ki, ey budalalar, size akıl ve şuur gibi nimetler dünyada hayvanlar gibi yaşamanız için mi verilmiştir?

58. Burada "delil" kelimesi, rehber, kılavuz ve yol gösterici anlamında kullanılmıştır. karanlığın veya gölgenin üzerine güneşi delil kılmanın anlamı ise karanlık veya gölgenin güneşe tabi kılınmasıdır. Yani, güneşin doğuşu ve batışına göre karanlıkta kaybolur veya yayılır. Bu karanlık, ister sabah, ister akşam, meydana gelebilir ve gün boyunca evler, duvarlar, ağaçlar ve insanların bir tarafında oluşabilir. Buna alaca karanlık veya gölge de diyebiliriz.

ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

46: Sonra o fecri (gölgeyi) azar azar kendimize çekeriz59

Açıklamalar

59. Burada "gölgeyi azar azar kendimize çekeriz"in anlamı, Cenab-ı Allah'ın bunu yok etmesidir. Zira, kaybolan veya yok olan şey veya canlı Allah'a dönüyor. Her şey ve her canlı Allah'dan geliyor ve Allah'a dönüyor.

Bu âyetin iki yönü vardır. Biri dış, biri iç. Dış yönünden bu âyet müşriklere şu mesajı vermektedir: Siz dünyada hayvanlar gibi yaşamaz ve biraz aklınızı kullansaydınız, her zaman gördüğünüz bu karanlık ve gölge, Peygamber'in (s.a.v.) size vermekte olduğu tevhid talimâtının haklı olduğunu göstermek için yeterli olacaktı. Bütün hayatınız bu gölgenin azalıp büyümesine bağlıdır. Gölge veya karanlık daimi olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı veya nebât kalamazdı. Çünkü hayatiyetleri ve yaşamaları güneş ışığına ve ısısına bağlıdır. Gölge veya karanlığın hiç olmaması da hayatî tehlike taşımaktadır. Çünkü, devamlı güneşin hiddeti ve ışığı altında olanlar, ister canlılıar, ister bitkiler ve hatta su olsun, kendilerini koruyamaz ve yaşayamazdı. Güneş ile gölge de âniden değişirlerse yeryüzündeki yaratıklar ve bitkiler ayakta duramazlar. Fakat, usta bir hekim ve Kadir-i Mutlak yeryüzü ile güneş arasında öyle bir nazik denge kurmuştur ki, güneş belli bir düzene göre ve aralıklarla dünyayı aydınlatıyor veya karartıyor. Bu akıllı düzen ne kör ve topal bir tabiat, ne de birden fazla etkili ve yetkili tanrı veya tanrıçalar tarafından hiç aksamayacak bir şekilde kurulamazdı, veya işlenemezdi.

İç yönüne göre ise, yukarıdaki âyette çok ince işaretler vardır. karanlık veya gölge küfr ve şirkin cehâleti de olabilir. Yani burada denilmek isteniyor ki, halen etkili olan bu cehâlet ve bilgisizlik daimi veya sürekli bir şey değildir ve ergeç ortadan kalacaktır. Hidâyet güneş; Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Kur'ân-ı Kerîm şeklinde doğmuştur ve gerçi şu anda küfr ve şirkin gölgesi her tarafa yayılmış gibi görülüyor, ama güneş yükseldikçe gölge küçülecektir. Fakat bu hususta biraz sabır gereklidir. İlâhi kanun hiçbir zaman âni bir değişilik yapmaz. Bu maddeler âleminde nasıl güneş yavaş yavaş yükseliyor ve gölgeler yavaş yavaş azalıyorsa, fikir, ahlâk ve maneviyât âleminde de hidâyet güneşinin yükselişi ve dalâlet gölgesinin azalışı yavaş yavaş gerçekleşecektir.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ
نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾ لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا
وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾

47-49: O, sizin için geceyi bir örtü,[60] uykuyu istirahat ve gündüzü de yeni bir intişar etti.[61] O, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderendir. Gökten temiz su[62] indirdik. Tâ ki, onunla ölü toprağı diriltelim ve yarttığımız hayvanlar ve insanları sulayalım.[63]

Açıklamalar

60. Asıl metinde "libâs" yani, elbise kelimesi kullanılmıştır.

61. Bu âyetin üç yönü vardır. Bu âyet bir yönüyle tevhidi ispatlamaktadır. Başka bir yönüyle günlük insanî tecrübe ve müşahade yoluyla hayattan sonra ölümün imkânı ve ihtimâli bulunduğuna işaret etmektedir. Üçüncü yönüyle de, gayet ince bir ifade ile, cehâlet ve cahiliyye gecesinin sona erdiği, ilim, şuur, hidâyet ve marifet güneşinin doğduğu ve uykuda bulunanların ergeç uyanacaklarını müjdelemektedir. Fakat, gece uykusu aslında ölüm uykusu olanlar uyanamayacaklardır. Onların uyanmayışı bizzat onların kaybı ve hayattan uzaklaş-

malarıdır. Gündüzün işleri bu gafillerin ahmaklığı ve gafleti yüzünden elbette ki, durmayacaktır.

62. Yani, her türlü pislik ve zehirli maddeler ile mikraplardan arınmış su. Bu suyla pislikler temizleniyor, ve insanlar ile hayvanlar ve nebât hayat buluyorlar.

63. Bu âyetin de, yukarıdaki âyet gibi, üç yönü vardır. Bu âyet hem âhiret, hem tevhidin delillerini taşımaktadır. Ve bu iki yönünün yanısıra bize şu mesajı da vermektedir: Cahiliyye aslında kuraklık, kıtlık ve darlık devresiydi ve bu devirde insanlık tarlası kuruyup ölmüştü. Şimdi ise Allah'ın rahhmeti yağmış, peygamberlik bulutundan akan vahiy, hayat suyu gibi her tarafa yayılmıştır ve bundan bütün kullar olmasa da, birçoğu yararlanabilirler.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ
بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ
بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ
وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾

50-53: Biz onu, kudretimizi düşünsünler diye aralarında taksim ettik. Bazan buraya, bazan da başka bir yere indirdik.[64] İnsanların çoğu bundan ibret almaktan çekindiler. Ancak nimeti inkâr ettiler.[65] Eğer dileseydik her memleket halkına bir korkutucu (peygamber) gönderirdik[66] Kâfirlere itaat etme. Ve Kur'ân la onlara karşı büyük bir mücadele yap.[67] O Allah'tır ki, iki denizi birbirine salıp katandır. Biri tatlı ve susuzluğu gidericidir. Diğeri tuzlu ve acıdır. Ve aralarına bir berzah (Perde) ve mukarrer bir sınır koydu.[68]

Açıklamalar

64. Burada "lakad sarrafnahu" sözlerinin üç anlamı olabilir. Birincisi, Biz (Allah) bu nimet ve rahmet (yani yağmur) konusuna, Kur'ân-ı Kerîm'de bilinen bir gerçeği anlatmak için değindik. İkincisi, Biz insan-

lara sık sık karanlık ile aydınlık, hiddet ve şiddet, kuraklık ile yaşlık, havaların değişimi, rüzgarlar, bulutlar ve yağışlarla hayatın cilvelerini gösteririz. Üçüncüsü, Biz yağmuru bölerek yağdırdık. Yani her zaman her yerde aynı şekilde yağmur yağmaz. Bazı yerlerde yağmur yağar, bazı yerlerde yağmaz. Bazı yerlerde kuraklık olur, bazı yerleri sel götürür. Bazı yerlerde fırtına, kasırga olur ve sağnak halinde yağmur yağar. Bütün bu değişik hava şartları değişik şekilde tezahür eder.

65. Bu âyeti birinci yönü (Yani, tevhidin delili açısından) ile incelediğimizde anlamının şu olduğuna kanaat getiririz: İnsanlar gözlerini şöyle açıp bakarlarsa sadece yağmur olayında Allah'ın varlığı, tek oluşu, Âlemlerin Rabbi oluşu ve diğer sıfatlar taşıyışını gösteren o kadar deliller bulacaklar ki, sadece bunlara Tevhid ile ilgili Hz. Peygamber'in (s.a.v.) talimatının doğru olduğuna inanacaklar. Ne var ki, Cenab-ı Allah'ın bu meseleyi defalarca ortaya koyması ve tecellisini göstermesine ve su ile yağmurun dünyada bölünmesinin pekçok şekillerini ortaya koymasına rağmen kâfir ve müşrikler hiçbir ders almıyorlar. Ne Hak ve doğruluğu kabul ediyorlar, ne de Cenab-ı Allah'ın kendilerine verdiği akıl ve şuur gibi nimetler için kendisine teşekkür ediyorlar; ayrıca, öyle nankördürler ki, anlayamadıkları veya anlamak istemedikleri şeylerin anlaşılması için kendilerine Kur'ân-ı Kerîm'in gönderilmesinden dolayı Allah'a minnet ve şükranda bulunmuyorlar.

Âyet, ikinci yönü (yani, âhiretin delili açısından) ile incelendiğinde şu anlamı ortaya çıkıyor: Her yıl aşırı sıcak ve kuraklık sebebiyle sayısız bitki ve yaratık ölmesine veya ölüme yaklaşmasına rağmen bu kâfir ve inançsız kimseler, ölümden sonra hayatın mümkün olamayacağını düşünmeye devam ediyorlar. Bunlara defalarca aynı işaret ve alâmetler gösteriliyor, ama akılları başlarına gelmiyor. Tezkir ve tâlimden yüz çevirmeye devam ediyorlar.

Âyetin üçüncü yönü (yani cahiliyeti simgeleyen kuraklık ve vahy ile peygamberliği simgeleyen bereketli yağmur açısından) ile incelendiğinde anlamı şu oluyor: İnsan tarihi göz önünde bulundurulursa görülecektir ki, dünya bir peygaber veya İlâhi Kitabın feyzinden mahrum olduğu zaman kurak toprak haline geliyor, fikir ile ahlâk ve fazilet arazisinde çalılar ile dikenli bitkilerin dışında bir şey yetişmiyordu. Ve nè zaman ki, bu topraklar vahy ile risâletin suyuna kavuşuyor, insanlık bahçesi yeniden canlanıyor, her taraf çiçekler açıyordu; bilgisizlik ve

cehâletin yerini ilim alıyordu; zulüm ve işkence yerine adalet kuruluyordu; fisk ve fücûrun yerine ahlâk ve faziletin çiçekleri açıyordu. Bu yağmur ve suyun bereketi nereye kadar vardıysa, şerr azaldı ve hayır arttı. Peygamberlerin gelişi her zaman yararlı ve ferahlatıcı fikir ve ahlâk inkılâbına sebep olmuştur ve hiçbir zaman kötü sonuçlar vermez. İnsanlık, peygamberlerin hidayetinden mahrum kalması veya yüz çevirmesi halinde zarar görmüştür; Kur'ân-ı Kerîm de bu noktaya defalarca dikkat çekmiştir. Fakat câhil ve kâfir kimseler yine de ders almazlar. Bu, denenmiş bir gerçektir ve bunun doğruluğu binlerce yıllık tecrübelerle ispatlanmıştır. Fakat şimdi bu gerçek inkâr ediliyor ve ne kadar gariptir ki, bugün Allah'ın peygamberi ve kitabı gibi nimetlere kavuşmuş olan bir halk bunlar için şükranlarını belirtmek yerine nankörlük edip duruyorlar.

66. Yani, bunu yapmak kudretimizin ötesinde bir şey değildi, ama biz bunu yapmadık, ve bütün dünyaya tek bir peygamber meb'us ettik. Nasıl ki, bir güneş bütün dünyayı aydınlatıyor, bu tek hidâyet güneşi de, bütün insanların doğru yolu bulmalarına yetecektir.

67. Büyük bir mücadele için burada "Cihâd-ı Kebir" kelimesi kullanılmıştır. Bunun üç anlamı vardır: Birincisi, aşırı çaba, yani öyle bir çaba ki, bunu yaparken insan hiç bir fedakârlıktan kaçınmaz. İkincisi, büyük çaptaki bir çaba, veya genel seferberlik ki,buna bütün halk ellerindeki bütün kaynakları ve imkânlarıyla katılır. Üçüncüsü, tam ve kusursuz bir mücadele, yani öyle bir çaba ki,bunda hiçbir eksiklik kalmaz. Hangi mevkilerde ve cephelerde düşman kuvvetleri çarpışıyorlarsa oralarda karşı konulmalı ve hakkın zaferi ve üstünlüğü için ellerinden gelen yapılmalıdır. Böyle bir mücadeleye hem dil ve kalemin mücadelesi, hem can-ü mal ve top ile silâhlarla savaşmak dahildir.

68. Bu durum, büyük bir nehir veya denizin döküldüğü her yerde ortaya çıkar. Ayrıca, okyanusta da muhtelif yerlerde tatlı su bölümleri veya kaynakları bulunuyor. Bu kaynakların suları, denizin tuzlu sularından ayrı kalabiliyor ve kendi hüviyetlerini koruyabiliyorlar. Ünlü Türk Amiralı Seydi Ali Reis, 16. yüzyılda kaleme almış olduğu "Mir'at-ül Memâlik" adlı eserinde Basra körfezinde iki ayrı suyun berleştiği böyle bir yerden ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Seydi Ali Reis, denizde tuzlu su ile tatlı suyun yan yana bulunduğunu ve filosu için tatlı su topladığını yazmıştır. Çağımızda da, Amerikan Petrol Şirketi Suudi Ara-

bistan'da ilk önce petrol arama ve sondaj çalışmalarına başladığı zaman tatlı su ihtiyaçlarını Basra Körfezinden karşılamıştı. Daha sonra Dahran yakınlarında kuyular açıldı ve tatlı su oradan temin edildi. Ayrıca, Bahreyn yakınlarında denizin dibinde de tatlı su kaynakları vardır ve halk buralardan su temin etmiştir.

Âyetin görünürdeki bu konusu, Cenab-ı Allah'ın belli bir mucizesine işaret ederek tek tapılacak ilâh oluşunu kanıtlıyor. Fakat satır aralırndan da başka bir noktaya ince bir işaret yapıldığı anlaşılıyor, ki o da şudur: İnsan toplumunun okyanusu zamanla ne kadar tuzlansa veya bozulursa buzulsun, Cenab-ı Allah istediği zaman bunun altından sâlih bir cemaatin tatlı kaynağını fışkırtabilir ve tuzlu suyun dalgaları ne kadar güçlü veya yüksek olursa olsunlar, bu temiz su kaynağını yok edemezler!

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ
رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ
وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

54-55: O Allah'tır ki, sudan beşer yarattı. Ve ona nesep ve sıhriyyet kıldı.[69] Rabbin her şeye kaadirdir. Böyle iken onlar Allah'ı bırakıp, kendilerine fayda ve zararı dokunmayacak olan şeylere taparlar. Kâfir, Rabbin aleyhine isyan izhar eder oldu.[70]

Açıklamalar:

69. Yani, Cenab-ı Allah'ın, küçücük bir su damlasından insan gibi şaşırtıcı bir mahlûk yaratması zâten büyük bir mucizedir. Fakat Cenab-ı Hak buna ilâveten, bu insan denen mahlûku da ikiye ayırdı (yani, erkek ve dişi). Öyle ki, ikisi insan olarak birbirine tıpa tıp benzemesine rağmen bedensel ve psikolojik özellikleri bakımından birbirinden çok farklıdırlar ve bu farklılıkarı sebebiyle birbirinin zıddı veya birbirine ters değil, tam aksine, birbirinin tamamlayıcısı ve eşidirler. Cenab-ı Allah, bu çiftler arasındaki garip ve şaşırtıcı dengesiyle (ki bunda baş-

kalarının hiçbir çabası veya tedbiri söz konusu değildir) erkek de, dişi de, yaratıyor ve bunlardan oğullar ve torunların soyu türüyor. O ve torunlar evlerine karılarını ve gelinlerini getiriyor ve onlardan da kızlar ve kız torunlarının başka bir soyu çıkıyor ve bunlar da başkalarının evlerine gelin olarak gidiyorlar. Böylece aileler birbiriyle birleşip bir soy ve ırk meydana getiriyor, bunlardan da toplumlar, milletler, kuşaklar ve uygarlıklar türüyor.

Burada da şu ince noktaya dikkat edilmelidir ki, bütün bu kâinat nizamında fark ve farklıların birleşimi ve kaynaşmasıyla iyi ve olumlu sonuçlar elde ediliyor. Onun için, iman sahipleri görünürdeki bu fark veya tezât'tan korkmamalıdırlar; çünkü, sonları hayırlı ve uğurlu olacaktır.

70. Yani, Allah'ın kelimesini yüceltmek ve emirleri ile kanunlarını uygulamak amacıyla harcanan bütün çabalar sırasında kâfirlerin sempatisi ve desteği, bu çabaların yanında değil, bunları boşa çıkaranların yanında olacaktır. Aynı şekilde kâfirlerin bütün ilgisi, Allah'a itaat ve kulluğa değil, bunun karşısına olacaktır. İtaatsızlık ve isyan için nerede ve ne zaman çaba harcanıyorsa, bir kâfir buna fiilen katılmazsa da Allah'a baş kaldıranları cesaretlendirmek için slogan atmaktan memnunluk duyacaktır. Bunun aksine, biri Allah'a itaat için çabalıyorsa, bir kâfir ona zorluk çıkarmak ve cesaretini kırmak için hiçbir tereddütte bulunmayacaktır. İtaat ile ilgili her haber kalbine ok gibi saplanacaktır, itaatsızlıkla ilgili bir haber ise onu son derece mutlu edecek ve ferahlatacaktır.

وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ
عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ
عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

56-58: Biz, seni ancak müjdeci ve korkutucu olarak gönderdik.[71] De ki: "Ben sizden tebliğime karşı bir ücret istemiyorum. Ancak Rabbine doğru yol

tutmak isteyen kimseyi istiyorum[71A] "Hiç bir zaman ölmeyen o baki Teâlâ'ya güvenip dayan. O'na hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından O'nun haberdar olması yeter.

Açıklamalar

71. Yani, Ey Peygamber (s.a.v.), senin işin ne iman eden, ne inkâr eden birini cezalandırmaktır. Sen, birini zorla iman ettirmeye veya inkârdan alıkoymaya memur değilsin. Senin işin, doğru yolu kabul eden birine cenneti müjdelemek, bunun aksine kötü yolda yürümekte ısrar eden birini Allah'ın azabından korkutmaktan başka bir şey değildir.

Bu tür buyruklar Kur'ân-ı Kerîm'de nerelerde geçmişse orada her ne kadar Hz. Peygamber'in adı anılmışsa da, asıl muhataplar kâfir ve müşriklerdir. Bu tür kinâyeli konuşmaların gayesi, Hz. Peygamber'in, çıkarını gözetmeyen bir muslih (islahâtçı) ve halkın yararı için çalışan biri olmasını göstermek ve o halkın akıbeti hakkında kendisine ikâz ve ihtârda bulunmaktır. Yani, burada kâfir ve müşriklere deniliyor ki, Hz. Peygamber sizi, kendi dinini kabul etmeniz için sizi zorlamıyor; onun için, ona kızmanıza hiç gerek yoktur. Siz onun dediklerini yaparsanız, ona bir iyilikte bulunmayacaksınız, kendinize iyilik yapmış olacaksınız. Aynı şekilde, onun öğretilerine kulak asmazsanız ona bir zarar vermeyeceksiniz, kendinize zarar vermiş olacaksınız. Onun işi, size mesajını iletmekti. Bundan sonraki iş size aittir. Bu ince noktayı anlamayan bazı kimseler zannediyorlar ki, aynı hüküm Müslümanlar için de geçerlidir. Yani, Müslümanlar konusunda da Hz. Peygamber'in görevi sadece Allah'ın mesajını kendilerine iletmek ve iyi bir sonucu müjdelemekle sınırlıdır. Halbuki, Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli ifadelerine göre Hz. Muhammed, Müslümanlar için sadece müjdeci değil, aynı zamanda öğretmen, önder, lider, ahlâk ve fazilet örneği, hükümdar, kadı, ve âmirdir ve ağzından çıkan her söz onlar için bir emir ve kanun niteliğindedir. Onun için, bu âyeti ve buna benzer diğer âyetleri Müslümanlara yönelik olduğunu düşünenlerin yanlış yolda olduklarını ifade etmeliyiz.

71A. Açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: III, el-Mü'minûn sûresi, dipnot: 70.

الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۛ
الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا
لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ
نُفُورًا ﴿٦٠﴾

59-60: O, gökleri yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan, sonra Arş'ın üzerine hükümrân olandır.[72] O Rahmandır. Bunu haberdar olandan sor. Onlara: "Rahman'a secde edin" denildiğinde "Rahman ne imiş? Biz senin bize emrettiğin şeye secde mi edeceğiz?" derler.[73] Bu dâvetin, onların nefretini arttırdı[74].

Açıklamalar

72. Cenab-ı Allah'ın "Arş üzerine hükümrân olması" tabirinin açıklamalar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: II, el-A'raf, dipnot: 41-42, Yunus, dipnot: 4, Hûd, dipnot: 7.

"Gökleri ve yeri 6 günde yaratma" tabiri de, "müteşabehât" (benzetmeler) cinsindendir ve dolayısıyla, bundan neyin kastedildiği kesin olarak söylenemez. Buradaki "gün" kelimesi dünyada hepimizin bildiği zaman birimi olan "gün" de olabilir, veya belli bir "dönem"i ifade eden bir kavram da. (Ayrıntılı açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: IV, Fussilet sûresi, dipnot: 11-15).

73. Kâfir ve müşrikler bu sözleri, tıpkı Fir'avn'ın Hz. Musa'ya söylediği gibi, sırf inat, dalâlet, şamata ve küstâhlık için söylüyorlardı. Meselâ, Fir'avn da, "Âlemlerin Rabbi de ne oluyormuş?" diye soru yöneltmişti. Halbuki, ne Mekkeli kâfirler ne Fir'avn, Allah veya Rabbül Âlemin kavramından habersizdi. Bazı müfessirler, bunun tevil'ini yapmış, Araplarda Allahu Teâlâ'nın adı veya lakâbı olarak "Rahman" kelimesinin bulunmadığını ve dolayısıyla, onların yukarıda ifade edildiği gibi, itirazda bulunduklarını belirtmişlerdir. Ne var ki, âyetin üslûbu, bu itirazın bilgisizlik değil, isyan ve küstâlıktan dolayı yapıldığını ortaya koyuyor. Aksi takdirde, Cenab-ı Allah bundan dolayı kâfir ve müş-

riklere serzenişte bulunmak yerine yumuşak bir ifade ile "Rahman"ın da, kendi adlarından biri olduğunu ve buna itirazlarına mehil olmadığını söyleyebilirdi. Ayrıca, Arabistan'da eski çağlardan beri, Allah için "Rahman" adının kullanıldığı ve yaygın olduğu tarihi kayıtlardan sabittir. Bk: Tefhimü'l-Kur'ân , Cilt: IV, Fussilet sûresi, dipnot: 5, Seb'e sûresi, dipnot: 35.

74. Burada secde meşru ve geçerlidir ve bu konuda ulemâ ittifak halindedirler. Her okuyucu ve dinleyici bu noktada secde etmelidir. Ayrıca, bu âyeti dinleyen birinin "Huşû ve huzû'umuz düşmanların nefreti kadar artsın, Ya Rabbi," demesi sünnettir.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ
فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ
الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ
قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾

61-64: Gökte burçlar[75] yaratan ve onların içinde bir[76] kandil ve nurlu bir ay yaratan Allah'ın şanı ne yücedir. İlâhî kudreti düşünüp ibret almak yahut şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.[77] Allah'ın makbul kulları,[78] yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler[79] Kendilerine cahiller lâf attıklarında "Allah size selâmet versin" derler.[80] Onlar ki, gecelerini Rabbleri için secdede ve kıyamda geçirirler.[81]

Açıklamalar

75. Açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, el-Hicr sûresi, dipnot: 8-12.

76. Yani Nûh sûresinde açıklandığı gibi, güneş: "va ce'ala-ş Şemse sirâcan" (âyet: 16).

77. Bunlar, nitelik ve şekil itibarıyla birbirinden farklı, hatta birbiri-

nin zıddı olmasına rağmen yaradılış ve etkileri bakımından birbirinin ayrılmaz parçasıdırlar. Gece ile gündüzün değişimini inceleyen bir kişinin ilk öğrenmesi gereken şey Tevhid dersidir; ve şayet, Allah'tan uzaksa, O'na tekrar bağlanmasıdır. Daha sonra, Allah'ın rubûbiyetini (tanrılığını) düşünüp O'nun kul-kölesi olmasıdır.

78. Yani secde etmeniz istendiği, ama sizin bundan kaçındığınız Rahman'a herkes, hatta, bütün canlılar, doğuştan kuldurlar. Fakat, O'nun sevgili kulları, bilinçli olarak Ona itaat edenler ve falan falan özellikler taşıyanlardır. Ayrıca, sizden istenilen secdenin etkileri, Allah'a kulluğu kabul edenlerin hayatlarında, ve bu kulluğu inkâr eden, sizlerin hayatında görülmektedir. Burada asıl kastedilen karakter ve ahlâkın iki ayrı örneğinin mukayesesidir. Bir tarafta, Hz. Peygaber'e (s.a.v.) itaat edenlerin hayatlarında görülen ahlâk ve fazilet örneği ve diğer tarafta Cahiliyye döneminin örf ve âdetleri ile bâtıl inançlarında ısrar edenlerin hayatlarında görülen ahlâk örneğiydi. Bu iki örneğin mukayesesi için benimsenen metod da ilginçtir; yani, önce ilk örneğin özellikleri gözlerinin önüne serilmiş ve her gören göz ve düşünen kafa için ikisi arasında mukayese yapma ve hangisinin kötü, hangisinin iyi olduğuna karar vermek hürriyeti tanınmıştır; zira, ikinci örneğin her türlüsü herkesin çevresinde bulunmaktadır.

79. Yani, kibirle, kasılarak ve böbürlenerek yürümezler; mağrur, küstâh ve gaddar kimseler gibi kendi yürüyüşleri ile üstünlük ve büyüklüklerini göstermeye kalkışmazlar. Aksine, yürüyüşleri ile halim salim, nâzik, kibar ve mütevazi olduklarını açıkça ortaya koyuyorlar. Burada kullanılan asıl tabir, "yumuşak yürüyüş"tür. Bu ne, zaaf ve hastalığın belirtisi olan bir yürüyüştür ne de riyakâr bir kişinin sahte tevazu gösterisi veya Allah korkusunu taşıyan bir yürüyüştür. Hazreti Peygamber (s.a.v.) kendisi sanki aşağıya doğru yürüyormuş gibi, sağlam adımlar atardı. Hz. Ömer ile ilgili bir rivâyet te şudur: Hz. Ömer genç bir adamın yorgun bir şekilde yürüdüğünü görünce, "sen hasta mısın?" diye sordu. Genç adam, "hayır, efendim" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer kendisini kamçıyla tehdit etti, ve "dik ve canlı yürü" dedi. Demek, burada kastedilen, kibar ve mütevâzi bir insanın tabii yürüyüşüdür; yapmacık tevazu, miskinlik ve zaaf gösterisi değildir.

Fakat burada üzerinde durulması gereken nokta şudur: Bir insanın yürüyüşü o kadar önemli midir ki, Allah'ın sevgili kullarının özellikle-

rinden bahsedilirken ilk önce bundan söz edilmiştir? Bu konuyu iyice ele aldığımızda göreceğiz ki, bir kişinin yürüme şekli sadece onun hareket etmesinin adı değildir; aksine, yürüyüş onun kafa yapısı, düşünce şekli, kişiliği ve karakterinin en belirgin örneğidir. Bir dolandırıcı ile bir alçak, bir gaddar ve zâlim kişi ile medeni bir insan, bir mûtevazi ve kibar kişi ile bir vahşi insan, bir kibirli ile bir alçak gönüllü, bir zengin ile bir fakir ve diğer insanların yürüyüşü birbirinden farklıdır; o kadar ki, bununla kişilikleri açıkça meydana çıkıyor. Her yürüyüşün arkasında bir kişilik, bir karakter vardır. Onun için, bu âyette deniliyor ki, Rahman'ın gerçek kullarını, diğer yüzlerce binlerce insanın içinde iken tanıtılmadan tanıyabilir, onların nasıl insanlar olduğunu anlayabilirsiniz. Bu kulluğun onların zihniyet, düşünce tarzı, dünya görüşü ve karakterlerine yaptığı muazzam olumlu etkilerini yürüyüşlerinde görebilirsiniz. Bir kişi ilk bakışta bu temiz insanların dürüst, mütevazi ve sempatik kişiler olduğunu ve onlardan hiçbir kötülük beklenmediğini anlar. (Ayrıntılı açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, el-İsrâ sûresi, dipnot: 43, cilt: IV, Lokman sûresi, dipnot: 33).

80. Burada "cahiller" kelimesi tamamıyla bilgisizler değil, inatçılar ve küstahlar demektir. Yani, öyle bir kişi ki, terbiyesizlik eder ve dürüst ve temiz bir kişiyle münakaşada her türlü görgü kurallarını çiğner. Rahman'ın kullarının tavrı ise bunun tam tersidir. Onlar, küfrü küfürle, suçlamayı suçlama ve terbiyesizliği terbiyesizlikle değil, metanet ve soğukkanlılıkla cevap verirler; karşı tarafın terbiyesizleştiğini görünce ondan uzaklaşırlar. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde şöyle buyurulmuştur: "Onlar çirkin söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler ve "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz sizedir. Bizden emin olabilirsiniz, size sövmeyiz. Biz cahillerle mücadeleyi istemeyiz" derler. (el-Kasas: 55) (Daha ayrıntılı açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: III, el-Kasas, dipnot: 72-78).

81. Yani o onların gündüz yaşantısıydı ve bu da onların gece yaşantısıdır. Onlar gecelerini ne yiyip içmede, ne dans edip eğlenmekte, ne boş lâflar edip hikâye ve destanlar anlatmakta, ne hırsızlık yapıp başkalarını soymakta geçirirler. Bu gibi alışkanlıklar cahillere ve cahiliyyeye aittir. Onlar (Allah'ın iyi kulları) aynı toplumda yaşamalarına rağmen gecelerini Allah'a ibadet, dua ve niyazda geçirirler. Kur'ân-ı Kerîm'de müminlerin yaşantılarının bu yönü pekçok yerde önemli bir

biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Meselâ, Secde sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Yanlarını yataklarından ayırıp (yataklarından kalkıp) korku ve ümid ile Rabblerine dua ederler."(âyet: 16). ez-Zariyat sûresinde ise şunlar söylenmiştir: "Gecenin az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi." (âyet: 17-18). ez-Zümer sûresinde de şöyle buyurulmuştur: "Bunlar mı, yoksa Allah'a muti olup, gecenin saatlerinde secde eder, kıyamda durur oldukları halde âhiretten korkarak Rabbinin rahmetini ümid eder olan mı,hayırlıdır?" (âyet: 9).

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا
كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا
أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾
وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ
النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

65-68: Ve: "Ey Rabbimiz, Bizden Cehennem azabını çevir. Cehennem'in azabı daimî ve helâktir" derler. Cehennem ne fena bir karargâh ve ikâmetgâhtır[82] Onlar ki, harcadıkları zaman israf etmezler, cimrilik te etmezler. Bunun ikisi arasında ortalama olur.[83] Onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilâha tapmazlar. Allah'ın haram kıldığı nefsi haksız yere öldürmezler. Zinâda bulunmazlar.[84] Bunları yapan günahkâr olur.

Açıklamalar

82. Yani bu ibadet, müminleri kibirli yapmaz. Allah'ın sevgili kulları, Allah'ın inâyetine sahip olduklarından dolayı böbürlenmez ve "bize kimse bir şey yapamaz" demezler. "Cehennem ateşi de bizi yakamaz" demezler. Aksine, bütün iyi amelleri ve iradelerine rağmen

her zaman Allah'tan korkarlar ve sözleri ile hareketlerinde herhangi bir yanlışlık olmasından endişe duyarlar. Onlar kendi amelleriyle cenneti garanti ettiklerini düşünmezler, aksine insan olmalarından dolayı zaaflarının ve hatalarının idrâkı içinde olurlar. Ancak bu şekilde azaptan kurtulmaya inanırlar. Yani onlar sadece kendi amellerine güvenmez, aynı zamanda Allah'ın lütf–u keremine tâlip olurlar.

83. Yani müminler ne savurgandırlar ki, eğlence, kumar, içki, seks, şölen, fuar, festival, düğün, ziyafet ve partiler için su gibi para harcasınlar, ne de gösteriş meraklısıdırlar ki, yiyecek, içecek, oturmak, yaşamak, dekor ve konfor için imkânlarının dışında hesepsız kitapsız servet harcasınlar. Müminler aşırı derecede cimri de değillerdir ki, paraya tapan kişiler olarak bütün mali imkânlarına rağmen kendi ve ailelerinin yiyecek ve içeceklerinden kessinler ve en zaruri ihtiyaçları için bile ellerini cebe götürmesinler. Bilindiği gibi, cimri kimseler kendi zaruri ihtiyaçları için bile para harcamadıktan sonra başka hayır işleri için harcamada bulunmaları hiç söz konusu olmuyor. Arabistan'da bu her iki türden - Yani savurgan ve aşırı cimri - insanlar vardı. Bir yanda, su gibi para harcayanlar vardı; fakat, bu harcamalar boş ve yararsız şeyler, meselâ, gösteriş, kişisel eğlence, rahat, lüks ve toplum içinde cömert ve zengin görünmek içindi. Öte yandan, cimrilikleri dillere destan olan kimseler vardı. Orta yolu izleyenler çok azdı ve bu bir avuç insanlar arasında Hz. Peygamber ve sahabeler yer alıyordu.

Burada israf veya savurganlık ile hasislik veya cimriliğin ne olduğunu anlamak sanırız daha iyi olacaktır. İslâmî açıdan şu üç tür harcamalar savurganlık kapsamına giriyor: Birincisi, caiz olmayan veya yasal olmayan işlerde, tek kuruş bile harcamak. İkincisi, yasal işlerde harcamalar yaparken sınırları aşmak; bu hem bir insanın mali imkânlarının dışında para harcamak, hem bir insanın ihtiyacından fazla olan servetini kendi konforu ve lüksü için harcamak demektir. Üçüncüsü, hayır işlerde harcamak, ama Allah için değil, sadece gösteriş için. Bunun aksine, cimriliğin kapsamına iki şey giriyor: Birincisi, bir kişinin gereken mali imkânlara sahip olmasına rağmen kendisi ve ailesinin zaruri ihtiyaçları için para harcamamak. İkincisi, iyi ve hayır işlerde tek kuruş harcamaması. Bu iki aşırılık arasında orta yol İslâm'ın yoludur ki, bu hususta Râsulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bir insanın kendi mali işlerinde orta yolu izlemesi akıllı olmasının alâmetidir". (Ahmed ve Tabarani'de Ebî ed-Darda'dan rivâyet olunmuştur).

84. Yani, Allah'ın sevgili kulları Arapların genellikle müptelâ oldukları üç büyük günâhı işlemezler: Birincisi, Allah'a şirk koşmak, ikincisi, bir insanı sebepsiz öldürmek ve üçüncüsü, zinâ. Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konuyu çeşitli hadislerinde işlemiştir. Meselâ, Hz. Abdullah bin Mesud'un bir rivâyetine göre bir defasında Rasûlullah (a.s.)a en büyük günâhın ne olduğu soruldu. Rasûlullah, şöyle buyurdu: "Allah'ın seni yaratmasına rağmen senin başkalarını Allah'a eş tutman." Rasûlullah'a bundan sonra en büyük günâhın ne olduğu soruldu. Rasûlullah dedi ki, "Senin yemeklerini paylaşacak endişesiyle çocuklarını öldürmen". Bundan sonraki günahın ne olduğu sorulduğunda Rasûlullah dedi ki, "senin, komşunun karısıyla zinâ yapman". (Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesa'î, Ahmed). Gerçi "günâh-ı kebire" (büyük günahlar) tarifine bazı diğer günâhlar da giriyor, ama o sıralarda Araplarda en çok yaygın olan kötülükler bunlardı. Bundan dolayıdır ki, Müslümanların bu tür günâh ve kötülüklerden uzak oldukları vurgulanmaya çalışılmıştır.

Burada şöyle bir soru yöneltilebilir: Müşriklere göre şirkten uzak kalmak büyük bir ayıp veya inançlarına aykırı bir şeydi. O halde, bunu Müslümanların bir hasleti olarak göstermenin anlamı ve amacı neydi? Bunun cevabı şudur: Araplar şirke müptelâ idiler ve çok mutaassıp bir şekilde müptelâ idiler; ama aslında şirkin kökleri onlarda pek derin değildi, hatta insan tabiatına aykırı olduğu için dünyanın hiçbir yerinde, hiç bir toplumda kökleri derin değildir. Gerçek şu ki, tek Allah'ın büyüklüğü ve tevhid fikri Arapların beyinlerinin derinliğinde iyice yerleşmişti ve bunun ortaya çıkması için yüzeydeki şirk veya inançsızlığın azıcık kazılması gerekiyordu. Bu hususlar, Cahiliyye tarihine şöyle baktığımızda iyice anlaşılır. Meselâ, Habeş Kralı Abraha Mekke'ye saldırdığında Kureyş'in çocukları bile bu belâ'nın, Kâ'be'deki putların yardımıyla değil, ancak Allah'ın lütfu ve inayetiyle def'olunacağını çok iyi biliyordu. "Eshâb-ül Fil" (Abraha'nın ordusu)in yok edilmesi ile ilgili olarak o devrin şairlerince söylenen şiir ve kasideler tarih sayfalarına geçmiştir ve hâlâ muhafaza edilmektedir. Bu şiirlerin her kelimesi, onların böyle bir mucizenin putları tarafından değil, Allah tarafından gerçekleşebileceğine inandıklarını göstermektedir. Bu devrede şirkin şu cilvesi de Kureyşliler ve müşrik Arapların gözlerinin önüne serilmişti ki, Abraha Mekke'ye giderken Taif'a yaklaştığında, Taifliler, ma'bûdları olan "Lât"ı devirecek endişesiyle,

Kâ'be'nin yıkılmasında kendisine yardımcı olma teklifinde bulundular ve bazı kılavuzlarını da dağlık bölgelerinden geçmeleri için kendisine verdiler. Bu acı olayın anısını Mekkeliler uzun süre taşıdılar ve yıllarca Taifli kılavuzların başının mezarını taşladılar. Ayrıca, Kureyşliler ve diğer Araplar kendi dinlerinin kökünün Hz. İbrahim (a.s.)e uzandığını iftiharla söylerlerdi ve birçok dini ve toplumsal gelenek ve görenekler, özellikle, haccın kaide ve kurallarının Hz. İbrahim'in dininden geldiğini kabul ediyorlardı. Araplar, Hz. İbrahim'in tek Allah'a taptığını ve hiçbir zaman putlara ilgi göstermediğini de biliyorlardı. Arap rivâyetlerinde putperestliğin ne zaman ve nasıl başladığı, hangi putun ne zaman nereden ve kimin tarafından getirildiği kayıtlıdır. Arapların kendi putlarına veya mabûdlarına pek saygı gösterdikleri de söylenemez. Nitekim, bir Arabın arzu ve istekleri gerçekleşmez veya yaptığı dualar kabul olunmazsa, tanrı ve tanrıçalarına hakaret etmekten kaçınmazdı. Meselâ, bir Arap, babasının öldürülmesinin intikâmını almak istiyordu. Bu amaçla, Zül-Halasa adlı putun yanına giderek arzusunu dile getirdi ve fala baktırdı. Çıkan falda intikam alınmaması tavsiye edilmişti.

Bu fala öfkelenen Arap şu mısraları söyledi:

Ey Zül-Halasa, eğer sen benim yerimde olsaydın

Ve senin baban benim babam gibi öldürülmüş olsaydı

O zaman sen zâlimlerden öç alma diye

Rezil bir şey söylemezdin

Başka bir Arap bereket için deve sürüsünün Sa'd adlı bir tanrıya götürdü. Sa'd heybetli bir put olup üzerine kurban kanı sürülmüştü. Develer bu heykeli görünce ürkerek kaçıştılar. Arap, develerinin böyle sıçramalarından öfkelendi ve putu taşlamaya başladı. Aynı zamanda da, "Allah kahretsin, alçak tanrı. Ben deve sürümü bereket olsun diye sana getirdim, ama sen onların kaçmalarına sebep oldun" diye söylenip durdu. Bazı putlar vardı ki,haklarında ağıza alınmayacak kadar müstehcen ve pis söylentiler ve rivâyetler dolaşıyordu. bu gibi dedikodulardan biri, Safa ve Merve'de bulunan Esâf ve Naile adlı iki putla ilgiliydi. Rivâyetlere göre bunlar aslında bir erkek ve bir kadındı, ama Kâ'be'de zina yaptıkları için Allah tarafından taşa çevrilmişlerdi. "Marifetleri" böyle olan tanrıların ne kadar saygıya değer oldukları tahmin

edilebilir. Bütün bu noktalar göz önünde bulundurulursa, Arabistan'da tek Allah'a tapmanın belli bir önemi ve değerinin olduğu inkâr edilemiz. Ne var ki, Cahiliyye'nin geleneklerine körü körüne bağlılık sebebiyle Araplar tevhide yaklaşmakta güçlük çekiyorlardı. Bunda din adamları ve rahiplerin yaydığı bâtıl inancın rolü de vardı. Zirâ, putlara saygı ve bağlılık ortadan kalkar kalkmaz Arap toplumunda sahip oldukları merkezi mevkiyi kaybedeceklerini ve ayrıca, iyi bir gelir kaynağından mahrum olacaklarını çok iyi biliyorlardı. İşte bu çürük ve sahte desteklerle ayakta duran şirk dini, tevhide karşı uzun bir süre dayanamazdı. Bundan dolayıdır ki, Kur'ân-ı Kerîm burada müşriklere hitap ederek, diyor ki, "toplumunuzda Hz. Peygamber ve ona tabi olanları üstün kılan unsarlardan en önemlisi, onların şirkten uzak olmaları ve her bakımdan tek Allah'a bağlı olmalarıdır." Müşrikler, Müslümanların bu üstünlüğünü ağızlarıyla açıkca itiraf etmeseler de, kalben ediyorlardı.

يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ
مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ
سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَن تَابَ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

69-71: Kıyamet günü, onun azabı katmerleşir[85] Ve o, azapta hor ve zelil olarak devamlı kalır. Ancak tevbe eden ve iman edip iyi amel işleyen kimselerin[86] günahını Allah iyiliğe çevirir.[87] Allah Gafûrdur, Rahimdir. Tevbe edip sâlih amel işleyenler muhakkak ki makbul bir şekilde Allah'a döner.[88]

Açıklamalar

85. Bunun iki anlamı olabilir: Birincisi, azabın ardı arkası kesilmeyecektir; hiç aksamadan devam edecektir. İkincisi, küfür, şirk, dinsizlik ve inançsızlığın yanısıra cinayet, zinâ ve diğer benzeri günâhlarla beraber gelecek olan bir kişiye Allah'a baş kaldırmalarının cezası ayrı, ve işledikleri her günâhın cezası ayrı verilecektir. Onun küçük, büyük

bütün günâhları deftere geçirilecektir. Hiçbir hatâsı veya günâhı affedilmeyecektir. Meselâ, cinayetin tek bir cezası olmayacaktır, cinâyet ile ilgili her hareketin ayrı ayrı cezası olacaktır. Aynı şekilde zinânın tek bir cezası olmayacaktır, aksine kaç defa bu suçu işlemişse o kadar ceza yiyecektir. Diğer suç ve günâhlarla ilgili olarak ta aynı yol izlenecektir.

86. Bu, geçmiş yaşantılarında her türlü suç ve günâh işlemiş, ama tövbe edip kendi kendini islâh etmeye karar vermiş olanlara verilen bir müjdedir. Güyâ, bir genel af olan bu açıklamadan sonra o müşrik toplumun yüzbinlerce kişisi gelecek hayatını ve âhiretini kurtarmış oldu. Bu ümit ışığı onların topluca düzelmelerine sebep oldu. Aksi taktirde, eğer kendilerine denilseydi ki, işlediğiniz günâhın cezasından artık hiç kurtulamayacaksınız, o zaman onlar büsbütün ümitsizliğe kapılırdı, daimi bir kötülük girdâbına girerlerdi ve hiç iflâh olmazlardı. Bir suçlu ancak af ümideyle yeni suçlar işlemekten kurtulabilir; ümitsizlik halinde ise bir iblis veya canavar oluverir.

Bu âf ilânının Arabistan'ın o kokuşmuş toplumunda ne mucizeler yarattığını görmek için Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında meydana gelen bazı olayları gözden geçirelim: Meselâ, İbn Cerir ve Tabarani tarafından rivâyet olunan şu olaya bakınız: Hazreti; Ebu Hureyre (r.a.) rivayet ediyor ki, "Bir gün ben Mescid-i Nebevî'de yatsı namazımı kıldıktan sonra evime döndüğümde bir kadının kapıma dayandığını gördüm. Ben ona merhaba deyip odama çekildim ve kapıyı kapatıp nafile namazlar kılmaya başladım. Biraz sonra o kadın kapımı çaldı; kapıyı açtım ve ne istediğini sordum. Dedi ki, "ben size bir şey sormaya geldim, ben zinâ suçunu işledim; gayrimeşru çocuğa hamile kaldım, çocuk doğunca da öldürdüm. Şimdi sizden öğrenmek istiyorum, acaba günâlarımın affının bir yolu var mıdır?" Ben, "hiç bir imkânı yoktur" dedim. Kadıncağız büyük bir hayal kırıklığıyla "vah, vah, demek bu güzellik ateşte kül olacaktır" diyerek ve hayıflanarak gitti. Sabah Hz. Peygamber'in (s.a.v.) arkasında namaz kıldıktan sonra Rasûlullah'a geceki olaydan bahsettim. Rasûlullah, "sen çok yanlış cevap verdin" dedi, ve bana Kuran-ı Kerim'de şu âyeti okuyup okumadığımı sordu: (ancak tevbe eden ve iman edip iyi amel işleyen kimselerin günâhını Allah iyiliğe çevirir). Rasûlullah'ın bu cevabını işitip o kadını aramaya koyuldum. Nihayet yatsı namazında buldum. Ona müjdeyi verdim ve

Rasûlullah'ın onun hakkanda ne dediğini ona aktardım. Bunu duyar duymaz secdeye kapandı ve "Allahu Teâlâ'ya sonsuz şükürler olsun ki, benim için af kapısını açık bıraktı. Daha sonra günâhından tövbe etti ve cariyesini oğlu ile beraber serbest bıraktı!" Buna benzer bir olay daha var. Rivâyetlere göre yaşlı bir kişi Rasûlullah'a şöyle dedi: "Ya Rasûlullah, benim bütün hayatım günâh işlemekle geçmiştir. Her türlü günâh işledim. O kadar ki, dünyanın bütün insanlarına dağıtsam, onlar da benimle batarlar. Benim gibi biri için af imkânı olabilir mi?" Rasûlullah, "sen islâmiyeti kabul ettin mi?" diye sordu? O yaşlı adam o ân kelime-yi şehâdet getirdi. Rasûlullah dedi ki, "Seni âffedecek ve kötülüklerini iyiye çevirecek olan Allah'tır." O adam, "ya benim bütün günâh ve hatâlarım?" dedi. Rasûlullah da, "evet, Cenab-ı Allah senin bütün günâhlarını affedebilir," diye karşılık verdi. (İbn Kesir, İbn ebi Hatim'den naklen.)

87. Bunun iki anlamı vardır. Birincisi, bu günâhkar kimseler tövbe ettikten sonra kâfir ve müşrik olarak yaşadıkları dönemde işledikleri kötü işler ve günâhlar iyiye ve sâlih amele dönüşecektir. İtaat ve imân devrelerinde hep iyilikler edecekler, sâlih amel işleyeceklerdir. İkincisi, tövbe edenlerin amel defterindeki günâhlar silinmekle kalınmayacaktır, o günâhların yerlerine iyi ameller yazılacaktır ve ayrıca şöyle bir kayıt geçilecektir: "Bu kul, isyan ve itaatsızlığı bırakıp itaat ve kulluğu benimsemiştir". Bundan sonra, bu kul geçmişteki kötülükleri ve kötü amellerinden kaç defa utanç ve pişmanlık duymuşsa ve Allah'tan af dilemişse onca defa onun amel defterine iyi ameller geçirilecektir. Zira, hatadan pişmanlık duymak ve af dilemek kendi başına bir iyiliktir. Böylece o kulun amel defterinde geçmişteki kötü amellerin yerini iyileri alacaktır ve o, sadece cezadan kurtulmayacaktır, ayrıca ödül de alacaktır.

88. Yani, hem tabiat itibarıyla, hem ahlâk açısından bir kulun döneceği yer Allah'ın yanıdır. Bir fâninin dönüşü ancak Allah'a dır. Ayrıca, sonuç bakımından da Allah'a dönmek yararlı ve kârlıdır. Bir insanın döneceği, veya cezadan kurtulacağı ya da, sevap ve ödül alabileceği başka bir kişi veya yer yoktur. Ayrıca, burada şu anlam da çıkıyor: Dönülecek ve dönülmesi gereken en yüce ve en iyi yer Allah'ınkidir. Bu öyle bir yerdir ki, her türlü iyilikler bulunur, burada hatalı veya günahkâr kimseler tövbe ettikten sonra kapıdışarı edilmez, aksine ödüllendirilir. Bu öyle bir yerdir ki, burada af dileyenin günah-

ları bir bir sayılmaz; aksine ne kadar düzeldiği ve ne kadar sâlih amel işlediği görülür. Burada öyle bir Rabb vardır ki, kullarından intikam almaya değil, rahmet yağdırmaya niyetlidir.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

72: Onlar ki, yalan şahidlikte bulunmazlar[89] Boş ve bâtıl şeylerin yanından geçtiklerinde onlara bulaşmadan şerefli olarak geçerler.[90]

Açıklamalar

89. Bunun da iki anlamı vardır: (1) Müslümanlar yalan ifade vermez veya tanıklık yapmazlar. Yani, kendi gözleri ile görmedikleri ve doğru olduğunu bilmedikleri bir kişi veya şey hakkında tersine bir ifade vermezler. (2) Müslümanlar bir yalanı gözlemez, bir yalancıya veya yalan olaya seyirci kalmaz ve kalmaya da heveslenmezler. Bu ikinci anlam bakımından "yalan" kelimesi, bâtıl ve şerre eşit anlamdadır. Bir insanı, bir kötülüğe çeken, şeytanın hazırladığı ve örttüğü lezzet, zevk, haz ve güzellik ile geçici yararın kılıfıdır. Bu kılıf kalkınca kötülük bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar, ki buna hiç bir insan tenezzül etmez. Bu bakımdan, yalan ve sahte süs ile parlaklığıyla insanları kendine çeken her bâtıl inanç ve şey ile her günâh ve kötülük birer yalandır. Bir mümin Hakkın marifetine sahip olduğu için ne kadar güzel ve süslü püslü bir şekilde kendisine sunulursa sunulsun, yalanı her kılığıyla tanıyacak durumdadır.

90. Asıl Arapça metinde "bâtıl şeyler" için kullanılan "lağv" kelimesi, yukarıda izâh etmeye çalıştığımız yalan kelimesini de kapsamaktadır. Bu, genelde her türlü boş, yararsız, saçma sapan şeyler demektir. Allah'ın sevgili kullarının özelliklerinden biri de, boş, anlamsız ve saçma sapan şeylerle hiçbir şekilde ilgilenmemeleridir. Bu gibi şeyleri bilerek veya isteyerek görmez, dinlemez ve paylaşmazlar. Eğer tesadüfen böyle bir şey ile karşılaşırlarsa da temizliği seven ve pislikten kaçan bir kişinin tavrıyla buna şöyle bir bakıp hızla uzaklaşıverirler. Pis, iğrenç ve kokuşmuş bir şey ile ancak aynı zihniyette olan bir kişi ilgilenebilir; temiz, nezih medeni, ve terbiyeli bir insan bunların yanına yaklaşmak bile istemez. (Ayrıntılı açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , Cilt: III, el-Müminûn sûresi, dipnot: 4.)

وَالَّذِينَ
إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا
﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا
قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

73-74: Onlar ki, Rabblerinin âyetleri kendilerine okunduğunda sağır ve kör olarak yüz üstü düşmezler.[91] Onlar ki, "Ey Rabbimiz, bize zevcelerimizden ve zürriyetlerimizden gözlerimizin sürûru[92] olacak iyi kimseler ihsan et. Ve bizi takvâ sahiplerine imam kıl"[93] derler.

Açıklamalar

91. Bu âyette kullanılan "sağır ve kör olarak yüz üstü düşmezler" sözleri, bir deyimdir. Bu tür deyimler her dilde kullanılıyor. Meselâ, "cihâd emri gelmesine rağmen oturup kaldılar" cümlesinde "oturup kalma", gerçekten oturmak anlamında değil, kımıldamamak veya hareket etmemek anlamındadır. Yani, cihad emri gelmesine rağmen yerlerinden kımıldamadılar.Burada da bu tür bir ifade kullanılarak denilmiştir ki, gerçek müminler, Allah'ın âyetlerini dinledikten sonra yerlerinden kımıldamayan kişiler değildir, aksine bu âyetlerden derin bir şekilde etkilenirler; âyetlerde verilen emirleri dikkatle dinler, neler farzedilmişse onları yaparlar, nelerden kaçınmaları istenmişse onlardan kaçınırlar ve hangi azaplardan korkutulmuşlarsa onlardan korkarlar.

92. Yani, onlara iman ve sâlih amel işleme imkânı sağla ve temiz ahlâkla donat. Zira bir mümin, karısı, çocukları ve diğer aile fertlerinin güzelliği, zenginliği ve konforundan çok, iyi ahlâklı ve iyi huylu olmalarından mutluluk duyar. Onun gözlerinin içi, ancak onların dürüst, temiz, topluma yararlı, ve iyi ahlâklı birer insan olmaları sebebiyle güler ve içi ferahlar. Onun için dünyada en çok sevdiklerinin yarın Cehennemde cayır cayır yanmalarından daha acı verici bir şey olamaz. Böyle bir durumda karısının cazibesi veya güzelliği ve çocuklarının

gençliği ile yetenekleri onu daha da kahreder; çünkü, bütün bu özelliklere rağmen Allah'ın azabına maruz kalacakları onu her zaman tedirgin eder ve üzüntüye boğar.

Burada şu noktaya da dikkat edilmelidir ki, bu âyetler indiği zaman Mekkeli Müslümanlardan hiçbiri yoktu ki, en sevdiği akraba ve yakınlarından bazısı küfür ve cahiliye içinde olmasın. Eğer bir genç Müslümanlığı kabul etmişse, anne-babası, kardeşleri ve diğer büyükleri kâfirdi. Eğer bir baba iman etmişse, onun evlâtları kâfirdi. Eğer bir erkek iman etmişse, karısı kâfirdi veya bir kadın iman etmişse kocası kâfirdi. Böylece, her Müslüman zihnen ve mânen sıkıntı ve bunalım içinde idi ve o zaman, onun dudaklarından dua burada iyice dile getirilmiştir. "Gözlerimizin sürûru" deyimi bu durumu güzel bir şekilde otaya koymuştur. Yani, öyle bir durum ki,bir kişi gözleriyle en yakın akraba ve yakınlarının küfür ve cehâlet içinde yüzdüğünü acı çekerek ve içi sızlayarak görüyor; göz pınarları hiç durmak bilmiyor ve onların her cehâleti ve küfrü onu kahrediyor. İman sahiphlerinin bu durumundan bahsetmenin bir gayesi de, inandıkları dinin çok üstün olduğunu ve imanlarının sağlam olduğunu göstermektedir. Yani, Müslümanlar öyle insanlar değildir ki, maddi çıkarları için aile fertlerinin her biri bir dine veya partiye bağlı olsun ve böylece her türlü mali çıkarları garanti altına alınsın.

93. Yani, biz takvâ ve itaatte herkesi geçelim, iyilik ve hayır işlerde mesafeler katedelim. Yalnız iyi, sâlih ve dürüst kişiler olmayalım, bütün iyi ve sâlih kişiler ve milletlerin lideri de olalım ve sayemizde bütün dünyaya iyilikler yayılsın. Burada böyle bir şeyden söz etmenin gayesi de, Müslümanların maddi çıkarlarından çok manevi faydaları gözetmelerine işaret etmektir. Yani, iman sahipleri para pul, zenginlik, ihtişam ve gösterişte değil, iman, iyilik ve takvâda herkesin önünde olmak isterler. Ne var ki, çağımızda, bazı çıkarcı ve maddeci kimseler bu âyeti de kendilerine göre te'vile kalkışmışlar ve bundan siyasi iktidar ve liderliğin kastedildiğini belirterek bunu şöyle tercüme etmişlerdir: "Ya Rabbi, takva sahiplerini tebaamız ve bizi da onların hükümdârı yap." Böyle bir tercümeyi, maddi ve siyasi iktidar peşinde olanların dışında kimse yapabilir mi?

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ
الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ
فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ ۖ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

75-77: İşte bunlar, Cennetin yüksek mevkilerinde,[94] sabırlarından[95] dolayı mükâfatlandırılırlar. Orada sağlık ve selâmetle karşılanacaklardır. Orada ebedî kalırlar. O ne güzel bir karargâh ve ikâmet yeridir. De ki: "Eğer sizin O'na ibadet ve duanız olmazsa, rabbiniz indinde ne değeriniz var?[96] Halbuki, siz Rabbinizin dâvetini ve Peygamberini yalanladınız. Yakında size bir azab vacib olacaktır."

Açıklamalar

94. Aslında burada, "yüksek ve görkemli bina" anlamına gelen "gurfe" kelimesi kullanılmıştır. Ama, bu yükseklik ve görkemlilik bildiğimiz yükseklik ve görkemlilikten çok büyüktür. Bunu dünyadaki hiçbir bina veya anıtla kıyaslayamayız, ne yükseklikte, ne de görkemlilikte. Diyebiliriz ki, Hindistan'daki uyumu ve güzelliğiyle ünlü Taç Mahal olsun, ya da Amerika Birleşik Devletlerindeki gökdelenler olsun, hiçbiri Cennet'teki görkemli ve güzel binalar ile yapılarla boy ölçüşemezler.

95. Burada "sabır" kelimesi geniş bir anlamda kullanılmıştır. Burada bu kelime ile, İslâm düşmanlarının her türlü zulüm, entrika, işkence ve baskısına kararlılıkla direnmek kastedilmiştir. Hak dinini tesis etmek ve yüceltmek için yapılan mücadele kastedilmiştir. Hak dinin tesis etmek ve yüceltmek için yapılan mücadelede her türlü zorluk ve eziyeti çekmek, her türlü korku ve ihtirasa karşı sebât ve direnç göstermek, şeytanın bütün teşvik, tahrik ve kışkırtmaları ile her türlü cinsel ve nefsî isteklerden uzaklaşmak, haramdan kaçınmak, Allah'ın belirlediği sınırların içinde kalarak, günâhın bütün zevk ve hazlarını bir yana bırakmak ve iyilik ve dürüstlük sebebiyle her türlü zarara göğüs germek, her türlü mahrumiyete razı olmak, bütün bunlar sabır kapsamına gir-

mektedir. Yani, bu bir kelimeye dünya ile din ve dinî davranış ve ahlâkın geniş bir evreni sığdırılmıştır.

96. Yani, eğer siz Allah'a dua etmez, ibâdet etmez ve ihtiyaçlarınız için ona yalvarmazsanız, Allah nezdinde hiç bir değeriniz yoktur. Allah size değil, siz O'na muhtaçsınız. Onun için siz O'na kulluk etmezseniz O'na hiçbir zarar gelmez. Eğer Cenab-ı Allah size merhamet ve bereket elini uzatıyorsa, candan sevinmeli, mutlu olmalı ve O'na şükretmelisiniz. Siz ancak itaat, kulluk, dua ve niyâz ile, başka bir deyimle, O'na elinizi açmakla kendinizi O'na sevdirebilirsiniz. Aksi takdirde bir çöp parçası gibi fırlatılıp atılacaksınız.

EŞ-ŞUARA SÛRESİ

Adı: Bu sûre'nin adı, 224. âyette geçen "Veş-Şuarau yettebi'uhumu'l-ğavûn" cümlesinden alınmıştır.

İniş Tarihi: İşlenen konu, "uslûp ve ayrıca, rivâyetlerden de, bu sûre'nin Mekke döneminin ortalarında indiği anlaşılıyor. Hz. İbn Abbas'ın ifâdesine göre, önce Tâhâ sûresi sonra vakıâ sûresi ve daha sonra Eş-Şuara sûresi indi (Rûh-ül Ma'ani, cilt: 19, s. 64). Tâhâ sûresinin, Hz. Ömer (r.a.)'nin İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra indiği genellikle biliniyor.

Konusu ve Bahisleri: Bu sûrenin indiği ortama bakılırsa göreceğiz ki, o sıralarda Mekke'li kâfirler, Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) tebliğ çalışmalarına sürekli olarak şiddetli inat, inkâr ve dalâletle karşı koyuyor ve cehâletleri ile dalâletleri için çeşitli bahaneler uyduruyorlardı. Bazan, "sen bize herhangi bir mûcize göstermiyorsun, böyle bir durumda sana nasıl inanalım?" diyorlardı, bazan Hz. Peygamber'e şair ve kâhin gibi lâkaplar takıyor ve nasihatları ile telkinlerini bir yana atmak istiyorlardı. Bazan şöyle bir bahane buluyorlardı: Bu davaya ancak birkaç akılsız genç veya toplumumuzun aşağı tabakasının bazı kimseleri inanmıştır; halbuki, bu dava güçlü ve öğretileri inandırıcı olsaydı buna toplumumuzun en ileri gelenleri, şeyhler ve soylu kimseler koşarlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) makul ve mantıklı delillerle kâfir ve müşriklerin inançlarındaki saçmalığı ortaya koyuyor ve tevhid ile ma'âd'ın gerçeklerini gözlerinin önüne sermeye çalışıyordu, ama bu câhil kimseler inatçılığın en iğrenç yollarını izlemekten bıkmıyorlardı. Bu durum Hz. Peygamber'i içten içe kemiriyor ve cesaretlerini kırıyordu.

Eş-Şu'ara sûresi işte böyle bir ümit kırıcı devrede indi. Sûre'nin ba-

şında Hz. Peygamber (s.a.v.) teselli ediliyor ve kendisine deniliyor ki, sen bu câhil ve sapık millet için kendini niye helâk ediyorsun? Bunların iman etmemelerinin sebebi herhangi bir mûcize görmemeleri değildir; asıl sebebi inatçı olmalarıdır; bunlar nasihat ve telkinle yola gelecek insanlar değillerdir. Bunlar öyle büyük bir mûcize ve alâmet bekliyorlar ki, boyunlarını zorla büksün; böyle bir mûcize, zamanı gelince gelecektir ve o zaman bunlar senin tebliğ ve telkinlerinin ne kadar doğru olduğunu anlayacaklardır. Bu girişten sonra 10. rükû'ya kadar işlenen konu şudur: Hakka gerçekten tâlip olanlar için bu dünyada ve evrende her tarafta alâmet ve işaretler vardır; ama câhil ve inatçı kimseler, hiçbir zaman hiçbir şeyi gördükten sonra iman etmemişlerdir. Bunlar ne evrendeki işaretleri gördükten sonra ne de peygamberlerin mucizelerine rastladıktan sonra doğru yolu kabul etmişlerdir. Bu tür insanlar, Allah'ın azabı gelip kendilerini mahvedinceye kadar cehâlet ve dalâletlerinde ısrar etmişlerdir. Bu münasebetle, tarihten 7 milletin örnekleri verilmiştir. Bu milletler, tıpkı Mekkeli kâfirler gibi inatla hareket etmişlerdi. Tarih'ten bu örnekler verilirken şu noktalara özellikle dikkat çekilmiştir:

(1) İşaret veya simgeler iki çeşittir. Bunların bir çeşidi bu dünyada her tarafta kolayca görülebilir. Bunları gören, aklı başında bir kişi, Hz. Peygamberin davasının ve mesajının doğru olup olmadığını kolayca araştırabilir. İşaretlerin bir başka çeşidi var ki, bunları Fir'avn ve onun kavmi, Hz. Nûh ve kavmi, Âd ve Semûd ile Lût kavmi ve Eyke kavmi görmüşlerdi. Şimdi karar Mekkeli kafirlerindir. Onlar birinci mi, yoksa ikinci çeşit işaretleri mi görmek istiyorlar?

(2) Her dönemde ve her çağda kâfirler aynı zihniyeti taşımışlardır. Tartışma biçimleri ve itirazları aynı olmuştur. İman etmemek için ileri sürdükleri hile ve bahaneler aynı kalmıştır. Ve nihayet, sonları da aynı olmuştur. Bunun aksine, her devirde peygamberlerin mesajı aynı olmuştur, kişilik ve karakterleri aynı düzeyde olmuştur. Muhalifleri karşısındaki hüccet ve delilleri aynı kalmıştır. Ve bütün bunlara Allah'ın rahmeti de aynı şekilde yağmıştır. Tarihte bu ikisinin örnekleri vardır. Kâfirler bu tabloya baksınlar. Kendilerinin hangi tabloya, ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ile taraflarının hangi tabloya uyduklarını görsünler.

(3) Sık sık dile getirilen husus, Cenab-ı Allah'ın kuvveti ve kudretidir. Allahu Teâlâ herkes ve her şeyden güçlü, üstün, kudretli ve aynı

zamanda merhametli olduğu vurgulanmaktadır. Tarihte hem Allah'ın kahrı hem rahmetinin bir çok misalleri vardır. Şimdi Mekkeli kâfirler kendileri karar versinler.

Allah'ın kahrına mı, yoksa rahmetine mi lâyık olmak istiyorlar?

Son rükû'da bahisler toparlanmış ve Mekkeli kâfirlere denilmiştir ki; madem ki siz işaret ve mûcizeler görmekte ısrar ediyorsunuz, o zaman niçin sadece geçmişte ümmetlerin helâk olmalarına sebep olan korkunç işaretleri görmek eğilimindesiniz? Niçin Allah'ın bir mucizesi olan Kur'ân-ı Kerîm'i görmüyorsunuz? Bu, kendi dilinizde olan bir kelâm değil midir? Niçin Hazreti Peygamber'i ve onun taraftarlarını görmüyorsunuz? Kur'ân-ı Kerîm bir şeytân veya Cin'in kelâmı olabilir mi? Bu kelâmı size sunan bir kişi kâhin, şair veya sihirbaz olabilir mi? Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ona tabi olanlarda şairlerinkine benzer herhangi bir özellik görülüyor mu? İnât ve isyân başka, tarafsız ve olumlu tutum başka bir şeydir. Siz kendi kalplerinize bakın. Kalpleriniz ne diyor? Hazreti Peygamber ve ona tabi olanların kâhinlik ve şairlikle herhangi bir ilgisi olabilir mi? Eğer kalpleriniz bu tür yakıştırma ve suçlamaları reddediyorsa, o zaman anlayın ki, siz büyük bir zulüm ediyorsunuz ve zâlimlerin sonunun ne olduğunu herhalde pekiyi biliyorsunuzdur.

ES-ŞUARA SÛRESİ

(Mekke'de nâzil olmuştur. 227 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1-2: Tâ sîn mîm. Bunlar Kitâb-ı Mübin'in âyetleridir.[1]

Açıklamalar

1. Yani bu sûrede geçen âyetlerin ifâdesi, anlatımı ve üslûbu net ve açık olan bir kitabın âyetleridir. Bu, öyle bir kitaptır ki, bunu okuyan veya dinleyen bir kişi, insanı neye çağırdığını, hangi şeylerden sakınmasını istediğini, neye Hak ve neye bâtıl dediğini çok iyi anlayabilir. Kabul etmek veya etmemek bir insanın iradesine bağlı bir şeydir, ama kimse bu yüce kitabın emir ve öğretilerini anlamadığını, hangi şeyleri helâl ve hangi şeyleri haram kıldığını açıkça ifâde etmediği gibi bir bahane ileri süremez.

Kur'ân-ı Kerîm'e "Kitab-ül Mübin" demenin bir başka anlamı da şu olabilir: Bu kitabın, İlâhi bir kitap olduğu ortadadır. Bunun dili, anlatımı, konusu, ortaya koyduğu gerçekler ve iniş şekli ve ortamı, hepsi

bunun, Âlemlerin Rabbi'nin kitabı olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan, bu yüce kitapta geçen her cümle bir mucize (âyet) ve işarettir. Bir kişi aklını ve mantığını kullanırsa, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine inanması için hiçbir işaret veya alâmete gerek duymaz; Kitab-ı Mübin'in bu âyetleri (işaretleri) zâten onu tatmin etmek için kâfi olacaklardır.

Bu kısa giriş cümlesi, anlamı itibarıyla, ilerde sûrede bahsedilen konularla yakından ilgilidir. Mekkeli kâfirler, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bir mucize veya işaret bekliyorlardı ve ancak bunu gördükten sonra kedisine ve davasına inanabileceklerini ileri sürüyorlardı. Onun için burada buyurulmuştur ki, eğer bir kişi gerçekten iman etmek için işaret veya mucize bekliyorsa, bu âyetlere bakmalıdır. Aynı şekilde, Mekkeli kâfirler Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) bir kâhin veya şair olduğunu ileri sürüyorlardı. Onlara da deniliyor ki, bu kitap bir bilmece veya anlaşılmayacak bir eser değildir. Burada her şey açık seçik bir şekilde anlatılmıştır. Bu kitapta anlatılanlar bir kâhin veya şaire ait olabilir mi?

لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ أَلَّا
يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۝٣ إِن نَّشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ
أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ۝٤ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ مُحْدَثٍ إِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ۝٥ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا
بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٦ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ
زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝٧

3-7: Sen, onların mü'min olmaları için neredeyse kendine kıyacaksın.[2] Eğer istersek, onlara semadan bir mûcize indiririz de ona boyunları eğilip kalır.[3] Kâfirlere, Allah tarafından yeni bir öğüt gelmeye dursun, onlar bundan yüz çeviricidirler. Ve hakikaten yalanladılar. İstihza eyledikleri şeyin haberi kendilerine yakında gelecektir.[4] Yeryüzünde bakmadılar mı ki, biz onda, güzel çiftten nice nebatlar bitirdi.

Açıklamalar

2. Yüce Peygamberimiz'in (s.a.v.) bu hâlet–i ruhiyesine Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli yerlerde değinilmiştir. Meselâ, el-Kehf sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Onların bu Kur'ân 'a iman etmemelerine üzülerek arkalarından âdeta kendini helâk mi edeceksin?" (âyet: 6). Fâtır sûresinde de şöyle buyurulmuştur: "O halde onlara üzülüp kendini mahvetme" (âyet: 8). Bundan anlaşılıyor ki, bu dönemde Hz. Peygamber, kavmînin cehâleti, dalâleti, ahlâki çöküntüsü, inadı ve islâh ile ilgili her girişime karşı şiddetli direnişlerini gördükçe büyük acı çekiyor ve büsbütün huzursuz oluyordu. Yukarıdaki âyette kullanılan "baheun" kelimesi, boğazlanma anlamına gelen "bah'a" kökünden gelmiştir. Yani burada Hz. Peygamber'e deniliyor ki, bu câhil ve sapık insanlar için kendini öldürecek misin?

3. Yani, bütün kâfirlerin imana ve itaate yönelmelerini mümkün kılacak işaret veya mucize göndermek Cenab–ı Allah için hiç te zor bir şey değildir. Allah eğer böyle yapmıyorsa, bundan kudretinin buna yetmediği anlaşılmamalıdır. Allah'ın böyle yapmamasının sebebi, kimseyi hidâyete mecbûr etmeme ilkesidir. O, insanların kendi akıl ve mantıklarını kullanarak Kur'ân-ı Kerîm'in talimatını öğrenmelerini ve Hakkı bulmalarını tercih etmektedir. İnsanlar kâinattaki nesneleri ve bizzat kendi varlıklarındaki mucizevî yanları kavrayıp gerçeği bilmelidirler. Kalpleri, peygamberlerin getirdiğinin hak ve diğer bütün din ve inançların bâtıl olduğunu kabul edince, kendileri de bâtılı bırakıp hakkı seçmelidirler. Allah, kullarından işte bu ihtiyarî iman ve itaatı istemektedir. ve işte bu sebeple, kendilerine irade ve seçme hak ve hürriyeti vermiştir. İşte aynı sebeple insanları, yanlış ya da, doğru yollara gitme izni verilmiştir. Ve onlarda hem şer, hem hayır kuvvet ve kudretlerini yaratmıştır. İnsan için takvâ ve günah yolunu açık bırakmıştır. Şeytan'a insanları kandırma ve aldatma serbestisi tanımıştır. Peygamberliği, vahiy ve hidâyete dâvet ile doğru yolu göstermek için tesis etmiştir. Kısacası, insana maddi ve manevi her türlü imkânlar sağlamak suretiyle kendisini çetin bir sınavdan geçirmeyi planlamıştır. İnsanı imana ve itaate mecbur edecek herhangi bir fiil bu sınavın temel amacına aykırı düşer. Gaye ve hedef zoraki ve mecburi iman olsaydı, mucizeye de gerek yoktu. Allah isteseydi, insanları tabiatında ve huyunda küfre, itaatsizliğe ve kötülüğe hiç yer bırakmazdı. İnsanları âdetâ me-

lekler gibi masum ve günâh işleme yeteneğinden yoksun yaratabilirdi. İnsanlar doğuştan Allah'a itaatkâr ve sâdık olurlardı. Kur'ân-ı Kerîmde çeşitli yerlerde bu gerçeğe işaret edilmiştir. Meselâ: "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündeki kimselerin tamamı birden iman ederlerdi. Böyle olunca, sen, insanların tamamı mü'min olsunlar diye zorlayacak mısın?" (Yunus: 99). Ve, "Ancak Rabbinin rahmet ettikleri ihtilâfta değildirler. Allah onları rahmeti için yaratmıştır". (Hûd: 119). Daha çok açıklamalar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, Yunus sûresi, dipnot: 101-102, Hûd sûresi, dipnot no: 116).

4. Yani, makûl bir şekilde doğru yola çağırıldığı zaman ilgisizlikle hareket edenler için çare, gökten işaret ve mucizeler indirip iman etmelerini zorla sağlamak değildir. Bunlar için daha başka türlü hareket edilmelidir. Kendilerine her şey açık açık anlatıldıktan sonra bile bunlar ilgisizliğin sınırlarını da aşıp açıkca muhaleet, mukavemet, çirkin propaganda, yalanlama ve alaya alma hareketlerine başlayınca kötü sonları açıkca gözlerinin önüne serilmelidir. Kendilerine kötü sonlarının gösterilmesinin bir yolu da, alaya aldıkları Hakkın, her türlü direnişlerine rağmen gözlerinin önünde galip ve muzaffer kılınmasıdır. Bir başka şekli ise kendilerine korkunç bir azab gönderilip mahv ve helâk olunmalarıdır. Yine başka bir şekli, bu adamların birkaç yıllık ömürlerinin büyük bir cehâlet ve bilgisizlik içinde bitmelerinden sonra, vazgeçilmez ölümleriyle kucaklaşmalarıdır. Böylece, uğurunda ellerinde ve avuçlarındakilerini ve hatta, bütün hayatlarını sarfettiklerinin yanlış, bâtıl ve boş, ve ömürleri boyunca muhalefet ettikleri ve reddettikleri peygamberlerin sunduklarının hak, doğru ve mükemmel olduğunu nihayet anlabilirler. Bu kötü sonun gelişinin çeşitli şekilleri olup, çeşitli şekillerde geldiği ve gelebileceği kesin olduğu için bu âyette, "neb'e" yerine "enba" (çoğul) kullanılmıştır yani, bunların alaya aldıklarının çeşitli şekillerini kendi gözleriyle göreceklerdir.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ

۞ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾

8-9: Bunda ibret ve kudretimize delâlet vardır.[5] Fakat onların çoğu iman etmezler. Muhakkak ki, Rabbin Azîzdir, Rahîmdir.[6]

Açıklamalar

5. Demek ki, Hakk'ın arayışı içinde olanların, Allah'ın alâmet ve işaretlerini görmek için uzağa gitmelerine gerek yoktur. Bu insanların, gözlerini açıp etrafa şöyle bakmaları yeterlidir. Her şeyden önce toprağın verimliliğine bir göz atmalıdırlar. Topraktan ne çok bitki ve ağaçların yetiştiğini, bu nebat ve diğer toprak mahsûllerinin özelliklerini görmelidirler. Gözleri hakikatı görebilen kişi, bu nesnelere bakınca peygamberlerin, tebliğ ettiği kâinat düzeninin özü olan tevhid-i ilâhî mi yoksa, Allah'ı inkâr eden kâfir ve müşriklerin görüşünün mü doğru olduğunu kolayca anlayabilecektir. Kâinattaki milyonlarca cins, madde ve varlıkların özellik ve ihtiyaçlarını tek tek inceleyen bir kişi, hakkın ne olduğunu pekâlâ öğrenebilir. Bütün bunları gördükten sonra, bunların tabiatüstü ve insanüstü, akıllı, bilgili, yetenekli ve kudretli bir Kuvvet'in yaradılış planı ve sisteminin birer parçası olmadığını ancak akılsız bir kişi iddia edebilir. Bunları gördükten sonra aklıselim sahibi olan bir kişi, peygamberlerin getirdiği Tek ve Nihaî Hakikat kavramının mı, yoksa kâfir ve müşriklerin çok tanrılı kavramının mı, doğru olduğuna karar verebilir. Kâinatımızdaki eşsiz denge ve uyumu gören bir kişi, bu gerçeğin bile Allah'ın tek oluşunun en büyük işareti olduğunu anlayacaktır. Bu ve buna benzer sayısız işaretler varken, insanın Tevhid'e inanması için başka bir mucizeye ihtiyacı varmıdır?

6. Yani, O'nun kuvveti ve kudreti o kadar büyüktür ki, kimi cezalandırmak istiyorsa ânında yok edebilir. Ama Yüce Allah çok merhametli ve müşfiktir, ceza vermekte acele etmez. Yıllarca ve hatta, yüzyıllarca milletlere kendilerine çekidüzen verme imkânı verir ve ömür boyu süren itaatsızlık ve isyanı küçük bir özür ve tövbe üzerine ânında affeder.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ائْتِ
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ
أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٣﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ
هَارُونَ ﴿١٤﴾

10-13: Bir vakit Rabbin Mûsa'ya:[7] "Zalimler gürûhuna git". "Fir'avn kavmine (git).[8] Hâlâ sakınmayacaklar mı?"[9] diye nidâ etmişti. Mûsa: "Rabbim, beni tekzib etmelerinden korkuyorum". "Kalbim sıkılır. Dilim açılmaz olur. Onun için, Harûn'a da peygamberlik ver".[10]

Açıklamalar

7. Yukarıdaki kısa girişten sonra tarihi olaylara geçiliyor ve bu husta ilk önce Hz. Musa ve Fir'avn'ın hikâyesine değiniliyor. Burada anlatılmak istenilen şunlardır:

Birincisi, Hz. Musa'nın içinde bulunduğu durum, Hz. Muhammed'inkinden (s.a.v.) çok daha çetin ve zordu. Hz. Musa köle olan bir azınlığın ferdiydi, soydaşları Fir'avn ve Mısır kavminin hâkimiyeti altında idi. Buna karşılık Hz. Peygamber (s.a.v.) Arabistan'ın belki de en güçlü ve üstün Kureyş kabilesinin bir ferdiydi ve onun ailesi, Kureyş'in diğer aileleriyle hemen hemen eşit durumda idi. Hz. Musa kuvvet ve kudret sahibi olan baş düşmanı, Fir'avn'ın sarayında yetişmiş ve bir cinayete adı karışması nedeniyle 10 yıl bir köşeye çekilip saklandıktan sonra sarayından kaçtığı bir hükümdârın karşısına çıkıp kendisini Allah'a dâvet etmekle görevlendirmişti. Oysa, Hz. Peyamber (s.a.v.) böylesine nazik bir durumla karşı karşıya değildi. Ayrıca, Fir'avn'ın saltanatı, o çağda dünyanın en kuvvetli ve haşmetli imparatorluğuydu. Kureyş'ın siyasi ve ekonomik gücü, Fir'avan'ınkiyle kıyaslanamaz. Bütün bunlara rağmen Fir'avn, Hz. Musa'ya hiçbir şey yapamadı ve nihayet ibret verici bir şekilde yok oldu. Bundan, Cenabı-ı Allah, Kureyşli kâfirlere şu dersi vermek istiyor: Allah'ın desteğine sahip olanları kimse mağlup edemez. Fir'avn gibi güçlü bir hükümdar Hz. Musa'ya bir şey yapamadıysa, sizin gibi çaresizler Rasûlullah'ı (s.a.v.) nasıl altedebilir?

İkincisi, Hz. Musa vasıtasıyla Fir'avn'e gösterilen işaret ve âlâmetlerden daha açık ve etkili işaretler ne olabilir? Ayrıca, binlerce seyircinin önünde bizzat Fir'avn'ın meydan okumasıyla başlayan ve yapılan sihirbazlık yarışmasında da, Hz. Musa'nın galip kılınmasıyla sonuçlanan olayın sihir veya büyü ile ilgisi yoktu. Fir'avn'ın çağırdığı ve onun toplumuna bağlı olan değme sihirbazlar da, Hz. Musa'nın yaptıklarının sihir olmadığını ifade ettiler. Bu büyü uzmanları, Hz. Musa'nın asâsının ejderha'ya dönüşmesinin gerçek bir olay olduğunu ve bunun ancak ilâhî bir mucize olduğunu kabul ettiler. Büyücüler Hz.

Musa'ya iman etmek ve canlarını tehlikeye sokmak suretiyle Hz. Musa'nın gerçekleştirdiklerinin, birer büyü değil, mucizeler olduğunu açıkca ortaya koydular. Ama buna rağmen, dalâlet içinde olan inatçı kimseler, Hz. Musa'nın peygamberliğini kabul etmediler. Şimdi siz nasıl diyebilirsiniz ki, sizin iman etmeniz elle tutulur, somut bir mucize görmelerinize bağlıdır? Eğer bir insan her türlü taassup, çıkarcılık ve Cahiliyye'nin saplantılarından uzaksa ve açık kalplilikle, Hak ile Bâtıl arasındaki farkı iyice anlayıp yanlış bir şeyi bırakıp doğru birşeyi kabul etmeye hazırsa onun için bu Kitab'ta, bu Kitabı getiren kişinin hayatında ve normal bir gözün görebileceği, Allah'ın yarattığı bu geniş kâinatta bulunan âyet, alâmet ve işaretler kâfidir. Yoksa, dalâlete düşen, Hakkı aramak istemeyen ve kendi nefsinin esiri olup kendi zevki ve çıkarlarını zedeleyen bir gerçeği kabul etmemeye karar veren inkârcı ve inatçı bir kişi, gözlerinin önünde yer ile gök bile altüst edilse bir mucize veya işaret yüzünden iman etmeyecektir.

Üçüncüsü, Fir'avn'ın, inkâr ve inâdının sebebiyle uğradığı son, öyle bir şey değildir ki, bunu görmek için herkes can atsın. Kendi gözleriyle Allah'ın kuvveti ve kudretinin belirtilerini görmelerine rağmen iman etmeyenleri böyle bir son beklemektedir. Şimdi, siz bundan ibret almayıp da, böyle bir sonla mı karşılaşmak istiyorsunuz?

Karşılaştırmak için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: 2, el-A'raf, âyetler: 103-137, Yunus, âyetler: 75-92, el-İsra, âyetler: 101-104, Cilt: 3, Tâhâ, âyetler: 9-79.

8. Bu hitabet tarzı, Fir'avn kavminin aşırı derecede gaddar ve zâlim olduğunu göstermektedir. Bu kavim taa başında "zâlim" olarak tanımlanmıştır. Başka bir deyimle, bu kavmin asıl adı "zâlim kavim"dir ve "Fir'avn kavmi" tabiri de tercümesi ve tefsiridir.

9. Yani, ey Musa (a.s.) bak bu ne kadar gariptir ki, bunlar kendilerinin mutlak hâkim olduklarını sanıyor ve başkalarına anlatılmayacak zulüm yapıyorlar. Yani, bu zâlim ve câbir kimseler yukarıda Allah'ın var olduğunu ve kendilerine bir gün hesap soracağını tamamıyla unutuyorlar.

10. Tâhâ sûresi, 2. rükû ve Kassas sûresi, 4. rükû'da verilen ayrıntıları yukarıdaki âyetlerle birleştirip inceleyecek olursak göreceğiz ki, ilk önce Hz. Musa (a.s.) böylesine büyük bir işe başlarken biraz tedir-

gin ve tereddütlüydü. (Kalbim sıkılır ifâdesi bunu göstermektedir). Ayrıca, seri ve net konuşamayacağıyla ilgili kuşkuları da vardı. Bu sebeple, Hz. Musa, Allahu Teâlâ'dan Hz. Harûn'u da yanına almak için izin istedi. Zira, Hz. Harun, ağzı lâf eden bir kişiydi ve gerektiğinde kardeşine arka çıkabilir ve onu sözlerle savunabilirdi. Belki de, ilk önce Hz. Musa'nın ricası, kendisi yerine Hz. Harun'un peygamber edilmesiyle ilgiliydi, ancak ilâhi iradenin kendisinin (Hz. Musa'nın) tayin edilmesi yönünde olduğunu anlayınca, Hz. Harun'un kendi veziri ve yardımcısı tayin edilmesiyle iktifa etti. Bu şüphenin doğmasının sebebi, burada Hz. Musa'nın, Hz. Harun'un veziri veya yardımcısı tayin edilmesi için değil, peyamberlik verilmesi için dua ve niyazda bulunmasıdır. Nitekim, Hz. Musa, açıkca "Harun'a da peygamberlik ver", diyor Tâhâ sûresinde ise şu duası yer alıyor: "Bana ailemden bir de vezir ver. Biraderim Harûn'u". "Kasas sûresinde de şu dileği yer alıyor: "Kardeşim Harun, lisan bakımından benden daha fasihtir. Binaenaleyh, onu benimle, bana yardımcı olarak gönder ki, beni tasdik etsin." Tahminimize göre bu son iki dilek ve istek daha sonraki bir olaydır; ilk önce ise bu sûrede belirtildiği gibi, Hz. Musa, kardeşi Harun'un peygamber olmasını diledi.

Kitab-ı Mukaddes'in ifadesi daha değişiktir. Kitâb-ı Mukaddes'e göre Hz. Musa (a.s.) Fir'avn kavminin kendisini tekzip edeceği korkusu ve kendisinin iyi konuşamadığı gerekçesiyle peygamberlik görevini üstlenmekten tamamıyla kaçınmıştı. Hz. Musa güya böyle bir ifâde kullanmıştır: "Ya Rabbi, senden rica ediyorum, bu mesajı başka birinin eliyle (Fir'avan'a) ilet." Cenab-ı Allah daha sonra Hz. Harûn'u onun başyardımcısı olarak tayin edip ikisinin Fir'avn'a gitmesine emir verdi (Huruç bölüm: IV, âyetler: 1-71). Daha çok ayrıntılar için bk: "Tefhimü'l-Kur'ân ", cilt: III, Tâhâ sûresi, dipnot: 19.

وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا ۖ
فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَآ ۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَآ
إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٧﴾

14-17: "Bir de onların aleyhimde bir kısas davaları var. Bu sebeple, beni öldürmelerinden korkarım" dedi.[11] Allah: "Hayır (korkma) ikiniz de mûcizelerimizle gidin.[12] Biz, sizinle beraberiz. Ve işiticileriz" dedi. Fir'avan'a gidin. "Biz âlemlerin Rabbinin peygamberiyiz". "Bizimle beraber İsrail oğullarını gönder" deyin.[13]

Açıklamalar

11. Burada, Kasas sûresinin ikinci rükû'unda anlatılan olaya işaret edilmiştir. Olay şuydu: Hz. Musa (a.s.) Fir'avun kavminin bir ferdine, bir İsrailli ile kavga ettiğini görünce bir yumruk atmış ve o adam bir yumrukla ölmüştü. Hz. Musa bu olayı Fir'avn kavminin duyup kendisinden intikam almak istediğini öğrenince Mısır'ı terkedip Medyen'e firar etmişti ve orada sekiz yıl gizlenmişti. Bu gizlenme döneminden sonra birden bire Fir'avn'ın sarayına gidip ona Hak dâveti vermesi istenince şoke oldu ve irkildi. Çünkü kan davası hâlâ Fir'avn'ın önünde duruyordu ve Hz Musa haklı olarak dâvete sıra gelmeden kendisinin cinayet suçundan idam edilebileceğinden korkuyordu.

12. Buradaki mucizelerden, el-A'raf sûresi, rükû: 13-14, Tâhâ sûresi, rükû: 1, Neml sûresi, rükû: 1 ve Kasas sûresi, rükû: 4'te bahsedilen asa ve "yed-i beyza" (beyaz el) mûcizeleri kastedilmiştir.

13. Hz. Musa ile Hz. Harûn'un dâvetinin iki bölümü vardı: Birincisi, Fir'avan'ı Allah'a kul olmaya dâvet etmek, ki bütün peygamberlerin dâvetinin başlıca hedefi buydu. İkincisi, israil oğullarını, Fir'avn'ın pençesinden ve esaretinden kurtarmak, ki bu sadece Hz. Musa ve Hz. Harun'a mahsus bir görev idi. Kur'ân-ı Kerîm'de bazan sadece ilk görevden (meselâ bk: Naziât sûresi) ve bazan ikinci görevden bahsedilmiştir.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾
وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾
قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

18-20: Fir'avn: "Çocukken yanımızda seni böyütmedik mi?[14] Ve bizde, ömründen senelerce kalmadın mı"? "Sonra işlediğin şeyi yaptın.[15] Sen nimeti inkâr edenlerdensin" dedi. Mûsa: "Ben, o işi yaptığım zaman cahillerdendim.[16]."

Açıklamalar

14. Bu ifadeden anlaşılıyor ki, bu Fir'avan, Hz. Musa'nın, sarayında yetiştiği Fir'avn değil, onun oğluydu. Çünkü, bu aynı Fir'avn olsaydı, ifâdesi şöyle olurdu: "Benim yanımda seni büyütmedim mi?", yani burada "biz" yerine "ben" şahıs zamirini kullanırdı. (Ayrıntılı açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, El-A'raf, dipnot: 85, 93).

15. Burada Hz. Musa tarafından kazaen işlenen cinayete işaret edilmiştir.

16. Bu cümlenin sözlük anlamı şu olabilir:" ben o zaman dalâlet içinde idim" veya, "Ben, o işi yaptığım zaman dalâlet içinde idim." "dalâlet" kelimesi mutlaka "sapıklık" anlamında değildir. Arapçada bu kelime cahillik, bilgisizik, hata, habersizlik ve aptallık anlamına da gelir. Kasas sûresinde anlatılan olayı gözümüzün önünde tutarsak, burada "dalâlet"in cahillik veya hata anlamında kullanıldığını kabul etmeliyiz. Hz. Musa, bir Kıptî'ye, bir israilliye eziyet ettiğini görünce sadece bir yumruk atmıştı. Gayet tabii ki, bir yumruk insanı öldürmez. Yumruk öldürmek kastıyla da atılmaz. Bu sadece bir tesadüftü ve o adam bir yumrukla ölmüştü, onun için, gerçek şu ki, bu kasten değil, kazaen adam öldürme olayıydı. Ortada elbette ki, bir cinayet olayı vardı, ama bu cinayet kasten işlenmemişti, ayrıca cinayet işlemek amacıyla bir âlet veya silah da kullanılmamıştı.

فَفَرَرْتُ مِنكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ
نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ
الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾

21-23: "Sizden korktuğum için o vakit hemen kaçtım. Nihayet Rabbim bana hüküm[17] verdi. Ve beni peygamberlerden kıldı." "Zâhiren başıma kaktığın o ni'met de, İsrail oğullarını kendine köle edindiğin içindi"[18] dedi. Fir'avn:[19] Rabbü'l-Âlemin de nedir?"[20] diye sordu.

Açıklamalar

17. Yani, ilim ve irfan ve peygemberlik payesi. Hüküm aynı zamanda, bilgi, görgü ve bir peygamber'in güven ve otorite ile konuşmasını ve hareket etmesini mümkün kılan Allah'ın bahşettiği peygamberlik yetkisi demektir.

18. Yani, eğer sen İsrail oğullarına ağıza alınmayacak zulüm ve işkence yapmamış olsaydın, Cenab-ı Allah, benim senin evinde yetişip büyümeme imkân vermezdi. Zâten senin zulmünden korktuğu içindi ki, annem, beni bebekken bir sepete koyup nehre bırakmıştı. Yoksa, yetişmem için benim evim yeterli değil miydi? Bu bakımdan, sarayında yetiştiğim için beni nankörlükle suçlamaya hakkın yoktur.

19. Arada, Hz. Musa'nın kendisini Fir'avn'a "Rabb-ül Âlemin"in resûlü olarak tanıtıp Allah'ın mesajını sunmasıyla ilgili ayrıntılar anlatılmıştır. Hz. Musa'nın peygamberlik görevini yerine getirdiği kendiliğinden anlaşılıyor, onun için bundan ayrıca, bahsedilmesine gerek duyulmamıştır. Hz. Musa'nın, Fir'avn'a gereken mesajı ilettiği farzedilerek Fir'avn ile Musa arasında daha sonra geçen konuşmaya burada yer verilmiştir.

20. Fir'avn'un bu sorusu, Hz. Musa'nın, "beni gönderen Âlemlerin Rabbidir" (yani, bütün dünyalıların efendisi, yaradanı ve hükümdârıdır), "ve benim gönderilmemin amacı, İsrail oğullarının benimle beraber Mısır'dan çıkmalarına izin vermendir" demesi üzerine sorulmuştu. Bu mesajın niteliği açıkça siyasiydi. Bu demekti ki, Hz. Musa'nın temsil ettiğini söylediği zât, bütün âlemlerin hâkimi, Rabbi ve Mâlikiydi ve Fir'avn'u kendisine itaat etmesini istemesinin amacı da, Bu Hâkim-i Mutlak'ın, daha muktedir ve üstün bir Hükümdâr olarak, onun iktidarına ve yetkilerine sadece müdahale etmesi değil, aynı zamanda, tebâlarından bir bölümü, tâyin ettiği temsilci veya elçinin önderliğinde Mısır'dan başka bir yere götürmesine izin vermesi gerektiğini belirtmesi idi. İşte bundan dolayıdır ki, Fir'avn, Mısır'ın rakipsiz hâkimine alelâde bir kişinin eliyle mesaj gönderen bu "Âlemlerin Rabbi ve Hâkimi" kim ola ki, diye soruyor.

قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ اِنْ كُنْتُمْ
مُّوْقِنِيْنَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ
اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ
لَمَجْنُوْنٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْقِلُوْنَ ﴿٢٨﴾

24-28: Musa: "Göklerin, yerin ve ikisinin arasında bulunan şeylerin Rabbidir. Eğer kudretini tamamiyle bilseniz"[21] dedi. Fir'avn etrafında bulunanlara: "Duymuyor musunuz?" dedi. Musa: "O, hem sizin, hem de evvel geçen babalarınızın da Rabbidir"[22] dedi. Fir'avn: "Size gönderilen bu peygamberiniz herhalde delidir" dedi. Mûsa, "O, doğu ile batının ve ikisi arasındakilerin Rabbidir, eğer aklınızı kullanırsanız anlarsınız"[23] dedi.

Açıklamalar

21. Yani, ben yeryüzünde yaşayan herhangi bir mahlûk veya fâni bir iktidar sahibi tarafından değil, gökler ve yerlerin Hâkimi tarafından gönderilen bir elçiyim. Eğer siz gerçekten bu kâinatın bir hâliki, mâliki ve hâkimi olduğuna inanıyorsanız, o zaman bütün âlemler ve içindekilerin Rabbinin kim olduğunu anlamakta güçlük çekmezsiniz.

22. Hz. Musa'nın bu sözlerinin muhatabı, Fir'avun'un, "duymuyor musunuz?" dediği yandaşları ve adamlarıydı. Hz. Musa (a.s.) onlara şunu demek istemişti: "Ben bugün var olan , ama yarın var olmayan ya da, geçmişte var olan, ama bugün var olmayan sahte hükümdâr ve tanrılara inanmam. Bugün Rabbiniz olduğunu iddia eden Fir'avn dün yoktu ve dün ecdâdınızın, Rabb olarak kabul ettikleri Fir'avnlar bugün yoklar. Ben ancak, hem bugün sizin ve Fir'avn'un hem geçmişte ecdâdınızın Rabbi olan Allah'ın hâkimiyetine ve iktidarına inanırım".

23. Yani, siz bana deli diyorsunuz; ama, siz akıllı iseniz biran için kendiniz düşünün, yeryüzünün sadece belli bir bölümüne hâkim olan bu zavallı Fir'avn mı, yoksa, Doğu ile Batı'nın hâkimi ve Mısır'ın da dahil olduğu yerde ve gökteki bütün herşeyin hâkimi olan Allah mı, Rabbinizdir? Doğrusunu isterseniz, ben ancak Allah'ın saltanat ve ikti-

darını tanıyor ve ancak onun emrine uyarak mesajını kullarından birine iletiyorum.

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ
الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهِ
إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾

29-31: Firavn "Yemin ederim ki, eğer benden başka tanrı edinirsen seni muhakkak zindana atarım" dedi.[24] Mûsa: "Sana apaçık bir mucize getirsem o vakit ne dersin?" dedi.[25] Fir'avn: "Eğer, sözünda doğru isen o mucizeyi getir"[26] dedi.

Açıklamalar

24. Bu bahisi anlayabilmek için şu nokta göz önünde tutulmalıdır ki, bugün olduğu gibi geçmişte de, tanrı kavramı sadece dini ve ibâdet şekilleriyle sınırlıydı. Yani, tanrıya ancak ibadet edilir, dua ve niyazda bulunulur ve armağanlar sunulur. Ayrıca, herşeye gâlip ve kâdir olması sıfatıyla insanların günlük meselelerine müdahale edebilir ve insanlar kendi meselelerinin halli için O'nun yardım ve desteğine başvurmalıdırlar. Bir mabûd veya tanrının, siyasi ve hukuki açıdan da iktidar sahibi ve üstün olup dünya ve devlet işlerine de müdahale etmesi ve insanların onun buyruklarına aynen uymaları gerektiği yolundaki görüşü dünyadaki hükümdarlar ve hükümetler, ne geçmişte, ne bugün kabul etmişlerdir. Devlet, hükümet ve iktidar sahipleri devlet ve dünya işlerinde her zaman sadece kendilerinin tam yetkiye sahip olduklarını ve hiçbir tanrı veya mabûd'un politika, icraat ve kanunlarına karışma hakkına sahip olmadıklarını savuna gelmişlerdir. Dünyadaki sultanlar ile hükûmetler ve peygamberler ile onların yolunu izleyen sâlih kimseler arasındaki kavga ve çatışmanın altında işte bu ihtilaf yatmaktadır. Peygamberler ve sâlih kimseler, her devirde, Cenâb-ı Hakkın hâkimiyeti ve üstünlüğünü kurmaya çalışmışlardır, buna kırşılık, zamanın hükümdârı veya hükûmetleri, kendi iktidar ve tam yetkilerini savunmakla

kalmamış, kendilerinin dışında başkalarını politika ve kanunlar konusunda söz sahibi olarak kabul edenleri suçlu ve âsi ilân etmişlerdir. Bu açıklama ile Fir'avn'un bu sözlerinin daha iyi anlaşılacağına eminiz. Eğer mesele sadece ibadet ve dua ile niyaz meselesi olsaydı, Fir'avn, herhalde, Hz. Mûsa'nın diğer tanrıları bırakıp sadece Rabbül Âlemin'e itaat etmesini istemesine o kadar sert tepki göstermeyecekti. Eğer Hz. Musa, Fir'avn'ı sadece ibadetle ilgili olarak tevhide davet etseydi, kızıp bozulmasına gerek yoktu. Olsa olsa, atalarının dinini terketmeyi reddederdi, yahut ta, Hz. Musa'nın kendi din adamlarıyla münazara ve münakaşa etmesini isterdi. Onu asıl kızdıran ve galeyana getiren, Hz. Musa (a.s.)nın onun karşısına Âlemlerin Rabbinin bir temsilcisi olarak çıkıp, daha alt düzeydeki bir hükümdara daha büyük ve üstün bir hükümdârın siyasi bir mesajını iletmiş olması ve onu o büyük hükümdâra sadakat yemini etmesini istemiş olsaydı. Fir'avn böyle bir siyasi ve hukukî üstünlüğü kabul etmeye hiç hazır değildi, hatta, tebaasından birinin de kendisinden başkasına tabi olmasına da tahammül edemezdi. Bundan dolayıdır ki, önce "Rabb-ül Âlemin" tabirine karşı çıktı, çünkü ondan gelen mesaj sadece dinî bir kulluk gerektirmiyor, ayrıca siyasi iktidarının üstünlüğünü de açıkca ilân ediyordu, daha sonra, Hz. Musa'nın, mesajını getirdiği Rabb-ül Âlemin'in kim olduğunu defalarca açıklaması üzerine baklayı ağzından çıkardı ve "Mısır'da benim hâkimiyetimin dışında başkasının hâkimiyetinden söz edecek olursan, seni zindana atarım" diye açıkca meydan okumaya başladı.

25. Yani, beni Âlemlerin Rabbi, Semâlar ve Yerlerin Rabbi, ve Doğu ve Batının Rabbi olan Allah'ın gönderdiğini gösteren açık deliller sunsam da bana inanmayacakmısın?

26. Hz. Musa'nın sorusuna Fir'avn'un bu cevabı gösteriyor ki, durumu ister geçmiş, ister bugünün müşriklerinin cevabından olsun, hiç farklı değildi. Diğer müşrik ve kâfirler gibi, o da doğalarüstü olması bakımından Allah'ın kuvveti ve kudretinin, diğer bütün tanrılardan daha büyük olduğunu kabul ediyordu. İşte bu sebepten dolayı, Hz. Musa, "eğer sen benim Allah tarafından görevlendirilip dünyaya gönderildiğime inanmıyorsan, sana kesin inandırıcı bazı mucize ve işaretler göstereceğim" deme ihtiyacını duydu, ve yine bundan dolayı, Fir'avn da, "eğer iddialarını ispatlamak istiyorsan bana bu mucize ve işaretle-

ri mutlaka göstermelisin" dedi. Aksi takdirde, Allah'ın varlığı, büyüklüğü ve kâinatın sahibi olduğu konusunda kuşkuları olsaydı,' mucizelerden söz etmesine hiç gerek yoktu. Mucize ve işaret konusu, ancak Allah'ın varlığı ve Kâdir-i Mutlak oluşuna inanılmasına rağmen Hz. Musa'nın O'nun tarafından görevlendirilip gönderilmemesi tartışma konusu olduğu zaman gündeme gelmişti.

فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ
مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ
حَوْلَهُ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم
بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي
الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ
لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾
لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

32-40: Bunun üzerine Musa asasını yere bırakıverdi. O, derhal bir ejderha oldu.[27] Bir de koynundan elini çıkardı. O' görenlerin gözlerini kamaştıracak kadar parlaktı.[28] Fir'avn etrafında bulunan cemaata: "Bu, çok bilen bir sihirbazdır dedi" "Sihiv ile, sizi memleketinizden çıkarmak istiyor.[29] Şimdi ne dersiniz?"[30] dedi. Onlar: "Onu ve kardeşini geciktir, eğle. Şehirlere de toplayıcı adamlar gönder." "Sana ne kadar âlim sihirbaz varsa hepsini getirsinler" dediler. Böylece sihirbazlar muayyen bir günün tayin edilen bir vaktinde[31] bir araya getirildi. İnsanlara: "Topladınız mı?" denildi. "Eğer ğalip gelirse sihirbazlara tabi olmamız lâzımdır."[33]

Açıklamalar

27. Kur'ân-ı Kerîm'de bunun için bazan "hayye" (yılan) bazan "ca'nnun" (genellikle, küçük bir yılan) kelimeleri kullanılmıştır. Burada ise "su'bânun" (ejderha, büyük yılan) denilmiştir. İmam Râzi'ye göre "hayye" Arapçada ister küçük, ister büyük olsun, her türlü yılana verilen addır. "su'bânun" kelimesinin kullanılmasının sebebi, o yılanın ej-

derha kadar büyük olmasıydı, ve "ca'nnun" kelimesi, o yılanın, küçük yılanların hızı ve kıvraklığını göstermek amacıyla kullanılmış olabilir.

28. Bazı müfessirler, Yahudi rivâyetlerden etkilenerek, burada kullanılan "beyza" kelimesini "beyaz" olarak çevirmişlerdir. Onlara göre, Hz. Musa, koynundan elini çıkarınca sapasağlam iken birden bire bir sedef hastası gibi beyaz olarak gözüktü. Ancak İbn Cerir, İbn Kesir, Zamahşerî, Râzi, Ebussuud Ammadi, Âlusi ve diğer büyük müfessirler burada "beyza"nın parlak veya parıltılı anlamında kullanıldığında birleşmişlerdir. Nitekim, Hz. Musa, koynundan elini çıkarınca her taraf öylesine aydınlandı ki, sanki güneş çıkmıştı. (Daha çok ayrıntılar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân, Tâhâ, dipnot: 13).

29. Bu iki mûcize'nin kerâmetine bakın ki, biraz önce Fir'avn, kendi tebaasından birinin sarayına gelip herkesin önünde İsrail oğullarının esaretine son vermesini istemesi üzerine kendisinin deli olduğunu söylüyordu (çünkü, köle olan bir topluluğa mensup bir kişinin Fir'avn gibi kuvvetli ve kudretli bir hükümdarın önünde böyle bir cesaret göstermek delilikten başka bir şey değildi), ve kendisinin dışında başkasını tanrı olarak kabul etmesi halinde onu zindanda çürütme tehdidinde bulunuyordu ve şimdi ise, bu işaretleri gördükten sonra öylesine paniğe kapıldı ki, kendi tahtı ve saltanatını kaybedeceğinden korkmaya başladı, ve telaş içinde, kendi emrindekilerin önünde, nasıl saçma sapan şeyler konuştuğunun farkına bile varamadı. İsrail oğulları gibi köle bir milletin iki ferdi devrin en büyük hükümdârının önüne çıkmışlardı. Yanlarında ne bir asker ne bir ordu vardı. Üstelik bağlı oldukları millet te köle idi. İçinde bir kıpırdanma, bir hareket yoktu, hele isyan veya ayaklanma diye bir şey yoktu. Yabancı bir devletin desteğine de sahip değillerdi. Böyle bir durumda, sadece bir asanın ejderha olduğunu ve bir elin parladığını görünce Fir'avn'ın birden bire çığlık atması ve "bu adamlar tahtıma ve saltanatıma kastetmişlerdir, bunlar hükûmetimi devirmek ve beni sürgüne göndermek istiyorlar" diye feryad etmesinin altında ne yatıyordu? Onun, "bu şahıs, sihriyle iktidarımı ortadan kaldıracak" diye düşünmesi telaşa kapılmasının başka bir deliliydi. Çünkü herkes biliyor ki, sihir ve büyü ile dünyada hiçbir siyasi ihtilâl olmamış, hiçbir ülke fethedilmemiş, hiçbir savaş kazanılmamıştır. Asıl sihirbaz ve büyücüler Fir'avn'da vardı ve onların birçok marifetleri vardı. Ama, Fir'avn çok iyi biliyordu ki, bu sihirbazlar gös-

teri yapıp mükâfât almaktan başka bir şeye yaramazlardı. Bunlar, koskoca bir devlet ve hükûmet şöyle dursun bir polis memuruna bile kafa tutamazlardı.

30. Bu cümle, Fir'avn'un daha da saçmaladığını göstermektedir. Hazret nerdeyse, herkesin tanrısı olmuş ve herkesi kulluğa mecbur ediyordu. Halbuki, şimdi, korkudan titreyerek Allah'ın kullarında akıl almaya ve onların görüşünün ne olduğunu öğrenmeye çalışıyordu. Başka bir deyimle, kendi kafasının artık hiç çalışmadığını, aklının iflas ettiğini ilân ediyor ve karşı karşıya bulunduğu tehlike ile nasıl başa çıkılacağını kara kara düşünüyordu.

31. Tâhâ sûresinde işaret edildiği gibi sihirbazlık gösterisi veya yarışması için Kıbtîlerin Bayramı seçilmişti. böyle bir bayram gününde, Mısır'ın her köşesinden gelen ziyaretçi ve turistler bu eşsiz eğlenceden istifade edebilirlerdi. Yarışma saati için de günün iyice ağardığı bir zaman seçildi, ki seyirciler gösteri ve yarışmayı kolayca görebilsinler ve kimse, zaman müsait değildi veya görüş sahası net değildi diye şikâyette bulumasın.

32. Yani, sihirbazlık yarışması için duyuru yapılmakla yetinilmedi, ve yarışmaya seyirciler toplamak üzere her tarafa adamlar salındı. Bu gösteriyor ki, Hz. Musa'nın, sarayda herkesin önünde gösterdiği mûcizelerle ilgili haberler halka iyice yayılmıştı ve Fir'avn, yurttaşların bu mûcizelerden geniş çapta etkilenmeye başladıklarından endişe etmeye başlamıştı. Bu sebeple, istiyordu ki, mümkün olduğu kadar en böyük halk topluluğu yarışmaya gelsin ve bir asâ'nın yılana dönüşmesinin büyük bir olay olmadığını, aksine Mısır'da her sihirbazın böyle bir numara yapabileceğini kendi gözleriyle görsün.

33. Bu cümle, sarayda Hz. Musa'nın mûcizelerini görmüş vezir ve nedimler ile bunu haberini alan dışardaki kimselerin, atalarından gelen dine olan inançlarının sarsılmaya başladığını göstermektedir. Bu insanların tek umudu artık kendi sihirbazlarının Hz. Musa'nın yaptığı numaraların daha iyisini veya hiç olmazsa, aynısını yapmalarını görmeleriydi. Zâten Fir'avn ve havarileri de kritik bir ânın geldiğini anlamışlardı. Onların her tarafa saldıkları adamları, sihirbazların üstünlük sağlamaları halinde Fir'avn'un dinine kaymalarının önleneceğini, yoksa din ve imanlarının tehlikede olduğunu halka anlatmaya çalışıyorlardı.

فَلَمَّا جَآءَ ٱلسَّحَرَةُ قَالُوا۟ لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ
وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا۟ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾

41-43: Sihirbazlar gelince Fir'avn'a: "Eğer biz galip gelirsek, bize mükâfat var mı?"[34] dediler. Fir'avn: "Evet, o zaman siz en yakınlarımdan olursunuz"[35] cevabını verdi. Mûsa sihirbazlara: "Atacağınız şeyleri atın" dedi.

Açıklamalar

34. İşte, Hz. Mûsa (a.s.)nın hücumuna karşı kendi dinlerini korumak amacıyla böylesine temiz ve yüce (!) duygularla, yani başarmaları halinde mükâfat alacakları umuduyla gelen şirkin savunucuları bunlardı!

35. Ve işte din ve milletin hizmetçilerinin zamanın hükümdârından alabileceği en büyük ödül buydu! Yani, onlar sadece para pul almayacaklar, aynı zamada mevki ve şöhret sahibi de olacaklardı. Böylece, Fir'avn ile sihirbazları, daha ilk aşamada, bir peygaber ile bir sihirbaz arasındaki büyük ahlâk farkını ortaya koydular. Bir yanda eşsiz bir cesaret ve güven vardı. İsrail oğulları gibi ezilmiş ve köle bir milletin bir ferdi 10 yıl süre ile bir cinayet suçu sebebiyle saklı ve gizli kalmasından sonra hiç çekinmeden ve engel tanımadan Fir'avn gibi gaddar ve heybetli bir hükümdârın önüne çıkıveriyor ve "beni Âlemlerin Rabbi göndermiştir. İsrail oğullarını bana teslim edeceksin" diyordu. Fir'avn ile tartışmaktan çekinmiyor, onun tehditlerini önemsemiyor ve bir kenara itiveriyordu. Diğer yanda korku, endişe ve güvensizlik var. Fir'avn gibi kudretli bir hükümdarın sarayına çağrılan sihirbazlardan, atalarının dinini kurtarmaları ve korumaları isteniyor ve bu sihirbazlar böyle bir hayır iş (!) için de, ücret ve ödül talep ediyorlardı. Gayet âdi ve gülünç bir şekilde hükümdârın önüne diz çöküp "bize mükafât var mı?" diye soruyor ve "evet var" denince sevinçten uçuyorlar, zira bu işin ucunda hem para, hem mevki ve şöhret var. Bu, birbirine zıt olan iki insan tipi, bir peygamberin ne kadar temiz ve üstün bir insan oluduğunu, buna karşılık, bu tür sihirbaz ve büyücülerin ne kadar alçaldığını ortaya koyuyordu. Onun için ancak hayasızlığın son haddine varmış olan bir kişi, bir peygamberi bir sihirbaza benzetebilir.

فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ
الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ
﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾
رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾

44-48: Onlar da, iplerini ve sopalarını ortaya attılar. Ve "Fir'avn'un izzeti hakkı için biz, şüphesiz galip gelenleriz" dediler.[36] Bunun üzerine Mûsa da asasını yere bıraktı. O, derhal sihirbazlarını uydurdukların yuttu. Sihirbazlar yere kapanıp secde ettiler. "Biz Âlemlerin Rabbine iman ettik". "Musâ ve Harun'un Rabbine iman ettik" dediler.[37]

Açıklamalar

36. Burada, Hz. Mûsa'nın sözleri üzerine sihirbazalrın kendi ip ve sopalarını yere atınca bunların, yılanlar şeklinde Hz. Mûsa'ya doğru yürüdüklerine ilişkin ayrıntılara yer verilmemiştir. Bu ayrıntılar, Kur'ân-ı Kerîm'in bazı diğer yerlerinde bulunmaktadır. Meselâ, el-A'raf sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Sihirbazlar değnek ve iplerini attıkları zaman halkın gözlerini büyüleyip onları ürküttüler: Ve büyük bir sihirbazlık yaptılar" Tâhâ sûresinde de durum şöyle anlatılmıştır: "Attıkları ipleri ve sopaları, yaptıkları sihirleri yüzünden, kendisine gerçekten yürüyorlar gibi göründü. Mûsa, içinde bir nevi korku hissetti."

37. Bu sihirbazların, Hz. Musa ile yarışmada yenilmelerinin sadece açık bir itirafı değildi, ki küçük sihirbazların büyük bir sihirbaza yenildiğini söylemekle mesele kapanmış olacaktı. Aksine, sihirbazların secdeye kapanıp Âlemlerin Rabbine iman ettiklerini ilân etmeleri güya, Hz. Mûsa'nın getirdiği ve gösterdiği şeylerin sihirle hiçbir ilgisi olmadığı ve bunun ancak Âlemlerin Rabbinin kudreti ve tecellisinin bir işareti olduğunu açıkça itiraf etmeleriydi.

قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ
لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٤٩﴾ قَالُوْا لَا ضَيْرَ ۚ اِنَّاۤ اِلٰى
رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ﴿٥٠﴾

49-50: Fir'avn sihirbazlara: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Anlaşıldı, o size sihri öğreten büyüğünüzmüş.[38] Şimdi görürsünüz. El ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim. Ve gerçekten hepinizi astıracağım"[39] dedi. Sihirbazlar: "Zararı yok. Biz Rabbimize dönücüleriz.".

Açıklamalar

38. Buradaki bağlama göre dalâlet içinde bulunan inatçı bir kişinin açık bir mûcize görmesine ve bunun bir mûcize olduğuna dair sihirbazların ifâdelerini duymasına rağmen bunun bir sihir veya büyü olduğunda nasıl ısrar ettiği gösterildiği için, burada Fir'avn'un sadece bu sözleri naklolunmuştur. Ancak el-A'raf sûresinde daha çok ayrıntılar verilmiş ve Fir'avn'un, yarışmayı kaybettiğini anladıktan sonra derhal bir siyasi komplodan söz etmeye başladığı belirtilmiştir. Meselâ, kendisinin şöyle dediği ifade olunmuştur: "Memlekette, ahalisini oradan çıkarmanız için bu yaptığınız bir hiledir." Böylece, Fir'avn, sihirbazların Hz. Mûsa'ya iman etmelerinin, onun gösterdiği mûcizelerden değil, aralarında varılan gizli bir anlaşmadan ileri geldiğini halka inandırmaya çalıştı. Fir'avn'a göre, sihirbazlar ile Musa şike yapmış ve herkese danışıklı bir dövüş göstermişlerdi. Yarışmanın sonunun şokundan yararlanarak da ülkede iktidarı altüst edecek ve sonra iktidarı paylaşacaklardı!

39. Fir'avn bu korkunç tehdidi, sihirbazların Hz. Musa ile gizlice anlaştıkları yolundaki tezini haklı çıkırmak için yapmıştı. Fir'avn zannediyordu ki, bu dehşetengiz tehdit üzerine sihirbazlar suçlarını itiraf edecekler ve can havlıyla, Hz. Musa ile vardıkları gizli anlaşmadan döneceklerdi. Sihirbazların bu dönekliği ve itiraf kamuoyu üzerindeki müthiş etkiyi kaldıracaktı. Bilindiği gibi, yarışma alanındaki mahşeri kalabalık, bizzat hükûmetin çabalarıyla memleketin her köşesinden getirilerek toplanmıştı. Bu kalabalığa denilmişti ki, Mısır kavminin dini

ve imanı güya sihirbazlarına ipotekti. Sihirbazlar yarışmayı kazansaydı atalarının dini kurtulacaktı ve bütün seyirciler ile halk böyle bir sonuç beklerken Hz. Mûsa'nın muazzam galibiyeti herşeyi mahvetmişti. Fir'avn işte bu havayı dağıtmak için siyasi komplo masalını uydurmayı uygun gördü.

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

51: "Gerçekten iman edenlerin ilki olursak Rabbimizin, günahlarımızı mağfiret etmesini ümid ederiz" dediler.[40]

Açıklamalar

40. Sihirbazlar şunu demek istiyorlardı: "Biz nasıl olsa bir gün Rabbimize mutlaka döneceğiz. Şimdi eğer sen (Fir'avn) bizi öldürürsen, bu demektir ki, yarın öleceğimiz yerde bugün öleceğiz. O halde, biz niye korkalım? Aksine, bu bizim hayrımıza olacaktır. Çünkü, biz Hakikatı, bize açıklanır açıklanmaz ilk kabul edenleriz. Burada toplananlardan ilk önce biz bu hususta ileri bir adım attık ve Allah'a iman ettik. Onun için, günahlarımızın affedilme şansı daha fazladır."

Sihirbazların böyle dobra dobra konuşmaları, yarışma alanında toplanan kalabalığa şu iki hususu açıkca ortaya koymuş oldu:

Birincisi, Fir'avn büyük bir yalancı, inatçı, hilebâz ve sahtekârdır. Bizzat kendisinin düzenlediği ve açtığı yarışmada Hz. Musa'nın kesin bir zafer kazanmasını hazmedememiş, onu bir türlü kabul edememişti ve şimdi de siyasi komplo masalını ortaya atıp sihirbazlara tehditler savurmak suretiyle yalanları kabul etmeye zorluyordu. Bu masalda zerre kadar gerçek olsaydı, sihirbazlar el ve ayaklarının kesilemeri ve ipe çekilmelerine razı olamazlardı. Böyle bir tertip veya komplonun sonunda saltanat ve iktidar elde edilecek dahi olsaydı, şimdi buna da imkân yoktu. Zira, saltanat ve iktidarın tadını başkaları çıkaracaktı, bu zavallılar ise davaları uğruna can vereceklerdi. Bu korkunç tehlikeyi görmelerine rağmen bu sihirbazların kendi imanlarında ısrar etmeleri, komplo kurmaları yolundaki iddianın tamamıyla bir iftira olduğunu gösteriyor. Gerçek şu ki, sihirbazlar kendi sanatlarının ustaları olarak,

Hz. Musa'nın gösterdiklerinin hiçbir zaman bir sihir olmadığına ve gerçekten Âlemlerin Rabbinin bir mûcizesi olduğuna kanaat getirmişlerdi.

İkincisi, Âlemlerim Rabbine iman eder etmez sihirbazların düşünce ve görüşlerinde görülmemiş bir devrim gerçekleşmiş oldu. Biran önce bu sihirbazlar Fir'avn'un çağrısı üzerine atalarının din ve inançlarını korumak amacıyla bütün hünerlerini ortaya koymaya hazırdılar ve inançlarını korumak amacıyla bütün hünerlerini ortaya koymaya hazırdılar ve yarışmada başarı kazanmaları halinde iyi ve doyurucu bir ödül almak için Fir'avn'un önünde diz çöküyorlardı ve şimdi bir anda cesaret, azim ve kararlılıkları öylesine güçlendi ki, o heybetli hükümdar onların gözlerinde bir hiç kaldı, onun eşsiz saltanat ve kudretini ayaklarının bir ucuyla bir tarafa itiverdiler ve kendi imanlarını korumak düşüncesiyle en korkunç işkence ve hatta ölümü bile kabul etmeye razı oldular. Psikolojik olarak böylesine nazik bir anda Mısırlıların şirkinin aşağılanması ve Hz. Musa'nın getirdiği dinin yücelmesi için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُم
مُّتَّبَعُونَ ۝ فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ۝ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ
لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ۝ وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُونَ ۝

52-55: Biz Mûsa'ya:[41] "Kullarımı gece yola çıkar.[42] Çünkü siz takib edileceksiniz" diye vahyettik. Fir'avn memleketlere asker toplayıcılar gönderdi. Bunlar (İsrail oğulları) muhakkak ki, az bir kavimdirler. Fakat onlar bizi kızdırıyorlar.

Açıklamalar

41. Yukarıdaki olaylardan hemen sonra yola çıkma veya göçten bahsedilmesi bizi yanıltmamalıdır ve bundan hemen sonra Hz. Musa'ya israil oğullarıyla birlikte Mısır'dan çıkma emri verildiği sanılmamalıdır. Aslında burada, birkaç yıllık tarih anlatılmıştır. Bu tarihi olaylar el-A'raf, rükû: 15-16 ve Yunus, rükû: 9'da anlatılmıştır. Bu olayla-

rın bazı bölümleri ise ilerde Mü'min sûresi, rükû 2,5 ve ez-Zuhruf, rükû: 5'te de kaydedilmiştir. Burada yalnızca, sözgelimine göre, Fir'avn'un apaçık mucize ve işaretler görmesine rağmen inadına devam etmesi yüzünden helâk olduğu ve Allahu Teâlâ'nın desteklediği tarafın zafer kazandığı anlatılmak istendiği için Fir'avn ile Hz. Musa arasındaki ilk tartışma, çekişme ve gövde gösterisinden sonra hikâyenin sonuna gelinmiş ve verilmesi gereken ders verilmiştir.

42. Şunu hemen belirtelim ki, Mısır'da İsrail oğulları belli bir yerde toplu halde bulunmayıp çeşitli bölgelerde ve kentlerde oturuyorlardı. Birçoğu özellikle, Memhpis ve Ramses arasında Cuşan olarak bilinen bir bölgede yaşıyorlardı. (Bk: israil oğullarının Mısır'dan çıkışını gösteren harita, Tefhim-ül Kuran, cilt:II, s. 76). Onun için, Hz. Musa'ya israil oğullarını toplayıp Mısır'dan çıkma emri verilince, ülke çapında israil oğullarının yaşadıkları bütün bölgelere elçi ve ulaklar gönderip hicrete hazır olmaları ve belli bir tarihte evlerinden çıkıp belli bir yere gelip toplanmalarını istemiş olduğu tahmin ediliyor. "Çünkü siz takip edileceksiniz" cümlesi, yola çıkmak için gece vaktinin neden seçildiğini göstermektedir. Yani, gece yol almak daha kolay olacaktı ve Fir'avn'n Ordusu ve adamları gün ışığında göç ile ilgili haber alıp İsrail oğullarının peşlerine düşene kadar onlar bir hayli mesafe katetmiş olacaklardı.

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَٰذِرُونَ ﴿٥٦﴾
فَأَخْرَجْنَٰهُم مِّن جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾

56-58: Biz ise ihtiyatlı bir cemaatız.[43] Böylece onları bostanlardan ve subaşlarından çıkardık. Hazine ve şerefli makamlardan ayırdık.[44]

Açıklamalar

43. Bu sözler, Fir'avn'un, korkusuzluk perdesiyle gizlenmeye çalıştığı dehşet ve paniği ortaya koyuyor. Buna ilaveten, her taraftan askeri birlikleri de yardımına çağırıyordu. Bu, da İsrail oğullarından korktuğunu gösteriyor. Diğer taraftan, uzun zamandan beri ezilmekte ve rezil bir hayat sürmekte olan bir milletten, Fir'avn gibi heybetli ve kudretli bir hükümdarın, her taraftan yardımına askerleri çağıracak kadar

korktuğunu belli etmemek istiyordu. Onun için, mesajında diyordu ki, "şu bir avuç zavallı İsrail oğulları bana vız gelirler; bunlar bana bir şey yapmazlar. Fakat yaptıkları da çok ayıptır. Onun için kendilerine iyi bir ders vermem gerekiyor. Askerleri de herhangi bir korku için çağırmıyorum. Bu sadece bir önleyici tedbirdir. Biz tedbirli kimseleriz. Onun için, kötü bir şeyin gerçekleşme ihtimali ne kadar uzak olursa olsun, biz tehlikeyi def'etmeye hazırız."

44. Yani, Fir'avn, çok uzaklardan orduları ve askerlerini çağırıp İsrail oğullarını yok etmek için kendine göre çok akıllı bir adım atmıştı. Ne var ki, Fir'avn'un bu silahı, Yüce Allah'ın hikmetiyle geri tepti ve Mısır devletinin bütün ileri gelenleri bir noktada toplanıp bütün askeri ve siyasi güçleriyle birlikte suya gömülecekleri yere geldiler. Fir'avn ve yandaşları, İsrail oğullarını takip etmeseydi, sonuçta azınlıktaki bir millet ülkeden ayrılmış olacaktı. Bunun dışında Fir'avn veya ordusu ve hükûmet erkânının başka bir kaybı olmayacaktı. Onlar gene saraylarında ve köşklerinde yiyip içer, keyif çatarlardı. Fakat fazla uyanık olduklarını görmek için İsrail oğullarının ülkeden çıkmasını engellemeye çalıştılar, hatta kafilelerine saldırıp tamamiyle yok etmek istediler. Bu amaçla, valileri, prens ve prensesler ile diğer hükûmet erkânı ve bizzat Fir'avn, saray ve köşklerini bırakıp İsrail oğullarının peşine düştüler ve Allah'ın inayetiyle sadece İsrail oğulları Mısır'dan salimen çıkmadı, Mısır'ın gaddar ve zâlim Fir'avn saltanatı bütün ihtişamıyle suya gömülmüş oldu.

كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾ فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾
فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا ۖ إِنَّ
مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

59-62: Bu suretle onlara, İsrail oğullarını mirasçı kıldık.[45] Fir'avn cemaatı onları güneş doğarken takibe başladı. İki ordu birbirini gördükleri zaman Mûsa'nın arkadaşları: "İşte bize yetiştiler" dediler. Mûsa: "Hayır, bize yetişemezler. Rabbim benimle beraberdir. O beni selâmete erdirecektir"[46] dedi.

Açıklamalar

45. Bazı müfessirler, bu âyetten, şu anlamı çıkarmışlardır: Cenab-ı Allah, İsrail oğullarını, Fir'avn ve cemaatının geride bıraktığı saray ve köşkler ile hazineler ve servetler, bağ ve bahçeler ile geniş toprakların mirasçısı yaptı. Eğer bu açıklamayı kabul edecek olursak, Fir'avn ve cemaatının sulara gömüldükten sonra İsrail oğullarının Mısır'a geri döndüğü ve onların bıraktığı saltanat ve servetlere konduğunu kabul etmemiz gerekecektir. Ne var ki, böyle bir şey ne tarih ne Kur'ân-ı Kerîm'in diğer ifâdeleriyle sabittir. el-Bakara, el-A'raf, el-Maide, ve Tâhâ sûrelerinde anlatılanlara göre Fir'avn ve yandaşlarının sulara gömüldüğü, İsrail oğullarının da Mısır'a dönmeyip Filistin'e gittikleri ve Hz. Davûd (a.s.) devrine kadar (1013 M.Ö. 'den 973 M.Ö'ye kadar) bugün Sina yarımadası, Arabistan'ın kuzey bölgesi, Ürdün nehrinin doğu yakası ve Filistin olarak bilinen bölgelerde yaşadıkları kesindir. Onun için, bize göre, Fir'avn'a ait saray, köşk, bağ, bahçe ve su pınarlarının İsrail oğullarına miras kaldığı ve onların bunlardan Mısır'da yararlandığı doğru değildir. Bizce, Cenab-ı Allah bir taraftan Fir'avn ve cemaatını bu nimetlerden mahrum etti ve diğer taraftan, aynı nimetleri İsrail oğullarına Filistin ve adı geçen bölgelerde ihsan etti. Bu görüşümüz, A'raf sûresinin şu âyetlerince destekleniyor: "Binaenaleyh, onlardan intikam aldık. Âyetlerimizi tekzib ettikleri, onlardan gafil olduklarından dolayı, onları denizde boğduk. Onların zayıf telakki ettiklerine yeryüzünün şark ve garbını miras kıldık. Ve oralara bereket verdik." (Âyet: 136-137). Kur'ân-ı Kerîm'de bereketli toprak tabirinden genellikle Filistin ülkesi kastedilmiş ve adı belirtilmeden böyle bir tabir kullanılınca bundan mutlaka aynı belde kastedildiği anlaşılıyor. Meselâ isrâ sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Havalisi'ni mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya gece vakti götüren." el-Enbiyâ sûresinde de şöyle denilmiştir: "Onu ve Lût'u kurtardık. Onları, içinde âlemlere bereketler verdiğimiz yere ulaştırdık" ve "Süleyman'ın emrine de şiddetli rüzgârı bağlı kıldık. Rüzgâr, onun emriyle mübarek kıldığımız yere doğru eserek O'nu götürdü. " Aynı şekilde, Sebe sûresinde mübarek veya bereketli topraktan Suriye ve Filistin ülkeleri kastedilmiştir.

46. Yani bana bu âfetten kurtulma yolunu gösterecektir.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ
ٱلْبَحْرَ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا
ثَمَّ ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا
ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٦﴾

63-66: Bunun üzerine Mûsa'ya "Asân ile denize vur" diye vahyettik. Vurunca deniz derhal yarıldı. Her iki taraf büyük bir dağ gibi oldu.[47] Ötekileri de buraya yanaştırdık.[48] Mûsa'yı ve onunla beraber olanların tamamını kurtardık. Sonra diğerlerini suda boğduk.

Açıklamalar:

47. Yukarıdaki âyette "büyük bir dağ" için "et-tavd-il azîm" ifadesi kullanılmıştır. "Tavad" Arapçada zâten dağa denilir. Bir de, buna "azîm" (büyük) sıfatı eklenmiştir. Demek, yükselen dalgalar çok büyüktü. Sonra bu işin sadece Hz. Mûsa'nın emrindeki İsrail oğulları ve diğer iman sahiplerinin büyük kafilesinin geçirilmesi değil, aynı zamada Fir'avn'un büyük ordusunun da boğulması için yapıldığını düşündüğümüz zaman gerçek daha da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü su dağları, med ve cezir gibi birkaç dakikalık bir süre içinde olmamıştı. Bu dağlar uzun bir zaman sabit bir şekil de durmuş olacak ki, önce Hz. Mûsa ve yüzbinlerce kişilik kafilesi açılan yoldan geçmiş ve daha sonra Fir'avn'un bütün ordusu denizin ortasına ulaşıncaya kadar o halde kalmıştır. Deniz kabarması, kasırga ve med-cezir gibi olaylarda rüzgâr ne kadar şiddetli olursa olsun, ya da tabiatın değişimi ne kadar etkileyici olursa olsun, deniz suyunu bu şekilde bıçak gibi ikiye ayırarak dağlar haline getiremez. Ayrıca, Tâhâ sûresindeki şu ifâdeyi de göz ardı edemeyiz: "Onlara denizde kuru bir yol aç". Bu demektir ki, asânın denize vurulmasıyla sadece su iki tarafa dağ gibi yükselmedi. Ayrıca Duhan sûresinin 24. âyetinde Yüce Allah'ın, Hz. Mûsa'ya, denizi geçmesinden sonra şu emri verdiği de ifâde olunmuştur: "Denizi açık bırak. Çünkü onlar (Fir'avn ve yandaşları) boğulmuş bir ordudur". Bundan anlaşılıyor ki, Hz. Mûsa denizin karşı kıyısına çıkıp suya asasını vurunca, iki tarafa ayrılan su tekrar birleşecekti. Bu

sebeple, Cenab-ı Allah, Fir'avn ve ordusu aynı yoldan geçip tam ortasına gelince boğulsun diye Hz. Musa'nın suyu hemen birleştirmesinden alıkoydu. Burada bir mûcizeden açıkca bahsedildiği ortadadır ve bu olayın basit bir tabiat olayı veya med ve cezir vak'ası olduğunu düşünenlerin yanıldığı, ortaya çıkıyor. (Daha çok ayrıntılar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: III, Tâhâ, dipnot: 53).

48. Yani, Fir'avn ve ordusunu oraya yanaştırdık.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

67-68: Elbette bunda bir ibret vardır.[49] Ekserisi buna iman etmediler. Senin Rabbin, muhakkak ki, Azîzdir, Rahîmdir.

Açıklamalar

49. Yani burada Kureyşliler için şu ibret var: Dalâlet ve cehâlet içinde olanlar zamanla inatlaşıyorlar ve açık işaretler veya mûcizeler görmelerine rağmen iman etmekten kaçınıyorlar. Fakat bu inat kendilerine pahalıya mal oluyor ve sonları korkunç oluyor. Nitekim, Fir'avn ve yandaşlarının durumu da aynıydı. Fir'avn, arkadaşları ve binlerce askerinin gözleri gerçeklere öylesine kapanmıştı ki,yıllarca kendilerine gösterilen işaret ve mûcizeleri görmezlikten geldiler ve son anda gördükleri mûcizeden de ibret almadılar ve düşünmediler ki, ortadan denizin ikiye ayrılıp suyun, dağlar gibi yükselmesiyle arada yolun açılması, Hz. Mûsa'nın kafilesinin geçmesi için gerçekleşmişti. Bu açık işareti gördükten sonra bile İlâhi gücün Hz. Mûsa ve İsrail oğullarından yana olduğunu anlayamadılar ve bu güçle savaşmaya devam ettiler. Gözleri ancak, iki tarafa ayrılan suyun daralmaya, onları boğmaya başladığı zaman açıldı ve akılları, Allah'ın gazabının gelip çatmasından sonra başlarına gelebildi. O zaman Fir'avn şöyle haykırdı: "İnandım ki, İsrail oğullarının iman ettiğinden başka ilâh yoktur. Ben de Müslümanlardanım" (Yunus sûresi, âyet: 90). Ancak, artık iş işten geçmişti ve kurtulma şansı yoktu.

Öte yandan, burada iman sahipleri için de bir işaret ve mûcize

vardır. İman sahiplerinin ders almaları gereken şey şudur: Zulüm ve küfür kuvvetleri her ne kadar güçlü ve kudretli olurlarsa olsunlar, son zafer Hakka tapanların oluyor ve Bâtıl hezimete uğruyor.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرٰهِيمَ
﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾

69-70: Onlara İbrahim'in haberini de oku.[50] Hani o, babasına ve kavmine: "Neye tapıyorsunuz?"[51] dediğinde.

Açıklamalar

50. Burada, Hz. İbrahim'in mübarek yaşantısının, peygamberlik payesine yükselmesinden sonra şirk ve tevhid konusunda gerek ailesi, gerekse diğer halk kitleleriyle giriştiği tartışma ve mücadele dönemine değinilmiştir. Bu dönemle ilgili kayıtlar Kur'ân-ı Kerîm'in şu yerlerinde de yeralmıştır: el-Bakara, rükû: 35, el-En'am, rükû: 9, Meryem, rükû: 3, el-Enbiyâ, rükû: 5, Es–Sâffât, rükû: 3 ve el-Mümtehine, rükû: 1.

Hz. İbrahim'in hayatının bu dönemine Kur'ân-ı Kerîm'de sık sık temas edilmesinin sebebi şudur: Araplar genellikle, ve Kureyşliler özellikle, kendilerinin Hz. İbrahim'in soyundan geldiğinden övünüyor ve İbrahim dininin kendi dinleri olduğunu söylüyorlardı. Müşrik Arapların yanısıra, Arap Hıristiyanlar ile yahudiler de Hz. İbrahim'in dinlerinin öncüsü olduğunu ifade ediyorlardı. Bunun üzerine Kur'ân-ı Kerîm kendilerine diyor ki, Hz. İbrahim'in dini, bugün Hz. Muhammed'in size anlatmakta olduğu ve sizin bütün gücünüzle karşı çıktığınız İslâm dinidir. Hz. İbrahim bir müşrik değildi, aksine bütün savaşı şirke karşı idi ve işte bu şirk yüzünden babasını, ailesini, vatanını ve milletini terkedip Suriye, Filistin ve Hicâz'da bir sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştı. Aynı şekilde, Hz. İbrahim bir yahudi veya hıristiyan da değildi, çünkü bu dinler ondan yüzyıllarca sonra ortaya çıktı. Arabistan'daki müşrikler, tarihten verilen bu örnek ve delillere herhangi bir cevap verecek durumda değillerdi. Yahudiler ile hıristiyanların durumu da aynıydı. Zira, müşrikler Arabistan'da putlara tapılmasının Hz. İbrahim'den çok sonra başladığını kabul ediyorlardı ve yahudiler ile hıris-

tiyanlar da, Hz. İbrahim'in, yahudilik ve hıristiyanlıktan yüzyıllar önce yaşadığını inkâr edemezlerdi. Bundan çıkan sonuç şudur: Arabistan'daki müşrikler olsun ya da, yahudi ve hıristiyanlar olsun, akide, inanç, ibadet ve hayatlarının esaslarını dayandırdıkları din, bu dünyanın doğuşundan beri süregelen dinin esaslarına uygun olmayıp asıl din ve her türlü karışıklıklardan ve karmaşıklıklardan uzak, sadece Allah'a dayanan dindir. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm şöyle buyurmaktadır: "İbrahim ne yahudi ve ne de hıristiyandı. Fakat, bâtıldan uzak ve hakka yakın dine tabi Müslüman idi. Müşriklerden de değildi. İnsanlardan İbrahim'e en yakın olanlar, ona tabi olanlarla şu peygamber ve mü'minlerdir. Allah, mü'minlerin velisidir." (Âl-i imran, âyet: 67-68).

51. Hz. İbrahim'in bu soruyu sormasının amacı, onların kimlere taptığını öğrenmek değildi. Çünkü, o kendisi onların kimlere taptığını ve dua ile niyazda bulunduğunu biliyor ve görüyordu. Onun gayesi aslında taptıkları nesnelerin çaresizliği ve önemsizliğini ortaya koymaktı. Nitekim, el-Enbiya sûresinde bu soru şöyle sorulmuştur: "Bu kadar bağlı olduğunuz putların hakikatı nedir?".

قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا
فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ
﴿٧٢﴾ أَوْ يَنفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا
كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ أَفَرَأَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ
﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾

71-76: Onlar da: "Putlara tapıyoruz. Onlara devamlı ibadet ediyoruz"[52] dediler. İbrahim: "Çağırdığınız zaman onlar sizi işitiyorlar mı?" "Size bir fayda veya zararları oluyor mu? dedi. Onlar: "Hayır. Biz, babalarımızı böyle yapar bulduk"[53] dediler. İbrahim: "Şimdi taptıklarınızı gördünüz mü?" "Siz ve sizden evvelki babalarınızın (taptıklarını)[54]".

Açıklamalar

52. Bu cevap ta, İbrahim kavminin sadece putlara taptığını belirtmek için verilmemişti. Çünkü, gerek soru soran, gerekse soruyu cevaplandıran, meselenin aslının ne olduğunu biliyordu. Bu cevabın özü, İbrahim kavminin kendi akidesine sımsıkı bağlı olmasıdır. Güya kendileri diyorlardı ki, taptığımız putların taş, toprak ve tahtadan yapıldığını biliyoruz, ama dinimiz ve imanımız budur ve biz onlara tapmaya ve onlara dilek ve istekte bulunmaya devam edeceğiz.

53. Yani, bu tanrılara ibadet etmemizin sebebi, onların bizim dilek, istek, dua ve niyazlarımızı dinlemeleri veya bize herhangi bir fayda ve zararları değildir. Bizim ibadet etmemizin asıl sebebi, yüzyıllardan beri atalarımızın da aynısını yapmalarıdır. Başka bir deyişle, inançları, atalarına körü körüne bağlılıktan başka bir şeye dayanmıyordu. Yani, demek istiyorlardı ki, Ey İbrahim, senin anlattıkların bizim için yeni bir şey değildir. Tanrılarımızın taş, toprak ve tahtadan oludğunu biz de inkâr etmiyoruz. Bir tahta parçasının hiçbir şey duymadığını ve bir taş parçasının bir işe yaramayacağını sanki biz bilmiyor muyuz? Fakat büyüklerimiz yüzyıllardan beri bu tahta ve taş parçalarına ibadet edegelmişlerdir; sizce bunların hepsi aptal ve sapık mıydı? Onların bu putlara tapmalarının mutlaka bir hikmeti ve sebebi vardı. Biz de, onlara güvenerek geleneklerini sürdürüyoruz.

54. Yani, bir dinin doğruluğu ve sağlamlığı için, atalarından gelmesi yeterli bir delil midir? Kuşaktan kuşağa böyle körü körüne aynı çizgide mi yürünecektir? Tapılan nesnelerin hiçbir tanrılık sıfatı taşımadığı, hiçbir iş yapamadığı ve kimsenin kaderini değiştirme gücüne sahip olmadığı araştırılmayacak mıdır?

فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّي
إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي
هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي
يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾

77-81: Muhakkak onlar, benim düşmanlarımdır.[55] Ancak âlemlerin Rabbi müstesnâ[56]. O böyle değil. O beni yaratan[57] ve bana doğru yolu gösterendir. "Beni yediren ve içiren O'dur." Hastalandığımda bana şifa veren O'dur.[58] Beni öldürüp tekrar diriltecek O'dur."

Açıklamalar

55. Yani, ben düşündüğüm zaman anlıyorum ki, bu putlara taparsam hem dünyamı, hem ahiretimi mahvetmiş olacağım. Onlara ibadet etmeyi sadece faydasız değil zararlı olarak görüyorum. Bu bakımdan onlara tapmak sanki bir düşmana tapmak gibidir. Buna ilâveten, Hz. İbrahim'in bu sözlerinde, Meryem sûresinin şu konusuna temas edilmiştir: "Müşrikler, kendilerine şeref ve izzet olsun diye Allah'tan başka ilâhlar edindiler. Hayır, şeref ve izzet olmaz. O mabûtları onların ibadetlerini inkâr eder ve onlara hasım olacaklar." (âyet: 81-82). Yani, kıyamet gününde bu mabûtlar kendilerine tapanlar aleyhinde şahidlik yapacak ve diyecekler ki, "biz ne onların bize ibadet etmelerini istedik, ne onların bize ibadet ettiklerini biliyorduk."

Burada tebliğ ile ilgili ince bir noktaya da değinelim. Hz. İbrahim (a.s.) mabûdların, kavminin değil kendisinin düşmanları olduğunu söyledi. Eğer, bunların onların düşmanları olduğunu söyleseydi, daha çok inat gösterebilirlerdi. Durup dururken tartışmaya başlar ve, "onlar nasıl bizim düşmanlarımız oluyorlar, izah et" diye karşı koyarlardı. Bunun aksine, Hz. İbrahim onların kendi düşmanları olduğunu söyleyince, kavmi bir lahza olsun, düşünmeye daldı ve "madem ki, İbrahim kendi faydası ve zararını düşünüyor ve düşmanlarından kurtulmaya çalışıyor, biz neden kendi hayrımızı ve zararımızı düşünmeyelim?" diye kendi muhasebelerini yaptılar. Böylece, Hz. İbrahim, her insanın doğal duygusuna hitap edip kendi hayrı ve zararını düşünmeye çağırdı. İnsan devamlı kendi hayrını düşünür, ve zarar istemez. Dolayısıyla, Hz. İbrahin, kavmine şöyle demek istiyordu: "Ben şu putlara ibadet etmeyi kendi açımdan çok zararlı olarak görüyorum ve göz göre göre kendi kendimi zarara sokmak istemiyorum. Onun için, görüyorsunuz ki, ben onlara ibadet etmekten mümkün olduğu kadar kaçınıyorum." Bu sözleri dinleyen bir kişi mutlaka düşünecekti, "acaba çıkarlarım nerede? Ben bile bile kendimi zarara sokmayayım."

56. Yani, dünyada ibadet ve itaat edilen tüm tanrılardan ancak Âlemlerin Rabbi olan Allahu Teâlâ'ya ibadet ve kulluk etmenin benim

için hayırlı oluğunu görüyorum ve O'nu kendi düşmanım değil, Efendim olarak kabul ediyorum. Bu sözlerden sonra Hz. İbrahim birkaç cümle ile ancak Âlemlerin Rabbinin ibadete lâyık olmasının sebeplerini de anlatıyor ve bu şekilde kavmine şunu demek istiyor: "Sizin, Allah'tan başka mabûdlara tapmanızın sebebi ve dayanağı, atalarınızın geleneğinden başka bir şey değildir. Halbuki, benim Allahu Teâlâ'ya ibadet etmemin, sizin de inkâr edemediğiniz bazı makul sebepleri vardır."

57. Allah'a ve sadece Allah'a ibadet edilmesinin ilk sebebi budur. Hz. İbrahim'in muhatapları da bu hakikatı iyi biliyorlardı ve Allahu Teâlâ'nın kendilerini yarattığını ve asıl efendileri olduğunu kabul ediyorlardı. Bu sadece Hz. İbrahim'in kavmine mahsus bir durum değildi, başka bütün müşrikler de kendilerinin Allah'ın mahlûku olduğunu inkâr etmiyorlardı. Bu şeref (!) sadece dinsizlere aittir ve sadece onlar, Allah'ın, kâinatı veya insanları yaratmadığını savunuyorlar. Bu bakımdan, Hz. İbrahim'in, ilk delili şudur: "Ben sadece Allah'a ibadet ederim ve ona ibadet etmenin doğru ve haklı olduğuna inanırım, çünkü beni yaratan O'dur. Başka hiçbir varlığın, benim yaradılışımda hiçbir rolü olmadığına göre ibadetime nasıl lâyık olabilir? Mahlûk kendi Hâlik'ine kulluk etmelidir, ama Hâlik olmayan birine nasıl ibâdet ve kulluk edebilir?"

58. Bu, Allah ve sadece Allah'ın ibâdete lâyık olmasının ikinci sebebi ve delilidir. Eğer Cenab-ı Allah, insanları sadece yaratmış olup onları bir yana bırakmış, ve onların yaşantılarıyla hiç ilgilenmemiş olsaydı, o zaman belki de, insanların O'ndan başka bir dayanak veya Efendi aramasının bir sebebi olabilir ve bu hareketi makul karşılanabilirdi. Fakat, Cenab-ı Allah, insanları yaratmanın yanısıra, onlara yol gösterme, onların bakımı, can güvenliği ve ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili sorumlulukları da üstlenmiştir. Bir insan bu dünyaya gelir gelmez, annesinin memelerinden süt fışkırmaya başlıyor ve görülmez bir kuvvet o küçücük insanın sütü emme ve midesinin içine indirme yolunu göstermiş oluyor. Dahası, o bebeğin doğmasından yetişip büyümesi ve yaşlanıp ölmesine kadar eğitimi, bakımı, hayatta kalması ve doğru yolda yürümesi için Allah'ın nasihat, telkin ve yaşama imkânları sağlanmaya devam ediyor. Bu imkânlardan yararlanması için gereken yetenek ve güçler de ihsan ediliyor. Hayatın hangi alanında bir

insanın Allah'ın yardımına ihtiyacı varsa onlar da yeterince sağlanıyor. Ayrıca, Allahu Teâlâ, insan vücudunu, kendini korumak ve her türlü âfet hastalık, öldürücü mikroplar ve zehirlerden korunması için öylesine karmaşık bir düzene bağlamıştır ki, insanın bilgisi ve tecrübesi bunları hâlâ tam olarak kavrayamamıştır. Bu ilâhî ve tabii düzen olmasaydı, bir dikenin bile bir insanın ayağına batması başlı başına bir dert olurdu ve tedavisi imkânsızlaşırdı. Yaradan'ın geniş kapsamlı bu rahmeti ve himâyesi her an ve her yönden insanı korurken bir insanın Yüce Allah'ı bırakıp başka bir varlığı tanrı olarak kabul etmesi ve ellerini ona açmasından daha büyük aptallık, cehalet ve nankörlük ne olabilir?

وَالَّذِيٓ أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِي خَطِيٓـَٔتِي يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٨٢﴾

82: "Ceza günü günahlarımı mağfiret etmesini umduğum da O'dur."[59]

Açıklamalar

59. Bu, Allah'tan başka kimsenin ibadete lâyık olmamasının üçüncü sebebidir. İnsan'ın, Allah ile ilişkisi, sadece bu dünya ile sınırlı değildir ki, bir insanın doğup büyümesi ve son nefesini vermesine kadar sürsün ve ondan sonra sona ersin. Bu ilişki, ölüm sınırını aşıyor ve öbür dünyaya kadar uzanıyor ve her zaman için geçerlidir. İnsanı yaratan Allah daha sonra onu bu dünyadan geri de alıyor ve dünyanın hiçbir gücü insanın bu dönüşünü durduramaz. Bugüne kadar hiçbir tanrı, tanrıça, ilaç, tedavi veya formül, insanı bu dünyadan geri alan gücü durduramamıştır ve durduramayacaktır da. Hatta, insanların, mabût diyerek taptıkları kişiler de kendi ölümlerini def'edemezler. Sadece Cenab-ı Allah, hangi insanı ne zaman bu dünyadan geri çağıracağını bilir ve çağırabilir, ve kime çağrı gelirse, mutlaka geri gitmek zorundadır. Yine aynı Allah kendi başına, bu dünyada doğan bütün insanları ne zaman dirilteceğine ve onlardan hesap soracağına karar verebilir. Kimse ba's-ü bâ'd-ül mevt' sürecinden ne kendini, ne başkalarını kurtarabilir. Herkes O'nun emri üzerine, öldüğü ve gömüldüğü yerden kalkacak ve yüce mahkemesine çıkacaktır. Ve yine aynı Allah o mahkemenin Kadısı ve Hâkimi olacaktır; başka kimse O'nun yetkilerine zerre kadar karışmayacaktır. Her türlü ceza veya mükafât verme

yetkisi yine O'ndadır. Kimse, O'nun ceza vermek istediği kişiyi kurtaramayacak ve ödüllendirmek istediği kişiyi cezalandıramayacaktır. Dünyada başkalarını affetmek konusunda her türlü yetkiye sahip olanlar O'nun merhametini bekleyeceklerdir. Bu gerçekler varken Allah'tan başka birine ibadet ve itaat eden biri kendi kötü sonunu kendi hazırlıyor demektir. Dünya ile âhiret arasındaki bütün aşamalarda kaderi Allah'ın elinde olan bir insan, kendileri de çaresiz olanlara elini ve avucunu açarsa bundan daha büyük bir felâket ne olabilir?

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾

83: "Rabbim, bana hüküm[60] ihsan buyur. Ve beni sâlihler zümresine ilhâk et."[61]

Açıklamalar

60. Burada "hüküm" kelimesini bazı müfessirler "peygamberlik" olarak belirtmişlerdir ki, doğru değildir. Zira, Hz. İbrahim'in bu duayı ettiği zaman zâten peygamber olduğunu hepimiz biliyoruz. Fakat, bu dua'yı peygamberlik payesine yükselmeden önce yaptığını farzetsek bile, peygamberliğin dua ve niyaz ile verilen bir şey olmadığını belirtmeliyiz. Peygamberlik vehbî bir şeydir ve bunu Cenab-ı Allah, istediği kişiye verir. Bu bakımdan, burada hüküm kelimesinin ilim, irfan, hikmet, anlama yeteneği ve karar verme gücünü ifade ettiğini söyleyebiliriz. Hz. İbrahim'in burada yaptığı bu dua, Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) şu duasıyla hemen hemen eşanlamdadır: "Ya Rabbi, bize her şeyi oldukları gibi görme ve her konuda isabetli karar verme kabiliyetini ihsan et."

61. Yani, dünyada bana sâlih bir cemaat ve toplum ver ve âhirette beni sâlihlerle beraber olma mutluluğuna eriştir. Ahiretle ilgili bu husus,unutulmamalıdır ki, mahşerde sâlihler arasında bulunmak kurtuluşa eşdeğerdir. Bu sebeple, böyle bir duayı, ölümden sonra hayata ve ceza ile mükâfat inanana herkes yapmalıdır. Ancak dünyada temiz ruha sahip olan bir kişi, bu fani hayatta da ahlâksız, fâsık ve fâcir bir tolumun dışında kalmak ve onların rezil hayatından kurtulmak arzusunda oluyor. Bu kişi dünyada da, temiz insanlarla beraber olmak istiyor. Baştan başa bozuk ve çürük olan bir toplumda yaşayan

temiz bir insan sadece çevresinde olup bitenlerden değil kendisini bu pislikten kurtarmasının zorlaştığından da, eziyet çeker. Onun için, sâlih bir kişi, ya kendi toplumu temizleninceye kadar ya da, Hak ve doğruluk yolunda olan başka bir toplum buluncaya kadar acı ve eziyet çeker.

وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ
النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾

84-86: "Sonradan gelecekler arasında benim için zikr-i cemil kıl".[62] "Beni, nimetleri bol Cennetin varislerinden kıl". "Babamı mağfiret et. Çünkü o dalâlete düşenlerdendi."[63]

Açıklamalar

62. Yani, daha sonraki nesiller beni hayır ile ansınları. Ben dünyadan göçtükten sonra, eş-dost ve çevremdekiler benden iyi bir insan olarak bahsetsinler, beni, hem kendileri doğru yoldan sapan, hem başkalarını doğru yoldan saptıran zâlim ve sapık kimselerden saymasınlar, öyle işler yapayım ve öyle eserler bırakayım ki, herkes için ışık saçan bir minare gibi olayım ve herkes beni örnek alsın. Bu sadece şan ve şöhrete susamış bir kişinin duası değildir. Bu gerçekten, dünyaya ve insanlara yararlı olmaya çalışan yardımsever bir insanın dileğidir. Bu şan ve şöhret ancak fedakârca çalışmak ve didinmekle elde edilebilir. Bir kişinin böylesine ün sahibi olmasının iki faydası vardır, hem dünyada, hem âhirette. Dünyadaki fayda budur: İnsan ırkı, kötülerin yanında iyi bir örnek görüyor ve bundan iyi bir ders alıyor; ayrıca temiz ruhlar doğru yolu bulmuş oluyor. Ahiretteki fayda şudur: Bir kişi, dünyada bıraktığı iyi örnekle birçok insanın kıyamete kadar doğru yolda yürümelerini sağlıyor ve bu şekilde hidâyete erenlerin hepisinin sevabı o kişiye gidiyor. Ahirette o kişi bu sevapların yanısıra, onun vasıtasıyla hidâyet bulmuş yüzlerce, binlerce, hatta milyonlarca kişinin şahitliğinden yararlanıyor.

63. Bazı müfessirler, Hz. İbrahim'in bu mağfiret duasının Müslümanlık şartına bağlı olduğunu ifâde etmişlerdir. Yani onlara göre, Hz. İbrahim böyle bir dua ile babasının İslâmiyeti kabul etmesini dilemişti.

Ne var ki, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerindeki kayıtlar bu açıklama ile çelişiyor. Meselâ, Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesine göre Hz. İbrahim, babasının baskısı ve zulmünden bıkıp evden ayrılırken şöyle demişti: "Allah'ın selâmeti senin üzerine olsun. Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana duamın kabulünü vaadetmiştir." (Meryem: 47). İşte Cenab-ı Allah'ın bu vaadi üzerine, Hz. İbrahim, Kuran-ı Kerim'in başka bir yerindeki ifâdesine göre sadece babası için değil, annesi içinde de mağfiret duası etti: "Beni, ana-babamı ve bütün mü'minleri mağfiret et" (İbrahim: 41). Ne varki, kısa bir süre sonra, Hz. İbrahim, mü'min bir evlâdın babası bile olsa, bir Hak düşmanı için mağfiret duasına lâyık olmadığını anlamakta zorluk çekmedi: "İbrahimin babası için istiğfarı, ona vaad eylediği bir vaaddan dolayı idi. Babasının Allah'ın düşmanı olduğu kendisine besbelli olunca ondan uzaklaştı." (Tevbe: 114).

وَلَا تُخْزِنِي
يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ
بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ
لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ
هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾

87-94: "Ve beni, kabirlerden kaldırılacakları gün utandırma".[64] Mal ve evlâdın faydası olmayan o günde. Ancak, Allah'a pâk ve salim bir kalp ile gelen müstesnâ.[65] Kıyamet günü,[66] Cennet müttakîlere yaklaştırılmıştır. Azgınlara da Cehennem açılıp gösterilir.[67] Onlara: "Taptıklarınız nerede?" "Allah'tan gayri, onlar size yardım ederler mi? Yahut kendilerine de yardımları dokunur mu?" denir. O putlar ve azgınlar Cehennem'e yüz üstü atılırlar.

Açıklamalar

64. Yani kıyamet günü, beni milletin önünde rezil etme. Şöyle ki, mahşerde herkes toplanıp yaptıklarıyla ilgili hesaplar verirken babamın ceza görmesine dayanamam. Herkes diyecek ki, bakın, İbrahim'in babası ceza görüyor ve o ona seyirci kalıyor.

65. Bu iki cümle ile ilgili olarak kesin bir şey söylemek zordur. Yani, bunların, Hz. İbrahim'in duasının son cümleleri mi yoksa, Allahu Teâlâ'nın bu duaya ek olarak bazı şeyler söylediği cümle mi olduğu kolayca anlaşılmıyor. Eğer, bunların Hz. İbrahim'in duasının son cümleleri olduğunu kabul etsek, kendisinin bu duayı ederken gerçeklerin farkında olduğu anlaşılıyor. Eğer ikinci tahminimiz doğruysa, Cenab-ı Allah, Hz. İbrahim'in duasını yorumlarken, kıyamet günü insana ne mal ne evladın fayda vermeyeceği, o gün sadece her türlü şirk, isyan, itaatsizlik, kötülük, fısk ve fücürden uzak temiz bir kalbin yararlı olacağını belirttiğini söyleyebiliriz. Mal ve evlâd ancak temiz kalpliler için faydalı olabilir; ayrıca, dünyada, temiz kalple, yani, iman ve ihlâsla yaşamış olan ve servetini Allah yolunda harcamış olan bir kişiye mal ve mülkü yararlı olabilir. Aksi taktirde, milyoner ve milyarder olan bir kişi bile âhirette fakir sayılacaktır. Evlâd da, ancak dünyada imân ve ahlâk terbiyesi almış olması halinde yararlı olabilir. Yoksa, oğlu bir nebi bile olsa, sonu küfür ve günâhla dolu olan ve evlâdının terbiyesinde ve din eğitimide hiçbir rolü olmayan bir baba cezadan kurtulamaz.

66. Buradan başlayarak son paragrafa kadar olan ibare, Hz. İbrahim'in konuşmasının bir parçası olmasa gerek. İfâdeden anlaşılıyor ki, bunlar Yüce Allah'ın buyruğudur.

67. Yani, bir yandan, mü'minler ve Allah'tan korkanlar Cennet'e girmeden önce ne gibi nimetlerle dolu bir yere vardıklarını görecekler ve Allah'ın fazlına lâyık olduklarını anlayacaklar ve diğer yandan, günahkâr ve bedbaht kimseler henüz mahşere ulaşmadan gönderilecekleri Cehennem'in korkunç manzarasıyla karşılaşmış olacaklar.

وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ
إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا
إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾

95-99: İblis'in askerleri ve tabileri hep birlikte, atılacaklar.[68] Cehennem'de birbirleri ile çekişerek şöyle derler. "Allah'a yemin olsun biz apaçık delâlette idik." "Çünkü sizi Âlemlerin Rabbi ile denk tutuyorduk." "Bizi ancak mücrimler saptırdı."[69]

Açıklamalar

68. Aslında burada "kubkebû" kelimesi kullanılmıştır, bunun iki anlamı vardır: Birincisi "üst üste, birbirinin üstüne atılacaklar", ikincisi, "cehennem'in dibine kadar atılacaklar".

69. İşte dünyada kâfirler ve müşriklerin sabahtan akşama kadar taptıkları, hürmet gösterdikleri, dua ve niyazda bulundukları tanrı, tanrıça ve dini liderler hakkında Âhirette söyledikleri şeyler bundan ibaret olacaktır. Âhirette gerçekler apaçık ortaya çıkınca, her sözünde bir marifet aradıkları ve peşlerinden koştukları tanrı ve büyük kişileri bu şekilde suçlayacaklar ve lânetleyecekler. Kur'ân-ı Kerîmde Âhiretteki bu durum gayet ibret verici bir şekilde dile getirilmiştir ki, körü körüne atalarını taklid edenler gözlerini açsın ve birinin peşine düşmeden önce doğru yolda gidip gitmediğini iye kontrol etsinler. el-A'raf sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Oraya giren her ümmet, diğerine lânet eder. Nihayet orada hepsi toplandığı zaman sonra gelenler evvelkiler için, "Ey rabbimiz, bizi bunlar dalâlete düşürdüler. Onlara Cehennem azabını katmerli ver" derler. Allah da: "Hepinize azap katmerlidir (iki kattır); Lâkin bunu bilmezsiniz" buyuruyor". (Âyet: 38). Fussilet sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Kâfirler (Cehennemde): "Ey Rabbimiz, Cin ve insanlardan bizi yolumuzdan şaşırtanları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Böylece en aşağıda kalanlardan olsunlar" derler." (Âyet: 29). Aynı konuya el-Ahzab sûresinde de şöyle değinilmiştir: "Ve yine, "Ey Rabbimiz, Biz reislerimize ve büyüklerimize tabi olduk. Onlar bizi yanlış yola götürdüler" diyecekler. "Ey Rabbimiz, onlara azabı iki kat ver. Onlara en büyük lânetle lânet et" diyecekler." (Âyet: 67-68).

فَمَا لَنَا مِن شَٰفِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾
فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾

100-102: "Artık bize şefaatçı yoktur".[70] "Müşfik bir dostumuz da yoktur".[71] "Eğer bir kerre daha dünyaya dönsek mü'minlerden olurduk."[72]

Açıklamalar

70. Yani, dünyada himayecimiz, destekçimiz ve şefaatçımız olarak saydığımız kimselerden hiçbiri şimdi yanımızda değildir. Dünyada kendilerine bağlanınca her şeyin hallolunacağına inandığımız kimseler bugün lehimizde tek bir söz sarf etmiyor.

71. Yani, bugün derdimizi paylaşacak ve bizim için üzülecek bir kişi de yoktur. Bizi kurtarması bir yana, bizi teselli edecek biri bile yoktur. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesine göre Âhirette sadece iman sahiplerinin dostluğu işe yarayacaktır. Câhil, sapık ve müşriklere gelince, dünyada birbirinin ne kadar yakın arkadaşı olursa olsunlar, Âhiret'te birbirinin can düşmanı olurlar ve kendi düşüşlerinin sorumlusunun karşısındakinin olduğunu ileri sürecek ve birbirine en ağır cezayı verdirmeye çalışacaklar. Meselâ, Ez-Zuhrûf sûresinde şöyle buyurulmuştur: "O gün, takvâ sahiplerinden başka en sadık dostlar birbirine düşman olurlar." (Âyet: 67).

72. Bu temenninin cevabı da Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle verilmiştir: "Eğer dünyaya geri döndürülseler nehyolundukları şeye dönerlerdi." (Âyet: 28). Şimdi bu adamlara, geri dönme izninin neden verilmediğini anlatmak için başka bir bahis gerekir, ki biz buna Müminûn sûresinin 90 ilâ 92. dipnotlarında yeterince yer verdik.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا
كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾
كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾

103-105: Şüphesiz bunda ibret vardır.[73] Fakat onların çoğu iman etmediler. Muhakkak Rabbin Azîzdir, Rahîmdir. Nûh'un kavmi[74] peygamberleri yalanladı.[75]

Açıklamalar

73. Hz. İbrahim'in bu hikâyesinde ibret verici iki husus vardır: (1) Müşrik Araplar, özellikle Kureyşliler bir yandan Hz. İbrahim'e bağlı olduklarını iddia ediyor ve bundan iftihar ediyorlardı, ama diğer yandan Hz. İbrahim ortadan kaldırmak için ömrünü tükettiği şirki benimsiyorlardı. Ayrıca, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dâvetine karşı tu-

tumları da Hz. İbrahim'in kavminden farklı değildi. Burada, bu sebeple, Kureyşlilere, Hz. İbrahim'in şirkin düşmanı olduğu ve Tevhid dâvetinin bayraktarı olduğu hatırlatıldı ve denildi ki, "bu gerçeği siz de kabul ediyorsunuz; ama yine de inatla hareket ediyorsunuz". (2) Hz. İbrahim kavminin adı sanı bu dünyadan silindi. Bu kavimden sağ kalanlar ancak Hz. İbrahim ve mübarek oğulları (Hz. İsmail ve İshâk) oldular ve dünya ancak onları iyi bir şekilde anıyor. Hz. İbrhanim'in vatanını terketmesinden sonra kavmine gelen azaptan Kur'ân-ı Kerîm'de bahsedilmemesine rağmen, Allah'ın gazabına uğramış olan bir kavim oluğu açıkca ifâde olunmuştur: "Münafıklara ve kâfirlere Nûh, Âd, Semûd ve İbrahim kavimlerinin, Medyen ve Mü'tefikeler ahalisinin haberleri gelmedi mi?" (Tevbe sûresi, âyet: 70).

74. Karşılaştırınız: el-A'raf, âyet: 59-64; Yunus, âyet: 71-73, Hûd, âyet: 25-48, el-İsra, âyet: 3, el-Enbiya: âyet: 76-77, el-Mü'minûn: âyet: 23-30, el-Furkan: âyet: 37. Hz. Nûh'un kıssasının ayrıntıları için Kur'ân-ı Kerîm'in şu bölümleri göz önünde bulundurulmalıdır: el-Ankebût: âyet: 14-15, Es-Saffât: 75-82, el-Kamer âyet: 9-15 ve Nûh sûresinin tümü.

75. Gerçi onlar sadece tek bir peygamberi yalanlamışlardı. Fakat onların yalanlamaları, aslında, o peygamberin Allah'tan getirdiği dâvet ve mesajın yalanlamasıydı. Bu sebeple, bir kişi veya toplum Allah'ın tek bir rasûlünü tekzip ederse, bütün rasûlleri tekzip etmiş olacaktır. Bu inkâr edilmez gerçek, Kur'ân-ı Kerîmde çeşitli şekillerde anlatılmıştır. Hatta, bütün peygamberleri tanıyıp ta tek bir peygamberi kabul etmeyenler de kâfir olarak addolunmuşlardır. Onun için, peygamberlik mesajını ve müessesesini kabul eden bir kişi her peygamberi mutlaka tanıyacaktır. Ancak bir peygamberi inkâr ve diğer peygamberleri kabul eden biri, taassup ya da gelenekleri taklit sebebiyle kabul ediyor, ve peygamberliğin asıl mesajını kabul etmiyor. Aksi taktirde, aynı Hakkı sunan ve izah eden birini kabul etmesi ve başkasını kabul etmemesi mümkün değildir.

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾

106-107: O vakit kardeşleri Nûh onlara Korkmaz mısınız?"[76] "Ben size gönderilmiş emin bir peygamberim."[77]

Açıklamalar

76. Başka bir yerde Hz. Nûh'un, kavmine hitabının ilk sözleri şöyle geçmiştir: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin için O'ndan başka ilâh yotur. (O'nun) azabından sakınmaz mısınız?" (el-Mü'minûn: 23). Bir başka yerde şöyle denilmiştir: "Allah'tan korkun, ve bana da itaat edin" (Nûh: 3). Onun için, burada "korkmaz mısınız?" ifadesi "Allah'tan korkmaz mısınız?" demektir. Yani, Hz. Nûh demek istiyor ki, "siz Allah'tan hiç korkmaz mısınız? Ondan başkalarına itaat ederken, bu isyankâr tavrınızın sonunun ne olacağını düşünmez misiniz?"

Dâvetin başında Allah korkusu aşılamasının hikmeti, bir kişi veya grubu kötü sonu hakkında uyarmaktır. Çünkü böyle bir korku verilmezse, doğru bir söze veya onunla ilgili delillere yöneltilemezler. Bir kişi veya grup, ancak yanlış bir yolda ve felâkete doğru sürüklendiği hissi uyandığı zaman doğru yolu aramaya çalışır.

77. bunun iki anlamı vardır: Birincisi, ben size hiçbir şeyi kendim uydurup söylemiyorum. Size anlattıklarımın hepsi Yüce Allah tarafından bana intikal ediyor ve ben de size eksiksiz aktarıyorum. İkincisi, ben öyle bir peygamberim ki, emin ve doğru oluşumu siz önceden biliyorsunuz. Allah'ın kullarıyla ilgili konularda doğru davrandığıma göre bizzat Allah'ın işlerinde bir değişiklik yapabilir miyim? Onun için, şunu aklınızdan çıkarmayın ki, ben Allah konusunda dünyada olduğu gibi, doğru sözlü ve emin bir kişi ve peygamberim.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾

108-110: "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."[78] "Ben, sizden tebliğim için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, Âlemlerin Rabbine aittir."[79] "Öyleyse, Allah'tan korkun ve bana itaat edin"[80] dedi.

Açıklamalar

78. Yani, benim emin bir peygamber olmamın bir icabı olarak, size bütün diğer kimseleri bırakıp bana itaat etmeli ve benim verdiğim emirlere uymalısınız, çünkü ben Allah'ın temsilcisiyim; bana itaat etme-

niz, Allah'a itaat etmek ve benim emirlerime karşı gelmeniz Allah'a karşı gelmeniz demektir. Başka bir deyişle, bir peygamber'in, taraflarına gönderildiği kişilerin görevi, sadece onun peygamberliğini kabul etmeleri değil, aynı zamanda onu gerçekten bir peygamber olarak tanımalarından hemen sonra ona itaat etmeleri ve diğer bütün kanunları bırakıp sadece onun getirdiği kanun ve kurallara uymaları da gerekmektedir. Bir peygamberi peygamber olarak kabul etmemek veya kabul etmesine rağmen ona itaat etmemek aynı şeylerdir. Yani, her iki durum aslında Allah'a itaatsizlik ve isyan demektir ve her iki durumda da Allah'ın gazabına ve azabına maruz kalınmaktadır. Onun için, burada iman ve itaat emrinden önce, "Allah'tan korkun" gibi bir uyarı cümlesi kullanılmıştır ki, okuyan veya dinleyen herkes bir peygamber'in risâletini kabul etmeme,veya ona itaat etmemenin sonucunun ne olduğunu çok iyi anlasın.

79. Hz. Nûh'un, kendi peygamberliği lehinde verdiği bu ikinci delil oluyor. Hz. Nûh ilk delil olarak halkına demişti ki, bütün hayatım sizin aranızda geçmiştir ve siz beni hep emin, doğru ve sözüne güvenilir bir kişi olarak tanımışsınızdır. Şimdi ise, Hz. Nûh diyor ki, ben bencil veya menfaatçı bir kişi değilim. Sizden hiçbir kişi diyemez ki, bu peygamberlik işinden benim kişisel bir çıkarım var veya ben bu işten kendime menfat sağlamaya çalışıyorum. Ben bu iş için fedakârca gece gündüz çalışıyor, enerjimi, gücümü ve zamanımın çoğunu bu uğurda harcıyorum. Bunları gördükten sonra siz de teslim etmelisiniz ki, bu hususta samimi, dürüst ve fedakarca davranıyorum ve şahsen Hak bildiğim, Hak gördüğüm ve Hak olarak inandığım şeye sizleri davet ediyorum. Herhangi bir şahsi çıkar veya maddi yarar için yalanlar uydurup halkı aldatacak cinsten bir insan değilim.

Bu her iki delil, Kur'ân-ı Kerîm'in, peygamberlerin doğruluğu ve peygamberliklerinin ölçülmesi için defalarca kullandığı delillerdir. Peygamberliğinden önce bir toplumda ve ülkede yıllarca yaşamış olan ve halkın her konuda emin, doğru ve güvenilir bulduğu bir kişinin, birdenbire, Allah adına büyük bir yalan uydurduğu ve bir peygamber olmaması halinde kendisini bir peygamber olarak lanse ettiğine, tarafsız dürüst ve insaflı bir kişinin inanması mümkün değildir. Daha önemlisi, böyle bir yalanı bir kişi iyi niyet ve dürüstlükle uyduramaz. Onu böyle bir yalana ve sahtekârlığa iten mutlaka kişisel bir çıkarı olmalıdır. Ve

bir kişinin sırf kendi çıkarı için böyle bir yalana sarılması, her türlü tedbirler almasına rağmen bir gün mutlaka gün ışığına çıkar. Bu yalanı uyduran bir kişi, sahte peygamberliğini korumak ve halka yaymak için öyle pis ve tuhaf yollara baş vurur ki, bir toplumda bunların saklanması ve gizli kalması mümkün değildir. Ayrıca, kendi tarikat ve üfürükçülük işlerini yürütürken kendine menfaat sağladığı kimsenin gözünden kaçmıyor. Sadakalar ve hediyeler kabul ediliyor, yiyecek, içecekler alınıyor, arsa ve apartmanlar kabul olunuyor, mücevher ve kıymetli taşlar alınıyor ve kısa sürede üfürükçü dükkânı köşke dönüşüveriyor. Ancak bunun tam aksine, peygamberlik payesine yükselidiğini ilân eden bir kişinin sağlam karakterli, yüksek ahlâk ve fazilet sahibi olduğu anlaşılıyor ve hayatında tek bir sahteliğe rastlanmıyorsa ve bu işten kendine şahsi menfaat sağlaması şöyle dursun, kendini bu uğurda helâk ediyor, bütün sermayesini ve kazancını harcıyor ve enerjisiyle zamanından fedakârlık ediyorsa, orada bir yalan veya sahtekârlığın olduğunu aklı başında kimse iddia edemez. Aklı başında olan ve aynı zamanda âdil olan bir kimse, doğru, dürüst, aklı başında ve sakin bir hayat süren bir insanın ortada hiçbir sebep yokken yalan bir dava için savaşacağına ihtimal veremez. Kişisel çıkarı yokken bir kişinin yeteneğini, gücünü, enerjisini, zamanını ve servetini boş yere harcaması ve ayrıca bütün dünyanın düşmanlığını kazanması düşünülemez. (Tafsilat için bk: Tefhim,ül Kur'ân , III. Cilt, el-Mü'minûn sûresi, 70. dipnotu).

80. Bu cümlenin tekrarlanması sebepsiz değildir. Daha önce başka bir münasebetle kullanılmıştı ve şimdi de başka bir anlamda kullanılmıştır. Yukarıda bu cümle ile şu denilmek istenmişti: Allah'ın emanetini taşıyan kişi bir peygamberdir. Onun eminliğini siz de biliyorsunuz, onu yalanlarken Allah'tan korkun. Burada bunun anlamı şudur: Sadece halkın ıslâhı için çalışan bir kişiyi yalanlarken Allah'tan korkun.

قَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لَكَ وَٱتَّبَعَكَ ٱلْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾
قَالَ وَمَا عِلْمِى بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّى
لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾

111-113: Onlar: "Sana iman mı edelim? Halbuki sana tabi olanlar bayağı kimselerdir"[81] dediler. Nûh dedi ki, "Onların ne yaptıklarına ben vakıf değilim." "Onların hesabı Rabbime aittir. Eğer iyice düşünseydiniz bunu anlardınız."[82]

Açıklamalar

81. Hz. Nûh'un Hak dâvetine bu cevabı verenler, onun kavminin ileri gelenleri ve soylularıydı. Nitekim, başka bir yerde bu hikâye anlatılırken şöyle denilmiştir: "Bunun üzerine kavminden kâfir olan bir cemaat: "Biz seni bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Ve sana tabi olanları bizim basit ve en aşağı tabakalarımızdan görüyoruz. Sizin bizim üzerimize bir üstünlüğünüzü görmüyoruz."(Hûd: 27). Bundan anlışılıyor ki, Hz. Nûh (a.s.)a iman edenlerin çoğu aşağı tabakadan, fakir fukara, işçiler veya toplumda hiçbir etkinlikleri olmayan gençler idi. Yüksek sınıfa ait zengin ve soylu kimselere gelince, onlar Hz. Nuh'a şiddetle muhalefet ediyorlardı ve halk kitlelerini kandırıp kendi peşlerinden koşmaları için çirkin yollara başvuruyorlardı. Onların Hz. Nuh aleyhinde ileri sürdükleri delillerden biri şuydu: Eğer Nuh'un dâvetinin bir değeri ve önemi olsaydı, buna ilk önce din adamları, kraliyet ailesi, zenginler, soylular ve aydınlar yaklaşırlardı, ama bunların hiçbiri ona iman etmedi; onun peşine ancak fakir, işçi, genç ve çapulcular takılmışlardır, bunlar âdi, basit ve aptal kimselerdir. Bizim gibi aydın, kültürlü, zengin ve soylu kimselerin bu basit insanların yanında yeri ne?

Dikkat buyurulursa, aynı şeyi Mekkeli ve Kureyşli kâfirler Hz. Muhammed (s.a.v.) ve yanındakiler hakkında söylüyorlardı. Onlara göre Hz. Peygamber'e ancak birkaç köle, fakir ve aptal gençler tabi olmuşlardı. Toplumun zenginleri ve eşrafı ona hiç alâka göstermemişlerdi. Ebu Süfyan, Heraclius'un sorularını cevaplandırırken şöyle demişti: "Muhammed'e bizim fakir ve zayıf adamlarımız tabi olmuşlardır". Güya, onlara göre Hak ve doğru olan, ancak bir toplumun aydın ve kültürlü kimselerin kabul ettikleridir, çünkü sadece onlar akıl, iz'an ve maddi kaynaklara sahiptirler. Küçük adamlara gelince, onlar zayıf, fakir ve câhil kimselerdir. Bu bakımdan onların bir dini, ideolojiyi veya fikri benimsemeleri ve zenginler ile soyluların reddetmeleri o din veya fikrin zayıf ve önemsiz oluşunun delilidir. Hatta, Mekkeli kâfirler başka bir delil ileri sürüyor ve diyorlardı ki, bir peygamber de sade bir va-

tandaş, zayıf ve önemsiz biri olmamalıdır. Eğer Tanrı gerçekten bir insanı peygamber yapacak olsaydı, toplumun en tanınmış, en zengin kişisini bu mevkiye getirirdi! Ve şunu da söylediler: "Bu Kur'ân , iki memleketin (Mekke ve Taif'in) büyüklerinden bir kimseye indirilseydi ya." (ez-Zuhrûf: 31).

82. Bu, itirazlarına verilen ilk cevaptır. Daha önce ifade olunduğu gibi, kâfir ve müşriklerin düşündüğü şuydu: Toplumun aşağı sınıfına bağlı olan fakir, güçsüz, emekçi ve işçiler ile memurların zekâ seviyesi pek yüsek değildir, akıl ve iz'an, eğitim ve kültür bakımından çok gerilerdedirler. Bu yüzden, ne imanları derin düşünce ve basirete dayalı, ne inançları sağlam ve güvenilirdir, ne de yaptıkları bir değer taşır. Hz. Nûh bu aptalca düşünceye şu karşılığı veriliyor: Bana gelip iman eden ve bazı akide ve inançları kabul edip onlara göre hareket etmeye başlayan bir kişinin gerçek düşünce ve hareket tarzının altında ne olduğu veya iman, inanç ve düşüncelerinin ne kadar güvenilir olduğunu bilmek için elimde hiçbir imkân veya kaynak yoktur. Bu iş Allahu Teâlâ'yı ilgilendirir. Bunun hesabını ve değerlendirmesini ancak O yapabilir, ben veya siz yapamayız.

وَمَآ أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ
﴿١١٥﴾ قَالُوا۟ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَٰنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ
إِنَّ قَوْمِى كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾

114-117: "Ve ben iman edenleri kovmam". "Ben ancak apaçık bir nezirim."[83] Onlar: "Ey Nûh, eğer bu sözlerine son vermezsen, taşlanmışlardan olursun"[84] dediler. Nûh: "Ey Rabbim, kavmim beni tekzip etti."[85]

Açıklamalar

83. Bu, kâfir ve müşriklerin itirazlarına verilen ikinci cevap oluyor. Onların itirazları Hz. Nûh'un etrafında toplananların, toplumun aşağı tabakasına ait fakir ve zayıf kimseler olduğu ve bu sebeple, yüksek tabakadan kimsenin kendilerine katılmayacağı anlamını da taşıyordu. Başka bir deyişle, onlar diyorlardı ki, "Ey Nûh, biz sana iman edip

kendimizi de rezil ve sefil insanlar yerine mi koyalım? Biz köle, uşak, işçi ve emekçilerin safına mi girelim?" Hz. Nûh ta buna cevap olarak diyordu ki, "sözlerimi dinlemeyenlerin peşinden koşmak ve bana iyi niyet ve sadakatla inananları reddetmek ve kovmak gibi yakışıksız ve makul olmayan bir harekette nasıl bulunabilirim? Ben tarafsız bir insanım. Ben Rabbimden gelen mesajı size ilettim ve dedim ki, sizin izlediğiniz yol, Bâtıl yoludur, bu yolda yürümeye devam etmeniz size felâket getirebilir; kurtuluşunuz ise, benim size gösterdiğim yoldadır. Sözlerimi dinledikten sonra kim isterse doğru yolu seçer, kim isterse felâkete gider. Uyarılarımı dinleyip doğru yolu benimsemek üzere bana koşan Allah'ın kullarına, "siz zengin misiniz? Hangi soylu aileye bağlısınız?, Şan ve şöhretiniz var mıdır?" sormak ve sizin ölçülerinize göre aşağı tabakadan olduklarını gördükten sonra kapımdan geri çevirmek ve sizin gibi "aydın, soylu ve zengin" kişilerin felâket yolunu terkedip bana katılacakları günü beklemek (!) benim işim değildir.

Bu âyetlerin inişi sırasında Mekke'de Hz. Muhammed (s.a.v.) ile kâfirler arasında cereyan eden tartışmalı ve gergin ortam bütün şiddetiyle hüküm sürüyordu. Bu bakımdan, burada Hz. Nûh ile kavminin ileri gelenleri arasında yapılan konuşmanın neden aktarıldığı anlaşılıyor. Mekkeli kabile reisleri ve diğer ileri gelenler, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Hz. Bilâl, Ammar ve Suheyb gibi köle ve fakir kimselerle düşüp kalkmak istemediklerini söylüyorlardı. Yani, iman edenlerin saflarından bu zavallılar çıkarıldıktan sonra ancak soylular onlara katılabilirlerdi ve hiçbir şekilde zenginler ile fakirler bir araya gelemezdi. Bundan dolayıdır ki, Cenab-ı Allah, Hak'tan yüz çeviren kibirli kimseler yüzünden iman etmek isteyen veya eden saf, temiz ve dürüst, ama fakir kimselerin kovulamayacağı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) açık ve kesin bir ifâde ile anlatmıştır: "Amma imandan istiğna eden kimseye gelince, sen onun iman etmesi arzusu ile tavsiyede bulunuyorsun. Onun iman etmemesinden sana ne? Fakat, sana koşarak gelen, Allah'tan korkmuş iken, sen kendisini bırakıp oyalanırsın. (Habibim) hayır böyle yapma. Çünkü, Kur'ân bir öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır." (Abese: 5-12). "Allahın rızasını murad ederek akşam ve sabah Rabblerine ibadet ve dua edenleri yanından kovma. Onarın hesabından sana ve senin hesabından onlara bir şey yoktur. Onları tardedersen zâlimlerden olursun. Biz, onlardan kimini kimi ile "Allah aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lütfunü revâ gördü?" desinler diye işte

böyle imtihan ettik. Allah nimete şükredenleri daha iyi bilmez mi?" (el-En'am: 52-53).

84. Burada kullanılan tabirin iki anlamı vardır: (1) Size recm yapılacaktır, yani siz taşlanarak öldürüleceksiniz. (2) Siz her taraftan azar işitecek ve lânetleneceksiniz. Sizi herkes hor görecek ve her taraftan kovulacaksınız. Arap dilinin kaidelerine göre bu her iki anlam burada geçerlidir.

85. Yani, kavmim beni kesin bir şekilde tekzip etmiştir. Artık bu kavmin ıslâhı ve iman etmesi için imkân kalmamıştır. Buradaki konuşmanın şeklinden kimse düşünmesin ki, Hz. Nûh, kavminin ileri gelenleriyle bir tartışmaya girişti, onlar tarafından tekzip edilmesinin hemen ardından Allah'a. peygamberliğinin ve davetinin kabul edilmediğine dair raporunu sundu ve onlara azap göndermesini istedi. Hz. Nûh ile kavmi arasındaki mücadele yıllar sürmüş ve birçok safhalardan geçmişti. Kur'ân-ı Kerîm'de bu uzun ve çetin mücadeleden yer yer bahsedilmiştir. Bu mücadele yüzyıllar devam etmişti. el-Ankebût sûresinde belirtildiği gibi bu mücâdele ve çekişme tam 950 yıl sürdü. (Bk: "Onların arasında dokuz yüz elli sene kaldı" (âyet: 14). Bu uzun müddet içinde Hz. Nûh (a.s.) kâfir ve müşrik kavminin birçok neslinin gelip geçtiğini ve hiçbir ıslâh ümidinin bulunmadığını gördü ve nihayet, gelecek nesillerinden de herhangi bir hayır beklenmediğine kanaat getirdi. "Eğer onları bırakırsan, kullarını saptırırlar. Ve ancak fâcir ile kâfir doğururlar." (Nûh: 27). Bizzat Allah, Hz. Nûh'un bu görüşünü benimsedi ve kendi kâmil ve şâmil ilmine dayanarak şöyle buyurdu: "Kavminden iman edenlerden başkası asla inanmayacaktır. Onların yaptığı şeylerden dolayı tasalanma." (Hûd: 36).

فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ
مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ

أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾
كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾

118-123: **"Onlarla aramızdaki hükmü sen ver. Beni ve mü'minlerden benimle olanları kurtar" dedi.[86] Bunun üzerine biz, onu ve beraberinde olanları yüklü gemide kurtardık.[87] Sonra diğerlerini suda boğduk. Muhakkak bunda kudretimize delâlet eden ibret vardır. Öyleyken onların çoğu mü'min değildir. Muhakkak Rabbin gâlib, kâadir ve kullarına karşı çok merhametlidir. Âd kavmi de peygamberlerini tekzip etti.[88]**

Açıklamalar

86. Yani sadece, kimin Hak kimin Bâtıl yolunda olduğunu açıklamakla kalma, ayrıca Bâtıla tapanların yok edileceği, Hakka tapanların da kurtulacağına dair kesin kararını ortaya koy. "Beni ve mü'minlerden benimle olanları kurtar" sözleri zâten başkalarına azap indirilmesi ve tamamıyla yok edilmesi gerektiği dileğini taşımaktadır.

87. "Yüklü gemi" ifadesinden, Hz. Nûh'un gemisinin, her birinden bir çiftin alınması emrolunan insan ve hayvanların çeşitli cinsleriyle geminin dolu olduğu kastedilmiştir. Bunun ayrıntıları için bk: Hûd sûresi, âyet: 40.

88. Karşılaştırınız: el-A'raf, âyetler: 65-72, Hûd: 50-60, ayrıca, bu hikâyenin diğer ayrıntıları için Kur'ân-ı Kerîm'in şu yerlerine müracaat ediniz: Fussilet sûresi, âyet: 13, 16, el-Ahkâf: 21, 26, ez-Zariyât: 41, 45, el-Kamer: 18, 22, el-Hakke, 4, 8 ve el-Fecir: 6, 8.

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ
آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾

124-128: Vaktaki kardeşleri Hûd onlara:[89] "Allah'tan korkmaz mısınız?" "Şüphesiz, ben size gönderilmiş emin bir peygamberim". "Allah'tan korkun ve bana itaat edin." "Ben sizden tebliğim için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim Âlemlerin Rabbine aittir." "Siz eğlenmek için her tepeye bir alâmet mi bina ediyorsunuz?"[90]

Açıklamalar

89. Hz. Hûd (a.s.) in bu konuşmasını anlayabilmeniz için bu kavmin durumuyla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de verilen bilgilerin gözlerimizin önünde olması yerinde olacaktır. Bilgiler şunlardır:

Bu kavim, Nûh kavminin kaybolup gitmesinden sonra dünyada yükselen en büyük kavimdi: "Nûh kavminden sonra sizi hükümdârlar yaptığını ve sizin halk arasında kuvvet ve kudret'inizi arttırdığını ve Allah'ın size olan nimetlerini düşünün" (el-A'raf: 69).

Bu kavmin insanları boyu, poslu ve güçlü kimselerdi: "Ve sizi vücut bakımından iri yarı yaptık" (el-A'raf:69).

Bu kavim, devrinin eşsiz kavmiydi ve kimse onunla yenişemezdi: "Onun benzeri, memleketler içinde yaratılmamıştı" (el-Fecr: 8).

Bu kavmin kültür ve medeniyeti çok muhteşem ve gurur vericiydi. Bu millet, görkemli bina ve âbideleri yüzünden dünya çapında ün salmıştı. "Görmedin mi, Rabbin Âd'a nasıl yaptı? O direk sahibi İrem'e?" (el-Fecr: 6-7).

Bu maddi gelişme, bolluk ve refah, bu milleti son derece kibirli yapmıştı: "Âd kavmi, yeryüzünde haksız yere ululuk gösterip "Bizden daha kuvvetli kim var?" dediler." (Fussilet: 15).

Bu milletin siyasi iktidarı bir takım gaddar ve acımasız deyyûsların elinde idi: "Her bir inatçı zorbanın emrine uydular." (Hûd: 59).

Bu millet dini açıdan Allah'ın varlığını inkâr etmiyordu, ama şirk işliyordu. Onlar, kulluğun yalnız Allah'a ait olmadığını inkâr ediyorlardı.: "Onlar, "Yalnız Allah'a ibadet edip, babalarımızın taptıklarını terketmemiz için mi geldin?" (el-A'raf: 70).

Bu hususlar göz önünde bulundurulursa, Hz. Hûd'un bu tebliğ konuşmasının değeri ve önemini daha iyi anlayabiliriz.

90. Yani siz, sadece kedi büyüklüğünüz ve refahınızı göstermek için öyle koskoca bina ve âbideler yapıyorsunuz ki, bunların hiçbir ya-

rarı ve kullanımı yoktur. Bunlar sadece gösteriş için ve sizin zenginliğiniz ve ihtişamınızı göstermek için dikilen birer boş binalardır.

وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا
بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي
أَمَدَّكُم بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُم بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ
وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

129-135: "Dünyada ebedî kalacağınızı ümid ederek bir çok saray ve havuzlar mı ediniyorsunuz?"[91] Birine hücum ettiğinizde zorbalar gibi hücum ediyorsunuz."[92] "Allah'tan korkun ve bana itaat edin". "Bildiğimiz şeyleri size verenden sakının." "Size davarlar ve oğullar verenden" "Bağlar ve pınarlar ihsan edenden (korkun)". "Doğrusu üzerinize (gelecek) büyük bir günün azabından korkuyorum" dediğinde.

Açıklamalar

91. Yani, saraylar, köşkler, bağlar, bahçeler ve havuzlar gibi diğer yapı ve binalarınız gerçi kullanılmaya elverişlidir, ama bunların süslenmesi, döşenmesi, sağlamlaştırılması ve muhteşem hale getirilmesi için servetiniz, kabiliyetiniz, enerjiniz ve zamanınızı öylesine hovardaca harcıyorsunuz ki, sanki siz bu dünyaya daima kalmaya ve yaşamaya gelmişsiniz. Yani, hayatınızın tek gayesi vardır, elinizdeki bütün imkânlarınızı zevk ve sefânız için kulanmak.

Bu hususta şu gerçek göz önünde tutulmalıdır ki, boş, gereksiz veya gereğinden çok muhteşem binalar ve anıtları inşa etmek münferit veya istisna bir olay değildir ki, bir toplum her bakımdan güçlü ve mükemmel olsun ve sadece mimari eserleri bakımdan yanlış bir yolda olsun. Böyle bir tutum ve eğilim zâten her şeyin dengesiz ve altüst olmasından sonra meydana çıkar. Bir toplum aşırı derecede servete ve refâha kavuşunca nefse ve maddeye tapması ve zevk ile sefâ'nın esiri olması işten bile değildir ve bu iş öylesine ciddi boyutlara varıyor ki, bütün kültürü ve medeniyeti fesad ve yalan üzerine kurulmuş oluyor.

Hz. Hûd, kavminin mimari eserlerine itiraz ederken sadece bunların şekli, planı, sayıları ve görkemliliğine değil, bunların o kavmin ahlâkı, kültürü ve medeniyeti üzerindeki yıkıcı etkilerine de, itiraz ediyordu. Sanki, onun gözünde bu binalar, anıtlar ve diğer mimari eserler toplumda ve ülkede başgösteren fesad ve hastalığın neticesinde sırtında beliren birer yara ve urlar idi.

92. Yani siz kendi hayat seviyenizi yükseltme işine öylesine dalmışsınız ki, siz oturmanız için evler değil, saray ve köşkler yapıyorsunuz ve bununla da tatmin olmayıp koskoca, gereksiz, kullanışsız binalar inşa ediyorsunuz. Bunlar birer zenginlik ve güç gösterisinden başka bir şey değillerdir. Diğer tarafta insanlığınız öylesine ölmüştür ki, çaresiz ve güçsüzlere hiçbir merhamette bulunmuyorsunuz, memleketinizde fakir fukaraya yer yoktur ve sizin zulüm ve baskınıza sadece çevrenizdeki milletler değil, sizin aşağı sınıflarınız da maruz kalıyorlar.

قَالُوا سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِّنَ ٱلْوَٰعِظِينَ ﴿١٣٦﴾
إِنْ هَٰذَآ إِلَّا خُلُقُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَٰهُمْ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

136-140: Onlar: "Bize öğüt versen de, vermesen de bizim için fark etmez. Bu evvelkilerin âdetlerinden başka bir şey değildir.[93] Biz, azab olunacaklardan da değiliz" dediler. Böylece onu tekzib ettiler. Biz de onları helâk ettik.[94] Bunda ibret vardır. Onların çoğu iman etmezler. Muhakkak ki Rabbin, gâlip, kâdir ve kullarına karşı merhametlidir.

Açıklamalar

93. Bunun iki anlamı olabilir: Birincisi, bugün bizim yaptıklarımız yeni şeyler değildir. Atalarımız yüzyıllardan beri aynı şeyleri yapagelmişlerdir. Onların dini, imanı, kültürü, medeniyeti, ahlâk ve fazileti buydu. Onlar bu hayat tarzları için ne gibi bir felâkete uğramışlardı

ki, bize böyle bir felâket gelsin? Bu hayat biçiminde bir sakatlık olsaydı, atalarımız azaba uğrayacaklardı; ama, sen biliyorsun ki, onlara böyle bir azap gelmedi. O zaman, biz niye korkalım? İkincisi, senin bugün söylediklerinin hemen hemen aynısını geçmişte birçok fanatik kimseler söylemişti. Onlar da din ve iman ile ahlâk ve fazilet hakkında ahkâm kesiyorlardı; fakat dünya işleri her zaman olduğu gibi devam etti. Sizin gibi fanatik (!) ve delilerin ikâzlarına uyulmaması hiçbir zaman hayat akışını değiştirmemiştir.

94. Bu kavmin helâk olmasıyla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yeralan kayıtlara göre Allah'ın azabı, birden bire fırtınanın patlak vermesiyle başladı. Âd kavmi, havanın karardığını ve bulutların gelmekte olduğunu görünce yağmur yağacak diye sevindiler. Ne var ki, bu Allah'ın azabıydı. Tam sekiz gün ve yedi gece devam eden kasırga herşeyi altüst etti. Şiddetli rüzgâr insanları bir yerden bir yere savurdu. Hiddeti ve kuruluğu öylesine şiddetliydi ki, etkisi altına aldığı her şeyi yıkıp yaktı ve çürüttü. Fırtına ve kasırga o zâlim kavmin her ferdi ölünceye kadar dinmedi. Geride ancak harabeleri ve felâketin izleri kaldı. Bu harabeleri bugün de görmek mümkündür. Ahkâf yöresinin bütünü korkunç bir çöle dönüverdi. (Tafsilât için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: 4, el-Ahkâf, dipnot: 25).

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا
هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾

141-147: Semûd kavmi[95] de peygamberleri tekzib etti. O vakit kardeşleri Sâlih onlara: "Allah'tan korkmaz mısınız? Şüphesiz ben, size gönderilmiş emin bir peygamberim.[96] Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben sizden tebliğim için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim Âlemlerin Rabbine aittir. Siz burada böylece emniyette bırakılacak mısınız?[97] Bahçe ve pınarın içinde."

Açıklamalar

95. Karşılaştırınız: el-Â'raf, âyetler: 73-79, Hûd, âyetler: 61, 68, el-Hicr, âyetler: 80, 84, el-İsra, âyetler: 59. Daha çok ayrıntılar için bk: el-Neml, 45, 53, Ez-Zariyat, 43, 45, el-Kamer: 23, 31, el-Hakka: 4, 5, el-Fecr: 9, Eş-Şems: 11.

Bu kavimle ilgili Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde bulanan bilgilerden anlaşıldığı gibi, Âd'den sonra yıldızı parlayan millet buydu. (el-Âraf: 74). Ne var ki, kalkınma ve refah bu milleti de Âd kavmi gibi ahlâken ve mânen çökertti. Yani bir tarafta hayat seviyeleri alabildiğine yükselirken diğer tarafta ahlâk ve faziletleri ve insanlık değerleri alçaldıkça alçaldı. Bir yandan, geniş alanlar ve ovalarda muhteşem köşk, saray ve anıtlar dikiliyor ve mağaralar ile dağlarda Ellora ve Ajanta gibi heykeltıraşlığın en güzel eserleri meydana getiriliyordu. Öte yandan ise toplumun dini inancı, ahlâkı ve çeşitli değerleri bozuluyor, bâtıl inanca ve putperestliğe gidiliyor ve aşağı sınıflar eziliyordu. Toplumun en kötü ve müfsit kişileri ülkeyi idare ediyorlardı. Yüksek tabakadaki zengin kimseler kibirli davranıyrdu. Hz. Sâlih'in dâvetini ancak aşağı tabakadakiler kabul etti. Yüksek tabakadakiler ise sadece inâtları ve büyüklük kompleksiyle "senin inandığın şeylere biz iman etmeyiz" diyerek reddettiler.

96. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Sâlih'in örnek kişiliği, dürüstlüğü ve üstün kabiliyetlerini bizzat Semûd kavminin ağzıyla şöyle dile getiriyor: "Ey Sâlih, bundan önce sen aramızda hatırı sayılanlardan biri idin." (Hûd: 62).

97. Yani, sizin bu zevk ve sefahat âleminin her zaman devam edeceğini mi sanıyorsunuz? Bu hiç bitmeyecek mi? Cenab-ı Allah'ın size verdiği nimetlerin hesabı sorulmayacak mı? Ya da, işlediğiniz günahların hesabı sorulmayacak mı?

وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوا
أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

148-152: "Ekinler ve meyvesi yumuşak, hoş hurma ağaçları arasında.[98] Dağlardan oyduğumuz ferahlı ev ve meskenlerde.[99] Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Dinlerinde israf edenlerin (müşriklerin) emrine itaat etmeyin. O müfsidler yüryüzünde fesad çıkarırlar ve ıslâh etmezler"[100] dediğinde.

Açıklamalar

98. Burada aslında "hazimun" kelimesi kullanılmıştır ki, meyvelerin ağırlığıyla eğilmiş olan hurma salkımları demektir. Ayrıca, hurma tanelerinin olgunlaşıp yumuşayadığı ve rütubetle patlamak üzere olduğu da anlaşılmalıdır.

99. Âd kavminin medeniyetinin en belirgin özelliği, yüksek ve kalın sütünlü binalar yapmaktı. Aynı şekilde Semûd kavminin medeniyetinin başlıca özelliği de, dağlar, kayalar, taşlar ve mağaraları oyarak müstahkem ve muhteşem eserler meydana getirmesiydi. Nitekim, el-Fecr sûresinde, Âd kavmine "sütûn sahibi" denilmişse, Semûd kavmine de "Vadilerde kayaları oyan" millet adı verilmiştir. Ayrıca, Semûd kavminin ovalarda ve vadilerde de muhteşem köşk ve saraylar yaptığı kaydedilmiştir (el-A'raf: 74). Semûd kavminin bu mimari eser ve san'at harikalarının gaye ve hedefi neydi? Kur'ân-ı Kerîm, Semûd'un bütün bunları kendisini büyük görme ve gösterme hevesiyle yaptığını açıklamaktadır. Yani sırf gösteriş merakı, servet ve ihtişam ile kuvvet ve kudretinin bir icâbı olarak bu eserleri meydana getirmişti; yoksa gerçekten bunlara ihtiyaçları yoktu. Bozuk ve çökmekte olan bir medeniyetin özelliği işte budur. Bir yanda, toplumun aşağı tabakaları ve fakir kimseler başlarını sokacak bir çatı bulamazken zenginler ve bolluk içinde yaşayanlar, kendilerine muhteşem bina ve saraylar yaptıktan sonra gereksiz ve gösterişli yapılar inşa etmeye başlıyorlar.

Semûd medeniyetine ait tarihi eser ve harabelerden bazıları iyi korunmuştur. Bunları ben 1959 yılında kendi gözlerimle gördüm. Medâyin-i Sâlih veya el-Hicr olarak bilinen yerde bulunan bu tarihi kalıntılar, Medine ile Tebûk arasında, el-Ula'ya birkaç kilometre kuzeydedir. el-Ula güzel bir vadi olup etrafında yemyeşil bağ, bahçe, dere ve pınarlar vardır. Fakat el-Hicr, hazin ve ölümcül bir manzara arzetmektedir. Burada ne su var, ne bağ, ne bahçe. Nüfusu da yok denecek kadar azdır. Burada bir kuyu vardır ki, Hz. Sâlih'in devesinin burada su içtiği bildiriliyor. Osmanlı devrine ait metrûk bir askeri karakolun içinde bulunan bu kuyu hâlen kurumuş vaziyettedir. el-Ula'ya

vardığımızda çatlamış, yıkılmış ve kısmen çökmüş dağ ve tepelerle karşılaştık. Bunların Kur'ân-ı Kerîm'de zikrolunan büyük bir zelzele sonucu bu hâle geldiği hemen anlaşılıyor. Benzeri dağları, doğuda el-Ula'dan Hayber'e giderken 70 km. ye kadar ve kuzeyde Ürdün topraklarında 60 km. ye kadar uzanan bölgede gördük. Bundan, Allah'ın gazabı ve azabı olarak meydana gelen zelzelenin yaklaşık 500 km. uzunlukta ve 200 km. genişlikte bir alanı etkisi altına aldığı anlaşılıyor.

el-Hicr'de gördüğümüz Semûd kavmine ait binaların kalıntılarının benzerlerini Akabe körfezinin kıyısında Medyen'de ve Ürdün'de Petra mevkiinde de gördük. Özellikle, Petra'da Semûd ve Nebtî yapıları yan yana bulunuyor ve bunlardan, aradaki mimari farkı hemen belli oluyor. Herkes bu yapıların çeşitli devirlerde ve çeşitli kavimler tarafından yapıldığına kanaat getiriyor. İngiliz Doğu bilimcisi, Daughty, Kur'ân-ı Kerîm'in ifâdelerini yalanlamak için, el-Hicr'deki binaların Semûd kavmine değil, Nebtîlere ait olduğunu iddia ediyor. Fakat bu milletlerin mimari stil ve gelenekleri birbirinden o kadar farklıdır ki, ancak kör bir kişi bunların tek bir millete ait olduğunu iddia edebilir. Tahminim odur ki, dağlar ve kayaları oyarak bina yapma san'atını Nebtîler, Semûd kavminden öğrendiler ve binlerce yıl sonra Hz. İsa'nın doğumundan önce 200-100 yılları arasında bunu zirveye ulaştırdılar. Aynı şekilde, Hindistan'da Hindular, Petra'daki mağaralardan yaklaşık 700 yıl sonra Ellora ve Ajanta mağaralarında heykelcilik ve mimarî stilini doruğa çıkardılar.

100. Yani, önderliklerinde sizin bozuk, çürük ve kokuşmuş hayat düzenini sürdüğü hükümdâr, yönetici kadrosu, zenginler, kabile reisleri ve aydınlara itatta ve kulluktan vazgeçin. Bunlar ahlâksız ve savurgan kimselerdir. Bütün ahlâk kurallarını çiğnemişlerdir. Islâh edilmeleri mümkün değildir. Bunlar hangi topluma liderlik yapsalar, onu mahvederler. Kurtulmanızın tek çaresi, Allahu Teâlâ'dan korkmak ve müfsidlere itaat yerine Allah'a itaat etmektir. Ayrıca, bana da itaat etmeli ve dediklerimi uygulamalısınız. Zira, ben Allah'ın rasûlüyüm. Benim doğruluğum ve emânete hıyânet etmediğimi siz de iyi bilirsiniz. Ben çıkarcı bir insan değilim ve bu ıslâh işini kendi çıkarım için yapmıyorum. Bana itaat, Allah'a itaat edemektir. Hz. Sâlih'in, milletine sunduğu öneri buydu. Bunda sadece dini vaaz değil, kültürel, medenî ve ahlâkî ıslâhın yanısıra, bir siyasi inkılâbın dâveti de vardı.

قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا
فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَـٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا
شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ
فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا۟
نَـٰدِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً ۖ وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

153-159: Onlar: "Sen büyülenmişlerdensin.[101] Sen de bizim gibi beşersin. Eğer sözünde doğru isen, bize bir mûcize getir"[102] dediler. Sâlih: "İşte size, Allah'ın mûcizesi bu dişi devedir.[103] Suyu içme hakkı birgün onun ve bir günde sizindir.[104] Sakın ona fenalık ile dokunmayın. Eğer dokunursanız sizi büyük bir günün azabı yakalar" dedi. Derken, o deveyi kestiler[105]. Fakat pişman oldular. Çünkü o azap kendilerini yakalayıp helâk etti.[106]. Bunda kudretimize delâlet eden bir âyet (ibret) vardır. Böyleyken çoğu iman etmediler. Rabbin, gâlip kâdir ve kullarına karşı merhametlidir.

Açıklamalar

101. Yani, aklını kaçırmış olan bir çılgın veya deli. Eski inançlara göre bir kişi bir cinin çarpması ya da büyüyle çıldırırdı. Bu bakımdan eskiden, pek çok kimseler, "deli" olduğunu söylemek istedikleri kişilere "mecnûn", "büyülenmiş" veya cine çarpmış kişiler derlerdi.

102. Yani, senin Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğunu göstercek bir belirti veya işaret bulamıyoruz ve görünürde aramızda bir fark yoktur. Fakat eğer sen gerçekten kendinin Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğuna inanıyor ve bunda ısrar ediyorsan, bize açık ve kesin bir mûcize göstermalisin ki, Kainât'ın yaratıcısı ve yeryüzü ile göklerin hâkiminin seni bir elçi olarak gönderdiğine inanalım.

103. Mûcize'nin gösterilmesi istenince böyle bir dişi deveden bahsedilmesinden anlaşılıyor ki, bu Arabistan'da bulunan alelâde develer-

den biri değildi. Bu dişi devenin yaratılması, doğup büyümesi ve Semûd kavminde yaşaması mûcize niteliğinde idi. Hz. Sâlih'in, kavminin mûcize talebine cevap olarak sıradan bir dişi deveyi sunması beklenmezdi. Çünkü, böyle bir anlamsız ve saçma harekette bulunması, bir peygamber şöyle dursun, aklı başında kör adamdan beklenemezdi. Buradaki kayıtlarda dişi deveden herhangi bir özelliği açıklanmadan bahsedilmiştir, ancak Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde bu dişi devenin varlığının bir mûcize olduğu açıkca ifâde olunmuştur. el-A'raf ve Hûd sûreleride "Allah'ın bu dişi devesi sizin için açık bir işâret (mûcize)tir"denilmiştir. el-İsrâ sûresinde ise bunun için daha kuvvetli bir ifâde kullanılmıştır: "Onların istedikleri mûcizeleri göndermekten bizi alıkoyan, evvelki kavimlerin tekzibleridir. Biz Semûd kavmine görünür mûcize olarak dişi deveyi verdik de onu öldürerek zulmettiler. Halbuki biz mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz." (Âyet: 59).

Bu kâfir millete bir ders de bu dişi devenin ortaya çıkmasından sonra verildi; bu, Cenab-ı Allah tarafından bu zâlim kavme ikinci meydan okunmasıydı.

104. Yani bir gün bu dişi deve tek başına kuyularınız ve çeşmelerinizden su içecek ve başka bir gün bütün milletin kendisi ve küçük büyük baş hayvanları su içecekler. Bu sıra herhangi bir şekilde bozulmamalıdır. Dişi devenin su içeceği gün, sizden tek bir kişi veya havyan kuyulara ve çeşmelere gitmemelidir. Bu, aslında büyük bir ikâz ve meydan okuma idi ve Arabistan gibi suyu az olan bir memlekette bunun önemi bir kat daha artmıştı. Bilindiği gibi, bu memlekette su yüzünden kavgalar ve savaşlar çıkıyor, kabileler kabilelerle çarpışıyor, kan dökülüyor ve herkes canı pahasına su almaya çalışıyordu. Böyle bir memlekette bir kişinin çıkıp benim dişi devem bir gün su içecek ve sizler ile sizin hayvanlarınız başka bir gün su içecek demesi, aslında bütün millete karşı savaş ilân etmesi demekti. Bir kişi, arkasında büyük bir askeri güç olmadan böyle bir ikazda bulunamazdı ve bir millet, o kişinin peşinden çok sayıda kılıç kuşanan ve ok atanların bulunduğunu görmeden ikâzını ciddiye almazdı. Ancak Hz. Sâlih hiçbir ordusu olmadan bu uyarıyı yaptı ve kavmi de, sözlerini kuzu gibi dinleyip belli bir süre talimâtını korku içinde uyguladı.

el-A'raf ve Hûd sûrelerinde bu uyarıya şu sözler de eklenmiştir: "İşte Allah'ın bu dişi devesi size âyettir (mûcizedir). Bırakın arzında ot-

lasın. Ona bir fenalıkla dokunmayın." Yani, tehdit sadece, dişi devenin gün aşırı su içmesiyle ilgili değil, aynı zamanda tarlalarda, bahçelerde ve ovalarda serbestçe gezmesi ve otlamasıyla ilgili idi. Buna kimse dokunmamalıydı.

105. Bu demek değildir ki, Semûd kavmi, Hz. Sâlih'in bu uyarısına hiç aldırmayıp dişi deveyi derhal boğazladı. Burada hikâyenin bazı ayrıntıları atlatılmış ve dişi devenin Semûdlular için büyük bir sorun olduğu, uzun bir süre aralarında dolaşıp durduğu, belirlenen programa göre kuyu ve derelerden su içtiği, hayvan hakkında kapalı kapıların ardında görüşmeler yapıldığı ve bundan kurtulma yolları arandığı anlatılmamıştır. Burada, Semûd kavminin aklı havada olan bir reisinin deveyi kesmeyi kabul ettiği de anlatılmamıştır. Şems sûresinde bu adamdan şöyle bahsedilmiştir: "En bahtsızları ayaklandırdığı vakit" (âyet: 12). el-Kamer sûresinde ise şöyle denilmiştir: "Nihâyet arkadaşlarını çağırdılar. O da kılıcını çekip deveyi kesti." (Âyet: 29).

106. Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde bu azâb ile ilgili şu kayıtlara rastlıyoruz: Dişi devenin kesilmesinden sonra, Hz. Sâlih, ümmetini şöyle uyardı: "Yurdunuzda üç gün daha yaşaya durun" (Hûd: 65). Bu uyarı yapıldıktan sonra üçüncü gün, yani mühletin sona erdiği gece yarısıyla sabah arasındaki süre içinde korkunç bir patlama oldu ve bununla beraber öyle bir zelzele oldu ki, bir ânda bütün Semûd kavmi yok oldu. Sabah olunca, etrafta ezilmiş, parçalanmış ve tanınmaz hâle gelmiş cesetlerden başka bir şey yoktu. Bu cesetler, bir ahırda, hayvanların ayaklarıyla ezilen çimler ve otlar gibi ezilmiş ve çiğnenmiş durumdaydılar. Onları ne dağlarda ve kayalarda oydukları binalar, ne de mağaralarındaki eserleri kurtarabildi. Bk: "Biz onların üzerine bir sayha (ses) gönderdik de onlar, doğranmış ot gibi oldular! (el-Kamer: 31); "Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı (deprem) tuttu. Yurtlarında yüz üstü düşüp öyle kaldılar." (el-A'raf: 78); "Derken sabaha karşı onları da şiddetli bir ses helâk etti. Kazandıkları şeyler kendilerine fayda sağlamadı." (el-Hicr: 83-84).

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ
﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ

عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ أَتَأْتُونَ
الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٦﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ
مِنْ أَزْوَاجِكُمْ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٧﴾

160-166: Lût kavmi de gönderilen peygamberleri tekzib etti.[107] O vakit onlara kardeşleri Lût: "Allah'tan korkmaz mısınız? Şüphesiz ben size (gönderilmiş) emin bir peygamberim". "Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Sizden bu tebliğim için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim Âlemlerin Rabbine aittir. İnsanların içinden erkeklere mi gidiyorsunuz.[108] Rabbinizin sizin için helâl yarattığı zevcelerinizi bırakıyorsunuz.109 Doğrusu siz sınırı aşan bir kavimsiniz"110 dediğinde

Açıklamalar

107. Karşılaştırınız: el-A'raf, âyetler: 80-84, Hûd: 74-83, el-Hicr: 57-77; el-Enbiya: 71-75, en-Nemll: 54-58; el-Ankebût: 28-35; Es-Saffât: 133-138, el-Kamer: 33-39.

108. Bunun iki anlamı olabilir: Birincisi, Allah'ın kullarından sadece erkekleri nefsî ihtiyaçlarınız için seçmişsiniz; halbuki, cinsel ihtiyaçlarınızı gidermeniz için çok kadınlar vardır. İkincisi, yeryüzünde sadece sizler, cinsel ihtiyaçlarınızı gidermek için erkekleri seçiyorsunuz. Dünyada başka herhangi bir millet, hatta hiçbir hayvan sizin gibi kendi hem cinslerine yaklaşmamaktadır. Bu ikinci husus, el-A'raf ve el-Ankebût sûrelerinde şöyle dile getirilmiştir: "Gerçekten siz, kendinizden evvel, âlemlerden hiçbirinin yapmadığı çok kötü bir işi yapıyorsunuz."

109. Bunun da iki anlamı olabilir: Birincisi, cinsel isteklerinizi tatmin etmek için Cenab-ı Allah'ın yarattığı kadınlar varken siz sapıkça davranıyor ve erkeklere meyil ediyorsunuz. İkincisi, kadınlar cinsel ihtiyaçlarınızı gidermek için yeterliydi, ancak siz onlarla birleşirken de alışılmışın dışında bir yol izliyorsunuz. Bundan anlışılıyor ki, bu sapık millet kadınlarla birleşirken de, sapık yolu tercih ediyordu. Kim bilir belki de bu da "aile planlaması"nın bir yoluydu!

110. Yani, siz sadece bu suçu işlemiyorsunuz; hayatınızın tümü bozulmuştur. Kur'ân ,ı Kerim'de bazı diğer yerlerde, Lût kavminin baştan başa bozuk olması hakkında şöyle denilmiştir: "Fuhşu herkesin gözünün önünde yapacak hale mi gelmişsiniz?" (el-Neml: 54). Ve, "siz erkeklere mukarenet edecek, yol kesecek ve toplantınızda edepsizilği yapıp duracak mısınız?" (el-Ankebût: 29). (Daha çok ayrıntıar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, el-Hicr, dipnot: 39).

قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَا لُوطُ
لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُم مِّنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ
نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾
إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾

167-172: Onlar: "Ey Lût, bu sözlerine son vermezsen, bu memleketten çıkarılanlardan olursun"[111] dediler. Lût: "Ben, sizin bu yaptığınıza buğzedenlerdenim. Ya Rabbi, beni ve ehlimi bunların yaptıklarından kurtar"[112] dedi. Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık. Ancak onlardan olan bir kocakarı kurtulmadı.[113] Sonra diğerlerini tamamen helâk ettik.

Açıklamalar

111. Yani sen biliyorsun ki, bundan önce bize dil uzatan, yaptıklarımıza itiraz eden veya iradelerimizin dışına çıkan herkes buradan çıkarılmıştır. Eğer sen böyle yaparsan senin de sonun bu olacaktır. A'raf ve Neml sûrelerinde belirtildiği gibi, Lût kavmi, böyle bir uyarıda bulunmadan önce zâten onu, ailesi ile beraber ülkenin sınırlarının dışına çıkarmaya karar vermişlerdi. Şu satırlara bakın: "Lût ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar, temizliğe gayret eden insanlardır".

112. Bunun anlamı şu olabilir: "bizi, bu sapıkların uğradıkları azaptan kurtar" Bunun bir başka anlamı da şu olabilir: "Beni ve ehlimi ve benden sonraki kuşaklarımı bu sapık milletin ahlâksızlığı ve illetinden uzak tut. Evlâtlarım ve imanlı kimseler bu eşcinsellerin sapıklıklarını kapmasınlar ve sapık eğilimler göstermesinler. Bu sebeple, Ya Rab-

bi, beni ve onları bu ahlâksız milletin içinde yaşatma gibi bir azaptan kurtar."

113. Bundan Hz. Lût (a.s.)un karısı kastedilmiştir. Tahrim sûresinde Hz. Nûh ile Hz. Lût'un zevceleri hakkında şöyle buyurulmuştur: "Her ikisi sâlih kullarımızdan iki kulun nikâhları altında idiler. Böyleyken kocalarına hainlik ettiler."(âyet: 10) Yani, her ikisi dinsiz ve imansızdı. Kocalarının yanında yer almak yerine kâfirler ile bir oldular. Bundan dolayıdır ki, Cenab-ı Allah, Hz. Lût'un, ailesiyle birlikte memleketi terketmesini isterken karısını yanına almamasını da önemle belirtti: "Sen hemen gecenin bir zamanında ailenle beraber yola çık. Sizden hiç biriniz arkasına bakmasın. Yalnız karın müstesnâ. Kavmine isabet edecek olan azap ona da isabet edecektir." (Hûd: 81).

وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا
كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾

173-175: Onların üzerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, inzarı kabul etmeyenlerin yağmuru ne fenadır.[114] Bunda ibret vardır. Lâkin onların çoğu iman edici değildir. Rabbin, gâlip, kâdir ve kullarına karşı çok merhametlidir.

Açıklamalar

114. Bu bilinen yağmur değil, taşların yağmasıydı. Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde bu azap ile ilgili olarak verilen ayrıntılara göre, Hz. Lût (a.s.) gece yarısından sonra ailesiyle birlikte evden çıkıp, memleket sınırlarını aşınca şafak sökerken birden bire korkunç bir patlama oldu; bunun ardından gelen zelzele, Lût kavminin memleketini yerle bir etti; daha sonra bir yanardağdan üzerlerine pişmiş balçıklar düştü ve daha sonra bir rüzgârla beraber taşlar yağdı.

Lût kavmine gelen ilâhi azabın ayrıntıları, Kur'ân-ı Kerîm'in dışında, Kitab-ı Mukaddes ve eski Elence ve Lâtince eserlerde vardır. Ayrıca, zamanımızda yapılan çeşitli tarihi araştırmalar ve arkeolojik ve je-

olojik kazılar, bu olaya ışık tutmaktadırlar. Bunların özetini buraya sunuyoruz:

Lût Gölü veya Ölü Deniz'in güneyinde ve doğusunda bugün tamamıyla ıssız kalan bölgelerde birçok eski yerleşim merkezlerinin kalıntıları ve izleri bulunmaktadır. Bunlardan, bu bölgenin vaktiyle hayli kalabalık bir nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki, bu bölge böylesine bir insan kitlesini cezbedecek ve barındıracak fiziksel güzelliğe ve özelliğe sahip değildir. Ağaçlar, yeşil sahalar veya sulu yerler çok azdır. Arkeologlara göre, bu bölge, gelişme refâhının en yüksek düzeyine M.Ö. 2300 ilâ M.Ö. 1900 yıllarında erişmiştir. Hz. İbrahim (a.s.)in M.Ö. 2000 civarında yaşamış olduğunu tahmin etmektedirler. Bu bakımdan, bu bölgenin en parlak dönemini Hz. İbrahim ile yeğeni Lût devrinde yaşadığını ve mahvolduğunu kabul edebiliriz.

Bu bölgenin, nüfus en fazla, ve her tarafı yemyeşil olan yöresi, Kitab-ı Mukaddes'te adı Sodom olarak geçen vadiydi. Nitekim, Kitab-ı Mukaddes'te bu konuda şu satırlara rastlamaktayız: "Cenab-ı Allah, Sodom ile Gomore'yi mahvetmeden önce, buraları Bağ (Aden) ve Mısır gibi mamûr bölgelerdi." (Doğum, X111, 10). Bugünkü arkeolog ve bilim adamlarına göre bu mamûr ve yemyeşil bölge, Ölü Deniz'e gömülmüştür. Arkeolog ve bilim adamlarının bu neticeye varmaları için bazı sebepler vardır. Araştırmalar göstermiştir ki, eski çağlarda Ölü Deniz veya Lût Gölü, güney tarafında bugünkü kadar geniş değildi. Ürdün'ün el-Kırk kasabasının karşısında batıda bu Gölde "el-Lissan" adında küçük bir yarımada vardır. Tahminlere göre, eski çağlarda Ölü Deniz'in sınırları buraya kadar uzanıyordu. Bunun güneyindeki gölün bu bölümü yemyeşil bir vadi idi. Bu vadide Lût kavminin yaşadığı Sodom şehrinin yanısıra Gomore, Adma, Zebuyem ve Zogr kentleri de vardı. M.Ö. 2000 yıllarında şiddetli bir deprem bu vadinin çökmesine ve üstüne Ölü Deniz veya Lût Gölü'nün sularının dolmasına yol açtı. Nitekim, bugün dahi buraları, Gölün en alçak yeridir. Roma devrinde ise buralarda gölün derinliği o kadar azdı ki, insanlar el-Lissan'dan batı yakasına kadar yürüyerek geçebiliyorlardı. O zamana kadar güney yakası boyunca su altında bulunan orman ve sazlıklar açıkca görülebiliyordu. Buralardan geçenler gölde bazı binaların kalıntılarının bulunduğunu da sanıyorlardı.

Kitab-ı Mukaddes ve eski Elence ve Lâtince eserlerden, bu bölgede

yer yer petrol ve asfalt (maden zifti) kuyularının bulunduğu anlaşılıyor. Bazı yerlerden tabii gaz da çıkardı. Jeologlar bugün de bu bölgenin yeraltı kaynakları arasında petrol ve gazın başta geldiğini belirtiyorlar. Jeolog ve deprem uzmanlarının bulgularına göre şiddetli yer sarsıntıları yüzünden petrol, maden zifti ve gaz patlayarak etrafa yayıldılar. Kitab-ı Mukaddes'in ifadesine göre, Urdün ve Sodom'un büyük bir felâkete uğradığı haberini aldıktan sonra Hebron'dan bölgeye gelen Hz. İbrahim (a.s.) buradan, tıpkı bir ocaktan çıkan duman gibi duman çıktığını gördü. (Doğum, XIX, âyet: 28).

كَذَّبَ أَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا۟ ٱلْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا۟ بِٱلْقِسْطَاسِ ٱلْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا۟ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾ وَٱتَّقُوا۟ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلْجِبِلَّةَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ ٱلْكَـٰذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّىٓ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾

176-188: Eyke halkı[115] da gönderilen peygamberleri tekzib etti. O vakit onlara Şuayb: "Allah'tan korkmaz mısınız? Ben size gönderilmiş emin bir peygamberim. Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Sizden bu tebliğim için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, Âlemlerim Rabbine aittir. Ölçeği tam yapın. Eksiltenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların mal ve haklarından bir şey eksiltmeyin. Yeryüzünde fesatçılık eden azgınlardan olmayın. Sizi ve sizden evvelki kavimleri yaratan Allah'tan korkun" dediğinde. Onlar, "Muhak-

kak sen büyülenmişlerdensin". "Sen de bizim gibi bir beşerden başka bir şey değilsin. Biz seni yalancılardan zannediyoruz. Eğer sözünde doğruysan gökten üstümüze bir parça düşür" dediler. Şuayb: "Rabbim, yaptıklarınızı daha iyi bilendir"[116] dedi.

Açıklamalar

115. Eyke'lilerden, el-Hicr, 78 ve 84 âyetlerinde kısaca bahsedilmiştir. Burada daha çok ayrıntılara girilmektedir. Medyen halkı ve Eyke'lilerin ayrı ayrı mı, yoksa tek bir millet mi olduğu konusunda müfessirler arasında ihtilâf vardır. Müfessirlerin bir grubu, bunların iki ayrı kavim olduğunu söylüyor ve bu görüşün lehinde, el-A'raf sûresinde, Medyen halkından Hz. Şuayb'ın kardeşleri olarak söz edildiğini, halbuki, Eyke'lilerden bahsedilirken böyle bir ifâde kullanılmadığını ve sadece şöyle denildiğini beyan ediyorlar: "Ve Şuayb onlara dediği zaman". Bunun aksine, bazı müfessirler, Medyen ve Eyke ahalisinin aynı kavim olduğunu söylüyorlar. Bu müfessirlerin ifâdesine göre A'raf ve Hûd sûrelerinde Medyen ahalisi ve Eyke halkından bahsedilirken ikisinin de aynı sıfatlara sahip olduğu kaydedilmiştir. Yine aynı müfessirler, Hz. Şuayb'ın davet ve nasihatının da aynı olduğuna, ayrıca, her iki kavmin de aynı akıbete uğradıklarına dikkati çekiyorlar.

Tarihi bulgular, müfessirlerin her iki grubunun da haklı olduğunu göstermektedir. Şüphesiz, Medyen ve Eyke iki ayrı kabiledirler; fakat, aynı ırkın iki koludurlar. Hz. İbrahim (a.s.)in karısı veya cariyesi Katura'nın batınından doğan evlâtları, Arap ve İsrail tarihlerinde Beni Katûra veya Katûra oğulları olarak geçmiştir. Bunlardan, Medyen adıyla üne kavuşan kabile, adını Hz. İbrahim'in oğlu Medyen'dan almıştır. Bu kabile Medâyinî ve daha sonra Medyenliler olarak ün kazanmıştı. Medyenliler Hicâz'ın kuzeyinden başlayarak Filistin'in güneyine kadar ve oradan Sina yarımadasının son ucu olan Kızıldenizdeki Akabe körfezine kadar çeşitli yerleşim merkezleri kurmuşlardı. Medyen halkının başşehri Medyen'di. Tarihçi Ebülfidâ'ya göre bu şehir Akabe körfezinin batı yakasındaki Ayla (Şimdiki Akabe)dan beş günlük bir mesafe idi. Katura oğullarından geriye kalan diğer kabileler arasında Beni Dedân de az çok tanınırdı. Dedânlılar Arabistan'ın kuzeyinde Teymâ ve Tebûk ile el-Ula arasına yerleşmişlerdi. Bunların başşehri Tebûk'tu ki, eski çağlarda Eyke olarak bilinirdi. (Tarihçi Yakût, "Mu'cem-ül Buldân" adlı eserinde diyor ki, Eyke, Tebûk'un ka-

dim ismidir. Tebûklular da kendi şehirlerinin isminin bir zamanlarda Eyke olduğuna inanıyorlar).

Medyen ve Eykelilere tek bir peygamberin gönderilmesinin sebebi, herhalde, ikisinin de aynı soydan gelmesi, aynı dili konuşması ve memleketlerinin de birbirine yakın olmasıydı. Pek mümkündür ki, bazı bölgelerde her iki memleketin ahalisi birbiri ile kaynaşmış ve aralarında evliliklerle kan bağlarını daha da pekiştirmişlerdi. Ayrıca, Beni Katurâ'nın başlıca geçim kaynağı ticaretti. Hem Medyenliler, hem Eykeliler ticaretle uğraştıkları için ikisi de, tüccar topluluğunun müşterek kötü alışkanlıkları, meselâ, aşırı kâr elde etme, başkalarını kandırma ve kazıklama gibi diğer bazı dini ve ahlâki bozukluklara yakalanmış olabilirler. Kitab-ı Mukaddes'in eski nüshalarında her iki kabilenin, çeşitli putlara taptığı kaydedilmiştir. Daha sonra israil oğulları da Mısır'ı terkederek buraya yerlişince aynı tür şirk ve fuhuşa teslim oldular. (Bk: Sayılar Kitabı, Bölüm: XXV, âyet: 16-17) (Medyenliler ile Eykeliler, Yemen'den Suriye'ye ve Basra körfezinden Mısır'a uzanan dünya ticaret yollarının da tam üzerinde bulunuyorlardı. Bu işlek ticaret yolları üzerinde bulundukları için de, haydutluğa başlamışlardı. Başka milletlerden gelen ticaret kafilelerinden yüklü bir haraç almadan geçit vermiyorlardı. Ayrıca, bu geniş ticaret yollarına hâkim olabilmek amacıyla diğer milletlerin ticaret kafilelerini daima tedirgin ve rahatsız ediyorlardı, ve bu yolların güvenliğini bozuyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm'de Medyen ve Eykelilerin bu kötülükleri şöyle dile getirilmiştir: "Onlar (Medyen ve Eyke ahalisi) açık bir yol üzerinde oturuyorlardı". Bu milletlerin haydutluğuna ise A'raf sûresinde şöyle değinilmiştir: "Mü'minleri korkutup Allah yolundan çevirmek, onları eğri yola saptırmak için yol başlarında oturmayın." (Âyet: 86). Bu sebeplerden dolayıdır ki, bu iki kavme Yüce Allah tek bir peygamber gönderdi ve onlara aynı telkin ve talimatı gönderdi.

116. Yani azap göndermek benim işim değildir. Âlemlerin Rabbi sizin ne haltlar işlediklerinizi çok iyi biliyor. Eğer O, sizi azaba lâyık görüyorsa kendisi gönderecektir. Burada, hem Eykelilere hem, Kureyşli kâfirlere uyarıda bulunulmuştur. Çünkü Kureyşliler de benzeri taleplerde bulunuyorlardı (el-İsra: 92). Burada Kureyşlilere deniliyor ki, Eykeliler gibi sizin de sonunuz kötü olacaktır.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ
يَوْمِ الظُّلَّةِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً
وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾
وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾

189-192: Böylece onu tekzip ettiler. Bunun üzerine onları karanlık günün azabı yakaladı.[117] Bu azab, o günün büyük azabı idi. Doğrusu bunda, kudretimize delâlet eden âyet (ibret) vardır. Fakat onların çoğu iman edici olmadı. Muhakkak Rabbin, Kâdir, gâlib ve kullarına karşı çok merhametlidir. Bu,[118] Âlemlerin Rabbi tarafından nâzil olmuş Kur'ân dır.[119]

Açıklamalar

117. Eykelilere inen azabın herhangi bir ayrıntısı ne Kur'ân-ı Kerîm'de ne de Hadis-i şeriflerde vardır. Yukarıdaki âyetlerden anladığımız kadarıyla Eykeliler bâtıl fikirlerinde ısrar ettikleri için Allah'ın azabını adeta dâvet etmişlerdi. Dolayısıyla, Allah da kendilerine önce bir bulut gönderdi. Bu bulut, bütün Eykelileri helâk edecek kadar bir şemsiye gibi üzerlerinde kaldı. Bir de, bu arada, yağmur yağdı. Kur'ân-ı Kerîm'deki kayıtlardan, Medyenliler ile Eykelilere gönderilen azabın değişik mahiyette olduğu kesinlik kazanıyor. Yani, Medyenliler korkunç bir patlama ve zelzele sonunda helâk olurken, Eykeliler karanlık bir bulut ve şiddetli yağmur sonucu mahvoldular. Bu sebeple Medyenliler ile Eykelileri tek bir millet veya kabile olarak görmek ve bu azaplar arasında bir bağlantı kurmaya çalışmak gereksizdir. Bazı müfessirler, kara bulut veya karanlık şeklinde inen azabın ayrıntılarını vermeye çalışmışlardır. Ama bunların kaynaklarının ne olduğu bilinmiyor. İbn Cerir ise Hz. Abdullah Bin Abbas'ın şu sözlerini nakletmiştir: "Ulemâ'dan herhangi bir kimse, kara günün azabının ayrıntılarını anlatmaya çalışırsa, ona inanmayın."

118. Tarihten örnekler ile ilgili kayıtlar burada sona eriyor ve tekrar, sûrenin başında ele alınan konuya dönülüyor. Bunun için, bu sûrenin ilk rükû'una tekrar bakmakta fayda var.

119. Yani, burada âyetleri aktarılan bu "Kitab-ı Mübin" ve insanların, yüzlerini çevirdikleri bu "Zikr"i, ne bir insan uydurmuş, ne Hz. Muhammed (s.a.v.) kaleme almıştır. Bu, tamamıyla Âlemlerin Rabbinin eseridir.

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ
قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

193-195: Onu, Ruhu'l-Emin[120] indirdi. Halkı, azabtan korkutanlardan olasın diye onu senin kalbine indirdi. Açık, Arapça bir dille indirilmiştir.[121]

Açıklamalar

120. Burada bu tabirle Hz. Cibril (a.s.) (Cebrail) kastedilmiştir. Nitekim, Kur'ân-ı önceki kitapları tasdik edici, müminlere rehber, hidayet ve müjde olarak Allah'ın izniyle senin kalbine indirmiştir." (el-Bakara: 97). Burada Hz. Cebrail'in adı anılmadan "Ruh'ul Emin" lâkabıyla bahsedilmesiyle, verilmek istenen mesaj şudur: Bu Kitab, Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmesiden sonra bununla beraber herhangi bir değişikliğe uğrayabilecek maddi bir güç gelmemiştir. Bu Kitabı getiren nesne tamamıyla bir ruhtur, maddiyatla hiçbir ilgisi yoktur ve her bakımdan dürüst, sâdık ve güvenilirdir. Allah'ın kelâmını teslim aldığı gibi, noktasını ve virgülünü değiştirmeden getiriyor. Bir şey ilâve etmesi, eksiltmesi veya yeni bir şey uydurması mümkün değildir.

121. Bu cümle, hem "onu Ruhu'l Emin indirdi", hem de, "Halkı azaptan korkutanlardan olasın" cümlesiyle ilgili olabilir. Eğer bunun ilk cümle ile bağlantılı olduğunu kabul etsek, anlamı şu olabilir: Emin Ruh, bu Kitabı açık bir Arapça dille indirmiştir. Diğer anlamı da şu olabilir: Hz. Muhammed (s.a.v.), Arap diliyle halkı uyarmak amacıyla görevlendirilen Hûd, Sâlih, İsmail ve Şuayb (a.s.) gibi peygamberlerden biridir. Ancak, her iki durumda da, anlatılmak istenen şey aynıdır: Yani, Âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bu kelâm, bir ölü dil veya kuş dilinde değildir. Bunun ifâdeleri karmakarışık veya birer bilmece gibi de değildir. Aksine açık, arı ve duru .bir Arapçada, herkesin kolayca, anlayabileceği ve konuştuğu dilde indirilmiştir. Bu sebeple, bu Kitap'tan yüz çevirenler, "dilini veya ifadesini anlayamıyo-

ruz" gibi bahaneler ileri süremez ve kolay kolay kurtulamazlar. Aslında, bu Kitap'tan yüz çevirenler tıpkı, Mısır'daki Firavn kavmi, İbrahim kavmi, Nûh kavmi, Lût kavmi, Âd, Semûd ve Eykeliler gibi inkârcı ve sapıktırlar ve illa Allah'ın azabını istemektedirler.

وَإِنَّهُۥ لَفِى زُبُرِ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

196: Gerçekte o, evvelkilerin kitaplarında da vardır.[122]

Açıklamalar

122. Yani, aynı zikr, vahy ve ilâhi emirler daha önce dünyaya indirilmiş olan diğer İlâhi Kitaplarda da bulunmaktadır. Tek Allah'a inanmaya dâvet, Âhiretteki hayatla ilgili inanç ve peygamberlere itaat etme şekli, bütün bunlar daha önceki semavi kitaplarda da yer almaktadır. Allah tarafından gelen bütün kitaplar şirki lânetlemekte, maddeci hayatın bırakılıp Hak olan hayat nizamına sarılmasıyla ilgili talimâtı içermektedirler. Bu kitaplarda Allah'a hesap verme fikri vardır; insanların kendi iradelerini Allah'ın emrine tabi etmeleri vardır. Bunların hiçbiri, dünyada ilk defa Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ve başka kimsenin söylemediği bir şey değildir.

Bu âyet, imam Ebu Hanif'nin namazla ilgili eskiden bilinen görüşünün lehine verilen delillerin dışındadır. imam-ı Azam'ın görüşü şuydu: Bir kişi, Kur'ân-ı Kerîm'i Arapça okuma kabiliyetine sahip olsa da, olmasa da, namazda Kur'ân 'ın tercümelerini okusa, yeterli olacaktır. Allame Ebu Bekr Cissâs'in ifâde ettiği gibi, deliller şudur: Yüce Allah burada diyor ki, Kur'ân-ı Kerîm eski semavî kitaplarda da vardı ve gayet tabii ki, bu kitaplar Arapça değildi. Bu bakımdan, Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğini başka dillere çevirmesi, onun hüviyetini bozamaz. (Ahkâm-ül Kur'ân , cilt: III, s. 429). Ne var ki, bu delillerin zaafı ortadadır. Şöyle ki, ister Kur'ân-ı Kerîm, ister başka semavi kitaplar olsun, hiçbiri, Cenab-ı Allah tarafından bir peygambere sadece anlamı veya kavramı olarak indirilmemiş ve peygamber de bunu, anladığı dilde ve ifâdelerle halka anlatmamıştır. Aksine, hangi kitap, Allah tarafından hangi dilde indirilmişse, o dilin hem sözlerini, hem anlamlarını taşımıştır. Bu bakımdan, Kur'ân-ı Kerîm'in emir ve telkinleri geçmişteki hangi semavi kitapta yer almış olursa olsun, onların sözleri insanlara değil,

Allah'a aitti ve bunların herhangi birinin tercümesi, Kitabüllah'ın bedeli veya seçeneği olamaz. Kur'ân-ı Kerîm'e gelince, bunun kelimesi, kelimesine Arapça olarak indirildiği açıkca ifâde olunmuştur. Meselâ, şu âyetlere bakınız: "Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik." (Yusuf: 2); "Biz onu Arapça bir hikmet olarak indirdik;" (Er-Ra'd: 37); "Dosdoğru Arapça bir Kur'ân olarak gönderdik" (Ez-Zümer: 28). Zâten bahis konusu olan yukarıdaki âyette de Ruhu'l Emin'in Kur'ân 'ı Arapça olarak getirdiği ifâde olunmuştu. Şimdi, bu kitap, yani Kur'ân-ı Kerîm'in bir insan tarafından başka bir dile, yapılan çevirisinin Kur'ân-ı Kerîm'in yerine ve sözlerinin de, Allah'ın kelâmının yerine geçebileceklerini söylememize imkân var mıdır? Öyle anlaşılıyor ki, İmam Ebu Hanife de bu hususdaki istidlâlinin zâafını daha sonra hissetmiştir. Nitekim, bazı güvenilir rivâyetlere göre, İmam-ı Azam bu görüşünden vazgeçip İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in şu görüşünü kabul etmiştir: Arapça bilmeyen bir kişi, Arapça kelimelerini iyice teleaffuz edecek hâle gelinceye kadar namazda Kur'ân-ı Kerîm'in tercümelerini okuyabilir; ancak, Arapca Kur'ân-ı Kerîm'i okuyabilen bir kişinin sadece tercümeleri okuması halinde namazı kabul olunmayacaktır. Gerçek şu ki, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu klaylığı, o sıralarda, İslâmiyeti kabul edip hemen Arapça namaz kılamayacak durumda olan İranlı ve diğer milletten olanlar için sağlamışlardı, ve bu kuralın temelinde, Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesinin de Kur'ân 'a eş değer olduğu görüşü yatıyordu. Bu kural şu faraziyeye dayanıyordu ki, namazda rükû ve secde etmekten âciz olan bir kişinin sadece elleri, yüzü veya gözleri ile namaz kılması nasıl geçerliyse, Arapça bilmeyen bir kişinin tercümeler ile iktifa etmesi de namazının Allah nezdinde kabulü için caizdir. Aynı şekilde, Arapça ile ilgili mazereti ortadan kalkan bir kişinin namazı, sakatlığı ortadan kalkan bir kişinin namazı gibi geçerli kabul edilmektedir. (Bu konuda ayrıntılı bahis için bk: Mebsût Serehsî, cilt: I, s. 37, Feth-ül Kadir ve Şerh-i inâye alel-hidâye, cilt: I, s. 190, 201).

أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ
بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾

197-198: İsrail oğulları âlimlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil olmadı mı?[123] Eğer biz onu, Arapça bilmeyenlerden başka birine indirseydik.

Açıklamalar

123. Yani İsrailli ulemâ, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan nasihat, telkin ve emirlerin eski semavi kitaplarda yer alan öğretilerle aynı olduğunu çok iyi biliyorlar. Belki de, Mekkeli kâfirler bunu bilmiyorlar, ama İsrail oğulları ile diğer ehl-i kitap bu gerçeği çok iyi biliyorlar. Onlar, bugün Muhammed bin Abdullah'ın Kureyşlilere sunmakta olduğu mesajın tuhaf ve yeni olmadığını, aksine binlerce yıl önce aynı öğretileri Allah'ın diğer peygamberlerinin getirdiğinden de haberdardılar. Sadece bu husus, bu indirilen Kitab'ın da, geçmişteki kitapları indiren Allahu Teâlâ tarafından indirildiğini ispatlamak için kâfi değil midir?

Siret-i ibn Hişâm'dan anlaşıldığına göre, bu âyetlerin inişinden kısa bir süre önce şöyle bir olay meydana gelmişti: Habeşistan'da Hz. Ca'fer (r.a.)in konuşmasını dinledikten sonra Habeşlilerden oluşan 20 kişilik bir heyet Mekke'ye geldi ve Mescid-ül Haram'da kureyşli kâfirlerin önünde Hz.Muhammed Mustafa (s.a.v.) ile görüşüp "dininizin esasları nedir?" diye bir soru sordular. Rasûlullah buna cevap olarak Kur'ân-ı Kerîm'in bazı âyetlerini okudu. Bunun üzenine heyettekilerin gözleri yaşardı ve derhal Müslüman oldular. Habeşliler oradan kalkınca Ebu Cehl bazı Kureyşlilerle beraber onlarla görüştü ve Müslüman olmalarını eleştirerek, "Vallahi, sizden daha aptal bir heyet buraya gelmedi. Aptallar, sizi hemşerileriniz bu adamın durumun araştırmak için buraya göndermişlerdi; ama, siz onunla görüşür görüşmez dininizi terkettiniz," dedi. Habeşliler, Ebu Cehl'in bu serzinişine bir cevap vermediler ve sadece şunları söyleyip ordan ayrıldılar: "Biz sizinle tartışmak istemiyoruz. Siz kendi dininizden sorumlusunuz, biz de kendi dinimizden. Biz, kendimiz için hayırlı gördüğümüz şeyi kabul ettik." (cilt: II, S. 32). Aynı olay Kasas sûresinde şöyle anlatılmıştır: "Kur'ân 'dan evvel kendilerine Kitab verilenler O'na iman ediyorlar. Onlara Kur'ân okunduğu zaman, "Biz buna iman ettik. O, Rabbimiz tarafından gelen hak bir sözdür. Doğrusu, biz ondan evvel de İslâm'ı kabul etmiş kimselerdik" derler. İşte onlara sabırları günahları hasene ile izâle eylemeleri ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak etmelerinden dolayı mükafâtları iki kat verilecektir. Onlar, çirkin söz işittikleri zaman, ondan yüzçeviririler ve "Bizim amellerimiz bize, sizin

amelleriniz sizedir. Bizden emin olabilirsiniz, size sövmeyiz. Biz, cahillerle mücadeleyi istemeyiz" derler." (âyetler: 52-54).

فَقَرَأَهُ عَلَيْهِم مَّا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾ كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ
الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾

199-200: Peygamber onu onlara okusaydı, yine iman etmiyeceklerdi.[124] Böylece, günâh ve inkârı, mücrimlerin kalplerine soktuk.[125]

Açıklamalar

124. Yani, şimdi aynı millet ve toplumun bir ferdi onlara, aynı konuştukları dil, Arapçada bu açık seçik Kur'ân-ı Kerîm'i okumaktadır ve onlar gene inatla diyorlar ki" bu adam bu kitabı kendisi yazmıştır ve Arabistan'da kullanılan bir dilde okuduğu bir Kitabın şaşırtıcı veya mucizevî bir tarafı yoktur ki, biz bunu Allah'ın kelamı olduğunu kabul edelim." Fakat, şurası muhakkak ki, aynı fasih ve beliğ Arapça kelâm, Cenab-ı Allah tarafından Arap olmayan bir kişiye mucizevi bir şekilde indirilmiş, ve o adama onların karşısına çıkıp mükemmel bir Arapçasıyla bunu onlara aktarmaya çalışmış olsaydı bile, bunlar iman etmemek için derhal bir bahane uyduracaklardı. O zaman diyeceklerdi ki, bu İranlıyı bir cin tutmuş ve o cin onun ağzıyla mükemmel bir Arapça konuşuyor. (Açıklama için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , Cilt: IV, Fussulet sûresi, dipnot: 54-58). Gerçek şu ki, Hakkı arayan ve benimseyen bir kişi, kendisine anlatılanları, önyargısız inceliyor ve aklına yatan, makul olan şeyi kabul ediyor. Ancak, inkârcı ve dalâlet içinde olan bir kişi, bir şeyi önceden kabul etmemeye önyargılı olduğu için, kendisine ne anlatılırsa anlatılsın ve ne kadar çok deliller sunulursa sunulsun, o şeyi kabul etemek için mutlaka bir bahane uyduruyor. Mekkeli ve Kureyşli kâfirlerin bu inâdını ortaya koymak için Kur'ân-ı Kerîm çeşitli yerlerde çeşitli örneklerini vermiştir, ve kendilerine denmiştir ki, "siz hangi yüzle bir mûcize talep ediyorsunuz; size hangi mûcize gösterilirse gösterilsin, hakikatı kabul etmemek için mutlaka bir bahane bulacaksınız, çünkü asıl gayeniz budur" Meselâ, bakınız: "Eğer sana kağıtta yazılı bir Kitap indirsek ve kâfirler ona elleri ile temas edip görseler yine, "bu ancak büyük bir sihirdir" derlerdi.." (el-En'an: 7); "Eğer on-

lara gökten bir kapı açsak ve oradan yukarı çıksalar. "Gözlerimiz iyi görmüyor, belki de biz büyülenmişler topluluğuyuz" diyeceklerdir." (el-Hicr: 14-15).

125. Yani, bu ilâhi kelâm, inkârcı ve inâtçıların kalbine teselli edici, ferahlatıcı ve sakinleştirici etkiyle inmiyor, aksine bir hançer veya yanan bir şiş gibi boğazlarına saplanıyor. Bunun keskin kelime ve ifâdeleri onları çıldırtıyor ve onlar bunları yalanlamak için çeşitli bahaneler arıyorlar.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾
فَيَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ
مُنظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَأَيْتَ إِن
مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُم مَّا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾
مَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا
لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

201-209: O acıklı azabı görmedikçe ona iman etmezler.[126] İşte bu azab farkında olmadıkları bir sırada kendilerine ansızın gelecektir. O zaman: "Acaba bize bir mühlet verilir mi?" diyecekler.[127]. Şimdi onlar azabımızı çabuklaştırmak mı istiyorlar? Onları senelerce dünyadan istifadelendirdiğimizi görmedin mi? Sonra va'dolundukları şey kendilerine geldi. Faydalandıkları şey kendilerini azaptan kurtarmaya yaramadı.[128] Biz, hiçbir memleketi, kendisine inzar edici (peygamber) göndermedikce helâk etmedik. Onlara v'az ve nasihat olundu. Biz zâlimlerden değiliz.[129]

Açıklamalar

126. Yani, bu sûrede daha önce bahsedilen kavimlere gelen azapların benzeri bir azap.

127. Yani, ancak azabı gördükten sonra günahkârlar, peygamberin doğru söylediğine inanırlar. O zaman onlar büyük bir pişmanlık

duygusuyla, "keşke az biraz vaktimiz olsaydı da, peygamberin dediğini yapardık" derler, ama o zamana kadar iş işten geçmiş olur.

128. Bu cümle ile bundan önceki cümle arasında ince bir boşluk vardır ki, bunu bir okuyucu az bir kafa yorulmasıyla doldurabilir. Kâfirlerin, azabın gelişiyle ilgili artan şiddetli istekleri ve âcilliğinin sebebi, ancak böyle bir azabın gelmeyeceğine inanmalarıydı. Çünkü azabın gerçekten geleceğini bilselerdi inatlarında o kadar katılaşmaz ve acelecilik etmezlerdi. Onlara göre her şey olduğu gibi devam edecek ve her zaman ki gibi hayatlarını rahat bir şekilde sürdüreceklerdi. Bu sahte güven ve inançtan dolayıdır ki, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) yüklendikçe yükleniyorlar ve durmadan şöyle rest çekiyorlardı: "Sen diyorsun ki, seni tekzip edersek Allah'ın azabı gelecek. Bak işte biz seni tekzip ediyoruz. Şimdi görelim bakalım, senin Allah'ın azabını." İşte bu gibi itaatsizlik ve isyanları üzerine burada deniliyor ki, farz edelim ki, bu kâfir ve müşriklerin söyledikleri doğrudur, bunların Hz. Peygamber'i tekzip etmelerine rağmen bunlara Allah'ın azabı derhal gelmez ve bunların inandıkları gibi bunlara rahat yaşamak için uzun bir ömür verilsin; fakat, asıl düşünülmesi gereken şey şudur: Bunlara, kimsenin karşı koyması mümkün olmayan, Âd, Semûd, Lût kavmi ve Eykelilere gelen azabın bir benzeri gelse, ya da hiç olmazsa, önlenmesi mümkün olamayan ölümün son ânı gelip çatsa, dünyada geçirebilecekleri birkaç mutlu yıl veya birkaç güzel günler, bunların ne işine yarayacaktır?

129. Yani, bunlar kendilerini uyarmak isteyenlerin uyarılarını ve kendilerine nasihatte bulunmak isteyenlerin telkinlerini dinledikten sonra, Biz kendilerine azap gönderdiysek, zâlimce veya acımasızca davrandığımız söylenemez. Biz ancak, kendilerini helâk etmeden önce yeterince nasihat ve telkinde bulunmaz ve hüccetimizi tamamlamamış olsaydık, zâlim sayılırdık.

وَمَا تَنَزَّلَتْ

بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ
عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾ فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾

210-213: Kur'ân 'ı şeytanlar indirmedi.[130] Kur'ân ı indirmek onlara uygun düşmez.[131] Buna güç de yetiremezler.[132] Şeytanlar (vahyi) işitmekten

uzaklaştırılmışlardır.[133] Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. Azaba uğratılanlardan olursun.[134]

Açıklamalar

130. Daha önce, Kur'ân 'ın indirilişinin olumlu yanı ifâde olunmuştu; yani denilmişti ki, bunu Âlemlerin Rabbi, Ruhu'l emin vasıtasıyla insanlara indirmiştir. Şimdi ise bunun olumsuz yanına temas edilerek deniliyor ki, Hak düşmanlarının iddia ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm bir veya birçok şeytan tarafından indirilmiştir. Kureyşli kâfirlerin, Hz. Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v.) karşı açtıkları yalan ve iftira kampanyasının en zor yanı, Kur'ân şeklinde insanlara ulaşan onları müthiş bir şekilde etkileyen muazzam ve şaşırtıcı Kelâm'ı küçümsemeleri ve halkın gözünden düşürmeye çalışmalarıydı. Bu Kelâm'ın, halka ulaşmasını önlemelerine imkân yoktu. Ama insanları buna karşı yanıltmak ve bunun tesirini azaltmak için ne yapılabilirdi? Bu çok zor bir şeydi ve kâfirler şaşkınlık içinde Rasûlullah'a çeşit çeşit saçma sapan ithamlarda bulunmaya başladılar. Onlara göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kâhindi ve diğer kâhinler gibi çeşitli konularda şeytanlardan bilgi alıyordu. Bu suçlamayı da en ağır silahları olarak kullanıyorlardı. Onlara göre, melekler gibi şeytanlar da görülmez yaratıklar olduğu için bu suçlamaları halkın kafalarına kolayca sokabilirlerdi. Nasıl ki, bir kişi, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir meleğin geldiğinin farkına varamıyordu, ona bir şeytanın geldiğini söyledikleri zaman da, herkes buna inanmış olacaktı! Bu suçlamanın reddi için ortada herhangi bir delil yoktu ve bulunması da zordu.

131. Yani, bu gibi Yüce Kelâm ve bu kadar temiz mesaj şeytanlara yakışmaz. Akıl ve mantık sahibi bir insan, Kur'ân-ı Kerîm'de bahsedilen tevhid, risâlet, din, ahlâk ve fazilet ile ilgili tâlimatın şeytanlardan gelemeyeceğini derhal anlayabilir. Araplarda pekçok kâhinler vardı. Onların kılık, kıyafetleri, konuşmaları ve çalışmaları herkesin gözünün önünde idi. Şeytanların bu kâhinler vasıtasıyla din ve ahlâk dersini önerdiklerine hiç rastlanmamıştı. Şeytanlar tek Allah'a ibadete ve itaate çağırabilirler mi? Şeytanlar, insanların peygamberlere ve âhirete iman etmelerini isteyebilir mi? Şeytanlar, insanları şirk ve putperestlikten menedip iyilik, doğruluk ve dürüstlüğe çağırabilirler mi? Şeytanlardan böyle şeyler beklenebilir mi? Onların işi fitne ve fesad yaratmaktır, insanları doğru yoldan kötü yola ve günâhlara çekmektir. Arabis-

tan'da kâhinlere ne gibi sorular sorulurdu? Aşık sevgilisine kavuşacak mı? Kumarda kazanç sağlamanın taktiği ne olmalı? Düşmanı alaşağı etmek için ne yapmalı? Falanca adamın devesini kim çalmıştır? İşte bu ve buna benzer sorular. Bu gibi günlük ve olağan işlerin dışında kâhinler ile şeytanlar insanların ıslâhı, kötülükten korunmaları ve âhirete hazırlanmalarıyla ne zamandan beri ilgilenmeye başladılar?

132. Doğrusu, şeytanlar bu işleri yapmaya kalkışsalar bile yapamazlar. insanların iyilik hocası ve dürüstlük rehberi olamazlar ve her şey bir yana, Kur'ân-ı Kerîm gibi mucizevî bir kelâm getiremezler. Milleti kandırmak için bile iyilik meleği olsalar, kendi kişiliklerinde taşıdıkları küstahlık, pislik, kötü niyet ve karanlık iradeleri yüzünden bu gibi hayırlı ve yararlı işleri içinden çıkılmaz hâle sokarlar. Ayrıca, şeytanlardan ilhâm alıp milletin dini lideri haline gelen bir kişinin hayatında da, kötü niyet, karanlık irade ve çirkin emeller kendilerini az çok gösterirler. Katıksız doğruluk ve hâlis iyiliği ne şeytanlar gösterebilirler ne de onlarla temasta olan peygamber veya veliler. Üstelik, Kur'ân-ı Kerîm'in öğretilerinin yüceliği ve temizliğinin yanısıra dili ve uslûbundaki açıklık, sadelik ve dobralığı da yabana atılacak cinsten değillerdir. Bundan dolayıdır ki, Kur'ân-ı Kerîmde defalarca, insan ve cinlerin bir araya gelip ortaklaşa böyle bir mucizevi kitabı yaratmalarının mümkün olmadığı konusunda uyarılarda bulunulmuştur: "Eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân 'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar, onun mislini getiremezler." (el-İsra: 88); "Gücünüzün yettiği kim varsa onları da dâvet ederek bunun benzeri bir sûre getiriniz." (Yunus: 38).

133. Yani, şeytanların, Kur'ân-ı Kerîm'i Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) okumaları şöyle dursun, bunun yanına yaklaşmaları bile imkânsızdır. Kur'ân-ı Kerîm'in Cenab-ı Allah'tan, Rûhu'l Emin, Hz. Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e gelişine kadar şeytanların bunu dinlemesine imkan yoktur. Bu iş azami gizlilik içinde oluyor ve bunu Cenab-ı Allah, melek ve Hz. Peygamber'den (s.a.v.) başka kimse bilemez. Onun için şeytanlar Hz. Peygamber'e gelen vahiylerin muhtevası hakkında kimseye bir şey söyleyemezler. (Daha çok ayrıntılar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , Cilt: II, el-Hicr, dipnot: 8-12, Cilt: IV Es-Saffât, dipnot: 5-7 ve Cin sûresi, âyetler: 8,9, 27).

134. Bu demek değildir ki, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) (hâşâ) şirk işleme tehlikesi vardı ve bu uyarıdan sonra bu tehlike önlenmiş oldu.

Aslında, burada bu sözlerle kâfir ve müşrikler uyarılmak istenmiştir. Burada denilmek isteniyor ki, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan öğretiler tamamıyla doğru ve Kainât'ın yaratıcısı ve hâkiminden gelen şeyler olup şeytanların etkisinden kesinlikle uzak olduğu için hak ve hakikat konusunda kimseye en ufak bir taviz verilmemelidir. Cenab-ı Allah'ın kulları arasında en çok sevdiği kimse varsa, o da Rasûlullah'tır (s.a.v.). Fakat o da, Allah'a itaat ve kulluktan zerre kadar uzaklaşıp başka bir tanrıya dua ve ibadette bulunursa, Allah'ın eli ensesinde olacaktır ve hiçbir şekilde kurtulamaycaktır. Onun için, iyice bilinmelidir ki, şirk konusunda Hz. Peygamber'e veya diğer peygamberlere en ufak bir taviz verilmezken, başkalarını Allah'a ortak koşan müşriklerin kurtulma şansı olamaz.

وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾

214-215: Önce en yakın akrabanı korkut.[135] Sana tabi olan mü'minlere kanadını indir (mütevazi ol).

Açıklamalar

135. Yani, Allah'ın bu tarafsız ve gerçek dininde bir peygamber için herhangi bir imtiyaz söz konusu olmadığı gibi onun ailesi ve eş dostları için de herhangi bir ayrıcalık yoktur. İslâmiyette asıl önemli olan iman, güzel ahlâk ve fazilettir. Bir kişinin ailesi, sülâlesi, soyu veya asâleti ona herhangi bir imtiyaz sağlamıyor. İtaatsızlık, sapıklık ve günah üzerine Allah'ın öfkesi ve korkusu herkes için aynıdır. Herkes hesap vermek zorunda iken peygamber ve onun yakınları kurtulsun diye bir şey İslâmiyette yoktur. Onun için burada Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kendi ailesi ve evlâtlarına gereken uyarıda bulunulmuş ve imanları ile ahlâk ve karakterleri iyi olmadıktan sonra peygamber'e yakınlık ve akrabalıklarının hiç bir şeye yaramayacağı ifade olunmuştur.

Mu'teber hadislere göre, yukarıdaki âyetin inişinden sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) dedesinin evlâtlarını topladı ve kendilerine şöyle hitap etti: "Ey Abdülmuttalib'in evlatları, ey Abbas Ey Resûlullah'ın teyzesi, Safiye, Ey Muhammed'in kızı Fatma, kendinizi Cehennem ateşinden kurtarın, zira ben sizi Allah'ın azabından kurtarmaya yetkili

değilim. Ama, malım ve mülkümden ne istiyorsanız sizindir". Hz. Peygamber (s.a.v.) ertesi gün erken saatlerde Safa dağının en yüksek tepesine çıkıp avazı çıktığı kadar, "Vah vah, Sabahın tehlikesi; ey Kureyşliler, ey Beni Ka'b bin Lüveyy, Ey Beni Mürre, Ey Kusayy oğulları, ey Beni Abd-i Menâf, Ey Beni Abd-i Şems, Ey Beni Haşim ve Ey Abdülmuttalib oğulları" diye bağırdı. Rasûllullah (s.a.v.) Kureyş kabilesinin hemen hemen bütün kabile ve ailelerinin adını kullandı. Arabistan'da bir gelenek vardı: Sabahın erken saatlerinde bir tehlike sezildiği veya belirdiği zaman, bir kişi dağa veya yüksek bir yere çıkıp herkesi toplar ve söyleyeceklerini söylerdi. Seslenişine karşılık verenler etrafında toplanır ve durumu öğrenirlerdi. Âdet üzere, Rasûlullah'ın sesini duyan herkes Safâ dağına koştu; gelmeyenler için de ulaklar gönderildi, ki oraya gelsinler. Herkes toplandıktan sonra, Hz. Rasûl-ü Ekrem şunları söyledi: "Ey ahâli, bu dağın arkasında size saldırmak üzere büyük bir ordunun beklemekte olduğunu söylesem, sözlerime inanır mısınız?". Herkes, "evet, bildiğimiz kadarıyla sen yalan söylemezsin" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: "O halde ben sizi, Allah'ın büyük azabı gelmeden önce uyarmak istiyorum. Siz ilâhi azaptan kurtulmaya çalışın. Allah katında ben size yardımcı olamam. Kıyamette, ancak Allah'tan korkanlar, benim akrabalarım olacaktır. Başkaları iyi amel ile gelirken sizin dünyanın vebâlini taşıyarak gelmeniz doğru olmayacaktır. Siz o zaman, "Ya Muhammed" diye yalvaracaksınız, ama ben çaresizlik içinde sizden yüzümü çevireceğim. Fakat dünyada, sizinle kan bağım vardır ve burada size her türlü merhamet ve şefkati göstereceğim. (Benzeri hadisler, Buhâri, Müslim, Müsned-i Ahmed, Tirmizi, Nesaî, ve Tefsir-i İbn Cerir'de Hz. Ayşe, Hz. Ebu Hureyre, Hz. Abdullah bin Abbas, Hz. Zübeyr bin Amr ve Hz. Kabisa bin Muhârık tarafından naklolunmuştur).

Mesele, sadece Kur'ân-ı Kerîm'de "önce en yakın akrabanı korkut" emrinin yer alması ve Hz. Peygamber'in de buna uyarak akrabalarını toplaması ve gereken uyarıda bulunmasından ibaret değildi. Aslında, bu emirlerle ortaya konan kural şuydu: İslâm dininde peygamber ve ailesi için herhangi bir ayrıcalık yoktur. Bir şey zararlı ve tehlikeliyse herkes için zararlı ve tehlikelidir. Bir peygamberin işi bu zararlı ve tehlikeli şeylerden önce kendini ve ailesini kurtarmak, daha sonra Allah'ın bütün kullarını uyarmaktır. Aynı şekilde, eğer bir şey kârlı veya yararlıysa, herkes için yararlı ve elverişli olmalıdır. Bir pey-

gamber önce bunu kendi benimsemeli, sonra ailesini ve yakınlarını buna alıştırmalı ve en son herkesi bunu kabul etmeye nasihat ve telkinle dâvet etmelidir. Resûlullah (s.a.v.) hayatı boyunca bu kurala bağlı kaldı ve bu hususta herkese eşit davrandı Nitekim, Mekke fethinden sonra şehre girerken herkese şu açıklamada bulundu: "Cahiliyye döneminden kalma faizler iptal olunmuştur. O faizler ayaklarımın altında ezilmiştir. İlk olarak ta ben amcam, Abbas'a ait olan faizimi iptal ediyorum." (Bilindiği gibi, faiz ve riba'nın haram kılınmasıyla ilgili İlâhi emir gelmeden önce Hz. Abbas, adamlara faizle para veriyordu. Bu emir geldiği zaman Hz. Abbas'ın alacağı olan büyük miktarda faiz birikmiş durumdaydı). Bir defasında, Hz. Peygamber hırsızlık yapan Kureyş kabilesine ait bir kadının elinin kesilmesine emir verdi. Hz. Usâme bin Zeyid o kadına daha merhametli davranılması için ricada bulundu. Buna cevap olarak Hz. peygamber dedi ki, "vallahi eğer hırsız, Muhammed kızı Fatma bile olsaydı, hiç çekinmeden elinin kesilmesine karar verirdim."

فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾

216-217: Eğer sana isyan ederlerse: "Ben sizin yaptıklarınızdan beriyim"[136] de. Kâdir, gâlip ve kullarına karşı çok merhametli olan Allah'a tevekkül et.[137]

Açıklamalar

136. Bunun iki anlamı olabilir: Birincisi, ey Peygamber (s.a.v.) akrabalarından iman edip sana itaat edenlere karşı müşfik, merhametli ve nâzik ol ve senin sözlerini dinlemeyenlerden bütün ilişkilerini kes. İkincisi, bu emir senden uyarmak istediğimiz akrabalarına kadar sınırlı olmasın, aksine herkese açık olsun. Yani, kim iman edip sana itaat ederse, ona karşı nâzik ol ve kim senin emirlerine karşı gelirse ona de ki, "ben sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim".

Bu âyet gösteriyor ki, o sıralarda Kureyş'ten ve çevredeki Arap kabilelerinden bazı kimseler, Rasûlullah'ın (s.a.v.) doğru söylediğine inanmışlardı, ama, fiilen Müslüman olmamışlardı veya Müslüman hayatı yaşamıyorlardı. Onlar diğer müşrik ve kâfirler gibi cahil ve sapık toplumdaki hayatlarını sürdürüyorlardı. Yüce Allah, bu gibi adamları

açıkça iman edenlerden ve Rasûlullah'ın söylediklerini aynen uygulayanlardan ayırdı ve onlara karşı ayrı bir tutum takınılmasını tavsiye etti. Yani, tevazu, merhamet ve nezâket gösterilmesine ilişkin emir sadece gerçekten Müslüman olanlar içindi. Diğer grupta iman edip amel etmeyenler veya şirk koşan ve iman etmeyenlerin hepsi yer alıyordu. Bunlarla ilgili olarak Hz. Peygambere denildi ki, "bunları kendi hallerine bırak, yaptıklarının sorumluluğu kendilerine ait olsun. Senin işin sadece gereken uyarıda bulunmaktı. Bundan sonrası için sen sorumlu değilsin."

137. Yani, dünyanın hiçbir gücüne boyun eğme, en büyük Allah'tır. O hem güçlü, hem merhametlidir. Ona inanarak doğru bildiğin yolda yürümeye devam et. Allah'ın desteğine sahip olan bir kişinin sırtı yere gelmez. Ona inanan mutlaka zafere ulaşır. Bu da, O'nun büyüklüğünün bir delilidir. Hak kelimesi için canla başla çalışan bir kişinin çabaları hiçbir zaman boşa gitmez.

اَلَّذِيْ يَرٰىكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿٢١٨﴾

218-220: O Allah, kalktığın[138] zaman seni görür. Ve secde edenler içinde dolaşmanı da görür.[139] Çünkü, O her şeyi, hakkıyla işitip bilendir.

Açıklamalar

138. Burada, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "kalkması"ndan, hem gece namaza, hem peygamberlik görevini yerine getirmeye kalkması kastedilmiş olabilir.

139. Bunun birkaç anlamı olabilir: Birincisi, Hz. Muhammed (s.a.v.) cemaat halinde namaz kılarken muktedilerle oturup kalkarken ve rükû ile secdeye giderken Cenab-ı Allah tarafından iyice gözleniyor. İkincisi, Hz. Peygamber (s.a.v.) gece yatağından kalkıp "secde edenler" olarak adlandırılan arkadaşlarının, kendi akıbet ve âhiretlerini düzeltmek için ne yaptıklarını izlediği sırada Allah tarafından gözleniyor. Üçüncüsü, Cenabı-Allah, Hz. Muhammed'in, secde eden dava arkadaşlarıyla halkın ıslâhı için büyük çabalar harcandığını yakından takip ediyor. Dördüncüsü, secde edenler grubunda yer alan Hz. Peygamber'in bütün söz ve hereketleri Cenab-ı Allah tarafından iyice izleniyor. Cenab-ı Allah, "secde edenler" veya iman

edenlerin dinî ve ahlâkî terbiyesi ile tamamıyla başka insanlara dönüşmelerinde Hz. Peygamber'in inkâr edilmez rolünden iyice haberdardır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Eshab-ı Kirâm'ın hasletleriyle ilgili olarak burada kullanılan ifâdenin, hem daha önceki, hem daha sonraki cümleler ve muhtevâlarıyla ilgisi vardır. Daha önceki konuyla bağlantısı şudur: Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.), Allah'ın takdirine ve himayesine fazlasıyla lâyıktır. Zira, Allah, gözleri görmez veya kulakları duymaz bir varlık değildir. Cenab-ı Allah hem Hz. Peygamber, hem secde eden arkadaşlarının fedakârca çaba ve çalışmalarını çok iyi bilmektedir. Daha sonraki konuyla ilgisi de şudur: Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi temiz bir hayat ve karaktere sahip olan bir kişi, ve Eshâb-ı Kirâm gibi özelliklere sahip olan kişilerin kâhin veya şair oldukları veya kendilerine şeytanların geldiğini ancak akılsız bir kişi iddia edebilir. Kendilerine şeytanların veya cinlerin geldiği kâhinler veya, tavırları ile davranışlarını çok iyi bildiğimiz şairlerin ne mal oluduğunu herkes bilir. Sizin toplumunuzda bu tür hokkabaz, sahtekâr ve pis insanlar az değildir. Ama, bunların Hz. Peygamber'e veya arkadaşlarına benzediğini söylemek için kör ve sağır olmak gerekir. O halde, Allah'ın bu temiz kullarına kehânet ve şairlik gibi iftiralar niye?

وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن
تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ
وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

221-223: (De ki) "Şeytanların kimlerin üzerine indiklerini size haber vereyim mi" Onlar, her bir günahkâr yalancıya inerler.[140] Onlardır ki, şeytanlara kulak verirler. Onların çoğu yalancıdır.[141]

Açıklamalar

140. Bundan, kandırıcı sözlerle milletin falına bakan, çok bilmiş bir tavırla, cinler, ruhlar ve şeytanların temsilcileri olarak millete uyduruk şeyler söyleyen kâhin, büyücü, falcı, üfürükçü, sahtekâr ve hokkabaz kimseler kastedilmiştir.

141. Bunun iki anlamı olabilir: Birincisi, şeytanlar, kulaktan duy-

ma bazı şeyleri kendi velilerinin kalplerine indiriyorlar ve bunların getirdikleri şeylerde az bir gerçek ve çok yalan oluyor. İkincisi, bu yalancı kâhin, cadı ve büyücüler bazı şeyleri şeytanlardan kapıyor ve çoğu yalan uydurup milleti kandırıyorlar. Bu husus, Buhâri'de Hz. Ayşe'den naklolunan bir hadiste de yer almıştır. Hz. Ayşe'nin anlattığına göre bazı kimseler Hz. peygamber'e (s.a.v.) kâhin ve büyücüler hakkında soru sordular. Rasûlullah da onların hiçbir zaman doğru dürüst bir şey söylemediklerini ve kendilerine inanmamaları gerektiğini söyledi. Soruyu soranlar, "ama Ya Rasûlullah, onlar bazan doğru şeyler söylüyorlar" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şu cevabı verdi: "Onların bazân doğru söyledikleri şeyler de cinlerin arada kapıp kendi arkadaşlarına (büyücülere) ilettikleridir. Onlar bunlara birçok yalanlar katıp bir destân hazırlamış oluyorlar."

وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُۥنَ ﴿٢٢٤﴾

224: Şairlere sapık ve azgınlar tabi olurlar.[142]

Açıklamalar

142. Yani, denilmek isteniyor ki, şairlerin peşine takılan kişilerin, ahlâk, huy, alışkanlık ve eğilimleri, Rasûlullah'a (s.a.v.) tabi olan imanlı, inançlı ve güzel ahlâklı kişilerden çok farklı olurlar. Bu iki grup arasındaki fark o kadar açık seçiktir ki, bunlar bir bakışta anlaşılabilir. Bir tarafta ciddiyet, doğruluk dürüstlük, doğru sözlülük, efendilik, kültür ve Allah'tan korkmak vardır; her konuda her kişiye karşı sorumlu davranmak vardır; İşte ve ticarette dürüstlük ve emanet vardır; bu gruba bağlı olanların ağızlarından hiçbir zaman kötü bir lâf çıkmaz; her söz ve her harekette hayır vardır, şer ile ilgileri yoktur; her şey bir yana, kendilerini gören bir kişi yüce bir amaç ve hedef için çalıştıklarını anlar; gecelerini gündüzlerine katarak Allah rızası için çalıştıklarını görür, bütün hayatları büyük ve yüce bir gayeye adanmıştır. Beri tarafta, aşk var, fuhuş var; seks ve erotizm var. Bu güruha bağlı olanların kafaları pis, düşünceleri pistir, her zaman kadın, şarap, zina, kumar ve her türlü ahlâksızlığı bir marifet sayarlar; şiirlerinde başkalarının anne, kızkardeş ve kızlarına dil uzatılır; cinsî ihtiras ve şehvetle gözleri dönmüş bu zümre yüz kızartıcı sözler söyler ve dünyayı rezil eder; bazen heze-

yan, bazen maskaralık, bazen hiciv ve bazen alçaklıkla karşılarındakilere saldırırlar; birini methederken mübalağanın bütün sınırlarını aşarlar, bazen da düşman ilân ettikleri kişileri yerin dibine batırırlar; bazen insanları birbirine düşman kılmak için nefret, kin ve intikam ateşini yakarlar ve bazen onları birbirine kırdırırlar: Zevk ve sefanın esiri olan yarı hayvan türündeki bu kişilerin hayatlarında yüksek bir amaç, yüce bir hedef yoktur. Bu iki grup arasındaki bu açık ve kesin farkı görmeyen bir kişi kördür. Fakat, bunların hepsini biliyor ve buna rağmen Rasûlullah (s.a.v.) ve etrafındakileri kötülemek ve küçültmek için kuyruklu bir yalan söylüyorsa, demek ki, ar ve hayanın bütün sınırlarını aşmıştır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾

225: "Görmez misin ki, onlar (şairler) her vadide dolaşırlar".[143]

Açıklamalar

143. Yani, şairlerin belirgin veya istikrarlı bir çizgisi yoktur. Şairler, her zaman tedirgin, daima arayış içinde olan bir zümredir. Düşünceleri ve ifâdeleri sabit değildir. Aksine, düşünceleri kör ve topal gibidir ki, her vadide ve her mer'ada dolaşıp dururlar. Zevk, duygu ve ihtiraslar onları her ân yeni bir dünyaya götürürler. Her zaman hayâl âleminde dolaşırlar, gerçeklerden fersah fersah kaçarlar. Sözlerine ve ifâdelerine dikkat edemezler. Fevri ve duygusal davranırlar ve nasıl düşünüyorlarsa öyle yazar ve söylerler. Böylece, söylediklerinin hak ve hakikatle olan ilgisini unuturlar. Yalan, yanlış, saçma sapan ifadelerde bulunurlar. Keyifleri yerinde olduğu zaman akıllıca ve zekice şeyler de söylerler. Ama, karamsar ve ümitsiz oldukları zamanlarda son derece çirkin ve ağıza alınmayacak sözler söylerler. Akı kara, karayı ak göstermekte ustadırlar. Bir zâlimi mazlum, bir alçağı dünyanın en cömert insanı, bir korkağı da dünyanın en cesur kişisi ilân ederler. Bir şairin kelâmında aynı zamanda Allah'ın büyüklüğü, dinsizlik, maddecilik, maneviyatçılık, iyilik, güzellik, ahlâksızlık, pislik ve temizlik, ciddiyet, maskaralık, kaside, hiciv ve hezeyan gibi konular bulabilirsiniz. Şairlerin bu kaypaklık, istikrarsızlık ve kararsızlığını bilenler, Kur'ân-ı kerim gibi İlâhi bir kitabı getirenin şair olduğuna inanabilirler miydi?

Kur'ân-ı Kerîmde başka bir yerde Rasûlullah'ın huy ve zevkleri bakımından şairlikle hiçbir ilgisi olmadığı kaydedilmiştir: "Biz ona (Hz. Peygamber'e) şiir öğretmedik. Bu, ona yaraşmaz da." (Yâsin: 69). Bu öyle bir gerçekti ki, Rasûlullah'ı yakından tanıyan herkes tarafından pekalâ biliniyordu. Mu'teber hadislere göre Rasûlullah (s.a.v.) hiçbir şiiri tam olarak hatırlamıyordu. Rasûlullah (s.a.v.) konuşma sırasında herhangi bir şairin güzel bir şiirini okumak istediği zaman bunu tam olarak yapamazdı, ya da, bazı kelimelerini hatırlamazdı. Hz. Hasan Basrî'nin rivâyetine göre, bir defasında konuşurken Rasûlullah bir şairin bir mısrasını şöyle okudu: "kefâ bil-İslâmi ve Şeybi lilmer'i nahiyen". Hz. Ebu Bekr bu mısranın aslında şöyle oludğunu söyledi: "kefâ eş-Şeybü vel-islâmu lil-Mer'i mâhiyen".

Bir defasında Rasulullah (s.a.v.), Abbas bin Mirdâs Sülemi'ye sordu, "acaba, bu şiir senin mi?" "Etec'al nehbî ve neheb-el abîd ve beyn-el ikra' ve uyeynet".

Abbas bin Mirdâs dedi ki, son kelimeler şöyledir: "Beyne uyeynete vel-İkra'." Bunun üzerine Resûlullah, "ama ikisinin anlamı aynıdır, değil mi?" dedi.

Hz. Aîşe'ye (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) konuşmalarında arada sırada şiir kullanıp kullanmadığı sorulduğunda kendisi şu cevabı verdi: "Rasûlullah şiir kadar başka bir şeyden nefret etmezdi. Ama, bazen Beni Kays'ın bir şairinin bazı mısralarını mırıldanırdı. Yine de, her zaman kelimelerin yerlerini değiştirirdi." Rasûlullah (s.a.v.) bazen bir şiiri yanlış okuduğu zaman Hz. Ebu Bekr onun dikkatini çekerdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) derdi ki, "kardeşim, ben şair falan değilim ve şiir bana göre bir iş değildir." Arap şiirinde genellikle aşk, seks, şehvet, kan dökme ve ırkçılık gibi konular işlenirdi. İyilik ve güzellik gibi temalar çok azdı. Ayrıca, şairler mübalağa, yalan ve iftira, hiciv, övünme, alay, istihzâ ve boş yere meydan okumaya çok meraklıydılar. Bu sebeple, Rasûlullah (s.a.v.) Arap şiirine hiç tenezzül etmezdi, hatta, şöyle ifadelerde bulunduğu da rivâyet edilmiştir: "Postunuzun kan ve pislikle dolması, şiirle dolmasından daha iyidir." Fakat, Hz. Peygamber (s.a.v.) iyi ve anlamlı bir şiiri övmekten geri kalmazdı. Nitekim şöyle buyurduğu da kaydedilmiştir: "Bazı şiirler hikmet dolu oluyor". Ümeyye bin Ebi s-Salt'in şiirleriyle ilgili fikrini şöyle dile getirmişti: "Onun şiirleri mümin (temiz)dir, ama kendisi kâfirdir." Bir defasında

sahabelerden biri Rasûlullah (s.a.v.)a yaklaşık 100 adet güzel şiir okudu ve Resûlullah (s.a.v.) her defasında "okumaya devam et, bu şiirlerden daha var mı?" dedi.

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾

226: "Onlar yapmayacakları şeyleri söylerler".[144]

Açıklamalar

144. Bu, şairlerin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tabiat ve karakterine zıt olan başka bir özelliğiydi. Resûlullah'ı tanıyan herkes, söylediklerini aynen yaptığını biliyordu. Rasûlullah'ın (s.a.v.) söz ve fiilindeki âhengi, çevresindekilerden kimse inkâr edemezdi. Buna karşılık şairlerin bir dediğinin, diğerini tutmadığını, söylediklerini yapmadıklarını, başkalarına verdikleri nasihatı, kendilerine uygulamadıklarını herkes biliyordu. Şairler cömertlikten bahsederken aslan kesilirler, herkes ellerinin çok açık olduğunu sanır; ama gerçeğe bakarsanız çok cimri olurlar. Cesaret ve kahramanlıktan söz ederken kendilerinden daha yiğit biri olmadığı izlenimini verirler, ama gerçekte belki de çok korkak olurlar. Aynı şeklide, hep kalenderlik ve kişisel onuru yüceltirler, fakat fırsat bulduklarında para ve pul hırsı ve üç kağıtçılıkta bütün sınırları aşarlar. Başkalarının en ufak zaaf ve eksikliklerine dil uzatırlar, ama kendileri ahlâksızca ve alçakca davranırlar.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

227: Ancak iman edip sâlih amel işleyenler, Allah'ı çokca ananlar, kendilerine zulmolunduktan sonra öçlerini alanlar müstesnâdır.[145] O zulmedenler, yakında nereye gideceklerini göreceklerdir.[146]

Açıklamalar

145. Daha önceki âyetlerde şairler için yapılan genel kınamadan burada, aşağıdaki şu dört özelliği taşıyanlar müstesna kılınmıştır:

Birincisi, mü'min olmalıdır. Yani, Allah'a, peygamberlerine ve semâvi kitaplarına iman etmeli ve âhirete inanmalıdırlar.

İkincisi, pratik hayatta sâlih olmalıdırlar; fâsık ve fâcir olmamalıdırlar ve ahlâk kurallarını çiğnememelidirler.

Üçüncüsü, Allah'ı her zaman ve her yerde anmalıdırlar. Bu tutumu günlük işleri ve yaşantılarının dışında eserlerinde de sürdürmelidirler. Başka bir deyişle, yaşantıları ile eserlerinde bir çelişki olmamalıdır; hayatları temiz ise, şiirlerinde sapıklık, günahkârlık ve sarhoşluk gibi temalar bulunmamalıdır; ya da bunun tersi olarak, eserleri ilim, hikmet, ahlâk ve faziletle doluysa, yaşantısında dinin hiçbir etkisine rastlanmaması gibi bir durum olmamalıdır. Gerçek şu ki, bu her iki durum aynı derecede iğrenç ve kınanacak türdendir. İyi bir şair'in hem hayatı temiz olmalı, hem eserlerinde din, ahlâk, Hak ve hakikat ile hikmet ve marifet olmalıdır.

Dördüncüsü, bu müstesna şairler, kişisel amaçları için ne bir kişiyi hiciv etsinler nede kişisel, ırksal ve ulusal amaçlar için intikâm ateşini körüklesinler. Ancak zalimlere karşı hakkı savunmaları gerektiği zaman bütün hüner ve ustalıklarını ortaya koysunlar. Onlar dillerini ve şairliklerini tıpkı mücahiterin ok ve kılıçları gibi kullanmalıdırlar. Mü'minlere, her zaman ağlamak, sızlanmak ve zulme karşı teslimiyetçi bir tavır takınmak yakışmaz. Nitekim rivayetlere göre, Mekkeli kâfir ve müşriklere bağlı olan şairlerin, İslâm'a ve İslâm Peygamberine karşı başlattıkları amansız karalama ve iftira kampanyasına cevap vermek üzere bizzat Rasûlullah (s.a.v.) Müslüman şairleri teşvik ederdi. Dolayısıyla bir defasında, Rasûlullah (s.a.v.) Ka'ab bin Mâlik"e şöyle buyurdu: "Bunlar için hiciv söyle. Çünkü, elinde canım olan Allah'a yemin ederek söylüyorum, senin şiirlerin onlar için oklar'dan daha etkilidir." Hz. Hessân bin Sâbit'e de şöyle dedi: "Onlara iyi bir ders ver; Cebrail seninle bareberdir"; De ki, Rah'ul Kuddûs seninle beraberdir ve "bir mümin, hem kılıcı, hem diliyle savaşmalıdır".

146. Burada zulmedenlerden, Hakkı mağlup etmek amacıyla ve cahil halkı Hz. Peygamber'in dâveti ve öğretilerinden uzaklaştırmak için, tam bir inât, dalâlet, ve küstahlıkla kendisinin bir şair, mecnun, kahin ve büyücü olduğunu iddia edenler kastedilmiştir.

EN - NEML SÛRESİ

Adı: Sûre'nin ikinci rükû'unun 4. âyetinde "v'din-neml" tabiri kullanılmıştır. Sûrenin adı işte bundan alınmıştır. Yani, bu öyle bir sûredir ki, içinde en-Neml hikâyesi geçmiştir veya "en-Neml" kelimesi kullanılmıştır.

İniş Tarihi: Konusu ve üslûbu, Mekke döneminin ortalarında inmiş olan sûrelerinkine benzemektedir. Bu husus, hadislerle de sabittir. Hz. İbn Abbas ve Cabir bin Zeyd'in ifadesine göre "önce Şu'ara sûresi nâzil oldu, daha sonra en-Neml ve daha sonra El Kasas sûresi".

Konusu ve bahisleri: Bu sûre iki konuşmayı kapsamaktadır. Birincisi konuşma, sûrenin başından 4. rükû'nun sonuna kadar, ikincisi, ise, 5. rükû'nun başından sûre'nin sonuna kadar devam ediyor.

İlk konuşmada Kur'ân-ı Kerîm'in hidâyetinden ve beşâretinden, ancak bu kitabın anlattığı kâinatın temel gerçeklerini kabul eden ve bunları kabul edip pratik hayatlarında itaat ve kulluk tavrını benimseyenler yararlanabilirler, denilmiştir. Ne var ki, bu yolda yürümede en büyük engel âhireti inkâr etmektir. Zira, bu tutum insanı sorumsuz, nefsin uşağı ve dünya ile zevk ve sefanın esiri yapıyor ki, bundan sonra bir kişinin Allah'a boyun eğmesi ve nefsinin isteklerine ahlâk kurallarının prangası vurulmasından hoşlanması hiç mümkün değildir. Bu girişten sora insan karakterinin üç örneği verilmiştir:

Bu örneklerden biri, Fir'avn, ve Semûd kavminin ileri gelenleri ve Lût kavminin liderlerininkidir. Bunların ahlâkı ve karakteri, âhiret fikrinden uzak olmaları ve nefsin esareti üzerinde kurulmuştu. Bunlar, birçok ilâhi işaret veya mûcize görmelerine rağmen iman etmeye yanaşmamışlardı. Aksine, kendilerini hayır ve salâha dâvet edenlerin düşmanı oluvermişlerdi. Bunlar, hiçbir akıllı kişinin tasvip edemediği, çir-

kin ve iğrenç emellerinde de ısrar ettiler ve ne yazık ki, İlâhi azabın gelmesinden bir an öncesine kadar gaflet uykusundan uyanamadılar.

İkinci örnek Hz. Süleyman (a.s.)ınkidir. O Süleyman (a.s.) ki, Mekkeli kâfir kabile reislerinin hayal edemeyeceği kadar Yüce Allah tarafından servet, iktidar, hükûmet, şan ve şevkete lâyık görülmüştü. Ama kendisini Rabbına karşı sorumlu hissettiği ve her şeyini Allah'ın fazlıyla kazandığının bilinci içinde idi. Bu sebeple, başı her zaman Büyük Efendisine karşı eğikti ve kişiliği ile karakterinde kibrin en ufak eseri yoktu.

Üçüncü örnek, Arap tarihinin en varlıklı toplumuna hâkim olan Saba Melikesininkidir. Saba melikesi, bir insanın kibirlenip böbürlenmesine yol açabilecek bütün imkân ve kaynaklara sahipti. O, Kureyşli kabile reislerinin böbürlenmelerine sebep olan servet, iktidar, şân ve şöhretin bin katına sahipti. Ayrıca, müşrik bir topluluğun ferdiydi. Gerek atalarını taklit etmesi, gerekse kendi milleti üzerindeki hâkimiyetini sürdürmesi gerektiği bakımından şirki bırakıp tevhidi benimsemesi, sıradan bir müşrike oranla çok daha zordu. Ne var ki, Hak kendisine iyice anlatılınca, ve kendisi de hakikatı görünce, onu bunu kabul etmekten hiçbir güç alıkoyamadı. Çünkü, onun şirki ve sapıklığı sadece müşrik bir toplumda doğup büyümesinden ileri geliyordu. Nefsine itaat ve zevkler ile arzularına bağlılık onu tamamıyla mağlup etmemişti. Onun vicdânı temizdi ve birgün Rabbine cevap ve hesap vermek bilincinde idi.

İkinci konuşmada ise ilk önce kainâtın bazı belirgin ve çarpıcı gerçeklerine işaret edildikten sonra Mekkeli kâfirlere üst üste şu sorular sorulmuştur: Bu gerçekler, içinde bulunduğunuz şirki mi yoksa, Kur'ân-ı Kerîm'in dâvet ettiği tevhidi mi kanıtlıyorlar? Bundan sonra kâfirlerin asıl hastalığına temas edilmiş ve denilmiştir ki, bunların gözlerini kör ve kulaklarını sağır eden şey, âhireti inkâr etmeleridir ki, bu sebeple, ne bir şeyi görüyor, ne bir şeyi duyuyorlar. Aynı sebepten dolayı, hayatın hiçbir sorunuyla ilgili olarak ciddi bir yaklaşımda bulunamıyorlar. Çünkü, onlara göre, her şeyin, sonunda toprak olacağı ve bu hayatta hiçbir çaba ve mücadelenin hiçbir faydası olamayacağı için, insan için Hak ile Bâtıl aynı şeylerdir. Hayatın hiçbir mana ve değeri olmadıktan sonra dünyadaki yaşantı ister Hak ve doğruluk, ister Bâtıl ve yalan üzerinde kurulsun, neye yarar?

Ancak bu bahis kötümser veya karamsar bir havada geçmiyor ki, insanlar gaflet içinde iken onları Hak dinine dâvet etmek gereksiz ve anlamsızdır. Aksine, bu tartışmanın amacı, gaflet uykusunda olanları uyandırmaktır. Bundan dolayıdır, ki 6. ve 7. rükûlarda insanlarda âhiret inancının doğması için birkaç misal verilmiştir. Bu bahislerle, insanların gafletlerinin vahim sonuçlarına işaret edilmiştir; böylece, âhiretin tıpkı bir kişinin görebileceği ve hissedebileceği gibi gerçekleşeceği vurgulanmak istenmiştir.

Sûrenin sonunda, Kur'ân-ı Kerîm'in asıl dâveti, yani Tek Allah'a kulluk etme dâveti çok kısa, ama son derece etkileyici bir şekilde verilip insanlara denilmiştir ki, bunu kabul etmek veya reddetmek sizin kendi yararınıza veya zararınızadır. Bunu kabul etmek için illâ Allah'ın işaret ve mûcizelerini bekliyorsanız, şunu iyice bilin ki, öyle bir ân gelince iş, işten geçmiş olacaktır ve yapacağınız hiçbir şey kalmayacaktır.

EN - NEML SÛRESİ

(Mekke'den nâzil olmuştur, 93 Âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

طس ۚ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1-2: Tâ, Sîn. Bu âyetler, Kur'ân 'ın ve Kitab-ı Mübin'in[1] âyetleridir. Mü'minlere birer hidâyet ve müjdedir.[2]

Açıklamalar

1. "Kitab-ı Mübin"in bir anlamı, bu kitabın kendi öğreti, nasihat ve telkinlerini açık seçik bir şekilde ortaya koyan bir eser olmasıdır. Bunun ikinci anlamı, Hak ile Bâtıl arasındaki farkı belirgin bir biçimde anlatmasıdır. Bir üçüncü anlamı da, bunun bir İlâhi Kitap olması ortadadır. Kim gözlerini açıp bakarsa bunun Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) tarafından uydurulan bir kitap olmadığını görecektir.

2. Yani, Kur'ân-ı Kerîm'in bu âyetleri birer hidâyet ve müjdedir. Burada âyetlerin, hidayete erdirir ve müjde verir nitelikte olması yerinde bizzat "hidâyet" ve "müjde" olduklarını ifade etmesinin amacı bu

özellikleri mükemmel bir şekilde taşıdıklarını ortaya koymaktır. Nasıl ki, bazı kimselerin son derece cömert veya güzel olduğunu belirtmek için "başlı başına cömertlik ve güzelliktir" denilir, burada da, bu âyetlerin kendi başına birer hidâyet ve müjde olduğu ima edilmiştir.

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَهُم بِالْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝٣
إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْءَاخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَٰلَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ۝٤
أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوٓءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْءَاخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ۝٥

3-5: O mü'minler ki, namazlarını kılarlar, zekâtlarını verirler[3] ve âhirete kat'î olarak inanmışlardır.[4] Âhirete iman etmeyenlere, amellerini kendilerine süslü gösterdik. Onlar, körler gibi hayret içinde dolaşırlar.[5] Onlar için, kötü azap vardır.[6] Ve onlar, âhirette en fazla zarara uğrayanlardır.

Açıklamalar

3. Yani, Kur'ân-ı Kerîm'in bu âyetleri ancak şu iki özelliği taşıyan kişileri hidâyet ediyor ve sonlarının iyi olacağını müjdeliyorlar: (1) İman etmiş olmalıdırlar; bu demektir ki, Kur'ân-ı Kerîm ile Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın dâvetini kabul etmiş, Tek Allah'ı ilâh ve Rabbleri, Kur'ân-ı Kerîm'i Allah'ın Kitabı ve Hz. Muhammed'i Allah'ın gerçek peygamberi ve dinlerinin başı olarak kabul etmiş, ayrıca, dünyadaki hayattan sonra amellerinin hesabını verecekleri ve bunlara göre ceza veya ödül alacakları başka bir dünyanın olacağına inanmış olmalıdırlar. (2) Bu belli başlı kuralları sadece kabul etmekle kalmamalıdırlar, ayrıca, bunları tam olarak uygulamaya kararlı olmalıdırlar. Uygulamadaki bu kararlılığın ilk belirtisi, namaz kılmaları ve zekât vermeleridir. Bu iki şartı yerine getirenler, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinden hidâyet bulabilirler, engebeli hayat yollarında Hak ile Bâtıl arasında farkı anlayabilirler, her viraj ve dönemeçte yanlış bir adım atmaktan kurtulabilirler ve dünyada doğruluk ile dürüstlüğün sonuçları ne olursa, olsun, âhirette daimi refâhı ve felâhı bulabileceklerine ve Allah'ın rızasına kavuşacaklarına inanabilirler. Tıpkı bir öğretmenin derslerinden, ancak ona inanan ve onun söylediklerini aynı tatbik eden ve

derslerine iyi çalışan bir öğrencinin başarılı olabileceği gibi, ya da, bir doktorun hekimliğine ve tavsiyelerinden, ancak ona inanan ve onun verdiği ilâçları kullanan veya tedavisine harfiyen uyan bir hastanın iyileşebileceği gibi. Kısacası, ancak bu durumlarda bir öğretmen ile bir doktor, öğrenci veya hastasının iyi sonuç almaktan emin olabilir.

Bazı müfessirler, bu âyette kullanılan "yu' tûnez Zekat" tabirinin, müminlerin ahlâkının temiz olması gerektiği anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Fakat, şurası unutulmamalıdır ki, Kur'ân-ı Kerîm'de nerede namazın kılınma emriyle "ita'iz zekât" tabiri kullanılmışsa, bundan mutlaka zekâtın verilmesi kastedilmiştir ki namaz'dan sonra İslâm'ın ikinci şartıdır. Ayrıca, "zekat" için 'i'ta' " kelimesi kullanılmıştır ki, bu malların zekatını verme anlamını ortaya koyuyor. Çünkü, Arapça da temizlik için, "it'a-az zekat" tabiri değil "tezekki" kelimesi kullanılıyor. Aslında burada vurgulanmak istenen nokta, Kur'ân-ı kerim'den yararlanmak için imanın yanısıra, itaat ve iyi amelin de aynı derecede gerekli olduğunu belirtmektir. İtaat ile iyi amelin ilk belirtileri ise namaz kılmak ve zekât vermektir. Bu hususlar, bir kişinin inançlarına ne kadar bağlı ve bunları uygulamaya ne kadar kararlı oludğunu gösterir. Bu şartlar ortadan kalkar kalkmaz, ilgili kişinin ne kadar itaatsız ve isyankâr olduğu ortaya çıkar. Böyle bir kişi, ağzıyla iman ettiğini iddia etse bile, hâkimine ve âmirine itaat etmemesi yüzünden, imanı ve inancı hiçbir değer taşımaz.

4. Âhiret akidesi, imanın şartlarından biridir ve bu bakımdan"müminler" veya "iman edenler" tabirinden, ancak Tevhid ve Risâletin yanısıra âhirete iman edenler de kastedilmiştir. Ancak, âhirete iman, imanın şartları arasında yer almasına rağmen, önemini belirtmek için burada bundan ayrıca bahsedilmiştir. Bununla, şu nokta ortaya konmak istenmiştir: Âhirete inanmayanların Kur'ân-ı Kerîm'in gösterdiği yolda yürümeleri, hatta bu yola adım atmaları bile mümkün değildir. Çünkü, böyle bir düşünce taşıyanlar doğal olarak kendi hayır ve şerrin ölçüsünü ancak bu dünyada olan veya olabilen şeylere göre tayin ederler. Onların, âiretteki sonuçların, fayda veya zararın ölçüleri olarak belirleyen nasihat veya telkinleri kabul etmeleri mümkün değildir. Bu gibi insanlar, bir kerre peygamberlerin öğretilerine kulak asmazlar, ve bazı sebeplerden dolayı, iman edenlerin grubuna katılsalar

bile, âhirete inanmadıkları için iman ile gerçek İslâm'ın yolunda bir adım bile ilerlemeleri düşünülemez. Bu insanlar, ağızlarıyla her ne kadar iman ve inanç iddiasında bulunursa bulunsunlar, dünyevî faydalar ile uhrevî zararlar gibi bir çıkar çatışması ortaya çıktığı ve onları iki ayrı yöne çektiği gibi ortaya çıkan ilk sınavda pes edecekler ve hiç tereddüt etmeden ve âhiretteki zararları düşünmeden dünyadaki faydalara koşar adımla gideceklerdir.

5. Yani, maddecilik ve çıkarcılık, Allah'ın yarattığı doğa kanunu ve insan psikolojisinin doğal sonucudur. Yani, bir kişi,hayat ve bununla ilgili uğraşın sonuçlarını yalnız bu dünyanın sınırlarının içinde kaldığına inanır, hayatta yaptıklarının hesabının verileceği, iyilik ile kötülüğün ayrılacağı ve iyi değerlendirileceği bir ilâhi mahkemenin kurulacağına ihtimal vermez ve ölümünden sonra başka bir hayatta, herkesin kendi yaptıkları iyi veya kötü şeylere göre cezalandırılacağı veya ödüllendirileceğine inanmazsa, elbette ki, maddeci bir hayat görüşüne sahip olacaktır. Onun için, Hak ile Bâtıl, şirk ile tevhid, iyilikle kötülük ve güzel ahlâk ile ahlâksızlık hakkındaki bahisler anlamsız ve gereksiz olacaktır. Onu dünyada zenginlik ve bolluğa, kuvvet ve iktidara, şan ve şöhrete ve fuhuş ile zevk âlemine götüren her şey iyi, faydalı ve hayırlı olacaktır. Bu, ister bir hayat felsefesi, bir hayat tarzı veya ahlâk nizamı olabilir veya olmayabilir. Böyle bir kişinin gerçekler ve doğurular ile hiçbir ilgisi olmayacaktır. Asıl aradığı dünyadaki zevk ve sefâ, zenginlik, şan, şöhret ve mutluluk olacaktır ve bunları ararken daldan dala atlayacak, ordan oraya itilip kakılacaktır. Bu hedeflere varmak için seçtiği yollar ve kazandığı başarıları kendi başarıları olarak görecektir. Ona göre, dünya sevgisinden gözleri dönmüş olmayanlar ve onun gibi, başarı ve mutluluklar için her türlü ahlâksızlık ve namussuzluk yapmayanlar aptal ve enayi olacaklardır.

İnsanların amellerini kendilerine süslü gösterme fiili Kur'ân-ı Kerîm'de bazen Cenab-ı Allah'a bazen da şeytana maledilmiştir. Eğer Allah'a maledilmişse, bundan şu anlam çıkarılmalıdır: Her kişiye, kendi hür iradesiyle benimsediği amel Allah tarafından da, iyi ve hoş olarak gösterilir. Eğer Şeytan'a maledilmişse,bundan şu anlam çıkarılmalıdır: Her kişiye, kendi iradesiyle kabul ettiği ve işlediği amel, Şeytan tarafından iyi ve hoş olarak gösterilir. Yani, aslında bu amel iyi veya hoş olmaz, ancak şeytan onu aldatır ve onu hayeller âlemine sürükler ve onu her zaman kötülüğüne devam etmesi için teşvik eder.

6. Bu kötü azabın şekli, zamanı ve yeri açıklanmamıştır. Çünkü bu kötü azap çeşitli kişi ve milletlerin hayatlarının çeşitli devrelerinde çeşitli şekillerde gerçekleşir. Meselâ, günâhkar ve zâlim kimseler, bunun bir kısmını bu dünyadan göçüp tam ölüm sınırına yaklaştıkları sırada, ya da, ölümden sonra Berzah (Berzuh) âleminde tadabilirler ve daha sonra, Hesap gününde aldıkları ceza ile bu azap resmen başlamış oluyor.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾ إِذْ قَالَ مُوسَىٰ
لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ
قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

6-7: Muhakkak Kur'ân sana, hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi tarafından veriliyor.[7] Bir vakit[8] Mûsa ailesine: "Ben bir ateş gördüm. Ondan size bir haber yahut ısınasınız diye bir kor getireyim"[9] demişti.

Açıklamalar

7. Yani, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan söz, nasihat, telkin ve hikâyeler ne hayali birer şeydir ne de, bir insanın tahmin ve kıyaslarına dayalı şeydir. Aksine, bunları, hikmet, mantık ve akıl bakımından kâmil, kullarının iyiliklerini iyi bilen ve düşünen, geçmişleri ile geleceklerine iyice vakıf olan ve kullarının ıslah ve hidâyeti için en iyi yolları seçen hekîm ve alîm bir zât kayda geçirmiştir.

8. Bu, Hz. Mûsa'nın Medyen'de 8-10 yıl geçirdikten sonra ailesi ve yakınlarıyla beraber bir sığınak aramakta olduğu dönemc ait olaydır. Medyen, akabe körfezine açılan Sina yarımadasının kıyılarında bulunan bir bölge idi. (Bk: Tefhim-ül cilt: III, Eş-Şu'ara, dipnot: 115). Hz. Musa buradan başlayarak, halen sina tepesi veya Cebel-i Musa ve Kur'ân-ı Kerîm'in inişi sırasında Tûr adıyla tanınan, Sina yarımadasının güney bölgesine vardı. Burada bahsedilen olay, işte bu tepenin eteğinde meydana geldi. Bu olayın ayrıntıları daha önce Tâhâ sûresi (rükû: 1)nde yer almıştı ve bundan sonra da Kasas sûresinde (rükû: 4) yer alacaktır.

9. Buradaki ifadeden, gece vakti ve kış mevsimi olduğu anlaşılıyor.

Anlaşıldığına göre Hz. Mûsa pek iyi bilmediği yabancı bir bölgeden geçiyordu. Bundan dolayıdır ki, Hz. Mûsa ailesine ve yakınlarına, "gidip bakıyım, şu ateşin yandığı köy hangisidir ve ilerde yol ne taraflara ayrılıyor ve civarda kaç tane köy var?" demek zorunda kalmıştı. Hz. Musa ayrıca, kendisi gibi sadece bazı yolculara rastlaması halinde onlardan sadece kor getirmek istediğini söylemişti.

Hz. Musa'nın çalılar arasında ateşin yandığını gördüğü yer, Tûr dağının eteğinde deniz seviyesinden yaklaşık 1.666 metre yükseklikte idi. Tam burada, ilk Bizans İmparatoru Constantin M.S. 365 dolaylarında küçük bir kilise yaptırmıştı. Bundan 200 yıl sonra İmparator Justinian, Constantin'in kilisesini de içine alan bir manastır yaptırdı. Bu kilise ile manastır bugün de ayakta duruyor ve halen Yunan Ortodoks rahiplerinin tasarrufunda bulunuyor. Ben burayı Ocak 1960'ta gezdim.

فَلَمَّا جَآءَهَا نُودِيَ أَنۢ بُورِكَ
مَن فِي ٱلنَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ۚ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٨
يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّهُۥٓ أَنَا ٱللَّهُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ۝٩

8-9: Mûsa ateşin yanına geldiğinde şöyle nida oldu:[10] "Bu ateş yerinde ve onun etrafında olanlara bereket verildi. Âlemlerin Rabbi olan Allah bütün noksanlardan münezzehtir.[11] Ey Mûsa, Ben, gâlib, kâadir ve hâkim olan Allah'ım".

Açıklamalar

10. Kasas sûresinde ifâde edildiği gibi, nidâ bir ağaçtan geliyordu. Bundan anlaşılıyor ki, vadinin bir tarafında ateşin görülmesine rağmen ne bir şey yanıyordu, ne de duman çıkıyordu ve ateşin tam ortasında yemyeşil bir ağaç duruyordu ve bu ağaçtan birden bire bir nidâ geldi.

Bu, Peygamberlerin sık sık rastladığı ilginç bir olaydır. Nitekim, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) ilk kez peygamberlik mertebesine yükseltilince Hira mağarasındaki yalnızlıkta birden bire bir melek be-

lirdi ve Allah'ın kelâmını okumaya başladı. Benzeri bir olay da Hz. Mûsa'nın başına geldi. Hz. Mûsa uzaktan bir ateşin yandığını gördü. Oraya yolunu sormak veya hiç olmazsa, biraz ateş almak için gitti ve oraya varır varmaz, hiç beklenmediği bir şekilde Âlemlerin Rabbinin kendisine seslendiğini gördü. Bunlardan şu sonuç çıkıyor: Allah'ın iyi kulları, her ne kadar bilinçsiz olurlarsa olsunlar, hem bazı dış belirtiler, hem kendi sezileri ile olağanüstü bir şeyin gerçekleştiğini bir cin, şeytan veya başka bir gücün değil, Allah'ın meleği ve bizzat Allah'ın kendileriyle konuştuğunu anlarlar. Bu gibi durumlarda, kendi duyu ve duygularının kendilerini yanıltmadığını, bir rüya veya hayal görmediklerini ve Allah'ın meleği veya bizzat Allah ile konuştuklarının farkına varırlar. (Daha çok ayrıntılar için bk: en-Necm, dipnot: 10).

11. Burada aslında "Sübhânallah" kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin kulanılmasının amacı, Hz. Mûsa'ya bu olayın net ve açık bir şekilde meydana geldiğini anlatmaktır. Yani, sanılmasın ki,Âlemlerin Rabbi adı geçen ağaca oturmuş, içine girmiş, O'nun mutlak nûru Hz. Mûsa'nın bakışlarına karışmış veya herhangi bir dil, herhangi bir ağızda bu sözleri söylüyordu. Aksine, Cenab-ı Allah bütün bu sınırları aşıp; Hz. Mûsa ile doğrudan konuşuyordu.

وَأَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا
رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يَا مُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي
لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ
فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾

10-11: "Asânı yere bırak". Mûsa, asânın çevik bir yılan gibi hareket ettiğini görünce[12] geri dönüp kaçtı. Ve onu takib etmedi. (Nida ilâve etti) "Ey Mûsa korkma. Çünkü benim yanımda peygamberler korkmazlar."[13] Ancak nefislerine zulmedenler korkar.[14] Sonra da kötülüğün arkasından iyiliğe dönen için muhakkak ki ben Gafûr'um, Rahîm'im."[15]

Açıklamalar

12. el-A'raf ve Şu'ara sûrelerinde bunun için "su'bân" (ejderha) kelimesi kullanılmış, burada ise "cann" olarak bahsedilmiştir, ki bu deyim, genellikle küçük bir yılan için kullanılır. Bunun sebebi de şudur: Yılanın boyu bir ejderha kadardı, ancak hareketi ve kıvraklığı küçük bir yılan gibiydi. Aynı anlam, Tâha sûresinde, "hayyatün tas'â" (koşuşan yılanlar) sözleriyle vermeye çalışılmıştır.

13. Yani, benim yanımda bir peygamberin zarar görmesi mümkün değildir. Bir kişiyi peygamberlik gibi yüce bir makama getirmek için yanıma çağırdığım zaman güvenliğinden bizzat ben sorumlu oluyorum. Onun için, yanımda her ne kadar olağanüstü olay meydena gelirse gelsin, bir peygamber canından korkmamalıdır; ona hiçbir zarar gelmeyecektir.

14. Bu istisna kelimesi hem bitişik, hem ayrı olabilir. Bitişik olması halinde, anlamı şu olacaktır: Bir peygamberin korkması, ancak bir hata işlediğinden ötürü olabilir. Ayrı olması halinde anlamı şu olabilir: Benim yanımda, hiçbir kusuru veya günâhı olmayan bir kişinin korkmasına gerek yoktur.

15. Yani bir kusur veya günah işleyen bir kişi bile tövbe ederse, kendisine çeki düzen verse ve iyi amel işlemeye başlasa, ben onu yine de affeder, ona merhamet gösteririm. Bu noktada bu sözleri söylemenin amacı hem uyarıda bulunmak, hem müjde vermekti. Bilindiği gibi, Hz. Mûsa (a.s.) sehven bir Kıptî'yi öldürüp Mısır'dan çıkmıştı. İşte Hz. Mûsa'nın bu kusuruna burada ince bir işaret vardır. Ayrıca, Hz. Mûsa, elinden kaza ile meydana gelen cinayetten dolayı pişmanlık duymuş ve Allah'a, "Ya Rabbi, ben nefsime zulmettim, beni affet" diye yalvarmış ve Yüce Allah ta onu affetmişti. (el-Kasas: 16). Burada ise Cenab-ı Allah tarafından çıkan affın müjdesi verilmiştir. Güya burada, Hz. Mûsa'ya deniliyor ki: "Ey Mûsa, Benim yanımda senin korkman için bir sebep olabilir, çünkü elinden bir kaza çıkmıştır ve sen suçluluk duygusu içindesin. Ama, eğer sen bu kusuru, iyilikle değiştirebilirsen, Benden hep mağfiret ve rahmet görürsün. Ben seni yanıma cezalandırmak için değil, bazı mucizeler vermek, seni büyük bir göreve atamak için çağırdım."

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ
غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ
﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾
وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

12-14: "Elini koynuna sok. Üzerinde hiç bir leke olmadan güneş gibi beyaz ve parlak çıkarırsın. Dokuz mûcize ile Fir'avn ve kavmine git.[16] Çünkü onlar, fasık bir kavim oldular." Fir'avn ve kavmine O'nun risaletine delâlet eden mûcizelerimiz geldiğinde "bu apaçık bir sihirdir" dediler. Nefisleri buna inandığı halde zulüm ve kibirlerinden dolayı inkâr ettiler. Habibim bak ki, fesatçıların akıbeti nasıl oldu![17]

Açıklamalar

16. el-İsra sûresinde bahsedildiği gibi, Yüce Allah, Hz. Mûsa'ya dokuz adet açık işaret veya mucize vermişti. el-A'raf sûresinde ise bu mucizelerin listesi verilmiştir ki, şöyledir: (1) Yılana dönüşen âsa, (2) Beyaz el; ki koltuktan çıkarılınca güneş gibi parlamaya başlardı, (3) sihirbazların sihrini herkesin önünde kırmak, (4) Bütün ülkede kıtlığın başlaması, (5) Tufan veya dolu fırtınası, (6) Çekirge sürüsü, (7) Böcekler (8) Kurbağalar ve (9) Kan. (Açıklamalar için bk: Tefhim'ül-Kur'ân, ez-Zuhruf, dipnot: 43)

17. Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde ifade edildiğine göre, Hz. Mûsa (a.s.)nın kehanette bulunmasından sonra Mısır'a bir âfet gelince Fir'avn, Hz. Mûsa'ya, Allah'ına dua edip bu belâ veya afeti def'etmesini istiyor ve daha sonra her dediğini yerine getireceğini söylüyordu. Ne var ki, âfet def'olur olmaz Fir'avn kendi küfründe ısrar ediyordu. (el-A'raf, âyet: 134, Ez-Zuhruf, âyet: 49-50). Kitab-ı Mukaddes'te de benzeri ifadelere rastlanıyor. (Kitab-ul Hurûç, Bölüm: 8-10). Ayrıca, ülkede açlık ve kıtlığın baş göstermesi, yüzbinlerce kilo-

metrelik araziye kurbağaların saldırması, tarım ürünleri ile hububatın milyonlarca çekirge ve böcekler tarafından talan edilmesi ve bunlara benzer diğer olaylar, herhangi bir sihirbazın büyüsü olamazdı. Aslında bu gelişmeler insan gücünün çok ötesinde idiler. Hz. Mûsa'nın açık ifâdeleriyle peşinen bahsettiği âfetlerin ve olayların aynen meydana gelmesini gördükten sonra da, bunların yeryüzü ve göklerin Hakimi olan Allah tarafından gerçekleştirildiğine inanmayan bir kişinin aklî dengesinin yerinde olduğu söylenebilir mi? Bundan dolayıdır ki, Hz. Mûsa, Fir'avn'a açık açık şunları söyledi: "Bunları indirenin göklerin ve yerin Rabbi olduğunu ve bunların görünür mûcizeler olduğunu pekâla bilirsin." (İsrâ: âyet: 102). Ne var ki, Firavn ve kavminin ileri gelenlerinin iman etmemelerinin sebebi başka idi. Onlar şöyle diyordu: "Kavimleri bize hizmet ve kulluk eden, bizim gibi iki beşere (Musa ve Harun) iman mı edecek mişiz?" (el-Mü'minûn: 47).

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا ۖ
وَقَالَا ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾

15: And olsun biz Davud ve Süleyman'a ilim verdik.[18] Onlar: "Bizi mü'min kullarından bir çoğu üzerine üstün kılan Allah'a hamdolsun"[19] dediler.

Açıklamalar

18. Yani hakikat ilmi. Yani kendilerine şu gerçek iyece belirtildi ki, onların kendilerine ait bir şeyleri yoktur; her şey Allah tarafından ihsan edilmiştir. Kendilerine bahşedilen nimetler üzerindeki tasarrufları da Allah'ın iradesine ve rızasına uygun olmalıdır. Tasarruf haklarını doğru veya yanlış kullanmalarına dair hesaplarını En Büyük Efendi'ye vermekle mükelleftirler. Bu ilim veya bilgi, Fir'avn'un içinde bulunduğu cehâletin tam tersidir. Bu cehâletin meydana getirdiği karakterin örneğini yukarıda gördük. Burada ise ilâhi ilmin nasıl bir kişilik ve karakter yarattığı ifâde olunmuştur. Her iki misâlde de iktidar, zenginlik, ihtişam ve krallık aynıdır. Fir'avn gibi Hz. Davûd ve Hz. Süleyman da iktidar, şan ve şöhret sahibiydiler. Fakat gördüğünüz gibi, ilim ile cehalet bu iki tür insan arasında yerle gök kadar bir fark yaratmıştır.

19. Yani, hilâfete lâyık olan bazı diğer mümin kullar da vardı, ama Cenab-ı Allah bu devleti ve memleketi idâre etme şerefini bize verdi. Yani, bu iktidar ve ihtişam bizim marifetimiz değil, Yüce Allah'ın ihsânıdır.

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ
الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۭ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ ﴿١٦﴾

16: Süleyman Davûd'a mirasçı oldu.[20] Ve: "Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi.[21] Ve her nevi şeyden inayet ve ihsan edildi.[22] Muhakkak bu apaçık bir üstünlüktür" dedi.

Açıklamalar

20. Buradaki miras kelimesi, mal ve mülkle ilgili olmayıp hilâfet ve peygamberlikle ilgilidir. Yani, Hz. Süyelyan, peygamberlik ve hilâfet bakımından Hz. Dâvud'un halefiydi. Mal ve mülkün de miras verildiğini farzetsek, bunların tek vârisi Hz. Süleyman olamazdı. Zira, Hz. Dâvud'un diğer evlâtları da vardı. Bu bakımdan, bu âyet, Hz. Peygamber (s.a.v.)den rivâyet olunan şu hadisin reddi için kullanılamaz: "Biz peygamberlerin verâseti bölünemez; arkamızdan bıraktıklarımız sadakadır". (Bûhadi, Kitab-ül Farz-ül Hams). Ve, "bir peygamberin mirasçısı olamaz. Onun bıraktıkları Müslüman fakir fukaralara dağıtılır." (Müsned Ahmed, Hz. Ebu Bekr'in rivâyetleri, hadis: 60 ve 78).

Hz. Süleyman (a.s.) Hz. Davûd'un en küçük oğluydu. Asıl ibranice adı, "selim" anlamına gelen Solomon'du. M.Ö. 965'te Hz. Dâvud'un yerine tahta geçti ve M.Ö. 926'ya kadar 40 yıl hüküm sürdü. (Hakkında daha teferruatlı bilgiler için bk: Tefhimü'l-Kur'ân , cilt: II, el-Hicr, dipnot: 7, cilt: III, el-Enbiya, dipnot: 74-75). Hz. Süleyman'ın saltanatının sınırları hakkında müfessirlerimiz çok mübalağa etmişlerdir ve dünyanın önemli bir bölümüne hâkim olduğunu ifâde etmişlerdir. Halbuki, hâkim olduğu devletin sınırları sadece bugünkü Filistin ve Ürdün'ün doğu kesimiyle Suriye'nin bir bölümüne kadar uzanıyordu.

21. Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Süleyman (a.s.)ın kuşlar ve hayvanların dilini bildiğine dair herhangi bir kayıt bulunmuyor. Ancak israil

oğullarının geleneklerinde bu konuya temas edilmiştir (Jewish Encyclopaede, cilt: XI, s. 439).

22. Yani, Yüce Allah bize her şeyi ihsan etmiştir. Bu cümle, sadece sözlük anlamı bakımından değil, geniş bir çerçevede mütalaa edilmelidir. Burada asıl vurgulanmak istenen husus, Yüce Allah'ın bahşettiği mal ve nimetlerin çokluğudur. Hz. Süleyman bu sözleri övünerek değil, Allah'a minnet ve şükranlarını belirterek söylemişti.

وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ وَٱلطَّيْرِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓ
أَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ
وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

17-18: Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan askerleri toplandı.[23] Bunlar daima onunla giderlerdi. Nihayet karınca vadisine geldiklerinde bir karınca, "ey karıncalar, yuvalarınıza gidin. Süleyman ve ordusu bilmeyerek sizi çiğnemesinler".[24]

Açıklamalar

23. Kitab-ı Mukaddes'te, cinlerin Hz. Süleyman'ın ordusunda bulundukları veya ona hizmet ettiklerine ilişkin de herhangi bir kayıt yoktur. Fakat Talmûd'da ve Yahudi Rebbîlerin rivâyetlerinde bu hususta bazı bilgilere rastlanmaktadır. (Jewish Encyclopadea, cilt: XI, s. 440). Çağımızın bazı müfessirleri tuhaf bir tutum içine girmişler ve burada bahsedilen cinler ve kuşlardan, Hz. Süleyman'ın Ordusunda çeşitli görevlerde bulunan insanların kastedildiğini öne sürmektedirler. Bunlara göre, burada cinlerden, dağlık bölgesinde olağanüstü fizik ve yeteneklerle güçlere sahip kabile adamları kastedilmiştir. Bunlar orduda çok büyük ve şaşırtıcı görevler yapıyorlardı. Kuşlardan da, piyadelere göre çabuk ve hızlı hareket edebilen süvari birliklerinin kastedildiğini iddia etmişlerdir. Ne var ki, bu, Kur'ân-ı Kerîm'i tevil ve tahrif etmenin en kötü ve çirkin örneklerinden biridir. Dikkat edilirse, Kur'ân-ı

Kerîm'de cin, insanlar ve kuşlardan ayrı ayrı bahsedilmiştir, ve her birinin başında, bir cinsin belirtisi olan "el" harfleri bulunmaktadır. Bu bakımdan, "el-cin"(cinler), ve "et-teyr" (Kuşlar) olarak vurgulanan cinsler, "el-ins" (insanlar)a dahil edilemezler. Bunlar kesinlikle iki ayrı cinstirler. Ayrıca, Arapça hakkında az çok bilgiye sahip olan bir kişi bile, "el-cin" kelimesinden insanların belli bir grubu veya "et-Teyr"den bir süvari birliğinin kastedildiğini düşünemez. Bir Arab'a gelince, o hiçbir zaman böyle bir anlam çıkaramaz. Şiirde bazı benzetmeler olabilir. Bir insan, olağanüstü güçleri dolayısıyla bir cine veya bir kişi bir kuşa benzetilebilir; ama bu demek değildir ki, cin, güçlü bir adam, peri, güzel bir kadın ve kuş, hızlı koşan bir adamdır. Bu kelimelerin bu anlamları hakikî değil mecâzîdir ve mecâzî anlamı da, ortada bir gerekçe veya sebep varken kabul edilebilir. Şimdi burada, cin ve kuşlarla ilgili kelimelerin kendi sözlük anlamları değil, mecâzi anlamlarda kullanıldığına inanmamız için bir sebep var mıdır? Halbuki, bu iki cins yaratıkların her bireyi ve çalışmaları hakkında ilerde verilen bilgiler bu gibi gereksiz te'vil ve tahriflere tamamıyla aykırı düşmektedir. Eğer bir kişi, Kur'ân-ı Kerîm'in anlattıklarının bazısını kabul etmek istemiyorsa, bunu açıkca söylemelidir ve ona göre tavır almalıdır. Fakat, bir kişinin, Kur'ân-ı Kerîm'in açık ve sarih kelime ve ifâdelerini kendi anladığı şekline sokup Kur'ân-ı Kerîm'in ifadelerini kabul ettiği izlenimini vermeye çalışması büyük bir korkaklık ve hainliktir. Çünkü, bu kişinin Kur'ân-ı Kerîm'in ifâdelerine değil, kendi uydurduklarına inandığı gün gibi ortadadır.

24. Bu âyeti de, günümüz müfessirleri, garip te'villeriyle kuşa çevirmiş ve tanınmaz hale sokmuşlardır. Onlara göre en-neml (karıncalar) vadisi, bir karıncalar vadisi değil, Suriye'de "Nemle" adında bir vadidir, "Nemle" de, bir kabilenin adıdır. Böylece, âyeti şöyle tefsir ediyorlar: "Nihayet, Süleyman en-Neml vadisine geldiğinde bir Neml'i, "ey Neml kabileliler..." Ne var ki, bu da, Kur'ân-ı Kerîm'in sözlerine aykırı düşmektedir. Bir an için şunu farz etsek ki, en-Neml adında bir vadi ve bir kabile vardı, o zaman da, en-Neml kabilesine bağlı bir ferde "Nemle" demesi Arap dilinin gramer ve dil kurallarına aykırı olacaktır. Evet, Arabista'da pekçok kabilenin adı hayvanların adına göre konmuştur, Meselâ, Kalb (köpek) ve Esed (arslan) kabileleri. Fakat, bir Arap, kalb kabilesinin bir ferdinden bahsederken "kâl-ı kalb" (bir köpek dedi ki) veya Esed kabilesinin bir ferdi hakkında ko-

nuşurken "kâl-ı esed" (bir arslan dedi ki) hiçbir zaman demeyecektir. Bu bakımdan en-Neml kabilesinin bir ferdinden bahsederken "kâlat nemletün" (bir karınca dedi ki) demek Arap dil ve gramer kurallarına aykırı olacaktır. Ayrıca, en-Neml denilen kabilenin bir ferdinin, kabilelilere, "Ey Nemlliler, yuvalarınıza girin. Süleyman ve Ordusu bilmeyerek sizi çiğnemesinler" diye bağırması ve seslenmesi de anlamsız ve gereksizdir. İnsanların bir gürûhu başka bir insan gürûhunu bilmeyerek çiğneyemez. Eğer bir insan ordusu saldırmak üzere gelmişse, düşmanlarının yuvalarına girip saklanmaları hiçbir şeyi halletmez. Saldıranlar, evlerine girip onları daha iyi bir şekilde imha edebilirler. Şayet eğer bir ordu sadece bir yerleşim merkezinden geçiyorsa, en iyisi, ona yol vermektir. Bir yerden geçen bir ordu belki etrafta yağmalar yapabilir veya bu orduya şu veya bu şekilde ters düşüp bazı zararlara uğrayan topluluklar olabilir, ama bir insan topluluğu veya ordunun bilmeyerek insanların başka bir topluluğunu çiğnemesi düşünülemez. Onun için, eğer en-Neml adında bir insan topluluğu veya kabile gerçekten var olsaydı ve o kabilenin bir ferdi kendi hemşehrilerini uyarmak isteseydi şöyle derdi: "Ey Nemliler, burdan hemen kaçın ve dağlara gidip sığının, Süleyman ve Ordusu, askerlerinizi imha etmesin." Bir saldırı tehlikesi olmadığı takdirde ise uyarısı şöyle olabilirdi: "Ey Nemliler, yoldan çekilin. Süleyman ve ordusu bilmeyerek size zarar vermesin."

Yukarıdaki te'vilin sakatlığı ve çürüklüğünü sadece Arapça dil ve gramer kuralları ile, bahsin şekli ve içeriğine göre ortaya koyduk. Tarihi ve coğrafi gerçeklere gelince, en-Neml adında bir vadi veya kabilenin var oluşu ise ispatlanmamış bir faraziye veya varsayımdır. Vadinin adının en-Neml olduğunu ileri sürenler bizzat ifâde etmişlerdir ki, bu ismi, o bölgede karıncaların çokluğundan dolayı benimsemişlerdir. Katadeh ve Mükâtil diyor ki, "bu Suriye'de karıncaların bolca bulunduğu bir vadidir." Ancak herhangi bir tarih veya coğrafya eserinde veya arkeolojik kazı veya incelemelerde, bu vadide en-Neml adında bir kabilenin var oluduğu tesbit edilememiştir. Gerçek şu ki, bu, te'vil arabasını yürütmek için yapılan bir uydurmadır.

Bu kıssa, İsrail oğullarının rivâyetlerinde de yer almıştır. Ama bunun son bölümü hem Kur'ân 'a hem Hz. Süleyman'ın kişiliği ve karakterine aykırıdır. Bu bölümde şöyle denilmiştir: Hz. Süleyman, karınca-

ların çok sayıda bulunduğu bir vadiden geçerken bir karıncanın başka karıncalara şöyle dediğini duydu: "Siz yuvalarınıza girin, yoksa Süleyman'ın ordusu sizi ezecektir". Bunun üzerine Süleyman (a.s.) o karıncanın önünde böbürlendi. Karınca da kendisine şöyle dedi: "Sen kendini ne sanıyorsun? Sen küçücük bir damla (nütfe)dan doğmuşsun." Bunu duyunca Süleyman (a.s.) utandı ve pişman oldu. (Jewish Encyclopaedea, cilt: XI, s. 440). Gördüğünüz gibi, Kur'ân-ı Kerîm, İsrail oğullarının zayıf ve tahrif edilmiş olan rivâyetlerini düzeltmesinin yanısıra, kendi peygamberlerinin kişilik ve karakterlerine sürdükleri lekeyi de temizliyor. Buna rağmen Batılı doğu bilimcileri, hiç utanmadan, Kur'ân-ı Kerîm'in, her şeyi Yahudi rivâyetlerinden aldığını söyleyebiliyorlar!

Aklen ve mantıken bakacak olursak, bir karıncanın kendi hem cinslerini bir tehlikeye karşı uyarması ve yuvalarına saklanmalarını söylemesi gayet doğaldır. Şimdi, Hz. Süleyman'ın bir karıncanın sesini duyması veya anlaması meselesine gelince, şunu diyebiliriz ki, vahy veya Allah'ın kelâmı gibi ince ve hafif bir şeyi idrâk edecek güç ve yeteneğe sahip olan bir kişinin,bir karıncanın nisbeten daha açık ve belirgin bir sesini ve konuşmasını anlaması hiç de zor olmasa gerek!

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن
قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ
عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ
فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

19: Süleyman karıncanın bu sözüne tebessüm etti. Ve "Ey Rabbim, bana ve ebeveynime olan nimetlerine şükretmeme ve kendisinden razı olacağın sâlih ameller işlemeye beni muvaffak kıl.[25] Ve beni rahmetin ile sâlih kulların arasına idhal et"[26] dedi.

Açıklamalar

25. Aslında burada "Rabb-i av-zi'ni" kelimeleri kullanılmıştır. "vız'a" kelimesi Arapça'da "durdurmak, alıkoymak" demektir. Hz. Sü-

leyman (a.s.)'ın, "av-zi'ni an aşkura ni'mateke" (Ya Rabbi beni durdur veya alıkoy ki, nimetlerine şükredebileyim) demesi şu anlamı taşımaktadır: "Ya Rabbim, bana ve ebeveynime öylesine büyük kuvvet ve kabiliyetler ihsan etmişsin ki, azıcık gaflete kapıldığım takdirde, bütün kulluk sınırlarını aşıp uluhiyet veya tanrılık derecesine çıkmaya heveslenebilirim. Onun için, ey Allah'ım, benim dizginlerimi elinde tut ve nimetlerine nankörlük etmem yerine şükretmemi mümkün kıl."

26. "Sâlih kullara idhal etme"nin anlamı şu olabilir: Âhirette benim sonum sâlih kullar gibi olsun ve ben onlarla birlikte Cennet'e girebileyim. Çünkü, eğer bir kişi salih amel işliyorsa, elbette ki, adı sâlih kişiler arasında anılacaktır. Ne var ki, âhirette bir kişinin Cennet'e girmesi sadece sâlih amele bağlı olmayıp Allah'ın rahmetine ve merhametine bağlıdır. Hadis'te Rasûlullah'ın şöyle dediği buyurulmuştur: "Sizden hiçbirinizin ameli, cennete girmesi için yeterli olmayacaktır". kendisine soru soruldu, "Ya Rasûlullah, sizin durumunuz da aynı mıdır?". Kendisi cevap verdi: "Evet, Allahu Teâlâ'nın rahmeti beni sarmadıkça, ben de sadece kendi amelime dayanarak Cennet'e giremem."

"en-Neml" Deyimiyle insanların bir topluluğu ve "Nemle" ile Neml kabilesinin ferdi gibi bir anlam çıkarılmaya çalışılırsa, Hz. Süleyman'ın yukarıdaki duası yersiz ve anlamsız hale gelir. Bir insan topluluğunun bir ferdinin, bir hükümdârın büyük ordusundan korkup kendi topluluğunu uyarması öyle olağanüstü bir olay değildir ki, o kudretli ve heybetli hükümdar Rabbine bu şekilde dua etmeye başlasın. Fakat, uzaktan bir karıncanın sesini duyup ne dediğini anlamış olması öylesine büyük bir yetenektir ki, bundan bir kişinin kibirlenme veya böbürlenme ihtimali vardır. Hz. Süleyman (a.s.) İşte böyle bir kibirden kurtulmak istiyordu ve bu bakımdan duası tam yerinde ve uygundu.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَالِيَ لَآ أَرَى
الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا
أَوْ لَأَاْذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾

20-21: Süleyman, kuşları gözden geçirdiğinde:[27] "Hüdhüdü neden göremiyorum? Yoksa gaiplerden mi oldu?" dedi. "Onu şiddetli bir azaba uğratacağım. Ve yahut onun boğazını keseceğim. Ve yahut bana bulunmayışının sebeplerini apaçık bir delil ile gösterir"[28] dedi.

Açıklamalar

27. Bu kuşlar, Hz. Süleyman (a.s.)ın ordusunda cin ve insanlar gibi yer alan yaratıkların bir grubuydu. Pek mümkündür ki, Hz. Süleyman bu kuşları haberleşme, avlanma veya benzeri işler için kullanıyordu.

28. Çağımızda bazı kimseler, Hüdhüd'ün, Arapça ve Urduca'da genellikle bilindiği gibi, bir kuş değil, Hz. Süleyman'ın ordusunda görevli bir subay olduğnu ileri sürmüşlerdir. Ne var ki, bu iddia hiçbir bilgiye ve belgeye dayanmıyor. Hz. Süleyman'ın ordusunda görevli subayların bir listesini bulup burada Hüdhüd isminde bir subaya rastladıkları söylenemez. Onların iddiasının temeli şudur: İnsanların, kuşların adıyla anılma geleneği diğer dillerde, meselâ İbranicede oludğu gibi, Arapçada da vardı. Kendilerine göre, ayrıca, ilerde bahsedilen görevi ve Hz. Süleyman ile konuşma şeklinden de, Hüdhüd'ün ancak bir insan olabileceği ortaya çıkıyor. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in bağlamına dikkat edecek olursak bunun Kur'ân 'ın bir tefsiri değil, tahrifi ve hatta, tekzibi olduğunu söyleyebiliriz. Kur'ân-ı Kerîm'in akıl ve mantıktan bu kadar uzak olduğunu düşünebilir miyiz ki, Hz. Süleyman'ın ordusunun haberleşme dairesinde görevli bir subayın kaybolduğunu anlayınca, kendisini aradığını, o subayın onun huzuruna gelip bir haber verdiğini ve onunda kendisini başka bir göreve yolladığını anlatmak için öyle bir dil ve ifâde kullansın ki, okuyucu başından sonuna kadar o subayın bir kuş olduğunu zannetsin? Bu hususta Kur'ân-ı Kerîm'in anlattıklarını sıra ile gözden geçirelim:

İlk önce, Cenab-ı Allah'ın kendi fazlı ve inâyetiyle Hz. Süleyman'a "kuşların dilinin öğretildiği" ifâde olunmuştur. Bu ifadede kullanılan Arapça kelime "et-teyr" müstakil ve mutlak bir kelimedir ki, her Arap bundan kuş anlamını çıkaracaktır. Burada, "et-teyr" kelimesinin isti'arî veya mecâzi bir anlam taşıdığını gösteren bir işaret veya gerekçe yoktur. Ayrıca, eğer "teyr"den kuş değil, insanların bir topluluğu kastedilmiş olsaydı, dil için "mantık" kelimesi değil, lugat veya lisân (Dil) kelimelerinin kullanılması daha uygun olurdu. Buna ilâveten, bir kişinin

başka bir insan topluluğunun dilini bilmesi öyle olağanüstü bir husus değildir ki, bundan özellikle bahsedilsin. Bugün aramızda birçok dili anadili gibi konuşabilen ve kullanabilen binlerce kişi vardır. Bu öyle büyük bir yetenek ve marifet değildir ki, Allah'ın büyük bir ihsanı veya vergisi olarak ifâde olunsun.

Bundan sonra, Hz. Süleyman için cinler, insanlar ve kuşların ordularının toplandığından bahsedilmiştir. Bu cümlede evvelâ, cins isimleri, "cin", "ins" ve "teyr" ayrı ayrı kullanılmıştır ki, Arapçada bunlar ayrı yaratıkların isimleri olarak biliniyor. Bu kelimeler de müstakil ve kesin bir şekilde kullanılmıştır ve öyle bir karine veya gerekçe yoktur ki, bunların birer benzetme olduğu veya alışagelmiş anlamlarının dışında isti'ari veya mecâzi anlamlar taşıdığı söylenebilsin. Ayrıca, "ins" (insanlar) kelimesi "cin" ve "teyr" (kuşlar) arasında kullanılmıştır ve sıralama cin ve kuşların aslında insanların başka birer toplulukları olduğu ihtimâlini ortadan kaldırıyor. Şayet böyle bir anlam ifâde edilmek istenmiş olsaydı, "men-elcin vel-ins vet-teyr" yerine "el-cinnu vet-teyru menel-insu" tabiri kullanılacaktı.

Daha sonra denilmiştir ki, Hz. Süleyman kuşları gözden geçiriyordu ve Hüdhüd'ün ortada bulunmadığını görünce şunları söyledi. Eğer bu kuşlar, insanlardı ve Hüdhüd de bir insanın adıysa, o zaman neden okuyucuların bunları hayvan veya kuş sanmalarından alıkoyacak bir kelime veya ifâde kullanılmadı? Topluluğun adı "kuşlar" olarak verilmiş ve bunun bir bireyinin adı da Hüdhüd olarak verilmiştir ve bizim kendiliğimizden bunların insan olduklarını anlamamız beklenmektedir!

Bundan sora, Hz. Süleyman'ın, "Ya Hüdhüd ortadan kayboluşunun makûl sebebini açıklasın, ya da ben onu cezalandıracağım ve boğazını keseceğim" dediği ifâde olunmuştur. Bir insan ceza olarak, asılarak idam edilir, kurşuna dizilir veya başka bir şekilde öldürülür; ama bir kuş gibi boğazı kesilir mi? Ancak çok gaddar ve acımasız bir kişi intikam ateşiyle yandığı taktirde bir kişinin boğazını kesebilir; ama bir peygamberin, kendi ordusunun bir subayını, sadece arandığı sırada görevinde bulunmadığı suçundan boğazını kesebileceği ve Yüce Allah'ın da bu olaydan bahsederken peygamberini kınayan bir ifâde kullanmaması düşünülebilir mi?

Biraz ilerde göreceğiniz gibi, Hz. Süleyman (a.s.) aynı Hüdhüd'e,

Sebe melikesine götürmek üzere bir mektup veriyor ve bu mektubu o tarafa bırakma veya atmasını istiyor. Görüldüğü gibi, böyle bir emir bir kuşa verilebilir, ama bir elçiye veya ulağa verilmesi son derece sakıncalıdır. Ancak aklını kaçırmış olan bir kişi, bir ülkenin hükümdarının başka bir ülkenin hükümdarına mektubunu götürmekte olduğu eliçisine, o hükümdarın önüne bırakmasını veya atmasını söyleyebileceğine inanabilir. Hz. Süleyman (a.s.)ın, medeniyet ve nezâket kurallarının en küçüklerine bile riayet etmediğini söyleyebilir miyiz? Normal bir kişinin bir kişiye mektup götüren hizmetçisine, "bunu o adamın önüne atıver" diyebilir mi?

Bütün bu hususlar ve belirtiler gösteriyor ki, burada Hüdhüd'ün anlamı, sözlüğe uygun olan anlamdır, yani bu bir insan değil, bir kuştur. Şimdi eğer bir kişinin aklı bir kuşun, Kur'ân-ı Kerîm'in ifâde ettiği sözleri söyleyeceğine ermiyorsa, o zaman bu kişi Kur'ân-ı Kerîm'in bu ifâdesini kabul etmediğini açıkca söylemelidir. İman ve inancın zaafını saklamak için Kur'ân-ı Kerîm'in açık seçik ifâdelerine bambaşka anlamlar vermeye çalışmak son derece çirkin bir münafıklıktır.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ
فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾
إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

22-23: Derken, biraz sonra Hüdhüd geldi. Ve "senin muttali olmadığın bir şeye vakıf oldum. Sana Sebe'[29] memleketinden doğru bir haber getirdim. Orada bir kadının onlara hükümdarlık ettiğini gördüm. Kendisine her şey verilmiştir. Ve onun muhteşem bir tahtı da var."

Açıklamalar

29. Saba veya Sebe' kavmi, Güney Arabistan'da ticaretle uğraşan bir milletti. Sebe memleketinin merkezi bugün Güney Yemen'in başkenti olan San'a'nın 55 mil kuzey-doğusunda bulunan Mârib idi. Sebe

devleti ve kavminin gelişmesi ve refah devri, Ma'yin saltanatının çöküşünden sonra M.Ö. yaklaşık 1100'de başladı ve Sebe'liler tam bin yıl bütün Arap yarımadasında egemenlik kurdular. M.Ö. 115'de Güney Arabistan'ın Himyer adlı başka bir kavmi onların yerine geçti. Bu yeni kavim Arabistan'da Yemen, Hadramût ve Afrika'dan Arabistan'a kadar hakimiyetini kurdu. Sebe halkı çalışkan olup çevredeki bütün memleketlerde iyi tanınıyordu. Doğu Afrika, Hindistan, Uzak Doğu ve bizzat Arabistan'dan Mısır'a, Suriye'ye, Yunanistan'a ve Roma'ya kadar uzanan ticari bağlantılarda Sebe'lilerin rolü büyüktü. Hatta bu uzun ve büyük ticaret yolunun Sebe'lilerin elinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu sebepten dolayıdır ki, bu ulus, servet, mal ve mülk bakımından da ün kazanmıştı. O kadar ki, Yunan tarihçileri, Sebe'lilerin, dünyanın en zengin milleti olduğunu belirtiyorlardı. Ticaretin yanısıra tarım ve çiftçilik te Sebe topluluğunun refahında büyük rol oyunuyordu. Sebe ülkesinde birçok yerde barajlar kurulmuş ve geniş bir sulama sistemi meydana getirilmişti. Yunan tarihçileri bu memleketin tabii güzelliği, manzaraları ve refahının kasidesini yazmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in Sebe sûresinin ikinci rükû'unda da, Sebe'nin mamur ve müreffeh bir belde olduğu dile getirilmiştir.

Hüdhüd'ün, "senin müttali olmadığın bir şeye vakıf oldum" demesi demek değildir ki, Hz. Süleyman (a.s.) Sebe memleketi veya kavmi hakkında hiçbir bilgiye sahip değildi. Saltanatı, Kızıldenizin kuzey kıyısı (Akabe körfezi)na kadar uzanan Filistin ve Suriye'nin hükümdârı, aynı Kızıldenizin güney kıyısı (yemen)nın, dünya ticaret yolunu elinde bulunduran bir kavminden habersiz olması düşünülemez. Nitekim, Zebûr'daki kayıtlardın, Hz. Süleyman'dan önce babası Hz. Davûd'un bu konudaki bir duası şöyle kaydedilmiştir:

"Ey Hüdâ, hükümdâr'a (yani bizzat Hz. Davûd'a) emirlerini ve Prens'e (yani, Hz. Süleyman'a) sadakatını ihsan et... Tersis ve adaların hâkimleri hediyeler getirecekler. Sebe' ve Şiba (Sebe'nin Yemen ve Habeşistan kolları) hakimleri de çeşitli armağanlar sunacaklar." (72: 1-2 ve 10-11).

Bu bakımdan, Hüdhüd'ün söylediklerinin anlamı şudur: "Sebe'de gözlerimle gördüğüm şeyler ve meydana gelen son gelişmeleri siz daha bilmiyorsunuz."

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ
وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ
لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

24: "Onu ve kavmini Allah'ı bırakıp güneşe secde ederlerken buldum."[30] dedi. Şeytan[31] onlara amellerini süslemiş[32] de onları doğru yoldan saptırmış. Onlar hidâyete ermezler

Açıklamalar

30. Bundan anlaşılıyor ki, Sebe kavmi o sıralarda güneşe tapıyordu. Arap gelenek ve göreneklerinden de Sebe'nin ilk dininin güneşe tapmak olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim İbn İshâk bazı ulemaya dayanarak, Sebe halkının, adı Abd Şems (Güneş'in kulu veya güneşe tapan) ve lakâbı Saba olan bir kişinin soyundan geldiğini beyan etmiştir. İsrail oğullarının rivayetleri de bunu doğrulamaktadır. Bunlara göre, Hüdhüd, Hz. Süleyman (a.s.)ın mektubunu götürdüğü zaman, Sebe melikesi güneşe tapmaya hazırlanıyordu. Hüdhüd bunun üzerine mektubu melikenin önüne atıverdi.

31. Konuşma biçiminden anlaşılıyor ki, buradan başlayarak son paragrafa kadarki sözler Hüdhüd'ün sözleri değildir. Bizce, Hüdhüd'ün sözleri, "güneşe secde ederken buldum" ibaresiyle son bulmuş ve bundan sonra Yüce Allah'ın sözlerine yer verilmiştir. Bu tahminimiz, daha soraki âyette geçen "gizledikleri ve açıkladıkları her şeyi bilen Allah" sözleriyle takviye edilmiş oluyor. Bundan öyle anlaşılıyor ki, konuşan Hüdhüd ve muhatap Hz. Süleyman ve yanındakiler değil, Yüce Allah ve muhatapları kendileri ibret alsın diye bu hikâyenin anlatıldığı Mekkeli müşriklerdir. Müfessirlerden "Ruh'ul Ma'âni" adlı eserin sahibi, Allâme Âlusi de aynı tahminlerde bulunmuştur.

32. Yani, Şeytan onların mümkün olduğu kadar en çok para kazanmak ve kendi hayatlarını rahat bir hale getirmek için harcadıkları çabalarını destekledi ve akıl ve fikirleri ile bedensel güçlerini en iyi şekilde bu yolda kullanabileceklerine inanmalarına sebep oldu. Yani, ey

peygamber, senin onlar için fazla uğraşmana gerek yoktur. Onlar bu dünyadaki hayatın arkasında nasıl bir gerçeğin bulunduğunu düşünme zahmetine katlanmıyorlar. Ayrıca, dinleri, ahlâk, medeniyet-kültür ve hayat nizamlarının bu gerçeğe uyup uymadığını kontrol etme zahmetine de katlanmıyorlar. Şeytan onların işini halletmiştir ve kendilerine inandırmıştır ki, bu dünyada istedikleri bütün nimetlere sahip olduktan sonra akide, inanç ve felsefelerinin doğru mu, yanlış mı olduğunu düşünmelerine gerek yoktur. Akide ve inançların doğru olduğunun ispatı, bu dünyada istedikleri kadar para kazanmaları ve rahat bir hayat sürmeleridir!

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ
لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾

25-26: Şeytan onları, göklerde ve yerdeki bütün gizliyi meydana çıkaran,[33] gizledikleri ve açıkladıkları her şeyi bilen Allah'a secdeden men'eylemiştir.[34] Allah O'dur ki, ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O, büyük Arş'ın sahibidir.[35]

Açıklamalar

33. Yani, o Allah ki, ortaya çıkmadan önce bilinmeyen yerlerde saklı ve gizli olan şeyleri biliyor, su yüzüne çıkarıyor; toprağın karnından her ân sayısız bitkiler ve tarım ürünleri çıkarıyor ve türlü çeşit madenler fışkırtıyor ve insanların aklına ve hayaline gelmeyen şeyleri fezadan ve uzaydan dünyaya indiriyor.

34. Yani, Cenab-ı Allah'ın bilgisi her şeyi ve her yeri kapsar niteliktedir. O'nun için ister gizli, ister açık olsun, her şey aynıdır; O, her şeyi bilir.

Allahu Teâlâ'nın bu iki özelliğini örnek olarak açıklamanın amacı şu gerçeği ortaya koymaktır ki, eğer bu sapıkları Şeytan tarafından kandırılmamış olsaydı, kendisi de çaresiz olan, güneş adlı kocaman bir ateş parçasının hiçbir ibadete ve kulluğa lâyık olmadığını kolayca

anlayabilirlerdi. Onlar anlayacaktı ki, ancak kudretiyle her an yeni şeyler ortaya çıkaran ve yeni mûcizeler gösteren bilgili ve kudretli Zât tapılmaya lâyıktır.

35. Burada secde vâciptir. Bu, Kur'ân'ın tilâvet secdesinin vâcip olduğu üzerinde fakihlerin ittifak ettikleri yerlerden biridir. Burada secde etmenin amacı şudur: Bir mümin kendisinin, güneşe tapanlardan ayrı olduğunu göstermek ve hareketiyle, güneşi değil, Yüce Allah'ı tek mabûd ve secde edilecek bir varlık olarak kabul ettiğini belirtmek için secde etmelidir.

قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ
مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اذْهَب بِّكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ
فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَؤُا إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ
كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ مِن سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

27-30: Süleyman: "Bakalım, doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın. Şu mektubumu götür ve onlara bırak. Sonra yanlarından çekilip nasıl bir neticeye varacaklarına bak"[36] dedi. (Sebe' hükümdarı): "Ey seçkin cemaat, bana çok şerefli bir mektup bırakıldı. O, Süleymandandır. (Mektubun ilk satırı) Bismillahirrahmanirrahim"dir.

Açıklamalar

36. Burada Hüdhüd'ün rolü sona eriyor. Akılcı geçinen kimseler Hüdhüd'ün güçlü gözlemi, şaşırtıcı sezgisi, fark gözetme kuvveti ve son derece etkileyici anlatım gücünden dolayı kendisinin bir kuş olduğuna ihtimal vermiyorlar. Onlara göre, bir kuşun, bir ülkeden geçerken onun Sebe' memleketi olduğunu derhal anlaması, o memleketin rejiminin ne olduğunu bilmesi, oranın hükümdârının bir melikenin olması, orada güneşe tapıldığının farkına varması, Sebe melikesinin Tek Allah'a inanması gerekirken sapık bir dine inanmış olmasını bilmesi ve bütün bu gözlemlerini gelip Hz. Süleyman'a ayrıntılı bir biçimde anlatması mümkün değildir. Bu sebeple, kesinlikle dinsiz olan kişiler,

Kur'ân-ı Kerîm'in "Kalile Dimne" (Kuşlar Kitabı) gibi ifâdeler kullandığını belirtirken Kur'ân-ı Kerîm'in "akılcı" açıklamasını yapmaya kalkışan yukarıdaki kişiler Kitabullah'ın söz ve ifâdelerini çarpıtıyor ve Hüdhüd'ün zâten bir kuş olmadığını öne sürüyorlar. Ama bu baylara sormak gerek, bu iddiaları neden ve neye dayanarak ortaya atıyorlar? Bu baylar, kuşlar ve hayvanların çeşitli türlerinin güç ve yetenekleri hakkında fikirlerini kesinlikle yürütebilecek herhangi bir bilimsel bilgi ve belgelere sahip midirler? Onların bilgi dedikleri şeyler aslında kuşlar ve hayvanların hayatları ve davranışları hakkında çok yüzeysel ve yetersiz gözlemlerinin sonuçlarıdır. İnsanoğlu bugüne kadar kavuştuğu bilgi araç ve kaynaklarıyla çeşitli yaratıkların ve özellikle, kuşlar ile hayvanların ne bildikleri, ne gördükleri, ne duydukları, ne işittikleri, ne düşündükleri, ne anladıkları ve akıllarının ne yönde çalıştığını emin ve kesin bir şekilde öğrenememiştir. Ancak şimdiye kadar yapılan inceleme, araştırma ve bilimsel çalışmalardan bu yaratıkların şaşılacak derecede akıllı ve yetenekli oldukları anlaşılmıştır. Şimdi eğer bu yaratıkları yaratan Cenab-ı Allah, peygamberlerinden birine kuş ve hayvanların dilini öğrettiğini ve bu peygamberin terbiyesi sonucu bir Hüdhüd'ün diğer ülkeler hakkında topladığı bilgileri gelip o peygambere anlattığını buyuruyorsa buna inanmamız gerekmiyor mu? Onun buyruğu üzerine kuş ve hayvanlar hakkında yüzeysel ve yetersiz bilgimizi gözden geçirmek yerine kendi bilgimizi bir ölçü kabul edip bu buyruğu çarpıtmamız veya yalanlamamız akıllılık mıdır?

أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَؤُا أَفْتُونِي فِي
أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ
أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُو بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا
تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

31-33: "Bana baş kaldırmayın. Bana Müslüman olarak gelin diye yazılmıştır"[37] dedi. Yine: "Ey cemaat, bana bu işin hakkında bir fikir verin. Sizin

görüşünüz olmadan hiçbir işi yapmış değilim"[38] dedi. Cemaati: "Biz kuvvet sahibiyiz. Ve çetin savaş erbabıyız. Bununla beraber emir sana aittir. Artık bak ne emredeceksin" dediler.

Açıklamalar

37. Yani, mektub çeşitli açılardan önemlidir. Birincisi, bu mektup çok tuhaf ve olağanüstü bir şekilde gelmiştir. Bunu bir elçi veya ulak değil, bir kuş getirmiştir. İkincisi, bu mektup Filistin ve Suriye'nin hükümdarı Büyük Süleyman tarafındandır. Üçüncüsü, bu mektup dünyadaki alışıgelmiş muhaberâtın dışında Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlamıştır. Ayrıca, diğer tanrı ve tanrıçaları bırakıp sadece Allah adına mektup yazmak da alışılagelmişin dışında bir davranıştır. Bütün bunların dışında, bu mektupta bizim şirk ve isyanı terkedip Müslüman olmamız ve Hz. Süleyman'a tabi olmamızın istenmesi de bu mektubun önemini bir kat daha arttırmıştır.

"Müslüman olarak gelin"in iki anlamı olabilir: Birincisi, "müti' veya tabi olarak gelin." İkincisi, "İslâm dinini kabul edip gelin." İlk anlam, Hz. Süleyman'ın siyasi iktidarı ile ilgili olarak çıkarılabilir, ikincisi ise; peygamberliği ile ilgili olarak. Mektub'un bu her iki amaçla yazıldığı için bu çift anlamlı kelime kullanılmış olsa gerek. Egemen ve bağımsız devletler ile milletlere İslâm'ın dâveti hep bu şekilde verilmiştir. Yani kendilerinden ya Hak dinini kabul edip İslâm düzenini diğer Müslümanlarla paylaşmaları, ya da kendi bağımsızlık ve egemenliklerinden vazgeçip İslâm devletine tabi olmaları ve cizye ödeyip emniyet içinde azınlık hayatı yaşamaları istenmiştir.

38. Burada aslında "hatta teşhedûna" kelimesi kullanılmıştır ki, "siz gelmeden" veya "siz şahit olmadan" demektir. Yani, önemli konularda karar verdiğim zaman sizlerin yanımda olmanızı ve aldığım kararlara şahit olmanızı isterim. Bu kararlarda sizin görüşünüz çok önemlidir. Bundan anlaşılıyor ki, Sebe memleketinde hükümet sistemi krallık olmasına rağmen despotizm veya baskı rejimi söz konusu değildi ve önemli iç ve dış meselelerle ilgili kararlar hükûmet erkânının bir araya gelmeleriyle alınıyordu.

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا

وَجَعَلُوٓا۟ أَعِزَّةَ أَهْلِهَآ أَذِلَّةً ۖ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّى
مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌۢ بِمَ يَرْجِعُ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾
فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمَٰنَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَآ ءَاتَىٰنِۦَ ٱللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّآ ءَاتَىٰكُم ۖ
بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾

34-36: Melike: "Hükümdarlar bir memlekete girdikleri zaman, onu perişan ederler. Ve halkının en şereflilerini hor ve hakîr kılarlar.[39] Bunların işi de böyledir.[40] Ben onlara bir hediye ile elçiler göndereyim de, onun nasıl bir cevapla döneceğine bakayım" dedi. Süleyman'a elçi geldiğinde O: "Bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdiği sizin verdiğiniz hediyeden daha hayırlıdır.41 Doğrusu siz, hediyenizle böbürleniyorsunuz."

Açıklamalar

39. Bu bir cümle ile sömürgecilik ve emperyalizmin niteliği, etki ve zararları güzelce ortaya konmuştur. Hükümdarların fetihlerden fetihlere koşmaları ve fâtih milletlerin mağlup milletlere tecavüzleri hiçbir zaman iyi veya hayırlı amaçlar taşımaz. Saldırgan hükümdar veya milletlerin amacı, diğer milletlere Allah'ın ihsan ettiği nimetler, zenginlikler, ve kaynaklara el koymak, bunlardan alabildiğine yararlanmak ve mağlup ettikleri milletleri, bir gün kalkıp kendi mal ve mülklerine tekrar sahip çıkmalarına imkân bırakmayacak kadar hâlsiz ve çaresiz bırakmaktır. Saldırgan milletler bu amaçla, mağlup ettikleri milletlerin servet, kuvvet ve refahın bütün yollarını tıkarlar, benliklerini öldürürler, ekonomi, kültür ve san'atlarını yok ederler fertlerinde kölelik, birbirini yeme, birbirine ispiyonluk, egemen milleti taklit etme, kendi kültürünü hor görme ve benzeri ayıplar yaratırlar. Böylece, mağlup ve köle hâline getirilmiş milletin en kutsal ve değerli varlıklarını bile satabilecek ve küçük bir ücrete veya paraya karşılık en iğrenç işler yapabilecek kadar alçalmasına sebep olurlar.

40. Bu cümle konusunda iki eşit ihtimal vardır. Birincisi, bu Sebe melikesinin söylediği sözlerdir ve bunları daha öncesi sözlerine ilâve

olarak söylemiştir. İkincisi, bu Yüce Allah'ın sözleri olabilir ve Cenab-ı Allah bunları, Sebe Melikesini teyid etmek amacıyla söylemiş olabilir.

41. Bu cümle kibir veya iftiharla söylenmemiştir. Yani, Hz. Süleyman (a.s.) demek istiyordu ki, Ben sizin malınızı değil, imanınızı istiyorum. En azından, sizin sâlih bir nizama tabi olmanızı istiyorum. Eğer siz bu iki öneriden birini kabul etmiyorsanız, sizden servet, mal ve mülkün rüşvetini alıp sizin müşrik ve fasid bir nizamda cirit atmalarınıza izin vereceğimi sanmayın. Rabbimin bana verdikleri mal ve mülk o kadar çoktur ki, sizin mallarınıza tenezzül etmem."

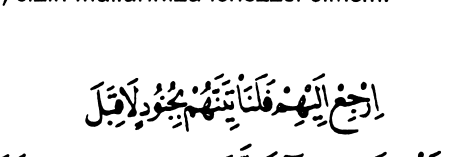

37-38: "Onlara dön. (Haber ver ki) bundan önce benzeri görülmemiş ordularla üzerlerine geleceğim[42]. Onları zelil ve hâkîr olarak memleketlerinden çıkaracağım" dedi. Süleyman[43] kendi cemaatine: "Ey cemaat, Onlar Müslüman olarak buraya gelmezden evvel Melike'nin tahtını hanginiz bana getirir?[44]" dedi.

Açıklamalar

42. İlk cümle ile ikinci cümle arasında, konuşmaya birazcık dikkat edilince kendiliğinden anlaşılabilecek ince bir boşluk bırakılmıştır. Yani, bütün konuşma şöyle olmalı idi: "Onlara dön. Hediyeleri, gönderenlere geri götür. Onlar ilk şartımızı yerine getirmeli ve Müslüman olmalıdırlar. Yoksa, bundan önce benzeri görülmemiş ordularla üzerlerine geleceğim".

43. Arada, Melike'nin elçisinin Sebe'ye geri döndüğü, Süleyman (a.s.)ın ülkesinde duyduklarını ve gördüklerini Melike'ye arzettiği ve Melike'nin daha sonra Filistin'e geldiğine dair ayrıntılar bırakılmıştır. Melike, elçisinden aldığı bilgiler üzerine Hz. Süleyman ile bizzat görüşmek için Kudüs'e gitmeye karar vermiş, bütün ordusu, hizmetçileri

ve diğer araç gereçlerle Filistin'e varmış ve Hz. Süleyman'a, dâvetini kendi ağızıyla şahsen dinlemek istediğini bildirmişti. Burada bu ayrıntılara yer verilmeyip, Melike'nin Kudüs'e varması ve bir-iki günde Hz. Süleyman'ın huzuruna çıkmayı beklemesinden bahsedilmiştir.

44. Yani, Hüdhüd'ün "büyük ve muhteşem" dediği taht. Bazı müfessirler, Hz. Süleyman'ın Melike'nin tahtını getirme emri için acayip bir gerekçe bulmuşlardır. Onlara göre Hz. Süleyman, Sebe Melike'sinin tahtını ele geçirmek istiyordu. Hz. Süleyman (a.s.) düşündü ki, eğer Melike Müslüman olursa, tahtına ve servetine el koyamayacağım. Bu sebeple Melike'nin gelmesinden önce tahtını almakta acele etti, çünkü o zamana kadar onun malları Hz. Süleyman için helâl ve mübâhtı! Allah, Allah, bir peygamberin niyeti hakkında böyle bir fikir yürütülebilir mi? Şimdi, Hz. Süleyman (a.s.)ın, tebliğin yanısıra, Melike'ye ve arkadaşlarına, Allah'ın, peygamberlerine ne büyük güç ve yetenekler verdiğini göstermek ve kendisinin Allah'ın peygamberi olduğuna inandırmak için bir mûcize de göstermek istediğine inanmamız için bir sebep var mıdır? Bazı çağdaş müfessirler biraz daha saçmalamışlar ve âyetin tercümesinin şu olduğunu ifâde etmişlerdir: "Melike için bir tahtı hanginiz bana getirir?" Halbuki, burada Arapça dil ve gramer kurallarına göre "Melike'nin tahtı", "Melike için taht"tan çok daha uygun ve doğrudur. Bu müfessirler bu anlamı şu sebepten dolayı vermeye çalışmışlardır: Hz. Süleyman'ın, Sebe Melikesinin tahtını Yemen'den Kudüs'e gelmesinden önce getirmek için emir vermesi kendisine yakışmıyor. Oysa, Hz. Süleyman'ın bu emri, Allah'ın kuvveti ve kudretini göstermek içindi.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ۝

39. Cinlerden bir ifrit: "Sen makamından kalkmadan evvel onu sana getiririm[45]. Ve bunun için kuvvet ve emniyetim vardır[46]" dedi.

Açıklamalar

45. Burada, Hz. Süleyman'ın yanındaki cinlerin, bazı günümüz "akılcı" müfessirlerince tev'il ve tahrifte bulunup iddia ettikleri gibi insanların bir ırkı mı, yoksa gerçekten cinler mi oldukları iyice ortaya çıkıyor. Gayet tabii ki, Hz. Süleyman (a.s.)ın makamında kalışı birkaç

saatten fazla sürmüyordu. Kudüs ile Sebe devletinin merkezi Mârib arasındaki mesafe en azından bin 500 mildi. Böyle bir uzaklıktan bir Melikenin tahtını hiçbir insan birkaç saat (3-4 saat) içinde getiremezdi. Amelike'nin en hızlı ve en güçlü adamı bile bunu yapamazdı. Hatta, bu mesafeyi bugünkü modern jet uçakları bile bu kadar kısa sürede katedemezler. Ve mesele sadece tahtı getirmek değildi. Yani, taht bir ormanda korumasız bir durumda bulunmuyordu ki, biri gidip onu herhangi bir direnişle ve problemle karşılaşmadan getiriversin. Asıl mesele şuydu: Taht, Melike'nin sarayında, en mütenâ yerde ve en iyi korunan bir köşede idi. Orada mutlaka bazı muhafızlar vardı ve bunu gözleri gibi koruyorlar. Bu tahtı getirmek isteyen biri yanında mutlaka bir askeri veya komando birliği bulundurmalıydı ki, koruyucularla başa çıkıp tahtı getirebilsin. Bütün bunlar, Hz. Süleyman'ın, makamından kalkmasından önce nasıl mümkün olabilirdi? Evet, bu kadar engelleri aşıp tahtı hızlı bir şekilde ancak bir cin getirebilirdi.

46. Yani, siz bana güvenebilirsiniz. Ben o tahtı kendime almayacağım veya onun bazı kıymetli taşlarını çalmayacağım.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ
يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي
لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي
غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

40: Kendine kitaptan bir ilim olan(zât): "Ben onu, gözünü yumup açıncaya kadar sana getiririm"[47] dedi. Süleyman, melikenin tahtını karşısında görünce: "Bu, Rabbimizin fazlıdır. Rabbim, beni şükür veya nankörlük mü edeceğim diye imtihan etti.[48] Şükreden, ancak kendi menfaatına şükreder. Nankörlük eden bilsin ki Rabbim tamamen müstağnidir. O, kerem sahibidir"[49] dedi.

Açıklamalar

47. Bu zat hakkında elimizde pek bilgi yoktur. Kendisinin kim olduğu, ilminin ne olduğu ve hangi kitabın ilminin onda olduğunu kesin-

likle bilmiyoruz. Bu nokta ne Kur'ân-ı Kerîm'de ne de herhangi bir hadiste açıklanmıştır. Müfessirlerden bazısı kendisinin bir melek, bazısı ise bir insan olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, insan olduğunu söyleyenler arasında kimliği hakkında ihtilâf vardır. Bazıları bu zâtın, Yahudi Rebbilerin rivâyetlerine göre bir hükümdar olan, Asaf B. Barchiah olduğunu belirtirken bazıları kendisinin Hızır (a.s.) olduğunu söylemektedir; bazıları ise başka isimler vermektedir. İmam Râzi'ye göre bu zât Hz. Süleyman'ın kendisiydi. Ama bunların hiçbiri güvenilir bir kaynak değildir. İmam Râzi'nin faraziyesi ise Kur'ân-ı Kerîm'in bağlamına bile ters düşmektedir. Aynı şekilde, Kitap hakkında da müfessirler arasında ihtilâf vardır. Bazıları bundan "levh-i mahfûz" Ve bazıları "Şeriat katabı" kastedildiğini ileri sürmektedir. Ama bunların hepsi tahmin ve kıyastan ibarettir. Benzeri tahmin ve kıyaslar, adı geçen zât'ın kitaptan elde ettiği ilim hakkında da yürütülmüştür. Biz ise sadece Kur'ân-ı Kerîm'de ifâde edilen veya kullanılan sözlerden anlaşılan anlamların doğru olduğunu söyleyebiliriz. Şunu daha emin olarak söyleyebiliriz ki, bu zât bir cin değil, bir insandı. Bu zât olağanüstü bilgilere sahipti ve bu bilgileri de Allah'ın kitabından elde etmişti. Cin kendi fiziksel gücüne dayanarak Melike'nin tahtını birkaç saatte getirebileceğini iddia ediyordu. Bu zât ise kendi ilminin gücüne dayanarak o tahtı bir ânda Hz. Süleyman'ın önüne getiriverdi.

48. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesi gösteriyor ki, bu zâtın sözleri, iri yarı cin gibi sadece iddialardan ibaret olmayıp doğru ve gerçekti ve söylediği gibi, göz kapayıp açıncaya kadar Melike'nin tahtını Hz. Süleyman'ın önüne getiriverdi. Mesalâ şu sözlere bakın, "Zât: "Ben onu, gözünü yumup açıncaya kadar sana getiririm" dedi. Süleyman, melikenin tahtını karşısında görünce."

Bu olayın tuhaf ve inanılmaz olduğu düşüncesini bir yana bırakan bir kişi bu cümleleri okursa, adı geçen zâtın yaptığı iddiadan hemen sonra iddiasını gerçekleştirdiğini anlayacaktır. Bu kadar basit olayı gereksizce çarpıtmaya ne gerek vardır? Sonra tahtı gördükten sonra Hz. Süleyman'ın "Bu, Rabbimizin fazlıdır. Rabbim, beni şükür veya nankörlük mü edeceğim diye imtihan etti" demesi, ancak bunun olağanüstü bir şey olduğu bakımından uygun ve yerinde bir ifâde olabilir. Yoksa, eğer Hz. Süleyman'ın akıllı bir hizmetçisi Melike için bir yerden çabucak bir taht yaptırıp getirmiş olsaydı, bunun için herhalde,

Hz. Süleyman "bu Rabbimin fazlıdır..." deme ihtiyacını duymazdı. Böylesine basit bir olay üzerine bir mümin hükümdârın ve hatta, Allah'ın peygamberi olan bir kişinin, kibirlenip böbürlenme ihtimali ve Allah'a şükür değil nankörlük etme ihtimalı olabilir mi?

Şimdi, bin 500 mil uzaklıktan bir tahtın göz kapanıp açılıncaya kadar getirilmesinin nasıl mümkün olduğu sorusuna gelince, zaman ve mekân ile madde ve hareket hakkında tecrübelerimiz ve müşahadelerimizle yarattığımız kavramların sınırları ancak bizim gibi fâni kişiler için geçerlidir. Cenab-ı Allah için ne bu kavramlar ne bunların sınırları bağlayıcı olabilir. Cenab-ı Allah'ın kudreti, bir taht şöyle dursun, güneş ve ondan daha büyük gezegenlere bir ânda yüzbinlerce kilometrelik yol katettirebilir. Bir emriyle bütün bu kâinatın vücuda geldiği Allahu Teâlâ'nın küçük bir işareti, Sebe melikesinin tahtını ışık hızıyla bir yerden bir yere götürmesi için yeterliydi. Aynı Kur'anı-ı Kerim'de Cenab-ı Allah'ın, bir gece kulu ve peygamberi, Hz. Muhammed'i, Mekke'den Kudüs'e götürdüğü ve geri getirdiği kayıtlı değil midir?

49. Yani, Cenab-ı Allah kimsenin minnet ve şükranına muhtaç değildir. Allah'ın saltanatında ne kimsenin teşekkürü, ne kimsenin nankörlüğü değişiklik yapabiliyor. Allahu Teâlâ, kendi kudretine ve kuvvetine dayanarak hüküm sürüyor ve hâkimiyetin kullar tarafından tanınıp tanınmamasına bağlı değildir. Aynı husus, Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde, Hz. Musa'nın ağzıyla şöyle dile getirilmiştir: "Eğer siz ve yeryüzünde bulunanların tamamı, nankörlük etseniz, şüphe yok ki, Allah şükrünüze muhtaç değildir." O kendi başına Mahmûd'dur." (İbrahim sûresi: âyet: 8). Aynı konuya, Sahih Müslim'de yer alan şu hadis-i şerifte de değinilmiştir: "Allahu Teâlâ buyuruyor ki, "ey kullarım, eğer başından sonuna kadar, bütün insanlar ve cinler, hepiniz, Allah'tan en çok korkan kişi gibi oluverirseniz, benim saltanatımda bir değişiklik olamaz. Ey kullarım eğer başından sonuna kadar, bütün insanlar ve cinler, hepiniz en kötü ve ahlâksız bir hem cinsiniz gibi oluverirseniz, saltanatımdan bir şey eksilmeyecektir. Ey kullarım, sizin hesabınıza geçirdiğim bu sizin kendi amellerinizdir ve daha sonra bunun karşılığını tam olarak size veriyorum. Onun için, hayır ve iyilik gören biri Allah'a şükretsin kötülük gören ise kendini lânetlesin."

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنظُرْ أَتَهْتَدِيٓ أَمْ تَكُونُ
مِنَ ٱلَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَآءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ
قَالَتْ كَأَنَّهُۥ هُوَ وَأُوتِينَا ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾
وَصَدَّهَا مَا كَانَت تَّعْبُدُ مِن دُونِ ٱللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِن
قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ٱدْخُلِى ٱلصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً
وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُۥ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ
إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَٰنَ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٤﴾

41-44: Süleyman:[50] "Onun tahtını tanınmaz hale getirin; bakalım tanıyabilecek mi? Yoksa tanıyamayanlardan mı olacak?"[51] dedi. Melike geldiğinde ona: "Senin tahtın böyle mi idi?" denildi. Melike: "Sanki odur.[52] Ve bize evvelce de ilim verilmişti. Ve biz Müslüman olmuştuk"[53] dedi. Onun, Allah'tan başka tapmış olduğu şey, Müslüman olmasına engel olmuştu. Çünkü, o kâfirler kavmindendi.[54] Ona: "Saraya gir" denildi. Melike onu görünce derin bir su zannederek bacaklarını sıvayıp açtı. Süleyman: "O, billûrdan yapılmış şeffaf bir saraydır"[55] dedi. Melike (Belkis) "Ey Rabbim, ben gerçekten nefsime zulmetmiştim. Şimdi Süleyman'ın beraberliğinde Âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim (Müslüman) oldum"[56] dedi.

Açıklamalar

50. Arada Sebe melikesinin Kudüs'e varması ve orada sıcak bir şekilde karşılanmasıyla ilgili ayrıntılar atlatılmıştır. Burada ise melikenin Hz. Süleyman ile görüşmek üzere sarayına gitmesinden bahsedilmiştir.

51. Bu çift anlamlı bir cümledir. Birinci anlamı şudur: Melike, ülkesinden bu kadar uzaklıkta kendi tahtını görünce kendi tahtının getirilip geterilmediğini anlayabilecek mi? İkinci anlamı şudur: Bu büyük ve şaşırtıcı mûcizeyi gördükten sonra melike, hidayete erecek mi, ermeyecek mi?

Buradaki ifâde, ile Hz. Süleyman (a.s.)ın, Sebe melikesinin tahtına göz diktiği ve ele geçirmek istediğini iddia edenler yanılmış oluyorlar. Zira, gördüğümüz gibi, bizzat Hz. Süleyman hidâyete ermesi için yaptığını ifâde ediyor.

52. Buradaki ifâde ise olaya başka bir renk vermek isteyenlerin yanlışlığını ortaya koymaktadır. "Akılcı"nın çizdiği manzara şuydu: Güya, Hz. Süleyman, Sebe melikesi için bir taht yaptırmak istiyordu ve bu amaçla birkaç kişiden "teklif" istemişti. İri yarı bir "marangoz" bu tahtı biraz uzun bir sürede yapmayı önermişti. Ama, işini iyi bilen başka bir usta bu işi derhal yapacağına garanti vermişti. Ne var ki, bütün bu mizansen, Hz. Süleyman'ın, Sebe Melikesinin kendi tahtının getirilmesiyle, ilgili emriyle darmadağın olmuş oluyor. Ayrıca, Hz. Süleymanın, tahtın gelmesinden sonra bunun kamufle edilip melikenin önüne getirilmesiyle ilgili emir vermesi, melikenin gelmesinden sonra, bu tahtın kendisine ait olup olmadığını sorması ve melikenin de, bu taht için "sanki odur" demesi bütün mizanseni altüst ediyor. Bu açık ifâdeler varken gereksizce te'vil ve tahriflere ne gerek var? Bütün bunlara rağmen taht konusunda gene bazı kuşkuları bulunanların tatmin olabilmesi için daha sonraki cümle kâfidir.

53. Yani bu mûcizeyi görmeden önce Hz. Süleyman'ın kişiliği, karakteri ve geçmişiyle ilgili aldığımız bilgilere göre sadece bir ülkenin hükümdarı değil, aynı zamanda Allah'ın bir peygamberi olduğuna inanmıştık. Tahtı gördükten ve "sanki odur" dedikten sonra, bu sözlerin de söylenmesinden sonra da, Hz. Süleyman'ın, melikenin tahtını ülkesinden getirmeyip orada bir yerde benzerini yaptırdığını iddia etmemize imkân var mıdır? Eğer bir an için farzetsek ki, Hz. Süleyman melikenin tahtının bir benzerini yaptırmıştı, o zaman güneşe tapan bir melikenin bu sözleri söylemesine ne gerek vardı: "Ve bize evvelce de ilim verilmişti. Ve biz Müslüman olmuştuk."

54. Bu cümle Cenab-ı Allah tarafından Sebe Melikesinin durumunun açıklık kazanılması için kullanılmıştır. Yani, Melike'de zıt ve inat yoktu. O, ancak kâfir bir millet içinde doğduğu için o zamana kadar kâfir kalmıştı. Aklı ermeye başlamasından sonra secde etmeye alışık olduğu nesne, onun doğru yolu bulmasında bir engel teşkil etmeye başlamıştı. Fakat, Hz. Süleyman (a.s.) ile karşılaşıp gözleri açılınca hakikatı görebildi ve bu engel derhal ortadan kalktı.

55. Melikenin gözlerini açan bu son bir şeydi. İlk şey, Hz. Süleyman (a.s.)ın mektubuydu, o mektup ki, diğer kral ve hükümdarların alışık olduğu tarzın dışında Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlıyordu. İkinci husus, Hz. Süleyman (a.s.)ın, Sebe melikesinin paha biçilmez hediye ve armağanlarını kabul etmemesiydi. O zaman melike anladı ki, bu hükümdar başka hükümdarlardan farklıdır. Üçüncü husus, Melike'nin elçisinin, Hz. Süleyman'ın son derece dürüst, temiz ve sade bir insan olduğu, sözlerinin hikmet dolu olduğu ve kulları hakka dâvet ettiğini kendisine bildirmesiydi. İşte bu hususlar, onu Hz. Süleyman ile şahsen görüşmeye sevketti. Bundan dolayıdır ki, Melike şöyle bir söz sarfetmek ihtiyacını duydu: "Bize evvelce de ilim verilmişti. Ve biz Müslüman olmuştuk" Dördüncü husus, Melike'nin muhteşem tahtının Mârib'den Kudüs'te göz açılıp kapanıncaya kadar getirilmesiydi. Bunu görünce melike, Hz. Süleyman'ın arkasında mutlaka Allah'ın gücü olduğuna inandı. En son olarak ta, dünyanın her türlü konforuna sahip olup muhteşem bir sarayda yaşayan bir hükümdarın ne kadar temiz, Allah'a ne kadar bağlı ve ne kadar alçak gönüllü olduğunu görmesiydi. Bundan dolayıdır ki, daha sonraki sözleri söylemek zorunda kaldı.

56. Hz. Süleyman (a.s.) ile Sebe Melikesinin bu hikâyesi, Kitab-ı Mukaddes'in Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid ve Yahudi Rivâyetlerinde hep ayrı ayrı şekilde ve ifâdelerle anlatılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in ifâdesi ise bunlardan tamamen değişiktir. Ahdi-Atik'te bu hikâye özetle şöyle anlatılmıştır:

"Ve Sebe Melikesi, Hüdâvend'in ismiyle ilgili olarak Süleyman'ın şöhretini duyunca, onu sorularıyla denemek üzere oraya geldi. Melike büyük hayretle Kudüs'e geldi... Süleyman'ın yanına gelince içinde kuşku yaratan birçok konularda onunla görüşme yaptı. Süleyman, bütün bu soruları cevapladı... Ve Sebe Melikesi, Süleyman'ın hikmetleri, inşa ettirdiği binayı, sofrasındaki nimetleri, ve uşaklarının oturuşları, ve hizmetçilerinin emre itaatları, ve kıyafetleri, sakileri (içki takdim edenleri) ve Hüdâvend'in evine giden merdivenlerini görünce aklına durgunluk geldi ve o Hükümdâr'a dedi ki, "senin icraatların ve aklın ve hikmetinle ilgili olarak ülkemde duyduklarımın hepsi birer gerçekti. Ama ben yine de kulaklarıma inanamadım ve buraya gelip bunları kendi gözlerimle görmek istedim. Gerçek şu ki, bana bunların yarısı bile an-

latılmamıştı. Zira, senin hikmetin ve şan ve şöhretin benim duyduklarımdan çok daha fazladır. Ne mutlu senin halkına ve senin yakın uşak ve hizmetçilerine ki, sana bu kadar yakın olabiliyorlar ve senin zekân ve hikmetinden yararlanabiliyorlar. Senin Rabbin, Hüdâvend mutlu ve kutlu olsun ki, senden hoşlandı ve seni İsrail'in tahtına getirdi..." Ve o hükümdâra 120 kantar altın, çok büyük miktarda baharat ve paha biçilmez taşlar ve mücevherler, verdi. Sebe Melikesi, Süleyman'a o kadar çok baharat verdi ki, bunu emsâli ne daha önce, ne daha sonra görüldü... Süleyman da, Melike'nin talib olduğu ve istediği şeyleri ona severek verdi. Melike daha sonra maiyetindekilerle beraber ülkesine döndü. (Hükümdârlar Bölümü 10: 1, 13. Buna benzer kayıtlar II, Tarihler Bölümü 9: 1 ve 12'de de bulunuyor).

Ahd-i Cedid'de ise Hz. İsa'nın konuşmasının sadece bu bölümü Sebe Melikesine ait olarak naklolunmuştur:

"Güney'in melikesi, Kıyamet Gününde, kendi çağına ait insanlarıyla dirilecek ve onları suçlayacaktır. Zira, o dünyanın bir ucuna Süleyman'ın hikmetini dinlemeye geldi. Ve burada, Süleyman'dan daha büyük olanın bulunduğunu görün." (Matta, (Mathew), 12: 43, Luka: 11: 31).

Yahudi rivâyetlerinde yer alan Hz. Süleyman (a.s.) ile Sebe melikesinin hikâyesi, pekçok ayrıntıları itibarıyla Kur'ân-ı Kerîm'inkine benzemektedir. Hüdhüd'ün kaybolması ve sonra gelip Sebe ve oranın melikesi hakkında Hz. Süleyman'a bilgi vermesi, Hz. Süleyman'ın onun vasıtasıyla mektup göndermesi, ve mektubun tam Melike'nin güneşe tapmaya hazırlandığı sırada önüne düşmesi, Melike'nin mektubu görüp vezirlerini toplantıya çağırması, daha sonra Melike'nin Hz. Süleyman'a hediyeler göndermesi, bunun ardından kendisinin de Kudüs,'e varması ve Hz. Süleyman'ın sarayına gidip, onun havuz olduğunu sanması, havuza girmek için paçalarını sıvaması, bütün bunlar Rebbilerin rivâyetlerinde aynen Kur'ân-ı Kerîm'inki gibi yer almaktadır. Fakat, hediyeleri aldıktan sonra Hz. Süleyman'ın verdiği cevap, melikenin tahtını bir anda Kudüs'e getirtmesi, her vesile ile Allah'ın önünde eğilmesi ve nihayet, Melike'nin onun vasıtasıyla Allah'a iman etmesi, bütün bunlar ve tapılması ve Tevhid ile ilgili kayıtlar ise bu rivâyetlerde bulunnmuyor. Fakat bu rivâyetlerde en büyük küstahlık yapılmıştır ve denilmiştir ki, Hz. Süleyman (hâşâ) Sebe melikesi ile cinsel

ilişkide bulundu ve bu gayrimeşru ilişkiden ilerde Kudüs'ü yerle bir eden Babil hükümdârı Baht Nassar (Baht Nasr) doğdu (Jewish Encyclopaedia, cilt: 11, s. 443). Bu iftira ve asılsız suçlamanın altında Yahudi âlimlerinin kötü niyetleri yatmaktadır. Yahudi ulema'nın bir grubu Hz. Süleyman'a kin ve nefret besleyegelmiştir. Bu ulema, Hz. Süleyman'a olmayacak suçlamalarda bulunmuş, kendisinin Tevrat'a aykırı davranmak, iktidar sarhoşluğuna kapılmak, kendi aklına ve zekâsına hayran olmak, kadınlara düşkün olmak, rahat ve lükse alışmış olmak ve şirk ile putperestlik yapmak gibi çirkin iftiralarda bulunmuşlardır (Jewish Encylopaedia cilt: 11, 439, 441). Bu iğrenç propagandadan dolayıdır ki, Kitab-ı Mukaddes, Hz. Süleyman'ı bir peygamber değil, bir hükümdar olarak tanımlıyor. Bu hükümdar da karakter itibarıyla, (hâşâ) İlâhi emirlerin tersine müşrik kadınların sevdâsına kapılıyor, Allahu Teâlâ'dan bıkkınlık duyuyor ve ondan başka tanrı ve tanrıçalara tapıyordu (I Bölüm, Hükümdarlar, 11: 1, 11). Bunları gördükten sonra bir insan Kur'ân-ı Kerîm'in, İsrail oğullarına ne büyük iyilik yaptığını, onların büyüklerine atılan çamurları nasıl sildiğini ve bütün bunlara rağmen, İsrail oğullarının, Kur'ân-ı Kerîm ve onu getiren peygambere düşmanlık etmekle ne kadar büyük bir nankörlük ettiklerini kolayca anlayabiliyor.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ
فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ لِمَ
تَسْتَعْجِلُونَ بِٱلسَّيِّئَةِ قَبْلَ ٱلْحَسَنَةِ ۖ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ ٱللَّهَ
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾

45-46: Andolsun[57] biz, Semûd kavmine, Allah'a ibadet edin diye kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Onlar iki fırka olup birbirleri ile çekişmeye başladılar.[58] Sâlih dedi ki: "Ey kavmim, niçin haseneden (tevbeden) evvel çarçabuk kötülüğü istiyorsunuz?[59] Allah'tan mağfiretinizi istemeli değil miydiniz? Belki merhamet olursunuz.

Açıklamalar

57. Karşılaştırınız: el-A'raf, âyetler: 73-79, Hûd: 61-68, Eş-Şuara: 141-159, el-Kamer: 23-32, Eş-Şems,: 11, 15.

58. Yani, Hz. Sâlih, dâvet ve tebliğine başlar başlamaz kavmi ikiye bölündü. Bunlardan biri imanlı ve inançlı, diğeri ise dinsiz ve müşrikti.Bu ayırımla beraber, Kur'ân-ı Kerîm'de ifâde edildiği gibi çekişme ve çatışmalar da başladı: "Kavminden kendilerini büyük görenler, onlardan iman eden zayıflara: "Sâlih'in Rabbi katından gerçekten gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyor musunuz?" (diye alayvari söz söylediler). mü'minler de: "Biz, onunla gönderilen şeye iman edenlerdeniz" dediler. Büyüklük taslayanlar (yine) : "Sizin iman ettiğinizi biz inkâr eyleriz" dediler." (el-A'raf: 75-76). Unutulmamalıdır ki, tıpkı bu durum, Mekke'de Hz. Muhammed'in bi'seti sırasında da vardı. Halk imanlı ve imansız iki gruba ayrılmıştı ve ikisi arasında amansız bir mücadele başlamıştı. Bu bakımdan, bu hikâyenin çeşitli bölümleri o zamanın şartlarına tıpa tıp uymaktadırlar.

59. Yani, ey ahmaklar, Allah'ın hayrını istemek yerine azabı istemekte niye acele ediyorsunuz? Bir başka yerde Hz. Sâlih'in kavminin ileri gelenlerinin şu sözlerine yer verilmiştir: "Ey Sâlih, eğer sen gönderilmiş peygamberlerden isen bize va'd ettiğin azabı getir". (el-A'raf: 77).

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ ۚ قَالَ
طَٰٓئِرُكُمْ عِندَ اللَّهِ ۖ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي
الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾
قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ
مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا
مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانظُرْ

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾

47-51: Onlar: "Biz, seninle ve seninle beraber bulunanlar yüzünden uğursuzluğa uğradık"[60] dediler. Sâlih: "Uğursuzluğunuz Allah katından takdir edilmiştir. Doğrusu, siz imtihana çekilen bir kavimsiniz"[61] dedi. O şehirde, eşraftan dokuz kişi vardı[62] ki, bunlar yeryüzünde fesad çıkarıyor ve iyilik etmiyorlardı. Allah adı ile yeminleşerek dediler ki: "Gece baskını yapıp Sâlih'i ve ailesini öldürelim. Sonra velisine[63]: "Biz o ailenin helâkinde hazır değildik. Gerçekten biz doğrusu söyleyenleriz[64]" diyelim". Onlar, bir hile düşündüler. Biz de onların haberleri olmadan hilelerini alt üst ettik.[65] Bak, onların hilelerinin akıbeti nasıl oldu! Biz hem kendilerini hem de kavimlerini toptan helâk ettik.

Açıklamalar

60. Yani, onlar demek istiyordu ki, "senin bu tebliğ ve dâvetin bize çok uğursuz geldi. Sen ve senin yandaşların, atalarımızın dinini reddedip başka bir dini benimsediğiniz günden beri bize her gün bir belâ veya âfet isabet ediyor. Çünkü, mabûtlarımız kızmış ve öfkelenmişlerdir." Bu sözler, kendi peygamberlerinin uğursuz olduğuna inanan birçok müşrik milletin sözlerine benziyor. Nitekim, Yasin sûresinde bir milletin kendi peygamberlerine şöyle dediği ifâde olunmuştur: "Biz sizin yüzünüzden uğursuzlaştık". (Âyet: 18). Aynı şeyleri Fir'avn'ın kavmi, Hz. Mûsa'ya da söylüyordu: "Onlara iyilik gelince "Bu bizim hakkımızdır" derler. Bir fenalık isabet edince Mûsa ve onunla beraber olanlara uğursuzluk yüklerlerdi." (el-A'raf: 131). Hemen hemen buna benzer şeyler Mekke'de Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında da söyleniyordu.

Bu sözlerin bir başka anlamı da şu olabilir: "Senin gelişinle milletimiz ikiye bölündü. Biz daha önce aynı dinde olan tek bir millettik. Ama, sen öyle uğursuzsun ki, gelişinle kardeş kardeşe ve oğul babasına düşman oluverdi. Milletimizde bizim sevmediğimiz başka bir grup çıktı. Bunun sonu bizce hiç iyi değildir." Hz. Muhammed (s.a.v.)in muhalifleri de aynı suçlamayı sık sık yapıyorlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) dâvetine başladıktan kısa bir süre sonra, Ebu Talib ile görüş-

meye gelen Kureyş Heyeti de şöyle bir ifade kullanmıştı: "Senin ve atalarının dinine muhalefet eden, milleti ikiye bölen ve bütün herkesi aptal yerine koyan yeğenini bize teslim et." (İbn Hişam, Cilt: I, s. 285). Hac mevsiminde dışardan gelecek hacıların, Hz. Muhammed'in tebliğinden etkilenmelerini önlemek için de Kureyşli kâfirler aralarında istişare edip kendilerine şunları söylemeyi kararlaştırmışlardı: "Bu adam bir sihirbazdır. Bu adamın büyüsü yüzünden kardeş, kardeşten, karı, kocadan ve oğul, babadan kopuveriyor". (İbn Hişam, s. 289).

61. Yani bu iş sizin sandığınız gibi değildir. Sizin anlamadığınız, asıl mesele, benim gelişimle imtihanınızın başlamasıdır. Ben gelene kadar ceheâletin tam içinde idiniz; Hak ile Bâtıl arasındaki farkı bilmiyordunuz, ak ile karayı seçemiyordunuz; en kötü insanler en iyi mevkiye geliyor ve şan ve şöhret kazanıyordu; buna karşılık yetenekli ve akıllı kimseler sürünüyordu. Fakat şimdi artık bir değer ölçünüz vardır. Şimdi meydanın ortasında herkesi değerine göre ölçen bir terazi vardır. Şimdi Hak ile Bâtıl karşı karşıyadırlar. Hakkı kabul eden, şimdiye kadar hiçbir değeri olmasa dahi, terazide ağır olacaktır. Buna karşılık şimdiye kadar en büyük kişi olsa dahi, Bâtıl inançlarında ısrar etmesi halinde terazide çok hafif gelecektir. Artık kimin hangi aileye ve sülâleye ait olduğu, ne gibi imkân ve kaynaklara sahip olduğu ve ne kadar güçlü olduğuna göre değil, kimin kaderini doğruluğa ve kimin yalana bağladığına göre karar verilecektir.

62. Yani, her biri geniş bir topluluğa hakim olan 9 kabile reisi.

63. Yani, Hz. Sâlih (a.s.)in kabilesinin reisi, ki eski kabile örf ve âdetlerine göre kan davasını gütme hakkına sahipti. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında amcası Ebu Tâlib de aynı durumda idi. Kureyş kâfirleri de, Benî Haşim'in reisi olma sıfatıyla Ebu Talib'in, yeğeninin ölümünün intikâmını almak için korkunç bir mücadeleyi başlatacağı korkusuyla Hz. Peygamber (s.a.v.)i öldürmekten çekiniyorlardı.

64. Mekkeli kabile reisleri de Hz. Peygamber (s.a.v.)e karşı tıpkı aynı komployu hazırlamışlardı ve onu Medine'ye hicreti sırasında aynı şekilde öldürmeyi plânlamışlardı. Yani, her kabileden bir kişi bir araya gelip Hz. Peygamber'e saldıracak ve bu şekilde Benî Haşim'in bütün kabilelerle savaşması imkânsız hale getirilecekti.

65. Yani, Semûd kavminin ileri gelenleri, plânladıkları gibi, gece

vakti Hz. Sâlih'in evine saldırmadan önce onlara Allah'ın azabı geliverdi. Bu azâb, sadece kendileri değil, bütün Semûd kavminin mahvolmasına yol açtı. Öyle anlaşılıyor ki, Semûdlular, Hz. Sâlih'i öldürme plânını dişi devenin öldürülmesinden sonra hazırladılar. Hûd sûresinde belirtildiği gibi, dişi devenin boğazlanmasından sonra Hz. Sâlih üç günlük mühlet kaldığını, bundan sonra azâbın geleceğini söylemişti. Bunun üzerine Semûdlular şöyle düşünmüş olabilirler: Sâlih'in bizi korkuttuğu azâbın geleceği yok; neden biz dişi devesinden sonra onun işini de bitirmeyelim? Hz, Sâlih'in evine baskın düzenlemek için kararlaştıkları gece de, herhalde, azâbın geleceği gece idi ve o gece bunlar baskın düzenlemeden Allah'ın gazabı ve azâbı kendilerini yakalayıverdi.

فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا ۗ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنجَيْنَا الَّذِينَ
آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

52-53: İşte evleri... Zulümleri yüzünden çökmüş ve ıpıssız kalmıştır. Şüphesiz bunda, bilen bir kavim için ibret ve nişâne vardır.[66] Biz iman edip sakınanları daima kurtardık.

Açıklamalar

66. Yani cahiller sayılmıyor, onlar söz konusu değildir. Cahiller diyecekler ki, Semûd kavminin yok olmasına sebep olan zelzelenin, Hz. Sâlih veya dişi devesiyle hiçbir ilgisi yoktur; bu gibi şeyler doğadaki değişikliklerden ileri geliyor. Tabii âfetler veya felâketler, insanların inançlı veya inançsız oldukları, merhametli veya zâlim olduklarına göre gelmiyor. Ahlâksızlık, fuhuş, fısk ve fücûrün, haddinden fazla arttığı için filan memlekete zelzele veya kasırganın geldiği veya filan bölgenin sel ve benzeri âfetlerle altüst olduğu yolundaki iddialar sadece birer va'az ve telkin numaralarıdır! Fakat ilim ve irfâna sahip bir millet biliyor ki, bu kâinata kör (hâşâ) ve sağır (hâşâ) bir Allah hükmetmiyor. Aksine, o insanların kaderini çizen bilgili ve bilge bir varlıktır.

Onun kararları tabiata veya tabii sebeplere değil, tabiat ve tabii sebepler O'nun kararlarına bağlıdırlar. Allah nezdinde milletlerin yükselmesi veya batırılmasıyla ilgili kararlar gözü kapalı alınmaz, aksine bu kararlar hikmete ve adâlete dayalı olur. O'nun kanunlarında bir kanun da ceza ve mükâfatla ilgilidir. Kim neyi hakk ediyorsa onu bulacaktır. Bu gerçekleri bilenler, zelzelenin sadece bir tabiat olayı olarak bir yana bırakamazlar. Bunu kendileri için Allah'ın bir uyarısı olarak görürler ve bundan ders almaya çalışırlar. Bu anlayışlı kişiler, Cenab-ı Allah'ın, kendi yarattığı ve refah içinde yaşattığı bir milleti helâk etmesinin ahlâki sebeplerini anlamaya çalışır, Allah'ın gazabı ve azabını gerektiren yollardan sakınıp O'nun rahmetine giden yolu izlerler.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ
ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ
شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

54-55: Lût'a da[67] (peygamberlik vermiştik), O kavmine: "Fenalığını gördüğünüz halde hâlâ onu yapacak mısınız?"[68] "Siz, kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yaklaşır mısınız? Doğrusu siz, ne yaptığınızı bilmez bir kavimsiniz"[69] dedi.

Açıklamalar

67. Krş. el-A'raf, âyetler: 80-84, Hûd, 74-83, el-Hicr: 57-77; el-Enbiya: 71-75, Eş-Şuara: 160-174, el-Ankebût: 28-75; Es-Saffât: 133-138, el-Kamer: 33-39.

68. Bu buyruğun çeşitli anlamları olabilir ve sanırız, bunların hepsi geçerlidir. Birincisi, siz bu fiilin fenalığını, kötü tarafını bile bile bunu yapıyor ve günâh işliyorsunuz. İkincisi, bir erkeğin cinsel isteğinin karşılanması için kadının yaratıldığını, ve bir erkek ile bir kadın arasındaki cinsel farkın ne olduğunu da çok iyi biliyorsunuz; fakat, siz daha üstün bir zevk ve tabii bir fiili bir yana bırakıp gayri tabii bir fiilde ısrar ediyorsunuz. Üçüncüsü, siz bu iğrenç emeli, hayasızca ve herkesin

gözlerinin önünde yapıyorsunuz. Nitekim, Ankebût sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Siz toplantınızda edepsizliği yapıp duracak mısınız?" (âyet: 29).

69. Burada, "ne yaptığınızı bilmez" veya "cehâlet" kelimesi, aptallık, alçaklık ve edepsizlik anlamında kullanılmıştır. Bazen biz Urduca'da da, edepsizce söz ve hareketlerde bulunan, ileri geri konuşan, küfür ve çirkin sözler sarf edenler için "ne yaptığını bilmez bir şekilde hareket ediyor" veya "cahillik ediyor" diyoruz. Bu kelime Arapçada da, aynı şekilde kullanılıyor. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur: "Kendilerine cahiller lâf attıklarında "Allah size selâmet versin" derler". Furkân sûresi. Fakat bu kelimeyi salt "bilgisizlik" anlamında da alsak, şöyle bir anlam çıkarmamız mümkündür: "Siz, yaptığınız hareketlerin sonucunu bilmiyorsunuz. Siz bunun bir cinsel zevk yolu olduğunu biliyorsunuz, ama bu son derece çirkin, iğrenç ve aşağılık fiil için ne büyük cezaya çarptırılacağınızı bilmiyorsunuz. Allah'ın gazabı ve azabı size inmek üzeredir, ama siz akıbetinizden habersiz, çirkin emellerinize devam ediyorsunuz."

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ
قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا
امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا
فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ
الَّذِينَ اصْطَفَى آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

56-59: Bana karşı kavminin "Lût ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar, temizliğe gayret eden insanlardır" demek oldu. Bunun üzerine biz O'nu azap göreceklerden olmasını takdir ettiğimiz[70] karısından başka bütün ailesini kurtardık. Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, inzârdan mütenebbih olmayanların yağmuru ne fena idi. De ki:[71] "Allah'a hamdolsun. Ve mümtaz kıldığı kullarına selâm olsun. Allah mı daha hayırlıdır, yoksa (kâfirlerin) şirk koştuğu şeyler mi?"[72]

Açıklamalar

70. Yani, o kadının müşrik kavmiyle birlikte helâk olacağı Hz. Lût'a önceden bildirilmişti.

71. Buradan ikinci hutbe başlıyor ve bu, hutbenin ilk sözleridir. Bu girişle, Müslümanların kendi konuşmalarına nasıl başlamaları gerektiği ortaya konmuştur. Bu sebeple, gerçekten İslâmî düşünce ve eğilime sahip olanlar konuşmalarına Allah'a hamd ederek ve iyi kullarına selâm vererek başlarlar. Ne var ki, çağımızda böyle bir giriş veya başlangıç tuhaf karşılanıyor ve "gericilik" olarak nitelendiriliyor. Zamanımızda "ilerici" ve "aydın" geçinen Müslüman konuşmacılar, konuşmalarına bu şekilde başlamaktan adeta çekiniyor ve utanıyorlar.

72. Görünüşte bu soru tuhaf karşılanabilir. yani, Allah'ın mı yoksa, kâfirlerin şirk koştukları tanrıların mı, daha iyi olduğu yolundaki soru zihinlerde bazı şüpheler uyandırabilir. İşin aslı şu ki, müşriklerin tanrılarının herhangi bir hayırlı tarafı olmadığı gibi, Allah'ü Teâlâ ile kıyaslanamazlar. Zâten, müşrikler de kendi tanrılarını Allah ile mukayese etme cür'etini gösteremiyorlardı. Fakat burada bu soru, kendileri-

ne, hatalarını düzeltmek için sorulmuştur. Bilindiği gibi, dünyada hiçbir kimse menfaatı olmayan bir şeyi yapmaya pek yanaşmaz. Eğer müşrikler Allah'ı bırakıp mabûtlarına tapıyor, ihtiyaçları için onlara başvuruyor, onlara namaz ve niyazda bulunuyor ve onlara yalvarıyorlarsa elbette ki, onlarda hayır görüyor ve menfaatları icabı böyle yapıyorlardı. Onun için, burada açıkca denilmiştir ki, "Allah mı daha hayırlıdır, yoksa mabûtlarınız mı?". Müşrikler bu soruyu cevaplandıracak durumda değillerdi. Müşriklerin en koyusu bile kendi mabûtlarının daha hayırlı veya iyi olduğunu iddia edemezdi. Diğer tarafta, Allah'ın mabûtlardan daha iyi olduğunu kabul edince, din ve inançları temelden yıkılırdı. Çünkü daha iyi bir şey varken daha kötüsünü tercih eden akılsız ve aptal sayılırdı.

Kur'ân-ı Kerîm böylece konuşmanın ta ilk cümlesiyle muhaliflerini cevapsız ve çaresiz bıraktı. Bundan sonra da, Cenab-ı Allah'ın çeşitli mucize ve kudretlerine işaret edilerek bunların kimin cilvesi olduğu soruldu. Bu nesneleri yaratan ve ayakta kalmalarına sağlayan Allah'tan başka birinin olup olmayacağına dikkat çekildi ve denildi ki, "eğer gerçekten bu konularda Allah'ın ortakları yoksa, siz niye başka başka tanrılar edinmişsiniz?"

Rivâyetlere göre, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bu âyeti okunduğunda her zaman "Hayır, en iyi Allah'tır, O her zaman kalıcıdır ve Büyük ve üstündür" diye eklerdi.

أَمَّنْ خَلَقَ
السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا
بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا
أَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾

60: Gökleri ve yeri yaratan, sizin için gökten su indirip onunla güzel bahçeler yapan kimdir? siz onların ağaçlarını bile bitiremezdiniz. Allah ile beraber başka bir ilâh var mıdır?[73] Hayır, onlar haktan sapan bir kavimdirler.

Açıklamalar

73. Müşriklerden hiçbiri bu işleri Allah'tan başka kimsenin yapmış olabileceği veya bu işlerde Allah'ın başka ortakları bulunabileceği yolundaki bu soruya olumlu cevap veremezdi. Kur'ân-ı Kerîmde bir başka yerde Mekkeli kâfirler ile Arap müşrikler hakkında şöyle buyurulmuştur: "Yemin olsun ki, onlara 'gökleri ve yeri kim yarattı' diye sorsan "Gâlip, Kaadir ve Alîm olan (Allah) yarattı" derler," (ez-Zuhruf: 9). Yine aynı sûrede şöyle buyurulmuştur: "Onlara, "kendilerini kimin yarattığını sorsan", "Allah" derler. Öyleyse nasıl çevriliyorlar?" (Âyet: 87). Başka yerlerde de şöyle denilmiştir: "Eğer onlara gökten suyu indirip onunla ölümünden sonra yeri canlandıran kimdir?" diye sorsan, "Elbette Allah'tır" derler," (el-Ankebût: 63), ve: "De ki, gökten ve yerden size rızık veren kimdir? O kulaklara ve gözlere malik olan kimdir? Diriyi ölüden ve ölüyü diriden çıkaran kimdir? Bütün işleri de biliyorlar ki, kâinâtın yaratıcısı ve bu kâinatı sevk ve idare eden Allahu Teâlâ'dır. Bu bakımdan, o müşriklerden en katısı bile, tanrılarının bu işlerde Allah'a ortak olduklarını iddia edemezdi. Çünkü, böyle iddia eder etmez, aynı topluluğa bağlı binlerce kişi onu derhal yalanlar ve inançlarının böyle olmadığını kesinlikle ortaya koyarlardı.

Bu soru ve bundan sonra sorulan sorularla, sadece müşriklerin bâtıl inançları tekzip edilmemiş, aynı zamanda dinsizlerin maddeciliği de şiddetle reddedilmiştir. Meselâ ilk soruda yağmuru yağdıran ve bunu vasıtasıyla bitki, ot ve ağaçları yetiştirenin kim olduğu sorulmuştur. Şimdi biraz düşünelim, topraktan binbir çeşit bitki ve ağaçların çıkması ve taptaze kalması için gerekli olan topraktaki çeşitli kimyasal maddeler, bizzat toprağın uygun miktarı ve kalitesi, gerek bitkiler, gerekse diğer canlıların yaşabilmesi ve beslenmesi için gerekli olan belli bir kalite ve miktardaki su, bu suyun okyanuslardan kaldırılıp bulutlar şeklinde çeşitli mıntıkalara rüzgâr aracılığıyla ulaştırılması ve dünyanın her tarafında belli ber mevsim ve zamanda yağmura dönüştürülüp yağdırılması, gerek nebât, gerekse insan ve hayvanların doğup büyümesi, beslenmesi ve yaşaması için lâzım olan belli miktardaki toprak, rüzgâr, hava, su, ısı v.s.nin sağlanması ve cansızların diğer her türlü ihtiyaçlarının karşılanması, bütün bunlar büyük bir Plâncı, dâhi bir Teşkilâtçı ve üstün bir varlığın iradesi, kabiliyeti, kuvvet ve kudreti olmaksızın mümkün olabilir miydi, gerçekleşebilir miydi? Bütün bunlar

bir rastlantı olabilir mi? Bir rastlantı veya beklenmedik bir gelişme, bu kadar düzenli ve saat gibi tıkır tıkır çalışan bir düzen meydana getirebilir mi? Hem, öyle bir düzen mi, bunlerce, yüzbinlerce, hatta, milyonlarca yıldan beri aynı şekilde ayakta durmaktadır ve hiçbir eksikliğe ve aksaklığa uğramamıştır. Onun için, sadece inatçı biri bunun bir rastlantı olabileceğini söyleyebilir, akıllı bir insan böyle bir şey demez.

أَمَّن جَعَلَ
الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ
بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

61: Yeni bir mesken yapan,[74] ortasından nehirler akıtan, onda sabit dağlar yaratan ve iki deniz arasına bir perde koyan kimdir?[75] Allah ile beraber başka bir ilâh var mıdır? Hayır, çoğu bilmez cahillerdir.

Açıklamalar

74. Yeryüzünün, sınırsız ve rengarenk nüfusu için oturma yeri olması basit bir hadise değildir. Yer küremiz uzayda bir boşlukta bulunmaktadır. Asıldığı bir direk veya kancası yoktur. Üzerinde durduğu bir kalıp ta yoktur. Bu yusyuvarlak şey havada durmaktadır. Fakat yine ne bir dengesizlik, ne bir sarsıntı veya titreşim vardır. Yer küremizde en ufak fiziksel ve kimyasal değişiklikler yüzünden korkunç depremlerin meydana geldiğini biliyoruz. Bu sebeple, dünyamız mihverinde sağlam ve titreşimsiz durmasaydı, sürekli ve çok büyük depremler nedeniyle büyük tahribâta uğrar, hatta paramparça olurdu. O zaman üzerinde ne insanlar bulunurdu, ne bitki veya diğer canlılar. Yer küremiz düzenli bir şekilde güneşin önüne çıkar ve arkasına girer, bazen güneşe yaklaşır, bazan bundan uzaklaşır. Bu olmasaydı ve yer küresinin sadece bir yanı güneşin önünde bulunsaydı, yine insan nüfusunun bulunması imkânsız olacaktı. Dünyamız atmosfer denilen 500 mil kalınlığında bir hava tabakasıyla çevrilidir. Bu hava tabakası bir bakıma, dünyamızın savunma hattıdır ve bizi günde saniyede 30 millik bir hız-

la dünyaya düşen 20 milyon göktaşının korkunç bombardımanından korumaktadır. Aynı hava tabakası ısıyı da kontrol altında tutmakta, denizlerden suların buhar olarak üzerimize bulut gibi gelmesini ve yağmur olarak yağmasını sağlamakta ve gerek insan, gerekse hayvan ve bitkilere gereken oksijen, hidrojen ve diğer gazları temin etmektedir. Kısacası, bu hava tabakası da olmasaydı yer küremizde herhangi bir hayat belirtisi olmayacaktı. Yeraltı kaynakları da insan, hayvan ve bitkiler için büyük önem taşımaktadır. Muhtelif madenler, kimyasal maddeler ve yeraltı zenginlikleri, canlıları sadece yaşama imkânı sağlamıyor; ayrıca, refah ve mutluluklarını da güvence altına alıyorlar. Yer küremizde denizler, ırmaklar, nehirler, göller, kaynaklar, dereler ve pınarlar ile yeraltı su kaynakları şeklinde geniş su rezervi sağlanmıştır. Dağlarda ve tepelerde dondurulmuş su depoları vardır. İnsan, hayvan ve bitkilerin yaşamalarını kolaylaştırmak amacıyla sağlanmış olan ana unsurların, yani su, rüzgâr ve toprağın belli bir uyum ve orantı içinde olması ve her şeyin derli toplu bulunması için dünyamıza yer çekimi özelliği verilmiştir. Bütün bu faktörler birleşip dünyamızın yaşanacak bir gezegen haline gelmesine sebep olmuşlardır. Ayrıca, yeryüzünde bulunan su, rüzgâr ve diğer nesnelerin bir arada bulunmalarını sağlamak amacıyla çok uygun miktar ve ölçüde yer çekimi konmuştur. Bu yer çekimi az olsaydı, ne suyu, ne rüzgârı tutabilirdi ve ısı o kadar yüksek olurdu ki, burada yaşamak imkânsızlaşırdı. Diğer tarafta, eğer yer çekimi fazla olsaydı, atmosfer çok ağırlaşır, hava basıncı artar, buharların yukarıya doğru yükselmesi zorlaşır, yağmur yağmaz, soğuklar artar ve yeryüzünün ancak çok küçük bir bölümünde yaşamak mümkün olurdu. Ayrıca, buna karşılık ağırlıkları o kadar çok olurdu ki, bir yerden bir yere hareket etmeleri mümkün olamazdı. Bunun dışında şu husus da unutulmamalıdır ki, yer küremiz, güneşe belli bir mesafede tutulmuştur; bu mesafe burada insan ve diğer canlıların yaşamaları için idealdir. Şayet yer küremiz güneşten fazla uzaklıkta olsaydı, daha az ısınır, ısısı çok düşük olur, hava değişikliklerinin süresi uzar ve üzerinde yaşamak hemen hemen imkânsız olurdu. Bunun tersine aralarındaki mesafe az olsaydı, ısı ve sıcaklık fazla olur ve diğer faktörlerle birlikte insan ve diğer benzeri yaratıkların yaşamaları için imkânsız hâle gelirdi.

Yeryüzünün insanlar ve diğer canlılar için yaşanabilir hale gelmesinin faktör, sebep ve orantıları işte bunlardır. Aklı başında olan bir

kimse bu müthiş nizam ve âhengin bir tesadüf olmadığını derhal anlayacaktır ve diyecektir ki, bu harikâ düzeni yaratan ve sürdüren herhangi bir tanrı, tanrıça, dev, cin, melek, ruh veya evliya değil, mutlaka en güçlü ve en kudretli varlık olan Allah'tır.

75. Yani, yeryüzünde bulunan tatlı ve tuzlu su rezevleri, ki hiçbir zaman birbirine karışmazlar. Yeraltı su kaynakları çoğu zaman aynı bölgede hem tatlı, hem tuzlu olurlar. Bazan tuzlu deniz suyunun tam ortalarında tatlı su kaynakları da bulunur ve bunar birbirinden kolayca ayırtedebileceği için deniz yolcuları veya çevredeki insanlar tatlı suyu içmek için kullanırlar (Tafsilât için bk: Tefhimü'l-Kur'ân, el-Furkân sûresi, dipnot: 68).

أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ
وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

62: Sıkıntıya düşen kimse dua ettiği zaman, onun duasını kabul edip fenalığı gideren,[76] sizi yeryüzünde her şeye hâkim kılan kimdir?[77] Allah ile beraber başka bir ilâh var mıdır? Ne az düşünüyorsunuz!

Açıklamalar

76. Arap müşrikler insanlara gelen her türlü âfeti ve kötülüğü giderinin sadece Allah olduğunu kabul ediyorlardı. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif yerlerde denilmiştir ki: "Ey müşrikler, size bir âfet veya fenalık gelince Allah'ı hatırlıyorsunuz, ama fenalık geçer geçmez Allah'a başkalarını ortak koşuyorsunuz" (Ayrıntılar için bk: Tefhimü'l-Kur'ân, Cilt: I, el-En'am, dipnot: 29, 41, II, Yunus, âyetler: 21-22, dipnot: 31, en-Nahl, dipnot: 46, el-İsrâ, dipnot: 84). Sadece Arap müşrikler böyle değildi; dünyanın diğer müşrikleri de böyle idi ve böyledirler. Meselâ, dinsizliğe ve Allahsızlığa karşı kampanya sürdürmekte olan Rus komünistleri, İkinci Dünya Savaşında Almanların saldırısı sonucu zor duruma düşünce Allah'ı yardıma çağırmak zorunda kaldılar.

77. Bunun iki anlamı vardır: Birincisi, Cenab-ı Allah bir nesilden sonra başka bir nesli ve bir milletten sonra başka bir milleti kuvvet ve

iktidar sahibi yapıyor. İkincisi, Cenab-ı Allah size dünyada tasarruf ve hâkimiyet imkânları sağlamıştır.

أَمَّن يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَن يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ
أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

63: Size karaların ve denizlerin karanlıklarında yol gösteren kimdir?[78] Rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen kimdir?[79] Allah ile beraber başka ilâh var mıdır? Allah, onların şirk koştukları şeylerden çok yücedir.

Açıklamalar

78. Yani, Cenab-ı Allahu Teâlâ, yıldızlar vasıtasıyla sizlerin, geceleri yol almanızı kolaylaştırmıştır. Karada veya denizde yolculuk sırasında insanların yollarını tâyin etmeleri, mesafelerini öğrenmeleri ve gidecek yerleri tesbit etmelerinde yardımcı olunması da Allah'ın hikmetli tedbirlerinden biridir. Gündüz yolculuk esnasında bir insana yolculuğu sırasında muhtelif hava şartları, işaretler ve güneşin doğuşu ve batışı arasındaki süreler, gece ise karanlıkta yıldızlar ve mehtap yardımcı olurlar. en-Nahl sûresinde bütün bunlar, Allah'ın nimet ve ihsanları olarak zikredilmiştir (âyet: 16).

79. Burada, rahmetten, gelişini rüzgârların müjdelediği yağmur kastedilmiştir.

أَمَّن يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

64: Halkı yaratıp duran, sonra onu iade edecek olan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran kimdir?[81] Allah ile beraber başka bir ilâh var mıdır? De ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz delilinizi gitirin"[82]

Açıklamalar

80. Bir cümlede anlatılan bu basit mesele öyle ayrıntılar taşıyor ki, insan bunu ele alıp inceledikçe Allah'ın varlığı ve tek oluşuyla ilgili olarak birbirinden ilginç deliller bulmaya başlıyor. İlk önce yaratılış meselesine bir göz atalım. İnsanoğlu şimdiye kadar hayatın nerden ve nasıl geldiğini keşfedememiştir. Şimdiye kadar yapılan ve kabul edilen bilimsel deneylere göre cansız maddenin evrimi veya oluşumuyla hayâtiyet kendiliğinden ortaya çıkmaz. Evet, dinsizlerin inanışlarına göre gerekli olan bütün elemanlar uygun orantıda bir araya gelince hayat kendiliğinden meydana gelmiş oluyor; ama, bilimle hiçbir ilgisi olmayan bu bir kuramdır. Ve matematiğin kanunlarından, "Tesadüf Kanunu"nu bu kurama göre tatbik etmeye çalıştığımız zaman gerçekleşme imkânını sıfır olduğunu göreceğiz. Şimdiye kadar laboratuvarlarda cansız maddelerden canlı organizma çıkarmak konusundaki bütün bilimsel deneyler başarısız kalmıştır. Bu gibi deneyler ve çalışmalar sonunda sadece D.N.A. denilen madde yaratılabilmiştir. Bu da, canlı hücrelerde bulunan maddedir, ve hayatın özü olsa dahi, kendisi hayat veya canlı değildir. Hayat kendi başına bir mucizedir ve bunun bilimsel bir açıklaması olmayıp sadece bir Yaratan'ın emir, irâde ve plânının sonucu olduğu söylenebilir.

Bu hususta bazı diğer noktalara da bir göz atalım. Hayat, tek ve soyut bir biçimde olmayıp çeşitli türlerde görülüyor. Zoologların ve jeologların tahminlerine göre halen yeryüzünde hayvanların bir milyon ve bitkilerin 200 bin çeşidi vardır. Bu milyonlarca tür kendi yapı ve özellikleri bakımından birbirinden o kadar farklıdır ve dünyanın doğşundan beri bu hüviyetlerini öylesine muhafaza edegelmektedir ki, hiç bir Darwinci ve hiçbir dar görüşlü ve sapık düşünceli bilim adamının aklı bunlara ermez ve iyi bir şekilde kavrayamaz. Bugüne kadar bir türün yapı ve özellik sınırlarını aşıp başka bir türün yapı ve özelliklerine geçiş sürecinde olduğunu gösteren tek bir zincir bulunamamıştır ki, buna dayanılarak iki ayrı tür arasında bağlantı kuralım. Fosillerin bütün bir silsilesinde bunun bir örneği yoktur. Bugüne kadar hangi türden hayvan ve insanlar bulunmuşsa hep kendi türünün yapı ve özelliklerini taşımışlardır ve başka türleriyle bağlantısı olduğu yolundaki iddia ve

varsayımlar boşa çıkmıştır. Fakat iyi niyetli, objektif ve geniş görüşlü bir insan bütün bunların Büyük bir Varlığın muazzam bir plân ve sistemi olduğunu anlatmakta gecikmeyecektir.

Yaratılışın ilk aşaması budur. Şimdi de yaratılışın tekerrürü meselesine eğilelim. Yaradan, her hayvan ve bitki türünün yapısında ve organizmasında öyle akıl almaz bir düzen ve uyum oluşturmuştur ki, bunlar aynı türden olanların sayısız olarak binlerce yıl ve yüzbinlerce yıl kuşaktan kuşağa doğmalarına rağmen herhangi bir değişikliğe ve eksikliğe uğramamıştır. Bir kuşaktan başka bir kuşak doğduğu zaman temel yapı ve özelliklerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Aslında her mahlûk ve bitki kendi başına birer fabrika ve makinadır. Bu milyonlarca fabrika ve makinanın tek bir parçası bile arızalanmaz, bozulmaz ve kendi türünden başkasını üretmez. Bu sayısız üreme fabrikalarından hiçbirinin, başka bir yapıya veya özelliğe sahip bir türü ürettiği görülmemiştir. Zooloji, (Genetics) veya hayvanat ilminin son bulguları bu hususta bize şaşırtıcı deliller vermektedirler. Her bitkiye, kendi türünü tekrar üretme ve çeşitli nesillere kadar bu ameliyeyi devam ettirme selâhiyeti verilmiştir. Ayrıca, tekerrür etmiş olan ve üreme olayından sonra her tür, başka bir türden farklı olmaktadır. Bunların birbirleriyle karışması söz konusu olamaz. Bitkilerde üreme'leri ve nesillerini korumaları için gereken bütün öğe ve etkenler minnacık bir hücreye konmuştur. Bu minik laboratuvar, her bitkinin kendi türüne göre doğması ve yetişmesini sağlamaktadır. Bundan dolayıdır ki, bir buğday tohumundan dünyanın neresinde olursa olsun, her zaman ancak buğday yetişmektedir. Hiçbir zaman buğday ağacından arpa doğmamıştır. Aynı durum hayvanları ve insanlar için de geçerlidir. Bunlardan hiçbiri tesadüfen veya âniden doğmamıştır. bir defa doğduktan ve yetiştikten sonra da bu faaliyet durmamıştır ve hayat kendisini tekrar etmeye devam ettirmektedir. Her tarafta, mükerrer yaratılışın muazzam fabrikası işlemektedir ve her türden aynı tür bireyleri doğurup büyümektedir. Eğer bir kişi, üreme ve yetişmenin bu küçük tohumunu mikroskopla görürse, her türlü biçimsel ve ırksal özelliklerini taşıyan türün, üreme ve türüne sisteminin bütün karmaşık mekanizmasını farkedebilir ve böylece bütün bunların kendi başına veya tesadüfen oluşmadığına kanaat getirecektir. Bütün bunlar, son derece akıllı, basiretli, uzman ve yetenekli bir Yaradan, Hayat Veren, Hayy ve Kayyum olmaksızın mümkün olabilir miydi?

Bütün bu açık deliller ve gerçekler bir müşriğin şirkine son vermenin yanısıra, bir dinsiz ve maddeci sapık fikirleri de reddetmektedirler. Hangi ahmak, tanrılıkla ilgili bu işte bir melek veya peygamber veya velî'nin Allah'a ortak olduğunu düşünebilir? Ve aklı başında olan hangi Allah'ın kulu, her türlü taassuptan uzak, bütün bu üreme, ve mükerrer üreme fabrikasının bunca hikmetle ve nizam içinde tesadüfen ortaya çıktığını ve kendiliğinden işlediğini iddia edebilir?

81. Bu birkaç kelimeyi okuduktan sonra bir insanın aklına geldiği gibi rızık verme işinin o kadar basit olduğunu düşünmek doğru değildir. Yeryüzünde her birinin milyarlarca bireyi ve ayrı gıda ihtiyaçları olan canlıların yüzbinlerce ve bitkilerin de yüzbinlerce türleri bulunmaktadır. Yaradan, her türün gıda ihtiyaçlarına göre o kadar bol ve o kadar kolayca elde edilir rızık sağlamıştır ki, bunların hiçbiri rızıksız kalmıyor. Ayrıca, bu rızık sağlama işleminde yeryüzü ve göklerin öylesine çok öğeler ve güçler yardımcı oluyor ki, bunları saymak çok zordur. Gerçek şu ki, ısı, ışık, aydınlık, su ve yeryüzündeki sayısız maddeler arasında ideal bir uyum ve işbirliği olmazsa, rızık veya yiyeceğin zerresi bile canlılara veya bitkilere ulaşamaz.

Aklı başında olan bir kişi, bu akla durgunluğu veren düzenin bir Akıl Sahibi'nin plânı olmaksızın, tesadüf ve kendiliğinden ortaya çıkmış olabileceğini düşünebilir mi? Ve yine aklını kaybetmeyen bir kişi, bu harikâ düzene bir melek ve büyük bir kişinin ruhunun tesir ettiğini sanabilir mi?

82. Yani, ya bütün bu işlerde Allah'a ortak olan bazı kimselerin bulunduğuna dair kesin deliller getirin, ya da, bütün bu işlerin Allah'ın yapmasına rağmen dua, ibadet ve kulluk edilme hakkına diğer tanrı ve tanrıçaların sahip olduğunu gösteren başka deliller gösterin.

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ
الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

65: De ki: "Göklerde ve yerde olan gaybı, Allah'tan başka kimse bilmez"[83]. Onlar ne zaman diriltileceklerini bilmezler[84].

Açıklamalar

83. Yukarıda yaratılış, tedbir ve rızık verme açısından Allahu Teâlâ'nın tek ilâh (yani, tek Allah ve ibâdete laik varlık) olduğuna dair deliller verilmişti. Şimdi ise tanrılığın başka önemli bir özelliği olan ilim veya bilgi açısından da Yüce Allah'ın hiçbir ortağı olmadığı vurgulanmaktadır. Gökte ve yerde ister melek, ister cin, peygamber evliya, diğer insanlar insanüstü varlıklar ve diğer bütün gizli ve saklıdır. Her şeyi bilen ancak yüce Allah'tır. O Allah ki, kâinâtın hiçbir şeyi ve meselesi onun için gizli değildir ve bugünü olduğu gibi, geçmişi gelecegi de çok iyi bilmektedir.

"Gayb", gizli, gizemli ve saklı demektir. Terim olarak ta anlamı, meçhul, bilinmeyen ve bilgi edinme yollarının ulaşamadığı noktadır. Dünyada pekçok öyle şeyler vardır ki, bazı kimseler tarafından bilinmekte ve bazı kimseler tarafından bilinmemektedir. Pekçok şeyler de öyledir ki, genelde insanoğlu tarafından ne geçmişte biliniyordu, ne bugün biliniyor, ne de gelecekte bilinecektir. Aynı durum cin, melek ve diğer mahlukat için geçerlidir. Bunlar bazı şeyleri bireysel olarak bilmekte veya bilmektedirler, ama pek çok şeyler kendilerinden gizlidir ve bilmemektedirler. "Gayb"ın bütün bu türleri, tek bir Zât tarafından bilinmektedir ve o da, Cenab-ı Allah'tır. Yüce Allah için hiçbir şey "gayb" değil, hep "şehadet" (açık ve bilinen)dir.

Bu hakikatı açıklamak için, yukarıda yaratılış, kâinatın idaresi ve rızık verilmesiyle ilgili olarak benimsendiği gibi, burada sorgulama şekli benimsenmemiştir. Sebebi de şudur: Yukarıdaki özellikler gün gibi aşikârdır onları herkes görmekte ve anlamaktadır ve kâfirler ile müşrikleri de onların Allah'ın işi olduğunu inkâr etmiyorlardı. Onun için, orada denildi ki, bütün bunları Allah yapıyor ve bu işlerde hiçbir ortağı yoksa, tanrılıkta ona ortaklar niçin koşuluyor ve ibaret edildiği zaman başkalarına niçin dua ve niyazda bulunuluyor? Ne var ki, ilim veya bilgi, somut veya gözle görülür bir şey değildir. Allah'ın bilgili olduğuna sadece işaret edilerek geçilemezdi. Bu soyut özellik ancak biraz kafa yormakla anlaşılabilir. Onun için, bu gerçek bir soru veya sorgulama şeklinde değil, bir iddia ve gerçek gibi ortaya konmuştur. Burada ifade edildiği gibi Allah'ın gayb ilmine sahip olduğu belirtilmiştir. Artık aklı başında olan bir kişi bunu düşünmeli ve Allah'tan başka kimsenin gayb ilmine sahip olup olmadığına kendi karar

vermelidir. Bir kişi, Allah'tan başka, kâinatta geçmişe, şimdi ve gelecekte olan ve olacak nesneler, varlıklar, gerçekler ve durumlar hakkında tam bilgiye sahip başka birinin olup olmadığı kanaatine varmalıdır. Ve eğer gerçekten başka hiçbir kimsenin "âlimü'l-gayb" olmadığına ve olamayacağına kanaat getiriyorsa, o zaman az ve eksik bilgiye sahip kimselerden bazısına dua, niyâz ve ibadette bulunmanın ne kadar saçma olduğuna kendisi karar vermelidir.

Ulviyet ile gayb ilmi arasında öylesine derin bir bağ vardır ki, eski çağlardan beri insanlar hangi varlıkta tanrısal özellikler bulunduğuna kanaat getirmişlerse, onun mutlaka her şeyi bildiği ve hiçbir şeyin ondan saklı olmadığını da düşünmüştür. Demek ki, insanın aklı kendiliğinden bu hakikatı benimsiyor ki, ancak her şeyi bilen ve hiçbir şey kendisinden saklı olmayan bir varlık, insanların kaderini değiştirebilir; dua, namaz, niyaz, dilek ve isteklerini dinleyebilir ve herkesin yardımına koşabilir. Yani, insan kimlerde tanrısal sıfatlar olduğunu sanıyorsa, onun mutlaka "âlimü'l-gayb" olduğunu zannediyor, çünkü zihnen ve kalben ilim ve selâhiyet ile otoritenin birbirine sımsıkı bağlı olduğunu düşünüyor. Şimdi yukarıdaki âyetlerde belirtildiği gibi, Yaradan, kâinat nizamını akıl almaz bir şekilde ayakta bulunduran, işleten ve herkesin yalvarışını dinleyip ihtiyaçlarını gideren ve herkese rızık veren Allahu Teâlâ'dan başka kimsenin olmadığı bir gerçek ise, o zaman "Âlimü'l-Gayb" (yani her şeyi bilen)in, Cenab-ı Allah'tan başka kimsenin olamayacağı da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Aklı başında olan bir insan, bir melek, bir cin, bir peygamber, bir veli veya başka bir mahlûkun denizde, havada, karada ve yeraltında hangi cins hayvanların, böceklerin ve sürüngenlerin ne kadar sayıda ve nerelerde bulunduğunu bildiğini düşünebilir mi? Tanrı veya Allah'ın ortakları olarak kabul edilen bu varlıkların, uzaydaki sayısız gezegen ve yıldızların tam sayısının ne olduğunu, bunlardan her birinde ne gibi nesne ve hayvanların bulunduğunu ve bu yaratıkların her bireyinin nerede olduğunu ve ne gibi ihtiyaçlar duyduğunu, nelerle beslendiğini bilebilirler mi? Cenab-ı Allah'ın bunları bilmesi şarttır ve hiç de şaşılacak bir şey değildir, çünkü bunları yaratan O'dur, bunları ayakta tutmak ve yaşatmak görevi O'na ittir ve bunlara rızık veren de O'dur. Ama, bilgisi kıt ve imkânları kısıtlı olan bir varlık bu uçsuz kâinatın her şeyini nasıl bilebilir? Bu kâinat ve bu nesneler ile yaratıkların yaratılışı ve beslenmesinde ne gibi rolü olmuştur ki, her şey hakkında bilgi sahibi olsun?

Sonra, bu tecziye edilir (dilimlere bölünebilir) bir sıfat veya özellik de değildir ki, bir kul sadece yeryüzü, ya da sadece insanlar hakkında bilgi sahibi olsun. Bu özellik, Yüce Allah'ın yaratıcılık, yaşatıcı ve rızık verici özellikleri kadar bölünmez ve parçalanmaz niteliktedir. Bu dünyanın kuruluşundan başlayarak doğan ve kıyamete kadar doğacak oluşumlarından başlayarak ölünceye kadar yaşantılarında geçirdikleri bütün aşama ve durumları hangi baba yiğit bilebilir? Ve nasıl ve neden bilebilir? O bütün bu sayısız mahlûkların yaratıcısı mıdır? Babalarının, döl yoluyla cenin şeklini almalarına neden olan spermini, O mu sağlamıştı? Onların canlı olarak doğmalarını yine O mu mümkün kılmıştı? Onlardan her birinin kaderini O mu çizmişti? Ölümleri ile yaşantıları, sıhhat ve afiyetleri ile hastalık ve fakirlikleri ile zenginlikleri ve hayatlarının çeşitli iniş ve çıkışlarını O mu plânlamıştı? Bir kerre bu işler ne zamandan beri O'nun tasarrufuna ve niçin sadece insanlarla sınırlı kalmıştır? Bu iş, yer ile göklerin evrensel düzeninin ayrılmaz bir parçası değil midir? Bu olsa olsa, bütün kâinata hükmeden bir Zât'ın tasarrufunda olabilir. Ancak bütün kainatı yaratan ve işleten bir Varlık, insanların da doğuşu, ölümü ve yaşantıları boyunca rızıkları ve diğer meseleleriyle ilgililenebilir ve hakkıyla halledebilir.

Bu sebeplerden dolayıdır ki, Allahu Teâlâ'nın Âlimü'l-Gayb oluşu, İslâm'ı temel inanç ve ilkelerinden biridir. Allah, hangi kuluna isterse ve ne kadar isterse, bilgi verebilir, bir veya birkaç gaybı açıklayabilir. Fakat ne olursa olsun, gayb ilmini tamamıyla kimse bilemez ve Âlimü'l-Gayb olma sıfatı ancak Yüce Allah'a aittir, o Allah ki, Rabbül Alimîn'dir. Meselâ, şu âyetlere bakın: "Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onu ancak O bilir." (el-En'am: 59); "Kıyametin ne zaman kopacağının ilmi Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı O bilir. Bir kimse yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilmez." (Lukman: 34) ve "Yarattıklarının önünde ve arkasında olanı (geleceklerini ve geçmişlerini) bilir. İnsanlar O'nun ilminden, O'nun istediğinden başkasını kavrayamazlar." (el-Baraka: 225).

Kur'ân-ı Kerîm, Gayb ilminin mahlûkatın tasarrufundan uzak olduğunu genel ve kesin bir ifade ile ortaya koymakla kalmamış, ayrıca, peygamberlerin ve hatta Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın Âlimü'l-Gayb olmadıklarını önemle belirtmiş ve kendilerine ancak peygamberlik görevlerini yerine getirmeleri için gerekli olan ilim ve irfan ve gayb

ile ilgili bilgiler verildiğine işaret etmiştir. el-En'am sûresi, âyet: 50, el-A'raf, âyet: 18, et-Tevbe, âyet: 101, Hûd, âyet: 31, el-Ahzab, âyet: 63, el-Ahkâf, âyet: 9, et-Tahrim, âyet: 3 ve el-Cin, âyet: 26-28 bu konuda hiçbir kuşku bırakmazlar ve tereddüde yer vermezler.

Kur'ân-ı Kerîm'in bütün ifâdeleri, yukarıdaki âyeti doğrular ve açıklar niteliktedirler. Bundan sonra, Allahu Teâlâ'nın yerine başka birinin Âlimü'l-Gayb olduğu ve kâinattaki nesne ve canlıların varlığı ve yaşantıları hakkında tam bilgiye sahip başka birinin olduğunu sanmak ve inanmak tamamıyla İslâm'a aykırıdır. tirmizi, Nesaî, İmam Ahmed, İbn Cerir ve İbn Ebi Hatim, güvenilir kaynaklara dayanarak Hz. Ayşe'nin şu sözlerini nakletmişlerdir: "Hz. Peygamber'in yarın ne olacağını bildiğini iddia eden kişi, Allah'a iftira etmiş olur, çünkü, Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur: "Ey Nabi de ki, gayb ilmini, Allah'tan başka yerde ve gökte yaşayanlardan hiç bir kimse. İbn-ül Münzir, Hz. Abdullah bin abbas'ın ünlü öğrencisi İkrime'ye dayanarak şu rivâyeti nakletmiştir: "Adamlardan biri, Hz. Peygamber (s.a.v.)e gelip şunları söyledi: "Ya Rasûlullah, kıyamet ne zaman kopacak? Ve memleketimizde kuraklık var, acaba yağmur ne zaman yağacak? Ve karım hamiledir, erkek mi yoksa kız çocuğu mu doğuracak? Ve ben bugün ne kazandığımı biliyorum, ama yarın kazancım ne olacak? Ve nerede doğduğumu biliyorum, ama nerede öleceğim, söyleyebilir misiniz?". Bu sorulara cevaben Hz. Peygamber (s.a.v.) yukarıda naklettiğimiz, Lukman sûresinin âyetini okudu..." Ayrıca, Buhari, Müslim ve diğer hadis kitaplarının şu rivâyeti de bunu doğrulamaktadır: Resûlullah (s.a.v.), sahabelerle toplantı halinde iken Cebrail (a.s.) insan şeklinde kendisine gelip bazı sorular sordu. Bu sorulardan biri kıyametin ne zaman kopması ile ilgiliydi. Resûlullah kendisine şu cevabı verdi: "Bu sorunun sorulduğu kişi, bu konuda soruyu soran kişiden fazla bilgiye sahip değildir." Ayrıca, Allah'tan başka kimsenin bilemediği beş konudan birinin bu olduğunu ifâde ederek yukarıdaki âyeti okudu.

84. Yani, gayb ilmine sahip oldukları sanılan diğer varlıklar. Ve bu sebepten dolayı Allah'ın uluhiyetine ortak koştuğunuz varlıklar, kendi geleceklerinden bile habersizdirler. Bu zavallı yaratıklar, Cenab-ı Allah'ın kendilerini ölümlerinden sofra dirilteceği kıyamet gününün ne zaman geleceğini de bilmiyorlar.

بَلِ ادَّارَكَ
عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ ۖ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْهَا ۖ بَلْ هُم مِّنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ
﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

66-68: Fakat ahirete dair kendilerine arka arkaya ilim ulaşmaktadır. Doğrusu bunda şüphededirler. Hayır onlar, bundan yana kördürler[83]. Kâfirler, "biz ve babalarımız toprak olduktan sonra kabirlerden çıkarılır mıyız?" derler. "Yemin olsun ki, bu dirilme işi hem bize hem de bizden önce atalarımıza vadolundu. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" derler.

Açıklamalar

85. Kâfir ve müşrikler, uluhiyet ile ilgili temel yanlışlıklarından dolayı uyarıldıktan sonra şimdi de şöyle deniliyor: Bu adamlar en büyük cehâlet ve dalâlet içindedirler. Cehâlet ve dalâletlerinin sebebi, kendilerinin, ilim ve irfan veya delil ve bürhan ile tanrılıkta Allah'a bazı diğer varlıkların ortak olduğunu anlamış olmaları veya bu hususta bazı inkâr edilmez deliller bulmuş olmaları değildir. Aksine, bunun sebebi, bu meseleleri hiçbir zaman enine boyuna ve ciddi olarak düşünmemiş olmalarıdır. Bu sapık kimseler âhiretten habersiz, yahut bu hususta kuşkulu oldukları, yahut da, buna göz yumdukları için tamamıyla sorumsuz bir davranmış içine girmişlerdir. Öbür dünyada herhangi bir hesap verme fikrinden yoksun olmaları kendilerini kayıtsız ve kaygısız, hatta vurdumduymaz yapmıştır. Bunlar, bu kâinat ve hatta, kendi yaşantılarının bazı inkâr edilmez gerçekleri konusunda hiç ciddi değillerdir. Bu adamlar, hakikatin ne olduğu ve hayat felsefelerinin buna uyup uymadığını hiç merak etmiyorlar. Çünkü, onlara göre her şey anlamsız ve değersizdir. Onlar, ister müşrik, ister dinsiz, ister tevhide inanan, hepsinin bir gün öleceğine ve toprak olacağına inanıyorlar.

Âhiretle ilgili bu bahis, yukarıda "Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler" ifadesini içeren âyetten kaynaklanmıştır. Bu âyette denilmiştir ki, ister melek, cin, peygamber ve evliya olsun, mabûd ilân edilenlerden hiçbiri kıyametin ne zaman geleceğinden haberdar değildir. Şimdi ise genel olarak müşriklerin üç özelliğine işaret edilmiştir: Birincisi, onlar âhiretin olup olmadığını bile bilmezler. İkincisi, onların bilgisizliği, kendilerine gereken bilgi verilmemesinden değil, verilmesinden sonra kendilerinin bunlara inanmamalarından ileri gelmektedir. Üçüncüsü, onlar âhiretin mümkün olduğu ve bir gün meydana gelebileceğine dair delilleri hiç kaale almamış ve hep kör kütük kalmayı tercih etmişlerdir.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِي ضَيْقٍ
مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

69-71 : De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da günahkârların akıbetinin nasıl olduğunu görün."[86] Habibim onlara karşı mahzun olma. Ve onların yaptığı hilelerden dolayı da kalbin sakılmasın.[87] Bir de onlar: "Eğer doğru iseniz, bu va'd edilen tehdit ne vakittir?"[88] derler.

Açıklamalar

86. Bu küçük cümlede âhiretle ilgili iki önemli delil ve ayrıca nasihat verilmiştir:

Birinci delil şudur: Dünyanın hangi milleti âhiret fikrini bir yana bıraktıysa, suçlu veya günahkâr olmaktan kurtulamadı. Sorumsuzca yaşadı, baskı ve zulüm uyguladı, fısk-u fucüre daldı ve ahlâkı bozulduğu için felâkete uğradı. Yeryüzünde her tarafta felâkete uğramış olan milletlerin belirtileri vardır ve tarih boyunca insanoğlunun geçirdiği bu acı tecrübe, âhireti kabul edip etmemek, insanların sağlıklı veya sağlıksız davranışlarına bağlı olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Yani, âhirete inanıldığı takdirde insanın davranışı sağlıklı, inanmadığı takdirde sağlıksız oluyor. Demek ki, âhirete inanmak tabiata ve gerçeklere uygun-

dur. Netice itibarıyla, âhirete inanıldığı müddetçe insanın hayatı doğru bir çizgide bulunuyor, inanılmadığı takdirde tabiata ve hakikate aykırı hareket edildiği gibi hayatın çizgisi de değişiveriyor ve engebeli yollara giriliyor.

İkinci delil şudur: Tarihin bu uzun tecrübesi sırasında suçlu ve günahkâr milletlerin sürekli olarak felâkete uğramaları, bu kâinata şuursuz, bilgisiz ve kör topal kuvvetlerin değil, son derece bilgili ve akıllı bir Varlığın hüküm sürdüğü, ceza ve mükâfat ile ilgili değişmez bir kanunun bilindiğini açıkça ortaya koyuyor. Kâinattaki âdil ve eşit düzen, bütün milletlere hakkettikleri ceza veya ödüllerini vermektedir, yani bunun bir meşru ve ahlâki temeli vardır. Burada bir millete aklına geldiği gibi ilelebet hareket etme serbestisi yoktur, ki bir defa yıldızı parladıysa, ne kadar kötülük, zulüm ve baskılar yaparsa yapsın, kimse kendisine dur demeyecektir. Hayır, bu gibi milletler her zaman keyfi davranamayacaklardır. Belli bir sınırı aştıklarında güçlü bir el uzanıp kendilerini yakalayacak, iktidar ve ikbâlın yüksekliğinden nedâmet ve zilletin çukuruna atacaktır. Bu hakikatı bilen bir kişi, ceza ve mükâfatla ilgili bir kanunun gereği olarak bu dünyadaki hayattan sonra başka bir dünyanın kurulmasına ve orada bir türlü bulamadıkları adaleti bulacaklarına şüphe etmeyecektir. Çünkü, zâlim bir milletin sadece felâketiyle adâletin bütün icapları yerine gelemez. Cesetleri üzerinde iktidar ve ikbâllarını bina ettikleri mazlum kavimleri kim teselli edecek, dertlerine nasıl çare bulunacak ve yaraları nasıl sarılacaktır? Felâketin gelmesinden önce günlerini gün ederek yaşamış olan zâlimler nasıl cezalandırılacaktır? Kendilerinden sonraki kuşaklara sapıklık ve ahlâksızlık mirâsını bırakan ahlâksızların defterleri nasıl dürülecektir? Dünyaya azap gönderilmek suretiyle ancak son kuşağın daha çok baskı ve zulüm yapması önlenmiş oldu. Ama bununla adalet tamamlanmadı ki. Her zâlim nasıl cezalandırılacaktır? Her mazlûmun yarası nasıl sarılacaktır? Ve zulüm, baskı, kötülük ve ahlâksızlığın tam içinde iyi amel işlemiş, doğru yoldan ayrılmamış ve hayatları boyunca eziyet çekmiş sâlih kimselere ne zaman ve nasıl ödül verilecektir? Bunların gerçekleşmesi için elbette ki, başka bir dünyaya ve hesaplaşmaya gerek vardır ve olacaktır da. Çünkü, dünyadaki ceza ve mükâfat sistemi, üstün bir iktidarın âdil ve eşit tutumunu ortaya koymaktadır. Bu kuvvet ve iktidar bu dünyada insanları ahlâk ve amellerine göre gözetlemekte

ve değerlendirmekte olup öbür dünyada onlara ceza veya mükâfat verecektir.

Bu âyette iki delilin yanısıra şu nasihat da yer almaktadır: Geçmişteki suçlu ve günahkârların kötü sonlarından ibret alın ve suçlu olmalarına sebep olan inatçı ve dalâletli tutumunuzdan bir an önce vazgeçin.

87. Yani, ey Peygamber (a.s.) sen nasihat ve telkin görevini hakkıyla yerine getirdin. Buna rağmen bu cahil ve sapık millet dalâletlerinden vazgeçmek istemiyor ve İlâhi azaba uğramak istiyorlarsa, sen boşuna kendini helâk etme. Ayrıca, hakikate ve sadakata karşı gelmek ve senin dâvet ve tebliğ çalışmalarını baltalamak için türlü çeşitli hilelere başvuruyorlarsa, canını sıkma. Arkanda Allah'ın gücü vardır. Bu zavallılar sözlerini dinlemiyorlarsa, kendilerine zarar vereceklerdir.

88. Bundan, yukarıdaki âyette saklı olan tehdit kastedilmiştir. Müşrikler azapla ilgili uyarılara aldırış etmiyor ve Hz. Peygambere açıkça meydan okuyorlar ve diyorlardı ki, biz seni ve senin dinini reddettik. Hani nerde o korkuttuğun ilâhi azap?

قُلْ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ ٱلَّذِى تَسْتَعْجِلُونَ ۝ وَإِنَّ رَبَّكَ
لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ۝

72-73: De ki: "Çarçabuk gelmesini istediğiniz azabın bir kısmı size ulaşmak üzeredir".[89] Muhakkak, Rabbin insanlara karşı fazl ve kerem sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.[90]

Açıklamalar

89. Bu, bir hükümdara mahsus ifâdedir, hem de öyle bir Hükümdar ki, yer ve göklerdeki her şeye hükmetmektedir. Kadir-i Mutlak'ın sözlerinde "belki" veya "her halde" gibi tabirler yer aldığı zaman, bunların tamamıyla sözlük anlamı taşıdığı düşünülmemelidir, aksine bu kesin bir ifâdedir ve bir ululuk belirtisidir. Cenabı-ı Allah öylesine ulu ve yücedir ki, bir dileği ve arzusu, onun gerçekleşmesine mümkün değildir. Burada, müşriklere deniliyor ki, eğer Cenab-ı Allah azabın gelmek üzere olduğunu söylüyorsa, o azap gelmiştir demektir.

90. Yani, Âlemlerin Rabbi, insanları hata işlemelerinden hemen sonra yakalamıyor ve kendilerine çekidüzen vermeleri için mühlet veriyorsa, bu O'nun büyük inâyeti ve fazlıdır. Ama ne yazık ki, insanlar, Allah'ın bu iyiliğinden dolayı kendisine minnet ve şükranda bulunmak yerine, bunu O'nun zaafı olarak kabul ediyorlar. Allah'ın verdiği mühletten istifade edip hatalarını düzeltmek yerine azabın gelmeyeceğini ve hesap gününün olmayacağına kanaat getirir, cehâlet ve inâtlarında ısrar eder ve kötülük ahlâksızlığın bataklığına battıkça batarlar.

وَإِنَّ رَبَّكَ
لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِي
السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾

74-75: Şüphe yok ki, Rabbin onların kalblerinde gizlediklerini ve açıkladıklarını bilir.[91] Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta olmasın.[92]

Açıklamalar

91. Yani, Cenab-ı Allah, müşriklerin sadece açık söz ve hareketlerini değil, kin ve nefretlerini, kalblerinde gizledikleri kötü niyet ve emellerini ve yaptıkları hile ve planladıkları entrikaları da çok iyi bilmektedir. Onun için, kötü sonları yaklaştığı zaman hesabı sorulmayan ve cezalandırılmayan hiçbir düşünce ve hareketleri kalmayacaktır. Bu ifâde tarzı, bir yetkilinin kendi tasarrufundaki bir bölgede yaşayan toplum düşmanı ahlâksız bir kişiyi uyarırken, "senin ne yaptıklarını ben çok iyi bilirim" demesi gibidir. Bu demek değildir ki, o yetkili, kanunları çiğneyen o kişiye sadece onun yaptıklarından haberi olduğunu belirtmek istiyor. Hayır, o yetkili, kendisine açık bir ifâde ile diyor ki, sen işlediğin suçları tekrar işleme, yaptıklarından vazgeç ve kendine çekidüzen ver; yoksa, seni yakaladığım zaman, işlediğin her suç için cezalandırırım.

92. Burada bahsedilen "kitap"tan Kur'ân-ı Kerîm değil, Cenab-ı

Allah'ın, herkes ve her nesne hakkında tuttuğu defter kastedilmiştir. Bu defterde bütün mevcudât hakkında bilgiler vardır.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ
يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾
وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

76-77: Hakikaten bu Kur'ân, İsrail oğullarına ihtilaf eyledikleri şeylerin çoğunu beyan ediyor.[93] Şüphesiz o, müminlere hidâyet rehberi ve rahmettir.[94]

Açıklamalar

93. Bu cümle hem daha önceki, hem daha sonraki konuyla bağlantılıdır. Daha önceki konuyla bağlantısı şudur: Gayb ilmine sahip Allah, ümmî bir peygamberin ağızıyla bu Kur'ân-ı Kerîmde İsrail oğullarının tarihinin bazı çok önemli dönemlerini gayet geniş bir şekilde anlatmıştır. Bunlar öyle önemli ve karmaşık konulardır ki, bunlar hakkında İsrail oğullarının âlimleri arasında bile ihtilâf vardır. (Bunun bazı örnekleri mevcut en-Neml sûresinin ilk rükûlarında da yer almıştır). Bu Allahu Teâlâ'nın eşsiz bilgisinin bir delilidir. Bu cümlenin daha sonraki konuyla bağlantısı şudur: Allah'ın, ihtilâfları giderdiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm de, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) ile muhalifleri arasında ortaya çıkan ihtilâfı giderecek ve kimin Hak, kimin Bâtıl olduğunu apaçık ortaya koyacaktır. Nitekim, bu âyetlerin inişinden sonra ancak birkaç yıl geçmişti ki, Kur'ân-ı Kerîm'in bu kararı herkesçe öğrenilmiş oldu. Aynı Arap topraklarında ve aynı Kureyş kabilesinde tek bir kişi kalmadı ki, Ebu Cehl ve Ebu Leheb yerine Hz. Muhammed (s.a.v.)in Hak olduğunu teslim etmiş olmasın. Ebu Cehl ile Ebu Leheb'in evlâtları bile babalarının Bâtıl olduğunu ilân etmekte gecikmediler.

94. Yani, Kur'ân-ı Kerîm, dâvetini kabul eden ve buna uyanlar için hidâyet rehberidir. Bu dâvete icabet edenler, milletlerinin diğer kimseleri gibi dalâlete düşmeyecekler. Kur'ân-ı Kerîm sayesinde doğru yolu bulacaklar ve Mekkeli kâfirlerin tahmin edemedikleri kadar Al-

lah'ın ihsân ve ikrâmlarına nail olacaklar. İhsân ve ikrâmın bu yağmurunu da dünya kısa bir süre içinde görüverdi. Arabistan çölünde inzivaya çekilip herkesin gözünden uzak önemsiz ve değersiz bir şekilde yaşayan bedevîler, küfürleriyle en çok gerilla savaşçısı olabilecekken Allah'ın rahmetiyle, Kur'an'a iman ettikten sonra birden bire dünyanın en güçlü milleti, dünyanın lideri ve insan uygarlığının bayraktarı olup dünyanın büyük bir bölümüne hakim oluverdiler.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ
بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ
الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِنْ تُسْمِعُ
إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

78-81: Elbette senin Rabbin aralarında[95] hükmünü verecektir. O, gâlib, kâadir ve her şeyi bilicidir.[96] O halde, Allah'a tevekkül et; çünkü apaçık bir hak üzerindesin. Şüphesiz sen, ölülere duyuramazsın.[97] Ve arkalarını dönüp kaçarken sağırlara da dâvetini işittiremezsin.[98] Sen, o körleri sapıklıktan ayırıp hidâyete erdirici değilsin.[99] Sen ancak âyetlerimize iman eden ve Müslüman olanlara sözlerini işittirirsin.

Açıklamalar

95. Yani, iman sahipleri ile Kureyşli kâfirler arasında.

96. Yani, Cenab-ı Allah'ın hükmü veya kararının verilmesi ve bunun uygulanmasına karşı herhangi bir gücün çıkamadığı gibi. verdiği kararın yanlış olma ihtimâli de yoktur.

97. Yani, vicdânları ölmüş, kişisel inât, zıt ve dalâletleri, hâk ile Bâtıl arasında ayırım yapma kabiliyetlerini ortadan kaldırmış olan kimseler senin sözlerini dinleyemezler. Onlar ölülerden farksızdırlar.

98. Yani, öyle kimseler ki, senin vaaz, nasihat ve telkinlerine ku-

laklarını tıkamakla kalmamışlardır, ayrıca, kulaklarına seslerinin gelebileceği yerleri bile atlayıp geçiyorlar.

99. Yani, senin işin onları ellerinden tutup zorla ve sürükleyerek doğru yola getirmek değildir. Sen ancak dilinin dönebileceği kadar ve kendi misâlini vererek hangisinin doğru, hangisinin yanlış yol olduğunu söyleyebilirsin. Ama, kulaklarını tıkamış, gözlerini kapamış ve hiçbir şey görmek istemeyenleri hidâyete nasıl erdireceksin?

وَإِذَا وَقَعَ ٱلْقَوْلُ
عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ ٱلنَّاسَ
كَانُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن
يُكَذِّبُ بِـَٔايَـٰتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُو قَالَ أَكَذَّبْتُم بِـَٔايَـٰتِى
وَلَمْ تُحِيطُوا۟ بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ ٱلْقَوْلُ
عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا۟ فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿٨٥﴾

82-85: O söz, kendilerinin aleyhine vaki olduğu zaman,[100] onlar için yerden bir Dabbe[101] çıkarırız ki, O insanlar âyetlerimize yakinen iman etmezler diye kendilerine söyler. Kıyamet günü her ümmetin âyetlerimizi tekzib edenlerinden bir cemaati toplayacağız. Artık onlar tevkif olunacaklardır. Mahşere geldiklerinde Allah onlara "Hiç bir bilgi ile kavramadığınız halde âyetlerimi tekzib mi ettiniz?[102] Bundan başka ne işlediniz?"[103] buyurur. Zulüm ettiklerinden dolayı haklarında azab vaki' olmuştur. Artık onlar konuşamazlar.

Açıklamalar

100. Yani, kâfir ve müşriklere sözü verilen kıyamet yaklaşmış olacaktır.

101. İbn Ömer (r.a.)in ifadesine göre "Dabbe", yeryüzünde iyilik için emir veren ve kötülükten alıkoyan hiçbir kimsenin kalmadığı zaman ortaya çıkacaktır. İbn Marduyye de, Ebu Said Hudri'ye dayanarak bir hadis nakletmiştir ve bunda Resûlullah'ın aynı ifâde kul-

landığını belirtmiştir. Demek ki, insanlar iyilikleri yapmak ve kötülüklerden sakınmak yolunu terkedince Cenab-ı Allah "dabbe" denilen hayvanla son hüccetini yapacaktır. Bu hayvanın tek mi, yoksa aynı cinsten birçok sayıda mı olacağı belli değildir. "Dabbet-em min'el-Arz" tabiri bu her iki anlamı taşımaktadır. Ne olursa olsun, söz konusu hayvan insanlara şöyle seslenecektir: "Ey insanlar, siz, kıyametin kopacağı ve âhiretin gerçekleşeceği yolunda Cenab-ı Allah'ın gönderdiği âyetlere inanmıyordunuz. Onun için, şimdi gözlerinizi ve kulaklarını iyice açın ve görün ki, o vaadedilen ân gelmiştir ve anlayın ki, Allah'ın âyetleri doğruydu." "Âyetlerimizi tekzib edenler" sözleri ya aynı hayvanın sözleri, ya da, Cenab-ı Allah'ın ifâdesi olabilir. Eğer bu sözler hayvana aitse, burada kullanılan birinci şahıs çoğul zamirinin eki, tıpkı bir hükûmetin temsilcisinin, elçi olarak gönderildiği yerde kendilerinden söz ederken "biz" demesi gibidir, yani o temsilci, "biz" derken hükûmetini kastediyor, kendisini değil. Yok, eğer bu sözler Cenab-ı Allah'a aitse, o zaman, "hayetlerimiz" ifâdesi daha net ve açık bir biçimde anlaşılıyor ve bunun Allah'a ait olduğu kesinlik kazanıyor.

"Dabba" adlı hayvanın ne zaman ortaya çıkacağı sorusuna gelince, Hz. Peygamber bu hususta şöyle buyurmuştur: "Güneş batıdan doğacak ve bu hayvan bir gün ansızın doğacaktır. Bu iki işaretten hangisi önce ortaya çıkarsa çıksın, elbette ki, ikisi de birbirini yakından izleyecektir." (Müslim). Müslim, İbn Mâce, Tirmizi ve Müsned Ahmed'den naklolunan diğer rivâyetlerde Hazreti Peygamber'in, kıyamete yakın, Deccâl'ın ortaya çıkışı, Dabbetü'l-Arz'ın doğması, duhân (duman)ın çıkması ve güneşin batıdan doğması gibi çeşitli işaretlerin birbirinin ardından meydana geleceğini belirttiği bildirilmiştir.

Hayvanın cinsi, biçimi, görünümü, çıkış yeri ve bunun gibi diğer ayrıntıları konusunda çeşitli hadisler naklolunmu'tur ki, bunların çoğu birbirinden farklı ve çelişkili niteliktedir. Bunları buraya nakledecek olursak, bundan kafaların karışmasından başka bir şey yapamayacağız ve bunları bilmenin bir faydası da yoktur, çünkü hangi amaçlar için Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmişse, onlar ile bu ayrıntılar arasında herhangi bir bağ yoktur.

Bir hayvanın tıpkı bir insan gibi konuşması meselesine gelince, bu Allah'ın kudretinin bir cilvesidir. Allahu Teâlâ kime isterse konuşma yeteneği ihsan edebilir. O, Kıyametten önce sadece bir hayvana ko-

nuşma yeteneği vermiş olacaktır. Ancak kıyametten sonra kuracağı mahkemede, Kur'ân-ı Kerîm'de ifâde edildiği gibi, insanların göz, kulak ve ciltleri bile konuşacaklardır ve bu da Allah'ın kudreti sayesinde olacaktır: "Nihayet oraya ulaştıklarında, dünyada işledikleri şeyler hakkında kulakları, gözleri ve derileri kendilerinin aleyhinde şahidlik edecektir. Onlar derilerine: "Niçin aleyhimizde şahidlik ettiniz?" derler. Derileri de: "Bize, her şeyi söyleten Allah söyletti. Sizi ilk defa o yarattı. Ve O'na döndürülürsünüz" cevabını verirler." (Fussilet: 20, 21).

102. Yani âyetlerimizi tekzib etmenizin sebebi, bilimsel yollarla bunların yanlış olduğunu anlamış olduğunuzdan dolayı değildi. Siz sadece tahmin ve zan ile, hiçbir araştırma ve incelemeye gerek duymadan, âyetlerimizi tekzib ettiniz.

103. Yani, âyetlerimizi mesnetsiz yalanladığınız doğru değilse, söyleyin siz hangi kitaba, belgeye ve delile dayanarak böyle yaptınız? Yani, siz herhangi bir araştırmadan sonra mı âyetlerimizin doğru olmadığına kanaat getirdiniz? Eğer öyle bir delil gerçekten ortada yoksa, o zaman yaptığınız boş bir iddia değil midir?

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا
اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

86: Görmezler mi ki, biz kendisinde sükûnet bulup istirahat etsinler diye geceyi; ve görüp işler ile meşgul olsunlar diye de gündüzü yarattık.[104] Bunda iman eden kavim için ibret vardır.[105]

Açıklamalar

104. Yani, sayısız işaretler arasında bu iki işareti onlar her zaman görüyor ve faydalarından her zaman yararlanıyordu ve bunlar, hiçbir kör, sağır ve dilsizin bile farkına varamadığı şeyler değildi. Neden onlar gece istirahat ederken ve gündüzün nimetlerinden yararlanırken

bunu son derece akıllı bir varlığın yarattığını düşünmediler? Hem de öyle bir Varlık ki, insanların ihtiyaçlarını tam olarak giderebilecek şekilde yer küresi ile güneş arasında tam bir denge sağlayan düzenli bir sistem kurmuştur. Bu tesadüfi bir olay olamaz; çünkü, kör topal tabii güçler ve elemanlarda görülmeyen belli bir anlam, amaç, hikmet ve plân vardır. Bu, birçok tanrının yaptığı bir iş de olamaz; zira bu düzen, ancak aynı zamanda yer küresi, güneş, ay ve diğer bütün yıldız gezegenlere hâkim olan bir Hâlik, Mâlik ve Müdebbir tarafından kurtulabilir ve ayakta tutulabilir. Onlar, sadece bu harika düzeni görüp, Peygamberimiz (s.a.v.) ve Kitabımız vasıtasıyla dile getirdiğimiz hakikatı gece ile gündüzün değişimini de tasdik ettiğini anlayabilirlerdi.

105. Yani, bu anlaşılmayacak bir mesele değildi. Bu adamların ataları da bu tür işaretleri görüp iman etmişlerdi ve şimdi de eş-dost, akraba ve yakınları veya başka kabilelerin adamları bu işaretleri görüp Hz. Muhammed (s.a.v.)in Allah'a tam ve tevhide inanma dâvetinin bir hakikat olduğunu kabul etmişlerdi.

وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ
دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۚ
صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾
مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا ۖ وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾

87-89: Sûr'un üfürüldüğü günde gökte ve yerde olanların;[106] Allah'ın dilediklerinden başka geri kalanı dehşetle korkarlar. Ve hepsi O'na hor ve hakir olarak gelirler. Sen dağları görür, onları hareketsiz ve sabit sanırsın. Halbuki, onlar bulutların geçişi gibi geçerler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz O, işlediğiniz şeylerden haberdardır.[107] Kim bir iyilik işlerse ona bundan dolayı bir hayır vardır.[108] Onlar kıyamet günün korkusundan emindirler.[109]

Açıklamalar

106. Sûr'un üfürülmesiyle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, el-En'am sûresi, dipnot: 47, İbrahim, dipnot: 57, Tâhâ, dipnot: 87, el-Hacc, dipnot: 1, Yasin: 46-47, el-Zümer, dipnot: 79.

107. Yani, öyle bir Mevlâ'nın, kendi yarattığı dünyasında size akıl, iz'an, zekâ ve her türlü nesneye tasarruf yetkisi verdikten sonra sizin söz ve fiilerinizden habersiz olabileceğini ve sizin bu dünyada yetkilerinizi nasıl kullandığınızı bilemeyeceğini sanmayın.

108. Yani, bir kişi, hayır iş yaptığı için iyilik görecektir ve hayırından çok daha büyük mükâfat alacaktır. Ayrıca, dünyada yaptığı hayır iş geçici olmuşken âhirette mükâfâtı ve faydası kalıcı ve daimi olacaktır.

109. Yani, kıyâmette mâhşerdeki telaşlı hava iman sahiplerini etkileyecektir. Hakkı inkâr etmiş olanlar telaş ve panik içinde koşuşurken, iman sahipleri sâkin ve huzurlu olacaklardır. İman sahipleri önceden, Allah'ı ve peygamberlerini biliyorlardı. Bu sebeple, onlar son nefeslerini verinceye kadar gaflet içinde olup Hakkı kabul etmeyenlerin aksine gayet sâkin olacaklardır. Onların sükûnet ve metânetinin bir sebebi de âhirette hazırlıklı gelmeleri olacak, çünkü onlar dünyada iken âhirete göre bazı iyi ameller yapmıştı. Bu bakımdan, hayatlarının tümünü dünya zevkleri ve nimetleri için harcamış ve bütün amaçları dünyada para, şan ve şöhret sahibi olanlar mâhşerde korku, telaş ve dehşet içinde olacaklardır. Bunun tam aksine, mü'minler sevinç içinde olacaklardır; çünkü dünyada vazgeçtikleri zevk, nimet ve rahatı bulmayı umut edecekler ve dünyada çektikleri cefa ve eziyetin bedelini alacaklardır.

وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ
تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ
هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ
الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي

لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ
سَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

90-93: Kim de bir kötülük işlerse üst üste ateşe atılır. Siz kendi yaptıklarınızdan başkasıyla mi cezalandırılacaksınız?[109A] (Ey Resûlüm) de ki: "Ben, kendisini muhterem (mübarek) kılan bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Her şey O'nundur.[110] Ben, Müslümanlardan olmakla emrolundum". "Ve Kur'an'ı okuyup (tebliğ ile emrolundum). Doğru yolu bulan kendi faidesine bulmuş olur. Dalâlete düşene de de ki: "Ben ancak inzâr edenlerdenim". Yine de ki: "Allah'a hamdolsun. O, yakında âyetlerini size gösterecektir ve siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan gâfil değildir."

Açıklamalar

109A. Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde, âhirette kötülüğün karşılığının aynı ölçüde olacakken, iyiliğin bedelinin kat kat fazla olacağı ifâde olunmuştur. Ayrıntılar için bkz. : Yunus, âyetler: 26-27, el-Kassas, âyet: 84, el-Ankebût, âyet: 7, Sebe, âyetler: 37-38, el-Mümin: âyet: 40.

110. Bu sûre, İslâmi dâvetin sadece Mekke'ye kadar sınırlı olduğu ve muhatapları sadece Mekkeliler olduğu bir sırada indiği için burada Kâbe'yi meydana getirip buranın dinî saygınlığını arttırdığı belirtilmiştir. Başka bir deyişle, Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) ağızıyla Mekkeli kâfir ve müşrikler şöyle uyarılmak istenmiştir: "Cenab-ı Allah, kavga, kargaşa, kan dökme ve huzursuzluğun yaygın olduğu Arap topraklarında bu şehri bir barış yeri yapmış ve Kâbe'yi kurmak suretiyle bütün Arabistan'ı ibâdet ve ziyaret yerine dönüştürmüştür. Bu, O'nun büyük lütfû ve ihsânıdır, ama siz O'na nankörlük ediyor ve O'na minnet ve şükran belirtmekten kaçınıyorsunuz. Fakat ben sizin gibi yapamam. Benim, Allah'a ibadet ve kulluk etmem emrolunmuştur ve ben öyle yapacağım. Sizin, tanrılar olarak kabul ettiğiniz varlıklardan hiçbiri, bu beldeyi bir barış ve huzur yeri yapamaz ve her türlü kavga ve kargaşadan uzak tutamazdı. Benim, gerçek Mevlâm ve Rabbimi bırakıp bana hiçbir ihsan ve iyilikte bulunamayan ve bulunma yeteneğine sahip olmayanlara tapmam mümkün değildir."

EL- KASAS SÛRESİ

Adı: 25. âyetin şu cümlesinden alınmıştır: "ve kasas aleyhil kasas" yani "el-Kasas" kelimesinin geçtiği sûre. Lûgatta "kasas", olayları düzenli olarak ve sıra ile anlatmak demektir. Bu bakımdan, el-Kasas kelimesi, bu sûrenin uygun bir adı olarak ta kabul edilebilir. Zira, bu sûrede Hz. Mûsa (a.s.)nın kıssası kronolojik bir biçimde ve ayrıntılı olarak anlatılmıştır:

İniş tarihi: en-Neml sûresinin girişinde belirttiğimiz gibi, İbn Abbas ile Cabir bin Zeyd (r.a.)in rivâyetlerine göre Şu'ara, en-Neml ve el-Kasas sûreleri birbiri ardından indiler. Dilleri, üslûp ve içerikleri bakımından da, bu sûrelerin iniş tarihlerinin birbirine yakın olduğu anlaşılıyor. Ayrıca, bu üç sûrede Hz. Mûsa'nın hikâyesinin anatılan çeşitli bölümleri bir araya getirilince de tam bir hikâye meydana gelmiş oluyor. es-Şu'ara sûresinde Hz. Mûsa'nın hikâyesinin anlatılan çeşitli bölümleri bir araya getirilince de tam bir hikâye meydana gelmiş oluyor. es-Şu'ara sûresinde Hz. Mûsa'nın peygamberlik görevini üstlenmekte tereddüt ederken şöyle dediği kaydedilmiştir: "Fir'avn kavmine karşı bir suç işledim; korkarım ki, onların karşısına çıkınca beni öldürürler." Daha sonra, Hz. Mûsa, Fir'avn'ın yanına gidince hükümdâr kendisine şöyle dedi: "Biz seni kendi evimizde bebekken yetiştirmedik mi? Sonra birkaç yıl bizde kaldıktan sonra ve dediğin gibi bir halt işledin". Bu sözlerle ilgili ayrıntılar o sûrede yoktur; o ayrıntılar Kasas sûresindedir. Aynı şekilde en-Neml sûresinde Hz. Mûsa'nın hikâyesi, onun ailesiyle beraber yolda giderken birden bire bir ateş gördüğü sözleriyle ansızın başlayıveriyor. Orada, bu yolculuğun nasıl olduğu ve Hz. Mûsa'nın nereden nereye gittiği kaydedilmemiştir. Bu hususdaki ayrıntılar da Kasas sûresinde yer almıştır. Bu bakımdan diyebiliriz ki, bu üç sûre, Hz. Mûsa'nın hikâyesini tamamlar niteliktedirler.

Ana konusu ve diğer bahisleri: el-Kasas sûresinin başlıca konusu, Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın risâletine yapılan itirazlar ve bu hususta yaratılan şüphe ve kuşkuları ortadan kaldırmak ve O'na iman etmemek konusundaki bahane ve özürleri çürütmektedir.

Bu amaçla, ilk önce Hz. Mûsa'nın hikâyesi anlatılmıştır. Bu hikâye, sûrenin inişi sırasındaki şartlar ve durum ile birlikte okurların aklına şu gerçekleri yerleştirmiş oluyorlar:

Birincisi, Yüce Allah yapmak istediği şeyler için hissedilmez bir biçimde ortam, şartlar ve imkânlar yaratmış oluyor. Elleriyle tahtı yıkılacak çocuğun doğup büyümesini Fir'avn'ın sarayında gerçekleştiren Allah, Fir'avn'ın kendi elleriyle kimi büyüttüğünün farkına varmasını önledi. Böyle bir İlâh'ın irâdesine karşı kim çıkabilir ve kimin hile ve oyunları başarılı olabilir?

İkincisi, peygamberlik kimseye gerek yerde, gerekse gökte, büyük törenler ve açıklamalarla verilmez; bunun için şenlikler düzenlenmez Onun için ey Mekkeli kâfir ve müşrikler, Hz. Muhammed (s.a.v.)in sessizce ve birden bire peygamber oluşuna şaşmayın. Siz sık sık Hz. Mûsa'nın peygamberliğinden söz edersiniz ve "Ona da Mûsa'ya verilenler gibi verilseydi" (âyet-48) dersiniz, ama unutmayın ki, O'na da peygamberlik birden bire, yolda yürürken verilmişti ve kimsenin haberi bile olmamıştı. O gün, ıssız Sina vadisinde bu büyük olayın şahidi Hz. Mûsa'dan başka kimse yoktu. Hz. Mûsa kendisi peygamberlik mertebesine yükseltileceğini bir an öncesine kadar bilmiyordu. Diyebiliriz ki, ateş almaya giderken peygamberliği bulmuştu!

Üçüncüsü, Cenab-ı Allah hangi kulunu belli bir göreve getirmek ve büyük bir iş yaptırmak istiyorsa, o büyük bir hazırlık veya muhteşem bir orduyla gelmez. Herhangi bir yardımcısı olmaz. Görünüşte hiçbir gücü veya etkisi olmaz. Ama, büyük kuvvet ve kudret sahipleri ile ordular ona pes ederler. Bugün Hz. Muhammed (s.a.v.) aranızda gördüğünüz fark, Hz. Mûsa ile Fir'avn ve kavmi arasında çok daha büyüktü. Ama gördüğünüz gibi, en zayıf görülen, en güçlüye galip geldi.

Dördüncüsü, siz hep papağan gibi, "Muhammed'e de (s.a.v.) Mûsa'ya (a.s.) verilenler gibi verilseydi" diye hayıflanıyorsunuz. Yani, siz istiyorsunuz ki, Hz. Muhammed'e, Hz. Mûsa gibi asâ ve beyaz el gibi mû'cizeler verilseydi. Güya, siz iman etmeye hazırsınız ve sadece

Hz. Mûsa'nın Fir'avn'a gösterdiği gibi, Hz. Muhammed de bazı mucizeler göstersin. Bu mucizeler gösterilir gösterilmez siz iman edeceksiniz. Ama, Hz. Mûsa'nın mucizelerini görenlerin tepkisinin ne olduğunu biliyor musunuz? Onlar bu mucizeleri gördükten sonra da iman etmediler. Onlar, bunların hepsinin sihir ve büyü olduğunu söylediler, çünkü Hakkı kabul etmemeye kararlıydı ve inatçıydılar. Aynı cehâlet ve inat sizde de vardır. Söyleyin, gerçekten bu gibi mucizeler gördükten sonra Muhammed (s.a.v.)e iman edecek misiniz? Her halde, etmeyeceksiniz. Ayrıca, mucizeleri gördükten sonra da Hakkı inkâr edenlerin sonunun ne olduğunu biliyor musunuz? Ulu Allah onları mahv ve perişan etti. Şimdi siz de mucizelerde ısrar edip kendi sonlarınızı kendiniz mi hazırlamak istiyorzunuz?

Mekke'deki küfür ortamında bu hikâyeyi dinledikten sonra herkesin aklına ilk gelebilecek düşünceler ve noktalar işte bunlardı, çünkü o sıralarda Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) ile Mekkeli kâfirler arasında, tıpkı Mûsa-Fir'avn mücadelesi gibi bir kavga ve çekişme vardı. Bu şartlarda özellikle işaret edilmezse de, bu hikâyenin her bölümü o zamanki şartlara uydurulabilir ve yorumlanabilirdi.

Bundan sonra, 5. rükûdan itibaren asıl konu doğrudan ele alınıp enine boyuna tartışılmıştır.

İlk önce, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin bir ispatı olarak kendisinin ümmi olmasına rağmen 2000 yıl önce geçmiş olan tarihî bir olayı büyük ayrıntılarla anlattığına işaret edilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber olmasaydı, bunları anlatamazdı. Zira, okumuşluğu yoktu, ayrıca, bu gibi bilgileri toplamasına hiçbir imkân yoktu. Bunu akrabaları, yakın çevresindeki insanlar ve diğer Mekkeliler de çok iyi biliyordu.

Daha sonra, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber oluşu, gaflet ve dalâlet içinde olanlar için bir rahmet olduğu ifâde olunmuştur. Çünkü, Hz. Muhammed Peygamberliğinden aldığı güç ve bilgilerle câhil ve gâfilleri hidâyete erdirebilirdi ve bu da, Allah'ın bir rahmetiydi.

Bundan sonra, Mekkeli kâfir ve müşriklerin, "ona da Mûsa'ya verilenler verilseydi" şeklindeki dilek ve temennilerine cevap verilmiştir. Onlara deniliyor ki, Allah tarafından mucizeler getirdiğini söylediğiniz Hz. Mûsa'yı bir nebi olarak tanıyor musunuz ki, şimdi Hz. Muham-

med'in aynı mucizeler göstermesini istiyorsunuz? Siz kendi nefislerinize yenik düşmezseniz bugün de Hakkı rahatça bulabilirsiniz. Ama yakalandığınız hastalıktan kurtulmaya çalışmazsanız, ne çok ve ne kadar büyük mucize gelirse gelsin, gözleriniz açılamaz ve adam olamazsınız.

Ayrıca, o sıralarda meydana gelen bir vak'adan dolayı Mekkeli kâfirlere serzenişte bulunulmuştur. Vak'a şuydu: Dışardan bazı Hıristiyanlar Mekke'ye gelmiş ve Hazreti Peygamber'den Kur'ân-ı Kerîm'i dinleyip iman etmişlerdi. Mekkeliler ise, kendi memleketlerindeki bir hidâyet kaynağından yararlanmak yerine, bu ziyaretçilerin bu davranışına içerlemişler ve reisleri, Ebu Cehl onlara hakaret emişti. Sûrenin bu bölümünde Mekkeli kâfirlerin bu alçaklığı sert bir dille eleştirilmiştir.

En son ise, Mekkeli kâfirlerin, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dâvetini kabul etmemeleri için önce sürdükleri bahane ve özüre değinilmiştir. Kâfir ve müşrikler diyorlardı ki, Arapların dini olan şirki terkedip tevhide dayalı yeni dini kabul edersek bu memleketteki dini, siyasi ve sosyal egemenliğimiz ortadan kalkacak ve Arabistan'ın en büyük güçlü kabilesiyken en zayıf duruma düşeceğiz ve bu memlekette yaşamamız bile güçleşecektir. Kureyşlilerin Hakk'a düşmanlık etmelerinin gerçek sebebi işte buydu ve ileri sürdükleri diğer özürler, hile ve bahaneden ibaretti ve Hak böylece yanıltılmak isteniyordu. Bu sebeple, Cenab-ı Allah, sûrenin sonuna kadar bu konuya temas etmiştir ve Kureyşlilerin, Hak ile Batıl arasındaki tercihlerini yaparken maddi ve dünyevi yarar ve çıkarlarını nasıl gözlediklerini çak ayrıntılı olarak ve ustaca belirtmiş, asıl hastalığın ne olduğu ve bunu nasıl tedavi edilmesi gerektiğini de ifâde etmiştir.

EL - KASAS SÛRESİ

(Mekke'de nâzil olmuştur. 88 Âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُو عَلَيْكَ مِن نَّبَإِ
مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ
وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ
وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1-4: Tâ, Sîn- Mîm. Bunlar Kitab-ı mübinin âyetleridir. Biz, sana iman eden kavme[1] beyan etmen için doğru olarak Mûsa ve Fir'avn'ın haberlerinden bir kısmını okuyacağız.[2] Çünkü Fir'avn yeryüzünde baş kaldırdı.[3] Oranın halkını parçalara böldü.[4] Onlardan bir zümreyi zaafa düşürüp erkek çocuklarını boğazlatıyor ve kızlarını da hayatta bırakıyordu.[5] Şüphesiz O, fesatçılardandı.

Açıklamalar

1. Yani, bu kelâmı kabul etmek niyetinde olmayanlara dinletmek faydasızdır. Mûsa (a.s.) ve Fir'avn'ın hikâyesi, ancak peşin hükümlü

veya inatçı olmayıp imana meyilli veya iman sahibi olanlara anlatılabilecek.

2. Karşılaştırınız: el-Bakara (rükû: 6), el-A'raf (rükû 13-16), Yunus (rükû: 8-9), Hûd (rükû: 9), el-İsrâ (rükû: 4), Tâhâ (rükû: 1, 4), el-Müminûn: (rükû: 3), eş Şuara (rükû: 2,4), en-Neml (rükû: 1), el-Ankebût (rükû: 4), el-Mü'min (rükû: 3,5), ez-Zuhruf (rükû: 5), ed-Duhân (rükû: 1), ez-Zariyât (rükû: 2), en-Naziât (rükû: 1).

3. Asıl metinde "ala fi'l-arz" sözleri kulanılmıştır. Buna göre anlam şu olabilir: Fir'avn yeryüzünde isyan etti, isyancı bir tavır takındı. Asıl mevkii olan kulluğu unutup tanrılığa heveslendi, emir kulu olmak yerine hâkim ve tanrı sıfatlarını üstlendi, kibirli ve gaddar bir hükümdâr olarak halka baskı ve zulüm uyguladı.

4. Yani, Firavn'ın saltanatı eşitlik kuralları üzerinde kurulmamıştı. Saltanatında, "bütün vatandaşlar eşittir ve herkesin hakkı eşittir" diye bir kural yoktu. Fir'avn, devlet ve hükûmetin temelini eşitsizlik üzerine kurmuştu, politikasının amacı bölmek ve yönetmekti. Yönetici kadro ve sınıfta her türlü imkân, kaynak ve tavizler sağlamak, tebaayı ve halk kitlesini soymak ve ezmek politikasının temel ilkesiydi.

Burada, kimse İslâm devletinin de, Müslüman tebaa ile zimmiler arasında ayırım yaptığı ve onların hakları ile yetkileri arasında bir denge kurmadığı şüphesine kapılmasın böyle bir şüphe yanlış ve yersizdir, çünkü bu fark veya ayırım Fir'avn'ın saltanatında olduğu gibi ırk, renk, dil veya sınıflara değil, ilke ve inançlara dayanıyor. İslâm düzeninde yasal haklar açısından Müslümanlar ile zimmiler arasında hiçbir fark yoktur. Bütün farklar sadece siyasi haklarla ilgilidir. Bu farkların sebebi de, kural ve ilkelere dayalı bir devlette iktidar partisi ve zümresinin, ancak o temel ilke ve hedeflere bağlı olması hususudur. Bu partiye veya zümreye, o ilk ve hedefleri kabul eden herkes gidebilir ve bundan, İslâm devleti ve Fir'avn'ın saltanatı arasında bir paralellik kurulabilir mi? Çünkü, Fir'avn'ın saltanatında mahkûm ve esir milletler ile azınlıklar, siyasi ve meşrû haklar şöyle dursun, temel insan haklarına sahip değillerdi, hatta yaşama hakları bile gasp edilmişti. Bu saltanatta bütün hak ve hürriyetler ile avantajlar hâkim sınıf veya milletindi ve esir ve mahkûm milletler bunların zerresine bile muhtaçtılar.

5. Kitab-ı Mukaddes'te şöyle bir açıklamaya rastlıyoruz:

"O zaman, Mısır'da Yusuf'u tanımayan yeni bir hükümdâr tahta geçti ve kendi kavmine dedi ki: "Bakın, İsrail oğulları bizden daha güçlü hale gelmişlerdir. Onun için, gelin, biz onlara akıllıca davranalım. Yoksa, onların sayısı artar ve savaş başlarsa, onlar düşmanlarımızla bir olup bizi bu ülkeden kovarlar." Bu sebeple, onlar İsrail oğullarını sıkı bir şekilde çalıştıracak adamları tayin ettiler. Dolayısıyla, onlar Fir'avn için Petum ve Ra'mses adlı amber kentleri yaptılar... Ve Mısırlılar, İsrail oğullarını eziyet ve işkence ederek çalıştırdılar. İnşaat işlerinde, tuğla yapımında ve tarlada korkunç bir şekilde çalıştırıp hayatlarından bezdirdiler. Onlara yaptırdıkları bütün işleri birer işkence idi... Daha sonra Mısır hükümdârı İbrani ebelerle konuştu ve dedi ki, İbrani (İsrailli) kadınlara çocuk doğurturken veya onları kaya parçalarında oturduklarını görürken erkek çocuğu varsa öldürün, kız çocuğu varsa sağ sırakın." (Hurûc, Bölüm: I, Âyet: 8, 16).

Bundan anlaşılıyor ki, Hz. Yusuf (a.s.)un iktidar döneminden sonra Mısır'da büyük bir milliyetçilik hareketi başladı ve Kıptîler tekrar iktidara geldiler. Yeni milliyetçi iktidar, İsrail oğullarının gücünü ve etkisini ortadan kaldırmak için elinden gelen çabayı harcadı. Bir yandan, israil oğullarına bütün iktidar, hükûmet, mevki ve makam kapıları kapatılırken, diğer yandan da her türlü baskı ve zülme bırakıldılar. İsrail oğulları sadece hakarete uğramak, aşağılanmak veya kötü işlerde çalıştırılmakla kalınmadı, aynı zamanda nüfuslarının azaltılması için plânlı bir soykırıma başlandı. Erkek çocukları öldürülüyordu. İsrailli kızlar ve kadınlar öldürülmedi, ama Kıptîler ile evlenmeye zorlandı. Böylece, sadece Kıptî ırkın gelişmesi için mükemmel bir plân uygulanmaya başlandı. Talmûd'daki kayıtlara göre bu korkunç sindirme ve temizleme hareketi ve soykırımı, Hz. Yusuf (a.s.)un vefatından 1000 yıl sonra başladı. Yeni ırkçı Kıptî iktidar, önceleri İsrail oğullarının verimli toprak ve evlerine el koydu, diğer mal ve mülklerini zaptetti ve daha sonra da, hükûmet ve devletteki bütün mevki ve makamlarından onları mahrum bıraktı. Kıptî hükûmdârlar baktılar ki, bunlar da İsrail oğullarının müthiş gücünün kırılmasına, ya da, onların Mısırlı dindaşlarının büyük nüfüzünün azalmasına yetmedi, bunun üzerine onları rezil ve rüsvây etmeye başladılar. Ayrıca, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, nüfuslarını da azaltmak için sinsi bir plân uygulamaya başladılar. Kur'ân-ı Kerîm'de Firavnların, Mısır nüfusünün bir bölümünü zelil ve rüsvây ettikleri ve İsrail oğullarına hayatlarını çekilmez hale getirdikleri konu-

sunda yer alan ifâdeler işte bu duruma ışık tutmaktadır. (Bkz. Bakara sûresi).

Ancak ne Kitab-ı Mukaddes'te ne de Kur'ân-ı Kerîm'de, hangi falcının, Fir'avn'a, İsrail oğullarında doğacak bir erkek çocuğunun Fir'avn'un saltanatını yok edeceğini söylediği ve bu tehlikeyi önlemek için Fir'avn'ın israilli erkek çocuklarının korkunç bir rüya gördüğü, tabirinin, belli bazı özellikteki bir erkek çocuğunun İsraillilerde doğacağı yolunda olduğu konusunda da herhangi bir ifâde yoktur. Bu masalı müfessirlerimiz Talmûd ve diğer israilli rivâyetlerden nakletmişlerdir. (Bkz. Jewish Encylopadea, "Moses" (Musa) maddesi ve The Talmud selections, s. 123-24).

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ
اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ۝٥
وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۝٦

5-6: Biz de istiyorduk ki, Fir'avn'ın zaafa düşürdüklerine lütuf yapalım, onları insanlara önderler[6] kılalım, varis yapalım[7] ve Fir'avn, Haman[8] ve bunların askerlerine de onlardan korktukları şeyi gösterelim.

Açıklamalar

6. Yani, onlara dünyada iktidar, hükûmet ve önderlik verelim.

7. Yani onlara hükümdar veya hâkim olmaları için yeryüzünün verâseti, naipliği ve halifeliği ihsan eyleyelim.

8. Doğu bilimcileri bu ifadeye bir hayli itiraz etmiş ve bunun yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre Haman, İran imparatoru Xerxes'in sarayının bir veziriydi ve Hz. Musa (a.s.)dan yüzyıllarca sonra M.Ö. 486-465 yıllarında yaşamış olduğunu ifâde etmişlerdir. Onlara göre, Kur'ân-ı Kerîm bunca yıl sonra yaşamış olan İranlı bir veziri, Mı-

sır'a götürüp Mûsa (a.s.)nın çağdaşı yapıvermiştir. Fakat, bu adamlar akıllarını kaçırmamışsa, biz şu soruyu kendilerine sorabilir miyiz? İmparator Xerxes'in sarayındaki Haman adlı vezir'den önce bu dünyada aynı ad taşıyan başka bir vezir veya hükümet yetkilisinin Mısır'da yaşamadığına emin olmaları için ellerinde herhangi bir kesin delil var mıdır? Eğer bir veya birden fazla Doğu bilimcisi, burada bahsi geçen Fir'avn'ın sarayındaki bütün vezirler ve yetkililerin bir listesini son derece güvenilir yollardan elde etmiş ve bunda Haman'ın adına rastlamamışsa, bu eşsiz ve harikâ (!) buluşunu herkesten niçin saklıyorlar? Bu baylar ortaya çıksın ve bu listenin fotokopisini bol bol basıp herkese dağıtsın; zira, Kur'ân-ı Kerîm'i tekzip etmeleri için bundan daha etkin bir silâh bulamazlar!

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ
أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي ٱلْيَمِّ
وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِيٓ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ
﴿٧﴾ فَٱلْتَقَطَهُۥٓ ءَالُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ
فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا۟ خَٰطِـِٔينَ ﴿٨﴾

7-8: Mûsa'nın[9] anasına: "Onu emzir. Eğer onun için korkarsan onu denize (Nil nehrine) bırakıver. Korkma ve mahzun olma. Çünkü, biz onu sana geri vereceğiz. Vekendisini peygamberlerden yapacağız"[10] diye ilham ettik. Bunun üzerine Fir'avn'ın adamları onu bulup aldılar. O, ilerde kendilerine düşman ve bir üzüntü[11] olacaktı. Doğrusu, Fir'avn, Haman ve askerleri hata edenlerdendi.

Açıklamalar

9. Arada, bu şartlarda, bir İsrail oğlu ailesinde, daha sonra bütün dünyanın Mûsa adıyla tanımış olduğu bir erkek çocuğunun doğduğu yolundaki ayrıntı verilmemiştir. İncil ve Talmûd'un ifâdesine göre bu aile, Hz. Yakûb (a.s.)un evlâtlarından, Lâvi'nin sülâlesindendi. Bu iki kitapta Hz. Mûsa'nın doğumundan önce, iki çocuğu olmuştu. En büyük

kızı, kendisinden biraz sonra bahsedilecek olan Miriam'dı. onun bir küçüğü Hz. Harun'du. İsrail oğullarında doğan erkek çocuklarının öldürülmesiyle ilgili emir herhalde, Hz. Harûn'un zamanından sonra verilmişti, çünkü kendisi hayatta kalabilmişti. Korkunç emrin çıktığı sırada da üçüncü çocuk, yani Hz. Musa doğdu.

10. Yani, erkek çocuğunun, doğmasından hemen sonra nehre atılması emri verilmemiş, aksine herhangi bir tehlike görülünceye kadar emzirilmesi istenmişti. Annesine verilen emir şuydu: "Çocuğu emzirmeye devam et, ama gördün ki, sır ortaya çıkacak ve çocuğun ağlama sesini duyup, ya da, düşmanlar başka yollarla varlığını öğrenirlerse ya da, bizzat İsrail oğullarından bir hain kendilerine ihbarda bulunsa, onu korkmadan bir sepete veya tabuta koyup nehre atıver." İncil'in ifâdesine göre, Hz. Mûsa'nın annesi, oğlunu, doğuştan üç ay sonrasına kadar herkesten saklı tuttu. Talmûd'da bunun dışında şu ayrıntılara rastlanıyor: Fir'avn yönetimi o sıralarda birçok casus kadınları ispiyonluk için İsrail oğullarının evlerine gönderiyordu. Bu kadınlar, küçük çocuklarla beraber İsrail oğullarının evlerinde gizli saklı bulunan herhangi bir çocuğun da ağlama seslerini duyup ağlamalarını sağlamak ve böylece varlıklarını ortaya çıkarmaktı. Fir'avn yönetiminin bu yoğun ve korkunç casusluk faaliyetlerinden ürken Hz. Mûsa'nın annesi, oğlunun hayatını korumak amacıyla, doğuşundan üç ay sonra nehre bıraktı. Buraya kadar, bu iki kitabın ifâdesi Kur'ân-ı Kerîm'e uymaktadır. Hz. Mûsa'nın nehre atılmasıyla ilgili ayrıntı da Kur'ân-ı Kerîm'inkiyle aynıdır. Tâhâ sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Çocuğu bir tabuta koyup nehre bırak". İncil ile Talmûd'un ifâdesi de bunu doğrulamaktadır. Bu kitaplara göre Hz. Mûsa (a.s.)nın annesi, sazlıklardan bir sepet hazırlayıp üstünü çamurla kapladı, kuruduktan sonra içine Hz. Mûsa'yı yatırıp Nil nehrine bıraktı. Ne var ki, Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan en can alıcı husus, İsrail oğullarının rivâyetlerinde yer almamıştır, ki o da şudur: Hz. Mûsa'nın bu şekilde oğlunun hayatının kurtulacağı, onun yetişip büyümesinden sonra kendisine geri geleceği ve daha sonra da sevgili peygamberi olacağı yolunda kendisine güvence vermişti.

11. Yani, Fir'avn kavmi her ne kadar, Hz. Musa'nın kendileri için bir üzüntü kaynağı olmasını bilinçli olarak istemezse de, bilinçsizce, bu hedefe doğru yaklaşmaya çalışıyorlardı. Onlar kendilerini bir gün mahvedecek bir çocuğu yetiştiriyorlardı.

وَقَالَتِ
امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ ۖ لَا تَقْتُلُوهُ ۖ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا
أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝٩ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ
أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا
عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝١٠

9-10 : Fir'avn'ın zevcesi: "Onu öldürmeyin. Bana ve sana göz bebeği olsun. Belki bize faydası dokunur. Yahut onu kendimize evlât ediniriz"[12] dedi. Halbuki, onlar başlarına geleceği bilmiyorlardı. Mûsa'nın anasının kalbi sabır ve akıldan boşaldı. Eğer vaadimizi tasdik edenlerden olması için kalbine sabır ve sebat vermeseydik, az kalsın onu açığa vuracaktı.

Açıklamalar

12. Bu ifâdeden şu husus ortaya çıkıyor ki, tabût veya sepet nehirden akıntıyla, Fir'avn'ın sarayına gelince, Fir'avn'ın uşak ve hizmetçileri bunu alıp hükümdar ve kraliçenin huzuruna götürdüler. Pek mümkündür ki, Hükümdâr ve kraliçe tam o sırada nehrin kenarında gezerken gözleri nehirdeki nesneye ilişmiş ve onu yanlarına getirdiler. Bu tabut veya sepette bir bebeğin bulunduğunu gördükten sonra kim olursa olsun, bunun bir İsrailli olduğunu tahmin edebilirdi. Zira, sepet veya tabut, o sıralarda erkek çocuklarının topluca öldürülmekte olan İsrail oğullarının bulunduğu semtten geliyordu. O sıralarda ancak İsrail oğullarının bir süre bebeği büyüttükten sonra, bunun daha fazla saklanmasına imkân olmadığı ve belki de, başkaları tarafından bulunup yetiştirilebileceği ve böylece, hayatının kurtulabileceği umuduyla nehre teslim ettikleri düşünülebilirdi. Bundan dolayıdır ki, hükümdârlarına fazlasıyla bağlı olan bazı uşak ve hizmetçiler, bebeğin derhal öldürülmesi gerektiğini, aksi takdirde büyüdükten sonra bir yılan gibi kendi velisini sokabileceğini belirttiler. Ancak Fir'avn'ın karısı, ne de olsa bir kadındı ve belki de evlâtsızdı. Ayrıca, Tâhâ sûresinde bizzat Allahü Tealâ'nın ifâde ettiği gibi, bebek de çok sevimliydi. Cenab-ı Allah'ın,

Hz. Mûsa'ya (Ben tarafımdan sana sevgi bağışlamıştım) demesinden anlaşılıyor ki, güzel günü gören herkes ona acıyor ve onu sevmeye başlıyordu. Bundan dolayıdır ki, Fir'avn'ın karısı bebeğin kıyılmasına razı olmadı ve "biz onu kendi sarayımızda yetiştiririz ve evlât ediniriz. Büyüdükten sonra onun İsrailli olduğunu kim anlayacaktır; herkes onun Fir'avn'ın evlâdı olduğunu sanacaktır ve meziyetleri ile kabiliyetleri İsrail oğulları yararına değil bize olacaktır" diyerek hayatının bağışlanmasını istedi.

İncil ile Talmûd'un ifâdelerine göre Hz. Mûsa'yı yetiştiren ve evlât edinme teklifinde bulunan kadın Fir'avn'ın kızıydı; ama, Kur'ân-ı Kerîm bunun açıkca Fir'avn'ın zevcesi olduğunu ifâde ediyor. Gerçek şu ki, yüzyıllar sonra derlenen kulaktan duyma rivâyetlere karşılık Cenab-ı Allah'ın ifâdesi daha doğru ve geçerlidir. Onun için, sırf İsrail oğullarının rivâyetlerine ters düşmemek düşüncesiyle, Arap dil kurallarını hiçe sayarak "ümrâ'at-ı Fir'avn"ı "Fir'avn ailesine mensup bir kadın" olarak tercüme hiç gerek yoktur.

وَقَالَتْ
لِأُخْتِهِۦ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِۦ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾
وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ ٱلْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ
عَلَىٰٓ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُۥ لَكُمْ وَهُمْ لَهُۥ نَٰصِحُونَ ﴿١٢﴾

11-12: Mûsa'nın anası, Mûsa'nın kızkardeşine: "Onun izini takib et" dedi. Kız, Fir'avn ailesinin haberi olmadan onu uzaktan gözetledi.[13] Biz daha evvel Musa'ya süt analarını emmeyi haram kılmıştık.[14] Bunun üzerine kızkardeşi onlara: "Ona sizin için bakacak bir ev halkını size haber vereyim mi? Onlar bu çocuğa iyi bakarlar"[15] dedi.

Açıklamalar

13. Yani, kız dikkatlı hareket ediyordu. Bir yandan, suda yürümekte olan sepet veya tabutu izleyerek yürüyordu ve diğer yandan, kendisini görenlerin, nehirde bir nesneyi izlemekte olduğunu an-

lamamaları için azami çaba gösteriyordu. İsrail oğullarının rivâyetlerine göre Hz. Mûsa'nın bu kızkardeşinin yaşı o sıralarda 10 veya 12 idi. Kız çok zekice hareket etti ve hiç kimseye yakalanmadan veya belli etmeden, küçük kardeşinin Fir'avn'ın sarayına vardığını tesbit edip eve döndü.

14. Yani, Fir'avn'ın karısı hangi dadıyı veya sütannesini getiriyor olsaydı, Hz. Mûsa onun memesini kesinlikle emmiyordu.

15. Bundan anlaşılıyor ki, Hz. Mûsa'nın ablası, kardeşinin Fir'avn'ın sarayına vardığını tesbit etmekle yetinmedi ve çok dikkatlice sarayın çevresinde dolaşmaya başladı. Daha sonra, bebeğin ve çok kimsenin sütünü emmediğini ve kraliçenin de bu duruma son derece üzüldüğünü duyunca hemen sarayın içine girip kraliçenin huzuruna çıktı ve bebeğe süt verebilecek ve gereken ilgi ve şefkati gösterecek bir dadıyı bildiğini bildirdi.

Burada şu noktayı açıklamakta fayda vardır ki, eski çağlarda Mısır v.s. gibi ülkelerde varlıklı kişiler, çocuklarını iyi yetişmeleri için süt analarına havale ediyorlardı. Arabistan'da da aynı gelenek mevcuttu ve Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) zamanında taşradan yoksul ailelere bağlı kadınların, şehrin zenginlerine gelip ücret karşılığında çocuklarını emzirdikleri ve yetiştirdiklerine dair kayıtlar vardır. Resûlullah (s.a.v.) kendisi bebek iken Halime Sa'diye'nin yanında çölde büyümüştü. Bundan dolayıdır ki, Hz. Mûsa'nın ablası, "bir süt anasını getireyim" değil," "bir evi biliyorum, oranın insanları bebeği yetiştirmeyi seve seve kabul edecekler" dedi.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ
أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

13: Böylece[16] gözü aydın olsun, mahzun olmasın ve Allah'ın va'dinin hak olduğunu[17] bilsin diye onu anasına iade ettik. Fakat, onların çoğu Allah'ın va'dinin hak olduğunu bilmezler.

Açıklamalar

16. Kitab-ı Mukaddes ile Talmûd'daki ifadelerden anlaşılıyor ki,

"Musa" olan bebeğin adı Fir'avn'ın sarayında konmuştu. "Musa", İbranice değil, Kıbtîce bir kelime olup, "ben onu sudan çıkardım" demektir. Eski Mısır dilinde de bu kelime hemen hemen aynı anlamdadır. Mısırca da "Mu", su ve "Oşe" kurtarılmış anlamlarını taşıyordu.

17. Cenab-ı Allah'ın bu hikmet dolu düzenlemesinin bir faydası şu oldu: Hz. Mûsa, Fir'avn'ın bir prensi olmayıp kendi babası, annesi ve ailesinin diğer fertleriyle birlikte yetişip kendi kimliğini ve ailesi ile ırkını iyice tanımış oldu. Hz. Mûsa'nın kendi ailesi, örf ve âdetleri, atalarının dini ve milletiyle ilişkileri kopmadı ve kendisi, Fir'avn milletinin bir ferdi değil, kişiliği, karakteri, duyguları ve dünya görüşü bakımından bir İsrail evlâdı olarak yetişebildi.

Hazreti Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kendi ekmeğini kazanmak için çalışan ve bu hususta Allah'ın rızasına dikkat eden bir kişi, Hz. Mûsa'nın annesine benzer. Çünkü, Hz. Musa'nın annesi hem kendi oğluna süt verdi, hem bunun ücretini aldı." Yani, böyle bir kişi maddi yönden kendisi ve çoluk çocuklarının karınlarını doyurmak için çalışmasına rağmen, Allah'ın rızasını ön planda tuttuğu için herkese dürüstlük ile muamele ediyor, herkesin hakkını vermeye çalışıyor ve helâl rızıktan kendisi ve çocuklarının karınlarını Allah'a ibadet eder gibi doyuruyor ve bu sebeple, kendi geçimini sağlarken bile Allah'tan takdir ve mükâfat alabiliyor. Başka bir deyişle, hem geçimini sağlıyor, hem Allah'ın sevâbına ve rahmetine nail oluyor.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا
فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ
عَدُوِّهِ ۖ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ ۖ
فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ
إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

14-15: Mûsa, kemal çağına erip olgunlaştığında[18] ona hüküm[19] ve ilim verdik. Biz, iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız. Mûsa, halkının gafletle[20] bulunduğu bir sırada şehire (Mısır'a) girdi. Orada biri kendi cemaatından, diğeri düşmanlardan iki adamın kavga etmekte olduklarını gördü. Kendi cemaatından olan adam, düşmanı aleyhine ondan (Mûsa'dan) yardım istedi. Bunun üzerine Mûsa da ona bir fiske[21] vurdu. Adam düşüp öldü. Mûsa: "Bu, şeytanın işlerindendir. O, gerçekten şaşırtıcı, apaçık bir düşmandır"[22] dedi.

Açıklamalar

18. Yani, Hz. Mûsa'nın gerek bedensel gerekse aklı ve zihni bakımdan olgunlaştığı bir yaşta. Yahudi rivâyetlerinde Hz. Mûsa'nın bu sıradaki yaşı hakkında çelişkiler vardır. Bazılarında 18, bazılarında 20 ve hatta 40 belirtilmiştir. İncil (Ahd-ı Cedid) de yaşı 40 olarak belirtilmiştir (Amâl: 7: 23). Ama, Kur'ân-ı Kerîm'de belli bir yaş verilmemiştir. Gerçek şu ki, burada anlatılan hikâyeye göre Hz. Mûsa'nın sadece olgunluk çağında olduğunu bilmek yeterlidir. Yani, burada denilmek isteniyor ki, olayın meydana geldiği sırada Hz. Mûsa her bakımdan olgun bir kişiydi.

19. "Hükûm", hikmet, akıl, zekâ ve karar verme kabiliyeti demektir. "İlim" ise hem dinî hem dünyevî ilimler demektir. Hz. Mûsa, öz anne-babasıyla irtibat halinde olduğu için ataları (Hz. Yusuf, Yakûb, İshâk ve İbrahim)nın dinî inanç ve talimâtına vakıf olmasının yanısıra, devrin hükümdârının sarayında bir prens olarak yetiştiği için o çağda saraydakiler ve diğer Mısırlıların vakıf olduğu bütün dünyevi ilimlere de sahip olmuştu. Cenab-ı Allah tarafından Hz. Mûsa'ya bu hüküm ve ilmin verilmesi, kendisine peygamberliğin ihsan edilmesi şeklinde yorumlanmamalıdır. Zira, Hz. Mûsa'ya peygamberlik bundan yıllarca sonra verilmişti. Nitekim, buna dair kayıt ilerde vardır ve benzeri bir kayıt daha önce eş-Şuara sûresinde (21. âyet) geçmiştir.

Hz. Mûsa'nın, prensliği sırasındaki talim ve terbiyesi hakkında İncil'in Amâl Kitabında şu cümleye rastlanmaktadır: "Mûsa, Mısırlıların bütün ilim ve hünerlerini öğrenmiş, işlerinde ve sözlerinde ustalık kazanmıştı" (7: 22). Talmûd'un ifâdesi ise şöyledir: Hz. Mûsa, Fir'avn'ın sarayında güzel bir delikanlı olarak yetişti. Prenslerin kıyafetini giyer, onlar gibi yaşardı ve halk kendisine büyük sevgi ve saygı gösterirdi. Ekseriya İsrail oğullarının oturduğu Cuşan semtine gider ve Kıbtî hükûmetinin görevlileri tarafından milletine yapılan baskı, zulüm ve iş-

kenceleri kendi gözleriyle görürdü. Hz. Mûsa'nın uğraşıları sonunda Fir'avn, İsraillilere haftada birgün izin vermeye başladı. Hz. Mûsa, Fir'avn'a dedi ki, İsrailliler devamlı olarak çalışırsa zayıf düşecekler ve dolayısıyla Hükümetin işleri aksayacak ve kendisi zarar görecektir; onun için kendilerinin haftada bir gün istirahat etmeleri lâzımdır. Böylece, Hz. Mûsa aklını ve zekâsını kullanarak çok yararlı işler yaptı ve şöhreti bütün Mısır'da yayıldı. (Talmûd'dan alınmıştır, s. 129).

20. Bu, belki de sabahın erken saati, yaz mevsiminin en sıcak saati, yani öğle vakti, ya da, kışın gece vaktiydi. Yani, burada anlatılmak istenen, ortalığın sakin olması ve herkesin istirahate çekilmiş vaziyette olmasıdır.

"Şehre girdi" sözlerinden anlaşılıyor ki, Başkent'teki kraliyet sarayları ve diğer resmi binalar diğer yerleşim merkezleri veya şehrin merkezinden bir hayli uzaktı. Hz. Mûsa, şehrin dışındaki kraliyet sarayında oturduğu için "şehirde dolaşmaya başladı" yerine "şehre girdi" sözleri kullanılmıştır.

21. Asıl metinde "vakaz" kelimesi kullanılmıştır ki, hem fiske veya yumruk, hem tokat atmak anlamındadır. Biz burada, tokatın atılmasıyla ölümün meydana gelmesinin daha az inandırıcı olduğu için fiske veya yumruk vurma ifâdesini tercih ettik.

22. Bundan, Mısırlı'nın yumruğu yiyip yere düşmesi ve derhal ölmesi yüzünden Hz. Mûsa'nın ağızından şaşkınlık ve utanç içinde kelimelerin nasıl döküldüğü iyice anlaşılıyor. Hz. Mûsa o adamı öldürmeyi kastetmemişti; zâten adam öldürmek için yumruk vurulmaz. Ayrıca, sapasağlam bir insanın sadece bir yumrukla ölmesine ihtimal da verilmez. Bu sebepten dolayıdır ki, Hz. Mûsa bu işte Şeytan'ın bir oyunu olduğunu düşünmekten kendini alamadı. Hz. Mûsa düşünüyordu ki, şeytan büyük bir fesat çıkarmak için bir Mısırlıyı ona öldürtmüştür. Böylece, kendisi bir Mısırlıyı öldürmek suçundan yakalanıp yargılanacak ve dolayısıyla, ülke çapında İsrail oğullarına karşı bir hareket başlanacaktı. Bu hususta İncil'in ifâdesi, Kur'ân-ı Kerîm'inkinden değişiktir İncil, Hz. Mûsa'nın teamüden adam öldürdüğünü ileri sürüyor. İncil'in rivâyetine göre Hz. Mûsa bir Mısırlı ile bir İsrailliinin kavga ettiğini görünce, "sağa sola baktı ve etrafta hiçbir kimsenin bulanmadığını gördükten sonra o Mısırlıyı öldürüp kuma gömdü." (Huruç, 2: 12). Aynı ifadeye Talmûd da da rastlanıyor. Şimdi herkes İsrail oğullarının kendi

büyüklerine nasıl leke sürdüğünü ve Kur'an'ın bunu nasıl temizlemeye çalıştığını görebilir. Zâten akıl ve mantığın hükmü de budur. İlerde güzide bir peygamber olacak bir insanın kendi milletinden bir ferdi ile bir Mısırlı arasında bir kavgayı seyredip kendini kaybetmesi ve gözünü kırpmadan Mısırlıyı öldürüp saklaması düşünülemez.

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا
لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي
اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ
﴿١٨﴾ فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَا مُوسَىٰ
أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ
تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

16-19: Mûsa: "Ey Rabbim, Ben nefsime zulmettim. Beni bağışla"[23] dedi. Bunun üzerine Allah onu bağışladı. Çünkü O, Gafûrdur, Rahimdir.[24] (Yine Musa) "Rabbim, bana olan in'amın hakkı için[25] artık mücrimlere yardımcı olmayacağım"[26] dedi. Hülasâ, Mûsa şehirde korkarak sabahladı. Etrafına bakınıyordu. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kişi, yine ondan yardım istiyor, Mûsa ona: "Sen apaçık bir azgınsın"[27] dedi. Derken Mûsa, ikisinin de düşmanı olan birisini yakalamak isteyince[28] o adam[29] (Mûsa'dan yardımı steyen): "Ey Mûsa, dün bir adamı öldürdügün gibi beni de öldürmek mi istiyorsun? Demek ki, yeryüzünde zorba olmayı ve arabuluculardan olmamayı arzu ediyorsun" dedi.

Açıklamalar

23. Burada mağfiret kelimesi kullanılmıştır ki, hem bağışlamak, hem göz yummak, hem başkasının aybını örtmek demektir. Hz. Mûsa, Allah'a dua ederken demek istiyordu ki, Ey Rabb, bilerek işlemediğim günâhımı hem affet, hem ört ki, düşmanlarım beni alaya almasın veya beni cezalandırmasın.

24. Bunun da iki anlamı vardır ve burada her ikisi ifâde edilmek istenmiştir. Yani, Cenab-ı Allah hem Hz. Mûsa'nın günâhını affetti, hem işlediği hatanın saklı kalmasını sağladı. Başka bir deyişle, hiçbir Kıbtî yetkili veya halktan biri oradan geçmedi ve cinayeti görmedi. Böylece, Hz. Mûsa, olay yerinden hiçbir kimsenin haberi olmadan sessizce ayrılabildi.

25. Yani, yaptığım hareketin saklı kalması, düşman kavmin hiçbir ferdinin haberdar olmaması ve benim olay yerinden kolayca ayrılabilmem, Cenab-ı Allah'ın bir lütfu ve ihsânıdır.

26. Hz. Mûsa'nın bu yemini çok geniş bir mücrime veya suçluya yardım kapsamlıdır. Hz. Mûsa, sadece herhangi bir mücrime veya suçluya yardım etmeyeceğine dair söz vermiyordu, aynı zamanda dünyada baskı ve zulüm yapan veya Bâtıldan yana olanlara herhangi bir şekilde yardımcı olmayacağını da ilân ediyordu. İbn Cerir ve bazı diğer müfessirler bu sözleri iyi anlamışlardır ve bu sözleri sarfettiği gün Fir'avn ve onun rejimiyle olan her türlü bağını kopardığını, zira Fir'avn rejiminin zâlim olduğunu ve Allah'ın topraklarında gaddar ve acımasız bir düzen kurduğuna işaret etmişlerdir. Hz. Mûsa o gün anladı ki, dürüst ve âdil ve inançlı bir kişi böylesine zâlim bir hükûmete ve düzene yardım edip onun bir elemanı olarak gücünün ve ihtişâmının artmasına sebep olmamalıdır.

İslâm âlimleri, Hz. Mûsa'nın bu yemininden yola çıkarak mü'min bir kişinin, ister tek bir kişi, ister bir devlet veya hükûmet olsun, bir zâlime her türlü yardımdan kaçınması gerektiği ilkesini ortaya koymuşlardır. Önde gelen tâbi'lerden Hazreti Atâ bin Ebî Umeyye hükûmetine bağlı Kûfe valisinin kâtibidir. Siyasi ve hukukî konularda herhangi bir karar verme yetkisi yoksa da, verilen kararlar onun tarafından kaleme alınıyor ve halka duyuruluyor. Biliyorsunuz ya, çalışmazsa aç kalır." Buna cevap olarak Hz. Atâ yukarıdaki âyeti okudu ve şöyle buyurdu: "Kardeşin kalemini kırıp atmalıdır. Rızka gelince, o Allah'ın işidir."

Başka bir kâtip, Âmir Şa'bi'ye şöyle bir soru yöneltti: "Ya Ebû Amrû, ben sadece emir ve kararları kayıda geçirmekle görevliyim; emir veya kararları bizzat ben vermiyorum. Bu rızık benim için câiz midir?" Âmir Şa'bi şu karşılığı verdi: "Olur ya, suçsuz bir kişi, adam öldürmekten suçlu bulunur ve karar senin kaleminden çıkar; yahut, bir kişinin mal ve mülkü gayri meşrû bir şekilde zaptedilir, ya da, bir va-

tandaşın evinin yıkılmasına emir verilir ve karar senin vasıtanla duyurulur." İmam Hazretleri bu sözleri söyledi ve yukarıdaki âyeti okudu. Bunu duyar duymaz kâtip şöyle dedi: "Bundan sonra kalemim, Benî Umeyye'nin emirlerinin çıkarılması için kullanılmayacaktır." İmam ise şunları ilâve etti: "O halde, Allahu Teâlâ da, seni rızkından mahrum etmeyecektir."

Abdurrahman bin Müslim, Zahhak'ı sadece Buhara'ya gidip ilgililere maaş dağıtmakla görevlendirmek istemişti, ama Zahhak böyle bir vazifeyi bile kabul etmedi. Arkadaşları bu işin bir sakıncalı tarafı olmadığını belirtince, şu karşılığı verdi: "Ben zâlimlerin herhangi bir işinde kendilerine yardımcı olmak istemiyorum". (Ruhu'l-Ma'ani, cilt: III, s. 49).

İmam Ebu Hanife'nin bu vak'ası güvenilir bütün biyografi yazarları, el-Muvaffık el-Mekkî, İbn-ül Bezzaz el-Kerverî ve Molla üzerine Halife Mansûr'un Başkumandanı Hasan bin Kahtube şunları söyleyerek görevinden istifa etti: "Saltanatınızın himayesinde bugüne kadar yaptıklarım, gerçekten Allah yolunda olmuşsa, bu bana yeterlidir; fakat zulüm yolunda olmuşsa, amel defterime daha çok suç ve günâhların işlenmesini istemiyorum."

27. Yani, sen kavgacı birine benziyorsun. Her gün biriyle kavga ediyorsun. Dün bir adamla kavga ediyordun; bugün ise başka bir adamla kavga ediyorsun.

28. Burada Kitab-ı Mukaddes'in ifâdesi, Kur'ân-ı Kerîm'inkinden farklıdır. Kitab-ı Mukaddes'e göre ertesi günkü kavga iki İsrailli arasında idi. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'e göre bu kavga da bir İsrailli ile bir Mısırlı arasında idi. Aslında ikinci ihtimal akla ve mantığa daha yakındır. Zira, ilk günkü cinayetin ortaya çıkışıyla ilgili olarak ilerde verilen ayrıntılar, bundan bir Mısırlının himaye ettiği bir prensin böylesine büyük bir suçunu öğrenir öğrenmez, Fir'avn hükûmetinin yetikilerine muhbirlik yapması düşünülemez.

29. Burada söz edilen kişi, Hz. Mûsa'ya yardımına çağıran israillidir. Hz. Mûsa, bu kişiye serzenişte bulunup Mısırlı'yı dövmeye kalkışınca, İsrailli Hz. Mûsa'nın kendisini dövmek istediğini zanetti ve korkudan bağırıp çağırmaya başladı ve böylece, aptallığıyla, bir önceki cinayeti ifşâ etmiş oldu.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَا مُوسَىٰٓ إِنَّ
الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ۝٢٠
فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝٢١
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّيٓ أَن يَهْدِيَنِي سَوَآءَ السَّبِيلِ
۝٢٢ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ
وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا
قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرِّعَآءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ۝٢٣ فَسَقَىٰ
لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰٓ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَآ أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ
خَيْرٍ فَقِيرٌ ۝٢٤

20-24: O sırada şehrin öte başından koşarak bir adam geldi.[30] Ve: "Ey Mûsa, şehrin ileri gelenleri seni öldürmek için hakkında müzareke yapıyorlar. hemen şehirden çık. Muhakkak ki, ben senin iyiliğini isteyenlerdenim" dedi. Bunun üzerine Mûsa da korkarak ve etrafı gözetleyerek hemen şehirden çıktı. Ve: "Ey Rabbim, beni zalim kavimden kurtar" dedi. Mûsa, Medyen tarafına yöneldiğinde,[31] kendi kendine: "Umarım ki, Rabbim beni doğru yola hidâyet eder"[32] dedi. Medyen suyuna vardığında,[33] orada hayvanlarını sulamakta olan bir takım insanlar buldu. Biraz ötede de sürülerini muhafazaya çalışan iki kadın gördü. Ve onlara "Bu haliniz nedir?" diye sordu. Onlar da, "Biz çobanlar suladıktan sonra sularız. Babamız ihtiyar bir adamdır"[34] dediler. Bunun üzerine Mûsa onların davârlarını sulayıverdi. Sonra bir bölgeye çekilip şöyle dedi: "Ey Rabbim, doğrusu, ben hayırdan ne indirirsen ona muhtacım".

Açıklamalar

30. Yani bu olay, ikinci kavgada cinayetin işlendiği ortaya çıktıktan ve Mısırlının muhbirlik yapmasından sonra meydana geldi.

31. Kitab-ı Mukaddes de, Kur'ân-ı Kerîm gibi Hz. Mûsa'nın Mı-

sır'dan ayrılıp Medyen'e yöneldiğini belirtmektedir. Ancak Talmûd'da bu hususta çok tuhaf ve inanılması güç bir hikâye naklolunmuştur. Buna göre, Hz. Mûsa Mısırdan kaçıp Habeşistan'a gitti ve orada hükümdârın en yakın nedimlerinden biri oluverdi. Habeş hükümdârının ölümünden sonra da halk Hz. Mûsa'yı kral seçti ve Hz. Mûsa, ölen hükümdârın dul eşiyle evlendi. Orada 40 yıl hüküm sürdü ve bütün bu süre içinde Habeşli karısıyla yatmadı. 40 yıl geçtikten sonra o kadın Habeş halkına dert yandı ve kendilerine dedi ki, "bu adam benimle bir karı, koca ilişkisinde değildir ve hiçbir zaman Habeş tanrılarına tapmamıştır." Bunun üzerine Habeşistan'ın ileri gelenleri kafa kafaya verip Hz. Mûsa'yı tahttan indirdi ve kendisini, bolca hediye ve diğer eşya verip saygıyla memleketine yolcu ettiler. Hz. Mûsa bundan sonra Habeşistan'dan Medyen'e gitti ve yukarıdaki anlatılan olaylar meydana geldi. O sırada Hz. Mûsa 67 yaşında idi.

Bu hikâyenin asılsız ve mesnetsiz olmasının bir delili, aynı hikâyede o sıralarda Asurya (Kuzey Irak)da Habeşistan'ın hâkimiyeti bulunduğu ve Asurların ayaklanmanın bastırılması, gerek Hz. Mûsa, gerekse ondan önceki kralın bazı askeri seferler düzenlediklerinin de belirtilmesidir. Tarih ve coğrafya hakkında az çok bilgiye sahip olan bir kişi, haritaya şöyle bir bakıp habeşistan'ın Asurya'ya hâkim olması veya en azından, bir saldırıda bulunması için bir haylî güçlü olması gerektiğini anlayabilir. Yani, bunun için, Habeş krallığının Mısır, Filistin ve Suriye'yi haraca bağlamış olması yahut bütün Arabistan yarımadasına hâkim olması, ya da, Hint okyanusu ile Basra Körfezini geçip Irak'ı fethedebilecek muazzam bir donanmaya sahip olması gerekiyordu. Halbuki, tarihte Habeş Krallığının böylesine güçlü olduğu veya böylesine muazzam bir donanmaya sahip olduğuna dair herhangi bir kayda rastlanmıyor. Gerçek şu ki, Habeşistan, tarihin hiçbir devrinde bu kadar büyük veya güçlü olmamıştır. Bundan, İsrail oğullarının bizzat kendi tarihleri hakkında ne kadar yanlış ve eksik bilgilere sahip olduğu ve Kur'ân-ı Kerîm'in bu yanlışlıkları nasıl düzeltip gerçekleri apaçık ortaya koyduğu iyice anlaşılıyor. Fakat, yine de, Hıristian ve Yahudi Doğu bilimcilerinin küstahlığına bakın ki, Kur'ân-ı Kerîm'in, bu hikâyeleri İsrail oğullarının kaynaklarından çaldığını (!) ileri sürüyorlar.

32. Yani öyle bir yok ki, onu takip edip Medyen'e sağ salim vara-

bileyim. Burada şu noktayı açıklamamız yerinde olacaktır ki, o dönemde Medyen, Fir'avn saltanatının bir parçası değildi. Mısır hükûmetinin hâkimiyeti bütün Sina Yarımadasına kadar değil, sadece batı ve güney bölgelerine kadardı. Medyenlilerin yaşadığı, Akabe körfezinin doğu ve batı kıyılarına Mısır'ın iktidarı veya etkinliği henüz ulaşamamıştı. Bundan dolayıdır ki, Hz. Mûsa, Mısır'dan ayrılır ayrılmaz Medyen'e yöneldi, çünkü oraya en yakın ve Fir'avn'ın hakimiyetinin dışında bir bölge burasıydı. Fakat, oraya varabimesi için Mısır'ın yönetimindeki bazı bölgelerden geçmesi ve oranın polis ve askeri karakollarından kurtulması gerekiyordu. Bundan dolayıdır ki, Hz. Mûsa Allahu Teâlâ'ya dua edip kendisini, sağ salim Medyen'e götürecek bir yola koymasını istedi.

33. Arap kaynaklarına göre Hz. Mûsa'nın vardığı bu yer, Akabe körfezinin batı yakasındaki Makna'nın birkaç kilometre kuzeyinde idi. Bugün burada el-Bid'a olarak bilinen küçük bir kasaba vardır. Ben Aralık 1959'da Tebûk'tan Akabe'ye giderken burayı gördüm. Yerli halk, Medyen'in burası olduğunu hep atalarından duya geldiğini söyledi. Josefus'tan Britton'a kadar bütün eski ve yeni gezginler ile coğrafyacılar da Medyen'in burada olduğunu ifâde etmişlerdir. Buraya kısa bir mesafede şimde Mugayir-i Şuayıp veya Mugarât-ı Şuayb olarak bilinen yer vardır. Burada Semûd kavmine ait binalar vardır ve buraya yaklaşık 1.5 mil uzaklıkta tarihi kalıntılar bulunur. Bu kalıntılar arasında iki kör kuyuyu bizzat gördük. Yerliler, her ne kadar emin olmasalar da, atalarından bu kuyulardan birinin, Hz. Mûsa'nın, koyunlarını suvardığı kuyu olduğuna dair rivâyetler duyduklarını bize anlattılar. Ebu'l-Fidâ (öl. 732 Hicri), "Takvimü'l-Buldân"da ve Yakût, "Mu'cem-ül Buldân"da Ebu Zeyd Ensârî (öl. 732 Hicri)ye atfen, bu yöre halkından, Hz. Mûsa'nın kuyusunun burada bulunduğunu duyduğunu ifâde etmişlerdir. Bundan anlaşılıyor, bu rivâyet bu bölgede yüzyıllardan beri süregeliyor ve buna dayanarak diyebiliriz ki, Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen yer burasıdır.

34. Yani, biz kadın kısmıyız, bu çobanlarla mücadele edip hayvanlarımızı suvarmamız mümkün değildir. Babamız da o kadar yaşlıdır ki, bu konuda hiçbir yardımı bize dokunamaz. Evimizde başka bir erkek te yoktur. Bu bakımdan biz kadınlar ev işlerimizin yanısıra dışardaki işlerimizi yapıyoruz ve bütün çobanlar hayvanlarını suvardıktan

sonra çeşmeden uzaklaşıncaya kadar beklemek zorunda kalıyoruz. Bütün bu meseleyi, bu kadınlar birkaç cümle ile anlatmışlardır ve bunlarda ne kadar iffetli ve hayalı oldukları anlaşılıyor. Yani, yabancı bir erkekle konuşmak istemiyorlardı, ama aynı zamanda o erkeğin onlar hakkında yanlış bir fikre sahip olmasını da istemiyorlardı ki, acaba bunlarda erkeklerin evde oturmaları ve kadınların dışarda çalışmaları gibi âdet mi vardır.

Bu kadınların babası hakkında bazı yanlış rivayetler yayılmış ve kendisinin Hz. Şuayb olduğu ifâde olunmuştur. Ne var ki, Kur'an-ı kerimin hiçbir yerinde bu zâtin Hz. Şuayb (a.s.) olduğuna dair en ufak bir işaret yoktur. Eğer böyle bir şey olsaydı, mutlaka bir işarete rastlanırdı, çünkü Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz. Şuayb önemli bir kişidir. Bazı hadislerde, bu kadınların babalarının Hz. Şuayb olduğuna dair kayıtlar bulunuyorsa da, İbn Cerir ve ibn Kesir her ikisi, bunların zayıf birer rivayet olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu sebepten dolayıdır ki, İbn Abbas, Hasan Basrî, Ebu Ubeyde ve Said bin Cübeyir gibi mümtaz müfessirler İsrail oğullarının rivâyetlerine dayanarak adı geçen zâtın ismini Talmûd'da olduğu gibi nakletmişlerdir. Eğer gerçekten, Hz. Peygamber Efendimiz bu olaydan bahsederkin Hz. Şuayb'ın ismini anmış olsaydı, bu zâtlar bu ismi belirtmekte herhangi bir sakınca görmezlerdi.

İncil'de söz konusu zâtın ismi bir yerde Ra'vayel, bir başka yerde de Yetru olarak geçmiş ve Medyenli bir kâhin olduğu ifâde olunmuştur (Huruç, Bölüm II: 16, 18, Bölüm III: 1, Bölüm 18: 5). Talmûd literatüründe Ra'vayel, Yethru ve Hobab gibi üç değişik isim verilmiştir. Çağımız Yahudi âlimlerinin değerlendirilmesine göre "Yethru" Ekselans anlamına gelen bir kelime idi ve asıl ismi Ra'vayel veya Hobab idi. Aynı şekilde, kâhin kelimesi (Kohen Midian)nin anlamı konusunda da Yahudi âlimleri ihtilâfa düşmüşlerdir ve bazıları bunun rahip veya keşiş anlamında olduğunu belirtirken bazıları prens veya hükümdar demek olduğunu açıklamışlardır.

Talmûd'da adı geçen zâtın durumuyla ilgili geçen kayıtlara göre kendisi, Hz. Mûsa'nın doğumundan önce Fir'avn, bilgisi ve isabetli fikrine çok değer verirdi. Fakat, israil oğullarının neslinin tüketilmesi için Kraliyet Konseyinde görüşmeler yapılmaya başlayınca Ra'vayel veya Hobab, Fir'avn'ın böyle bir çılgınlıktan vazgeçmesi gerektiğini belirtti,

onu zulmünün kötü sunuçlarından korkuttu ve "eğer İsrail oğullarının varlığına tahammül edemiyorsanız, onları atalarının vatanı olan Ken'an ülkesine sürün" diye tavsiyede bulundu. Fir'avn bu doğru sözleri dinleyince müthiş sinirlendi ve kendisini hakaret ederek sarayından kovdu. Bundan sonra bu zât, ömrünün geri kalan kısmını memleketi olan Medyen'de geçirdi.

Bu zâtın dinî inançlarına gelince, hz. Mûsa gibi kendisi de İbrahim dinindendir. Zira, nasıl ki, Hz. Mûsa, İshak bin İbrahim (a.s.)in evlâdıysa, o da Medyân bin İbrahim (a.s.)in evlâdıydı. Herhalde, bu ilişkisi bakımından Fir'avn'ı, İsrail oğullarına zulmetmekten alıkoymaya çalıştı ve böylece gazabına uğradı. Müfessir Nisâburi, Hz. Hasan Basrî'ye dayanarak, "o bir Müslüman'dı ve Hz. Şuayb'ın dinini kabul etmişti "denmiştir. Talmûd'daki kayıtlara göre, Davayel veya Hobab Medyenlilerine putperestliğini açıkca kınıyordu ve bu sebeple, Medyenliler onun düşmanı olmuştu.

فَجَآءَتْهُ إِحْدٰىهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَآءٍ
قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا
فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ
الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ۝

25: Derken iki kadından biri utana utana yürüyerek Mûsa'nın yanına geldi.[35] "Bizim hayvanlarımızı suladığının ücretini ödemek için babam seni çağırıyor"[36] dedi. Mûsa onun (kadının babasının) yanına gelip kendisine başından geçenleri anlatınca o, Mûsaya: "Korkma, zâlimler kavminden kurtuldun" dedi.

Açıklamalar

35. Hz. Ömer (r.a.) bu cümleyi şöyle açıklamamıştır. "O hanım utana sıkıla, yüzünü peçede saklıyarak geldi. O hanım, her yere hiç çekinmeden gidebilen ve utanç duymuyan kadınlardan değildi. Aynı konuyu işleyen Hz. Ömer'e dayalı, çeşitli rivayetler, Said bin Mansûr,

ibn Cerir, ibn Ebî Hatim ve İbnü'l-Münzır tarafından naklolunmuştur. Bundan anlaşılıyor ki, Sahabe-yi Kirâm zamanında, Kur'ân ile Hz. Peygamber'in telkin ve emirlerinden hayâ ve hicâb konusunda ortaya çıkan kavram, bir kadının yabancıların önünde yüzünü açmaması ve serbestçe hareket etmemesi yönünde idi. Görüldüğü gibi, Hz. Ömer burada bir kadının peçe kullanması ve yüzünü örtmesini, haya ve hicâbın alâmeti olarak, yüzünü açmasını ise hayasızlığın belirtisi olarak tanımlıyor.

36. Bu sözleri de, o hanım duyduğu utanç ve hicâb yüzünden söyledi. Zira, onun yabancı bir erkeğe tek başına gelmesinin sebenini anlatması gerekiyordu. Yoksa, dürüst bir erkek zor durumdaki bir kadına yardım etmişse, ücretinin ödeneceğini söylemesi pek uygun olamazdı Ayrıca, bu ücret lâfını işittikten sonra Hz. Mûsa gibi âlicenap bir kişinin hiç kırılmadan ve düşünmeden o hanımla beraber babasıyla görüşmeye hazır olması, onun telâşlı ve bitkin olduğunu ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi, elinden gelen kaza yüzünden Mısır'dan derhal kaçmak zorunda kalmıştı. Medyen'e kadar herhalde 8 günde gelmişti. Bu arada, uzun yolculuğun verdiği yorgunluk ve açlık ve susuzluk yüzünden bitâp ve biçare düşmüştü. Onun için, her şeyden önce, yabancı bir diyarda bir sığınak ve sırrını saklayacak yardımsever bir kişi bulması gerekiyordu. Bundan dolayıdır ki, Hz. Mûsa az bir ücret lâfını duyar duymaz teklif edilen işi kabul etmekte tereddüt etmedi. O çaresizdi. Ayrıca, kısa bir süre önce Allah'a yaptığı duadan sonra, Allah'ın söz konusu işle kendisine bir yol göstermiş olduğunu düşünmuş olabilir. Bütün bu sebeplerden dolayı, Hz. Mûsa'nın gereksizce şerefini ve haysiyetini ön plâna çıkarıp yapılan teklifi reddetmediğini söyleyebiliriz

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ ۖ إِنَّ
خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ
أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَىٰ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ
فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ۖ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ

عَلَيْكَ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

26-27: O iki kızdan biri "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü, o şimdiye kadar tuttuğun ücretlilerin en hayırlısıdır. Kuvvetli ve emindir"[37] dedi. Babası:[38] "Bana sekiz sene ücretle çalışmak şartıyla, bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer hizmetini on seneye tamamlarsan, bu da sendendir. Bununla beraber seni zorlamak istemiyorum. İnşallah beni sâlihlerden bulacaksın" dedi.

Açıklamalar

37. Burada bu cümleler peş peşe yazıldığı için, kızın bu sözleri hemen o anda söylemiş olduğunu düşünmek şart değildir. Hatta, öyle sanılıyor ki, bu sözleri, Hz. Mûsa ile ilk karşılaşması sırasında söylememiştir. Aksine, aradan birkaç gün geçip yeni gelen yabancı (Hz. Mûsa) evlerine yerleşince kız babasıyla bir görüşme fırsatı bulmuş ve o sırada hakkında düşündüklerini açıklamıştır. Kız babasına demek istemiştir ki, "sen yaşlandığın ve çaptan düştüğün için bizim, kız olmamıza rağmen, çalışmamız gerekiyor. Evde hiçbir erkek yok, erkek kardeşimiz de yok ki, dışarda işlere baksın. Ben bu adamı getirdim. Görünüşe bakılırsa güçlü ve güvenilir bir kişidir. Elinden her türlü iş gelebilir. Bu adam sadece biz kadın kısmının çaresizliğini görüp bize yardım etmek istedi ve hiçbir ard niyeti veya kötü niyeti yoktu."

38. Burada da aynı durum söz konusudur. Yani, bu sözleri kızın babasının hemen o ân söylediği kesin değildir. Tahminlerimize göre adamcağız, kızının tavsiyesini dinledikten sonra meseleyi bir süre gözden geçirmiş ve şöyle düşünmüştür: "Evet, bu adam iyiniyetli, dürüst ve güvenilir olabilir, ama ne de olsa, genç bir erkektir ve iki genç kızın arasında evde kalması münasip değildir. Bu gencin dürüst, güvenilir, sağlam karakterli, tahsilli, terbiyeli, efendi ve soylu olduğunu nasıl olsa öğrendim (herhalde, o zamana kadar Hz. Mûsa'nın hikayesini ve başından geçenleri öğrenmişti); o halde, onu neden damatlığıma almayım?" Bundan sonra da münasip bir zamanda Hz. Mûsa'ya fikrini açıklayıverdi.

Bu noktada da, İsrail oğulları en güzide peygamberi, muhsini ve millî kahramanı olan Hz. Mûsa hakkında bazı tutarsız iddia ve hatta,

karalamalarda bulunmuşlardır. Talmûd'daki kayıt şöyledir: "Mûsa, Ra'vayel'ın evinde oturmaya ve mihmandârının kızı Safure'ye giderek göz koymaya başladı. Nihayet, o kızla evleniverdi." Jewish Encyclopaedia'da naklolunan bir başka yahudi rivâyeti şudur: "Hz. Mûsa, Yethru'ya başından geçenleri anatınca, Yethru, Mûsa'nın, Fir'avn'ın saltanatına son verecek kişi olduğuna kanaat getirdi. Bu düşünce ile, Hz. Mûsa'yı esir aldı. Amacı, onu Fir'avn'a teslim edip bolca ödül almaktı. Hz. Mûsa, 7 veya 10 yıl esir kaldı. Esir kaldığı yer de tamamıyla kapalı ve kapkara bir zindandı. Ancak Yethrhu'nun kızı Zafora (Safura veya Safure), ki onunla kuyuda karşılaşmıştı, gizlice zindana gelir ve 7 ve 10 yıl sonra Safora (Zafora) babasına dedi ki "babacığım, sen uzun zamandan beri Musa'yı hapsetmişsin ve onunla hiç ilgilenmemişsin. O şimdiye kadar ölürdü. Fakat şimdiye kadar hayatta kalabilmişse, o herhalde Allah'a yakın bir kişidir". Yethru bu sözleri dinledikten sonra zindana indiğinde Hz. Mûsa'nın hayatta olduğunu gördü ve bunun bir mucize olduğunu düşünerek kızını onunla evlendirdi."

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan hikâyelerin kaynaklarını aramaya meraklı olan Doğu bilimcileri, acaba Kitabullah ile İsrailli kaynaklar arasındaki bu bariz farkları görebiliyorlar mı?

قَالَ
ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ
فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

28. Mûsa: "Bu, seninle benim aramda bir karardır. Bu iki müddetten hangisini tamamlarsam tamamlayayım demek ki, bana karşı bir düşmanlık yok. Allah da, dediğimize şahiddir"[39] dedi.

Açıklamalar

39. Bazı kimseler Hz. Mûsa ve kızın babası arasındaki bu konuşmayı bir nikâh'ın sözleri olarak değerlendirmişlerdir ve böylece, bir babaya yapılan hizmetin, kızıyla nikâhın mehri kabul edilip edilmeyeceği ve bir nikâh akdine bu gibi şartların eklenip eklenemeyeceğini tartışma konusu yapmışlardır. Halbuki, yukarıdaki âyete şöyle baktığımızda, bunun bir nikâh akdi değil, dünyada nikâhtan önce genellikle yapılan ön görüşme olduğu kendiliğinden anlamış oluyoruz. Hz.

Mûsa, iki kızdan hangisi ile evleneceği henüz kararlaştırılmamışken, bu konuşmanın nikâhta geçen bir tartışma olduğu nasıl söylenebilir? Bu konuşmanın aslı ve özeti şudur: Ra'vayel, veya Yethru, kızlardan birini Hz. Mûsa ile evlendireceğine karar vermeden önce kendisine şöyle bir teklifte bulundu: "Kızlarımdan birini seninle evlendirmeyi kabul ediyorum; ama sen de bana, bu evde 8-10 sene kalıp işlerde bana yardımcı olacağına söz vermelisin. Çünkü, bu evliliğin gayesi şudur: Ben ihtiyar bir adamım; mal ve mülklerimi idare edecek herhangi bir erkek evladım yoktur. Sadece bu kızlar benim ellerim ve ayaklarımdırlar. Dışardaki işleri de onların yapmaları gerekiyor. İstiyorum ki, damadım sağ kolum olsun, bana yardımcı olsun. Eğer sen bu sorumluluğu üstlenmeye hazırsan ve evlendikten hemen sonra karını alıp buradan uzaklaşmak niyetinde değilsen, kızlarımdan birini sana verebilirim." Hz. Mûsa zâten başını sokacak bir çatı ve bir sığınak arıyordu. Bu sebeple, bu teklifi kabul etti. Sözün kısası, herhangi bir evlilik veya nikâhın bu şartlara uygun olarak kılındığı ve mehir veya başlık parasının tesbit edildiğini söyleyebiliriz. Bu bakımdan, evlilik anlaşmasına hizmetin süresiyle ilgili herhangi bir şartın eklenmesine gerek yoktu.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ
نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم
مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾

29. Mûsa müddetini bitirince[40] ailesiyle yola çıktı. Tûr tarafında bir ateş gördü.[41] Ailesine dedi ki, "siz burada durun. Ben bir ateş gördüm. Belki ondan bir haber alırım, yahutta ısınmanız için size ondan bir parça ateş getiriririm."

Açıklamalar

40. Hz. Hasan bin Ebî Talib (r.a.) buyuruyor ki, Hz. Mûsa sekiz değil, 10 yıllık hizmet süresini tamamlamıştı. İbn Abbasın rivâyetine göre bunu bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) belirtmiştir. Resûlullah şöyle

buyurmuştur: "Hz. Mûsa, iki müddetten birini, ki daha kâmil ve kayınpederi için daha makbûl idi, yani, 10 yılı tamamladı."

41. Bu yolculuğun yönü, Tûr'a doğru olduğu için Hz. Mûsa'nın çoluk çocuklarıyla beraber Mısır'a dönmek istediği tahmin ediliyor. Zira, Tûr, Medyen'den Mısır'dan doğru yolculuk etmenin ilk durağıdır. Hz. Mûsa şöyle düşünmüş olabilir: Mısır'dan ayrılma üzerine 10 yıl geçmiştir. Saltanatı döneminde Mısır'dan ayrıldığım Fir'avn da herhalde şimdiye kadar öbür dünyayı boylamıştır. Ben şimdi sessizce ailemle beraber vatanıma geri dönsem herhalde kimsenin haberi olmayacaktır.

Kronoloji itibarıyla Kitab-ı Mukaddes'iu ifâdesi, Kur'ân-ı Kerîm'inkinden tamamıyla farklıdır. Kitab-ı Mukaddes'e göre, Hz. Mûsa, kayınpederinin koyun veya keçilerini gezdirirken sahranın öbür tarafından "Tanrının dağı, Horeb (Hureb veya Huverb)'e" ulaşmıştı. O sırada Allah onunla konuştu ve kayınpederine döndü ve ondan izin alıp ailesi ile beraber Mısır'a hareket etti (Huruç, III: 1,4: 18). Bunun tam aksine, Kur'an diyor ki, Hz. Mûsa, kayınpederi ile vardığı anlaşmaya göre hizmet süresini tamamladı ve ailesiyle birlikte Medyen'den Mısır'a hareket etti; bu yolculuk esnasında Allahu Teâlâ ile konuşma fırsatını buldu ve peygamberlik mevkiine getirildi.

İncil ve Talmûd her ikisi, Hz. Mûsa'nın Medyen'de kalışı sırasında, Mısır'da sarayında yetişip büyüdüğü Fir'avn'ın öldüğü ve yerine başka bir Fir'avn'ın Mısır hükümdârı olduğunu ifâde ediyorlar.

فَلَمَّآ أَتَىٰهَا نُودِيَ مِن شَٰطِئِ ٱلْوَادِ ٱلْأَيْمَنِ فِي ٱلْبُقْعَةِ
ٱلْمُبَٰرَكَةِ مِنَ ٱلشَّجَرَةِ أَن يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّيٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ
﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا
وَلَمْ يُعَقِّبْ يَٰمُوسَىٰٓ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ ٱلْءَامِنِينَ ﴿٣١﴾ ٱسْلُكْ
يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ وَٱضْمُمْ إِلَيْكَ
جَنَاحَكَ مِنَ ٱلرَّهْبِ فَذَٰنِكَ بُرْهَٰنَانِ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

وَمَلَإِيْهِۦٓ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٣٠﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى قَتَلْتُ
مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِى هَٰرُونُ هُوَ
أَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ إِنِّىٓ
أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾

30-34: Mûsa oraya varınca, sağ tarafta[42] bir vadideki mübarek bir yerde bulunan[43] bir ağaçtan şöyle nidâ olundu: "Ey Mûsa, ben âlemlerin Rabbi olan Allahım. Asanı yere bırak". Mûsa asanın canlı gibi hareket ettiğini görünce onu takib etmeyip geri döndü. (Mûsa'ya şöyle dendi): "Ey Mûsa, ona yüzünü dön ve korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın. Elini koynuna sok, o lekesiz ve âfetsiz[44] olarak bembeyaz çıkacaktır. Ellerini de koltuklarının altına koy,[45] sendeki korku gidecektir. Bu iki mûcize, Fir'avn ve cemaatına karşı Rabbin tarafından sana verilmiş iki burhândır. Çünkü onlar fasık bir kavim oldular"[46] dedi. Mûsa: "Rabbim, ben onlardan bir adam öldürdüm. Bunun için beni öldürmelerinden korkarım.[47] Kardeşim Harûn, lisan bakımından benden yardımcı olarak gönder ki, beni tasdik etsin. Çünkü ben Fir'avn ve cemaatının beni tekzib etmelerinden endişe ediyorum" dedi.

Açıklamalar

42. Yani, Hz. Mûsa'ya göre sağ tarafında.

43. Yani, Allah'ın nûrunun tecelli ettiği yerde.

44. Bu iki mûcizenin Hz. Mûsa'ya gösterilmesinin iki amacı vardı: Birincisi, kendisine, gerçekten tüm kâinatı yaratan ve yöneten varlığın hitap ettiğine iyici inansın. İkincisi, Fir'avn gibi kuvvetli ve kudretli bir hükümdâra karşı önemli ve tehlikeli bir görevle gönderilirken, kendisinin tamamıyla güçsüz ve çaresiz olmadığı; aksine, iki büyük silâhla gideceğine içtenlikle inansın.

45. Yani, tehlikeli ve korku verici bir anda ellerini koltuklarının altına koy; böylece kendine güvenini tekrar kazanacaksın ve yüreğindeki korku ve dehşet kaybolmuş olacaktır.

Burada elden herhalde sağ el kastedilmiştir. Zira, sadece "el" denince genellikle sağ el kastediliyor. Ellerin sıkılmasının iki şekli vardır. Ya, yanlarda vücuda sertçe bastırılmalı, ya da çapraz, koltukların altı-

na konup bastırılmalıdır. Kanımca, birinci şekil kastedilmiştir; çünkü bu şekilde karşıdakiler, Hz. Mûsa'nın korktuğunun farkına varamazlardı.

Hz. Mûsa'ya, bu taktiğin anlatılmasının sebebi, kendisinin, zâlim ve heybetli bir hükûmete meydan okumak amacıyla herhangi bir ordu veya maddi güç olmaksızın gönderilmesiydi. Bu korkunç mücadele sırasında bazı öyle güç aşamalara gelinebilirdi ki, Hz. Mûsa gibi cesûr ve azimli bir peygamber bile, cesaretini kaybedebilir ve ümitsizliğe kapılabilirdi. Onun için, Cenab-ı Allah kendisine dedi ki: "Böyle bir durumla karşılaşınca sağ elini vücudunun sağ tarafına sertçe sıkarsın ve böylece içindeki korkuyu atabilirsin ve o zaman, Fir'avn bütün gücü ve imkânlarıyla da sana yüklenirse, seni yolundan alıkoyamaz."

46. Bu sözlerde Cenab-ı Allah'ın şu emri de saklıdır: "Bu mûcize veya işaretlerle Fir'avn'ın karşısına çık kendini ona Allah'ın resûlü olarak tanıt ve kendisi ile saltanatının bütün görevlilerini istisnâsız Âlemlerin Rabbine itaat ve kulluk etmeye çağır." Bu sebeple, burada Hz. Mûsa'nın görevinden ayrıca bahsedilmemiştir. Fakat, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde buna açıklık getirilmiştir. Meselâ, Tâhâ ile Naziat sûrelerinde şöyle buyurulmuştur: "Fir'avn'e git, çünkü o baş kaldırmıştır". eş-Şuara sûresinde de şöyle denilmiştir: "Rabbin, Mûsa'yı, zâlim kavim, yani Fir'avn kavmine gitmesi için çağırdığında."

47. Bu demek değildir ki, "ben bu korku yüzünden oraya gidemem." Aksine Hz. Mûsa demek istiyordu ki, "Ey Yüce Allah, benim Mısır'a varmama ve verdiğin emri hakkıyla yerine getirmeme için önce benim cinayet suçundan tutuklanmam için imkânlar yaratman gerekiyor. Ben elbette oraya gideceğim, ama peygamberlik görevimi yerine getiremem. Böylece, benim oraya gitmemin amacı ortadan kalkmış olur." Zâten daha sonraki cümle ile Hz. Mûsa'nın bu sözleri korku ve dehşet yüzünden söylemediği ve sadece bazı tedbirlerin alınmasını istediği ortaya çıkıyor.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ
بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا

بِـَٔايَـٰتِنَآ أَنتُمَا وَمَنِ ٱتَّبَعَكُمَا ٱلْغَـٰلِبُونَ ﴿٣٥﴾
فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِـَٔايَـٰتِنَا بَيِّنَـٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَـٰذَآ إِلَّا
سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَـٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

35-36: Allah: "Kardeşinle senin pazunu kuvvetlendireceğiz. Ve size bir üstünlük vereceğiz. Onlar size bir kötülük eriştiremeyecekler. İkiniz mucizelerimle gidin. Siz ve size tâbi olanlar galip geleceksiniz" buyurdu.[48] Vakta ki Mûsa apaçık âyetlerimizle Fir'avn ve cemaatına vardı, onlar: "Bu, ancak uydurulmuş bir sihirdir.[49] Biz böyle bir şeyi babalarımızdan işitmedik"[50] dediler.

Açıklamalar

48. Hz. Mûsa'nın, Yüce Allah ile ilk buluşması ve görüşmesinin ayrıntıları Tâhâ sûresinde (9 ilâ 48'nci âyetlerde) beyan edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'deki bu kayıtları, bu konuda İncil (Huruç, Bölüm: 3,4)de yer alan destan ile karşılaştıran bir kişi, azıcık akla sahipse, bunlardan hangisinin ilâhi kelâm ve hangisinin insanların uydurduğu bir destan olduğunu derhal anlayacaktır. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm'in bu rivâyetinin, İncil ve İsrailli rivâyetlerden mi alındığı yoksa, bizzat Allah'ın anlattığı bir hikâye mi olduğunu da kolayca anlamış olacaktır. (Daha çok ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: III, Tâhâ, dipnot 19).

49. Asıl kelimeler "sihrum müftaran" yani "iftira edilmiş sihir"dir. Bu iftira kelimesini "yalan" olarak kabul etsek, anlamı şu olacaktır: Bir sopa veya değneğin yılana dönüşmesi ve elin parlaması, bir şeyin özündeki bir değişiklik değildir ve sadece bir göz boyamasıdır ve bu adam bunu bize birer mûcize olarak yutturmaya çalışıyor. Eğer iftira kelimesini "uydurulmuş" anlamında kabul etsek, anlamı şu olacaktır: Bu adam, öyle bir numara öğrenip gelmiştir ki, bize gösterdiği şey bambaşka görünüyor. Yani, yanında öyle bir sopa getirmiştir ki, yere attığında bir yılan gibi görünüyor. Ayrıca, eline de öyle bir sıvı veya parlak şey sürmüştür ki, koltuklarından çıkardığı zaman etrafı aydınlatmaya başlıyor. Bu uydurma ve yapmacık tılsımı bu adam kendisi hazırlamıştır ve bize Allah'ın mucizelerini gösterdiğini söylüyor.

50. Burada, Hz. Mûsa'nın peygamberlik vazifesini ifa etmeye başlamasından sonra yaptığı vaaza işaret edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde bunun ayrıntıları verilmiştir: en-Naziat'ta Hz. Mûsa'nın şöyle buyurduğu ifâde olunmuştur: "Günahlardan temizlenmeyi ister misin? Seni Rabbine götüreyim; ondan korkarsın." (18-19). Tâhâ sûresinde şöyle bir ifade yer alıyor: "Bize vahyolundu ki, şüphesiz azap, tekzib edenlere ve yüz çevirenleredir." (47-48), "Biz Rabbinin elçileriyiz. İsrail oğullarını bizimle birlikte gönder" (47). Bu sözler üzerine Fir'avn hayretini saklayamadı ve dedi ki, "Atalarımız bile, Fir'avn'dan daha üstün bir varlığın bulunduğunu hiç duymamıştı. Yani, öyle bir varlık ki, bize emirler verebilsin, bizi cezalandırabilsin, Mısır hükümdârının korkması gerektiğini söylesin."

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِندِهِ
وَمَن تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾
وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي ۖ
فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَل لِّي صَرْحًا لَّعَلِّي
أَطَّلِعُ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ ۙ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾

37-38: Mûsa: "Rabbim, kendi tarafından kimin hidâyet getirdiğini ve âhiret yurdunun kimin olacağını daha iyi bilir. Zâlimler, felâh bulmazlar"[51] dedi. Fir'avn: "Ey millet, ben sizin benden başka ilâhınız olduğunu bilmiyorum"[52] dedi. Ve Haman'a: "Ey Haman, çamur üstüne ateş yak ve bana bir kule yap, belki Mûsa'nın ilâhına muttali olurum. Bununla beraber onu yalancılardan sanıyorum"[53] dedi.

Açıklamalar

51. Yani, sen bana sihirbaz ve cambaz diyorsun. Ama, Rabbim benim durumumu daha iyi biliyor. Yüce Allah, peygamber olarak seçtiği kişinin nasıl olduğunu çok iyi biliyor. En son karar da onundur. Eğer ben yalancıysam, benim sonum kötü olacaktır ve eğer sen ya-

lancıysan, o zaman iyi bil ki, senin sonun da çok kötü olacaktır. Ne olursa olsun, şurası bir gerçektir ki, zâlim hiçbir zaman felâh bulamaz. Allah'ın Resûlü olmayıp kendine peygamberlik süsü veren ve bazı çıkarlar sağlayan zâlimdir ve felâh bulamayacaktır. Ayrıca, her türlü yalanlar uydurup Allah'ın hakikî peygamberini yalanlamaya çalışan ve türlü çeşit hilelerle gerçeği saklamaya uğraşan da zâlimdir ve hiçbir zaman felâh bulamayacaktır.

52. Fir'avn'ın bu sözleri sarfetmesinin anlamı, "ben sizin ve yerle göklerin yaratıcısıyım" olamaz; çünkü bunları bir deli söyleyebilirdi. Aynı şekilde, "benden başka ilâhınız olmaz" dediği de söylenemez, çünkü Mısırlıların dinine göre, çeşitli ilâhlara tapılırdı ve Fir'avn da, Güneş tanrısının temsilcisi olması bakımından kendine ibadet edilmesini istiyordu. Bu hususta en önemli ifade Kur'ân-ı Kerîm'indir. Buna göre, Fir'avn'ın kendisi birçok tanrıya tapardı: "Fir'avn kavminden bir cemaat, Fir'avn'a: 'Mûsa ile kavmini yeryüzünde fesad çıkarmaları seni ve ilâhlarını gözden düşürmeleri için bırakır mısın?' dediler." (el-A'raf, 127). Onun için, Mûsa burada "ilâh" kelimesini bir yaratıcı veya mabûd değil, kesinlikle Mutlak Hâkim veya itaate lâyık bir hükümdâr olarak kullanmıştır. Kendisi demek istiyordu ki, "Mısır'ın rakipsiz hâkimi benim; burada benim emirlerime itaat edilir; benim kanunlarım geçer. Bu Mûsa da kim oluyor ki, kendisinin Âlemlerin Rabbinin temsilcisi olduğunu belirterek bana öyle emirler veriyor ki, sanki, asıl hükümdâr odur ve ben onun tebaasıyım?" Bu sebepten dolayıdır ki, kendi sarayındaki görevlilere şöyle sözler sarf ediyordu: "Ey kavmim, Mısır mülkü ve altımdan akan şu ırmaklar benim değil mi?" (ez-Zuhruf: 51). Ve bu sebeple, Hz. Mûsa'ya devamlı diyordu ki: "Memlekette size büyüklük olması için bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz dinden çevirmek üzere mi geldiniz?" (Yunus: 78), ve "Ey Mûsa, sihrinle bizi memleketimizden çıkarmak için mi geldin?" (Tâhâ: 57), ve "Ben onun (Mûsa'nın) sizin dininizi değiştireceğinden veyahut yeryüzünde fesad çıkaracağından korkuyorum." (el-Mü'min: 26).

Bu bakımdan düşünecek olursak, Fir'avn'ın tutumunun, Allah'ın peygamberinin getirdiği şeriattan bağımsız olarak kendi siyasi ve hukukî hâkimiyetlerini kabul etmeye çalışan devlet veya devletçiklerin tutumundan farklı olmadığını görürüz. Bu devletler, ister bir kral, bir lider veya bir kişiyi, yahut bir milleti veya halk topluluğunu kanunlar ile

icraatın başı olarak kabul etsinler, ülkede Allah ve Resûlünün değil, kendi emirlerinin geçerli olduğunu düşündükçe onların ve Fir'avn'ın tutumunda hiçbir fark olmayacaktır. Maalesef, bugün birçok kişi Fir'avn'ı lânetlerken bu devlet veya devletçikleri tasvip ve takdirle anma eğiliminde bulunuyorlar. Gerçekleri az çok bilen bir kişi sadece kelime veya terimlere değil, elbette ki, gerçek öz ve anlamlarına bakacaktır. Şimdi eğer, Fir'avn bunun için "ilâh" kelimesini kullanmış ve bugünkü devletler bunun için "hâkimiyet" veya "egemenlik" kılıfını kullanıyorsa, ne fark eder? (Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: III, Tâhâ sûresi, dipnot No: 21).

53. Bu, aynen bugünkü komünistlerin zihniyetiydi. Bugün nasıl ki Komünist Rusya Sputnik ve Lunik adında toplar gibi uydular fırlatıp, "biz uzaya çıktık, orada tanrıya hiç rastlamadık" diyorsa, O aptal Fir'avn da aynı şekilde bir kuleye çıkıp Allah'ı görmek istiyordu. Bundan anlaşılıyor ki, doğru yoldan sapmış, câhil kimselerin hayal gücü, bundan 3500 yıl önce nasıl idiyse bugün de aynıdır. Bunlar bu bakımdan bir arpa boyu yol bile alamamışlardır. Bilmem hangi ahmak kendilerine demişti ki, Allah'a tapan kimselerin Âlemlerin Rabbi olarak bildikleri varlık, onların inançlarına göre yukarıda, uzayda bir yerde oturuyor ve onlar bu dünyadan ancak birkaç bin metre veya birkaç mil yukarıya çıkıp kendisini göremiyorlarsa, onun var olmadığı kesinleşmiş olacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm buna da demiyor ki, Fir'avn fiilen bir kule bu amaçla yaptırmış ve üstüne çıkıp Allah'ı görmeye çalışmıştı ki. Aksine, burada sadece Fir'avn'ın söylediklerini aktarıyor. Onun için diyebiliriz ki, kendisi böyle bir aptallığı fiilen yapmadı. Bu sözleriyle ancak etrafındakileri aptal yerine koymak ve kandırmak istemişti.

Burada bu hususta ta açıklık kazanmıyor ki, Fir'avn gerçekten Allah'ın varlığını inkâr mı ediyordu, yoksa, sadece inat ve dalâlet yüzünden mi, bu tür sözler söylüyordu. Fir'avn'ın sözleri ve hareketleri herhalde bugünkü komünist ve dinsizlerin kafalarındaki bulanıklığı ortaya koyuyor. Çünkü, bazan diyordu ki, ben yukarıya çıktım. Mûsa'nın ilahını hiçbir yerde göremedim ve bazan da şöyle sözler sarfediyordu: "Eğer Mûsa gerçekten Allah tarafından gönderilmişse neden altın bileziklerle veya meleklerle gelmedi?"

Bu sözler, Komünist Rusya'nın eski lideri Kuruşveç'in sözlerinden

farklı değillerdir. Çünkü kendisi bazen Allah'ı anıyor ve O'na yemin ediyordu. Tahminimiz odur ki, Hz. Yusuf ile halifelerinin saltanatı erdikten sonra Mısır'da Kıptî milliyetçiliği giderek gelişince ülkede bu ırkçılığa ve aşırı vatan sevgisine dayanan siyasi devrim gerçekleşti ve yeni hükümdâr ve liderler aşırı milliyetçi duygularına yenik düşüp, Hz. Yusuf ile halifelerinin ve İsrailliler ile Müslümanların tek ve en büyük ilâh olarak kabul ettikleri Allah'a da isyân bayrağını kaldırdılar. Kıptîlere göre, Allah kavramı var olduğu sürece Hz. Yûsuf'un kültür ve medeniyetinden kurtulamayacaklar ve bu medeniyet var olduğu sürece siyasi iktidarlarını kuramayacaklardı. Onlar, Allah'ın varlığını kabul etmelerini iktidarı da aynı görüşte olanlara teslim etmelerine eşdeğer tutuyorlardı. Onun için, birinden kurtulmak için öbürünü inkâr etmelerine eşdeğer tutuyorlardı. Onun için, birinden kurtulmak için öbürünü inkâr etmeleri gerekliydi, gerçi içlerinden öbürünün doğru ve Hak olduğunu kabul ediyorlardı.

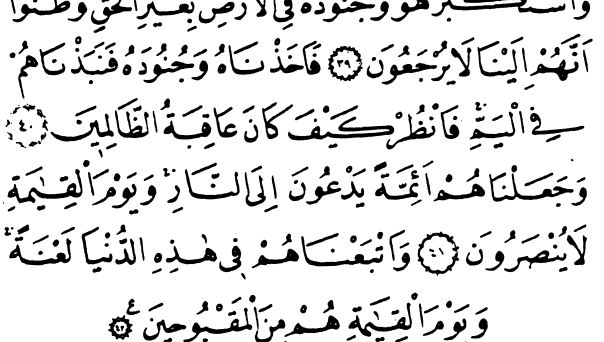

39-42: O ve askerleri yeryüzünde haksız olarak büyüklendiler.[54] Ve bize döndürülmeyeceklerini zannettiler.[55] Biz de, onu ve askerlerini yakaladık. Onları denize attık.[56] Bak ki, zâlimlerin sonu nasıl oldu? Biz, onları, insanları Cehennem'e dâvet eden öncüler yaptık.[57] Kıyamet gününde yardım olunmayacaklardır. Bu dünyada onlara arkalarından lânet yağdırmaktayız. Kıyamet gününde de mahşer ehlinin takbih eylediklerinden olurlar.[58]

Açıklamalar

54. Yani, bu kâniatta büyüklenme, büyüklük taslama veya böbürlenme hakkı sadece Âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Ama, Fir'avn ile yandaşları, bu dünyanın küçük bir parçasına hâkim olduktan sonra herkesten büyük oldukları görüşüne kapıldılar.

55. Yani, onlar kendi kendine ve keyfi hareket etmeye başlamışlardı ve sorumsuzca davranıyorlardı. Onlar zannediyorlardi ki, yaptıklarının hiçbir hesabını kimseye vermeyeceklerdir.

56. Cenab-ı Allah bu sözlerle, onların yalan gurur ve kibrine karşılık çaresizliklerinin tasvirini ortaya koymuştur. Onlar büyüklük taslıyorlar ve böbürleniyorlardı. Ama, Cenab-ı Allah'ın, doğru yola gelmeleri için tanıdığı süre bitince, onları birer çöp veya pislik gibi denize atıverdi.

57. Yani onlar, zulmün nasıl yapıldığı, Hakkı inkâr etme ve son ana kadar direnmenin nasıl olduğu ve Hakka karşı batılın ne gibi silâhlar kullandığı konusunda sonraki kuşaklar için iyi bir örnek bırakmışlardır. Hak ve hidayetten nasiplerini alamayan bu câhil ve inatçı kimseler, arkalarında bu ibretler bırakıp Cehenneme girmişlerdir ve şimdi de onların izini takip edenler aynı akıbete doğru hızla ilerliyorlar.

58. Burada kullanılan ifâdeye göre, söz konusu kişiler kıyâmet gününde "makbuhîn" olacaklardır. "Makbuhîn"in birkaç anlamı olabilir: Onlar lânetlenmiş olacaklar; Allah'ın rahmetinden mahrum olacaklar, yüzleri çirkinleştirilecek ve herkese rezil olacaklardır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ بَصَائِرَ
لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾
وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ

وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلَٰكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا
فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۚ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ
تَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

43-45: Ve Mûsa'ya evvelki nesilleri helâk ettikten sonra, tezekkür etmeleri için mûcize, hidâyet rehberi ve rahmet olarak Kitab'ı (Tevrât'ı) verdik.[59] Biz Mûsa'ya bu emri vahyettiğimiz zaman, sen (Habibim) batı tarafında değildin.[60] Şahitlerden de değildin.[61] Fakat, biz, Mûsa'dan sonra birçok ümmetler yarattık da, onların üzerine ömür uzadı.[62] Sen Medyen halkı içinde durup da âyetlerimizi onlardan okuyarak öğrenmiş de değilsin.[63] Ancak biz seni peygamber olarak gönderdik.

Açıklamalar

59. Yani geçmişteki neşiller, peygamberlerin emir ve telkinlerine uymalarının kötü sonucunu gördükten ve kötü kaderlerini gerek Fir'avn gerekse ordusu ve maiyetindekiler izledikten sonra insanlık tarihine yeni bir çığır açmak üzere Hz. Mûsa'ya kitap verildi.

60. Burada batı tarafından, Hz. Mûsa'nın Allah'tan şeriatın emir ve kanunlarını aldığı Sina yarımadasındaki Tûr adıyla bilinen dağdır. Bu dağ, Hicâz'ın batısındadır.

61. Yani, Hz. Mûsa ile birlikte şeriata uymaları konusunda and içmek üzere çağırılan İsrail oğullarının 70 temsilcisinden biri, (el-A'raf sûresinin 155. âyetinde bu temsilcilerin çağırılmasından bahsedilmiştir. Ayrıca, Kitab-ı Mukaddes'in Hurûç kitabı, Bölüm 24'te de aynı konuya değinilmiştir).

62. Yani, bu bilgileri edinmek için senin hiçbir imkânın veya kaynağın yoktu. Eğer sen bugün ikibin yılı aşkın bir süre önceki olayları sanki gözlerinle görür gibi anlatıyorsan, bunun sebebi, bunları Yüce Allah'ın sana vahy yoluyla bildirdiğinden başka bir şey değildir.

63. Yani, Hz. Mûsa'nın Medyen'e gittiği, Medyen'de başına geldikleri ve orada 10 yıl kaldıktan sonra Mısır'a döndüğü sırada sen ortalarda yoktun. Sen o zaman, Medyen'in köşe ve bucaklarında, bugün Mekke'nin yollarında yaptığın işi yapmıyordun. Bu olayları, gözlerinle

gördüğün için değil, Allah tarafından vahy yoluyla sana bildirildiği için böylesine rahat ve ayrıntılı bir biçimde anlatabiliyorsun.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ
رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ
﴿٤٦﴾ وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا
رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

46-47: Ve sen, Mûsa'ya nidâ ettiğimizde Tûr'un yanında değildin. Fakat sen Rabbinden bir rahmet olarak gönderildin.[64] Tâ ki, senden önce kendilerine bir peygamber gelmemiş olan bir kavmi inzar edesin.[65] Olur ki, nasihat kabul eder. Onlara yaptıklarının cezası olarak bir musibet geldiği zaman: "Ey Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de âyetlerine uyup mü'minlerden olsaydık ya!" dememeleri için seni gönderdik.[66]

Açıklamalar

64. Bu üç husus, Hazreti Muhammed (s.a.v.)in peygamberliğinin ispatlanması için anlatılmıştır. Bu olayların anlatıldığı zamana ve ortama dikkat edilmelidir. Zira, tam o sırada Mekke'nin bütün ileri gelenleri, özellikle kabile reisleri ve diğer kâfirler her ne pahasına olursa olsun, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'ın resûlü olmadığını ve hâşâ yalancı olduğunu ispatlamaya yeltenmişlerdi. Onlara yardım etmek için Hicâz'ın bütün Yahudi âlimleri ve Hıristiyan papazları de seferber olmuşlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) başka bir dünyadan gelip Araplara Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler okuyan bir kişi değildi. Aksine, Mekke'nin yerlisi olup hayatının hiçbir yanı hemşehrileri ve kabile üyelerinden saklı değildi. Bundan dolayıdır ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) başka bir dünyadan gelip Araplara Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler okuyan bir kişi değildi. Aksine, Mekke'nin yerlisi olup hayatının hiçbir yanı hemşehrileri ve kabile üyelerinden saklı değildi. Bundan dolayıdır ki, Hz. Muhammed (s.a.v.)in nübûvvetinin delili olarak bu üç olay anlatılınca o dönemin Mekke'sinde, Hicâz'ın'da ve tüm Arabistan'ında kimse çıkıp

da bugünün Doğu bilimcilerinin yaptıkları küstahca iddiaları yapmadı. O dönemin Yahudi, Hıristiyan ve kâfirleri de yalan dolan şeyler söylemekte kimseden geri kalmazlardı; ama bir ân bile ömrü olmayacağı belli olan bir yalanı nasıl söyleyebilirlerdi? Onlarda "Muhammed, sen bu bilgileri falanca Yahudi veya Hıristiyan rahiplerden toplamışsın" diyecek ne yüz vardı ne de cesâret. Çünkü, bu hususta ileri sürebilecekleri herhangi bir delil yoktu. Hz. Muhammed'in hangi rahip ve din adamıyla görüştüğünü iddia edebilirlerdi ki? Çünkü, hangi rahip ve din adamının ismini verseler, onların Hz. Mûhammed (s.a.v.) ile hiç karşılaşmadıkları ortaya çıkardı. Bugünkü Doğubilimcileri (Oryantalistler) ve sözde bilim adamlarının aklına şaşarım. Bu adamlar ne cesaretle, Hz. peyamber'in, geçmişin tarih, coğrafya, edebiyat ve diğer sosyal bilimleri hakkında geniş bir bilgiye sahip olduğunu iddia edebiliyorlar? Sanki, Hz. Peygamber (s.a.v.)in geniş bir kitaplığı varmış. Oysa, hepimiz biliyoruz ki, kitaplık falan şöyle dursun, Resûl-ü Ekrem'in en ufak bir not defteri veya kağıdı bile yoktu. Mekke'de 7'den 70'e kadar herkes Hz. Muhammed (s.a.v.)in okuma yazması olmadığını pekalâ biliyordu. Kendisinin herhangi bir tercümanın yardımıyla İbranice, Süryanice ve Elence kitaplardan istifade ettiği de öne sürülemez. Ayrıca, o devrin Mekkeli veya Hicâzlısından hiçbiri, Hz. Muhammed'in Şam ve Filistin'e yaptığı ticaret yolculukları tek başına yapılmaz genellikle, toplu il olurdu. Her seferinde Mekke'nin tüccarları, kafileler halinde Resûlullah (s.a.s)ın yanında bulunurlardı. Onun için, o sarılarda biri çıkıp Hz. Muhammed (s.a.v.)in yahudi, ve hıristiyan din adamlarından bilgiler aldığını söyleseydi, yüzlerce yol arkadaşı kendisini hemen yalanlayacaktı. Sonra, Resûlullah (s.a.v.)ın ebediyete intikâlinden sadece iki yıl sonra Müslümanlar Bizanslı ve Romalılarla savaşa girmişlerdi. Şayet, Hz. Muhammed (s.a.v.), lâf olsun diye Şam ve Filistin'de herhangi bir Hıristiyan rahip veya yâhudi din adamıyla dinî münakaşa yapmış olsaydı, Hıristiyanlar ve gayrimüslimler hiçbir zaman bu olayı kendi propagandaları için kullanmayı ihmal etmezlerdi. Onlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)in, her şeyi hâşâ yurtdışında öğrenip Arabistan'a döndükten sonra kendi peygamberliğini ilân ettiğini söylemekten kaçınmazlardı. Kısacası, Kur'ân-ı Kerîm'in mesajının Kureyşli kâfir ve müşrikler için bir ölüm fermanı anlamını taşıdığı bir çağda bu ilâhi kitabı yalanlama gereğini bugünkü Doğubilimcilerinden, herhalde, çok daha fazla duyuyorlardı. Fakat, bütün çabalarına rağmen hiç-

bir kişi veya grup o sıralarda Rasûlullah'ın bilgi kaynağının Allah'ın vahyinden başka bir şey olduğunu kanıtlayacak en ufak bir şey bulamadı. Bu gösteriyor ki, Peygamber Efendimize gelen vahy gerçekten Allah'ın kelâmıydı.

Şu nokta da unutulmamalıdır ki, Kur'ân-ı Kerîm çeşitli yerlerde çeşitli peygamberlerden söz ederken Hz. Muhammed (s.a.v.)in bilgi kaynağının sadece ve sadece ilâhi vahy olduğunu belirtmiştir. Meselâ, Hz. Zekeriya (a.s.) ile Hz. Meryem (s.a.v.)in kıssalarına bakalım: "Bunlar gaipten haberlerdir, bunları biz size vahy ile gönderiyoruz. Meryem'in kefâletinin kime ait olacağına karar vermek üzere zar attıkları sırada sen orada yoktun. Sen, kavga ettikleri sırada da yoktun." (Âl-i İmran: 44), Hz. Yusuf'un kıssası anlatıldıktan sonra şöyle buyurulmuştur: "Bunlar gaipten haberlerdir, bunları Biz size vahy olarak gönderiyoruz. Sen (Yusuf'un kardeşlerinin) yanlarında ve etraflarında yoktun. Onlar o sıra alacakları tedbirde anlaşmışlardı ve oyunlarını oynamaya hazırlanıyorlardı" (Yusuf: 102). Aynı şekilde, Hz. Nûh'un hikâyesi uzun uzun anlatıldıktan sonra şöyle denilmiştir: "Bunlar gaipten haberlerdir, ki biz Size vahy şeklinde gönderiyoruz. Sen ve senin ümmetin bundan önce bunları hiç bilmezdiniz". (Hûd: 40). Bu hadisler ile hikâyelerin mükerrer anlatılması ve Kur'ân-ı Kerîm'in, Allah'tan gelen bir kitap olması ve Hz. Muhammed'in, Allah'ın Resûlü olmasının, Kitabullâh'a deliller ile beyan edilmesinin amacı, binlerce yıl önce meydan gelen tarihi olayları bütün ayrıntılarıyla anlatan ümmi bir peygamberin bilgi kaynağının vahyeden başka bir şey olmadığını göstermektir. Aslında, Hz. Peygamber'e yaşadığı devirde giderek daha büyük sayıda insanların inanmaya başlamaları ve İslâm'a vahy'in geldiğine inanmalarıydı. Bu bakımdan, herkes İslâmi hareketin emekleme devresinde bu davayı yalanlamanın ne kadar önemli olduğunu kolayca anlayabilir. Aynı sebepten dolayı, İslâm'ın muhaliflerinin bu konuda hiçbir fırsat kaçırmadıklarını da söyleyebiliriz. Yani, davada herhangi bir eksiklik veya zayıflık olsaydı, o devrin kâfirlerinin bunu ispatlamaları hiç te zor olmayacaktı.

65. Arabistan'da Hz. İsmail ile Hz. Şuayb (a.s.)den sonra herhangi bir peygamber doğmamıştı. Aradan geçen yaklaşık iki bin yıl gibi uzun bir süre içinde yurtdışından, Hz. Mûsa, Hz. Süleyman ve Hz. İsâ gibi peygamberlerin dâvet ve tebliği Arabistan'a elbette ulaştı, ama burada hiçbir nebi doğmadı.

66. Kur'ân-ı Kerîm işte bunu, çeşitli yerlerde, peygamberlerin dünyaya gönderilmelerinin sebebi olarak belirtiyor. Ama bu demek değildir ki, bu amaçla her zaman ve her yere bir peygamber gelsin. Dünyada bir tek peygamberin dâveti ve tebliği asıl şekli ile bulunduğu ve insanlara ulaşma imkânları var olduğu sürece, başka bir Peygamber'e ihtiyaç duyulmaz. Ama, tabii ki, bazı özel durumlarda geçmiş dâvete bazı ilâveler veya değişiklikler yapılması birer istisnâdır. Meselâ, söz konusu durumda doğru yoldan sapan kimseler şöyle bir bahane uydurabilirler: "Bize Hak ile Bâtıl arasında ayırım yapma öğretilmediği ve doğru yol bulmamız için hiçbir şey yapılmadığı için hidâyet bulamadık." Cenab-ı Allah işte bu tür özürlere mehil bırakmamak için nebi ve resûlleri uygun zamanlarda dünyaya göndermiştir. Böylece, doğru yoldan sapmış olanlar, suçlarını başkalarına atamazlar.

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا
أُوتِيَ مُوسَىٰ ۚ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۖ قَالُوا سِحْرَانِ
تَظَاهَرَا ۖ وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ
مِنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ
أَهْوَاءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ
اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾
وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

48-51: Vakta ki, onlara tarafımızdan hak olan Kur'an geldi, onlar: "Ona da Mûsa'ya verilenler gibi verilseydi"[67] dediler. Halbuki onlar (ataları) bundan evvel Mûsa'ya verileni inkâr etmemişler miydi?[68] "Bunlar birbirini destekler sihirbazlardır. Biz hepsini inkâr edicileriz" dememişler miydi? De ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, Allah tarafından bu ikisinden[69] daha ziyâde

hidâyete götüren bir kitap getirin de ben ona tâbi olayım.[70]" Eğer senin dâvetini kabul etmezlerse, bil ki, onlar hevâlarına tâbi oluyorlar. Allah'tan doğru bir delil olmaksızın hevâsına tâbi olanlardan daha fazla sapıklıkta olan kim vardır? Allah, zâlim olan kavme hidâyet etmez. Andolsun biz onlara Kur'an âyetlerini birbiri ardınca inzal ettik ki, ibret alıp iman etsinler.[71]

Açıklamalar

67. Yani, Hz. Muhammed (s.a.v.) de, neden Hz. Mûsa gibi mûcizeler göstermedi. O da, bir asâyı yere atıp yılana çevirseydi ya. O da, sağ elini koltuğundan çıkarınca bembeyaz parlasaydı ya. Onu tekzib edenler de, bir işaretiyle kasırga ve fırtınalara kapılırdı ve yerden ve gökten belâlar nâzil olsaydı ya. Ve o da, Hz. Mûsa gibi kitabelere Allah'ın emirlerinin yazılı bir şekilde bize getirseydi ya!

68. Burada kâfir ve müşriklerin itirazlarına cevap verilmiştir. Kendilerine deniliyor ki: "Bu mûcizelerden dolayı siz Hz. Mûsa'ya imân ettiniz mi ki, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den bu tür mûcizeler talep ediyorsunuz? Siz kendiniz Hz. Mûsa'ya bu mûcizelerin Allah tarafından verildiğini söylüyorsunuz, ama yine onu peygamber olarak tanımıyor ve şeriatına uymuyorsunuz." Seb'e sûresinin 31. âyetinde de, Mekkeli kâfirlerin şu sözleri naklolunmuştur: "Biz asla bu Kur'an'a ve ondan evvelki kitaplara iman etmeyiz".

69. Yani, Kur'an ve Tevrât.

70. Yani, ben hidâyete tâbi olanlardanım; ama, şu şartla ki, bu hidâyet sahte değil bizzat Allah tarafından olmalıdır. Eğer sizde Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrat'tan daha iyi yol gösterici bir Kitabullah varsa, onu niye saklıyorsunuz? Onu bana gösterin; ben derhal ona tâbi olurum.

71. Yani, ne kadar nasihat ve telkinde bulunmamız gerekiyorsa, biz onları hakkıyla yaptık; Kur'ân-ı Kerîm yoluyla bunu devamlı yapıyoruz. Ama, hidâyeti ancak inad ve dalaleti ve taassubu tamamıyla bir yana bırakıp doğruyu kabul etmeye hazır olan biri bulabilir.

ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِهِۦ هُم بِهِۦ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

52: Kur'an'dan evvel kendilerine kitap verilenler ona iman ediyorlar.[72]

Açıklamalar

72. Bu demek değildir ki, bütün kitap sahipleri (Yahudiler ile Hıristiyanlar) buna iman ederler. Aksine, burada, bu sûrenin inişi sırasında meydana gelen bir olaya değinilmek isteniyor ve bununla, Mekkeli kâfir ve müşriklere vurgulanmak isteniyor ki, siz ayağınıza kadar gelen nimeti bir kenara atıyorsunuz; halbuki, ücra köşelerden insanlar haberini alıp buraya geliyor ve bundan yararlanmak istiyorlar.

Burada kastedilen olayı, İbn Hişam ile Beyhakî v.s. Muhammed bin İshâk'a dayanarak şöyle rivâyet etmişlerdir: Habeşistan'a hicretten sonra, Hz. Muhammed (s.a.v.)in bi'set ve dâvetinin haberleri o ülkede de iyice yayıldı ve oradan 20 Hıristiyandan oluşan bir heyet, durumu öğrenmek için Mekke'ye geldi ve Hazreti Peygamber ile Mescid-i Haram'da görüştü ve kendisine bazı sorular yöneltti. Hz. Peygamber bu soruları cevaplandırdı. Daha sonra onları İslâm'a dâvet etti ve Kur'ân-ı Kerîm'in bazı âyetlerini okudu. Heyet üyeleri, Kur'an'ı dinleyince gözlerinden yaşlar dökülmeye başladı; onlar Kelâmûllah'ı tasdik ettiler ve Resûlullah'a iman ettiler. Bütün bu olup bitenleri Mekkeli kâfir ve müşrikler Mescid-i Haram'da toplanıp seyrettiler. Habeşliler Mescid'den ayrılırken Ebu Cehl ve arkadaşları yollarını kesti ve kendilerini şöyle azarladılar: "Yahu, sizler ne biçim adamlarsınız? Dindaşlarınız bu adamın nasıl olduğunu öğrenmeniz için sizi buraya gönderdi; ama, siz bu adamın yanına oturur oturmaz dininizi terkettiniz ve ona iman ettiniz. Vallahi, sizin kadar aptal bir gürûh şimdiye kadar görmedik". Habeşliler ise şu karşılığı verdiler: "Eyvallah, arkadaşlar. Biz sizinle cehâlette yarışamayız. Biz kendi yolumuza devam edelim, siz de kendi yolunuza. Biz kendi kendimizi, bile bile bir hayırdan mahrum bırakamayız." (Siret-i İbn Hişam, cilt: II, s. 32, el-Bidaye ve en-Nihaye, cilt: III, s. 82) (Ayrıca, ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: III, eş-Şuara, dipnot: 123).

وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦٓ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّنَآ إِنَّا كُنَّا
مِن قَبْلِهِۦ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾

53: Onlara Kur'an okunduğu zaman: "Biz buna iman ettik. O, Rabbimiz tarafından gelen hak bir sözdür. Doğrusu biz ondan evvel de İslâm'ı kabul etmiş kimselerdik" derler.[73]

Açıklamalar

73. Yani, biz bundan önce de peygamberlere ilâhi kitaplara iman ettiğimiz için dinimiz, İslâmdan başka bir şey değildi. Şimdi ise Alah'ın Resûlü Hz. Muhammed (s.a.v.)in bize getirdiği semavi kitabı da Allah'ın kitabı olarak tanıdık. Bu bakımdan dinimizde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Biz eskiden Müslümandık ve şimdi de Müslümanız.

Kur'ân-ı Kerîm'in, iman sahiplerinin ağızlarından söylediği işte bundan ibarettir. Bu açık ve kesin ifâde, gerek Hz. Muhammed'in Araplara anlatmak istediği dinin ve gerekse, bu dini kabul edenlerin adlarının yeni olmadığını göstermektedir. "İslâm", yani Hak dini, Hz. Muhammed'den öncesi bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin adıydı ve bu dine tâbi olanların adı da "Müslüman"dı. Her yerde ve her devirde ehl-i iman olanlar Müslümandılar. Ama, imanlarını kaybettikten sonra tekrar küfre ve şirke âlet oldular. Bu milletler, Allah'a peygamberlere ve semavi kitapların emir ve telkinlerine aykırı hareket etmeye başladıktan sonra kâfir ve müşrik oldular. Hz. Muhammed (s.a.v.)in bi'seti ile, yollarını kaybetmiş olan bu insanlaın tekrar İslâm'a dönmeleri istendi ve iman edenlere tekrar "Müslümanlar" adı verildi. Pek çok kavimde, geçmişteki bazı peygamberlerin tebliğ ve telkinleri sayesinde Hak dinini bulanlar ve bu dinden ayrılmayanlar her zaman "Müslüman" vasfını korudular, onların Müslümanlığında herhangi bir kesinti veya aksama olmadı. Yukarıdaki âyette anlatılan gerçek işte budur.

Maalesef, bazı büyük âlimlerimiz bile bu gerçeği kavramakta güçlük çekmişlerdir ve bu âyetin ne mana ifâde ettiğini idrak edememişlerdir. Allâme Suyûti gibi büyük bir âlim bile kaleme aldığı bir risâlesinde "müslim" veya "Müslüman" deyiminin ancak Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın ümmetinin fertleri için kullanılabileceğini anlatmaya çalışmıştır. Kendi ifâdesine göre yukarıdaki âyeti görünce ne yapacağını şaşırdı. Allâme Suyûtî bu noktada Allah'a dua ederek kendi aczini belirtti ve bu konuda kendisine yol göstermesini istedi. Daha sonra kendi fikrini belirtmeden Allah'tan aldığı İlhâm ile bir yol seçme-

ye çalıştığını belirtti ve bu hususta çeşitli teviller yaptı. Ne var ki, bu tevillerin hepsi birbirinden değersiz ve önemsizdir ve inandırıcı değillerdir. Meselâ, bir tevil şöyledir: "Biz Kur'ân-ı Kerîm gelmeden önce Müslüman olmaya azimliydik, zira kendi kitaplarımızdan bunun geleceğini öğrenmiştik ve bunun (Kur'an'ın) geldiği zaman İslâmiyet'i kabul edeceğimizi karlaştırmıştık". Allâme Suyûtî'nin yukarıdaki âyetten çıkardığı anlam budur. Bu bir başka teviline göre âyetin sonunda çıkarılabilir: "Biz Kur'an'ın) geldiği zaman İslâmiyeti'i kabul edeceğimizi kararlaştırmıştık". Allâme Suyûtî'nin yukarıdaki âyetten çıkardığı anlam budur. Bu bir başka teviline göre âyetin sonunda "müslimîn" kelimesinden sonra "bihî" kelimesi kullanılmadığı için şöyle bir anlam çıkarılabilir: "Biz Ku'ran'ı biliyor ve tanıyorduk; zira, bunun gelmesini bekliyorduk ve buna peşinen iman etmiş durumdaydık. Bu sebeple, Tevrât'ı ve İncil'i tanıdığımızdan değil, Kur'an'ı, inişinden önce hak olarak kabul ettiğimizden dolayı Müslümandık". Allâme Suyûtî'nin üçüncü teviline göre yukarıdaki âyetin anlamı şudur: "Takdir-i İlâhi'ye göre Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) ve Kur'ân-ı Kerîm'in gelişinden sonra İslâmiyet'i kabul etmemiz mukadderdi. Böylece, biz gerçekten daha önceden Müslüman sayılabiliriz." Bu tevilleri gördükten sonra, Allâme Sûyûtî'nin Allah'tan yalvararak istediği İlhâm'ın kendisine gelmediğini anlamış oluruz.

Gerçek şu ki, Kur'ân-ı Kerîm ve Furkân-ı Hamîd olan kitabımızda, sadece yukarıdaki âyette değil, birçok yerde, asıl dinin, "İslâm" olduğu ve Allah'ın yarattığı kâinatta kulları için bundan başka bir dinin olmayacağı açık seçik bir şekilde ifâde edilmiştir. dünyanın kuruluşundan beri hangi peygamber bu dünyaya gelmişse, bu dini, yani "İslâm'ı" (Allah'a teslimiyeti) getirmiştir. Peygamberlerin hepsi "Müslüman" (müslim) idi ve kendilerine tâbi olanların da Müslüman olmaları ve kalmaları için gayret etmişlerdi. Peygamberlere iman edenler ve doğru yoldan ayrılmayanlar her zaman Müslüman oldular. Burada birkaç örnek verelim:

"Allah katında din İslâm'dır". (Âl-i İmrân: 19).

"İslâm'da başka bir dine tabi olandan, dini kabul olunmaz" (Âl-i İmran: 85).

Hz. Nûh (a.s.) diyor ki:

"Benim mükâfatım Allah'a aittir. Ben Müslümanlardan olmakla emrolundum" (Yunus: 72)

Hz. İbrahim (a.s.) ve evlâtları hakkında şöyle deniliyor:

"Rabbi ona teslim ol, dediğinde İbrahim, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum' dedi. İbrahim ve Yakûb, İslâm Dinini evlâtlarına vasiyet edip: 'Ey evlâtlarım, Allah sizin için bir din seçti. Ancak müslüman olarak can veriniz' dediler. Yoksa ölüm Yakûb'a geldiği vakit siz orada mi idiniz? O oğullarına: 'Benden sonra kime ibadet edersiniz' dediğinde onlar: 'Senin Rabbine babaların İbrahim, İsmail ve İshâk'ın Rabbine bir ilâh olarak ibadet ederiz' Biz ona teslim olmuşuz dediler.'" (Bakara: 131-133).

"İbrahim ne yahudi ne de hıristiyandı. Fakat Bâtıldan uzak ve Hakk'a yakın dine tabi Müslüman idi" (Âl-ı İmran: 67).

Hz. İbrahim ile Hz. İsmail (a.s.) şöyle dua ediyorlar:

"Ya Rabbi, bizi sana teslimiyette sabit kıl. Zürriyetimizden sana boyun eğen Müslüman bir ümmet yarat." (Bakara: 128).

Hz. Lût (a.s.)un hikâyesi anlatılırken şöyle buyuruluyor:

"Fakat orada Müslümanlardan bir haneden başkasını bulamadık." (Zariyat: 36).

Hz. Yusuf (a.s.) Allah'a şöyle dua ediyor:

"Beni Müslüman olarak vefat ettir. Beni sâlihlere kat." (Yusuf: 101).

Hz. Mûsa kendi kavmine şöyle diyor:

"Ey kavmim, eğer siz gerçekten Allah'a iman ettiniz ise, O'na tevekkül edin." (Yunus: 84).

İsrail oğullarının asıl dini Yahudilik değil, İslâm'dı; bunu dost düşman herkes bilirdi. Nitekim, Fir'avn denizde boğulurken bu hakikatı dile getirmekten kendini alamadı:

"İnandım ki, İsrail oğullarının iman ettiğinden başka ilâh yoktur. Ben de Müslümanlardanım." (Yunus: 90).

İsrail oğullarına gönderilen diğer bütün peygamberlerin dini de İslâm'dı:

"Biz Tevrât'ı indirdik. Onda hidâyet ve nur vardır. Allah'a teslim olan peygamberler, Yahudilere onunla hükmederlerdi. Âlimler ve fakîhler de onunla hükmederlerdi. Hepsi de, onun üzerine şahit idiler. O halde, siz insanlardan korkmayın, benden korkun. Benim âyetlerimi az bir bahaya satmayın. Allah'ın hükmüyle hükmetmeyenler kâfirdir." (Maide: 44).

Hz. Süleyman'ın dini de aynıydı. Nitekim, Sebe' melikesi kendisine iman ettikten sonra şöyle diyor:

"Şimdi Süleyman'ın beraberliğinde âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim (Müslüman) oldum". (Neml: 44).

Hz. İsa (a.s.) ile havarîleri ve ona tabi olanların dini de İslâm'dı:

"Havarîlere: "Bana ve Resûlüme iman edin" diye vahyettiğimde (ilhâm ettiğimde): "İman ettik. Şahid ol ki, biz Müslümanlarız" dediler." (Maide: 111).

Arapçada kullanılan "İslâm" ve "Müslim" (Müslüman) kelimelerinin başka ırktan olan ve başka dil konuşan muhtelif milletlerde aynen kullanılmayacağı yolundaki itiraz çok saçma ve abestir. Çünkü, burada söz konusu olan Arapça bir kelime veya deyim değil, bunların ifâde ettikleri mana ve mefhûmdur. Adı geçen ülkelerde ve milletlerde "İslâm" ve "Müslim" kelimeleri olduğu gibi kullanılmayabilir; ama burada kastedilen şey, iman edenlerin hüviyetidir ve kendileri her zaman Arapçadaki "İslâm" ve "Müslüman" kelimelerine eş anlamda tanımlanmış ve çağırılmışlardır. Allah'ın demek istediği dünyaya gelen asıl dinin, Hıristiyanlık, Musevilik veya Muhammedîlik değil, İslâm Allah'a teslim olmak ve boyun eğmektir. İman edenler, peygamberler ve semavî kitaplar ile gelen Allah'ın emrine uymalıdırlar. Hangi Allah'ın kulu, hangi devirde ve memlekette bu tavır ve davranış içinde bulunmuşsa, tek ve evrensel, ezelî ve edebî Hak Din'in takipçisidir. Bu dini şuurlu ve samimi bir şekilde kabul edenlerin önce Hz Mûsa'yı, sonra Hz. İsa'yı ve daha sonra Hz. Muhammed Mustafa'yı Allah'ın peygamberleri olarak tanımış olmaları, dinlerini değiştirme hareketi değil, aksine bu dine tâbi olmalarının tabii ve mantıkî neticesidir. Bunun aksine, peygamberlerin tâbileri arasına bilinçsizce ve düşüncesizce girmiş ya da, bu toplulukta tesadüfen doğmuş olanlar, kendi kısır millî, irsî ve içtimaî taassuplarını körükleyerek bunları birer din haline getirenler ya

Yahudi oldular ya da, Hıristiyan. Fakat, Hz. Muhammed (s.a.v.)in, Allah'ın peygamberi olarak dünyaya gelmesiyle foyaları meydana çıktı ve kendi kuyularını kendileri kazmış oldular. Zira, Allah'ın son peygamberini tanımayı reddetmek ile sadece gelecekte Müslüman olarak yaşamaktan mahrum kalmadılar, aynı zamanda, gerçekten "Müslüman" olmadıklarını ve şu veya bu sebeplerle, çıkarlarını korumak veya atalarını körü körüne taklid etmek düşünce ve tavırlarıyla hareket ettiklerini ispat ettiler.

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ
بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾

54: İşte onlara sabırları,[74] günahları hasene ile izale eylemeleri[75] ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak etmelerinden dolayı[76] mükâfatları iki kat[77] verilecektir.

Açıklamalar

74. İman edenlere Allah tarafından verilecek mükâfatın sebebi, millî, bölgesel ve toplumsal taassuplardan kurtulup Hak dinine sımsıkı bağlı kalmalarıdır. Bu insanlar yeni peygamberin gelişiyle karşı karşıya kaldıkları çetin sınavdan başarıyla geçtiler ve kendilerinin Mesih'e değil Allah'a tapanlar olduğunu ve Hz. İsa'nın kişiliğine değil, "İslâm" felsefesine hayran olduğunu ispatladılar. Nitekim, Hz. İsa'dan sonra yeni peygamber (Hz. Muhammed), aynen Hz. isa'nın getirdiği İslâm'ı getirince, hiç tereddüt etmeden İslâmiyeti kabul ettiler ve Hıristiyanlığı terkettiler.

75. Yani, onlar kötülüğe, kötülükle değil iyilikle karşılık veriyorlar. Yalan yerine doğruyu söylüyor ve uyguluyorlar. Zulmü, zulümle değil adâletle def'ediyorlar. Küstahlığı, küstahlıkla değil, dürüstlük ve efendilikle yok ediyorlar.

76. Yani, onlar Hak yolunda mali fedâkarlıklarda da bulunuyorlar. Belki de, burada, bu insanların sadece Hakkı aramak için Habe-

şistan'dan Hicâz'a kadar yolculuk ettiklerine dair bir işaret de vardır. Bu insanlar bu kadar zahmetli ve mali külfeti, kişisel çıkarları için değil Allah için çekmişlerdi. Bu insanlar, Mekke'de bir kişinin peygamberliğini ilân ettiğini duyunca meseleyi bizzat araştırmayı uygun buldular. Amaçları şu idi: Eğer bu kişi, gerçekten Allah'ın peygamberi ise, ona iman etmek ve hidâyeti bulmaktan mahrum kalmayalım.

77. Bu mükâfat iki kattır. Birincisi, daha önce Hz. İsa'ya iman ettikleri için, ikincisi ise, şimdi Nebi-yi Arabî Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman ettikleri için. Buhari ve Müslim'de Hz. Ebû Mûsa Aş'arî tarafından naklolunan hadiste de aynı konuya değinilmiştir: Resûlüllulah buyurmuştur: "Üç kişiye sevâbın iki katı verilecektir. Bunlardan biri, kitap ehli olup kendi peygamberine iman eden ve daha sonra Muhammed'e (s.a.v.) iman edendir."

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا
أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ
﴿٥٥﴾ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ
يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

55-56: Onlar, çirkin söz[78] işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler ve: "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz sizedir. Bizden emin olabilirsiniz, size sövmeyiz. Biz, cahillerle mücadeleyi istemeyiz" derler. (Ey Habibim) doğrusu sen, her sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat, Allah dilediğini hidâyet eder. Ve O, hidâyete erecekleri, daha iyi bilir.[79]

Açıklamalar

78. Burada bahsedilen "kötü söz", yukarıda 72. Nolu dipnotta bahsettiğimiz, Ebu Cehl ve arkadaşlarının Habeşistan heyetine karşı söylediği sözdür.

79. Kelâm'ın bağlamına dikkat edilirse, Habeşli Hıristiyanların İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra, burada Hazreti Peygamber (s.a.v.)'e hitaben bu sözlerin sarfedilmesinin amacının aslında Mekkeli kâfir ve müşrikleri gayrete getirmek ve utandırmak olduğunu söyleyebi-

liriz. Söylenmek istenen şuydu: "Bedhatlar, sizin durumunuz gerçekten içler acısıdır. Uzak diyarlardan gelenler Allah'ın nimetinden istifade ediyorlar; ama siz öylesine câhil ve inatçı kimselersiniz ki, bu feyz kaynağından istifade edemiyorsunuz." Ancak, bunun için şöyle bir ifâde kullanılmıştır: "Ey Muhammed (s.a.v.), sen istiyorsun ki, senin akrabaların, eş-dostların ve hemşehrilerin bu hayat istemenle bir şey olmaz. Hidâyeti ancak Cenâb-ı Hak verebilir. Yüce Allah yalnız doğru yolu, bulmak isteyenlere gösterir ve kurtulmalarını sağlar. Halbuki, senin akrabalar, dostlar ve ahbapların hidâyete ermek istemiyorlar; onlar hidâyete nasıl erdirilebilir?"

Sahih hadislere göre bu âyet Hz. Peygamber (s.a.v.)in amcası Ebû Talib ile ilgili olarak inmiştir. Rivâyetlere göre Ebû Talib'in son ânı yaklaştığında Resûlullah (s.a.v.), sonunun hayırlı olması için şehâdet kelimesini okuması için çok uğraştı; ne var ki, amcası, Abdülmüttallib kavminin geleneğine bağlı kalmayı tercih etti. Bunun üzerine Cenab-ı Allah yukarıdaki âyeti indirdi. Ancak, muhaddisler ile müfessirlerin çok bilinen bir tutumu vardır: Onlar, hangi âyet, Resûl-i Ekrem'in devrinde meydana gelen olaylara uyuyorsa, inişinin onunla ilgili olduğunu ifâde etmeye çalışırlar. Onun için, buradaki hadis ve Tirmizi ile Müsned Ahmed'de naklolunan aynı konudaki hadislerden, el-Kasas sûresinin yukarıdaki âyetinin Ebu Talib'in vefatından hemen önce indiği sonucunu çıkarmak şart değildir. Aksine bunlardan, bu âyetin içeriğinin Ebu Talib'in vefatına en çok uyduğu anlaşılıyor. Resûlullah'ın isteği bütün Allah'ın kullarının hidâyet bulmaları idiyse kendisini en çok üzen olay elbette ki, en çok sevdiği amcasının sonunun küfürle olmasıydı. Fakat, Resûlullah onu bile doğru yola getirmeyince, bir peygamberin, Allah istemediği takdirde, kimseyi hidâyet edemeyeceği apaçık ortaya çıktı. Hidâyete erdirme tamamıyla Allah'ın işidir ve bu nimet bir kişiye kan bağı veya maddi zenginliğine bakılarak değil; kişiliği, karakteri, saflığı ve temizliğine dayanılarak verilir.

وَقَالُوٓا۟ إِن نَّتَّبِعِ ٱلْهُدَىٰ مَعَكَ
نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَآ ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا ءَامِنًا يُجْبَىٰٓ إِلَيْهِ ثَمَرَٰتُ

كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

57: Onlar: "Eğer biz doğru yola uyar, seninle beraber olursak memleketimizden çıkarılırız"[80] dediler. Biz onları, tarafımızdan rızık olarak, her şeyin mahsûllerinin toplanacağı emin bir haremde yerleştirmedik mi? Lâkin onların çoğu bunu bilmezler.[81]

Açıklamalar

80. Konuya ciddi olarak eğildiğimizde, Kureyşlilerin, İslâmiyeti kabul etmelerinin ve buna şiddetle muhalefet etmelerinin en büyük ve temel sebebinin işte bu olduğunu göreceğiz. Bu noktayı iyice anlayabilmemiz için tarihe bir göz atmamız ve Kureyş'in o zamanki dini, ekonomik ve toplumsal durumunu gözümüzün önüne getirmemiz gerekiyor:

Tarih, kronoloji ve antrolopolojiye göre Kureyşlilerin, Hz. İsmail'in evlâtlarından olduğu sabitti. Bu bakımdan, Kureyşliler, peygamberzâde veya pirzâde sayılırlardı. Ayrıca, Kusayy bin Kılâb'ın akıllı ve basiretli çalışmaları sonucu Kureyş sülâlesi Mekke'ye yerleşip Kâbe'nin mütevellisi ve koruyucusu haline gelmişti. Kâbe'nin muhafızı ve bakıcısı olmak büyük bir şerefti ve bu sebeple, Kureyşlilerin yıldızı günden güne parlamaya başlamıştı. Arabistan'ın en büyük ibadet yeri onların elinde idi ve Arap kabileleri arasında dini lider durumuna yükselmişlerdi. Hac mevsiminde Kureyş kabilesinin üstlendiği çeşitli dini görevler kendilerine ayrı bir önem ve avantaj kazandırıyordu. Hac zamanında Arabistan'ın dört bir yanından gelen kabileler, ister istemez Kureyşlilerle tanışma ve haşır neşir olma fırsatını bulurlardı. Böylece, Kureyşlilerin tanımadığı veya iyi ilişkiler içinde bulunmadığı bir Arap kabilesi hemen hemen yoktu. İlişkilerin böylesine gelişmesinden yararlanan Kureyşliler ticarete ve işe atıldılar. Bizans ile İran İmparatorlukları, aralarındaki çekişme ve sürtüşme ekmeklerine yağ sürdü. O dönemin uluslararası ticaretinde önemli bir rol oynamaya başladılar. O dönümde, Roma, Yunanistan, Bizans, Mısır ve Suriye'nin, Çin, Hindistan, Endonezya ve Doğu Afrika ile olan bütün ticarî bağlantıları İran tarafından engelleniyordu. Kala kala, Kızıldeniz ticaret yolu kalmıştı; ama, bu ti-

caret yolu da, İran'ın, Yemen'i ele geçirmesiyle kapanmış oldu. Bu durumda, Arapların aracılığına büyük ihtiyaç vardı. Arapların bir yandan Bizans İmparatorluğundan malları alıp Basra Körfezine ve Arap Denizine ulaşmaları ve diğer yandan, bu limanlar kanalıyla, doğu ülkelerinden gelen malları alıp Bizans İmparatorluğuna götürmeleri ve yetiştirmeleri isteniyordu. Bu ihtiyaca cevap veren Arap tüccarları, özellikle Kureyşliler, kısa bir zamanda Mekke'yi önemli bir ticaret merkezine dönüştürdüler. Arabistan'da o dönemde anarşi, korsanlık ve soygunculuk ve her tarafa hâkimdi. Ticari kafilelerin yolları kesilir ve haydutlar ile korsanlar bütün mal ve mülkü alıp götürürlerdi; ayrıca, tüccarları acımadan öldürürlerdi. Fakat, Kureyş sülâlesi bütün Arabistan'da sevgi ve saygı gördüğü için, Kureyşlilerin yönetiminde veya himâyesindeki ticari kafileler her tarafa korkusuzca gidebiliyorlardı. Durumu daha da garantiye almak amacıyla, Kureyşli tüccarlar, kâfilelerin geçtiği bütün ana yollarda ve kavşaklarda bulunan kabileler ile anlaşmalar imzalamışlardı. Bu anlaşmalara göre ilgili kabileler ticari kafilelere dokunmazlardı ve bunun karşılığında ticaret payı, komisyon ve hediyeler alırlardı. Kureyşliler, ayrıca, borç vererek faiz alıyorlarlardı ve bu şekilde pek çok Arap kabilesini kendilerine bağlamışlardı.

Bu ortamda Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın yeni bir din veya dava ile ortaya çıkması Kureyşlileri dinî açıdan tabii ki, haylî kızdırdı ve telaşlandırdı. Onlar atalarının din ve inançlarını terketmek istemiyorlardı. Fakat, onları asıl kızdıran ve çileden çıkaran şey, ekonomik ve sosyal çıkarlarına yönelik tehditti. Yeni dinin, kendi ekonomik ve ticari çıkarlarını ne büyük ölçüde zedeleyeceğini sezmekte gecikmediler. Araplar, özellikle, Kureyşliler, şirk aleyhinde ve Tevhid lehindeki delillerin ne kadar sağlam ve inandırıcı olduğunu çok iyi biliyorlardı. Ama, bu deliller ne kadar kuvvetli ve inandırıcı olursa olsunlar, yeni dâveti ve İslâmiyet'i kabul etmeleri, kendi ölüm fermanlarına imza atmaları anlamında idi. İslâmmiyeti kabul etmeleri halinde her şeyin tersine döneceğinden korkuyorlardı. Kâbe ve puthane'nin ayakta kalmasının gerekçesi ortadan kalkınca, Kureyş'in dinî imtiyazlar, mütevelli ve koruyucu vazifesi, üstünlüğü, itibarı, önderliği ve malî menfaatları da ortadan kalkacaktı. Bununla beraber, ticaretteki merkezi rolü de zedelenmiş olacaktı. Ticari kafilelerinin emniyet içinde geçmeleri için çeşitli Arap kabileleriyle vardıkları sözleşmelere son verilecekti. Ayrı-

ca, toplumdaki üstün mevkileri ve liderlik durumları da sarsılmış olacaktı. Kısacası, maddi ve ekonomik bolluk ve refah dönemleri sona ermiş olacaktı. Dahası, belki de Mekke'yi, hatta, kendi ev ve barklarını bile terketmeleri gerekebilirdi. İşte Kureyşliler buna hiç razı değillerdi.

Ne var ki, Kureyşlilerin bu kuşku ve kaygıları yersizdi ve onlar boş yere kendilerini helâk ediyorlardı. Düşüncelerindeki bu sakatlık, maddeci ve dünyacı oluşlarından ileri geliyordu. Resûlullah (s.a.v.) diyordu ki: "Bakın ey Kureyşliler, size sunmakta olduğum kelimeyi okur ve dâvetimi kabul ederseniz, dünyalar sizin olacaktır. Arap ile Acem, Doğu ile Batı, hepsi sizin olacaktır." (Bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: IV, s. 316-317). Fakat, bu hayat müjdesi, Kureyşlilere ölüm fermanı gibi geliyordu. Kureyşliler, İslâmiyeti kabul etmeleri halinde Arabistan ile İran şöyle dursun, o sırada sahip oldukları servet, şöhret ve şerefi de kaybedeceklerini sanıyorlardı. Hak dinini kabul eder etmez kendilerine bir âfet geleceğini, bir felâkete uğrayacaklarını, evlerinden ve yurtlarından kovulacaklarını düşünüyorlardı. Halbuki, sadece birkaç yıl sonra, İslâmiyet Arabistan'da iyice kökleşip yayılınca Müslümanlar muazzam bir devlete ve hükûmete kavuştular. Bütün Arabistan bu devletin bayrağı altında birleşerek her alanda büyük hamleler yapmaya ve Müslümanlar ülkeler fethetmeye başladılar. Kureyşlilerin aynı kuşağı henüz hayatta iken İran, Irak, Suriye ve Mısır gibi kuvvetli ve muhteşem devlet ve imparatorluklar Müslümanlara tabi oldular ve Hz. Peygamber (s.a.v.)in, mübarek sözlerini söylemesinden sonra bir yüzyıl bile geçmemişti ki, yine Kureyş hanedânına bağlı halifeler ve hükümdârlar, Hindistan'dan İspanya'ya ve Kafkasya'dan Yemen sahillerine kadar dünyanın önemli bir bölümüne hâkim oldular.

81. Bu, yüce Allah tarafından, Kureyşlilerin ilk özür ve bahanelerine verilen bir cevaptır. Burada bahsedilen harem, Kâ'be'dir. Allahu Teâlâ demek istiyor ki "Ey ehl-i Kureyş, Kâ'be'nin emniyeti, merkeziyeti ve dinî itibarı yüzünden Mekke gibi verimsiz ve çorak bir araziye paralar su gibi akıyor. Dünyanın dört bucağından ticaret malları ve bunlardan elde edilen gelirler buraya geliyor ve toplanıyor. Kâ'be ve Mekke'nin bu duruma gelmesi sizin marifetleriniz sayesinde mi olmuştur? Tabii ki, hayır. Bundan 2500 yıl önce Allah'ın bir kulu, karısı ve küçük bebeğiyle beraber, kupkuru dağlarla çevrili olan bu çorak vadiye gelmiş ve taşları taşlar üstüne koyarak bir ev yapmıştı. Daha sonra

bunun, Allah'ın evi olduğunu ilân etmiş ve insanların buraya gelip hac ve tavaf etmeleri için Rabbine yalvarmıştı. Bu Allah'ın bereketi ve şânı değilse nedir? Aradan 25 yüzyıl geçmesine rağmen bu ev hâlâ Arapların kutsal yeri olma hüviyetini muhafaza etmektedir. Bütün ülkede kan gövdeyi götürürken tek emin yer işte burasıdır. Herkesin ibadet ettiği ve hürmet ettiği yer burasıdır. Her sene binlerce insan buraya gelip hac eder. İşte bu evin müetvelliği sayesinde siz de Arap kabilelerinin reis ve liderleri haline gelmişsinizdir. Para ve refah içinde yüzüyorsunuz. Dünya ticaretinde önemli bir rol oynuyorsunuz. İşiniz iştir. Bütün bunları kimin sayesinde elde etmişsinizdir? Siz Allah'ın dinine, mesajına karşı çıkarak gösterdiği yoldan ayrılarak, kısacası, O'nun nimetlerini inkâr ederek refah ve mutluluk içinde yaşamaya devam edeceğinizi mi sanıyorsunuz?"

وَكَمْ أَهْلَكْنَا
مِن قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ مَسَٰكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّنۢ بَعْدِهِمْ
إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ
ٱلْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِىٓ أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا ۚ
وَمَا كُنَّا مُهْلِكِى ٱلْقُرَىٰٓ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَٰلِمُونَ ﴿٥٩﴾
وَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَىْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ
ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

58-60: Biz, geçimi ile şımarıp azmış nice memleket halkını helâk ettik. İşte onların meskenleri. Onlardan pek azı iskân edilmiştir. Onların mal ve memleketlerine biz varis olduk.[82] Senin Rabbin, memleketlerin merkezlerine, onlara âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe o memleketleri helâk edici değiliz.[83] Size verilen her şey dünya hayatının metaı ve ziynetidir. Allah nezdinde olan şeyler ise daha hayırlı ve daha devamlıdır. Akıllanmayacak mısınız?

Açıklamalar

82. Bu, müşriklerin bahanesine verilen ikinci cevaptır. Burada denilmek isteniyor ki, zenginlik ve refah geçici şeylerdir. Bunlar elden gidecek diye Hak dinine yaklaşmak istemeyen Kureyşliler Âd, Semûd, Sabâ (Sebe'), Medyen ve Lût kavimlerinin ibret verici sonlarından ders almalıdırlar. Zira, isimleri sayılan bu kavimler de bir zamanlar şan-şöhret, servet ve refaha, kısacası, istedikleri her şeye sahiptiler. Ama bunlar, Allah'ın gazabı ve azabından kurtulmalarına yetti mi? Servet, refah ve yüksek hayat seviyesi, insanların nihaî hedefi olmamalıdır. İnsanlar bunlar için helâl ve haram arasındaki farkı unutmamalıdır, Hak'tan kaçıp Bâtıla sarılmamalıdırlar.

83. Kureyşlilerin itirazına bu üçüncü cevaptır. Burada denilmek isteniyor ki, geçmiş devirlerde mahv ve helâk olan uluslar baskı ve zulüm uyguluyorlardı. Onların kötü gidişatına "dur" demek amacıyla Allah'tan, ikaz eden ve kötü akıbetlerinden haber veren peygamberler geldi. Ama onlar söz dinlemediler ve korkunç bir akıbete uğradılar. Onlar gibi Kureyşliler de tavır ve davranışlarını değiştirmez ve doğru yola girmezlerse sonları acı olacaktır. Kendilerini uyarmak ve hidâyete götürmek üzere bir peygamber gelmiştir. Eğer bu peygamberin dediklerini yapmaz ve sadece kendi maddi menfaat ve refahlarını düşünürlerse, onların sonu da geçmişin kavimlerinden farklı olmayacaktır. Kısacası, sonları iman ve inaçtan değil, küfür ve dalâletten dolayı kötü olacaktır.

أَفَمَن وَعَدْنَٰهُ وَعْدًا
حَسَنًا فَهُوَ لَٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَٰهُ مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ
يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ
شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ
رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَغْوَيْنَآ أَغْوَيْنَٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَآ إِلَيْكَ
مَا كَانُوٓا۟ إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ٱدْعُوا۟ شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ
فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُمْ وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ يَهْتَدُونَ

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ
عَلَيْهِمُ الْأَنبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَن تَابَ
وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

61-67: Kendisine herhalde mulaki olacağı güzel bir vaad ile söz verdiğimiz kimse, dünya hayatının zevkini kendisine tattırdığımız, sonra da kıyamet gününde azab için huzurumuza getirilmiş olan kimse gibi midir?[84] Kıyamet günü, Allah onlara nida edep: "Bana şerik olduklarını zannettikleriniz nerede?" buyuracak.[85] Üzerine azap hak olanlar[86] o gün: "Ey Rabbimiz, işte azdırdığımız kimseler bunlardır. Biz nasıl azmışsak onları da öyle azdırdık. Şimdi sana iltica ile onlardan uzaklaştık.[87] Aslında onlar bize tapmıyorlardı"[88] derler. O gün onlara "Bana şerik olarak mabûd edindiğiniz şeyleri çağırınız"[89] denilir. Onar da çağırılırsa da kendilerine icâbet etmezler. O zaman azabı görürler. Eğer onlar doğru yolda olsalardı, azab olunmazlardı. O gün Allah, kâfirlere nida ile: "Peygamberlere ne cevap verdiniz?" diye sorar. O gün onlara karşı haberler kör olmuştur. (Hiçbir şeyden haber alamazlar). Ve birbirlerine bir şey soramazlar. Lâkin tevbe edip iman eden ve iyi amel işleyen kimseler felâha erenlerden olacaklarını ümid edebilirler.

Açıklamalar

84. Bu, Kureyşli müşriklerin itirazına dördünce cevaptır. Allah'ın, Kureyşlilere verdiği bu cevabı iyice kavrayabilmemiz için şu iki noktayı aklımızdan çıkarmamalıyız:

Birincisi, insanların dünyadaki yaşantısı pek uzun sayılmaz. İnsanlar ancak birkaç yıl için dünyaya gelirler, sonra da göçüp giderler. Bu, geçici bir yolculuktur. insanların daimî ve ebedi hayatı öbür dünyadadır. Orada sonsuza kadar yaşayacaklardır? O halde, dünyadaki geçici devrede insanlar ne kadar para, pul ve servet kazanırlarsa kazansınlar ve ne kadar bolluk ve refah içinde yaşarlarsa yaşasınlar, birgün mutlaka öleceklerdir. Bütün mal ve mülklerini geride bırakıp gideceklerdir. Bu sebeple, akıllı bir insan dünyadaki bu geçici refah ve mutluluğu âhiretteki rahat ve huzura tercih eder. İnsan, ömründe dünyadaki sıkıntı ve güçlüklere katlansa da, öbür dünyada sonsuza kadar bolluk ve mutluluk içinde yaşayabilir.

İkincisi, gerçekler her ne kadar yukarıda belirttiğimiz gibi olsa da, Hak dini, insanlardan dünya nimetlerini durup dururken terketmelerini istemez. İslâm, insanların sahip olabilecekleri veya sahip oldukları imkân, servet ve bolluğu ellerinin tersiyle itmesini talep etmez. İslâm, sadece insanların akıllı davranmalarını, dünyanın cazibesine kapılıp âhireti unutmalarını, nihâi gayelerinin bu dünya değil, öbür dünya için hazırlık yapmaları olduğunu vurgulamak ister. Dinimiz, bu dünyanın fâni, ve geçici, öbür dünyanın ise kalıcı ve daimi olduğuna işaret ederek âhiretteki rahat ve huzuru düşünmemizi tavsiye eder. Fakat, mesele dünya ile âhiret arasında bir seçim yapmak ise, o zaman insanların kendi sağduyularına dayanarak âhireti seçmelerini talep eder.

Bu iki noktayı gözümüzün önünde bulundurarak yukarıdaki âyetlerde Allah'ın, Mekkeli kâfirlere ne demek istediğine dikkat etmeliyiz. Cenâb-ı Alah, Kureyşlilerin kendi ticaretlerine ve işlerine son vermelerini veya peygamber hazretlerinin (s.a.v.) sözlerine uyarak fakirlik ve sefâlete itilmelerini istemiyor. Allah sadece şunu demek istiyor: Sizin, uğrunda deli-divâne olduğunuz dünya nimetleri, dünyadaki gibi ne geçicidir ne de nitelik ve nicelik bakımından az veya kötüdürler. Böyle bir durumda, yalnızca dünyevi ve geçici nimetlere kanarak kalıcı nimetleri reddetmek akılsızlık değilse nedir? Siz kendiniz karar verin; dünyada Allah'ın ve Peygamber'in sözlerini dinleyip biraz sıkıntı çekmek mi daha iyidir, yoksa, mahşerde suçlu olarak Allah'ın karşısına çıkmak ve kalıcı nimetlerden uzun süre mahrum kalma cezasına çarptırılmak mı?

85. Kur'ân-ı Kerîm'in bu sözleri de, döndüncü itiraza verilen cevapla ilgilidir. Burada sadece dünyaevi çıkar ve rahatlıklar uğruna doğru yolu kabul etmeyenlerin, şirk ve küfürlerinde ısrar edenlerin, öbür dünyadaki daimi ve ebedî hayat sırasında ne kadar zor duruma düşecekleri anlatılmıştır. Burada şöyle bir misal verilmek isteniyor: Farzediniz ki, dünyadaki hayatınızda herhangi bir aksaklık veya afetle karşılaşmadınız ve her türlü nimete nail oldunuz; böyle bir durumda bile, âhirette bunun bedelinin kötü olacağını anladınız. Öyleyse, bunun faydalı mı yoksa, tamamıyla zararlı bir iş mi olduğuna kendiniz karar verin.

86. Bunlardan, dünyada Allah'ın ortakları olarak kabul edilen, sözleri ve emirlerine karşı Allah ve Resûlünün emirleri reddedildiği ve-

ya bir yana bırakıldığı ve uğurlarında doğru yolun terkedilip kötü yola sapıldığı cin ve insanlar şeklindeki şeytanlar kastedilmiştir. Bu varlıklar "ilâh" veya "Rabb" adlarıyla hitap edilse de, edilmese de, emirlerine uyulduğu ve kendilerine Allah gibi kulluk edildiği için Allah'ın ortakları sayılacaklardır. (Açıklama için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: III, el-Kehf, dipnot: 50).

87. Yani, biz onları zorla kötü yola saptırmadık. Biz onların ne görüş ne de işitme kabiliyetlerini ortadan kaldırmış, ne düşünme taşınma kabiliyetlerine son vermiştik. Ayrıca, kendilerini doğru yola gitmek istedikleri, ama bizim onları ellerinden tutup kötü yola götürdüğümüz gibi bir durum da olmamıştır. Aksine, biz nasıl doğru yoldan saptıksa, onlara da sadece, kötü yola sapma şeklini gösterdik ve onlar gönüllü olarak kötü yolu kabul ettiler. Onun için, onların kötü yola düşmelerinin sorumluluğunu biz taşıyamayız. Biz kendi amellerimizden sorumluyuz, onlar da kendi amellerinden.

Burada şu ince noktaya da dikkat edilmelidir ki, Cenab-ı Allah soruyu kendisine şirk koşanlara soruyor, ama onlar henüz bir cevap vermeden, onların yerine, şirk koşulanlar konuşmaya başlıyorlar. Amacı şudur: Diğer müşriklere bu soru sorulduğunda ilderleri ve tanrıları yerine koydukları adamlar, sonlarının geldiğini anlasınlar. Onlar anlayacaklar ki, daha önce bize tâbi olanlar, kötü yola sapmalarının sorumluları olarak bizi göstereceklerdir. Onun için, kendilerine tâbi olanlar ağızlarını açmadan hemen oraya atılacaklar kendilerini savunmaya başlayacaklardır.

88. Yani, bunlar bize değil, kendi nefislerine yenik düşmüş ve tâbi olmuşlardı.

89. Yani, onları yardımınıza çağırın. Siz dünyada onlara güvenip emir ve tavsiyelerimizi reddetmiştiniz. Şimdi, bakalım, siz onları yardımınıza çağırabilir misiniz ve onlar sizi azaptan kurtarabilirler mi?

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ ۚ سُبْحَٰنَ
ٱللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

68: Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. İnsanlar için ise muhayyerlik yoktur.[90] Allah münezzehtir. Onların şirk koştukları her şeyden yücedir.

Açıklamalar

90. Bu sözler aslında şirkin reddi için kullanılmıştır. Cenab-ı Allah, müşriklerin, Allah'ın mahlûkâtından kendilerine sayısız mabûd seçmeleri ve onlara çeşitli mevki, derece ve özellikler atfetmelerine değinerek diyor ki "Ben kendi yarattığım insan, melek, cin ve diğer kullardan kimse istiyorsam çeşitli güç, yetenek ve özellikler veriyorum ve onlara ne istiyorsam yaptırıyorum. Şimdi bu müşrikler, kullarımdan bazılarını bağışlayıcı, koruyucu, dua ve feryatları dinleyici ilân etmeleri, yağmuru yağdıran tanrı olarak kabul etmeleri ve işleri veren, evlât sahibi yapan ve hastalık ile sağlığın ilâhları olarak tapmaları için kimden ve nereden izin almışlardır? Bu yetkiyi onlara kim veriyor? Biri ister melek, ister cin, ister nebi veya veli olsun, bir yerde benim yarattığım bir mahlûktur. O hangi güç, yetenek veya özellikere sahip olursa olsun, benden almıştır, benden kazanmıştır. Ben kimden ne gibi hizmet almak istiyorsam alıyorum. Şimdi, bu yaratıklar ile kulların, kulluk mevkiinden kaldırılıp tanrılık mevkilerine çıkarılmasının anlamı nedir? Allah gibi gerçek mevlâ ve Rabbin terkedilip başkalarına boyun eğilmesi ve onların yardıma çağırılması, onlara namaz, niyaz ve istekte bulunulması, onlara yemin edilmesi, onların, kaderleri iyileştiren ve bozan varlıklar olarak kabul edilmesi ve onların tanrısal özellik ve yetkilere sahip olmalarının düşünülmesi abes değil midir?"

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ
صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ
الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ
الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ ۖ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ
ٱلْقِيَٰمَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ أَفَلَا
تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلنَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ
ٱلْقِيَٰمَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا
تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِن رَّحْمَتِهِۦ جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا۟
فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ
يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾
وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ
فَعَلِمُوٓا۟ أَنَّ ٱلْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

69-75: Ve Rabbin, onların kalblerinde sakladıklarını ve açıkladıklarını bilir.[91] O, öyle bir Allah'tır ki, kendisinden başka bir ilâh yoktur. Dünyada ve âhirette hem O'na mahsustur. Hüküm de O'nundur. Nihayet siz, O'na döndürüleceksiniz. De ki: "Eğer Allah, üzerinize geceyi kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir aydınlık getirecek tanrı var mıdır? Hâlâ dinlemeyecek misiniz?" De ki: "Eğer Allah üzerinize kıyamet gününe kadar aralıksız gündüz devam ettirse size kendisine istirahat edeceğiniz bir geceyi, Allah'tan başka getirecek olan kimdir? Ne dersiniz, hâlâ görmeyecek misiniz?" O'nun rahmetindedir ki, sizin için kendilerinde istirahat edensiniz ve çalışıp fazlından taleb eyleyesiniz diye gece ile gündüzü yarattı. Olur ki, şükredersiniz. Kıyamet günü Allah onlara nidâ ile: "Bana şerik olduklarını zannettiğiniz ortaklarım nerede?" diyecek. O günde biz her ümmetten birer şahid çıkaracağız.[92] Ve onlara "burhanınızı getirin"[93] deriz. Onlar da hakkın Allah'ın olduğunu bilecekler. Ve mâbud uydurdukları şeyler de onlardan ayrılıp kaybolacaktır.

Açıklamalar

91. Konuşmanın devamı sırasında bu sözlerden söylemesinin sebebi şudur: Bir kişi veya topluluk, dünyada şöyle bir iddia bulunabilir: Saptığım söylenen kötü yolu benimsememin makul sebepleri vardır. Bu yola girmenin aleyhine verilen deliller ise benim için inandırıcı olamamıştır. Doğru yoldan sapmam, ard niyet veya kötü niyetle değil, iyi ni-

yetle mümkün olmuştur; ben veya biz bu konuda çok ciddi ve samimiyiz. Şimdiye kadar takip ettiğimiz yolun yanlış olduğunu gösteren herhangi bir olguya rastlamadık. Ne var ki, bu tür hile ve bahaneler Allah katında geçerli olmayacaktır. Yüce Allah sadece ortada olan veya söylenenleri bilmiyor; o insanların kafalarındaki ve kalblerindekini de çok iyi biliyor; insanların bilgi, duygu, duyu, istek, dilek, niyet, vicdan, kısacası, gizli bütün emellerini de biliyor; O, kime ne zaman hak konusunda uyarılar geldiği, bâtıldan uzaklaşması konusunda emirler ulaştığı ve nasıl ve ne sebeplerle kötü yolu seçtiğini çok iyi biliyor.

92. Yani, o ümmeti veya milleti uyaran peygamber, yahut da, o peygambere tâbi olanlardan dürüst ve sâlih bir kişi ki, tebliğ ve hidâyetle ilgili çalışmaları yapmıştır; veya o ümmete Hakkın mesajının ulaştığı başka bir kaynak veya yol.

93. Yani, kendinizi affettirmek için inandırıcı bir delil sunmaya çalışın; ya da, takip ettiğiniz şirk, cehâlet ve dalâlet yolu ile peygamberliği inkâr etmek konusundaki tutumunuzun doğru olduğunu ispatlamaya uğraşın. Ya da, hiç değilse, sizi yanlış yolunuzdan caydırmak ve size doğru yolu göstermek için Cenab-ı Allah'ın hiçbir tedbir almadığını ispatlayın.

إِنَّ قَٰرُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ مِنَ
ٱلْكُنُوزِ مَآ إِنَّ مَفَاتِحَهُۥ لَتَنُوٓأُ بِٱلْعُصْبَةِ أُو۟لِى ٱلْقُوَّةِ إِذْ قَالَ
لَهُۥ قَوْمُهُۥ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾
وَٱبْتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ ۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ
ٱلدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِن كَمَآ أَحْسَنَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ ٱلْفَسَادَ
فِى ٱلْأَرْضِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ
مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ
وَلَا يُسْـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

76-78: Hakikatte[94] Karun, Mûsa'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı azgınlık etmişti.[95] Ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarları güçlü kuvvetli bir topluluğa ağır geliyordu.[96] O zaman kavmi ona: "Gururlanıp şımarma. Çünkü Allah, şımaranları sevmez. Allah'ın sana verdiği ile âhireti iste. Ve dünyadan nasibini unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsanda bulun. Yeryüzünde fesâd arama. Çünkü Allah müfsitleri sevmez" dediklerinde. Karûn: "bunlar bana ancak bende olan bir ilim sayesinde verilmiştir" dedi.[97] O, kendisinden önceki nesillerden kuvvet yönünden ondan daha üstün, cemiyetçe[98] daha çok kimseleri Allah'ın helâk ettiğini bilmedi mi?[98A] Mücrimlerden günahı sorulmaz.[99]

Açıklamalar

94. Bu olay da, 57. âyette yer alan ve şimdiye kadar bahsi geçen Mekkeli kâfirlerin itirazına cevap olarak anlatılmıştır. Burada şu husus da unutulmamalıdır ki, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)ın dâvetiyle milli çıkarlarının zedeleneceğinden söz edenler aslında Mekke'nin önde gelen tüccâr, esnâf, zengin ve varlıklı kimselerdi ve bunlar geniş ticaret şebekeleri ve faizli alışverişleriyle çağın Karûnları olmuşlardı. Bunlar Mekke'de bolluk içinde yaşayıp, en büyük hakikatın mümkün olduğu kadar servet toplamak olduğunu sanıyorlardı. Servet toplama faaliyetleri nereden tehdit ediliyorsa, böyle bir tehdidin, tamamıyla Bâtıl olduğuna ve hiçbir zaman kabul edilemeyeceğine inanıyorlardı. Diğer taraftan, halk kitlesi, bu bolluk ve ihtişâma hasretle bakıyor ve bu şanslı (!) adamların mevkiine ulaşmak istiyordu. Servet ve maddi varlık sevgisinin yaygın olduğu böyle bir ortamda Allah'ın şu hususa dikkat etmesi çok önemliydi: Hz. Muhammed (s.a.v.) hangi tevhid ve âhiret dâvetini veriyor ve ahlâk sistemini tebliğ etmeye çalışıyorsa, onun kabülü ve benimsenmesi halinde Kureyş'in zenginliği ve büyüklüğünün bu muhteşem binası yıkılacak ve ticaretlerinin devam etmesi şöyle dursun, yaşamaları bile tehlikeye düşecektir.

95. Kitab-ı Mukaddes ve Talmûd'da adı Korah olarak geçen Kârun, Hz. Mûsa' (a.s.)nın amcaoğluydu. Kitab-ı Mukaddes'in Hurûç

Kitabında (Bölüm VI, âyet: 18, 21) yer alan şecereye göre Hz. Mûsa ile Karûn'un babaları öz kardeştiler. Kur'ân-ı Kerîm'in bir başka yerinde Karûn'un, İsrail oğullarından olmasına rağmen Fir'avn'ın dostu ve müttefiki haline geldiği ve Hz. Mûsa'nın dâvetine muhalefet ve mukavemet eden grubun başına geçtiği, böylece Fir'avn'dan sonra Hz. Mûsa'nın en büyük düşmanın bu şahıs olduğu kaydedilmiştir: "Gerçekten biz Mûsa'yı mûcizelerimiz ve apaçık bir hüccetle gönderdik. Fir'avn'a, Haman'a ve Karûn'a gönderdik de, onlar (ona): "Bu bir sihirbazdır, yalancıdır" dediler." (el-Mü'min: 23-24).

Bundan anlaşılıyor ki, Kârun, İsrail oğluna baş kaldırıp, kavmini yeryüzünden silmek isteyen gücün maşası olmuştu. Karûn'un bu hiyâneti yüzündendir ki, Fir'avn'ın saltanatında en yüksek mevkilere yükselmişti ve Hz. Mûsa'nın, Mısır'da Fir'avn'dan sonra ayrılmak üzere gönderildiği iki kişiden biri Haman, diğeri işte bu israilli zengindi. Fir'avn'ın sarayındaki diğer vezir ve görevliler bunların altında idi ve bunların adları verilmesine gerek görülmedi. Karûn'un bu mevkiinden, el-Ankebût sûresinin 39. âyetinde de bahsedilmiştir.

96. Kitab-ı Mukaddes'te (Sayılar Kitabı, Bölüm: 16) yer alan hikâyede bu şahsın zenginliğinden söz edilmemiştir. Ancak Yahudi rivâyetlerine göre bu adam müthiş zengindi; o kadar ki, hazinelerinin anahtarlarının taşınması için bile 300 katıra gerek duyuluyordu. (Jewish Encyclopaedia, cilt: 7, s. 556). Bu ifâdeler gerçi çok abartmalıdır, fakat İsrailli rivâyetlerden de, Karûn'un, en azından, çağının en zengin kişisi olduğu anlaşılıyor.

97. Bu sözlerin aslı budur: "İnnama utitehu âlâ ilmin indî". Bunların iki anlamı olabilir: Birincisi, "benim neyim varsa, bileğimin gücüyle ve bilgimle elde ettim. Bu benim hakkımdır, bana verilen bir ihsân değildir ki, bunun için kimseye teşekkür edeyim. Ayrıca, benim gibi becerikli, çalışkan ve bilgili olmayan fakir kimselere ne fazl ve ihsanda bulunmam şarttır, ne de bana olan fazl ve ihsanın ortadan kalkacağı telaşıyla şuna buna sadaka vermem gereklidir." İkincisi, "bence, eğer Tanrı bana bu serveti vermişse, benim yetenek, beceri ve çalışkanlığı bilerek vermiştir. Ben Tanrının sevgili kulu olmasaydım, bana bu inanılmaz büyüklükteki serveti nasıl verirdi? Tanrı'nın bana bunca nimet ve servet yağdırması, onun beni sevdiğinin kanıtıdır."

98. Yani, büyüklük taslayan, böbürlenen, kendini hayli bilgili, güçlü, yetenekli ve akıllı sanan bu adam, hiç düşünmemiş idi ki ondan daha büyük, daha zengin, daha haşmetli ve kuvvetli kimseler bu dünyadan gelip geçmişlerdir; Yüce Allah onları mahv ve perişan etmiştir. Eğer dünyada yükselmenin tek sebebi kişisel yetenek, bilgi ve hüner ise, bunlar mahvolurken bu özellikleri ne olmuştu ve niye işlerine yaramadı? Eğer dünyada para pul, mal ve mülkün var olması, ilgili kişilerin Allah tarafından sevilmesi ve sayılmasının ispatıysa, o zaman bu adamlar neden Allah'ın gazabına ve azabına uğradı?

99. Yani, suçluların tavrı budur. Onlar hiçbir zaman suçlarını kabul etmez ve kendilerinin masum olduklarını iddia ederler. Fakat, bir suçlu sadece kendi ifâdesine dayanılarak cezalandırılmaz veya affedilmez. Hakkında bir tutuklama kararı çıkarılır veya hukuki işlem yapılırken kendisine sormak şart değildir.

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَٰرُونُ ۙ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ۚ وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّٰبِرُونَ ﴿٨٠﴾

79-80: Derken Karûn zineti içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: "Ne olurdu Karûn'a verilen gibi bize de verilseydi. O, gerçekten büyük bir nasib sahibidir" dediler. Kendilerine ilim verilenler de: "Yazıklar olsun size, iman eden ve sâlih amel işleyenlere Allah'ın sevabı daha hayırlıdır ve ona ancak sabredenler kavuşur"[100] dediler.

Açıklamalar

100. Yani, bu örnek kişilik, karakter, düşünce biçimi ve ilâhi sevap ancak ister kuru ekmek kazanabileceği, ister milyarder olabileceği gibi

bir durum olsun, helâl yollardan ayrılmama gibi kararlılığa sahip olan ve bütün dünyanın nimetlerini toplayabilecek imkâna bile kavuşsa, haram yollara tenezzül etmeyen dürüst kimselere ihsan olunur. Burada Allah'ın sevabından, bir insanın, Allah'ın koyduğu sınırları içinde hizmet ve çalışmaları sonucu dünyada ve âhirette elde ettiği helâl rızık kastedilmiştir. Sabır kelimesinden de, bir insanın kendi nefis ve zevklerini kontrol etmesi, her türlü bedensel duygu, istek, arzu, ihtiras ve saplantılara karşı dürüstlük ve doğrulukla çizgisinden uzaklaşmaması, doğruluk ve dürüstlük yüzünden uğranılan her zarar ve vazgeçilen her faydaya karşı dayanıklık göstermesi, caiz ve meşru olmayan yollardan elde edilen bütün çıkarları bir yana bırakması, kuru ekmek bile olsa, helâl rızık ile yetinmesi, haram yiyenlerin bolluk ve refah içindeki yaşantılarını gördükten sonra haset ve hasrete tutuşması yerine onlara hakaretle bakması ve dürüst bir insan için bu göz kamaştırıcı pislikten çok, Allah'ın kendi fazlıyla ihsan ettiği sade ve basit bir yaşantının daha iyi olduğuna inanması kastedilmiştir. "Ona ancak sabredenler kavuşur" cümlesine gelince, bundan hem "Allah'ın sevabı", hem iyi ve temiz bir zihniyetin kastedildiğini söyleyebiliriz. Temiz zihniyet de, bir insanın, üç kağıtçılık yapıp milyârdar olması yerine imanı, inancı ve sâlih ameli ile aç kalmayı seçmesi demektir.

فَخَسَفْنَا بِهِۦ وَبِدَارِهِ ٱلْأَرْضَ
فَمَا كَانَ لَهُۥ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ
مِنَ ٱلْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ ٱلَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُۥ بِٱلْأَمْسِ
يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ
وَيَقْدِرُ لَوْلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ
ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٢﴾

81-82: Nihayet biz, onu, sarayı ile birlikte yere batırdık. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek bir cemaatı yoktu. Ve o, kendine de yardım edemedi. Dün onun mevkiini temenni edenler, sabahleyin: "Vay! demek ki Allah, kullarından dilediğine rızkı yayar ve dilediğinden kısar.[101] Eğer Allah, bize lütuf etmemiş olsaydı bizi de yere batırırdı. Vay, demek ki, hakikat şu: Kâfirler felâh bulamaz"[102] diyorlardı.

Açıklamalar

101. Yani, Allah tarafından rızkın azalması veya çoğalmasına ilişkin neler yapılıyorsa, ilâhî irade ile yapılıyor ve bu iradenin üstün kılınmasıyla bazı diğer amaçlar da güdülüyor. Allah katından bir kişiye bolca rızık veriliyorsa, bu illâ Allah'ın o kişiden memnun olduğu ve ona mükâfat ve ihsanda bulunduğu anlamına gelmez. Bazan öyle oluyor ki, bir kişi Allah'ın en çok nefretini ve gazabını haketmiştir; ama, Allah ona para ve pul vermeye devam ediyor, tâ ki, bu para ve pul ona Allah'ın büyük azabı gelmesine sebep oluyor. Bunun tam aksine, eğer bir kişinin rızkı çok az ve kısıtlıysa, bu demek değildir ki, Allahu Teâlâ ona mutlaka kızmıştır ve onu cezalandırmaktadır. Allah'ın pek çok sevgili kulları çoğunlukla darda bulunurlar, hatta bu darlık onlar için bir rahmet olur. Bu hakikatı bilmeyenler ise, aslında Allah'ın gazabı ve azabına lâyık olanlara gıpta ile bakarlar.

102. Yani, biz dünyada zenginlik ve bolluğun gerçek felâh olduğu gibi yanlış düşünceye kapılmıştık. Bu sebeple, Karûn'un refah ve mutluluk içinde olduğunu zannediyorduk. Fakat şimdi anladık ki, gerçek refah ve mutluluk bambaşka şeylerdir ve bunlar kâfir ve dinsizlere nasip olmaz.

Kârun'un bu ibret dolu hikâyesi sadece Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılmıştır. Kitab-ı Mukaddes ile Talmûd'da ise bundan hiç bahsedilmemiştir. Bu iki kitapta yer alan ayrıntılara göre İsrail oğulları Mısır'dan çıkarken Karûn da kendi adamlarıyla birlikte Mısır'dan ayrıldı; yanında yaklaşık 250 kişi vardı. Daha sonra, Hz. Mûsa ve Hârun (a.s.) aleyhinde bir komplo düzenlendi. Nihayet, Allah'ın gazabına uğradı ve evleri ve bütün mal ve mülküyle yere gömüldü.

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ

عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ
جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۖ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

83-84: İşte biz, âhiret yurdunu[103] yeryüzünde zulüm ve fesadı[104] istemeyenlere veririz.[105] İyi akibet muttakilerindir.[106] İyi iş işleyen kimse ondan daha hayırlısı ile mükâfatlandırılır. Kötü iş işleyenler de, ancak yapmış oldukları ile cezalandırılırlar.

Açıklamalar

103. Yani, gerçek huzur, refah ve mutluluğun bulunduğu cennet.

104. Burada fesaddan, doğru ve hak sınırlarının geçilmesinden sonra insan hayatındaki düzenin bozulması kastedilmiştir. Bir insan, Allah'a kulluk ve emirlerine itaattan uzaklaşınca yaptıklarının hepsi fesaddır. Haram yollarla servet toplayıp haram yerlerde harcamak da bu fesadın bir parçasıdır.

105. Yani, bu insanlar Allah'ın dünyasında kibirlenmez, böbürlenmez ve büyüklük taslamazlar. Bunlar, Allah'ın emir ve kanunlarına karşı isyan etmezler ve Allah'ın kullarını kendi kulları yapmaya çalışmazlar.

106. Yani, iyi akıbet, Allah'tan korkan ve O'na itaatsizlik etmeyenlerin hakkıdır.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ
جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَىٰ إِلَيْكَ
الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

85-86: Sana Kur'an-ı farzeden[107] (inzâl eden Allah) seni dönülecek yere tekrar döndürecektir.[108] De ki: "Hidâyetle gelenin kim olduğunu; apaçık sapıklıkta bulunanın da kim olduğunu Rabbim daha iyi bilendir." Sen, bu kitabın sana vahyolunacağını ummuyordun. Bu, ancak Rabbinden bir rahmettir.[109] O halde, kâfirlere arka çıkma.[110]

Açıklamalar

107. Yani, ey peygamber, bu Kur'ân-ı Kerîm'i Allah'ın kullarına ulaştırma, bunun emirlerine göre halkı eğitme ve hidâyetine göre dünyayı ıslâh etme görevi sana verilmiştir.

108. Burada "dönülecek yer" olarak tercüme edilen kelimenin Arapça aslı "meâd"dır. Ve burada bu kelimenin sözlük anlamı, "dönülecek yer" olarak verilmiştir. Fakat, bu kelime üzerinde önemle durulmuş olduğu için anlamı, "şanlı ve şerefli makam" da olabilir. Bazı müfessirler bundan "cennet"in kastedildiğini belirtmişlerdir. Fakat, bu tabiri cennetle sınırlandırmak için herhangi bir sebep yoktur. Bence, bu kelimeyi olduğu gibi bıraksak daha iyi olacaktır. Yani, bundan hem, dünyevî, hem uhrevî anlam çıkarılabilir. Sözgelimi de bunu gerektirmektedir. Yani, Cenab-ı Allah, Hazreti Peygamber için hem bu dünyada hem âhirette yüksek ve şerefli bir mevki vaadetmiştir. Şimdi bu âyetten önceki âyetlere dönelim. Sûrenin 57. âyetinden itibaren Mekkeliler ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki münakaşa ve münazaraya yer verilmiştir. Mekkeliler diyorlardı ki: "Ey Muhammed, sen kendinle beraber bizi de batırmak istiyorsun. Şayet, biz seni destekler ve senin dinini kabul edersek, Arap ahalisi bizi yaşatmaz". Buna cevap olarak Cenab-ı Allah diyor ki: "Ey Peygamber, bu Kur'ân-ı Kerîm'i sana indiren, savunmasını sana bırakan Yaradan, seni helâk ve perişan etmeyecektir. Aksine, sana öyle bir mevki ve makam ihsan edecektir ki, bunu Mekkeliler hayal bile edemezler". Gerçekten de, Cenab-ı Allah birkaç yıl sonra Hz. Peygamber'e (s.a.v.) öyle şan ve şeref verdi ki, bunu dost düşman herkes teslim etmek zorunda kaldı. Resûlullah öyle bir kuvvete ve kudrete sahip oldu ki, karşısında duracak bir güç kalmadı. Arap tarihi böyle bir değişikliğe tanık olamamıştı. Tek bir hükümdârın, Arabistan'ın rakipsiz hâkimi olduğu görülmemişti. Bu şerefe Hz. Muhammed (s.a.v.) nail oldu.

Bazı müfessirler göre el-Kasas sûresinin bu âyeti Mekke'den Medine'ye hicret sırasında yolda nâzil olmuş ve bunda Yüce Allah, Hazreti

Peygamber'e, Mekke'ye tekrar dönme imkânı sağlayacağına söz vermiştir. Fakat burada "meâd" kelimesinin "Mekke" anlamında kabul edilmesi için herhangi bir sebep yoktur. Ayrıca bu sûrenin, gerek rivâyetlere, gerekse içeriğine göre Habeşistan'a yapılan hicret dolaylarında indiği sabittir. Bu âyetin, birkaç yıl sonra Medine'ye hicret sırasında indiğini de kabul etsek, bunun hangi münasebetle buraya sıkıştırıldığını anlamamız zordur. Buna ilâveten, bu bağlamda Hz. Muhammed (s.a.v.)in Mekke'ye döneceğinin belirtilmesi de yersiz ve gereksiz görülüyor. Çünkü, hayetin anlamının bu olduğunu düşünürsek, bu Mekkeli kâfirlere cevap olmaktan çok, özür ve bahanelerini güçlendirmiş olacaktır. O zaman bunun anlamı şu olacaktır: "Ey Mekkeliler, siz haklısınız. Muhammed bu şehirden çıkarılacaktır; ancak temelli olarak buradan gitmiş olmayacaktır. Biz, bir süre sonra onu tekrar buraya geri göndereceğiz." Bu konudaki rivâyeti gerçi Buhari, Nesaî ve İbn Cerir ve diğer bazı muhaddisler, İbn Abbas'a atfen nakletmişlerdir; ama, bu ibn Abbas'ın kişisel görüşüdür ve mutlaka kabul edilmesi gereken bir merfû hadis değildir.

109. Yukarıdaki âyette görüldüğü gibi, Allah'ın kitabından habersiz olması, Hz. Muhammed peygamberliğinin bir delili olarak ortaya konmuştur. Bilindiği gibi, Hz. Mûsa da kendisinin nebi olacağı ve büyük bir görev alacağından tamamıyla habersizdi. Çağın en büyük hükümdârına meydan okuyacağı, onu mahvedeceği aklının huzuruna çağrılmış, bir çırpıda nebi yapılmış ve geçmişiyle hiç ilgisi olmayan muazzam bir göreve atanmıştı. Tıpkı bunun gibi, Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberlik mevkiine yükselivermişti. Mekkeliler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hirâ mağarasından peygamberlik vazifesiyle dışarıya çıktığı günden önceki bir gün ne yapmış olduğunu çok iyi biliyorlardı. Yaşantısının nasıl olduğu, nelerle iştigal ettiği, meraklarının ne olduğunu çok iyi biliyorlardı. Konuştuğu şeyler, zevkleri, üzüntü ve sevinçleri ve sözleri ile hareketlerini pekâlâ takip ediyorlardı. Kendisinin doğruluk, dürüstlük, namusluk ve güzel ahlâkın timsâli olduğu, mûnis, mütevazi, kibar, doğru sözlü ve yardımsever kişiliğe sahip bulunduğuna dair inançları tamdı. Ama, onların hiçbiri çıkıp diyemezdi ki, bu iyi ve dürüst insan yarın peygamberlik iddiasında bulunacaktır. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) en yakın olan, onunla her zaman temasta olan akrabaları, yakınları ve arkadaşlarından hiçbiri kendisinin peygamberliğe soyunmakta olduğunu iddia edemezdi. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) daha

önce vaaz söylediği, bir hareketin başına geçtiği, bir dava uğruna insanlara çağrıda bulunduğu vâki olmamıştı. Peygamberliğe getirilmesinden önce mütevazi bir hayatı vardı. Ekmeğini kazanıyor, çoluk çocuklarını geçindirmeye çalışıyordu. Böyle bir kişinin dünyayı sarsan evrensel bir mesajla yakınları, hemşehrileri, milleti ve hatta, bütün dünyanın karşısına çıkması ne ile izah edilebilir? Bu öyle bir değişiklik ve devrimdir ki, insan tabiatı ve toplum psikolojisi açısından buna büyük bir hazırlık ve karakter terbiyesi bile kâfi gelmez. Ama, bir an için böyle bir hazırlığın sayesinde bu kadar büyük işler başarabileceğini varsayalım ve bakalım Hz. Peygamber böyle bir çaba hazırlık yapmış mıdır? Bilindiği üzere, bu çaptaki bir değişiklik ve reform için bir insanın büyük bir ön hazırlık içinde olması gerekiyor, daha sonra da, binbir kuyudan su getirmesi, gecelerini gündüzlerine katarak çalışması icap ediyor. Eğer Hz. Muhammed (s.a.v.)in hayatı bu gibi bir hazırlığın tarihi safhalarından geçmiş olsaydı, gece gündüz, aralarında yaşamış olduğu insanlardan gizli kalmayacaktı. Şayet, kendisi belirli bir plan ve sistem içinde böyle bir çabaya ve hazırlığa girmiş olsaydı, bunun binlerce şahidi bulunabilirdi. Çevresindeki insanlar diyeceklerdi ki: "Bakın, biz demiyor muyduk, bu adamın bütün çaba ve hazırlıkları bir gün kendini peygamber ilân etmek içindi?" Fakat, tarih şahittir ki, Mekkeli kâfirler Hz. peyamber'e (s.a.v.) her çeşit ithamda ve iftirada bulundular; ama hiçbiri, kendisinin nebi olacağını önceden sezdiğini iddia edemezdi.

Bunun dışında, Hazreti Muhammed (s.a.v.) nübûvvete hevesli ve istekli değildi, hatta benzeri bir beklenti içinde de değildi. Çünkü, peygamberliğe memur edilmesi tamamen bilmediği ve beklenmediği bir olay olarak karşısına çıkmıştı. Hadislerde Hz. Peygamber'e ilk vahy'in geliş şekli etraflıca anlatılmıştır. Hz. Cebrail (a.s.) ile ilk buluşma ve tanışması ve "Alak" sûresinin ilk âyetlerinin inişinden sona Hz. Muhammed (s.a.v.)in, sarsılmış halde, titreyerek ve soluk soluğa eve geldiği nakledilmiştir. Evdekilere, "beni örtün, beni örtün" der. Biraz sonra toparlanmış gibi olur ve hayat arkadaşına, başına gelenleri anlatır ve "canımdan korkuyorum" der. Ama zevcesi kendisini şöyle teselli eder: "Hayır, hiç korkmayın, sizi Allah hiçbir zaman zor duruma sokmayacaktır. Siz mazlumların haklarını verir, çaresizlere derman bulur, fakirlerin yardımına koşar, misafirleri ağırlar ve her hayır işi yaparsınız". Daha sonra kendisini Varaka bin Nevfel'e götürür. Nevfel, amca oğlu

olup, okumuş, doğru sözlü bir ehli kitaptır. Varaka bin Nevfel bütün olayı öğrendikten sonra hiç duraklamadan, "size glemiş olan varlık, Hz. Mûsa'ya da gelirdi. O bir melektir. Keşke ben genç olsaydım ve halkınızın sizi sürgüne göndereceği zamana kadar yaşayabilseydim" der. Hz. Peygamber, hayret içinde sorar: "Bu insanlar beni buradan başka bir yere mi sürecekler?" Varaka bin Nevfel cevap verir: "Evet, sizin gibi yanında vahiy getirmiş olan bir kişiye şimdiye kadar düşmanlık edilmediği vâki olmamıştır."

Bütün bu olay, sade ve saf bir insanın birden bire ve beklenmedik bir şekilde müthiş bir tecrübe geçirmesinden sonraki doğal durumunu bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyor. Eğer Hz. Muhammed (s.a.v.) uzun zamandan beri peygamberliğe hevesli olup bunun için hazırlık yapmış olsaydı ve peygamberlik görevinin kendisine verilmesi için köşeye çekilip murakebelerde bulunmuş olsaydı, Hirâ mağarasında meydana gelen olaydan sonra mutluluktan uçar, derhal dağdan şehre iner, yeni bir inanç ve güvenle ve hatta, gururla halkın karşısına çıkar ve kendini gelen mesajı sunmaya çalışırdı. Fakat, burada durum bambaşkadır. Gördüklerine inanmamış, sapsarı bir yüzle titreyerek eve dönmüş, yorgana sarılmıştır. biraz kendine gelince de mağarada başına gelenleri karısına anlatmış ve bunun ne olduğunu merak etmiştir. Bu hadise onu öylesine sarsmıştır ki, canımın tehlikede olduğunu düşünmeye başlamıştır. Nübuvveti önceden tasarlamış biri bunları yapabilir miydi?

Ayrıca, kocasının durumu, düşünceleri ve yaşantısı hakkında karısından başka kime güvenilebilir? Eğer karısı, kocasının öteden beri peygamberliğe heveslendiği ve her ân bir meleğin gelmesini beklediğini bilseydi, O'nun sözleri, herhalde, Hz. Hatice'ninkinden çok farklı olacaktı. O diyecekti ki: "Kocacığım, niye korkuyorsun niye telaşlanıyorsun? Beklediğin an işte geldi. Sen bunu istemiyor muydun? İşte istediğin peygamberliğe kavuştun. Sakin ol ve çık milletin karşısına ve de ki: "Artık bana itaat etmelisiniz, ben yeni bir mezhep, yeni bir tarikat kuruyorum; bütün hediye ve adaklarınızı bana getirin. Artık işimiz iştir." Sonra hediye ve adaklar toplamaya, maddi menfaatlar sağlamaya hazırlanacaktı. Fakat, 15 yıllık ortak hayatı ona göstermişti ki, kocası dürüst ve fedakâr bir insan olup hep başkalarının iyiliğini düşünmüştür. Onun için, ona ne şeytan çarpmış, ne de Allah onu cezalandırmış veya güç durumda bırakmıştır. Gördüklerinin gerçek olduğuna

o ân inanmıştır. Aynı durum Varaka bin Nevfel için de geçerlidir. Varaka yabancı biri değildir. Hz. Peygamberin akrabalarından biri olup Kureyş kabilesinin ileri gelenlerindendir. Ayrıca, okumuş bir Hıristiyan olarak peygamberlik, kitabullah ve vahy konusunda gerçek ve gerçekdışı olanlar arasında ayırım yapacak durumdadır. Yaşlı olduğu için, Hazreti Muhammed'in bütün hayatı onun gözlerinin önünde geçmiştir. Hirâ mağarasında geçen olayı duyar duymaz kendisine aynı şekilde vahy getirmiştir. Varaka bin Nevfel, Hz. Mûsa'nın Allah'tan gelen mesajı tam bir bilgisizlik durumunda aldığını hatırlayarak kesin olarak o da, Hz. Muhammed (s.a.v.) olayında herhangi bir yalan, hile veya şeytânî oyun olmadığı sonucuna varmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.)in peygamberliği lehindeki bu deliller sağduyulu ve gerçekçi bir insanın gözünden kaçamaz. Bu sebepten dolayıdır ki, Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususlar birkaç defa Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nübuvvetinin lehinde delil olarak kullanılmıştır. Meselâ, Yunûs sûresinde şöyle buyurulmuştur:

"Ey nebi, onlara de ki: Allah bunu istememiş olsaydı, ben Kur'anı size duyurmazdım. Hatta, O bununla ilgili hiçbir haber size vermeyecekti.

Bundan evvel aranızda senelerce yaşadım. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısın?" (Âyet: 16).

Şûra sûresinde şöyle buyurulmuştur0

"(Habibim) sana da böylece emrimizden bir ruh (Kur'an) vahyettik.

Halbuki (daha önce) sen Kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat, biz Kur'an'ı kendisiyle kullarımızdan dilediğimiz hidâyet eylediğimiz bir nûr kıldık." (Âyet: 52).

Daha çok açıklamalar için bkz. "Tefhimü'l-Kur'ân'dan" cilt: II, Yunus, dipnot: 21, cilt: III, el-Ankebût: dipnot: 88-92, cilt: IV, eş-Şûra, dipnot: 84.

110. Yani, Cenab-ı Allah sana bu nimeti, hiç beklenmedik bir şekilde verdiği için, O'nun senin üzerinde bazı hakları vardır. Bunlara göre, sen bütün güç, yetenek ve maharetini O'nun verdiği mesajı yaymak için kullanmalısın. Eğer bu konuda geri adım atar ve görevini ye-

rine getirmekte geç kalırsan, Hak yerine, Hakkı inkâr edenlere yardım etmiş sayılırsın. Bu demek değildir ki, Cenab-ı Allah, Hz. Muhammed'in görevini yerine getirmeden şüphe ediyordu. Allahu Teâlâ aslında Hz. Peygamber'e hitap ederek kafirleri uyarmak istiyor ve diyor ki, onların bütün muhalefet ve mukavemetlerine rağmen davanı savunmaya devam et ve İslâm düşmanlarının çıkarlarının zedeleneceğini hiç düşünme.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ ۖ وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ ۖ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ ۘ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ ۚ كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُۥ ۚ لَهُ ٱلْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

87-88: Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra, sakın seni onlardan çevirmesinler.[111] İnsanları Allah'a dâvet et. Ve müşriklerden olma. Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zâtından başka her şey helâk olacaktır. Hüküm yalnız O'nundur.[112] Ve siz, ona döndürüleceksiniz.

Açıklamalar

111. Yani, seni, bu âyetleri tebliğ etmek, yaymak, açıklamak ve onlara göre hareket etmekten müşrikler alıkoymasınlar.

112. Bunun anlamı şu da olabilir: "İktidâr ve hâkimiyet sadece O'na (Allah'a) aittir ve ancak O, herkese ve herşeye hükmetme hakkına sahiptir."

EL-ANKEBÛT SÛRESİ

Adı: 41. âyetteki "masal-ullazina atta-hazû min dûnillahi evliyâ'a kamasali'l-ankebûte" cümlesinden alınmıştır. Yani, içinde "ankebût" kelimesinin geçtiği sûre.

İniş târihi: 56. ilâ 60. âyetlerinden bu sûrenin Habeşistan'a hicretten kısa bir süre önce indiği açıkça anlaşılıyor. Sûrede işlenen bazı konular ve genelde içeriğinden de böyle olduğu anlaşılıyor. Çünkü, geri planda o dönemin olaylarının anlatıldığı görülüyor. Bazı müfessirler, bu sûrede münafıklardan söz edildiği ve nifâkın ancak Medine'de ortaya çıktığı faraziyeye dayanarak bu sûrenin ilk 10 âyetinin Medine'de, diğer âyetlerinin ise Mekke'de indiğini ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde, bazı diğer müfessirler, bu sûrede Müslümanlara hicretin tavsiye edildiğini görünce, bunun Mekke'de inen son sûre olduğuna kanaat getirmişlerdir. Oysa, Müslümanlar Medine'ye hicret etmeden önce Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Bu müfessirler bu tür tahmin ve görüşlerini, herhangi bir rivâyete veya hadise dayanarak değil, sûrenin içeriğinden ötürü açıklamışlardır. Oysa, sûrenin muhtevasını genel olarak değerlendirdiğimizde, bunun Mekke döneminin sonuna değil, Habeşistan'a hicret dolaylarına işaret ettiğini görürüz.

Konusu ve ifâdesi: Sûreyi okurken inişi sırasında Mekke'de Müslümanların büyük baskı ve zulüme maruz kaldıklarını anlayabiliriz. Sûrenin inişi sırasında kâfirlerin İslâm'a muhalefeti doruğa çıkmıştı ve Müslümanlar da en güç ve çetin devrelerini yaşıyorlardı. Bu ortamda Cenab-ı Allah bu sûre'yi bir yandan iman sahiplerini teselli etmek, cesaretlendirmek ve inançlarını daha çok güçlendirmek, diğer yandan, imanları zayıf olanları utandırmak ve gayrete getirmek için indirdi. Aynı zamanda, Mekkeli kâfirler de sert bir dille uyarıldı ve geçmişte

Hakka muhalefet edenler gibi korkunç bir sona uğramalarına dikkatleri çekildi.

Bu konulara değinilirken o dönemde bazı gençlerin kafalarını karıştıran bazı sorularına da cevap verildi. Meselâ, bazı ana-babalar, evlâtlarına, Muhammed (s.a.v.)i derhal terkedip atalarının din ve inançlarına dönmeleri için baskı yapıyorlardı. Evlâtlarına diyorlardı ki "İman ettiğinizi söylediğiniz Kur'ân'da da ana babalarınıza saygı gösterin, emirlerine itaat edin yazılıdır. Onun için, bizim dediklerimizi yapın, yoksa kendi inancınıza ters düşeceksiniz." Bu tür meselelerle ilgili Allah'ın emri 8. âyette verilmiştir.

Aynı şekilde bazı gayrimüslimlere, kabilelerinin adamları şöyle diyorlardı: "Bize ister azap, ister sevap gelsin, biz doğru bildiğimizi söyleyeceğiz. Bize kalırsa, siz bu adamı (Hz. Muhammed'i) terketmelisiniz. Şayet Allah sizi yakalarsa, size siper oluruz: Biz öne çıkıp deriz ki, kabahat bu zavallıların değil, bizimdir. Bizim yüzümüzden dinlerini terk ettiler; onun için, ey Allah, sen yakalayacaksan bizi yakala." Bu gibi saçmalıklara 12. ve 13. âyetlerde cevap verilmiştir.

Bu sûrede anlatılan kıssalarda genellikle aynı hava hâkimdir ve onlarla denilmek isteniyor ki, geçmişteki peygamberlere bir göz atın. Onlar ne gibi zor günler geçirdi ve eziyet gördüler; ama, sonunda Allah'ın yardımı kendilerine geldi ve başarıya ulaştılar. Onun için, ey Müslümanlar, siz korkmayın ve telaşlanmayın. Allah'ın yardımı size bir gün mutlaka ulaşacaktır; ama, zor günler ve çetin sınavdan geçmek te işin icâbıdır. Müslümanlara bu cesaret verici sözler söylendikten sonra Mekkeli kâfirler de şu şekilde ikaz ediliyorlar: "Eğer Cenab-ı Allah'ın sizi yakalaması ve sizi cezalandırması gecikiyorsa, bu demek değildir ki, siz hiçbir zaman yakalanmayacaksınız. Geçmişte Allah'ın gazabına ve azabına uğrayan milletlerin yıkıntıları gözlerinin önündedir. Unutmayın ki, o sapık ve isyankâr milletler eninde sonunda felâkete uğradılar ve Allah, peygamberlerinin yardımına koştu."

Bundan Müslümanlara şu tavsiyede ve telkinde bulunulmuştur: "Baskı ve işkence dayanılmaz hale gelirse, imanınızı değil, vatanınızı terk edin. Allah'ın dünyası geniştir. Huzur ve sükûnetle Allah'a nerede itaat ve kulluk edebiliyorsanız oraya gidin."

Bütün bu vaaz, telkin ve uyarılarının yanısıra, kâfirlere dâvet ve

tebliğ fırsatı da kaçırılmamıştır. Tevhid ve ma'âd her ikisi kendilerine çeşitli şekilde ve delillerle sunulmuştur. Şirk'in reddi için çeşitli noktalara temas edilmiştir ve kâinattaki çeşitli belirtilere dikkat çekilip bunların, Hz. Muhammed (s.a.v.)in kendilerine vermek istediği mesajını güçlendirip doğruladıkları ifâde olunmuştur.

EL-ANKEBÛT SÛRESİ

(Mekke'de nâzil olmuştur, 69 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوٓا أَنْ يَقُولُوٓا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1-2: Elif, lâm, mîm. İnsanlar, sadece "iman ettik" demekle bırakılıverecekleri ve imtihana çekilmeyeceklerini mi zannederler?[1]

Açıklamalar

1. Bu buyuruğun yapıldığı sırada Mekke'de durum şöyle idi: Kim İslâm dinini kabul ediyorsa baskı, zulüm ve işkence kasırgasına yakalanıyordu. İslâmiyeti kabul eden, bir köle veya yoksul biri ise, ölesiye dövülürdü ve dayanılmaz işkencelere tâbi tutulurdu. Küçük esnaf veya sanatkâr ise, ekmeğini kazanma yolları kapatılırdı; tâ ki açlıktan ölecek hale gelirdi. Soylu veya varlıklı bir ailenin ferdiyse, bizzat kendi ailesinden öylesine sert bir muhalefet ile karşılaşırdı ki, hayatından bezerdi. Kısacası, Mekke'de bir korku ve dehşet havası esiyordu. Bu şartlarda, Hz. Peygamber'in doğruluğuna veya dâvetinin haklılığına inanmaya başlamış olan kimseler bile iman etmekten korkuyorlardı. İman

etmiş olan bir avuç insan ise işkence ve eziyetlere dayanamayarak kâfirlere boyun eğmeye başlamışlardı. Bu ortamda, imanları kuvvetli olan sahabelerin kararlılığında herhangi bir değişiklik meydana gelmemişse de, insan tabiatının gereği olarak bazan bunalıma giriyorlardı. Bu durumun bir örneği, İmam Ahmed bin Hanbel, Buhari, Ebu Dâvûd ve Nesaî'de yer alan Habbâb bin Eret'in rivâyetidir. Hz. Habbâb diyor ki: "Müşrikerin mezâlimi had safhaya vardığı sıralarda, günün birinde Nebi-yi Kerim (s.a.v.)i, Harem'in duvarının gölgesinde oturmakta olduğunu gördüm. Yanına gidip dedim ki, "Ya Resûlullah, müşriklerin zulmü bütün sınırlarını aştı. Siz bizim için niye dua etmiyorsunuz?" Bu sözleri dinleyince Resûlullah'ın yüzünün rengi değişti ve dedi ki: "Sizden önceki iman sahiplerine daha büyük zulümler yapılmıştı. Onlardan bazısı çukura oturtulur ve üstlerinden testere geçirilerek vücutları ikiye bölünürdü. Bazılarının eklemlerine tırmıklar vurulurdu. Onlardan dinlerini terketmeleri isteniyordu, ama dinlerinden dönmüyorlardı. İnan, Yüce Allah bu işi tamamlayacaktır. Öyle bir zaman gelecektir ki, bir kişi San'a'dan Hadramût'a kadar emniyet içinde yolculuk edebilecektir ve Allah'tan başka kimseden korkmayacaktır."

Cenab-ı Allah, bu bunaltıcı ve cesaret kırıcı durum karşısında Müslümanlara sabır ve metanet tavsiye ediyor ve şunları anlatmak istiyor: "Dünyada ve âhirette başarılı olmak için verdiğimiz sözler, sadece ağzıyla iman iddiasında bulunanlar için geçerli değildir. Aslında iman iddiasında bulunan herkes, iddiasını ispatlamak için çetin bir sınavdan geçmek zorundadır. Cennetimiz veya dünyadaki nimetlerimiz o kadar ucuz ve sıradan değillerdir ki, siz sadece dilinizle iman ettiğinizi söyleyince, biz hepsini size verelim. Aksine, bunu için imtihan şarttır. Bizim için zorluk ve eziyet çekmelisiniz. Canınız ve malınızdan fedakârlık etmelisiniz. Türlü zorluklarla karşılaşmalısınız. Birçok tehlike, sıkıntı ve güçlüklerle başbaşa kalmalısınız. Siz hem korkutulacak, hem tahrik edileceksiniz. En sevdiğiniz kişi ve şeyleri yolumuzda feda etmelisiniz ve çekindiğiniz her zahmete katlanmalısınız. Ancak o zaman, bize bağlı olduğunuz yolundaki sözlerinizin doğru veya yalan olduğu ortaya çıkacaktır." Müslümanlar ne zaman bu gibi zor ve bunalımlı devreden geçmişlerse, Kur'ân-ı Kerîm'de bu tür nasihat ve telkinlerde bulunulmuştur. Hicretten hemen sonra Müslümanlar Medine'de bir yandan mali güçlükler ve Yahudiler ile münafıkların oyunları

ve diğer yandan dış tehlikelerle karşılaşınca kendilerine şöyle buyuruldu:

"Siz, başınıza, sizden önce geçenlerin başına gelen şeyler gelmedikçe Cennet'e girivereceğinizi mi zannediyorsunuz?

Onları, türlü elem ve felâketler kapladığından, sebatları sarsıldı. Hatta, peygamberleri ve onunla beraber iman edenler "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" dediler. Agah olun ki: Alah'ın yardımı yakındır." (el Bakara: 214).

Aynı şekilde Uhûd savaşından sonra Müslümanların durumu bir haylî sarsılınca kendilerine şöyle bir buyruk geldi:

"Allah'ın sizden cihad edenleri ve harbin güçlüklerine sabredenleri bilmeyeceğini ve siz sadece iman ettik demekle Cennet'e gireceğinizi mi zannediyorsunuz?" (Âl-i İmran: 142).

Hemen hemen aynı ifâdeler Âl-i İmran sûresinin 179. âyeti, Tevbe sûresinin 16. âyeti ve Muhammed sûresinin 31. âyetinde kullanılmıştır. Bu buyruklarla, Cenab-ı Allah, Müslümanlara, iyi ile kötü ve sağlam ile çürüğün ölçüsünün sınav olduğunu açıklamıştır. Kötü ve çürük kendiliğinden Allah'ın yolundan çekiliveriyor; iyi ve sağlam ise, ayıklanıp yalnızca imanları sağlam olan kimselere mahsus ödülle ödüllendiriliyor.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ
اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ۝

3: Doğrusu biz, onlardan evvelkileri de imtihan ettik.[2] Allah, sâdık olanları da yalancı olanları da elbette bilmelidir.[3]

Açıklamalar

2. Yani bu yeni bir olay değildir, ki sadece siz bununla karşı karşıya kalmışsınız. Dünyada kim iman iddiasında bulunmuş ve Hak davası için mücadeleye başlamışsa, her zaman sınavdan geçirilmiştir. Dünyada şimdiye kadar gelmiş geçmiş bütün iman sahipleri sınavdan geçirilmişken sizin sadece sözlü imânınıza neden itibar edilsin?

3. Burada kullanılan asıl kelimeler, "falayalamannallahu"dur ki harfiyen "elbette Allah bilmelidir" demektir. Bunun üzerine bir kişi kalkıp şöyle bir soru yöneltebilir: Allahu Teâlâ doğru veya yalanı zâten biliyor; O'nun, insanları denemeye veya sınavdan geçirmeye ne ihtiyacı var? Bunun cevabı şudur: Bir kişi, bir şeyi yapma yeteneğine sahip olduğu ve düşünceleri eyleme dönüşmediği sürece adâlet kuralları-na göre ne bir ceza ne de bir ödül alabilir. Meselâ, diyelim ki bir kişide emin olma kabiliyeti vardır; buna karşılık başka bir kişide hiyanet etme kabiliyeti vardır. Şimdi bu iki kişi sınavdan geçmediği ve ilki eminliğini, ikincisi de hiyanetini göstermediği sürece, Cenab-ı Allah'ın sadece kendi bilgisine dayanarak ilkine eminliğin ödülünü, ikincisine hainliğinin cezası vermesi, adâlet kurallarına aykırıdır. Bu sebeple, diyebiliriz ki, Cenab-ı Allah'ın, insanların iyi veya kötü amel işlemelerinden önce yetenek ve eğilimleri konusundaki peşin bilgisi, adâlet, kurallarının ihtiyaçlarını karşılayamıyor. Allah'ın adâleti, bir adamın, hırsızlık eğilimleri, bulunduğu hırsızlığa niyetli olduğu veya hırsızlık yapmaya karar verdiğine değil, fiilen hırsızlık yaptığının ispatlandığına göre işliyor. Aynı şekilde, Allah katından, bir adamın çok büyük bir mü'min ve mücahid olacağına dair bilgiye dayanarak değil, bizzat kendi söz, hareket ve fiilleriyle çok köklü bir imana sahip olduğuna ve Allah yolunda canını bile fedâ etmeye hazır olduğunu ispatladığına göre nimet, ihsan ve ödüller verilir. Onun için, biz yukarıdaki âyette söz konusu deyimi şöyle tercüme etmeyi uygun gördük: "Allah elbette bilmelidir".

أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن يَسْبِقُونَا ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ۝

4: Fenalık ve günâh işleyenler,[4] bizi atlatacaklarını mı zannederler?[5] Ne fena hükmediyorlar.

Açıklamalar

4. Gerçi bu sözlerden, Allah'a itaatsızlık eden herkes kastedilmiş olabilir, ancak burada özellike hedef, İslâmiyete muhalefet ve İslâmiyeti kabul edenlere hayatlarını zindân eden Kureyş'in ileri gelen bütün reisleri olabilir. Meselâ, Velid bin Mügire, Ebu Cehl, Utbe, Şaybe, Ukbe bin Abi Mu'it ve Hanzele bin Va'yil v.s. Zâten, konuşmanın

seyrine bakılırsa bir yandan Müslümanlara sabır ve metânetle hareket etmeleri tavsiye edilirken, öte yandan da, o müslümanlara her türlü baskı, zulüm ve işkence uygulayan Kureyşli kâfirlerin uyarılması gerekiyordu ve bu uyarı işte böyle yapılıyor.

5. Bu cümlenin bir anlamı da şu olabilir: "Elimizden kurtulacaklarını mı zannederler?". Asıl Arapça kelime "yasbekuna"dır ki, "bizi geçerler, bizi atlatırlar" demektir. Bu şekilde bu kelime şu iki ayrı anlam taşıyor: Birincisi, biz yapmak istediğimizi yanı, peygamberimizin görevini tamamlatmak yapamayacağız ve bunlar, yapmak istediklerini yanı, Resûlümuzu yenmek yapacaklardır. İkincisi, biz bunları fenalıklardan dolayı yakalamak istiyoruz ama, bunlar elimizden kurtulacaklar.

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ اللّٰهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ لَآتٍ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

5: Kim Allah'a kavuşmayı arzu ederse, şüphesiz Allah'ın tayin buyurduğu vakit gelecektir.[6] O, Semi'dir, Alîmdir.[7]

Açıklamalar

6. Yani, âhiretteki hayata inanmayan, dünyada yaptıklarının hesabını bir gün mahşerde Yaradan'a verileceğini düşünmeyen, hatta böyle bir muhasebenin yapılacağı bir günün gelmeyeceğine inanmayanı bir yana bırakalım. Böyle bir kişi gaflet uykusuna devam etsin ve istediklerini özgürce yapsın. Kötü sonunun kendisi bir gün elbette görecektir ve bu, onun düşündüğünden çok farklı olacaktır. Fakat kim ki, Rabblerinin huzuruna bir gün çıkacağına, yaptıklarının hesabını vereceğine ve amellerine göre ceza veya ödül alacağına inanıyor, ölüm ânının çok uzaklarda olduğunu sanmasın. İmanı ve inancı yerinde olan bir kişi, ölümün her zaman gelebileceğine ve iyi amel işleme fırsatının bittiğine inanmalıdır. Bu inanca sahip olan bir kişi, öbür dünyaya göre söz ve hareketlerini düzeltmeli ve ömrünün uzun olacağı düşüncesiyle sâlih amellerini geciktirmemelidir.

7. Yani, iman sahipleri, Allah'ın hâşâ görmeyen ve bilmeyen bir varlık olduğunu da sanmasın. Aksine, huzuruna çıkacakları Yüce Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir ve hiçbir şeyi O'ndan saklı veya gizli değildir.

وَمَن جَٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَٰهِدُ لِنَفْسِهِۦٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٦

6: Mücahede eden kendi nefsi için mücahede etmiş olur.[8] Çünkü Allah, bütün âlemlerden müstağnidir.[9]

Açıklamalar

8. "Mücahede" kelimesi, muhalif bir güce karşı mücadele etmek demektir ve muhalif güçten özellikle bahsedilmez ve salt mücahade kelimesi kullanırsa, anlamı her yönüyle ve geniş çapta mücadele etmektir. Bir mü'minin bu dünyada yaptığı mücadele işte bu tür mücadeledir. Bir mü'min, kendisini her ân iyiliğin zararlarıyla korkutan ve kötülüğün zevk ve yararlarına cezp etmek isteyen şeytanla çarpışıyor; kendisini isteklerinin kölesi yapmaya çalışan kendi nefsiyle boğuşuyor; ideoloji, görüş, eğilim, ahlâk kuralları, örf ve âdet, uygarlık sistemi, ekonomik düzeni ve toplumsal sistemleri Hak diniyle çatışma halinde olan bütün insanlarla savaşıyor ve aynı zamanda, Allah'a itaattan yüz çevirip icraat yapan ve iyiliği bırakıp kötülüğü geliştirmeye çalışan ve bütün kaynaklarını seferber eden devlet ve hükûmete karşı da isyan bayrağını çekiyor. Bu mücadele veya mücahede bir-iki günlük değil, ömür boyudur ve günün 24 saatinde devam etmektedir. Ayrıca, belli bir alanda değil, hayatın her cephesindedir. İşte bunun için Hz. Hasan Basrî (r.a.) demiştir ki: "Bir kişi hayatı boyunca eline kılıç almasa da cihâd eder."

9. Yani, Cenab-ı Allah sizden böyle bir mücahade istiyorsa, bu demek değildir ki, ulviyetini kurmak ve sürdürmek için yardımınıza ihtiyacı vardır ve yardımınız veya mücadeleniz olmaksızın tanrılığı devam edemeyecektir. Aksine, Yüce Allah, sizi mücadeleye, gelişme, refah ve mutluluğunuzun tek yolu için sevketmek istiyor. Siz ancak bu yolla kötülük ve ahlâksızlığın çemberinden çıkıp iyiliğe ve doğruluğa ulaşabilirsiniz. Siz ancak bu yolu takip etmekle hem dünyada huzur ve refaha kavuşabilir, hem âhirette Allah'ın cennetine girebilirsiniz. Kısacası, siz bu mücadele ve mücahede ile Allah'a değil kendinize iyilik yapmış olacaksınız.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝٧

7: İman edip sâlih amel işleyenlerin günahlarını muhakkak örteriz. Ve onların işlediklerinden daha güzel ile kendilerini mükâfatlandırırız.[11]

Açıklamalar

10. Burada kullanılan iman kelimesi, Allah ile Resûlü ve Kitabı'nın dâvet ettiği her şeyi samimiyetle kabul etmek demektir. Sâlih amel ise, Allah ve Resûlünün emirlerine göre hareket etmek anlamındadır. Sâlih amel birçok açıdan dikkate değerdir: Kalp ile beyenin sâlih ameli, bir insanın niyeti, görüşü, düşünceleri ve irâdesinin iyi, doğru ve temiz olması demektir. Dilin sâlih amelinden, bir kişinin, ağzına kötü lâf almaması, küfür etmemesi ve söylediği her şeyin Hak, adâlet ve doğruluk kurallarına uygun olması kastedilmiştir. Bir insanın gövdesi ve organlarının sâlih ameli ise, o insanın tüm hayatının Allah'a itaat ve kullukla ve O'nun emir ve kanunlarına uymasıyla geçmesi demektir. Bu iman ve sâlih amelin iki sonucu olduğu ifâde olunmuştur:

1) Günâhlar örtülür ve kötülükler giderilir,

2) İşlenen ameller, daha güzellerle mükâfatlanıdırılır.

Kötülüklerin giderilmesinden birkaç husus kastedilmiştir: Birincisi, bir kişi iman etmeden önce ne kadar günâh işlemişse işlesin, iman ettikten sonra hepsi affedilir. İkincisi, bir kişi iman ettikten sonra, isyân duygusuyla değil, sadece insanî zaaflar sebebiyle ne kadar kusurda bulunursa bulunsun, iyi amelleri göz önüne alınıp hepsine göz yumulur. Üçüncüsü, bir insanın nefsi, iman ve sâlih amelle dolu bir hayat benimsemesinden sonra kendiliğinden ıslâh olunacak ve birçok zaafı ortadan kalkacaktır.

İman ve sâlih amelin mükâfatıyla ilgili olarak kullanılan cümle şu iki anlam taşıyor: Birincisi, bir kişiye mükâfat verilirken, iyi amellerinin en iyileri örnek alınıp onlara göre ödülü belirlenecektir. İkincisi, bir kişi, işlediği iyi amel için hangi mükâfatı hakkediyorsa, ondan daha iyisi kendisine verilecektir. Bu husus, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde de vugulanmıştır. Meselâ, el-En'am sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Kim (Allah'a) bir iyilikle gelirse ona bunun on katı vardır" (160). el-Kasas

sûresinde şöyle denilmiştir: "İyi işleyen kimse ondan daha hayırlısı ile mükâfatlandırılır." (84). en-Nisa sûresinde ise şu ifâdede bulunulmuştur: "Eğer bir iyilik olusra, (Allah) onun sevabını kat kat artırır" (40).

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ
فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

8: Biz insana ebeveynine iyi muamele etmesini tavsiye ettik. Eğer onlar bilmediğin bir şeyi, bana şirk koşman için uğraşırlarsa onlara itaat etme,[11] Dönüşünüz banadır. Size, işlediğiniz her şeyden haber vereceğim.[12]

Açıklamalar

11. Bu âyet ile ilgili Müslim, Tirmizi, Ahmed, Ebu Dâvud ve Nesaî'nin rivâyeti şöyledir: Bu âyet Hz. Sa'd bin Ebî Vakkas hakkında inmiştir. Sa'd bin Ebi Vakkas 18-19 yaşında iken İslâmiyeti kabul etmişti. Annesi, Hamne bint Süfyan bin Ümeyye (Ebu Süfyan'ın yeğeni), oğlunun islâmiyeti kabul ettiğini öğrendikten snora, kendisine şöyle dedi: "Sen Muhammed'in dinini terk edinceye kadar ne yiyeceğim, ne içeceğim, ne de gölgede oturacağım. Annenin hakkına saygı göstermek Allah'ın emridir. Benim dediklerime uymazsan Allah'a itaatsızlık etmiş olursun." Hz. Sa'd, bu uyarı ve tehdidi duyunca rahatsız oldu ve gidip Resûlullah'a (s.a.v.) durumu anlattı. Buna cevap olarak yukarıdaki âyet nâzil oldu. Aynı konuya Lokman sûresinde de değinilmiştir. (Bkz. âyet: 15).

Âyette denilmek isteniyor ki, mahlukât arasında insanlar üzerine en büyük hak ebeveynlerindir. Ama, başka kimseler şöyle dursun, ebeveyin veya ana-babalar da bir insanı şirke mecbur ederlerse, onlara itaat edilmemelidir. Burada kullanılan "ve in cahadaka" sözlerinin anlamı şudur: "Eğer onlar (anne-babalar) bir şeyi, bana şirk koşman için uğraşırlarsa." Yani, bu sözlerde ağırlık "bütün güçleriyle uğraşmaları" üzerinedir. Onun için, daha az veya hafif bir baskı veya, an-

ne-babalardan sadece birinin baskısına boyun eğilmesi söz konusu bile olamaz. Şirk koşmak konusunda kullanılan asıl Arapça kelimeler şunlardır: "Ma laysa laka behi ilmün". Bu kelimelere de dikkat etmek gerekir. Bunlar, "bilmediğin bir şeyi, şirk koşmak" anlamını taşıyor, ki kendiliğinden ebeveynlerin sözlerinin dinlenmemesi anlamını taşıyor. Anne ve babalar elbette, evlâtlarından hizmet, doğru emirleri için itaat ve sevgi ve saygı bekleyebilirler; bu onların haklarıdır. Ama bir evlât doğru bildiği bir konuda anne-babalarının yanlış emirlerine itaat edemez. Yani, analık ve babalık onlara, evlâtlarına yanlış inanç empoze etmek hakkını vermez. Bir kız veya oğlan, sadece anne-babalarının dininin yanlış olduğunu anlamışsa, doğru ve Hak dinini kabul etsinler. Bu tutum anne-babalara karşı doğruysa dünyanın bütün insanlarına karşı mutlaka doğru olacaktır. Hiçbir kimse, Hak yolunda olmayan bir kimseyi taklit emesin.

12. Yani, bu dünyadaki kan bağları ve akrabalıklar burada kalacaktır. Gerek anne-babalar, gerekse evlâtları bir gün Yaratanlarına döneceklerdir ve orada herkes kendi davranışlarının hesabını verecektir ve eğer evlâtlar anne-babalarını körü körüne taklid etmişlerse onlar cezalandırılacaktır. Şayet evlâtlar doğru yolda kalmış ve anne-babaları tarafından baskıya uğramışlarsa, anne-babaları cezalandırılacaklardır.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ
﴿٩﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ
جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ
لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ
الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ
الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾

9-11: İman edip sâlih amel işleyenleri sâlihler zümresine katacağız. İnsanlardan, "Allah'a iman ettik"[13] diyen vardır ki, Allah yolunda bir eziyet görse, insanların fitnesini Allah'ın azabı telakki eder.[14] Ve eğer Rabbin tarafından bir nusret gelse: "Biz sizinle beraberdik"[15] der. Allah, âlemlerin kalblerinde olanları, çok iyi bilen değil midir? Allah, iman edenleri de, münafıkları da bilir.[16]

Açıklamalar

13. Burada konuşan kişi tektir ve "Allah'a iman ettim" yerine "Allah'a iman ettik" demektedir. İmam Râzi bu konuda çok ilginç bir noktaya temas etmiş ve demiştir ki, bir münâfık kendisinin her zaman iman edenlerin zümresinde yer aldığını göstermek ister ve kendisinin de diğerler gibi mü'min olduğunu ispatlamaya çalışır. Yani, her zaman başkaları adına konuşmak ister. Bir münâfık, bir savaşa katılıp hiçbir şey yapmayan tıpkı bir korkak er gibidir. Nasıl ki, bu korkak er, katıldığı savaşta silah arkadaşlarının kahramanlıkları sonucu düşmanı hezimete uğrattığı ve zafer kazandığını kendine mal etmek ister, bir münâfık da mü'minlerden geri kalmadığını göstermek için hep "biz", ifâdesini kullanır.

14. Yani, nasıl ki bir mü'min, Allah'ın azabından korkup küfür ve günâhtan yüz çevirir ve Hak yolunu tutarsa; bir münâfık, insanların kendisine yapacağı baskı ve eziyetlerden korkup iman ve iyilik yolundan kaçmıştır. Bir münâfık, iman ettikten sonra kâfir ve müşrikerin tehdit ve dayaklarından korkup kendisini avutmak için şöyle bir bahane bulmuştur: "Nasıl olsa, iman etmenin cezası cehennemde bundan daha fazla olmayacaktır". Ve sonuçta, hiç olmazsa, bu dünyada rahat yaşabilmesi için Müslümanlardan ayrılıp kâfirlerin topluluğuna katılmayı tercih etmiştir.

15. Yani, bu münâfık kendisini kurtarmak için kâfirlere katılmış ve iman edenlerden ayrılmıştır. Zira, bu korkak kişi, Hak dininin yayılmasında burnunun bile kanamasına razı değildir. Fakat, yarın Hak dini için canla başka çalışanlar, büyük sıkıntı ve zorluklardan sonra zafere kavuşunca, zaferin nimetlerini toplamak amacıyla bu sefer ağzını değiştereek ve Müslümanlara diyecektir ki, "Biz size her zaman yürekten bağlıydık, başarı ve zafer kazanmalarınız için dua ediyorduk; uğraşlarınız ile fedakârlıklarınız gerçekten büyük takdire değerdir."

Burada şu husus unutulmamalıdır ki, dayanılmaz baskı, eziyet, iş-

kence, zarar ve şiddetli korku durumunda bir kişinin küfür kelimesini söyleyip kendisini kurtarması şeriat açısından caizdir, ama şu şartla ki, içinden Hak dinine inanmaya devam etsin. Fakat, çaresizlik içinde küfür kelimesini söyleyen dürüst ve inançlı bir müslüman ile bir din ve ideoloji olarak İslâm'ı hak bilmesine rağmen imanlı hayatın zorluk ve tehlikelerini sezip kâfirlere katılan menfaatçı ve maddiyatçı bir insan arasında büyük bir fark vardır. Görünüşte bu iki kişinin durumu pek farklı görünmüyor, ama gerçekte ikisi arasında dağ kadar fark vardır. Şöyle ki, mecburen küfür ile ilgili sözler söyleyen bir mü'min, sadece inançları bakımından İslâm'a bağlı kalmaz; aynı zamanda bütün ilgi, sevgi ve bağlılıkları o dine ve o dinde olanlara olur. Böyle bir insan, iman sahipleri ile İslâm dininin başarı ve gelişmelerinden memnun olur, zarar ve ziyanlarından da üzüntü duyar. Mecbur ve çaresiz olmasına rağmen fırsat buldukça Müslümanlara yardım eder; her zaman din düşmanlarının baskı ve zulmünün gevşemesini bekler ve baskı çemberi azıcık açılır açılmaz tekrar dindaşlarına katılmayı dört gözle bekler. Bunun aksine, menfaatçı bir kişi, din yolunun zorluklarla dolu olduğunu ve Hak dinine katılmanın zararlarının, kâfirlerle beraber kalmasının yararlarından çok olduğunu görünce kişisel çıkarı ve maddi yararı için müminlerden yüz çevirir, kâfirlerle ilişkilerini geliştirir ve kendi menfaatı için, kafirlere, dine büyük darbe indirebilecek ve Müslümanlara büyük zarar verebilecek jestlerde bulunur. Fakat, aynı zamanda, Hak dininin bir gün galip geleceği ihtimâlini gözlerinin önünde bulundurup Müslümanlarla bir araya gelince inançlarının doğru olduğu ve Hak yolunda verdikeri mücadele ve yaptıkları fedakârlıkları takdirle karşıladığını belirtmeyi ihmâl etmez ki, iman iddiası herkesçe bilinsin ve gerektiğinde işine yarasın. Kur'ân-ı Kerîm, bir başka yerde münafakların bu çıkarcı zihniyetini şöyle yorumluyor:

"Sizi gözleyen münafıklar, eğer Allah'tan size bir fetih ve zafer olursa: "Biz sizinle beraber değil miydik?" derler. Eğer kafirlere bir hisse düşerse: "Eğer onlarla olsaydık, size galip gelmez miydik? Ve müminleri sizden men' etmedik mi?" derler." (en-Nisa: 141).

16. Yani, Cenab-ı Allah, müminlerin imanı ve münafıkların nifâkı ortaya çıksın sakladıkları şeyler belli olsun diye deneme ve sınavları için çeşitli fırsatlar yaratır. Aynı şey, Âl-i İmran sûresinde de söylenmiştir: "Allah, mü'minleri üzerinde bulundukları halde bırakmaz. Harhalde kötüyü iyiden ayıracaktır." (Âyet: 179).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا
سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُم بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُم
مِّن شَيْءٍ ۖ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾

12: Kâfirler, mü'minlere: "Bizim yolumuza tâbi olun, sizin günâhlarınızı biz yüklenelim"[17] derler. Halbuki, onlar bunların günâhlarından bir şey yüklenecek değiller.[18] Muhakkak onlar, yalancılardır.

Açıklamalar

17. Kâfirler diyordu ki, "dünyadaki hayattan sonra başka bir hayatın olacağı herkesin hesap vereceği ve Allah'ın mahkemesinde cezalandırılacağı veya ödüllendirileceği yolundaki inanç yanlıştır. Âhiret diye bir şey yoktur ve ceza ile mükâfat da söz konusu olamaz. Fakat Âhiret'in var olacağını ve herkesin ameline göre cezalandırılacağını veya ödüllendirileceğini kabul etsek bile, sizin savunmanızı biz üsteleneceğiz ve Allah'ın mahkemesinde yapılması gerekeni biz yapacağız. Onun için, siz tasalanmayın ve yeni dini bırakıp atalarınızın dinine dönün". Olaylardan anlaşılıyor ki, Kureyşli kabile reisleri, ilk başta İslâm dinini kabul eden müslümanları bu şekilde kendilerine geri çekmek istiyorardı. Nitekim, Hz. Ömer'in bile, Müslüman olmasından sonra Ebû Süfyan ve Harb bin Ümeyye bin Halef'in benzeri baskı ve telkinlerine muhatap olduğu belirtilmiştir.

18. Yani, bir kerre, Allah'ın mahkemesinde, bir kişî, ne kadar büyük ve itibarlı olursa olsun, başkasının suçunu veya cezasını üstlenemez ve suçlu kişi cezasını çekmekten kurtulamaz. Zira, orada herkes kendi amelinden sorumlu olacaktır; kimse kimsenin günâhını veya sevâbını kendi üzerine alamayacak ve kimse kimseye kendi günâhını veya sevabını veremeyecektir. Fakat, böyle bir şeyin mümkün olduğunu farzetsek bile, öbür dünyada Cehennem'in ateş ve azabını gören bir kişi, başkasının günâhını üstlenmeye cesaret edemeyecektir. Orada bu korkunç manzarayı gördükten sonra kimse Allah'ın huzuru-

na çıkıp: "Ya Rabbi, bu adam benim telkinim ve tavsiyem üzerine Senin dinini bırakıp atalarımızın dinine dönmüş ve günâh işlemişti. Onun için, onu Cennet'e ve beni Cehennem'e gönder" diyemeyecektir.

وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ
أَثْقَالِهِمْ ۖ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

13: Onlar kendi yüklerini ve azdırdıkları kimselerin yüklerini de beraber yüklenecekler.[19] Ve kıyamet gününde iftira ettikleri şeylerden mes'ul olacaklar.[20]

Açıklamalar

19. Yani, bu tür insanlar Allah'ın mahkemesinde başkalarının yükünü kaldırmayacaklardır; ama aynı zamanda çifte yük kaldırmaktan da kurtulmayacaklardır. Bir yük, kendilerinin doğru yoldan sapmalarından ötürü taşıyacaklardır, bir başka yük de, başkalarını doğru yoldan saptırmalarından dolayı taşıyacaklardır. Bunu şöyle bir misâl ile açıklayabiliriz: Bir kişi hırsızlık yapıyor ve bir başka adamı hırsızlık yapmaya ikna ediyor. Şimdi bir mahkeme, o ikinci adamı, sırf birinci kişinin söylemesi üzerine hırsızlık yaptığını iddia ederek kurtulmak istediği için serbest bırakabilir mi? Bu adam bir kerre suç ortağıdır ve suçunun cezasını elbette çekecektir. Bu adam hiçbir adalet kuruluna göre serbest bırakılıp, yerine onu bu yola koyan ilk hırsız iki misli cezaya çarptırılamaz. Fakat, birinci hırsız, her hâlükârda, kendi cezasının yanısıra, başka bir adamı hırsız yaptığının cezasını da çekecektir. Bu kural, Kur'ân-ı Kerîm'in bir başka yerinde şöyle anlatılmıştır: "Kıyamet gününde kendi günâhlarını ve saptırdıkları bilgisiz kimselerin veballerini yüklenirler. Dikkat et ki, ne fena yük yükleniyorlar." (en-Nahl: 25). Resûl-i Ekrem de bu kuralı bir hadisinde şöyle dile getirmiştir: "Doğru yola dâvet edene, dâvetine mükâfatının toplamı kadar verilecektir. Ve başkalarını doğru yoldan saptırana, saptırılanların günahlarında herhangi bir azalma olmaksızın, hepsinin günâhının toplamı kadar ceza verilecektir."

20. Burada "iftira etmek"ten kâfirlerin şu yalan ve iftirası kastedilmiştir: "Bizim yolumuza tâbi olun, sizin günâhlarınızı biz

yüklenelim". Aslında, Mekkeli kâfir ve müşrikler şu iki varsayıma dayanarak ve sözleri söylüyorlardı: Birincisi, bağlı oldukları şirk dininin doğru olduğu ve Muhammed (s.a.v.)ın tevhid dininin yanlış olduğunu, dolayısıyla ondan yüz çevirmenin hatalı olmayacağını savunuyorlardı. İkincisi, âhiret veya mahşer diye bir şey olmadığı ve bir Müslümanın küfür kelimesi söylemesi veya hareket etmesinden çekindiği âhiret kavramının tamamıyla asılsız olduğunu iddia ediyorlardı. Kâfirler bu gibi varsayımlarla hareket ederek bir Müslümana şöyle diyorlardı: "Sence küfür kelimesi söylemek veya hareket etmek bir yanlışlıksa ve senin hesap vereceğin bir âhiretin gerçekleşmesi de vazgeçilmez bir şeyse, gel senin hatanı ve günâhını biz kendi üstümüze alalım. Biz sana garanti veriyoruz, Muhammed'in dinini terkedip atalarımızın dinine dönersen âhirette sana kimse dokunamayacaktır." Şimdi burada da, bu kâfirler iki yalan şey söylüyor veya başka bir deyişle iftira atıyorlardı: Birincisi, kim başkasının güvencesi üzerine bir suç işlerse, işlediği suçtan sorumlu tutulmayacaktır ve onun yerine o suça sevkeden kişi veya kişiler cezalandırılacaktır. İkincisi, kıyamet gününde Allah'ın mahkemesinde, o sözleri üzerine iman yolunu terk edip küfre dönen veya küfüre sarılanların suçu veya cezasını kendileri üstlenebilecekler. Çünkü, kıyamette gerçekten İlâhi mahkeme kurulup gözlerinin önünde günahkârlar ve suçlular Cehenneme gönderilince ve korkunç bir şekilde cezalandırılınca, kendi günâhlarının yanısıra, doğru yoldan saptırdıkları başka kimselerin cezalarını da üstlenmeye hiç yanaşmayacaklardır.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ
إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾
فَأَنجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

14-15: Biz de, Nûh'u kavmine peygamber olarak gönderdik.[21] Onların arasında dokuz yüzelli sene kaldı.[22] Nihayet, onlar zulümde devam edip dururlarken[23] kendilerini tufan helâk etti. Biz de, Nûh'u ve gemi arkadaşların[24] kurtardık. Ve gemiyi âlemlere bir ibret kıldık.[25]

Açıklamalar

21. Karş. Âl-i İmran, âyetler: 33-34, en-Nisa, âyet: 163, el-En'am, âyet: 84, el-A'raf, âyetler: 59-64, Yunus âyetler: 73, 73, Hûd, âyetler: 25- 48, el-Enbiya, âyetler: 76-77, el-Müminûn, âyetler: 23, 30, el-Furkân:, âyet: 37, eş-Şuara, âyetler: 105-123 es-saffât, âyetler: 75, 82, el-Kamer, âyetler 9, 15 ve el-Hakka, âyetler: 11, 12 ve Nûh sûresinin tamamı.

Bu hikâyelerin burada ne maksatla anlatıldığını anlayabilmek için el-Ankebût sûresinin ilk âyetlerini gözlerimizin önünde tutmalıyız. O âyetlerde iman sahiplerine denilmiştir ki, Cenab-ı Allah, iman sahiplerini her yerde ve her çağda denemiş ve sınavdan geçirmiştir. O âyetlerde ayrıca kâfirlere denilmiştir ki, Allah'a fiyaka satabileceklerini veya O'nun pençesinden kurtulacaklarını sanmasınlar. İşte bu iki hususun iyice vurgulanması için bu hikâyeler anlatılmıştır.

22. Bu demek değildir ki, Hz. Nûh (a.s.)un yaşı tam 950 idi. Aksine, burada denilmek isteniyor ki, Hz. Nûh (a.s.) peygamberlik mevkiine yükselmesinden başlayarak tufana kadar tam 950 yılı zâlim ve sapık kavminin ıslâhı için yorulmadan çalıştı ve bu uzun süre içinde o kavmin her türlü baskı, zulüm, işkence ve inâdına rağmen cesaretini kırmadı. İşte, burada anlatılmak istenen budur. İman sahiplerine deniliyor ki, sizin zâlim ve sapık bir milletin mezâlimi ve eziyetlerini çekmenizin süresi sadece 5 veya 7 yıldır. Bir de, bu azimli ve sabırlı, kulumuza bakınız ki, tam 950 yıl her türlü baskı, zulüm ve eziyete uğramış, ama gık dememiştir.

Hz. Nûh (a.s.)ın yaşıyla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm ile Kitab-ı Mukaddes'in ifâdeleri birbirinden farklıdırlar. Kitab-ı Mukaddes'e göre yaşı 950 idi; 600 yaşında iken tufân koptu ve ondan sonra da 350 yıl yaşadı (Doğum, Bölüm VIII, âyet 6, Bölüm IX, âyet: 28, 29). Ancak, Kur'ân-ı Kerîm'in kayıtlarına göre yaşı en az 1000 olmalıdır. Çünkü, yalnız 950 yıl, peygamberliğe getirilmesinden, kasırganın kopmasına kadar geçen süre içinde tebliğ vazifesini yapmıştır. Peygamberlik makamına elbette ki erginlik çağında getirilmiştir ve tufândan sonra da en az birkaç yıl yaşamıştır. Bu yaş, bazı kimselere çok uzun ve abartmalı gelebilir. Ancak, Allah'ın kâinatında bu hiç de şaşılacak veya inanılmayacak bir ey değildir. Bir insan nereye ve ne tarafa bakarsa Allah'ın kudretinin cilvelerini görebilir. Bazı olaylar ile durumların genel-

likle belli bir şekilde ve kurallara bağlı olarak meydana gelmesi, onların hiçbir zaman değişik bir şekil almayacağının bir kanıtı olamaz. Bu genel ve olağan şekiller ile kuralların aşılabileceği ve bunların dışında bazı olağandışı olay ve şeylerin bulunduğunu göstermek için ilâhi irade kâinatın her köşesinde mahlukatın her sınıfında ve türünde olağanüstü ve insanüstü olaylar meydana getirmektedir. Bu olağanüstü olaylar ve nesnelerden uzun bir liste hazırlanabilir. Aslında, Cenab-ı Allah'ın, Kâdir-i Mutlak olduğuna inanan bir mü'min, bütün canlıların hayatı ve memâtı ile ilgilenen bir varlığın, bir insana 100 ya da, bundan az veya çok yaş verip veremeyeceği gibi bir tereddüde kapılmaz. Gerçek şu ki, bir insan kendi iradesiyle bir saniye bile yaşayamaz. Bunun aksine, Cenab-ı Allah bir insanı veya başka bir canlıyı istediği kadar yaşatabilir.

23. Yani tufan, Nûh kavmine, zulüm ve isyânlarına devam ettiği bir sırada geldi. Başka bir deyişle, eğer Nûh kavmi zulmünden vazgeçmiş olsaydı, Cenab-ı Allah'ın azabından kurtulabilirdi.

24. Yani, Hz. Nûh'a iman etmiş olanlar ve gemiye alınmalarına Allah tarafından izin verilenler. Hûd sûresinde bunun açıklanması şöyle yapılmıştır: "Emrimiz geldiği zaman fırından su taşıp fışkırdı. Nûh'a: 'Her şeyden gemiye dişi ve erkek ikişer tane çift yüklet. Aleyhinde söz geçmiş (helâkları takdir edilmiş) olandan başka aileni bindir' dedik. Onunla beraberi man edenler zaten pek azdı." (Âyet: 40).

25. Bu âyetin tefsiri sırasında, geminin değil, tufanın insanlar için ibret nişânesi yapıldığı manası da çıkarılabilir. Fakat, hem burada, hem Kâmer sûresinde kullanılan ifâde gösteriyor ki, insanlar için ibret levhası bizzat Nûh'un gemisiydi ve şimdi de olmaya devam ediyor. Bilindiği gibi, bu geminin çeşitli dağlarda, özellikle Ağrı dağının tepesinde bulunduğuna dair binlerce yıldan beri rivayetler ve efsaneler halk arasında dolaşmaktadır. Kamer sûresinde şöyle denilmiştir: "Onu (Nûh'u) birbirine mıhlanmış tahtalardan gemiye bindirdik. Muhafazamız altında olarak muhakkak biz onu bir alâmet olarak bıraktık. Hiç ibret alan var mı?" (13-15). İbn Cerir, Kamer sûresinin bu âyetinin tefsirini yaparken Katadeh'in şu rivayetini nakletmiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) in sahabeleri henüz sağ iken Müslümanlar Irak'ın fethi sırasında el-Cezire'ye (İbn Ömer adasına) gettiğinde Cûdî dağında (ve bir rivâyete göre, Bakıra köyü yakınlarında) bir gemi gördüler. Zamanı-

mızda da, Ağrı dağı üzerinden uçakla geçerken gemiye benzer bir iskeletin görüldüğünü ve dağın tepesine çeşitli araştırmacı ve dağcı eklplerin gittiğini gazete, dergi ve radyoların yayınından öğreniyoruz. (Daha çok ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, Cilt: II, el-A'raf, dipnot: 47, Hûd, dipnot: 46).

وَإِبْرَٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْثَٰنًا وَتَخْلُقُونَ
إِفْكًا ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ
لَكُمْ رِزْقًا فَٱبْتَغُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ وَٱعْبُدُوهُ
وَٱشْكُرُوا۟ لَهُۥٓ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

16-17: İbrahim'i de hatırla.[26] Hani bir zaman o kavmine: "Allah'a ibadet edin; ve O'ndan korkun.[27] Bu, sizin için daha hayırlıdır, eğer bilirseniz" demişti. "Siz Allah'ı bırakıp putlara tapıyor ve yalan uyduruyorsunuz.[28] Allah'tan başka taptıklarınız, size rızık vermeye kâdir değildir. Öyleyse, rızkı Allah'tan isteyiniz. O'na ibadet edin ve şükreyleyin. Hep O'na döndüleceksiniz."[29]

Açıklamalar

26. Karşılaştırınız: el-Bakara, rükû 15, 35, Âl-i İmran: 7, el-En'am, 7, el-En'am 9, Hûd 7, İbrahim 6, el-Hicr 4, Meryem 3, el-Enbiya 5, eş-Şuara 5, es-Safaat 3, ez-Zuhrûf, 3, ez-Zariyat, 2.

27. Yani, Allah'a şirk koşmak ve itaatsızlık etmekten kaçının.

28. Yani, siz bu putları değil, yalanları yaratıyorsunuz. Bu putlar başlı başına birer yalandır. Ve sizin bunların tanrı, tanrıça, Allah'ın temsilcileri, evlâtları, yakınları, O'na şefaatçı olanlar, sağlık ve hayat verenler, evlât sahibi yapanlar veya rızık verenler olduğu yolundaki inançlarınız ise düpedüz yalandır ki, sadece tahmin, kıyas ve vesvese-lere dayanıyor ve sadece hayal mahsûlüdürler. Gerçek bunların cansız, yetkisiz ve etkisiz birer put olduğudur.

29. Hz. İbrahim, bu birkaç cümlede putperestlikle ilgili bütün makûl delilleri ortaya koymuştur. Bir varlığı, mabûd veya tanrı ilân etmenin elbetti bazı makûl sebepleri olmalıdır. Bir mâkul sebebi, o varlığın tanrılığa uygun ve yakışmasıdır. İkinci sebebi, yaratıcılığı olmalıdır. İnsanları yaratma gücü olmalıdır ki, ona tapanlar borçlu ve minnettar olsunlar. Üçüncüsü, insanların yaşabilmeleri için kendilerine rızık vermelidir. Dördüncü sebebi, insanların akıbetinin o varlığa bağlı olmasıdır. Yani, bir insan, onu kızdırması halinde geleceği ve sonunun tehlikeye düşeceğinden korkmalıdır. Hz. İbrahim bu dört sebepten hiçbirinin putperestliğin lehinde olmadığını söyledi. Aksine, bu sebeplerden her biri Allah'ın tek oluşu lehindedir. Hz. İbrahim, "bunlar sadece puttur" demekle, birinci sebebi ortadan kaldırmış oldu. Yani, her bakımdan âciz olan bu cansız nesneler tanrı mevkiine nasıl oturtulabilirler? Daha sonra, "bu putları siz uyduruyorsunuz" (veya yaratıyorsunuz) demekle, ikinci sebebi de bir kalemde iptal etmiş oldu." Size rızık vermeye kadir değillerdir" demekle de, üçüncü sebebi yok etmiş oldu. Son söz olarak da: "Siz en son Allah'a döneceksiniz; bu putlara değil. Yani, sizin akıbetinizi değiştirme yetkisi de onlarda değil, Allah'tadır." demiştir. Böylece, şirki tamamıyla çürüttükten sonra, bir insanın, bir varlığı tanrı olarak kabul etmesi ve tapması için gerekli olan bütün makûl sebeplerin tek ilâh olan Allah'ın lehinde olduğunu ifâde etmiştir.

وَإِن تُكَذِّبُوا۟ فَقَدْ
كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ
ٱلْمُبِينُ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ كَيْفَ يُبْدِئُ ٱللَّهُ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥٓ ۚ
إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

18-19: Eğer, siz beni tekzib ederseniz, sizden evvel birçok ümmet de (peygamberlerini) yalanlamışlardı.[30] Peygambere düşen vazife ise ancak açık bir tebliğdir. Görmediler[31] mi? Allah yaratmaya nasıl başlıyor, sonra nasıl geri çeviriyor? Şüphesiz bu, Allah'a pek kolaydır.[32]

Açıklamalar

30. Yani, eğer siz benim tevhid ile ilgili dâvetimi ve sizin Rabbinize döneceğiniz ve O'na amelleriniz hakkında hesap vereceğiniz yolundaki telkinlerimi yalanlıyorsanız; bu yeni bir şey değildir. Tarih'te bundan önce de (Nûh, Hûd ve Sâlih gibi) birçok peygamber aynı mesajı getirmişler ve kavimleri tarafından yalanlanmışlardır. Şimdi siz kendiniz karar verin, o kavimler, peygamberlerini yalanlayıp onlara mı, yoksa kendilerine mi zarar verdiler?

31. Buradan başlayarak "onlara acıklı azab vardır" cümlesiyle biten 23. âyete kadar geçen konuşma bir istisna olup, Hz. İbrahim (a.s.)in hikâyesi anlatılırken, Allah tarafından Mekkeli kâfirlere hitaben yapılmıştır. Bu istisnaî konuşmanın yapılmasının sebebi şudur: Burada Hz. İbrâhim'in hikâyesinin anlatıldığı Mekkeli kâfirler iki temel sapıklık içinde idiler: Birincisi, şirk ve putperestlik, ikincisi, âhireti inkâr etmeleri. Mekkeli kâfirlerin ilk sapıklığı, yukarıda naklolunan Hz. İbrahim'in konuşmasıyla reddedimiştir. Mekkeli kâfirlerin ikinci sapıklığının reddi için de burada birkaç cümle Cenab-ı Allah tarafından söylenmiştir; böylece, her iki sapıklığın reddedilmesi amaçlanmıştır.

32. Yani, bir yandan sayısız nesne hiç yokken yaratılıyor; diğer yandan, her türlü canlı ve nesnelerin yok olup yerlerine benzerlerinin yerleştirilmesi ile ilgili süreç devam ediyor. Müşrikler bu icât ve yaratılış işleminin Allah tarafından yapıldığını inkâr etmiyorlardı. Dolayısıyla, bugünkü müşrikler gibi, Allah'ın yaratıcı oluşuna da itirazları yoktu. Onun için, müşriklerin önceden tanıdıkları ve bildikleri bir gerçeğe dayanılarak deniliyor ki: "Her türlü canlı nesneyi hiç yokken yaratan Allah, yaratıcılık işlemini bir defaya mahsus yapmaz; aksine, gözlerinizden kaybolan canlılar ve nesnelerin yerini alacak benzeri canlılar ve nesneler yaratmaya devam ediyor. Böyle bir Rabbin, sizi, öldükten sonra tekrar diriltmeyeceğini nasıl söyleyebiliyorsunuz?" (Daha çok açıklamalar için bkz. en-Neml sûresi, dipnot: 80).

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ

الْآخِرَةَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ
وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي
الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا
نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

20-22: De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın ibtida mahlûkatı nasıl yarattığına bakın. Allah bir âhiret hayatını da tekrar yaratacaktır. Allah, her şeye kâdirdir.[33] O, dilediğine azap eder ve dilediğine de merhamet eder. Hepiniz O'na döndürüleceksiniz. Siz, Allah'ı ne yerde ve ne de gökte âciz bırakacak değilsiniz.[34] Sizin için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı yoktur.[35]

Açıklamalar

33. Yani, gözlerinizle Yüce Allah'ın ilk yaratılışını gördükten sonra, aynı yaratılışın tekrarlanacağını da anlamalısınız. Böyle bir şey yapmak ne Allah'ın kudretinin dışındadır, ne de dışında olabilir.

34. Yani, siz Allah'ın elinden kurtulabileceğiniz hiçbir yere kaçamazsınız. İster yerin dibine girin, ister göklerin üstüne çıkın, hiçbir yerde O'nun elinden kurtulamazsınız. Nereye giderseniz gidin, yakalanıp O'nun huzuruna çıkarılacaksınız. Rahman sûresinde aynı şey, cinler ile insanlara meydan okurcasına söylenmiş ve denilmiştir ki: "Allah'ın elinden kurtulabilirseniz kurtulun bakayım. Her şeyi yaratan ve her şeye hâkim olan o Rabb'dan kurtulabilmek için yürek lâzımdır ve o yürek sizde yoktur. Sonuçta, siz O'ndan hiçbir zaman kurtulamayacaksınız." Şu âyete bakınız: "Ey cin ve ins cemaati, eğer göklerin ve yerin etrafından çıkmağa gücünüz yetiyorsa çıkın ki, (Allah'ın vereceği) bir kuvvet olmadıkça asla çıkamazsınız." (Âyet: 33).

35. Yani, ne sizde Allah'ın elinden kurtulabilecek güç var ne de, Allah'a karşı sizi koruyabilecek O'nun elinden kurtarabilecek bir veliniz, koruyucunuz veya güçlü bir yardımcınız vardır. Bütün kâinatta hiçbir güç yoktur ki, küfür ve şirkte bulunan, Allah'ın emirlerine itaat etmeyen, aksine inât ve küstahlıkla Allah'a itaatsızlık eden, isyân eden

ve O'nun dünyasında zulüm ve fesadı körükleyenlerin koruyucusu olarak ortaya çıksın ve Allah'ın onlara karşı azap kararını önleyebilsin veya Allah'ın mahkemesinde, "bu adamlar bana güvenerek küfür ve şirkte bulundular, onların günâhı ve cezaları bana verilsin ve onlar affedilsin" diyebilsin.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ
يَئِسُوا مِن رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ
حَرِّقُوهُ فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾

23-24: Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler ise, işte onlar Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiş olanlardır.[36] Onlara acıklı azab vardır.[37] Hz. İbrahim'e kavminin cevabı şu olmuştur: "Onu öldürün veyahut yakın"[38] Allah'da, onu ateşten korudu[39]. İman eden kavim için elbette bunda, âyetler ve ibretler vardır.[40]

Açıklamalar

36. Yani, benim rahmetimde onların hiç bir payı yoktur. Onların, benim rahmetimden pay almayı ümit etmeleri hiç mümkün değildir. Gayet tabii ki, Allah'ın âyetlerini inkâr ettikten sonra, Allah'ın, iman edenlere vereceğini belirttiği mükâfat ve nimetlerden, kendiliğinden vazgeçmiş oldular. Ayrıca, âhireti inkâr edip Rabblerinin huzuruna bir gün çıkacaklarını kabul etmedikleri, kendiliğinden şu gerçeği ortaya koyuyor ki, onlar Allah'ın lütuf, ihsan ve mafiretlerini bir tarafa attılar ve bunlarla alâkalarını kestiler. Bundan sonra, âhirette, beklediklerinin tam aksine gözlerini açıp hep inkâr ettikleri, Allah'ın âyetlerinin doğru olduğunu görünce, ilâhi rahmetten bir pay beklemeleri için herhalde, ortada hiçbir sebep bulunmayacaktır.

37. Burada Hz. İbrahim'in hikâyesine tekrar dönülüyor.

38. Yani, onlar Hz. İbrahim'in makul delillerine hiçbir cevap verecek durumda değillerdi. Onlar cevapsız kalınca asmak ve kesmekten başka bir lâf edemiyorlardı. Onlar doğru söyleyenin dilini kesmek istiyorlardı ve onların yanlışlıklarını yüzlerine vuranın kafasını uçurmak istiyorlardı. "Onu öldürün veyahut yakın" sözleri gösteriyor ki, bütün millet Hz. İbrahim'in öldürülmesinde birleşiyordu. Görüş ayrılığı sadece öldürülme biçimiyle ilgiliydi. Bazı kimseler onun öldürülmesini isterken cesaret edememesi için onun diri diri yakılmasından yanaydı.

39. Bu cümlede anlaşılıyor ki, İbrahim kavmi, peygamberini diri diri yakmaya karar vermiş ve onu ateşe atmıştı. Burada sadece Allah'ın Hz. İbrahim'i ateşte yanmaktan kurtardığı ifâde edilmek suretiyle olup bitenler özetlenmiştir. el-Enbiya sûresinde ise ateşin Allah'ın emriyle söndüğü ve zararsız kaldığı belirtilmiştir: "Biz de: 'Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol' dedik". (Âyet: 69). Gayet tabii ki, Hz. İbrahim (a.s.) ateşe atılmamış olsaydı, Allahu Teâlâ'nın, "ey ateş serin ve selâmet ol" demesine hiç gerek yoktu. Bundan anlaşılıyor ki, bütün eşya, biçim ve özellikleri itibarıyla Allah'ın emirlerine tâbidirler ve Allah ne zaman isterse bunları istediği şekle sokabilir. Genelde ateşin işi yakmaktır ve yanabilecek her şey ateşe düştüğünde yanabiliyor. Ancak ateşin bu özelliği kendiliğinden ortaya çıkmamıştır veya bunda ateşin iradesinin bir rolü yoktur. Bunu ortaya koyan ve biçimlendiren sadece Allah'tır. Allah bu özelliğe tâbi değildir; aksine bu özellik Allah'a tâbidir. Ateşin sahibi ve efendisi Allah'tır. Allah ne zaman isterse ateşi yakmaktan alıkoyabilir. Cenab-ı Allah bir işaretiyle, bir ateş yerini bir çiçek yerine veya bahçeye çevirebilir. Allah her şeyin olağan kuralları ve özelliklerine göre hayatiyetini sürdürmesine izin verir. Olağandışı, olağanüstü veya insanüstü ve doğaüstü olaylar her zaman veya sık sık değil, bazı büyük amaç ve hedefler için meydana gelir. Ancak günlük olağan şeyleri, göre göre alışmamız gerekiyor. Bu olağan şeyler ve günlük olaylara Allah'ın kudretinin bağlandığını ve Allah'ın olağandışı veya doğaüstü herhangi bir şey yapamayacağını düşünmememiz gerekiyor.

40. Yani, iman sahipleri için, Hz. İbrahim (a.s.)in, kendi ailesi, milleti veya devletinin dinine bağlı olmaktansa, şirkin bâtıl olduğu ve tevhidin bir gerçek olduğunu anlayabildiği Hak ve doğruluğu kabul et-

mesi için dâvet ve tebliğ çalışmalarına aksatmadan devam etti. Hz. İbrahim, kendisinin ateşe atılmasına razı oldu, ama Hak ve doğruluğu terketmedi. Ayrıca, Cenab-ı Allah, İbrahim Peygamber gibi güzide bir kulunu bile imtihan etmekten geri kalmadı. Ayrıca, Hz. İbrahim, Allah'ın imtihanından başarıyla geçince Allah kendisine yardım etti ve ateş yeri bir bahçeye dönüverdi. Hz. İbrâhim'in hikâyesinin bütün bu safhaları iman sahipleri için birer ders olmalıdır.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ
بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم
بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ
وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٥﴾

25: [41]"Allah'tan başka olarak taptığınız putlar, dünya hayatında aranıza dostluk ve sevgi vesilesidir.[42] Fakat, sonra kıyamet gününde, kiminiz kiminize küfredecek, bazınız da bazınızı lânetleyecektir.[43] Gideceğiniz yer Cehennemdir. Ve sizin için bir yardımcı da yoktur.

Açıklamalar

41. Bu sözlerin ateşten sağ çıktıktan sonra Hz. İbrahim (a.s.)in söylediği anlaşılıyor.

42. Yani, siz toplum hayatınızın temelini, tek Allah'a tapma yerine putperestlik üzerinde atmışsınızdır ve bu hareketiniz, sadece dünyadaki milli birlik ve beraberliğinizi koruyabilir. Zira, dünyada insanlar ister Hak, ister bâtıl olsun, her inancın etrafında toplanabilirler. Ve ne kadar yanlış inanca dayalı olursa olsun, bir birlik ve ittifak, insanlar arasında dostluk, akrabalık ve dinî, toplumsal, medenî, ekonomik, kültürel ve siyasî ilişkilerin güçlenmesine sebep olabilir.

43. Ancak, yanlış ve bâtıl inanca dayalı dünyadaki bu toplumsal birliğiniz âhirette devam edemez. Ahirette, ancak dünyada tek Allah'a yapılan kulluk, ibadet, iyilik ve takvâ üzerinde kurulan karşılıklı sevgi,

saygı, dostluk, işbirliği dayanışma, akrabalık ve yakınlık ilişkileri geçerli olacaktır. Küfüre, şirke, sapıklığa, kötülüğe ve ahlâksızlığa dayanan bütün bağlar kopacaktır; bütün dostluk ve sevgiler düşmanlığa ve nefrete dönüşecektir, bütün saygılar, saygısızlığa çevrilecektir; en yakın akrabalar, meselâ, oğullar ile babalar, karılar ile kocalar ve pirleri ile müridler birbirine lânet yağdıracaktır ve herkes kendi sapıklığının sorumluluğunu başkasına atmaya çalışacak ve dolayısıyla, kendi yerine onun cezalandırılmasını isteyecektir. Bu noktaya Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerde değinilmiştir. Meselâ, Zuhruf sûresinde şöyle denilmiştir: "O gün, takvâ sahiplerinden başka en sadık dostlar birbirlerine düşman olurlar." (Âyet: 67). el-A'raf sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Oraya giren her ümmet, diğerine lânet eder. Nihayet orada hepsi toplandığı zaman, sonra gelenler evvelkiler için, "Ey Rabbimiz, bizi bunlar dalâlete düşürdüler. Onlara cehennem azabını katmerli ver" derler." (Âyet: 38). Ve el-Ahzab sûresinde de şöyle buyurulmuştur: "Ey Rabbimiz, biz reislerimize ve büyüklerimize tâbi olduk. Onlar bizi yanlış yola götürdüler" diyecekler. "Ey Rabbimiz, onlara azabı iki kat ver. Onlara en büyük lânetle lânet et" diyecekler" (Âyet: 67-68).

فَـَٔامَنَ لَهُۥ لُوطٌ ۘ وَقَالَ
إِنِّى مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّىٓ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾

26: Bunun üzerine ona Lût iman etti.44 İbrahim dedi ki: "Ben, Rabbimin emrettiği yere hicret edeceğim.45 O, Azizdir, Hakîmdir.46."

Açıklamalar

44. Konuşmanın sıralanması ve biçiminden anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim (a.s.) âteşten sağ salim çıkıp yukarıdaki sözleri söyleyince, etrafında toplananlardan sadece Hz. Lût (a.s.) öne çıkıp kendisine iman ettiğini ve tâbi olacağını ilân etti. Belki de o sırada Hz. İbrahim (a.s.)in sözlerinden birkaç kişi daha etkilenmiş ve içlerinden onun doğru olduğunu itiraf etmişlerdi. Ama, bütün millet ve devletin, var güçleriyle İbrahim'in dinine karşı çıkması ve Hz. İbrahim'in ateşe atılmasıyla kısa süre önce tezahür eden büyük öfkeleri, herkesin aklında taze idi ve dolayısıyla, başka hiçbir kimse bu korkunç ve tehlikeli Hakk'ı açıkca

kabul etmeye yanaşmadı. Hakkı açıkca kabul etme şerefine sadece Hz. İbrahim'in yeğeni olan Hz. Lût nail olabildi. Hz. Lût, daha sonra amcası ve teyzesi (Hz. Sâre)ne, hicretleri sırasında da eşlik etmek zorunda kaldı.

Burada okuyucuların aklına gelebilecek bir soruya cevap verelim. Bir kişi şöyle bir soru yöneltebilir: "Pekiyi, bu olaydan önce Hz. Lût kâfir ve müşrik miydi? Ve ancak Hz. İbrahim'in ateşten sağ salim çıktığını görünce mi iman etti? "Eğer gerçek buysa, daha önce müşrik olan bir kişi peygamber mevkiine yükseltilebilir mi?" Bunun cevabı şudur: Burada kullanılan sözler sadece şunlardır: "Bunun üzerine önce tek Allah'ı tanımıyordu veya Allah'a başka tanrıları ortak koşuyordu. Bu sözler ancak şunu gösteriyor: Hz. Lût'un, Hz. İbrahim (a.s.)e resmen iman etmesinin zamanı ve münasebeti budur. Hz. Lût ancak bu tarihte Hz. İbrahim'e iman etti ve tâbi oldu. "iman" kelimesiyle "1" harfı gelince, bir kişinin bir kişiye veya şeye iman edip tâbi olması anlamı çıkıyor. Pek mümkündür ki, Hz. Lût o sırada genç bir delikanlıydı ve aklı ermeye başladıktan sonra ilk defa amcasının öğretilerini ve peygamberliğini kabul etme fırsatını buldu.

45. Yani, artık Rabbimin uğruna bu memleketi terkediyorum ve bundan sora Rabbim beni nereye götürürse oraya gideceğim.

46. Yani, Rabbim beni destekleyecek, beni koruyucaktır ve hakkımdaki hükmü, ne olursa olsun, hikmete dayalı olacaktır.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِ
ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ وَءَاتَيْنَٰهُ أَجْرَهُۥ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُۥ
فِى ٱلْءَاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

27: Biz İbrahim'e İshak ve Yakub'u ihsan ettik.[47] Peygamberliği ve kitabı onun zürriyetine ikram ettik.[48] Ve ona dünyada mükâfatını verdik. Ve o ahirette de, sâlihlerdendir.[49]

Açıklamalar

47. Hz. İshâk, Hz. İbrahim'n oğluydu, Hz. Yakub ise torunu. Burada Hz. İbrahim (a.s.)in diğer evlâtlarından söz edilmemesinin sebebi şudur: Hz. İbrahim'in evlâtlarının Medyen kolunda sadece Hz. Şuayb (a.s.) peygamberliğe memur edildi, İsmâil kolunda ise Hz. Peygamber Efendimiz'in bi'setine kadar geçen 2500 yılda hiçbir peygamber doğmadı. Bunun aksine, Hz. İshâk kolunda Hz. İsa'ya kadar sürekli olarak peygamberler ve kitaplar geldi.

48. Bu cümle, İbrahim'in soyundan gelen bütün peygamberleri kapsıyor.

49. Burada denilmek isteniyor ki, Hz. İbrahim (a.s.)in dâvetine karşı çıkan Babil hükümdârı, saltanatının üst düzeyli yetkilileri, rahipler ve keşişler ile bu zâlimleri körü körüne taklid eden halk bu dünyadan gittiler ve öyle gittiler ki, bugün yeryüzünde adlarını ve sanlarını bile bilen yoktur. Ancak, Allah'ın kelimesini haykırmak istediği için ateşte yakmak istedikleri ve çaresizlik içinde ülkeyi terketmeye mecbur ettikleri kişiye Yüce Allah öylesine isim, şöhret, şeref ve büyüklük verdi ki, 4 bin yıl geçmesine rağmen adı hâlâ saygıyla anılıyor ve kıyamete kadar da anılacaktır. Dünyadaki bütün ehl-i kitaplar, ister Müslüman, ister Hıristiyan ve Yahudi olsunlar, Halilullah'ı tek ağızla kendi büyükleri olarak tanıyorlar. Dünyada, geçen 40 yüzyılda din açısından ne kadar aydınlık olmuş ve insanlar ne kadar hidâyet bulmuşlarsa, Allah'ın bu temiz kulu ve evlâtları sayesinde bulmuşlardır. Bu temiz kul âhirette zâten büyük bir mükâfat alacaktır; fakat bu dünyada da öylesine büyük şeref ve itibar kazandı ki, dünya peşinde koşanlar bile böyle bir kazanç elde edememişlerdir.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ
إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ
ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ
وَتَأْتُونَ فِى نَادِيكُمُ ٱلْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ

قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱئْتِنَا بِعَذَابِ ٱللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ
ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

28-30: Lût'u da hatırla.[50] Bir zaman o kavmine: "Gerçekten siz, kendinizden evvel, âlemlerden hiç birinin yapamadığı çok kötü bir işi yapıyorsunuz." "Siz erkeklere mukaranet edecek,[51] yol kesecek ve toplantınızda edepsizliği yapıp[52] duracak mısınız?" dediğinde, kavminin cevabı şu oldu: "Eğer doğru söyleyenlerdensen bize, Allah'ın azabını getir." Lût: "Ey Rabbim, fesatçılar kavmine karşı bana yardım et" dedi.

Açıklamalar:

50. Karşılaştırınız: el-A'raf, rükû' : 10, Hûd, 7, el-Hicr 4, 5, el-Enbiya, 5, eş-Şuara, 9, en-Neml: 4, es-Saffât, 4, el-Kamer 2.

51. Yani, şehvetinizi erkeklerle gideriyorsunuz. Nitekim, el-A'raf sûresinde şöyle denilmiştir: "Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz." (Âyet- 81).

52. Yani, siz bu iğrenç işi (eşcinsel ilişkiyi) gizli saklı bir biçimde değil, açıkca ve herkesin önünde yapıyorsunuz. Nitekim, en-Neml sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Siz fuhuşu, herkesin görebileceği bir şekilde yapacak kadar mı alçalmışsınızdır?"

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوٓا۟ إِنَّا
مُهْلِكُوٓا۟ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٣١﴾

31: Elçilerimiz İbrahim'e müjde ile geldiklerinde[53]: "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz.[54] Çünkü onlar zâlim oldu" dediler.

Açıklamalar

53. Hûd ve el-Hicr sûrelerinde verilen ayrıntılara göre Hz. Lût'a (a.s.) azab-ı ilâhi ile gönderilen melekler ilk önce Hz. İbrahim'e vardılar ve kendisine Hz. İshâk ve sonra Hz. Yakûb'un doğacaklarını müjdelediler ve daha sonra Hz. Lût'un kavmini helâk edeceklerini söylediler.

54. Bu âyette geçen "bu memleket" kelimesinden, Lût kavminin yaşadığı bölge kastedilmiştir. Hz. İbrâhim (a.s.) o sıralarda Filistin'in Hebron (bugünkü el-Halil) kentinde bulunuyordu. Bu kentin güney doğusunda birkaç millik mesâfede Lût kavminin yaşadığı ve şimdi bir gölün bulunduğu Ölü Deniz vardır. Sığ olan bu bölge Hebron tepelerinden açıkca görülebiliyor. Bunun için, melekler bu düzlüğe işaret ederek Hz. İbrahim'e dediler ki, "biz bu memleket halkını helâk edeceğiz". (Bkz. eş-Şuara sûresi, dipnot: 114).

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾

32: İbrahim: "Onların içinde Lût da vardır"[55] dedi. Elçiler: "Biz orada kimlerin olduğunu daha iyi biliriz. Onu da ehlini de kurtaracağız. Yalnız geride kalacaklardan olan karısı hariç" dediler.[56]

Açıklamalar

55. Hûd sûresinde bu hikâyenin ilk bölümü anlatılmış ve denilmiştir ki, ilk önce Hz. İbrahim (a.s.) melekleri insan kılığında görünce korktu; çünkü meleklerin insan kılığında olmaları bir tehlike işaretiydi. Fakat onlar önce kendisine doğacak evlâtları hakkında müjde verince, o da Allah'ın azabının Lût kavmine yönelik olduğunu öğrenip biraz rahatladı ama bu kavmin bağışlanması için ısrarla yalvardı. Ne var ki, Hz. İbrahim'in yalvarışları kabul edilmedi, iş işten geçmişti. Bu hususta bir şey söyleme imkânının bulunmadığı, Allah'ın hükmünün verilmiş olduğu ve bunun geri alınamayacağı belirtildi. Bu cevaptan sonra Hz. İbrahim, Lût ve ailesi hakkında endişelenmeye başladı ve dolayısıyla, endişesini yukarıdaki gibi dile getirdi. Yani, bu azaptan Lût ve ailesinin kurtulmaları gerektiğini söyledi. Hz. İbrahim (a.s.) "onların içinde Lût da vardır" sözleriyle demek istiyordu ki, azaba uğrayacaklar arasında Lût ve ailesi de vardır, onlar nasıl kurtulacaklardır?

56. Tahrim sûresine (Âyet: 10) bakılırsa, adı geçen kadın Hz.

Lût'a sâdık değildi. Bu sebeple, bir peygamberin karısı olmasına rağmen diğer mel'ûn ve mağdûblar ile birlikte helâk olmasına karar verilmişti. Kuvvetli ihtimâl şu ki, Hz. Lût, Ürdün'e hicret ettikten sonra yeni ülkeye yerleşince Sodom'lulardan birinin kızıyla evlenmiştir. Fakat, bu kadın uzun süre Hz. Lût'un zevcesi olmasına rağmen kendisine iman etmemiş ve bütün düşünceleriyle sapık milletine bağlı kalmıştır. Bilindiği gibi, Allah katında kan akrabalığı ve benzeri ilişkilerin hiçbir önemi yoktur. Herkes kendi iman ve ahlâkına göre Allah'ın mahkemesinde yargılanmakta, cezalandırılmakta veya ödüllendirilmektedir. Bu itibarla, bu kadının, kâfir olarak kalması, kocasının peygamber olmasına rağmen, felâketine yol açmıştır.

وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ
ذَرْعًا وَقَالُوا۟ لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ
إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ
عَلَىٰٓ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟
يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾

33-34: Elçilerimiz Lût'un yanına gelince bu ona güç geldi. Onlar yüzünden çok kederlenip takatı kesildi.[57] Melekler: "Korkma ve kederlenme.[58] Çünkü biz seni ve aileni kurtaracağız. Ancak helâk olunacaklardan bulunan zevcen hariç. Doğrusu biz bu memleket halkına gökten şiddetli bir belâ indireceğiz. Bu da fasıkların cezasıdır" dediler.

Açıklamalar

57. Hz. Lût birden bire telaşlandı. Bunun sebebi, meleklerin çok güzel delikanlılar kılığında gelmeleriydi. Hz. Lût kendi ümmetinin kötü huyu, sapıklığı ve eşcinselliğe eğiliminden haberdârdı ve biliyordu ki, bu güzel gençler, halkın dikkatını mutlaka çekeceklerdir. Sapık kişilerin kendilerine kötü niyetle yaklaşmalarını önlemek için Hz. Lût'un aklına bir şey gelmedi. Onları nasıl saklayacağını, ne yapacağını bilemedi.

Onlar bir kere misafir idiler ve onları evinden kovmasına gönlü razı olmuyordu. Bu hem uygun olmayacak, hem daha tehlikeli olacaktı; zira, akşam olmuştu, geceyi dışarda geçirmeleri halinde, kendilerini kurtarması ve namuslarını koruması daha da güçleşecekti. Böylece, Hz. Lût onları kendi elleriyle aç kurtlara yem olarak vermiş olacaktı.

58. Yani, "namusumuz ve emniyetimizin korunması konusunda fazla telaşlanma. Bu sapıklar bize bir şey yapamazlar." Herhalde, bu sırada melekler, kendilerinin insan değil melek olduklarını Hz. Lût'a açıklama fırsatını buldular. Melekler aslında kılık değiştirip Sodom'luları imtihan etmek ve nihayet helâk etmek üzere geldiklerini açıkladılar. Hûd sûresinde belirtildiği gibi, halkın Hz. Lût'un evine hücum ettiği ve misafirlerini koruma imkânını hiç bulunmadığı bir sırada kendisi çaresizlik içinde bağırıverdi: "(Ah) keşke, bende size karşı gelecek bir güç bulunsa, veya güçlü bir yere dayanabilsem" (Âyet: 80). Bunun üzerine melekler, dedi ki: "Ey Lût, Biz Rabbinin elçileriyiz. Kavmin sana katiyyen dokunamaz". (Âyet: 81).

وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ
ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى
ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ
فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾

35-37: Biz onlardan, aklını kullanacak kavim için[59] apaçık âyetler ve ibretler bıraktık.[60] Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı peygamber olarak gönderdik[61] de O: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Ve âhiret gününü bekleyin.[62] Yeryüzünde fesatçılar olarak azgınlık yapmayın" dedi. Buna karşı onu tekzib ettiler[63] Derken onları şiddetli bir sarsıntı yakalayıverdi de yurtlarında64 diz üstü çöküp kaldılar.

Açıklamalar

59. Lût kavminin illeti, yani fiil-i livâta veya eşcinsel ilişkide bulunmanın şer'î cezasıyla ilgili hükümler için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: II, el-A'raf, dipnot: 68.

60. Bu apaçık âyetler ve ibretlerden, Lût Gölü olarak da bilinen Ölü Deniz kastedilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli yerlerde Mekkeli kâfirlere hitaben denilmiştir ki, Lût kavmine, sapıklığı yüzünden gelen azabın belirtileri ana ticaret yolunuzdadır ve siz bunları, Suriye'ye seferleri sırasında her zaman görüyorsunuz. (el-Hicr ve es-Saffât).

Çağımızda, Ölü Deniz veya Lût Gölünün güney kısmının, şiddetli bir zelzele sonucu, yerin çökmesiyle ortaya çıktığı ittifakla kabul ediliyor. Çöken kısmın, Ürdün memleketinin bir bölümüne ait olduğu ve bunun bir şehrinin Sodom olduğu da çoğunlukla kabul ediliyor. Gölün güney kısmında suların altında bazı yerleşim merkezlerinin kalıntılarına rastlanmıştır. Son zamanlarda dalgıçlar bu bölgeye dalarak tarihî kalıntıları bulmaya teşebbüs etmişlerdir. Fakat, bu hususta henüz müsbet bir netice elde edilmemiştir.

61. Karş. el-A'raf, rükû' 11, Hûd: 8, eş-Şuara: 10.

62. Bunun iki anlamı vardır: (1) Âhiretin gerçekleşmesini bekleyin. Her şeyin bu dünyada olduğunu ve başka bir hayatın bulunmadığını sanmayın. Yani, amellerimizin hesabını vermeyeceğiniz ve ceza veya ödülün alınmayacağı bir günün gelmeyeceğini düşünmeyin. (2) Bu dünyada öyle iyi işler yapın ki, âhirette bunların iyi bedellerini bekleyebilesiniz.

63. Yani, kavmi, Hz. Şuayb'ın Allah'ın Resûlü olduğu, yaptığı tebliğin Allah tarafından olduğu ve buna uyulmaması halinde azâb-ı ilâhinin geleceği yolundaki telkinlerini dinlemedi.

64. Burada "yurtlar" kelimesinden, Lût kavminin yaşadığı bütün bölge kastedilmiştir. Elbette ki, bütün bir kavimden bahsedilirken, evi veya yurdundan, yaşadığı memleket anlaşılmalıdır.

وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد

تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ

أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ
بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾

38-39: Âd ve Semûd kavimlerini de helâk ettik. Onların başına neyin geldiği, meskenlerinin harabından size belli olmaktadır.[65] Şeytan onlara amellerini süslemiş ve onları Allah'ın yolundan saptırmıştı. Halbuki onlar, akıl ve basiret sahibi idiler.[66] Karûn'u, Fir'avn'ı ve Haman'ı helâk ettik. Gerçekten Mûsa onlara apaçık delillerle geldiğinde ona karşı yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki azabımızdan kurtulamadılar.[67]

Açıklamalar

65. Arabistan'da bu iki milletin yaşadığı bölgeleri herkes iyi biliyordu. Bugün Ahkâf, Yemen ve Hadramut olarak bilinen bütün bölge eskiden Âd kavminin memleketiydi ve Araplar bunu iyi biliyorlardı. Hicâz'ın kuzeyinde, Rabığ'dan Akabe'ye ve Medine ile Hayber'den Tayma ve Tebûk'a kadar uzanan bütün bölge de Semûd harabeleriyle doludur ve Kur'ân-ı Kerîm'in inişi sırasında bunlar herhalde daha iyi durumda idiler.

66. Yani, bunlar câhil veya aptal değillerdi. Bunlar kendi çağının en ileri ve medeni milletleriydi. Dünya işleriyle ilgili olarak gayet akıllı ve bilinçli hareket ediyorlardı. Onun için, Şeytan'ın, onların gözlerini kapattığı veya akıllarını çelip doğru yoldan saptırdığı söylenemez. Onlar göz göre göre ve bilerek, zevk aldıkları ve çıkarlarını sezdikleri Şeytan'ın gösterdiği yolu benimsediler ve kupkuru, tadsız tuzsuz ve ahlâkî kurallar ve kısıtlamalar nedeniyle zor ve eziyet verici olarak gördükleri peygamberlerin tebliğ ettiği yolu bıraktılar.

67. Yani onlar kaçarak Allah'ın pençesinden kurtulamazlardı. Onlar Allah'ın karar ve tedbirlerine karşı koyma gücüne sahip değillerdi.

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا

وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ
وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن
كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

40: Biz de, her birini günâhıyla yakalayıp (helâk ettik). Onlardan kiminin tepesine kasırga gönderdik.[68] Kimini korkunç bir ses aldı.[69] Kimini yere batırdık.[70] Kimini de, suda boğduk.[71] Allah onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi nefislerine kendileri zulmettiler.[72]

Açıklamalar

68. Yani, sürekli olarak 7 gece ve 8 gün taş yağmurun eşliğinde esen öldürücü rüzgâr veya kasırga. (Bkz. el-Hakka sûresi, âyet: 7).

69. Yani, Semûd.

70. Yani, Karûn.

71. Yani, Fir'avn ve Haman.

72. Burada anlatılan bütün hikâyelerin muhatapları hem Müslümanlar, hem kâfirlerdir. Bu hikâyeler, Müslümanlara anlatılmıştır, zira morallerinin bozulmaması ve cesaretlerini kırmamaları hedef alınmıştır. Bu hikâyeleri dinledikten sonra, sabır, metânet ve kararlılıkla her türlü zorluk ve muhalefete karşı koymaları, Allahu Teâlâ'ya güvenmeleri amaç edinilmiştir. Ayrıca, kendilerine denilmiştir ki, Allah'a güvenenler eninde sonunda zafere kavuşurlar ve kâfirler ile zâlimler yenilgiye uğrarlar. Öte yandan, bu hikâyeler, kendi kanaatlarınca İslâmî hareketi yeryüzünden silmeye çalışan bedbaht kâfirlere de dinletilmiştir. Bu hikâyelerle kendilerine şöyle denilmek istenmiştir: "Siz, Allah'ın rahmeti, sabrı ve metânetini suistimal ediyorsunuz. Siz, Allah'ın saltanatının (hâşâ) bir karmaşa veya kördövüşü olduğunu sanıyorsunuz? İsyan ve itaatsızlığınız yüzünden şimdiye kadar yakalanmamışsanız ve kendinize çekidüzen verilmesi için tanınan mühlet yüzünden, yeryüzünde adâlet sağlayan herhangi bir gücün bulunmadığını ve herkesin keyfi hareket edebileceğini sanıyorsunuz, yanılmışsınız. bu yanılgınız, sizi sizden öne Nûh, Lût ve Şuayb kavimleri, Âd ve Semûd ve Karûn ile Fir'avn'ın uğradıkları akıbete götürecektir.

مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ اتَّخَذَتْ
بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

41: Allah'tan başka dost edinenlerin mesali (durumu), kendine ev yapan örümceğin hali gibidir. Halbuki, evlerin en zayıfı örümcek evidir. Eğer bunu bilselerdi.[73]

Açıklamalar

73. Yukarıda adları geçen milletlerin hepsi şirk işliyorlardı ve tanrı olarak bildikleri kişi ve nesnelerin, destekçi, yardımcı ve velileri olduğuna, kaderlerini değiştirecek güce sahip bulunduğuna ve onlara dua, niyaz, ibâdet, rica ve minnette bulunmaları halinde yardımlarına koşacaklarına ve kendilerini her türlü âfet ve felâketten kurtaracaklarına inanıyorlardı. Ancak, yukarıdaki tarihî olaylarda belirtildiği gibi, bütün inanışları, Allahu Teâlâ'nın, imha edilmelerine karar vermesinden sonra tamamıyla asılsız ve geçersiz kaldı. Taptıkları tanrı, koruyucu, veli, ruh, cin, melek veya yardımcılarından hiçbiri, zor durumda kaldıkları sırada yardımlarına gelemedikleri ve hepsi pişman olup hayıflanarak yerin dibine battılar. Yüce Allah bu hikâye ve olayları anlattıktan sonra müşriklere diyor ki: "Kâinat'ın hakikî sahibi ve hükümdârını bırakıp tamamıyla yetkisiz ve hayalî mabûdlara güvenme hatâsını işleyip kurduğunuz bina bir örümcek ağından daha sağlam değildir. Nasıl ki, bir örümcek ağı, bir parmak darbesine karşı dayanamaz, beklentilerinizin evi de Allah'ın tedbiriyle karşılaştığı ilk ânda paramparça olacaktır. Siz sadece cehâletiniz yüzünden bu gibi evhâma kapılmışsınızdır. Eğer bilginiz olsaydı ve gerçeği bilseydiniz, siz hiçbir zaman bu çürük temeller üzerinde hayat nizamınızı kurmayacaktınız. Gerçekte, bu kâinatta her türlü yetkilere, Âlemlerin Rabbinin sahip olması ve sadece O'na dayanılması ve güvenilmesidir." "Tagût'u tanımayıp, Allah'a iman eden öyle sağlam bir ipe sarılmıştır ki, onda ek yeri ve ko-

pukluk yoktur. Allah işitir, bilir." (el-Bakara: 256).

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ
مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ
الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ
﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

42-44: Allah, kendisinden başka, taptıkları her şeyi biliyor. O Aziz ve Hakîmdir.[74] İnsanlar için irâd eylediğimiz bu meseleleri ancak âlim olanlar anlar. Allah, gökleri ve yeri hak olarak yarattı.[75] Bunda mü'minler için ibret vardır.[76]

Açıklamalar

74. Yani, Yüce Allah, insanların mabûd ilân ettikleri ve yardımlarına çağırdıkları kişi ve nesnelerin hakikatını çok iyi biliyor. Bu kişi ve nesnelerin hiçbir yetkisi veya gücü yoktur. Gücün kaynağı Allah'tır. Bütün güçler Allah'tadır ve ancak O'nun aklı, hikmeti ve plânı bu kâinatta işlemektedir. Ve nesnelerin hiçbir yetkisi veya gücü yoktur. Gücün kaynağı Allah'tır; bütün güçler Allah'tadır ve ancak O'nun aklı, hikmeti ve plânı bu kâinatta işlemektedir.

Bu âyetin bir başka tercümesi şu olabilir: "Allah, kendisinden başka, taptıkları her şeyin, hiçbir yetki ve güce sahip olmadığını çok iyi biliyor. O Aziz ve Hakîmdir."

75. Yani, kâinatın bu nizamı yalan üzerinde kurulmamıştır. Bu hakka ve hakikata dayalı bir nizamdır. Bu nizamı açık bir zihinle değerlendirecek olan kişi, gökte ve yerdeki bütün her şeyin birer hayal değil hakikat olduğunu iyice anlayacaktır. Burada, bir kişinin kendine göre bir kimliğe girip yaşaması ve tahmin ile kıyaslarına dayanarak icât ettiği felsefe ve kavramın tamamıyla oturması ve geçerli olması mümkün değildir. Burada ancak gerçek olan ve gerçeğe dayalı şeyler ayakta kalabilir. Gerçek dışı, tahmin ve kıyaslara dayalı bir bina gerçekle karşılaşınca parçalanıp çökecektir. Bu kâinat nizamı, bunun yaratıcısı ve yöneticisinin tek bir Allah olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gerçeğe ters düşerek ve bu dünyanın hiçbir tanrısı olmadığı veya hedi-

ye, adak ve kurbanları yiyip kendilerine tapanlara her türlü serbestlik tanıyan ve burada güvence içinde yaşayacaklarına izin veren bir sürü tanrı ve tanrıçaların bulunduğunu varsayarak hareket eden bir kişi bilmelidir ki, gerçek, bu varsayımları nedeniyle zerre kadar değişmeyecek, aksine kendisi büyük bir darbe yiyecektir.

76. Yani, gök ile yerin yaratılışında Tevhid'in doğruluğu ve şirk ile dinsizliğin iptâli için bir delil saklıdır. Ancak bu delili yalnız peygamberlerin öğretilerini kabul edenler bulabiliyor ve anlayabiliyorlar. Öğretileri reddedenler ise her şeyi görmelerine rağmen aslında hiçbir şey göremiyorlar.

اُتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ
الصَّلٰوةَ ۭ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاۗءِ وَالْمُنْكَرِ ۭ
وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿٤٥﴾

45: Sana, Kitaptan vahyolunanı oku. Namazı dosdoğru kıl.[77] Çünkü namaz, büyük ve küçük fenalıklardan nehyeder.[78] Allah'ı zikretmek daha büyüktür.[79] Allah, işlediğiniz şeyleri bilir.

Açıklamalar

77. Burada muhatap, görünürde Hz. Nebi-yi Kerim Muhammed Mustafa (s.a.v.)dır, ancak asıl muhatap iman sahipleridir. Mü'minlerin, uğradıkları büyük baskı ve zulüm ile işkence ve imanlarını koruyabilmeleri için karşılaştıkları cesaret kırıcı ve moral bozucu şartlarla başa çıkabilmeleri amacıyla geçen dört rükûda sabır, metânet ve Allah'a tevekkül etmeleri tavsiye edildikten sonra şimdi de kendilerine pratik yollar olarak Kur'ân-ı Kerîm'i okuma ve namaz kılmaları gösterilmiştir ve denilmiştir ki, ancak bu iki güçlü silahla bir mümin kendine olan güveni kazanabilir, kendini daha güçlü hissedebilir ve her türlü muhalefete karşı koyabilir, hatta zafere ulaşabilir. Ne var ki, bir insan, Kur'ân'ı okumak ve namaz kılmakla, ancak Kur'ân'ın salt kelime cümlelerini değil, öğretilerini içine sindirip iyice anlaması ve

namazı, sadece vücudu ve organlarının mekanik hareketlerinden çok kafası, yüreği ve karakterine yansıması halinde bu cesareti ve gücü elde edebilir. Namazla ne gibi özellikler ve meziyetlerin aşılanmak istendiği ilerde ifâde edilmiştir. Tilâvete veya Kur'ân-ı Kerîm'i okumaya gelince, bir insanın boğazından girip kalbine inmeyen, ruhunu sarmayan bir tilâvet, küfrün saldırı ve darbelerine karşı koyabilmesi şöyle dursun, ona imanını koruma gücü vermesi bile şüphelidir. Nitekim, hadiste bir grup insanlar için şöyle buyurulmuştur: "Onlar Kur'ân'ı okuyacaklar, ancak Kur'ân onların boğazından aşağıya inmeyecektir; onlar dinden, bir okun yaydan çıkması gibi çıkarlar" (Buhari, Müslim, Muvatta). Aslında Kur'ân'ı okuduktan sonra bir kişinin kafası, dünya görüşü ve ahlâkında bir takım değişiklikler olmaz o kişi, Kur'ân'ın men'ettiği şeyleri yapmaya devam ederse, onun tilâveti, bir mümin'in tilâveti değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hususta şöyle buyurmuştur: "Kur'ân-ı Kerîm'in haram ettiği şeyleri helâl olarak kabul eden bir kişi bu Kitab'a iman etmiş sayılamaz" (Tirmizi'de Suheyb Rûmi (r.a.) tarafından rivâyet olunmuştur). Bilinçsiz bir tilâvet, bir kişiyi nefsini ıslâh etmek ve ruhunu temizlemek yerine Allah'a karşı daha inatçı, küstâh ve vurdum duymaz yapar, vicdânını katleder, hayasız ve utanmaz hale getirir ve onda kişilik ile karakter diye bir şey bırakmaz. Çünkü, Kur'ân'ı Allah'ın kitabı olarak kabul edip, Allah'ın ne gibi emirler verdiğini öğrenmesine rağmen, emirlerine uymayan bir kişi tıpkı, kanunu bilmediğinden değil, çok iyi bildiği halde suç işlemeye devam eden bir suçlu gibidir. Resûlullah (s.a.v.) bu durumu kısa bir cümle ile şöyle dile getirmiştir: "Kur'ân senin hem lehinde, hem aleyhinde bir hüccettir" (Müslim). Yani, eğer sen Kur'ân-ı Kerîm'i doğru okuyup emir ve öğretilerini ciddi olarak tatbik edersen, senin lehinde bir hüccet olur. İster dünyada ister âhirette, sorguya çekildiğin zaman kendini savunurken rahatça diyebilirsin ki, "ben ne yaptıysam Kur'ân-ı Kerîm'in emirlerine göre yaptım". Yaptıkların gerçekten Kur'ân-ı Kerîm'e uygunsa, ne dünyada bir hâkim karşısında ne âhirette ve mahşerde Allah'ın mahkemesinde suçlu veya hükümlü durumuna düşeceksin. Ancak Kitabullah sana ulaşmış ve sen de bunu okuyup, Rabbinin senden ne istediğini, sana ne emirler verdiğini ve seni nelerden men'ettiğini bilmene rağmen buna ters düşüyorsan, bu senin aleyhinde bir hüccet veya delildir. Bu, Allah'ın mahkemesinde hakkında açılacak bir ağır ceza davasında, aleyhindeki delilleri daha da güçlendirecektir. Bundan sonra senin

için bilmezlik özürünü ileri sürüp cezadan kurtulmak veya daha hafif bir ceza almak mümkün değildir.

78. Bu, durumun önemine göre önemle ortaya konan, namazın sayısız fayda ve özelliklerinden biridir. Mekke'deki bu baskı dolu, boğucu ortamda Müslümanların, karşılaştığı zorluklara karşı koymaları için maddeden çok manevî ve ahlâkî güce ihtiyaçları vardı. Bu manevi ve ahlâkî gücün ortaya çıkışı ve gelişmesi için ilk önce iki güç kaynağına başvurmaları tavsiye edildi: (1) Kur'ân-ı Kerîm'i okumak ve (2) Namazı kılmak. Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvetinin yararları yukarıda belirtildi. Burada ise Müslümanlara deniliyor ki, namaz kılmak suretiyle, İslâmiyeti kabul etmenizden önce içinde bulunduğunuz ve şimdi de çevrenizdeki Arapların ve Arabistan'ın dışındaki câhil toplumların bulunduğu cehâlet, dalâlet ve kötülüklerden arınmış olacaksınız.

Burada biraz duracak olursak, namazın yarar ve özelliklerinden neden bahsedildiğini kolayca anlayabiliriz. Şurası bir gerçektir ki, ahlâkî ayıplar ve kötülüklerden arınmak, sadece, böyle bir temizliğe kavuşanlar için hem dünyada, hem âhirette yararlı ve kârlı olması bakımından faydalı değildir; ayrıca, bunun vasıtasıyla, ilgili kişi, her türlü ahlâkî bozukluk ve ayıpları taşıyanlar ile, bu tür ayıp ve kötülükleri besleyen pis cahiliyye nizamını temiz insanlara karşı bütün güçleriyle korumaya ve sürdürmeye çalışanlara karşı büyük bir üstünlük kazanmış olur. Fahşa ve münker olarak bilinen kötülükler zâten insan tabiatınca kötü sayılır ve pratikte bir millet veya toplum her ne kadar bozuk olursa olsun, bunları prensipte her zaman kötü saymıştır. Kur'ân'ın inişi sırasında Arap toplumu da bu genel kuraldan müstesna değildi. O toplumun fertleri de, bilinen ahlâk bozukluklarını biliyorlardı, kötülüğe karşı iyiliği değerini anlıyorlardı ve onlardan hiçbiri öyle biri değildi ki, kötülüğü, iyilik veya iyiliği, kötülük olarak bilsin. Bu şartlarda böylesine çürük bir toplumda, mensuplarının ahlâkının derhal değiştiği ve kişilik ile karakter bakımından çağdaşlarından üstün hale gelmelerini sağlayan bir hareketin başlaması elbette ki, müthiş bir yankı uyandırmıştı. Sıradan bir Arabın, kötülükleri ortadan kaldıran ve pırıl pırıl insanlar yetiştiren bu hareketin etkinliğini ve ağırlığını anlamaması ve buna karşı sadece cahiliyye taassubundan ötürü kendileri de her türlü ahlâkî ayıplar taşıyan ve bu ayıplar ile kötülükleri yüzyıllardan beri beslemekte olan cahiliyye düzenini korumaya ve sürdürmeye çalışan-

ları desteklemeye devam etmesi mümkün değildi. Bundan dolayıdır ki, Kur'ân-ı Kerîm böyle bir ortamda Müslümanlara maddi güç ve imkânlar sağlamak yerine namaz kılmalarını tavsiye etti ki, böylece bu bir avuç insan, milletin kalblerini fethedebilecek ve herhangi bir silâh olmaksızın düşmanları yenebilecek gücü kazanabilsin.

Bu âyette dile getirilen namazın özelliğinin iki yönü vardır: Birincisi, vasf-ı lâzim ki, insanı fahşa ve münkerden korur, ikincisi vasf-ı malûb ki, insanı fahaşa ve münkerden korumayı amaçlar veya kötüye yönelmesini önler. Namaz elbette insanı kötülüklerden korur ve kötülüklerini önler. Namazın biçimi ve niteliğini düşünecek olursak, insanları kötülükten alıkoymak konusunda akla gelebilecek tedbirlerin en etkininin namaz olduğunu anlarız. Kötülüğe en etkin fren budur. Bir kişiyi günde beş defa Allah'ı anmaya çağırmak, bu dünyada bağımsız ve egemen olmadığını, aksine tek bir Allah'ın kulu olduğunu kendine hatırlatmak, Allah'ın gizli, saklı bütün amellerini, hatta irâde, emel ve niyetlerini bile bildiğini ve bir gün O'nun huzuruna çıkıp yaptıklarının hesabını mutlaka vereceğini kendine bildirmekten daha etkin bir önlem ne olabilir? Ayrıca, bu hatırlatma ile yetinilmiyor; aksine, her namaz saatinde bir insana, gizlice bile olsa Allah'ın emirlerine kaşı gelinmemesi fiilen öğretiliyor. Namaza kalkmaktan başlayarak namazın bitimine kadar bir insan sürekli olarak öyle aşamalardan geçiyor ki, kendisi ve Allah'tan başka üçüncü bir kişi, onun, Allah'ın kaide ve kurallarına uyup uymadığını kontrol edemiyor veya bilemiyor. Meselâ, diyelim ki, bir adamın abdesti bozulmuştur ve o namaza kalkıyor. Şimdi, kendisi ve Allah'tan başka abdestinin bozulduğunu kim bilebilir? Ya da diyelim ki, bir adam namazın niyetini okumaz ve görünürde namazın erkânını yerine getirir; yani kıyâm, rükû, ve secdede bulunur ve Kur'ân'dan âyet ve diğer duaları okumak yerine gazel okur veya başka bir şeyler mırıldar. Böyle bir durumda, o'nun namaz kılmadığını kendisi ve Allah'tan başka kim anlayabilir? Durum böyle iken bir kişi, vücudu ve elbiselerinin temiz oluşundan tutun da, namazın erkân ve ezkârını, Allah'ın emirlerine göre her gün beş defa harfiyen yerine getiriyorsa, demek ki, bu namaz vesilesiyle her gün defalarca vicdânında kıpırdanma oluyor, kişiliğinde sorumluluk duygusu yaratılıyor, kendisi sorumlu bir kişi haline getiriliyor ve görünürde emirlerine itaat ettirecek bir güç bulunsun veya bulunmasın ya da, dünyadaki in-

sanlar yaptıklarından haberdâr olsun veya olmasınlar, kendi itaat duygusuyla iman ettiği kanun ve kurallara gizli ya da açık bir biçimde uyması için fiilen alıştırılıyor.

Konuya bu açıdan yaklaşacak olursak, insanları sadece fahşa ve münkerden alıkoymak değil, kötülüklerden kaçınma ve sakınmaları konusunda eğitmek için bu dünyada namazdan daha güzel ve etkin bir yol olmadığını kabul etmemizden başka bir çare yoktur. Namazı kılan bir kişinin gerçekten kötülüklerden arınıp arınmayacağı sorusuna gelince, bu tamamıyla nefis terbiyesi görmekte olan o kişinin tutum ve davranışlarına bağlı bir şeydir. Namaz kılan kişi namazdan yararlanmak istiyor ve bu yönde çaba harcıyorsa, iyileştirici etkilerinden etkilenebilir. Aksi takdirde, etkilerinden etkilenmek niyetinde olmayan veya etkilerini bile bile def'etmeye çalışan bir kişiye hiçbir ıslâh veya terbiye yetmeyecektir. Bunu şu misâl ile açıklayabiliriz: Gıdanın başlıca özelliği vücudunun çeşitli ihtiyaçlarını gidermek ve beslemektir. Fakat, gıdanın bu yararı, ancak bir kişinin bunu kendi vücudunun bir parçası haline getirmesinden sonra ortaya çıkacak ve görülecektir. Eğer bir kişi her yemekten sonra, yediklerini kasten kusuyor ve dışarıya çıkarıyorsa, yedikleri elbette ki, bir işe yaramayacaktır. İşte bu misâli gözünüzün önüne koyun ve yediklerini şu veya bu şekilde dışarıya çıkaran bir kişiye bunların hiçbir yararı olmayacağını ve hızla bozulmakta olan sağlığının bu tedbirsizliğinden kaynaklandığını düşündüğünüz gibi, namazı doğru dürüst kılmayan bunun içinde sindiremeyen bir kişinin kötülüklerden arınamayacağını da söyleyebilirsiniz. Çünkü, gerçek anlamda namaz kılan bir kişinin davranışlarının da değişmesi ve kötülüklerden arınması gerekiyor. Namazın işi insanı kötülüklerden uzaklaştırmaktır. Eğer bir kişi namaz kılmasına rağmen yaptığı işler ve işlediği ameller kötüyse, böyle bir kişinin aslında namaz kılmadığı söylenebilir; tıpkı, bir kişinin yediklerini hemen çıkarmasından sonra onun yemek yemediğinin söylenebileceği gibi!

Nitekim, aynı görüşe, Hz. Peygamber'in, bazı ileri gelen sahabe ve tabiînden naklolunan hadislerinde rastlanıyor. İmran bin Huseyin'in rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bir kişiyi, fuhuş ve kötülüklerden alıkoyamayan namaz, aslında namaz değildir" (İbn Ebî Hâtim). İbn Abbas (r.a.) Resûlullah'ın şu sözlerini nakletmiştir: "Bir kişiyi, fuhuş ve kötülüklerden alıkoyamayan namaz, onu Allah'tan da-

ha uzaklaştırır." (İbn Ebî Hatim, Tabaranî). Aynı hadisi, Hasan Basrî (r.a.) de Resûlullah'a dayanarak nakletmiştir. (İbn Cerir, Beyhakî). İbn Mes'ud ise Resûlullah'ın şu hadisini nakletmiştir: "Namaza itaat etmeyen kişinin namazı, namaz değildir. Namaza itaat ise, bir kişinin fahşa ve münkerden kurtulmasıdır". (İbn Cerir, İbn Ebî Hatim). benzeri hadisler Abdullah bin Mes'ud, Abdullah bin Abbas, Hasan Basrî, Katadeh ve A'meş v.s... tarafından da rivâyet olunmuştur. İmam Ca'fer Sadık (r.a.) şöyle buyurmuştur: "Namazının Allah katında kabul edilip edilmediğini bilmek isteyen bir kişi, namazın kendisini fahşa ve münkerden ne kadar alıkoyduğunu öğrenmeye çalışmalıdır. Eğer namazı, kendisini kötülüklerden alıkoymuşsa, Allah katında kabul olunduğunu söylebiliriz." (Rûhü'l-Ma'anî).

79. Bunun birkaç anlamı olabilir: (1) Allah'ı zikretmek (yani namaz) daha büyüktür. Bunun etkisi sadece sulbî değildir ki, kötülüklerden korusun, bu bundan daha iyi bir şeydir. Çünkü insanları iyiye ve güzele yönlendirmektedir. (2) Allah'ın ismini anmak ve onu zikretmek kendi başına büyük bir şeydir. Bir insanın hiçbir ameli bundan daha iyi değildir. (3) Allah'ın sizi anması, sizin onu anmanızdan daha iyi ve güzel bir şeydir. Yüce Allah, Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Beni anın ki, ben sizi anayım" (Bakara: 152). O halde, bir kul, Allah'ı namazda anınca daha büyük bir fazilettir. Bu üç anlamın dışında bunun bir başka ince anlamını Hz. Ebu Derda (r.a.)nin zevcesi nakletmiştir: Allah'ı anmak, namazla sınırlı değildir, aksine dairesi çok daha geniştir. Bir kişi oruç tutunca, zekât verince ya da, başka bir hayır iş yapınca ister istemez Allah'ı anar ve zâten bundan dolayı iyi amel işler. Aynı şekilde kötü bir söz veya hareketten sakınan bir kişi de Allah'ı anması neticesinde böyle yapar. Onun için denebilir ki, Allah'ı anmak bir mü'minin hayatı boyunca yaptığı ve yapması gereken bir şeydir.

وَلَا تُجَٰدِلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ
ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ وَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱلَّذِيٓ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَأُنزِلَ إِلَيۡكُمۡ
وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمۡ وَٰحِدٞ وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ٤٦

46: Ehl-i Kitap[80] ile yalnız en güzel bir şekilde mücadele edin. Onlardan zulmedenlerle ise şiddetle mücadele edebilirsiniz.[82] Ve: "biz hem bize indirilene, hem de size indirilene iman ettik. Bizim de, sizin de İlâhınız birdir. Biz O'na teslim olanlarız (Müslümanlarız)" deyin.[83]

Açıklamalar

80. Şurası unutulmamalıdır ki, bu sûrede biraz ilerde müslümanlara hicret etmeleri tavsiye olunmuştur. O dönemde ancak Habeşistan, Müslümanların hicret edebileceği ve emniyet içinde kalabileceği bir ülke idi. Habeşistan o sıralarda hıristiyanların yönetiminde idi. Bu sebeple, bu âyetlerde Müslümanlara denilmiştir ki, kitap sahipleriyle karşılaştıklarında dinleri konusunda münazara ve münakaşa yaparken daha yumuşak bir tavır takınmalıdırlar.

81. Yani, tartışma belli medeni ölçüler içinde yapılmalıdır. Tutarlı ve inandırıcı deliller sunulmalıdır. yumuşak ve nâzik bir dil ve üslûp kullanılmalıdır. Bir konu tartışılırken anlayışlı ve ölçülü davranılmalıdır. Böylece, tartıştığınız kişi ıslâh edilebilir, doğru yola getirilebilir. Dini yaymaya çalışan bir kişi, muhatabının kalbine girme yollarını aramalıdır. Muhatabının kalbine Hak ve Hakikati sokmaya ve onu ıslâh etmeye çalışmalıdır. Bir mübelliğ kendini güreşçi olarak düşünmemelidir. Amacı karşısındakini derhal alt etmek olmamalıdır. Aksine, sözleri ve davranışları bir doktor ve hekiminki gibi olmalıdır. Öyle bir doktor ki, hastanın hastalığını tedavi ederken hastayı, fazla eziyet vermeden ve acı çektirmeden iyileştirebilsin. Dikkat edilirse bu tutum, özellikle ehl-i kitap ile karşılaşılırken izlenmek istenmiştir. Ama bunun sadece ehl-i kitaba mahsus olduğu sanılmamalıdır. Bu, tebliğ ve telkin sırasında münakaşa ve münazaralarda her zaman unutulmaması gereken genel bir kuraldır. Şu âyetlere bakın:

"(İnsanlar) Rabbinin yoluna hikmet ve güzel sözle dâvet et. Onlarla mücadeleni en güzel metod hangisiyse onunla yap" (Nahl: 125.)

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel hasletle önle. O zaman, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, senin bir dostun gibi olur." (Fussilet: 34)

"Fenalığı en güzel (haslet)le def'et. Onların neler vasfetmekte olduklarını çok iyi biliyoruz." (Mü'minûn: 96).

"Onlara karşı affı (kolaylığı) tut. Ve ma'ruf ile emret. Cahillerden yüz çevir. Eğer şeytan tarafından sana bir vesvese olursa, Allah'a sığın. Çünkü, O hakkiyle, işitici ve bilicidir. İttika edenlere Şeytan tarafından bir arıza iliştiği zaman Allah' düşünürler. Çünkü onlar, basiret sahipleridir. Kâfirleri, kardeşleri olan şeytanlar küfr ve sapıklığa çekerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar." (el-A'raf: 199-200).

82. Yani, baskı ve şiddet yolunu seçenlere, baskı ve şiddetlerinin niteliğine göre değişik bir tutum takınılmalıdır. Yani, her zaman ve her şart altında nâzik, yumuşak ve tatlı bir davranış içinde bulunulmamalıdır ki, Hakka dâvet edenler zaaf ve çaresizliğin simgesi haline gelmesinler. İslâm kendine tâbi olanlara elbette ki, medenî, efendi, dürüst ve makûl davranmaları için telkinde bulunuyor; ama bu demek değildir ki, din düşmanları ve Allahsızların haksızca baskı, zulüm, eziyet ve işkencelerine karşı sessiz ve çaresiz kalsınlar.

83. Bu cümlelerle Cenab-ı Allah, Hakkı yayma görevini yürütmekte olanlara, dinî tartışmanın en ölçülü yolunu göstermiştir. Yüce Allah kendilerine demiştir ki, söze tartıştığınız kimsenin dalâleti veya sapıklığıyla başlamayın; aksine aranızda ortak olan doğrularla ve inançlarla başlayın. Yani, tartışma, anlaşmazlıklar değil, ortak noktaların bulunduğu konularla başlamalıdır. Daha sonra üzerlerine anlaşma sağlanan veya görüşler ortak olan noktalardan hareket ederek uygun ve makûl deliller verilmeli ve karşıdakine, filan filan noktalarda, yanlış görüşe sahip olduğu, akıl, mantık ve çeşitli örneklerle ifâde edilmelidir.

Burada şu hususa dikkat edilmelidir ki, kitap sahipleri tıpkı Arap müşrikleri gibi vahy, risâlet ve tevhîde karşı değillerdi; aksine, bunları, Müslümanlar gibi kabul ediyorlardı. Bu temel konularda görüş birliği sağlandıktan sonra, büyük bir anlaşmazlık konusu, Müslümanların, ehl-i kitaba gelen semavi kitapların hepsini veya bazısını kabul etmele-

ri, buna karşılık, kendilerine gelen bir kitaba iman etmelerini istemeleri ve iman etmemeleri halinde kendilerini kâfir ilân etmeleri olabilirdi. Aralarında görüş ayrılığı ve kavganın büyük bir sebebi bu olabilirdi. Ama, Müslümanlar bu konuda apayrı bir görüşe sahiptiler. Onlar, ehl-i kitapta bulunan tüm kitapların Allah'a ait olduğuna inanmışlardı ve daha sonra Hz. Muhammed'e inen vahye iman etmişlerdi. Bundan sonra, hangi tutarlı nedenlerle Allah'ın bazı kitaplarını kabul ettiklerini ve birini reddettiklerini anlatma işi kitap sahiplerine düşüyordu. Bundan dolayıdır ki, Cenab-ı Allah burada Müslümanlara şu telkinlerde bulunmuştur: "Ehl-i Kitap'la karşılaştığınızda ilk önce bu görüşünüzü ortaya koyun: Onlara deyin ki, taptığınız Allah'a biz de tapıyoruz ve itaat ettiğiniz Rabbe biz de itaat ediyoruz. O'ndan gelen emir, nasihat, telkin ve öğretileri biz aynen kabul ediyor ve benimsiyoruz. Bu emir ve öğretiler size gelmiş veya gelmemiş, biz bu tür tartışmalara girmek istemiyoruz. Biz sadece emir kuluyuz. Biz ayrı ayrı devlet, hükûmet, millet ve ırklara tabi değiliz ki, aynı Allah'ın emirleri, beğenmediğimiz yere gelse kabul edelim, beğendiğimiz yere gelse reddedelim." Kur'ân-ı Kerîm'de bu noktaya sık sık temas edilmiş, özellikle, kitap sahipleriyle ilgili bahislerde üzerinde önemle durulmuştur. Meselâ, bkz. el-Bakara, âyetler: 4 136, 177, 285; Âl-i İmran, âyet: 84, en-Nisa, âyetler: 136, 150-152, 162-164 ve eş-Şura: âyet: 13.

وَكَذٰلِكَ
أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يُؤْمِنُونَ
بِهِۦ ۖ وَمِنْ هَٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا
ٱلْكَٰفِرُونَ ۝

47: Onlara kitap indirdiğimiz gibi sana da kitap indirdik.[84] Kendilerine Kitab verdiklerimiz (Ehl-i Kitap) buna iman ediyorlar.[85] Müşriklerden de ona iman edecek kimseler vardır.[86] Âyetlerimizi ancak kâfirler inâden inkâr ederler.[87]

Açıklamalar

84. Bunun iki anlamı olabilir. Birincisi, Biz geçmişteki peygamberlere kitap indirdiğimiz gibi, sana da kitap indiriyoruz. İkincisi, Biz bu kitabı şu emir ve öğretilerle indiriyoruz: Bu kitaba, geçmişteki kitaplar inkâr edilerek değil, kabul edilerek iman edilmelidir.

85. Bağlam gösteriyor ki, burada tüm kitap sahipleri değil, gerçekten ilâhi kitapları benimseyen ve anlayan kimseler kastedilmiştir. Yani, bunlar sadece lügavî mânâda "kitap taşıyanlar" değil, gerçekten semavi kitapları idrâk eden, söz ve hareketlerini o kitaplara göre düzenleyenlerdir. Bir katıra kitaplar yüklerseniz, o da "kitap taşıyıcı" olur, ama kitaplardan anlamaz. Burada kastedilen, bu tür cahiller elbette değildir. Bundan dolayıdır ki, geçmişteki kitapları teyid eden ve doğrulayan Kur'ân-ı Kerîm inince hiçbir inâd ve taassuba mehil vermeden bunu geçmişteki kitaplar gibi samimiyet ve ciddiyetle kabul ettiler.

86. Buradaki "müşrikler"den Arap müşrikleri kastedilmiştir. Yani burada denilmek isteniyor ki, Hakperest kimseler, ister kitap sahibi olsun veya olmasınlar, her yerde ve devamlı olarak Kur'ân-ı Kerîm inince hiçbir inâd ve taassuba mehil vermeden bunu geçmişteki kitaplar gibi samimiyet ve ciddiyetle kabul ettiler.

87. Burada "kâfirler"den, taassup ve inâdlarını bırakıp Hakk'ı kabul etmeyenler, ya da kendi nefislerine veya sınırsız özgürlüklerine bazı kısıtlamalar getirilmesinden ürkerek Hakk'a yanaşmayanlar kastedilmiştir.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ
وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ۝

48: Bundan evvel sen kitap okumaz ve sağ elinle yazmazdın. Eğer böyle olsaydı batıl taraftarları, bundan şüpheye düşerlerdi.[88]

Açıklamalar

88. Bu, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın peygamberliğinin le-

hinde bundan önce Yunus ve Kasas sûrelerinde verilen delilin aynısıdır. (Bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, Yunus sûresi, dipnot: 21, Kasas sûresi, dipnot: 64 ve 109. Bu konudaki diğer açıklamalar için bkz:

Tefhimü'l-Kur'ân, en-Nahl, dipnot: 107, el-İsrâ, dipnot: 105, el-Mü'minun dipnot: 66, el-Furkân, dipnot: 12, ve eş-Şuara: dipnot: 84.

Bu âyette verilen delil, Hz. Muhemmed'in ümmi olmasıyla ilgilidir. Kur'ân-ı Kerîm diyor ki, Hz. Peygamber'in akrabaları, yakınları ve hemşehrileri -ki, doğuşundan gençliğine ve orta yaşına kadar kendisini yakından tanıyor ve biliyorlardı - ömründe eline bir kitap veya kalem almadığını çok iyi biliyorlardı. Bu gerçeği ortaya koyduktan sonra Cenab-ı Allah diyor ki, Ümmi Peygamber'in ağzından çıkan semavî kitapların emir ve öğretileri, geçmiş peygamberlerin hikâyeleri, çeşitli din ve mezheplerin akide ve kuralları, eski milletlerin tarihi, medeniyeti; ahlâk, toplum, kültür ve ekonominin önemli sorunları hakkında hikmet dolu sözler ve ilmî değerlendirmelerin kaynağı vahiyden başka bir şey olamaz. Eğer bu peygamber okuma yazmayı bilseydi ve çevresindekiler onun kitap okuduğunu ve araştırmalar yaptığını görmüş olsaydılar, onun bu ilim ve kültürü vahiyden değil, başka kaynaklardan elde ettiğini iddia edebilirlerdi. Fakat bu peygamberin ümmiliği, bu tür bütün imkânları ortadan kaldırmıştır. Bundan sonra ancak dar kafalılar ve inkârcılar onun peygamberliğine dil uzatabilirler.

بَلْ هُوَ اٰيَاتٌۢ
بَيِّنَاتٌ فِىْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ۭ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ
اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ۝ وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ
قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝

49-50: Hayır, Kur'ân kendilerine ilim verilen insanların kalblerinde apaçık âyetlerdir.[89] Âyetlerimizi ancak zâlimler inâden inkâr ederler. Müşrikler "ne olurdu, O'na (peygambere) Rabbi tarafından âyetler[90] indirileydi" dediler. De ki: "Âyetler Allah'ın katındandır. Ben sadece âşikâr bir nezirim."

Açıklamalar

89. Bir ümminin Kur'ân-ı Kerîm gibi muazzam ve muhteşem bir kitabı insanlara sunması ve geçmişte kendisinde olmayan harikulâde meziyet ve kabiliyetlere sahip olması akıl ve mantık sahibi bir insan için zâten peygamberliğinin en büyük delilleridir. Dünyada tarihe mal olmuş kişilerden hangisinin durumunu inceleyecek olursak, yaşadığı çağ ve çevre ile o zamanki şartların onu yetişmesinde büyük rol oynadığını görürüz. Fakat, Hz Peygamber (s.a.v.) kendi çağı veya çevresinin ürünü değildi. Onun kişiliğindeki âni ve büyük değişiklik ve devrimin mutlaka ilâhi bir kaynağı vardı. Bu nedenle, yukarıdaki âyette Hazreti Muhammed (s.a.v.)in kişiliği parlak bir delile benzetilmiştir. Onun kişiliği aslında bir değil, birçok delilin toplamıdır. Câhil biri bu delilleri göremiyorsa görmesin. Ama, bu ilim, akıl ve mantık sahibi kimseler bu delilleri görür görmez, bunların ancak bir peygamberin şânına lâyık olduğuna can ve gönülden inanmışlardır.

90. Yani, Hz. Muhammed'in, Allah'ın peygamberi olduğunu kanıtlayabilecek mûcizeler.

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ
عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51: Onlara, bizim sana indirdiğimiz ve kendilerine okunup duran Kitab mûcize olarak kâfi gelmedi mi?[91] O Kitapta, iman eden kavim için şüphesiz bir rahmet ve öğüt vardır.[92]

Açıklamalar

91. Yani, ey Peygamber, sen bir ümmi olmana rağmen sana Kur'ân-ı Azimüşşân gibi bir kitabın gönderilmesi, bir delil değil midir? Zâten bu kendi başına öyle bir mûcizedir ki, herkes senin peygamberliğine inanabilir. Bundan sonra başka bir mûcizeye ne hâcet vardır? Geçmişte gösterilen mûcizeler âni ve geçiciydi. Oysa, bu mûcize her

zaman iman sahiplerinin yanında bulunacaktır. Bu kitap her gün ve her zaman senin tarafından çevrendekilere okunuyor ve anlatılıyor.

Kur'ân-ı Kerîm'in, Resûl-i Ekrem'in ümmi olduğunu açıkça ifâde etmiş olmasına rağmen, bazı kimselerin, kendisini okuma yazma bilen bir kişi olarak göstermekte ısrar etmeleri, doğrusu şaşılacak bir tutumdur. Gördüğümüz gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in, Hz. Peygamber'in nübûvvetinin lehinde bir delil olarak ileri sürdüğü husus, onun ümmi olmasıdır. İşin tuhafı, Müslümanlardan bazı kimseler de, Hz. Muhammed'in okumuş bir kişi olduğunu ispatlamaya çalışıyorlar. Bu iddianın lehinde ileri sürülen bazı asılsız ve uydurma rivâyetler hemen ilk bakışta reddedilecek niteliktedirler. Bir kere, Kur'ân gibi Allah'ın kelâmı ortada dururken ve bu ilâhî kitap tam aksî bir iddiada bulunurken kaynağı meçhul rivâyetlere inanmak abestir. Ayrıca, bu rivâyetler de, oldukça zayıf ve gülünçtürler. Bu rivâyetlerden biri Sahih Buhari'de geçiyor. Buna göre Hudeybiye Anlaşması kaleme alınırken Mekkeli kâfirlerin Hz. Muhammed'in ismine "Resûlullah" kelimesinin eklenmesine itiraz ettiği, bunun üzerine Hz. Peygamber'in, kâtibine (Ali'ye): "Peki, Resûlullah kelimesini karalayıp Muhammed bin Abdullah yaz" diye buyurduğu, Hz. Ali'in bu kelimeyi karalamakta tereddüt etmesi üzerine Resûlullah'ın ondan kalemi alıp o kelimeyi sildiği ve "Muhammed bin Abdullah" ibaresini yazdığı belirtiliyor.

Ne var ki, bu rivâyet Bar'a bin Âzib'in ağzıyla Sahih Buhari'de dört yerde ve Sahih Müslim'de iki yerde geçmiştir ve her yerde kullanılan kelimeler değişiktir:

1) Buhari, "Kitabü'l-Sulh"de bir rivâyetin sözleri şöyledir:

Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bu kelimeleri karalayın dedi. Hz. Ali arzetti: "Ben bu kelimeleri karalayamam". Nihayet, Hz. Peygamber bu kelimeleri kendi karaladı.

2) Aynı kitapta bir başka rivâyet şöyledir: Sonra, Resûlullah Ali'ye dedi: "Resûlullah"ı sil." Hz. Ali dedi ki, "vallahi, isminizi hiçbir zaman silemeyeceğim". Nihayet, Hazreti Peygamber (s.a.v.) yazıyı silip şu ibareyi yazdı: "Bu, Muhammed bin Abdullah'ın yaptığı anlaşmadır".

3) Üçüncü rivâyet yine Bar'a bin Âzib tarafından Buhari, Kitabü'l-Cizye'de yer almıştır. Sözleri şöyledir: Resûl-ü Ekrem kendisi yazmadı, Hz. Ali'ye yazmasını emretti ve dedi ki "Resûlullah"ı sil". Ali arzetti,

"vallahi, bu kelimeleri hiçbir zaman silmeyeceğim". Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisine, bu kelimelerin yerini göstermesini istedi. Ali (r.a.) o yeri gösterdi. Ve Hz. Peygamber o ibareyi kendi eliyle karaladı.

4) Dördüncü rivâyet, Sahih Buhari, "Kitabü'l-Megâzi"de yer almıştır. Anlatılanlar şunlardır: "Bunun üzerine, Hz. Peygamber o yazıyı aldı ve kendisi yazmayı bilmemesine rağmen şu kelimeleri yazdı: "Bu anlaşmayı Muhammed bin Abdullah yapmıştır."

5) Yine Bar'a bin Âzib'in Sahih Müslim, Kitabü'l-Cihâd'da yer alan rivâyeti söyledir: Hz. Ali'nin hayır demesi üzerine Hz. Peygamber eliyle "Resûlullah" kelimesini sildi.

6) Aynı Kitapta Bar'a bin Âzib tarafından şu rivâyet naklolunmuştur: Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye dedi ki: "Resûlullah kelimesi nerdedir, bana göster". Hz. Ali o yeri gösterdi ve Hz. Peygamber onu silerek "Abdullah oğlu" yazdı.

Rivâyetler arasındaki bu çelişki ve tutarsızlık gösteriyor ki, aradaki râviler, Hz. Ber'a bin Âzib'in sözlerini doğru nakledememişlerdir. Bu sebeple, bunlardan hiçbirine itibar edilemez. Hazreti Peygamber'in anlaşma metnine kendi eliyle "Muhammed bin Abdullah" kelimelerini yazdığı kesinlik kazanmamıştır. Belki de gerçek durum şöyle idi: Hz. Ali'nin, metindeki "Resûlullah" kelimesini silmeyi kabul etmemesi üzerine Resûlullah, Ali'den o kelimenin yerini öğrenip onu kendi eliyle karalamıştır. Daha sonra, Hz. Ali'nin veya başka bir kâtibin o kelimenin yerine "Abdullah oğlu Muhammed" ibaresini yazmasını sağlamıştır. Bazı rivâyetlere göre, anlaşma iki kâtip tarafından hazırlanmıştır. Biri, Hz. Ali, diğeri Hz. Muhammed bin Mesleme (Bkz. Fethü'l-Bâri, cilt: V, s. 217). Bu bakımdan, pek mümkündür ki, bir kelimeyi bir kâtip yazmayınca, bu işi başka bir kâtip yapmıştır.

Bu arada, bir başka rivâyet te Hz. Nebi-yi Ekrem'in (s.a.v.) okumuş olduğu lehinde ileri sürülmektedir. Bu rivâyeti Mücâhid'den İbn Ebî Şeybe ve Ömer İbn Şeybe naklemişlerdir. Bunun sözleri şöyledir: "Resûlullah (s.a.v.) vefâtından önce okuma yazmayı öğrenmişti." Fakat, unutulmamalıdır ki, bu rivâyetin kaynağı çok zayıftır ve doğruluğu şüphelidir. Nitekim, İbn-i Kesîr şöyle diyor: "Bunun aslı zayıftır". Sonra, Hazreti Peygamber (s.a.v.), ömrünün sonlarına doğru da olsa, oku-

ma yazmayı öğrenmiş olsaydı, bu haber bir ânda her tarafa yayılır ve bundan herkes haberdâr olurdu. Şüphesiz, eshâb-ı kirâm, bu olaya büyük önem verirlerdi ve pek çoğu Hazreti Peygamber'in kimden, ne zaman ve nasıl okuma yazmayı öğrendiğini rivâyet ederlerdi. Ne var ki, böylesine önemli bir olay ile ilgili rivâyet sadece Hz. Avn bin Abdullah'a atıf ediliyor ve ondan Mücahid bize nakletmiştir. Sonra şu nokta göz önünde bulundurulmalıdır: Avn bin Abdullah, sahabe değil, tabiîndendir. Avn bin Abdullah'ın Hz. Peygamber'in okuma yazmayı öğrendiğini hangi sahabeden haber aldığı da sabit değildir. Dolayısıyla, bu gibi zayıf ve güvenilmesine imkân bulunmayan rivâyetlere dayanarak, Kur'ân-ı Kerîm'de beyan edilen ve yaşanan olaylardan sabit olan bir gerçek gözardı edilemez.

92. Yani, şüphe yok ki, Kitab'ın inişi Allahu Teâlâ'nin büyük bir lütfu ve ihsânıdır ve kullar için binbir nasihat ve telkinler taşımaktadır, ama, bundan ancak buna iman edenler yararlanabilirler.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۖ
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ آمَنُوا
بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ ۙ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ ۚ
وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۖ
وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشٰىهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾
يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

52-56: De ki: "Benimle sizin aranızda şahid olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Bâtıla inanıp Allah'ı inkâr edenler, işte onlar, ziyan edenlerdir". Senden, azabı hemen getirmesini isterler.[93] Eğer onun

muayyen bir vakti olmasaydı onlara azab gelirdi. Elbette o ansızın onlara gelecektir. Ve onlar bunun farkında olmayacaklardır. Senden azabı hemen getirmeni istiyorlar. Halbuki, Cehennem kâfirleri ihata edip durmaktadır. Onları üstlerinden ve ayaklarının altından azab kapladığı günde, Allah onlara: "İşlediğiniz şeyin cezasını tadın" diyecek. Ey iman eden kullarım, Benim arzım geniştir. O halde, yalnız bana ibadet edin.[94]

Açıklamalar

93. Yani, bu kâfirler defalarca meydan okurcasına diyorlar ki: "Eğer sen gerçekten Allah'ın Resûlü isen ve biz gerçekten Hakkı yalanlıyorsak, senin bizi korkutmakta olduğun azab bize neden gelmiyor?"

94. Burada hicrete işaret edilmiştir. Müslümanlara deniliyor ki: "Mekke'de Allah'a ibadet ve itaat etmek zorlamışsa, başka bir ülkeye gidin. Allah'ın dünyası dar değildir. Allah'ın sâdık kulları olarak nerede yaşayabiliyorsanız oraya gidin. Siz kendi vatanınıza ve milletinize değil, Allah'a bağlısınız". Burada asıl önemli olan şeyin, vatan ve millet değil, Allah'a kulluk olduğu vurgulanmıştır. Bir mü'minin imanının, sağlam olup olmaması, ancak vatan ve milletine olan sevgisiyle, Allah'a kulluk arasında tercih yapmasıyla ispatlanmış olur. Gerçek bir mü'min, Allah'a tapan bir kişi vatanını ve milletini sevebilir, ama aşırı derecede yurtsever ve milliyetçi olamaz. Bir Müslümanın ilk tercihi Allah'a kulluk olmalıdır ve kullukla çatışan her şeyi feda etmek zorundadır.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾

57-58: Her nefis ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.[95] İman edip sâlih amel işleyenlere, Cennette altlarından nehirler akan hususî yerler hazırlarız. Onlar orada ebedî kalırlar. Böyle amel edenlere bu ne güzel mükâfattır.[96]

Açıklamalar

95. Yani, hayat geçici bir şeydir. Dünyaya gelmiş olanlar bir gün mutlaka öleceklerdir. Ha bugün, ha yarın. kimse buraya ebediyen kalmak ve yaşamak için gelmemiştir. O halde, Müslümanlar bu dünyada

canlarını koruma pahasına daha önemli ve değerli şeyleri feda etmemelidirler. Müslümanların ilk düşüncesi, imanını nasıl koruyacağı olmalıdır ve Allah'a döndürülecektir. Döndüğünüzde imanla mı geleceksiniz, yoksa canla mı? Allah nezdinde can uğruna feda edilmiş iman mı, yoksa iman uğruna feda edilmiş can mı daha makbûldur? İşte, dünyada bunu düşünerek yaşayacak ve öleceksiniz.

96. Yani, siz iman ve iyilik uğruna dünyanın bütün nimetlerini kaybeder ve salt dünyevî açıdan başarısız ve mutsuz kalırsanız dahi, bunu telâfisi mümkündür, hem de çok iyi bir şekilde. Siz kıyamette fedakârlıklarınıza karşı büyük mükâfatlar alacaksınız.

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا
اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

59-60: Onlar ki, sabreder[97] ve yalnız Rabblerine tevekkül ederler.[98] Nice canlı hayvan vardır ki, rızkını arkasına yüklenmez. Allah onlara da, size de, rızık veriyor. O Semî'dir, Âlîmdir.[99]

Açıklamalar

97. Yani, her türlü zorluk, güçlük ve eziyetlere rağmen imanlarını koruyabilenler. İman etmenin cezasını çekenler ve yine de imanlarından dönmeyenler. İmandan dönmenin yarar ve çıkarlarını kendi gözleriyle görmelerine rağmen bunlara zerre kadar tenezzül etmeyenler. Kâfirler ile fasıkları kendi gözleri ile, bolluk içinde yaşadıklarını görmelerine rağmen servet ve ihtişamlarını gıpta etmeyenler.

98. Yani, kendi servet, mal ve mülk, aile ve kabilelerine değil, Allah'a inanan ve güvenenler. Dünyanın her türlü zevk ve çıkarlarından yüz çevirip Rabblerine güvenip ve imanlarını korumak amacıyla her güce karşı koymaya çalışan ve zamanı gelince başka bir ülkeye hicret etmeye hazır olanlar. İmanları ve iyiliklerinin boşa gitmeyeceğini düşünerek Mevlâlarına inanan ve güvenenler ve Rabblerinin, gerek bu

dünyada gerekse öbür dünyada sâlih ve iyi amel işleyen kullarını koruyacağına inananlar.

99. Yani, hicret ederken, can korkusu gibi, mal korkusu da olmamalıdır. Dünyada yer altında ve yer üstünde, denizde ve havada sayısız böcek, hayvan ve diğer yaratıklar vardır. Bunlardan hangisi kendi rızkını kendisi taşıyor veya elde edebilir? Onları geçindiren ve yaşatan kimdir? Nereye giderlerse gitsinler, hangi şartlarda olurlarsa olsunlar, onlara Allah rızık vermiyor mu? Onun için, iman sahipleri, Allah uğruna memleket ve milletlerini terkederken malları ve rızıkları için endişe etmemelidirler. Diğer yaratıklara rızkını veren Allah onlara da rızıklarını elbette verecektir.

Hemen hemen aynı şeyler, Hz. İsa (a.s.) havarîlerine şöyle demişti:

"Bir kişi, aynı anda iki efendiye hizmet edemez. Çünkü, ya birine düşmanlık ve diğerine sevgi besleyecektir ya da, biriyle sıkı fıkı olacaktır ve diğerini hiçe sayacaktır. Siz, aynı zamanda Tanrıya ve servete hizmet edemezsiniz. Onun için, ben diyorum ki, "biz ne yiyeceğiz, ne içeceğiz." diye ne canınızı düşünün, ne de "ne giyeceğiz." diye bedeninizi. Can, yiyecekten ve beden giysiden daha değerli değil midir? Gökteki kuşlara bakın. Ne ekiyor, ne biçiyor, ne de saraylarında mal ve mülk topluyorlar. Yine de, Semavî Babanız onları besliyor. Siz onlardan daha değerli değil misiniz? Sizden, düşünüp taşınıp kendi ömrünü uzatan kim vardır? Ve giysiler için neden telaşlanıyorsunuz? Ormanlardaki ağaçları görmüyor musunuz, nasıl büyüyorlar? Onlar ne çalışıyor, ne iplik yapıyor. Yine de ben size diyorum ki, Süleyman da, bütün ihtişam ve şöhretine rağmen bunlardan hiçbiri gibi giyinik değildi. Ey imanları zayıf olanlar, bugün açık arazide bulunan ve yarın ocağa atılacak ota elbise giydiren Tanrı size de neden giydirmesin? O halde, ne yiyeceğiz, ne içeceğiz ve ne giyeceğiz diye meraklanmayın. Bunları ancak başka kavimler arar. Semavi Babanız, sizin bu şeylere ihtiyacınız olduğunu pekâla biliyor. Siz ilk önce O'nun hâkimiyetini ve doğruluğunu arayın. Bütün bunları siz bulabilirsiniz. Yarın için tasalanmayın. Yarın kendisini tasalasın ve tasalayacaktır. Bugün için bugünkü yeterlidir." (Matta (Mathew), Bölüm: VI, âyetler: 24, 34).

Kur'ân-ı Kerîm ile İncil'in bu buyuruklarının yapıldığı ortam aynıdır. Hakka dâvet mücadelesi sırasında öyle bir noktaya geliniyor ki, Hakka tapan bir kişinin bu dünyanın her şeyinden mahrum olacağını

göze alarak Yüce Allah için he şeyini feda etmeye karar vermiş oluyor. Bu gibi durumlarda, geleceğin ince hesaplarını yapan ve herhangi bir adım atmadan önce canları ve mallarının güvenliğini ön planda tutanlar hiç bir şey yapamazlar. Aslında bu tür şartlar ve durumlar ancak kellelerini koltuğa alan ve her türlü tehlikeye göğüs gerenler tarafından değişebiliyor. İşte bu Allah'ın kulların fedakârlıklarından dolayıdır ki, eninde sonunda Allah'ın kelimesi yükseliyor ve buna karşı bütün kelimeler yenilgiye uğruyor.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم
مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ
ٱللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ ٱللَّهُ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ
عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم
مَّن نَّزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ
ٱللَّهُ ۚ قُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾
وَمَا هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ ٱلدَّارَ ٱلْـَٔاخِرَةَ
لَهِىَ ٱلْحَيَوَانُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾

61-64: Eğer onlara:[100] "Gökleri ve yeri yaratan kimdir? Güneş ve ayı musahhar kılan kimdir?" diye sorsan, "Allah'tır" derler. O halde nasıl döndürülüyorlar? Allah, kullarından dilediğinin rızkını genişletir. Dilediğine de kısar. Allah her şeyi bilir. Eğer onlara: "Gökten suyu indirip onunla ölümünden sonra yeri canlandıran kimdir?" diye sorsan, "Elbette Allah'tır" derler. De ki: "Hamd Allah'ındır.[101] Fakat onların çoğu bunu anlamazlar". Bu dünya hayatı, bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir.[102] Âhiret yurdu ise, şüphesiz o, gerçek hayatın tâ kendisidir. Eğer bunu bilselerdi.[103]

Açıklamalar

100. Burada muhatap gene Mekkeli kâfirlerdir.

101. Burada "Elhamdülillah" veya "hamd Allah'ındır" ifâdesi iki anlam taşımaktadır: Birincisi, bütün bu işler Allah'ınsa, hamde lâyık da O'dur, başkaları neden hemde lâyık olsun? İkincisi, bu Allah'a hamd ve senâ veya teşekkürdür; bunu siz de kabul ediyorsunuz.

102. Yani, bu dünya, çocukların dışarda oyun oynayıp evlerine dönmelerine kadar geçen süre gibi geçici ve fânidir. Burada kral olan aslında bir kral değildir, sadece kralı oynamaktadır. Devlet ve hükûmet yetkililerinin durumu da aynıdır. Zamanı gelince krallık, devlet ve hükûmet işlerini terkedip apar topar öbür dünyaya göçmek zorunda kalır. Aynı şekilde hayatın hiçbir yönü veya sahası kalıcı değildir. Kim hangi mevki veya durumda ise, geçici bir süre için öyledir. Bu birkaç günlük hayatın mutluluğu için iman ve vicdanlarını feda edip zenginlik, bolluk, şân ve şöhret kazanmaya çalışanlar sırf kendilerini aldatıyorlar. Yaptıkları da birer oyun veya saçmalıktan başka bir şey değildir. Bu oyun ve eğlencelerle 10, 20 veya 60, 70 yılını geçirip ölüm kapısından elleri boş geçenler ve âhiret âleminin kalıcı ve daimi hayatlarında bu oyun ve eğlenceleri hiçbir şeye yaramazsa, bu saçma ve anlamsız oyuna daha fazla devam etmenin ne gereği vardır?

103. Yani eğer bu insanlar, dünyadaki hayatın sadece bir imtihan süresi ve daima kalınacak olan gerçek hayatın âhiretteki hayat olduğunu bilmiş olsalardı, buradaki imtihan sürelerini boş eğlence ve oyunlarla geçirmek yerine her saniyesini ebedî hayatlarında yararlı olabilecek işler için kullanacaklardı.

فَإِذَا رَكِبُوا۟ فِى ٱلْفُلْكِ دَعَوُا۟
ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ۖ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾
لِيَكْفُرُوا۟ بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ ۚ وَلِيَتَمَتَّعُوا۟ ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا جَعَلْنَا
حَرَمًا ءَامِنًا وَيُتَخَطَّفُ ٱلنَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِٱلْبَٰطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ

اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٦٩﴾ وَالَّذِينَ
جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٠﴾

65-69: Gemiye bindikleri zaman kemal-i ihlâs ile Allah'a dua ederler. Allah onları karaya çıkarıp necât verdiğinde derhal O'na şirk koşarlar. Bizim kendilerine verdiğimiz nimete nankörlük etsinler ve dünyadan istifade etsinler.[104] Fakat yakında bilecekler. Onlar görmezler mi ki, biz emin bir harem (Mekke) kıldık ki, etrafında insanlar öldürülüp esir edilirler.[105] Onlar hâlâ batıla inanıp da Allah'ın nimetine karşı nankörlük mü ediyorlar? Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine geldiği zaman hakkı inkâr edenden daha zâlim kim vardır?[106] Cehennemde kâfirlere kâfi gelecek yer mi yok? Bizim yolumuzda mücahade edenleri doğru yolumuza hidâyet ederiz.[107] Allah, ihsan edenlerle beraberdir.

Açıklamalar

104. Açıklamalar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, el-En'am sûresi, dipnot: 29 ve 31, el-İsrâ, dipnot: 84.

105. Yani, son derece huzurlu ve emniyetli bir yer olan Mekke kentini Lât ve Hübal gibi müşriklerin tanrıları mı yapmıştır? Bir tanrı veya tanrıça 2500 yıldan beri büyük kargaşa ve çatışmalara sahne olan Arabistan'da bu kenti her türlü fitne ve fesattan koruyabilir miydi? Bu kutsal yerin hürmetini ve saygınlığını biz korumadıksa kim korudu?

106. Yani, Peygamberimiz, Allah'ın resûlü olduğunu söyleyince siz kendisini yalanladınız. Şimdi iki ihtimal vardır: Eğer peygamber, peygamberlik iddiasında bulunurken Alah'ın adını yalan (hâşâ) olarak anmışsa ondan daha büyük bir zâlim yoktur. Ya da, siz doğru ve gerçek bir peygamberi yalanlamışsanız, sizden daha büyük bir zâlim yoktur.

107. "Mücahade" kelimesinin açıklaması mevcût sûrenin 8. dipnotunda yapılmıştır. Oradaki ifâde şuydu: "kim mücahade ve mücadele ediyorsa kendi yararına ediyor". Burada kendilerine güvence veriliyor

ki, Allah yolunda her şeylerini feda edenleri Allah' yalnız bırakmıyor; aksine onlara devamlı yardım ediyor ve kendisine yaklaşmanın yollarını açıyor. Her adımda yüce Allah'ın nasıl memnun edileceğini anlatıyor. Her adımda kendilerine ışık veriyor ve yol gösteriyor; doğru yolun hangisi, yanlış yolun hangisi olduğunu bildiriyor. Bu insanlarda ne kadar iyiniyet ve hakkı arama isteği oluyorsa, Yüce Allah onlara o kadar yardım ediyor ve hidâyet veriyor.

ER-RÛM SÛRESİ

Adı: İlk âyette geçen "Ğûlibati'r Rûm" (Rumlâr mağlûb oldu) sözlerinden alınmıştır.

İniş Tarihi: Sûrenin ta başında bahsedilen tarihi olayla, bunun iniş tarihi kesinlikle belirlenmiştir. Âyette şöyle denilmiştir: "Rumlâr mağlûp oldu. Size yakın bir yerde." O sıralarda Arabistan'a komşu olan, Rûm (Bizans ve Romalı İmparatorlukları) hâkimiyetindeki ülkeler, Ürdün, Suriye ve Filistin'di ve bu ülkeler 625'de Rûmlar (Bizanslar ve Romalılar)ın elinden Perslilerin eline geçti. Bu bakımdan, er-Rûm sûresinin aynı yıl indiğini kesinlikle söylemek mümkündür. Aynı yıl Habeşistan'a hicret de gerçekleşmişti.

Tarihi Ortam: Sûrenin ilk âyetlerinde yer alan kehânet, Kur'ân-ı Kerîm'in, İlâhi kelâm ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Allah'ın Resûlü olduğunun en büyük işaretlerinden biridir. Biz önce ilgili âyetlere bir göz atalım ve daha sonra, tarihî kayıtlarda bunun ispatını görelim:

Hz. Muhammed (s.a.v.)in, peygamberlik mevkiine yükselmesinden 8 yıl önce Bizans ile Pers İmparatorluğu arasındaki rekabet ve düşmanlıkta yeni bir sayfa açılıyordu. Bizans İmparatoru Maurice'e imparatorluk tahtını ele geçirdi. Bu kişi önce İmparator Maurice'in gözünün önünde beş oğlunu öldürdü, sonra da imparatorun başını uçurdu. İmparator ile çocukların kesik başları halka teşhir edildi. Tahtı gaspeden Phocas daha sonra imparatorun karısı ve üç kızını da kılıçtan geçirdi. Bu olaylar Pers İmparatoru Hüsrev Perviz'in saldırmasına yol açtı. İmparator Maurice, Perviz'in dostuydu ve Perviz aslında bizans imparatorunun yardımıyla İran tahtını ele geçirmişti. Perviz bu sebeple âsi Phocas'tan öç alacağını ilân etti. Nitekim, M.S. 603'te Bizans imparatorluğuna karşı saldırıya geçti. Hüsrev Perviz'in ordusu, Bizanslıları

üst üste yenilgiye uğratıp Anadolu'da Urfa'ya ve Antakya'ya kadar ve Suriye'de Haleb'e kadar ilerledi. Bizans ileri gelenleri, Phocas'ın, imparatorluğu korumayacağını anlayınca Afrika valisinden yardım talep etti. Afrika valisi, oğlu Heraclius'ü büyük bir donanma ile Constantinople'e gönderdi. Heraclius gelince Phocas tahttan indirildi ve yerine Heraclius imparator ilân edildi. Heraclius tahta geçer geçmez, Phocas, Maurice'in akibetine uğradı. Bu tarihî olay 610 yılında cereyan etti ve aynı yıl Hz. Muhammed, (s.a.v.) peygamberlik payesine yükseldi.

Pers İmparatoru Hüsrev Perviz'in başlattığı sefer, Phocas'ın ölümünden sonra gerekçesini yitirmişti. Perviz gerçekten manevi babası Maurice ve evlâtlarının kâtili Phocaz'tan intikam almayı düşünmüş olsaydı, onun tahttan azli ve katlinden sonra Bizanslıların ülkesini ele geçirmesi için ortada herhangi bir sebep yoktu ve artık yeni İmparator Heraclius ile mütareke ve barış yapmalıydı. Fakat, onun amacı başkaydı ve bu sebeple savaşı sürdürüp yeni yeni bölgeler fethetmeye ve topraklarına topraklar katmaya devam etti. İmparator Perviz şimdi de savaşına dinî renk vermeye çalıştı ve bunun, Hıristiyanlık ile Mecusîlik arasında bir mücadele olduğunu iddia etti. Perviz'in bu taktiği, askeri gücünün birden bire artmasına sebep oldu. Hıristiyan Kilisesinin, dinsiz ilân ederek Hıristiyan topluluğundan çıkardığı çeşitli Hıristiyan mezheplerine bağlı olanlar, meselâ, Nestûrî ve Yakubîler, bağlılıklarını Mecûsilere bildirdiler. Ayrıca, Yahudilerin sayısı 26 bine yükseldi. Anlaşılan, Heraclius için işler iyi gitmiyordu. İlk önce Antakya'nın düştüğü haberini aldı. Sonra, Şam, Iran ordusunun eline geçti. (613 M.S.) Aradan uzun bir süre geçmeden İranlılar, Kudüs'ü zaptettiler ve Hıristiyan dünyasına büyük bir darbe indirdiler. Kudüs'te taş üstüne taş bırakılmadı. 90 bin Hıristiyan katledildi, mukaddes yerler yerle bir edildi. En mukaddes mezar (Holy Sepulcher) tahrip edildi. Hıristiyanların inançlarına göre, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ve öldüğü kutsal Haç sökülüp Medâyin'e (İran'a) götürüldü. Şehrin belli başlı bütün kilise ve ibadet yerleri tahrip edildi. İmparator Perviz, Kudüs'ü ele geçirdikten sonra Heraclius'a gönderildiği hakaret dolu mektupta zafer sarhoşluğunun örneğini şöyle veriyordu:

"Bütün tanrılardan büyük olan tanrı ve bütün yeryüzünün hâkimi olan Hüsrev'den alçak ve câhil Heraclius'a... Sen diyorsun ki, ben Rabbime güvenirim. O halde, senin Rabbin neden Kudüs'ü elimden kurtarmadı?"

Kudüs'ün fethinden sonra İran ordusu bir yıl içinde Urdün Filistin ve Sina yarımadasının tamamını zaptederek Mısır sınırlarına dayandı. Tam bu sırada, Mekke'de, tarihi önemi bundan çok daha büyük ve kapsamlı olan Hak ile Bâtıl arasındaki görülmemiş mücadele başlamıştı. Tevhid'in fedaileri, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın önderliğinde, müşrikler ise Kureyşli kabile reislerinin komutasında birbiriyle kapışıyorlardı. Bu amansız mücadelede Müslümanlar görünürde hafif kalıyorlardı ve bunların önemli bir bölümü, M.S. 615'te yurtlarını terkedip Bizanslıların müttefiki olan Hıristiyan Habeş İmparatorunun memleketine göç ediyorlardı. O sıralarda herkesin dilinde İranlı Mecûsilerin akıl almaz zafer ve başarılarıydı. Mekkeli müşrikler de bu durumdan pek memnun görülüyor ve şöyle diyorlardı: "Gördünüz mü? İran'da bu ateşe tapanlar hıristiyanlara nasıl ders verdiler? Vahy ile Peygamberliğe inanan hıristiyanların ne hâle geldiğini gördünüz mü? Biz Arap putpesetleri de dininize aynı şekilde darbe indireceğiz."

İşte bu şartlarda Rûm sûresinin söz konusu âyetleri indi ve bu âyetlerde Rûm (Bizanslıların)ların mağlup olduğu, ama birkaç yıl sonra tekrar galip gelecekleri müjdelenerek şöyle ilâve edildi: "Bundan evvel ve bundan sonra emir Allah'ındır. O gün müminler ferahlayacaklar. Allah, nusretiyle dilediğine yardım eder." (Âyet: 4-5). Bu âyetlerde bir değil, iki müjde veya kehânet vardır: Birincisi, Rûmlar (Bizanslılar) tekrar galip gelecekler. İkincisi, Müslümanlar da büyük bir zafer kazanacaklar. Bu her iki kehânetin gerçekleşmesi için görünürde herhangi bir işaret yoktur. Bir yandan, Mekke'de sürekli baskı altında tutulan ve tehdit altında bulunan bir avuç Müslüman vardı ki, zafer kazanmalarının hiçbir imkân ve ihtimâli görülmüyordu. Nitekim, zafer kazanmaları için 8 yıllık bir zamanın geçmesi gerekti. Öte yandan, Bizanslılar vardı ki, üst üste yenilgiye uğruyorlardı ve kurtulma umutları hiç görülmüyordu. Nitekim, M.S. 619'a kadar Mısır'ın tamamı İranlıların eline geçti. Yalnız bu değil, İran Kuvvetleri Libya'da Trablusgarb'ın kapısına dayanmışlardı. Anadolu'da da İranlıların ilerleyişi devam ediyordu ve Bizans kuvvetleri yenile yenile Boğaz'a kadar çekilmişlerdi. M.S. 617'de Mecûsiler İstanbul'un Kadıköy semtine kadar ulaşmışlardı. Yani, Bizanslıların yok olması bir an meselesiydi. Umutsuzluğa kapılan imparator Heraclius, Hüsrev Perviz'e özel elçisini gönderdi ve barış önerisinde bulundu. Heraclius, ne pahasına olursa olsun İranlılarla sulh yapmaya hazırdı. Ama, mağrur Pers İmparatoru

Perviz bu sulh teklifini şu sözlerle geri çevirdi: "Artık Heraclius zincire vurularak önüme getirilinceye ve diz çökerek çarmıha gerilen Tanrısından vazgeçip Ateş tanrısından itaatın umutsuz kalmıştı ki, İstanbul'u terkedip Tunus'un Kartaca kentine kaçmaya karar verdi. Kısacası, İngiliz tarihçisi, Gibbon'un dediği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in söz konusu kehânetine rağmen 7-8 yıl durum öylesine cesaret kırıcıydı ki, Bizanslıların, İranlılara karşı zafer kazanmaları şöyle dursun, ayakta kalmaları ve var olmaları bile şüpheliydi.[2]

Kur'ân-ı Kerîm'in yukarıdaki âyetleri indiği zaman Mekkeli kâfirler Müslümanları iyice alaya aldılar. Hatta, Ubeyy bin Halef, Hz. Ebu Bekr ile bahse bile girdi. Bahse göre, eğer Bizanslılar üç yıl içinde İranlılara galip gelecek olursa, Ubeyy bin Halef, Hz. Ebu Bekr'e 10 deve verecekti, yoksa, Hz. Ebu Bekr 10 deve verecekti. Hz. Peyamber (s.a.v.) bu bahisten haberdar olunca, Kur'ân-ı Kerîm'de "fî bid'i sınîn" kelimelerin kullanıldığını ve Arapça'da "bid'i" kelimesinin "10'dan az" anlamına geldiğini, dolayısıyla, bahsin 10 yıldan az şartıyla yapılması gerektiğini Hz. Ebu Bekr'e tavsiye etti. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr, Ubeyy ile tekrar görüştü ve yeni bir bahse tutuştular. Varılan anlaşmaya göre 10 yıl içinde hangi taraf yenilirse, karşı tarafa 100 deve vermesi kararlaştırıldı.

M.S. 622'de, Hz. Peygamber (s.a.v.), birkaç fedakâr arkadaşıyla birlikte Mekke'den Medine'ye hicret ederken, İmparator Heraclius ta İstanbul'dan Karadeniz yoluyla Trabzon'a hareket etti ve oradan İranlıları arkadan vurmayı planladı. Bu büyük taarruz için Kilise'den yardım istedi. İmparatorun isteği üzerine Başpiskopos Seryius, Hıristiyanlığın Mecûsiliğin egemenliğinden kurtarılması için kiliselerde toplanan büyük ziynet eşyaları ve paraları kendisine fazli borç olarak verdi. Heraclius, karşı taarruzunu M.S. 623'te Ermenistanda başlattı ve müteâkip sene (624) Âzerbeycan'a giderek Zerdüşt'ün doğum yeri olan Urumiye'yi yağmaladı ve İranlıların en büyük ateşyerini tahrip etti. Allah'ın kudretine bakın, aynı yıl, Müslümanlar Bedir savaşında Mekkeli müşrikleri ilk kez büyük bir bozguna uğrattılar. Böylece, Rûm sûresinde verilen iki müjde veya kehânet 10 yıllık süre içinde gerçekleşmiş oldu.

2. Gibbon, "Decline and Fall of the Roman Empire", c. II, s. 788, Modern Library, New York.

Bundan sonra başarı ve zafer pusulası devamlı olarak Bizanslıların tarafına döndü. İki ordu Nainevh'da (627) karşı karşıya geldi. Bu savaşta Bizanslılar kesin bir zafer kazanıp İranlıların askeri gücünün belini kırdılar ve İranlıları kovalıyarak, İran hükümdârlarının dinlenme yeri olan Destgerd'e (Deskeretü'l-melik) girip büyük katliâm ve yağma yaptılar. Nihayet, pers impatorluğunun merkezi olan Teysefûn (Ctesiphon)'un kapısına dayandılar. M.S. 628'de bizzat İran imparatorluk hanedânında huzursuzluk ve ayaklanma oldu. Hüsrev Perviz zindana atıldı. Gözlerinin önünde 18 çocuğu öldürüldü. Kendisi de bütün bu acılara dayanamaarak zindanda öldü. Aynı yıl Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Mekkeli müşrikler arasında Hudeybiye Anlaşması imzalandı ki, Kur'ân-ı Kerîm bunu "büyük zafer" olarak nitelendirmiştir. Aynı yıl, Hüsrev Perviz'in oğlu II. Kubâd fethedilen bütün Bizans topraklarını ve Kudüs'ten getirilen Kutsal Haç'ı Heraclius'a geri vererek barış anlaşması yaptı. M.S. 629'da Heraclius geri aldığı Kutsal Haç'ı yerine yerleştirme üzere şahsen Kudüs'e gitti ve aynı yıl Hz. Peygamber ve yanındakiler Hicret'ten sonra ilk umreyi eda etmek üzere Mekke'ye gittiler.

Zaten bundan sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in bu müjdelerinin doğru olduğuna hiç şüphe kalmadı. Müşriklerin birçoğu bunun üzerine İslâmiyeti kabul ettiler. Übeyy bin Halef'in vârisleri, bahsi kaybettikleri için Hz. Ebu Bekr'e 100 adet deve vermek zorunda kaldılar. Hz. Ebu Bekr bu develeri alarak Hz. Peygamber'in yanına gitti. Hz. Peygamber dedi ki, "bunlar sadaka verilsin. Çünkü bahse girildiği zaman kumar ve benzeri şeylerin yasaklandığına dair şer'î emir gelmemişti. Ama, bu emir şimdi var olduğu için bu develer sadaka verilmelidir". Yani Arap müşriklerden bahisten kazanılan malların alınmasına izin verilmelidir". Yani, Arap müşriklerden bahiste kazanılan malların alınmasına izin verilmiş, ancak kendi kullanmayıp başkalarına sadaka verilmesi emredilmişti.

İçeriği ve konusu: Sûre bir kehânetle başlamış ve denilmiştir ki, Rûmlar (Bizanslılar) gerçi bugün mağlûp olmuşlardır ve bütün dünya, onlar hâkimiyetinin sona ereceğini sanıyordu, fakat aradan birkaç yıl geçince her şey değişiverdi ve mağlup olan galip oluverdi.

Girişteki bu sözlerden anlaşılıyor ki, insan yüzeysel görüşü yüzünden ancak gözlerinin önünde olanları görebiliyor ve arkalarında

neler olduğunu veya ilerde neler olacağını anlayamıyor. Bu yüzeysel görüş, dünyadaki ufak tefek konularda pek çok hata ve yanlışlıklara yol açtığı ve yalnızca, "yarın neler olacak?" gibi basit bir soruya cevap veremediği için bir insan yanlış tahminlerde bulunduğuna göre bütün bir hayat boyunca sadece yüzeysel görüşe veya dış görünüme güvenmek ve buna dayanarak hayatın bütün sermayesini feda etmek elbette ki, büyük bir yanılgıdır.

Böylece, konuşmanın, konusu Bizanslılar ile İranlıların hikâyesinden âhirete kaymış, müteakip üç rükû'da âhiretin hem mümkün, hem makûl (mantıklı), hem zarûri olduğu ifade edilmiş, ayrıca, insanî hayat nizamının doğru çizgilerde bulunmasını sağlamak amacıyla bir kişinin âhirete inanma ve mevcut hayatın programını belirlemenin gerekli olduğu, aksi takdirde, dış görünüme aldanıp yanlış davranışlarda bulunma ihtimâlinin var olduğu önemle belirtilmiştir.

Bu hususta âhiretin gerekliliği lehinde kâinattan verilen örnekler, tevhid lehine verilen delillerin aynısıdırlar. Bu sebeple, dördüncü rükûnun başından konuşmanın yönü, tevhidin ispatı ve şirkin iptâlına dönmüştür. Burada denilmiştir ki, insan için en tabiî inancı tek Allah'a kulluktur. Şirk hem evrendeki doğa, hem insanın tabiatına aykırıdır. Bundan dolayıdır ki, nerelerde ve ne zaman insanlar doğru yoldan sapmışsa oralarda fesat çıkmıştır. Bu noktada o dönemin iki büyük devleti arasındaki kavga ve çekişme sebebiyle çıkan fesada yine işaret edilmiş; bu fesadın da şirkin sonucu olduğu ve tarihte geçmiş milletlerin çıkardıkları fesadın da bu şirkten kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Konuşmanın son bölümünde insanlara örneklerle şöyle denmiştir: Nasıl ki, ölü toprak, Allah'ın gönderdiği yağmurla birden bire canlanıveriyor ve hayat ile baharın hazinelerini bize sunmaya başlıyor, Yüce Allah'ın indirdiği vahy ile peygamberlik te doğru yoldan sapmış olan insanlar için bir rahmet oluyor ve onlara gelişme ve refah kapılarını açıyor. Eğer insanlar bu nimetlerden yararlanırlarsa, Arabistan'ın verimsiz ve çorak toprağı da Allah'ın rahmetiyle yemyeşil olacaktır ve bundan yararlanacaklardır. Bundan yararlanmayanlar sadece kendilerine zarar verecekler. daha sonra pişmanlık fayda etmeyecek ve telâfisi mümkün olmayacaktır.

ER-RÛM SÛRESİ

(Mekke'de Nâzil olmuştur, 60 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla

1-3: Elif, lâm, mîm. Rûmlar mağlup oldu. Size yakın bir yerde. Halbuki, onlar, mağlûbiyetten sonra muhakkak galib geleceklerdir[1].

Açıklamalar

1. Hz. İbn Abbas ve diğer sahabeler ile tabiîlerin ifadelerine göre Bizanslılar ile İranlılar arasındaki bu savaşta Müslümanlar, Bizanslıları, Mekkeli kâfirleri de iranlıları tutuyorlardı. Bunun bazı sebepleri vardı: Birincisi, İranlılar bu savaşı nerdeyse Mecusîlik ile Hıristiyanlık arasındaki savaş havasına sokmuşlardı ve yeni topraklar kazanmaktan çok, Mecûsiliği yayma amacına yönelmişlerdi. Kudüs'ün fethinden sonra Hüsrev Perviz'in, Bizans imparatoruna yazdığı mektupta zaferini, Mecûsiliğin haklılığına yoruyordu. İlkeler itibarıyla Mecûsilerin dini, Mekkeli müşriklerin din ve inançlarına eşitti. Zira, Mecûsiler de tevhidi inkâr ediyor, iki tanrıyı kabul ediyor ve ateşe tapıyorlardı. Bu bakım-

dan müşrikler onlardan yanaydı. Buna karşılık Hıristiyanlar her ne kadar şirke dalmışlarsa da, Tevhid'in, dinlerinin tememli olduğunu biliyor, âhirete inanıyor ve vahy ile peygamberliğin, hidâyet kaynakları olduğunu anlıyorlardı. Bu bakımdan, dinleri özde Müslümanların dinine yakında ve Müslümanlar da onlara sempati duyuyorlardı ve onlara müşriklerin galebesinden hoşnutsuzdular. İkincisi, bir nebînin gelişinden önce geçmişteki nebiye inananlar ilke olarak Müslümanlar sınıfına giriyorlar ve yeni nebinin mesajı onlara yetişinceye ve kadar Müslüman sayılıyorlar (Bkz. Kâsas sûresi, dipnot: 73). O zamana kadar Hz. Muhammed (s.a.v.)in bi'setinden sonra 5-6 yıl geçmişti ve mesajı yurtdışına çıkmamıştı. Bu sebeple, Müslümanlar, Hıristiyanları kâfir saymıyorlardı. Ama, onlara göre Yahudiler kâfirdi; zira onlar Hz. İsa'nın peygamberliğini inkâr etmişlerdi. Üçüncüsü, Kasas sûresi, âyet: 52-55, ve el-Maide sûresi, âyet: 82-85'de ifâde edildiği gibi, ilk başlarda Hıristiyanlar Müslümanlara sempatik davranmışlardı; hatta bunların bazısı Hak dâvetini kabul ediyorlardı. Ayrıca, Habeşistan'a hicret sırasında Habeş Kralı Müslümanlara kapılarını açması, Mekkeli kâfirlerin Müslümanları Habeşistan'dan kovması gerektiği yolundaki isteklerini reddetmesi ve İslâm'a hayli ilgi göstermesi de, Müslümanların, hıristiyanları, Mecûsilere karşı tutmasına yol açmıştı.

فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ
وَمِن بَعْدُ ۚ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۝٤ بِنَصْرِ
اللَّهِ ۚ يَنصُرُ مَن يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝٥
وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ ۝٦

4-6 : Birkaç (3-9) yıl içinde. Bundan evvel ve bundan sonra emir Allah'ındır.[2] O gün, müminler ferahlanacaklar.[3] Allah, nusretiyle dilediğine yardım eder. O, Azîzdir, Rahîmdir. Allah, bunu va'detti. Allah, va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Açıklamalar

2. Yani, önce İranlılar galip geldiyse, onlara karşı Yüce Alah'ın haşa yenilgiye uğradığından değildi ve daha sonra Bizanslılar galip gelecekse bu demek değildir ki, Yüce Allah kaybettiği savaşı veya toprakları geri alacaktır. Galibiyet ve üstünlük her zaman Allah'a aittir. Daha önce savaşı kazananlar ancak Allah'ın yardımıyla kazandılar, daha sonra zafer kazanacak olanlar da O'nun emri ve yardımıyla kazanacaklar. Allah'ın saltanatında kimse kendi bileğine güvenerek üstünlük elde edemez. Allah kimi yükseltiyorsa, o yükseliyor ve kimi düşürüyorsa o düşüyor.

3. Hz. İbn Abbas, Ebu Said Hudri, Sufyân Sevrî ve Suddi (r.a.)nin ifâdelerine göre Bizanslıların İranlılara ve Müslümanlar çifte mutluluk yaşadılar. İran ve Bizans tarihinde de benzeri kayıtlara rastlanmaktadır. M.S. 624'de Bedir savaşı meydana geldi ve aynı yıl imparator Heraclius, Zerdüşt'ün doğduğu yeri yağma etti ve İran'ın en büyük mâbedi ile ateş yerini yerle bir etti.

يَعْلَمُونَ ظَٰهِرًا مِّنَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَهُمْ عَنِ
ٱلْءَاخِرَةِ هُمْ غَٰفِلُونَ ۝٧ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِم ۗ مَّا
خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ
وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكَٰفِرُونَ ۝

7-8: Onlar, dünya hayatının sadece zahirini bilirler. Ve âhiretten gafildirler.[4] Onlar, kendilerine tefekkür etmediler[5] mi? Ki, Allah gökleri ve yeri ve ikisinin arasında bulunan şeyleri ancak hakkı yerleştirmek için ve muayyen bir müddetle yarattır.[6] Bununla beraber, gerçekten insanların çoğu Rabblerine kavuşmayı inkâr ederler.[7]

Açıklamalar

4. Yani, âhiretin meydana gelebileceğini kanıtlayan sayısız deliller var ve bunlara göz yumulması mümkün değildir, ama bu insanlar kendi cahilliklerinden dolayı bu işaretleri göremiyorlar. Başka bir deyişle

dünyevi hayatın dış görünümüne aldanıp gerisini araştırmayanlar, olup bitenlerden habersiz iseler, kabahat kendilerinindir. Çünkü, Allah tarafından kendilerine bilgi verilmesi konusunda herhangi bir ihmalde bulunulmamıştır.

5. Bu, kendi başına ahiretin kalıcı bir delilidir. Bu demek oluyor ki, etraflarına bakmadan önce kendi vücutlarına bir göz atsalar, kendilerinde, bugünkü hayattan sonra ikinci bir hayatın gerekli olduğunu kanıtlayan bazı deliller bulabilirler. İnsanı, yeryüzündeki diğer yaratıklardan üstün kılan üç belirgin özelliği şunlardır:

1) Dünyada ve çevredeki sayısız nesneler insanlara tâbi kılınmış ve bunlara geniş kapsamlı tasarruf hakkı verilmiştir.

2) İnsan, kendi hayat yolunu seçmek konusunda serbest bırakılmıştır. İsterse iman, küfür, itaat, günah, iyilik veya kötülük yollarından birini seçebilir; isterse Hak ile Batıl, doğru ile yanlışı benimseyebilir. İstediği her yolda yürüme izni verilmiştir ve bu yolda yürürken Allah'ın verdiği imkânlardan yararlanabilir. Bu, hem Allah'a ittat, hem itaatsızlık yolu olabilir; seçim hakkı kendisine aittir.

3) İnsanda doğuşundan beri ahlâk anlayışı yaratılmıştır. Bu ahlâk anlayışı sayesinde ihtiyarî ve gayri ihtiyarî fiileri arasında seçim yapabilir. Kendi benimsediği hareket ve amellerin kötü veya iyi olduğuna kendi hüküm verebilir ve kendi akıl sezisine göre iyi amelin ödüle, kötü amelin ise cezaya lâyık olduğuna kadar verebilir.

İnsanın vücudu ve kişiliğinde bulunan bu üç özellik, dünyada yaptıklarının hepsinin muhasebesinin birgün mutlaka yapılacağını göstermektedir. Muhasebe yapılırken, dünyada tasarrufuna verilen nesneleri ve bizzat tasarruf hakkını nasıl kullandığı sorulacaktır. Dünyadaki seçim serbestliğini doğru mu, yanlış mı kullandığı sorulacaktır. ihtiyarî hareketleri değerlendirip iyi ameller için ödül, kötü amelleri için ceza verilecektir. Bu muhasebe elbette ki, bir insanın bu dünyadaki hayatının sona ermesi ve amel defterinin kapanmasından sonra yapılacaktır. Ayrıca, bunun zamanı, bir fert veya bir millet değil, bütün insanlığın amel defterinin kapanmasına denk gelmelidir. Zira, bir fert veya bir milletin yok olmasından sonra da, kendi amelleri yüzünden dünyada bıraktığı etkiler hemen ortadan kalkmaz. Bıraktığı iyi veya kötü etkileri de onun hesap hanesine yazılmalıdır. Bu etkiler tam olarak ortaya çık-

madığı sürece âdil bir şekilde muhasebe yapmak ve insanlara ödül veya ceza vermek mümkün olabilir mi? Sonuç olarak, insanın kendi vücudu ve kişiliği ve dünyadaki mevkii kendiliğinden, dünyadaki mevcut hayattan sonra, adalet kurallarının tam olarak yerine getirileceği, insanların yaptıklarının tarafsız olarak değerlendirilebileceği ve herkese yaptıklarına göre ödül veya cezanın verileceği başka bir hayatın var olmasını gerektiriyor.

6. Bu cümlede âhiretle ilgili iki delil daha sunulmuştur. Burada denilmiştir ki, bir insan kendi vücudunun dışında ve çevresindeki kâinat nizamına bakarsa, iki gerçeği kesin bir biçimde görebilecektir.

Birincisi, bu kâinat hak üzerine kurulmuştur; belli bir sebebi ve gayesi vardır. Bu, bir çocuğun oyunacağı değildir ki, kumdan derme çatma bir ev yapılmıştır ve iyi de olsa, kötü de olsa, bir şey ifâde etmez. Tam tersine, bu ciddi bir düzendir. Bunun her zerresi, son derece hikmetli bir şekilde yaratıldığı ve işletildiğini göstermektedir. Her nesnesinin, bazı kaide ve kurallara bağlı olduğu ve her şeyinin, belli bir amaç taşıdığını göstermektedir. İnsanoğlu, dünyanın her nesnesinde var olan yasa ve kuralları öğrenip ve yaratılış sebeplerini keşfedip bugünkü noktaya gelebilmiştir. Yoksa, insanoğlu, düzensiz, kuralsız ve amaçsız bir oyuncağın içine bir kukla gibi yerleştirilmiş olsaydı, bilim, teknik, medeniyet ve kültürden bahsetmek mümkün olamazdı. Şimdi, kâinatı böylesine mükemmel bir sistem, hikmet ve amaçla yaratmış olan Yaradan sizin gibi akıllı bir mahlûku, üstün bedensel ve ruhsal güçlerle, ahlâk anlayışı yetkiler, tasarruf ve seçim haklarıyla sayısız imkân ve nesnelerle donatıp amaçsızca mı yaratmıştır? Siz zannediyor musunuz ki, dünyada her türlü iyilik ve kötülük yapmak ve yıkıcılık, doğruluk ve ahlâksızlık, günâh ve sevâp, zulüm ve adalet gibi faaliyetlerde bulunup toprak olacaksınız ve iyi veya kötü amellerinizin hiçbir sonucu ortaya çıkmayacaktır? Siz zannediyor musunuz ki, her amelinizle ve kendiniz gibi binlerce insanın hayatı ve dünyada birçok eşyaya ve nesnelere iyi veya kötü etkiler bırakacaksınız ve ölümünüzden sonra bütün bu amel defteriniz çöpe atılacaktır?

İkincisi, bu kâinatın düzenine göz attığımızda hiçbir şeyin kalıcı veya daimi olmadığını görüyoruz. Her şiyin bir miyadı veya ömrü vardır; bunun tamamlanmasıyla da ölüyor veya ortadan kayboluyor. Genelde bu durum kâinat için de geçerlidir. Buradaki bütün güçler ve

nesneler belli bir süreye kadar ayakta kalacak ve işleyeceklerdir, daha sonra kaybolacaklar ve bu düzen de sona erecektir. Eski çağlarda, bilgi ve teknolojinin azlığı nedeniyle, bu dünyanın daimî ve ebedî olduğunu iddia eden filozof ve bilim adamlarının görüşleri geçerlilik kazanabiliyordu. Fakat çağımızın bilim ve teknolojisi sayesinde uzun bir zamandan beri dinsizler ile Allah'a tapanlar arasında süregelen tartışma sona ermiştir ve bu dünyanın yaratılışı, işleyişi ve bir gün biteceğiyle ilgili deliller, Allah'a tapanların lehine geçmiştir. Artık ateist ve dinsizlerin, akıl ve mantıktan bolca bahsedip bu dünyanın her zamandan beri var olduğunu ve var olacağına dair iddia etmeleri için hiçbir imkân kalmamıştır. Eski materyalist veya maddeci düşüncenin temeli, maddenin hiçbir zaman yok olamayacağı, sadece şeklinin değişeceği ve hangi değişikliğe uğrarsa uğrasın, özünden veya miktarından hiçbir şey kaybedemeyeceği tezi üzerinde kurulmuştu. Bundan dolayı da, bu maddeler âleminin hiçbir başlangıcı veya sonu olmadığı savunuluyordu. Ne var ki, atom enerjisinin keşfinden sonra bu düşünce alt-üst olmuştur. Artık bu husus açık bir şekilde ispatlanmıştır ki, güç maddeye, madde de güce dönüşebilir; öyle ki, hiçbir şekli veya eseri bile kalmaz. Artık Termo-Dinamik ikinci Kanuna göre, içinde bulunduğumuz maddeler âleminin ne ezelden var olduğu ne ebediyyen devam edeceği ispatlanmıştır. Bunun mutlaka bir başlangıcı olduğu gibi, sonu da vardır. Kısacası, fen veya bilime dayanarak kıyâmeti inkâr etmek artık mümkün değildir. Ve fen ile bilim bile yaya kaldıktan sonra felsefe nasıl ayağa kalkıp kıyâmeti inkâr edebilir?

7. Yani, öldükten sonra Rabblerinin önüne çıkma ihtimâlini inkâr ederler.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى
ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ
كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَءَاثَارُوا۟ ٱلْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ
مِمَّا عَمَّرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ

لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۝٩ ثُمَّ
كَانَ عَٰقِبَةَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ ٱلسُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ
وَكَانُوا۟ بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ۝١٠ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ
إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝١١

9-11: Onlar, yeryüzünde seyahat edip kendilerinden evvelkilerin akibetinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?[8] Evvelkiler kuvvet yönünden kendilerinden daha şiddetli idiler. Toprağı ekip aktarmakta,[9] onların imarından daha çok imar etmişlerdi.[10] peygamberleri de kendilerine açık mûcizelerle gelmişlerdi.[11] Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler.[12] Sonra, fenalık yapanların akibeti, Allah'ın âyetlerini tekzib ve onlarla istihza etmeleri yüzünden Cehennem oldu. Allah, ilkin mahlûkatı yaratır sonra onları diriltir.[13] Nihayet hepiniz O'na döndürüleceksiniz.

Açıklamalar

8. Bu, ahiret lehine tarihten verilen bir delildir. Burada denilmek isteniyor ki, bu dünyada âhireti birkaç kişi inkâr etmemiştir. İnsan tarihinde bu hastalığa sayısız kişinin yakalandığı görülmektedir. Hatta, bazan bir topluluk veya milletin tamamı ya âhireti açıkça inkâr etmiş, ya bu fikre göz yummuş, ya da, ölümden sonraki hayatla ilgili öylesine yanlış ve saçma inançlar icât etmişlerdir ki, âhiret akidesi anlamsız hale gelmiştir. Tarihteki deneyimler müteaddit defa göstermiştir ki, hangi şekilde olursa olsun, âhiretin inkârı, insanların ahlâkının bozulması, onların birer azgın boğa olması, her tarafa zulüm ve fesad ve fısk ile fucûrun yayılması ve nihayet milletlerin felâkete uğramalarına yol açmıştır. Tarihte insanların üst üste geçirdiği binlerce yıllık bu tecrübeler, ahiretin inkarının, insanı felâkete sürükleyen bir gerçek olduğunu ispatlamıyor mu? İnsanoğlu yer çekimi kanunun, ancak eşyanın deneyim ve gözlemleri sonucu yere düştüğünü gördükten sonra kabul etmiştir. Âhiretin inkârı da, her zaman insanların ve milletlerin ahlâkının bozulmasına yol açtığı kesinlik kazandıktan sonra, bu husus, âhiretin bir gerçek olduğu ve buna göz yumularak dünyada yaşamanın yanlış olduğu dersini vermek için yeterli değil midir?

9. Aslında "asarü'l-arda" sözleri kullanılmıştır ki, bu hem tarlarının sürülmesi, hem toprağın kazılıp dipten su, kanal ve madenlerle diğer yeraltı zenginliklerinin çıkarılması anlamını taşır.

10. Burada sadece maddi gelişme ve refâhın, bir milletin dürüst ve sâlih oluşunun göstergesi olduğunu ileri sürenlere uygun bir cevap verilmiştir. Onlara göre, dünyada kaynakları böylesine geniş çapta kullanmış, dünyada akıllara durgunluk veren eserler yaratmış ve muazzam bir medeniyet ve kültür meydana getirmiş olan milletlerin Cehennemde yanmalarına Yüce Alah nasıl izin verebilir? Kur'ân-ı Kerîm bu mantığa şu karşılığı veriyor: Bu tür "muazzam ve görkemli işleri" geçmişteki birçok millet başarmıştır ve çok daha geniş çapta ve yüksek düzeyde başarmıştır; ama, bu milletlerin kendi medeniyet ve kültürleriyle beraber yerin dibine battığı ve her şeyleri ile tarihe karıştıklarını gözlerinizle görmemiş misiniz? Burada Hak akidesi ve sâlih ahlâkı olmayan ve sadece maddiyâta dayanan eserleri böyle bir akibete uğratan Allah'ın kanunu, öbür danyada da bunları Cehenneme gönderemez mi?

11. Yani, bu peygamberler, kendilerinin Allah'ın gerçek resûlleri olduğunu kanıtlayan inkâr edilmez bazı işaretler ve mûcizeler işaretler getirdiler. Bu bağlamda peygamberlerin gelişinden söz edilmesinin anlamı şudur: Bir yandan, insanın kendi vücudunda, onun dışında ve çevresinde kâinatta ve insan tarihindeki tecrübelerde âhiretin delilleri vardı. Diğer yandan, dünyaya üst üste öyle peygamberler geldiler ki, yanlarında, onların gerçek nebiler olduğunu kanıtlayan deliller vardı ve onlar âhiretin gerçekleşeceği konusunda insanları uyarmaya çalıştılar.

12. Yani bundan sonra bu milletlere gelen felâket aslında Allah'ın değil, kendi kendine yaptıkları zulümdü. Ne kendisi anlayan, ne de başkalarının nasihat ve telkinleri üzerine anlamaya çalışan bir kişiye veya topluluğa felâket ve azap geliyorsa, kendi kötü sonu için kendisi sorumludur. Bunun sorumluluğu Allah'a yüklenilemez. Yüce Allah, kitapları ve peygamberleri vasıtasıyla insanlara gerçeğin bilgisini doğru olup olmadığını kontrol edebilmek amacıyla bilimsel ve akılcı metodlar da öğretmiştir. Yüce Allah, insanları böyle bir bilgi kaynağı ve rehberlikten mahrum etmiş olsaydı ve onlar bu durumda doğru yoldan sapmış olsaydı, ancak o zaman Allah'a, zulmettiği yolundaki iftiralar doğru olabilirdi. Oysa, ortada böyle bir şey yoktur.

13. Bu husus, bir iddia şeklinde ortaya konmuştur; ama, bunda bu iddiayı doğrular delil de vardır. İnsan aklı, mahlûkatı yaratmış olan bir Varlığın, onları öldürdükten sonra diriltmesinin de mümkün olduğunu kanıtlamaktadır. Yüce Allah'ın, mahlûkatı yaratması herkesin bildiği bir gerçektir ve kâfirler ile müşrikler de bunun Allah'ın işi olduğunu kabul ediyorlar. Buna rağmen bu kâfir ve müşriklerin, Allah'ın, yaratmış olduğu mahlûkatı diriltemeyeceğini söylemesi ne kadar abes ve saçmadır, değil mi?

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾

12: Kıyamet koptuğu günde[14] mücrimler, gayretler içinde ümitlerini kesip susarlar.[15]

Açıklamalar

14. Yani, Allahu Teâlâ'ya dönme ve huzuruna çıkma günü veya saati.

15. Burada aslında "iblâs" kelimesi kullanılmıştır ki, müthiş bir ümitsizlik ve üzüntü nedeniyle bir kişinin şoke olması, bütün yollarının kapalı olduğunu görünce şaşıp kalması ve nutkunun tutulması demektir. Bir mücrim veya suçlu için böyle bir ifâde kullanıldığında şöyle bir manzarayı gözümüzün önüne getirebiliriz: Tam iş üzerinde iken veya suçüstü yakalanan, kaçacak hiçbir yol göremeyen, kendiini savunup kurtulacak hiçbir çare bulumayan, şaşkınlıktan küçük dilini yutmuş, umutsuzluğa kapılmış olan ve şaşkın şaşkın etrafa bakan, sanık sandalyesine oturan kişi.

Burada şu nokta da açıklığa kavuşturulmalıdır ki, bu arada sözü edilen "mücrimler", dünyada cinayet, hırsızlık, soygunculuk veya benzeri suçlar işlemiş olan âdi suçlular değildir. Aksine, bundan, Allah'a isyan etmiş olan, Allah'ın peygamberlmerinin vaaz ve telkinlerine kulak asmayan, âhirette hesap verme fikrine karşı çıkan veya bu fikri düpedüz reddededen ve Allah yerine başkalarına veya bizzat kendi nefislerine esir olan bütün insanlar kastedilmiştir. Bu gibi insanlar, genel olarak âdi suç tarifine giren suçları işlemezse de, Allah nezdinde suçlu sayılacaklardır. Bu suçlular arasında, Allah'ı tanıyıp peygamberlerine iman eden, ayrıca âhireti kabul edip kasten Rablerine itaatsızlık eden

ve son nefeslerine kadar isyankâr tutumlarını değiştirmeyenler de bulunacaklardır. Bu adamlar, bekledikleri, inanamadıkları vaya inanmak istemedikleri ikinci hayatın gerçekten başladığını görünce şoke olacak, telaşa kapılacak ve yukarıdaki âyette ifâde edildiği gibi tam şaşkına döneceklerdir.

وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا۟ وَكَانُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣﴾

13: Allah'tan başka ibadet ettikleri ortakları kendilerine şefaatçı olmayacaklardır.[16] Onlar ortaklarını da inkâr edeceklerdir.[17]

Açıklamalar

16. "Ortaklar" tarifine üç tür varlık giriyor: Birincisi, Melekler, şehitler, peygamberler, evliyâlar ve sâlihler ki, çeşitli dönemlerde müşrikler tarafından kendilerine bir takım tanrısal özellik ve yetkiler yakıştırılıp ibadete ve itaate lâyık görülmüşlerdir. Bu varlıklar ve kişiler kıyamet gününde müşriklere açıkca diyeceklerdir ki, siz ne yaptınızsa bilgimiz ve irademizin dışında ve emirlerimiz ile telkinlerimize tam aykırı olarak yaptınız. Onun için, bizim sizinle hiçbir ilgimiz yoktur ve sizin için Allah nezdinde şefaatte bulunacağımızı hiç düşünmeyin. İkincisi, cansız ve bilinçsiz nesneler, meselâ, ay, günüş, yıldızlar, gezegenler, ağaç, taş ve hayvanlar v.s. Müşrikler bu tür nesneleri de tanrı ilân ettiler, onlara taptılar, dua ve niyazda bulundular. Halbuki, bu zavallı mahlûku olarak gönderdiği insanlar tarafından akıl ve hayallerine gelmeyecek vasıf ve meziyetler yakıştırılıp göklere çıkarıldılar. Gayet tabii ki, bu zavallı çaresiz nesnelerin kıyamette insanlar için şefaatte bulunmaları düşünülemez. Üçüncüsü, kendi çabaları, hile ve entrikaları, yalan ve iftiraları ve kaba kuvvetleriyle dünyada insanları kendilerine kul köle yapan varlıkları ve bu kişiler, meselâ, şeytan, sahte din adamları ve diktatörler ile zâlim ve gaddar hükümdârlar v.s. Bu tür kişilerin başı kıyamette zâten dertte olacaktır. Dolayısıyla, kendilerine tabi olanların siparişini yapmak yerine kendi başlarını kurtarmak için çırpınacaklardır ve Allah'a diyeceklerdir ki, suçlarını bize yüklemeye çalışan müşrikler kendi yaptıklarından kendi sorumludurlar. Kısacası, müşrikler kimseden yardım görmeyecek ve yapayalnız kalacaklardır.

17. Yani o zaman müşrikler, başkalarını Allah'a ortak koştukların-

dan kendileri pişman olacaklardır. O zaman, taptıklarından hiçbirinin tanrılığa lâyık omadığını anlayacaklardır. Dolayısıyla, bu dünyada şiddetle savundukları şirki âhirette inkâr edeceklerdir.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ
فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

14-16: Kıyamet koptuğu gün, müminlerle kâfirler birbirinden ayrılırlar.[18] İman edip sâlih amel işleyenler, bir bahçede[19] mesrûr olurlar.[20] Âyetlerimizi ve Âhiret gününe kavuşmayı inkâr ve tekzip edenler[21] de, azab içinde hazır bulundurulurlar.

Açıklamalar

18. Yani, dünyada millet, ırk, vatan, dil, kabile, toplum ve ekonomik, sosyal ve siyasi menfaatlere dayalı olarak kurulmuş olan bütün gurup ve topluluklar kıyamet gününde yok olacaklardır. Ve sadece akide inanç, güç, ahlâk ve iyi amele dayalı yeni bir topluluk meydana getirilceektir. Bir tarafta bütün çağlarda yaşamış olan mü'minler ve sâlih kişiler seçilerek bu yeni topluluğa dahil edileceklerdir ve diğer tarafta bütün çağlar boyunca doğru yoldan sapmış ve kötülüklere bulaşmış insanların güruhu bir araya getirilecektir. Böylece, iyi ve kötülerden oluşan iki büyük topluluk ortaya çıkacaktır. Bu, aslında İslâmiyet'in anlatmaya çalıştığı akide ve inancın, ebedî hayatta bir tecellisi olacaktır. İslâmiyet'in, insanlar arasında ayırım yapılması için getirilen bütün sun'i sınır ve çizgileri reddeden öğretici, Âhirette ebedî bir gerçek olarak ortaya çıkacaktır ve bundan kurtulmak mümkün olmayacaktır. İslâmiyet'in, bu dünyada tavsiye ve telkin ettiği, ama cahiller tarafından reddedilen gerçekler ve kurallar öbür dünyada aynen geçerli olacaktır. İslâmiyet'in tasvip etmediği ve reddettiği kaide ve kurallar. Âhirette de aynen reddedilecektir. İslâm diyor ki, insanları bir-

birinden ayıran veya onları bir noktada birleştiren unsur akide ve ahlâktır. İman edenler ve ilâhi emirlere göre bir hayat düzeni kuranlar bir ümmettirler. Bu ümmetin oluşumunu ırkî, coğrafi ve siyasi hiçbir ayrılık önleyemez. Buna karşılık küfr ve şirkin yolunu tutanlar başka bir ümmettirler. Aralarındaki coğrafi ve isyasi fark ne olursa olsun, bunlar İslâm ümmetine karşı tek bir ümmet oluşturuyorlar. İslâm ümmeti ile kâfir milletler arasındaki ayırım tam ve kesindir. İslâm ve küfür milletleri hiçbir zaman bir olamazlar. İkisinin yolları ayrıdır. Bunlar ne dünyada, ne âhirette ortak bir hayat kururlar. Bunun aksine, Cahiliyye taraftarları her devirde ve bugün de, guruplaşma ve örgütlenmenin, ırk, vatan ve dil gibi temeller üzerinde olmasında ısrar etmişlerdir ve etmektedirler. Kâfir ve müşriklere göre yukarıdaki esaslarda birleşen kişi ve gruplar, aralarındaki din ve inanç farkını bir kenara bırakıp birleşmeli ve bir millet olmalıdırlar. Bu milliyetçilik kavramı üzerinde kurulan hayat düzeninde, Tevhid'e de, Şirk'e de inananlar ve hatta, hiçbir şeye inanmayanlar da, huzur ve sükûn içinde yaşamalıdırlar. Zâten, bu milliyetçilik kavramı çağımızın birçok toplumunun temelini oluşturuyor. Fakat bu cahil ve sapıkların düşüncesi ve kavramıdır. Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.v.)in yaşadığı devirde Ebû Cehil ile Ebû Leheb ve diğer Kureyşli kabile reislerinin düşünce ve kavramı buydu. Bu, İslâm düşmanı kabile reisleri, Hz. Muhammed'in yaymaya başladığı yeni dinle milleti ikiye böldüğünü ve parçaladığını önce sürüyorlardı. Kureyşlilerin işte bu iftira ve yalanları üzerine Kur'ân-ı Kerîm kendilerini sert bir dille uyarmakta ve demektedir ki, sizin bu dünyada kurduğunuz gurup, zümre ve milletlerin temeli zayıf olduğu için Âhirette yok olmaya mahkûmsunuz. İnsanlar arasındaki asıl ve gerçek ayırım, İslâmiyet'in sunduğu akide, hayat felsefesi ve ahlâk kurallarına göre olacaktır. Gidecek yerleri bir olmayanların, hayat yolu bir olabilir mi?

19. "Bir bahçe" sözleri, burada o bahçe, yani Cennet'in güzelliği ve görkemliliğinin ortaya konması için kullanılmıştır. Arapçada da, Urduca gibi aynı ifâde tarzı kullanılır. Meselâ, bir kişiye, önemli bir iş başarmasından sonra "sana bir şey vereceğiz" diye vâdedilir. Bu demek değildir ki, o kişiye rakam itibarıyla bir şey verilecektir, aksine o kişiye tatmin ve memnun edecek bir mükâfat verilecektir.

20. Burada "yuhbarûna" kelimesi kullanılmıştır ki, sevinç, mutluluk, refâh, şan ve şöhret demektir. Yani iyi amel işleyenler Cennette mutlu

ve huzurlu bir hayat yaşayacaklardır ve herkes kendilerine saygı gösterecektir.

21. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: İman ile birlikte iyi ve sâlih amelden söz edilmiştir. Bu her ikisinin meyvesi ve mükâfatı büyüktür. Buna karşılık, küfürden ve kötü sonundan bahsedilirken kötü amele temas edilmemiştir. Bu gösteriyor ki, küfrün kendisi bir kişinin amelini bozmak kötü hale getirmek için yeterlidir.

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ۝

17: O halde[22], akşama ve sabaha girdiğinizde Allah'ı tesbih ve tenzih ediniz.[23]

Açıklamalar

22. Burada "o halde" sözlerinin anlamı şudur: Madem ki, iman ve iyi amelin sonunun iyi, küfr ve Allah ile Resûlünü tekzib etmenin sonunu kötü olduğunu öğrendiniz, öyleyse doğru yolda yürümelisiniz. Bu sözlerin bir başka anlamı da şudur: Müşrikleri ile kâfirler, âhiretteki hayatın mümkün olmadığını ileri sürerek Allah'ın âciz ve çaresiz olduğunu iddia etmeye çalışıyorlar. O halde, ey müslümanlar siz Allah'ın her şeye kâdir olduğunu göstermek için sabahtan akşama kadar adını anmalı ve O'nun, her türlü ayıptan pâk olduğunu ilân etmelisiniz. Burada muhataf hem Hazreti Peygamber, hem bütün Müslümanlardır.

23. "Allah"ı tesbih etme"nin anlamı, müşriklerin, şirkleri ve âhireti inkâr etmeleri nedeniyle Allah'a yakıştırmaya çalıştıkları bütün ayıp, zaaf ve eksikliklerden Allah'ın münezzeh ve pâk olduğunu ilân etmektir. Bu ilân veya duyurunun en iyi şekli namazdır. Bu sebepten dolayıdır ki, İbn Abbas, Mücahid, Katadeh, İbn Zeyd ve diğer müfessirler burada "Allah'ı tesbih etme"nin anlamının, "namaz kılma" olduğunu ifâde etmişlerdir. Bu tefsirin lehinde bizzat bu âyette, Allah'ın temiz ve münezzeh olup özelliklerini ilân etmek için bazı zamanların belirlendiği yolundaki ifâdeye işaret edilmiş ve bunun sarih bir karine olduğu beyan edilmiştir. Açıkçası, Allah'n her türlü ayıp ve kusurlardan münezzeh olduğu inancının benimsenmesi için sabah veya akşam, öğle veya ikindi gibi zaman dilimlerine gerek yoktur; çünkü bu inancı bir müslüman her zaman taşımalıdır. Aynı şekilde sadece ağızdan Al-

lah'ın temiz ve münezzeh oluşunun ilân edilmesi de kastedilmiş olsa, şu veya bu zaman dilimine gerek yoktur, çünkü bunu da her müslüman her zaman yapmalıdır. Kısacası, Allah'ı tesbih etme hükmünü, belli zamanlara bağlı kılmanın amacı mutlaka pratik şekli olmalıdır ve pratik şekli namazdan başka bir şey olmaz.

وَلَهُ ٱلْحَمْدُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾

18: Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur. İkindi ve öğle vakitlerinde O'nu tesbih ediniz.[24]

Açıklamalar

24. Bu âyette namazın dört vaktine işaret edilmiştir: Sabah, akşam, ikindi ve öğle. Bunun dışında, Kur'ân-ı Kerîm'de namaz vakitleriyle ilgili şu kayıtlar yer alıyor:

"Güneşin zevâlinden gecenin karanlığına kadar namazları kıl.

Sabah namazını da kıl, çünkü sabah namazı şahidlidir." (el-İsrâ: 78)

"Gündüzün iki tarafında ve gecenin bir kısmında namaz kıl." (Hûd: 114)

"O halde, dediklerine sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından evvel Rabbini hamd ve tesbih et. Gecenin bir kısım vakitlerinde ve gündüzün etrafında da tesbih et ki, Allah'ın rızasına eresin". (Tâhâ: 130)

Bu âyetlerin ilkinde namaz saatlerinin, güneşin batışından geceye ve daha sonra sabaha kadar devam ettiği ifâde olunmuştur. İkinci âyette gündüzün iki ucu ve gecenin başlamasından kısa bir süre sonra namazların kılınması gerektiği belirtilmiştir. Üçüncü âyette ise namaz saatleri şöyle belirlenmiştir: Güneşin doğmasından önce, yani sabah vakti ve güneşin batışı ve akşam. Aynı şekilde, Kur'ân-ı Kerîm, bugün dünyadaki Müslümanların beş vakit kıldıkları namazlara da işaret ediyor. Fakat, şurası bir gerçektir ki, Kur'ân-ı Kerîm'in yalnız bu ifâdelerine dayanılarak namaz vakitlerinin belirlenmesi zor olacaktı.

Bundan dolayıdır ki, Allah'ın tayin ettiği Kur'ân öğretmeni, yani Hz. Peygamber (s.a.v.) sözleri ve hareketleri ile namaz meselesine gereken açıklığı getirdi.

Burada biraz durarak hadisi inkâr edenlerin namazla ilgili küstahca tavrına bir göz atalım. Hadisi inkâr edenlere göre müslümanların bugün kıldığı namaz Kur'ân-ı Kerîm'de hiç yer almamıştır. Onlar "namaz kılma" fikrini ve fiilini alaya alıyor ve diyorlar ki, Kur'ân-ı Kerîm sadece "ikâmet-i salat"tan söz ediyor ve bundan "Rubûbiyet nizamı" (Tanrısal düzen)nin kurulması kastedilmiştir. Şimdi bu beylere sormak lâzım, "bu ne biçim Rubûbiyet nizamıdır ki, ancak güneşin doğmasından ve batmasından önce ya da güneşin batışından sonra gecenin bir vaktinde kurulabilir? Ve bu ne biçim İlâhi düzendir ki, sadece Cuma günü tesis edilebilir. (Bk: Kur'ân'ın ilgili âyeti: İzâ nûdiye lissalâti minn-yavmül Cumu'ati...) Bu ne biçim tanrısal bir düzendir ki, bunu kuracak olan kişi önce yüzünü, dirseklerini ve sonra dizlerine kadar ayaklarını yıkamalı ve mesh etmelidir, yoksa bu düzen kurulmayacaktır. (Bk: İza kumtum iles-salâti fağselû...) Bu tanrısal sistemin özelliği nedir ki, cenâbet halinde olan bir kişi bunu kuramaz ve bunun için mutlaka yıkanması gerekir? (Bk: La takrabus salâta... va la cunuban...) Ve bu nasıl bir iştir ki, eğer bir kişi bir kadına dokunmuşsa ve yıkanmak için su bulamıyorsa, bu garip Rubûbiyet nizamını meydana getirmek için temiz toprağa dokunup bunu tam değil, yarısı kadar kurabilir? (Bk: Ve iza darabtum fill-ardı feleyse...) Ayrıca, bu ne kadar komiktir ki, savaş halinde askerlerin yarısı, silahlarıyla beraber bir imamın arkasında Rubûbiyet nizamı kursunlar ve yarısı düşmanla savaşmaya devam etsin; daha sonra ilk grup "Rubûbiyet nizamında iken" bir secde ettikten sonra düşmanla çarpışmak üzere ileriye çıksın ve ikinci gurup aynı yere gelip o imamın arkasında "Rubûbiyet nizamı" kurmaya başlasın?" (Bk: Ve izakunta fihim feekamte lahum-üssalâta...) Kur'ân-ı Kerîm'in bütün bu hayetleri açıkca gösteriyor ki, "ikâmet-i issalât" sözleriyle bugün dünya çapında Müslümanların kıldakları namaz ifâde edilmiştir. Ne yazık ki, hadisi inkâr edenler, kendi değişmek yerine Kur'ân-ı değitirmeye kalkışıyorlar. Gerçek şu ki, Allah'a karşı son derece saygısız olan ve küstahlaşanların dışında kimse bu tür saçma sapan iddialarda bulunamaz. Bir başka ihtimâl da şudur: Kur'ân-ı Kerîm'i böylesine bir oyuncak haline getirmiş olanlar ya kalbden buna inanmıyordur, ya da, başkalarını kandırmak için sadece

"Kur'ân, Kur'ân" tekerlemesini yapıyor ve Müslümanları doğru yoldan saptırmaya çalışıyordu. (Bu konuya ilerde 50 Nolu dipnotta da değineceğiz).

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

19: O, ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkarır. Arzı ölümünden sonra o canlandırır.[25] İşte siz de, kabirlerinizden bunun gibi çıkarılacaksınız.

Açıklamalar

25. Yani her an gözlerinizin önünde bu gibi işler yapmakta olan Allah, insanı, ölümünden sonra diriltmekten âciz olabilir mi? O her an insanlar ve hayvanlardan, hayattan hiçbir eser olmayan yararsız maddeler çıkartmaktadır. O her an cansız maddelere yeni bir ruh ve hayat verip sayısız hayvan, bitki ve insanlar yaratmaktadır. Oysa, bu canlı varlıkların organizmalarını taşıyan bu maddelerin kendisinde herhangi bir hayat belirtisi yoktur. O her an, ölü toprağın, su bulur bulmaz türlü çeşit bitki, ot ve yaratıklar ile maddeleri doğurmaya başladığı gibi bir manzarayı size göstermektedir. Bütün bunları gördükten sonra da bir kişi, bu kâinatı ayakta tutan ve işleten Yüce Allah'ın, bir insanı, ölümünden sonra diriltmekten âciz olduğunu sanıyorsa aklından zoru vardır demektir. Yüzündeki gözlerin gördüğü manzaraları, içi kabul edemiyor ve gün gibi açık gerçekleri göremiyor demektir.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

20: Sizi[26] topraktan yaratması sonra yeryüzünde dağılan beşer olmanız, O'nun kudretine dalâlet eden âyetlerdendir.[27]

Açıklamalar

26. Unutulmamalıdır ki, buradan başlayarak rükû'nun bitimine kadar anlatılan Allah'ın işaret veya mucizeleri, bir yandan yukarıdaki konuşma itibarıyle âhiretteki hayatın imkânı ve ihtimâlını gösteriyor ve

diğer yandan, bu kâinatın ne Allahsız olduğu ne birden fazla tanrıları bulunduğunu, aksine, başka bir eşi veya ortağı olmayan tek Allah'ın bunun yaratıcı Hâliki, Mâliki, Düşünürü ve Hükümdarı olduğunu da kanıtlıyorlar. Bu bakımdan, bu rükû içeriği açısından daha önceki ve daha sonraki ibarelerle bağlantılıdır.

27. Yani, insanın özü, yeryüzünde bulunan bir takım cansız maddelerin dışında nedir? Bu maddeler de karbon, kalsiyum, sodiyum ve benzeri nesnelerdir. Bu maddelerin birmeşimiyle akıllara durgunluk veren insan yaratılmıştır. Ayrıca, bu yaratığa duygu, duyu, bilinç, düşünce ve hayal gibi unsurlar verilmiştir ki, bunların hiçbirinin kaynağı, onu oluşturan maddelerde bulunmamaktadır. Bunun dışında, insan birden veya tesadüfen ortaya çıkmamıştır. Aksine belli bazı üreme aşamasından geçmiştir ve kendisi de harikulâde bir üreme gücüne sahiptir; öyle ki, bu üreme sistemine bağlı olarak, dünyanın kuruluşundan şimdiye kadar milyarlarca ve trilyonlarca insan aynı yapı ve yeteneklerle, birçok kalıtsal ve sayısız kişisel güç ve özelliklerle doğmuşlardır ve doğmaya devam edeceklerdir. Böylesine harikulâde bir yaradılış sistem, Büyük bir Yaradan ve Eşsiz bir Sanatçı olmadan işleyebilir miydi? Bu eşsiz sistemin kendi kendine çalıştığını iddia edebilir misiniz? İnsan gibi harika bir yaratığı yaratmak ve onu belli bir plana göre hareketlendirmek ve yer ile göklerdeki sayısız güçleri insan hayatına bağlı ve uygun kılmak, birden fazla tanrıların işi olabilir miydi? Ayrıca, bir insanı hiçten yaratıp öldüren Allah'ın, onu tekrar diriltmeyeceğini sanarken aklınız başınızda mı oluyor?

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ
أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم
مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

21: Sizin için kendileri ile ülfet ve ünsiyet peyda edersiniz diye nefislerinizden zevceler yaratması[28-29] ve aranızda bir sevgi ile rahmet icat etmesi[30] de, O'nun kudretine dalâlet eden âyetlerindendir. Bütün bunlarda tefekkür eden kavim için ibretler vardır.

Açıklamalar

28-29: Yani, Yaradan'ın hikmetinin bir delili, insanları tek cinsiyetli değil, çift cinsiyetli yaratmış olmasıdır. İnsanlar genel yapı itibarıyla aynıdırlar; ayrıca, yaratılışlarındaki temel formül de aynıdır, ama, bedensel yapıları, bazı organları, duygusal ve psikolojik eğitim ve özellikleri ile zihniyet ve eğilimleri bakımından ayrı ayrı cinsin özelliklerini taşımaktadırlar. Ayrıca, her iki cinse bağlı birer kişinin harika birer çift oluşturdukları da dikkate değerdir. Bunlar bedenleri, düşünce ve duyguları itibarıyla birbirine iyi birer eş oluyorlar. Buna ilâveten, son derece hikmetli Yaradan, bu iki cinsin insanlarını, dünyanın doğuşundan bu yana öylesine hesaplı ve dengeli bir biçimde yaratmaya devam ediyor ki, dünyanın hiçbir yerinde sadece erkek ya da sadece kız çocuklar doğmamıştır. Bu, öyle bir plan ve düzendir ki, bunda insanın çabası hiçbir rol oynamaz. İnsanlar, kızların belli bazı kadın özellikleriyle, erkek çocukların da belli bazı erkek özellikeriyle doğup birbirlerine mükemmel eş olmalarını sağlayacak güce sahip değillerdir. İnsanlar, erkekler ile kadınların belli bir oranda doğup yaşamalarını mümkün kılacak yollara da sahip değillerdir. Binlerce yıldan beri milyarlarca ve trilyonlarca insanın sürekli hesaplı ve dengeli olarak doğması ve bu sistemin aksamadan devam etmesi ne bir rastlantı olabilir, ne de birçok tanrının planının bir parçası olabilir. Bu husus gösteriyor ki, tek bir Hâlik -i Hakîm kendi hikmeti ve kudretiyle ilk önce bir kadın ile bir erkeğin prototipini hazırladı, daha sonra bu prototipine göre kendi cinslerinin özellikleriyle birlikte ve dengeli olarak dünyada sayısızca doğmalarını sağladı.

Burada şu husus ta göz ardı edilmemelidir ki, Yaradan bu düzeni boş ve anlamsız bir biçimde kurmamıştır. Aksine, bir erkeğin kendi doğal ihtiyaçlarını karşılamak için kadına, kadının da erkeğe yanaşması ve birbirine bağlı olarak rahat ve huzur içinde yaşamasını gerekli kılmıştır. Yaradan bu hikmetli tedbiriyle bir yandan insan neslinin devamını, diğer yandan, insanî medeniyet ve kültürün kurulması ve sürdürülmesini mümkün kılmıştır. Eğer iki cins de ayrı ayrı yapıya göre yaratılsa ve birleşmeleri ile bareber yaşamalarını mutlu bir olaya dönüştüren ilgi, özlem ve şiddetli istek gibi doğrulmasıydı, insan nesli belki de, kuzu ve koyunlar gibi devam edebilirdi; ama bir medeniyet ile kültür doğmazdı. Bütün hayvan türlerinin aksine insan ırkının medeniyet

ve kültürü meydana getirmesinin sebebi, Yaradanın, kendi hikmetiyle, erkek ile kadın arasında birbirine karşı arzu, istek ve cazibe yaratmış olmasıdır. Karşı cinsler arasındaki çekicilik her ikisinin birbiriyle birleşme ve beraber yaşamalarını gerektirmektedir. Bu birleşme ve birbirinde huzur bulma isteğidir ki, ortak yuva kurmalarına zemin hazırlamıştır. Ve bundan dolayıdır ki, aile, sülâle ve kabileler ile toplumlar meydana gelmiştir. Ve nihayet, insan medeniyet ve kültürü de bu sebepten dolayı doğmuştur. Elbette ki, medeniyet ve kültürün gelişmesinde insana özgü güç ve yetenekler ile hayal gücü önemli bir rol oynamıştır; ama, sadece rol oynamıştır, asıl harekete geçirme görevi yapmamıştır. Asıl harekete geiren unsur işte bu erkek ile kadın arasındaki cinsel çekilcilik ve yuva kurma isteğidir. Aklı başında olan bir kimse, hikmetin bu şaheserinin, doğanın kör ve topal güçleri tarafından bir rastlantı sonucu peydah olduğunu iddia edebilir mi? Normal bir kişi, birçok tanrının, böylesine hikmetli bir amaçla, binlerce yıldan beri erkekler ile kadınların birbirine karşı azru duyarak, hesaplı ve dengeli bir şekilde doğmalarını sağladığına ihtimâl verebilir mi? Bu tek bir Hakîm'in hikmetinin şaheseredir ki, bunu ancak bilgi ve zekâdan nasibini almamış olanlar görmeyebilir ve anlamayabilirler.

30. Burada "sevgi" sözünden, erkek ile kadını birbirine karşı tahrik eden, birleşme ve beraber yaşamalarını mümkün kılan cinsel aşk kastedilmiştir. "Rahmet"ten de, uzun süren evlilikte yavaş yavaş ortaya çıkan duygusal bağ veya ruhsal ilişki kastedilmiştir. Bunun sayesinde eşler birbirine sempati, şefkat, ilgi ve saygı duyuyorlar, birbirinin sevincini ve kederini paylaşıyorlar ve aradan geçen yıllardan sonra yaşlılıklarının öyle bir dönemine geliyorlar ki, cinsel istek veya ilişkileri geride kalıveriyor ve aralarında, belki de gençliklerine oranla daha kuvvetli bir sevgi ve dayanışma doğmuş oluyor. Yaradan, yukarıda bahsettiğimiz şiddetli istek ve arzuya cevap vermek üzere insanda bu iki olumlu gücü ve duyguyu yaratmıştır. Şiddetli istek, karşılık ister ve bastırılması için de erkekler ile kadınlar birbirine rağbet ederler. Bundan sonra, bu iki güç veya duygu iki cins arasında öylesine sağlam ve kalıcı bir bağ kuruyor ki, milyonlarca insanın, hayatlarında haşır neşir oldukları sevgi ve rahmet somut bir şey değildir ki, ağırlığı veya ölçüsü öğrenilebilir; ya da insan vücudunun herhangi bir maddesinde bir kaynağı bulunabilir veya, herhangi bir laboratuvarda doğuşu ve gelişmesi incelenebilir. Bunun bir açıklaması, Akıllı bir Yaradanın, belli bir

amaç için gereken dozda ve ölçüde sevgi ve ilgiyi insan vücudu ve kişiliğini yerleştirmesinden başkası olamaz.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ
وَاَلْوَانِكُمْ ۚ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ
مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۚ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ
لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿٢٣﴾

22-23: Gökleri ve yeri yaratması[31] dillerinizin ve renklerinizin değişik olması da O'nun alâmetlerindendir.[32] Şüphesiz ki, bunlarda bilenler için ibret vardır. Gece ve gündüz uymanız ve O'nun fazlından[33] nasib aramanız da yine O'nun alâmetlerindendir. Şüphesiz bunda hakikatı işiten kavim için ibretler vardır.

Açıklamalar

31. Yani, bunların hiç yoktan vücuda gelmeleri, değişmez bir düzene bağlı kalmaları ve içlerinde sayısız güçlerin son derece orantılı ve dengeli bir biçimde işlemeleri, bütün bu kâinatı bir tek Yaradan'ın yarattığı ve bu akıl almaz düzeni ayakta tuttuğu ve işlettiğini gösteren birçok işaretler taşımaktadırlar. İlk enerji ve kuvvet kaynağının nerden gelip maddeye dönüştüğü, daha sonra bu maddenin birçok unsurunun nasıl meydana gelidği ve bu değişik unsurların nasıl böylesine uyumlu ve dengeli bir biçimde birleştiği ve böylesine harika bir düzenin trilyonlarca yüzyıldan beri belli bazı kaide ve kurallara bağlı kalarak devam ettiği düşünülürse, her türlü taassuptan uzak bir zihin, bütün bunların Alîm ve Hakîm ve Üstün bir İrâde olmaksızın ve sadece rastlantı sonucu meydana geldiği ve işlediği sonucuna varmaz. Diğer taraftan, yerden göğe kadar ve kâinatın en uzak gezegenine kadar her nesnenin aynı unsurlardan oluştuğu ve aynı doğa kanununun geçerli olduğu görülürse, inatçı ve küstah olmayan bir zihin, bütün bunların birçok tanrının, değil, bir tek Allah'ın işi olduğu ve bütün kâinatın tek bir Hâliki ve Rabbi olduğuna karar verecektir.

32. Yani, bütün hayatî organlarınız ve konuşma yeteneğiniz aynı olmasına ve ağzınız ile dillerinizin yapısı ve de beyinlerinizin şekli değişik olmamasına rağmen konuştuğunuz diller birbirinden farklıdır. Ayrıca, aynı dillerin konuşulduğu ülkelerde ve bölgelerde de bazı şehirler ile yörelerin lehçesi değişiktir. Buna ilâveten her kişinin konuşma tarzı, sesi, ifâdesi, lehçesi, telâffuzu ve üslubu değişiktir. Sadece bu değil, yaradılışınız için kullanılan madde ve yapınızdaki formüller her ne kadar aynısa da, tenlerinizin rengi de çok değişiyor ve milletler ile topluluklar şöyle dursun, bazan aynı ailenin fertleri arasında bile renk farkı meydana geliyor; hatta, baba ve anne aynı olan bir ailenin çocukları esmer, sarışın veya kumral olabiliyor. Burada örnek olarak sadece iki şeye dikkat çekilmiştir. Ancak aynı çizgide daha çok ilerleyecek olursanız, dünyada öylesine farklılıklarla karşılaşırsınız ki, şaşarsınız ve bunları saymanız bile mümkün olmayacaktır. İnsan, hayvan, bitki ve diğer nesnelerin hangi cins ve türünü ele alırsanız alın,temel yapı ve özellikerinin aynı olmasına rağmen ayrıntılarda birbirinden hayli farklı olduklarını göreceksiniz. Hatta, aynı cins bir fabrika değildir ki, kitle üretim politikasına göre her canlı veya nesne tornadan çıkmış gibi birbirleriyle tıpa tıp aynı olsunlar. Aksine, burada çok muazzam ve bilge bir usta çalışmaktadır. Öyle bir usta ki, her ürüne tam olarak dikkat ediyor ve özen gösteriyor. Her malı kendine özgü yapı, desen, özellikler, uyum ve süslerle üretiyor ve her birine ayrı bir hava ve özellik veriyor. Yaratıcılığı, her şeyin yeni bir deseni ve modasını meydana getiriyor, ustalığı ise, bir canlı veya nesnesinin herhangi bir eşinin ortaya çıkmasını önlüyor. Bu harikulâde düzen ve manzarayı gören akıllı bir kişi, bu kâinatı yaratanın, bunu bir defa yaratıp çalıştırdıktan sonra bir köşeye çekilip uyumakta olduğunu düşünemez. Aksine, bu Yaradanın her zaman tetikte olduğunu ve her an yeni bir moda ve desenle mallar üretmekte olduğunu kanıtlamaktadır.

33. "Fazlından nasibini aramak", rızkı aramak ve bunun için çaba harcamak demektir. İnsanlar genellikle gece uyur; gündüz geçimleri için mücadele ederler. Ama, bu kural her zaman geçerli değildir. Bazı insanlar vardır ki, gündüz uyur, gece iş yaparlar. Bu sebepten dolayıdır ki, burada insanların gece ve gündüz uyumaları ve geçimlerini sağlamaları için Allah'ın imkân verdiği ifâde olunmuştur.

Rızık veya geçim sorunu da Yüce Allah'ın hikmetinin bir gösterge-

sidir. Hatta, bu husus, O'nun sadece Yaradan değil, aynı zamanda, mahlûklarına son derece merhametli ve müşfik olup ihtiyaçlarını gidermeye çalışan bir güç olduğunu da gösteriyor. Dünyada insanlar sürekli çalışamazlar. Aksine, birkaç saat çalışmalarından sonra birkaç saat dinlenmeleri ve böylece enerji kazanıp tekrar çalışmaları gerekiyor. Bu sebeple, Allahu Teâlâ insanlarda sadece yorgunluk hissi veya dinlenme isteği yaratmakla kalmamış, aynı zamanda, uyku gibi bir unsur da yaratmıştır ki, bu iradesinin dışında ve hatta, iradesine karşı, birkaç saatlik uyanıklık ve yorgunluktan sonra bütün vücudunu ve varlığını çaresiz bırakıyor ve en az birkaç saat dinlenmesini sağladıktan sonra peşini bırakıveriyor. Uykunun niteliği, şekli ve gerçek sebeplerini insanlar hâlâ anlayamamışlardır. Bu tamamıyla doğal bir içgüdüdüdür ve buna insanlar doğuştan itibaren sahip olurlar. Uykunun tamamıyla insanların ihtiyaçlarına göre olması, bunun bir rastlantı olmadığını, aksine çok zeki ve hekim bir varlığın iyi hesaplanmış bir plânının bir parçası olduğunu gösterir. Bunda bir hikmet, maslahat ve amaç olduğu açıkca görülür. Ayrıca, insanın vücudunda böyle bir içgüdü yaratmış olan Yaradanın bizzat insanın hayırını ve iyiliğini düşündüğünü de ortaya koyar. Çünkü, insan sürekli olarak uykuya karşı direnmek ve kendisini zorlayarak uyanık kalmaya çalışmakla bütün enerjisini kaybedecek, büsbütün perişan olacak, hatta, ölecekti.

Ayrıca, rızkı aramak için "Allah'ın fazlından nasibini aramak" ifâdesi kullanmak suretiyle, işaret ve mucizelerin bir başka dizisine de işaret edilmiştir. Eğer yer ile göğün sonsuz güçleri, rızkın kaynakları ile yollarını yaratmak için seferber edilmemiş ve dünyada insanların rızıklarını kazanmanın sayısız yolları yaratılmamış olsaydı, insanlara çalışmaları için en uygun organlar ve gerek bedensel gerekse ruhsal ve zihinsel yetki ve güçler verilmemiş olsaydı, rızık ne aranabilir ne kazanabilirdi. Sonuç olarak, insanlarda rızık ne aranabilir ve kazanılabilirdi. Sonuç olarak, insanlarda rızkı arama isteği ve yeteneği ve rızkı kazanmaları için sağlanan sayısız imkânlar ve yollar Rahîm ve Kerîm bir Rabbin var olduğunu ortaya koymaktadır. Hasta olmayan bir akıl, bütün bunların tesadüfen olduğu, veya birçok tanrının cilvesi olduğunu hiçbir zaman varsayamaz.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ يُرِيكُمُ ٱلْبَرْقَ خَوْفًا
وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَيُحْىِۦ بِهِ ٱلْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَآ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

24: Size, şimşeği hem korku vermek hem de arzu vermek için göstermesi[34], gökten su indirip onunla ölmüş olan arzı canlandırması[35] yine O'nun alâmetlerindendir. Gerçekten bunda da aklını kullanan kavim için ibretler vardır.

Açıklamalar

34. Yani gök gürültüsü ve şimşeğin çakması bir yandan yağmurun yağacağı ve iyi bir ekin alınacağı yolunda bazı ümitler veriyor, diğer yandan da, yağışın fazla olacağı ve şiddetli fırtınanın kopacağı ve böylece ürünlerin mahvolacağı yolundaki endişe, korkuya yol açıyor.

35. Bu husus, bir yandan ölümden sonraki hayat ve diğer yandan, Allah'ın var oluşu ve yer ile gökte olup bitenleri kontrol ettiği ve düzelttiğini gösteriyor. Yeryüzüneki sayısız mahlûkatın rızkı veya geçimi, topraktan çıkan ürüne bağlıdır. Bu ürünün iyi veya kötü oluşu ise toprağın verimliliğine bağlıdır. Yine bu verimlilik, ister yağmur ister torakta biriken su (örneğin, yeraltı kaynak) ister dağların tepelerindeki karın eriyip göl ve nehirler şekline dönüşmüş olsan, yağmur suyuna bağlıdır. Yağmur suyunun az veya çok oluşu da, güneşin şiddetli, mevsimlerin değişimi, havadaki ısı farkı, rüzgârlar, hava basıncı ve gerek bulutlardan yağmur farkı, rüzgârlar, hava basıncı ve gerek bulutlardan yağmur damlalarının aşağıya düşmesine gerekse, yağışa bir çeşit tabii gübre eklenmesine sebep olan şimşeğe bağlıdır. Yerle gök arasındaki bu çeşitli eleman ve nesneler arasındaki bu orantı ve uyum, bunların birçok amaçlar için bir yerde toplanmaları ve yüzbinlerce yıldan beri dengeli bir biçimde böyle sürüp gelmeleri sadece bir rastlantı olabilir mi? Bunlar, yeryüzü, güneş, rüzgâr, su, ısı, sıcaklık ve soğukluk ile dünyadaki mahlûkata hükmeden tek bir Rabbin olduğunu kanıtlamıyor mu?

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن تَقُومَ ٱلسَّمَآءُ وَٱلْأَرْضُ بِأَمْرِهِۦ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ
دَعْوَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ إِذَآ أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ
يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

25-27- Göğün ve yerin O'nun emri ile kaim olması da, yine O'nun alâmetlerindendir.[36] Sonra sizi bir defa çağırdığı zaman derhal kabirlerden çıkarsınız.[37] Göklerde ve yerde olanların tamamı O'nundur. Hepsi O'na boyun eğicidirler. Mahlûkatı ibtida yaratıp sonra onu iade edecek O'dur. Bu, O'na güç değildir. (Daha kolaydır[38]). Göklerde ve yerde en yüce sıfat O'nundur. O, Azizdir, Hakîmdir.

Açıklamalar

36. Yani, gök ile yerin O'nun emriyle sadece bir defa yaratılmaları değil, ayakta durmaları ve O'nun emirlerine göre bu muazzam hayat nizamının tıkır tıkır işlemesi de O'nun kuvveti ve kudretinin bir delilidir. Yüce Allah'ın emri bir an bile aksasa, bütün bu düzen alt-üst olacaktır.

37. Yani, Kâinat'ı yaratmış olan Yüce Allah için sizleri öldükten sonra diriltmesi öyle zor ve başarılmayacak bir iş değildir ki, bunun için uzun uzun hazırlıklar yapsın. Aksine, O'nun bir emri, kâinat'ın meydana gelişinden kıyamete kadar doğmuş ve ölmüş olan bütün insanlar dünyanın her köşesinden ayağa kalkacaklar.

38. Yani, Ulu Allah'ın ilk defa herşeyi yaratması zor olmadığına göre, O'nun mahlûkatı ikinci defa cansız durumdan canlı hale getirmesinin güç olacağını nerden çıkarıyorsunuz? İlk defaki yaratılışı sırasında siz canlı ve sapasağlamsınız ve bundan, bu işin O'nun için zor

olmadığını anlayabiliyorsunuz. Fakat, bir Varlık bir şeyi bir defa yaratabiliyorsa, onu ikinci defa da yaratabileceğini aklı başında olan herkes anlayabilir, hatta bu yaratılışın bir öncekinden daha kolay olacağını kabul edilir.

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ
أَنفُسِكُمْ ۖ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ
فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ
أَنفُسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

28: O,[39] size nefislerinizden bir temsil yaptı: Mâlik olduğunuz kölelerinizden, sizi rızıklandırdığımız şeylerde, size ortak olup tasarrufta eşit olduğunuz ve kendisinden birbirinizden korktuğunuz gibi korktuğunuz kimse var mı?[40] İşte, biz âyetleri düşünen kavim için böyle tafsil eyleriz.

Açıklamalar

39. Buraya kadar Tevhid ve Ahiret ile ilgili bahis iç içe olarak devam etmiştir. Bu konuda verilen misâller ve bahsedilen mucizeler bir yandan Tevhid'i kanıtlarken, diğer yandan, Ahiret'in gerçekleşmesinin hayalî ve imkânsız bir şey olmadığını göstermişlerdir. Bundan sonra ise, özellikle Tevhid konusuna eğilinmiştir.

40. Müşrikler, yer ile göğün ve aralarından bulunan her şeyin Hâliki ve Mâliki'nin Allahu Teâlâ olduğunu kabul ettikten sonra Allah'ın mahlûkatından bazısında tanrısal sıfatlar ve yetkiler arıyor, bunları Allah'ın ortakları olduğunu iddia ediyor, onlara dua ve niyâzda bulunuyor, onlara hediye ve adaklar veriyor ve ibadet kulluk ediyorlardı. Bu sahte ortaklar ve tanrılarla ilgili gerçek inançları, Kâbe'yi tavaf ederken mırıldandıkları şu dua ile açığa çıkıyordu: "Ben burdayım, Allahım ben buradayım. Senden olan ortağından başka bir ortağın yoktur. Sen hem O'nun sahibisin, hem O'nun mülküne de sahipsin." İşte bu âyette Cenab-ı Allah bu cahilâne ve dalaletli düşünceyi reddediyor. Burada verilen temsilin anlamı şudur: "Allah'ın size verdiği mal-

da Allah'ın yarattığı ve tesadüffen tasarrufunuza girmiş olan canlılar ve nesneler, örneğin köleler, sizin ortaklarınız olabilirler mi? Fakat, siz ne kadar aptalsınız ki, Allah'ın yarattığı kâinatta, yine O'nun yarattığı mahlûku hiç çekinmeden Allah'a ortak koşuyorsunuz? Bu tür budalalıklar yaparken aklınıza ne oluyor?" (Daha çok ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: IV, en-Nahl sûresi, dipnot: 62).

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوٓا أَهْوَآءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ فَمَن يَهْدِى مَنْ أَضَلَّ
ٱللَّهُ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٩﴾

29- Doğrusu, nefislerine zulmedenler, bilmeksizin hevalarına tabi oldular. Allah'ın dalâlete düşürdüğünü kim hidâyet edebilir?[41] Onlara yardımcı da yoktur.

Açıklamalar

41. Yani, bir kişi, akıl ve mantığa uygun basit bir meseleyi ne kendi anlamaya çalışıyor, ne başkalarının anlatmaya çalışmaları üzerine anlıyorsa, Rabbü'l-Azim onun aklını lânetmiyor ve karanlıkta debelenmesi için serbest bırakıyor. Bundan sonra aklı başında olan herkesi Hakikate götürebilecek her şey, bu akıldan nasibini alamamış inatçı ve sapık kişiyi daha da alâlete sürüklüyor. Bu husus burada "dalâlete düşürmek" olarak ifâde olunmuştur. Doğruyu ve hakikati seven bir insan Allah'tan hidâyet talep edince Allah da iyi niyetine bakarak doğru yola görmesi için bütün imânları sağlıyor. Sapıklığı seven kişi ise sapıklığında ve dalâletinde ısrar edince Yüce Allah da onun doğru yoldan ayrılıp her an daha çok Hak'tan uzaklaşması için gereken imkânları veriyor.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ
ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ

اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

30: O halde,[42] (Ey Peygamber ve O'na tabi olanlar) mail ve Bâtıldan uzak olarak kendini dine[43] doğrult[44] Bu, Allah'ın insanları kendisi üzerinde yarattığı fıtrattır.[45] Allah'ın yaratışında değişiklik yapmaya kimsenin gücü yetmez.[46] İşte doğru din budur.[47] Fakat insanların çoğu bilmezler.

Açıklamalar

42. Burada "o halde" sözleriyle denilmek istenen şudur: Madem ki, hakikaati öğrendiniz ve bu kâinat ile bizzat insanın yaratıcısı ve sahibi ve hâkiminin Allah'tan başka kimsenin olmadığı da apaçık ortaya çıktı, artık söz ve davranışlarınız ilerde ifâde edildiği gbi olmalıdır.

43. Burada "din"den Kur'an-ı Kerim'in sunmakta olduğu din kastedilmiştir. Bu öyle bir dindir ki, bunda kulluk, ibadet ve itaata lâyık olan Tek Allah'tan başka kimse yoktur. Bu dinde ulûhiyet ve bunun yetkileri ile özelliklerine Allahu Teâlâ'dan başka kimse sahip olamaz. Bu dinde, her insan kendi isteğiyle, bütün hayatını Allah'ın hidâyetine ve kanunlarına uymaya adamış oluyor.

44. "Mail ve Bâtıldan uzak olarak kendini dine doğrultun"un anlamı şudur: "Bütün dikkatleriniz bu dine çevrilmiş olmalıdır. Hayatınız için bu yolu seçtikten sonra başka bir yöne yönelemezsiniz. Artık düşünceniz bir Müslümanın düşüncesi ve beğeniniz bir Müslümanın beğenisi olmalıdır. Sizin değer ölçüleriniz İslâm'ın verdiği değer ölçüleri olacaktır. Ahlâkınız ve karakteriniz İslâm'ın damgasını taşıyacaktır. Kişisel ve toplumsal hayatınız artık İslâm'ın gösterdiği hayat düzenine göre olacaktır."

45. Yani bütün insanlar İslâm fıtratı üzerine yaratılmışlardır. İnsanlar tabiat itibarıyla Müslüman olarak doğarlar. Doğaya göre öğrendikleri ilk şey, Yaratıcıları, Rabbleri ve Mabûtları ile Hakikî Mâliklerinin Allah olduğudur. Siz yaratıldığınız fıtrat üzerine kaim ve daim olmalısınız. İsyân ve itaatsızlık yolunu seçerseniz bu fıtrata veya tabiata aykırı hareket etmiş olursunuz, Allah'tan başkasına kulluk etme yolunu seçerseniz o zaman da tabiata karşı davranmış olursunuz.

Hazreti Peygamber (s.a.v.) bu noktayı çeşitli hadislerinde açıklan-

mıştır. Buhari ile Müslim'de yeralan hadise göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Ana karnından doğan her çocuk, insanın asıl tabiatı üzerine doğar. Sonra, anne babalar o çocuğu ya Hıristiyan, ya Yahudi, ya Mecûsî yaparlar. Bunun şöyle bir misâl ile anlatabilirim: Her hayvanın karnından sapasağlam ve sağlıklı bir yavru doğar, hiçbiri kulağı kesik doğmaz. Müşrikler ise Cahiliyye'nin evhamıyla daha sonra bu hayvanların kulaklarını keserler."

Müsned Ahmed ve Nesaî'de yer alan bir başka hadis şöyledir: Bir savaşta Müslümanlar, düşmanlarının çocuklarını bile öldürdüler. Bunu öğrenen Hazreti Peygamber çok öfkelendi ve şöyle buyurdu: "Bu adamlara ne oldu? Çocukları bile affetmediler?" Biri bu çocukların müşriklerin çocukları olduğunu söyleyince Resûlullah ekledi: "Her canlı fıtrat üzerine doğar. Ta ki, dili açılıyor ve anneleri ve babaları onu yahudi veya Nesranî (hıristiyan) yapıyor."

İmam Ahmed'in Ayaz bin Hemâr-ül Mücaşeî'den naklettiği bir başka hadise göre bir defasında Resûlullah (s.a.v.) hutbesinden şöyle buyurdu: "Rabbim diyor ki: Ben bütün kullarımı hanif olarak yarattım. Daha sonra şeytanlar onları doğru yoldan saptırdı, Benim helâl ettiğimi haram ettiler ve onların, bana ortak koşmalarını istediler, halbuki onların benim ortaklarım olduğunu gösteren şimdiye kadar herhangi bir işaret vermedim."

46. Yani, Yüce Allah insanları kendi kulları olarak yaramış ve kendisine kulluk etmelerini istemiştir. Bu düzeni kimse değiştiremez. Ne insan kuldan başka bir şey olabilir ne da sahte bir tanrı Allah'ın ortağı olabilir. İnsan kendine istediği kadar tanrılar yapsın, ama onun tek bir Rabbi olduğu gerçeği değişmez. İnsan, cehaleti ve dalâleti yüzünden kime isterse tanrısal sıfat, hak ve yetkiler versin, kimi isterse kaderini değiştiren tanrı olarak kabul etsin, ama gerçek hiçbir zaman değişmez ait olmadığı ve kimsenin insanların kaderini değiştirimeyeceği yapıdc bir değişiklik olmaz." Yani, insanı Allah hangi fıtrat üzerine yaratmışsa o hiçbir zaman değişmeyecektir.

47. Yani, fıtrat-ı selim'de kalmak veya doğal yoldan ayrılmamak, doğru yolda kalmak veya devam etmek demektir.

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ
وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ۝

31-32: Hep Allah'a dönüp,[48] O'ndan korkun[49] ve namaza devam edin[50]. Müşriklerden olmayın. Dinlerini darmadağınık edip bölük bölük olanlardan olmayın. Bunlardan her zümre yanlarında olanla iftihar edicidirler.[51]

Açıklamalar

48. "Allah'a dönme"nin anlamı şudur: Her kim ki, büsbütün bağımsız ve özgür olma hevesine kapılmış ve Hakikî İlâhından uzaklaşmış veya başkalarına itaat ve kullak yolunu seçip gerçek ve en büyük Rabbine itaatsızlık ve isyan etmiş, tutumunu değiştirsin ve gerçekten kulu olarak doğurduğu Tek Allah'a dönsün.

49. Yani, kalbinizde şöyle bir korku olmalıdır: Doğuştan Allah'a kul olmanıza rağmen O'na baş kaldırır ve isyan ederseniz, ya da, O'ndan başka kimselere itaat ve kulluk ederseniz, ihanet ve nankörlüğünüzün cezasını ergeç çekeceksiniz. Bu sebeple, Allah'ın gazabına maruz kalabileceğiniz her davranıştan sakınmalısınız.,

50. Allah'a dönmek ve O'ndan korkmak her ikisi gönül işidir. Gönlün bu durumunun dışa vurması ve kalıcılık kazanması gerekir. Bu da, bedensel bir hareket gerektirir. Öyle bir bedensel hareket ki, ilgili kişinin hiçbir ortağı olmayan bir Allah'a dönüşünü kanıtlasın ve onun her an Allah'tan korktuğunu göstersin. Bu sebeple, Yüce Allah kafa ve kalbteki bu değişikliğe emir verdikten hemen sonra bedensel hareket, yani namazınm kılınmasını farz kılıyor. Bir insanın kafasında bir düşünce, düşünce olarak kaldığı sürece sağlamlık ve kalıcılık kazanamaz. Bu düşüncenin zayıflama ve hatta değişme ihtimali da her zaman vardır. Fakat, bir insan bu düşünceye göre kendine çekidüzen vermeye ve hareket etmeye başlayınca, bu giderek körükleniyor ve hareket sıklaştıkça kalıcılığı da artıyor; taa ki, bu inanç ve fikirin zayıfla-

ma ve değişme ihtimâli tamamıyla ortadan kalkmış oluyor. Bu açıdan bakacak olursak, Allah'a dönme ve Allah'tan korkmanın pekişmesi için günde beş vakit namazın kılınmasından daha iyi bir yöntemin olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü başka herhangi bir yöntem veya hareket namaz kadar sık veya yoğun olmuyor, aksine belli aralıklarla, seyrek ve değişik şekillerde oluyor. Oysa, namaz öyle bir yöntem ve harekettir ki, birkaç saatlik ara ile belli bir şekilde edâ ediliyor ve bunda bir Müslüman, Kur'an-ı Kerim'in öğrettiği iman ve İslâm'ın esaslarını devamlı olarak tekrarlıyor ki, unutmayasın. Ayrıca, gerek kâfirlere gerekse Müslümanlara, insan topluluğundan hangi grupların itaatsızlık ve isyanı bırakıp Rabblerine itaat ettiklerinin gösterilmesi de gerekiyor? Çünkü, bu şekilde onlar birlik ve beraberlik içinde olabilirler, bir toplu luk ve millet meydana getirip Allah yolunda yürümek için birbirleriyle işbirliği yapabilirler ve herhangi bir bireyin iman ve İslâm ile bağı zayıflamaya başladığı görülünce bütün müminler onun durumundan haberdâr olabilirler. Kâfirlere böyle bir gösteri neden gerekiyor? Çünkü, hemcinslerinin gerçek Rabblerine dönüşlerini görünce uyku içindeki doğallıkları uyanabilir ve doğal duyguları uyanmadığı sürece de Allah'a itaat edenlerin pratik faaliyetlerini gördükçe dehşete kapılabilirler. Bu her iki amaç için de namazın kılınması gerekli ve elzemdir.

Burada şu nokta da unutulmamalıdır ki, namazın kılınmasıyla ilgili bu emir Mekke'de bir avuç Müslümanın, Kureyşli kâfirlerin baskı ve zulmüne maruz kaldıkları ve bundan sonra da 9 yıl sürekli olarak ezildikleri bir dönemde verilmişti. O sıralarda bir İslâm devletinin kurulması akla hayale bile gelmezdi. Eğer, bazı ahmakların düşündüğü gibi, namaz bir İslâm devleti olmaksızın düşünülemez veya sünneti reddeden bazı sapıkların düşündüğü gibi, namaz kılınmasına dâir hiç bir emrin bulunmadığı ve sadece "Rubûbîyet nizamı"nın kurulmasına emredildiği, bir an için kabul edilse, yukarıdaki açık seçik Kur'ânî emir neyin nesidir ve bu ne anlam taşımaktadır? Ve bu emrin gelmesinden sonra dokuz yıl boyunca Hz. Peygamber ile diğer Müslümanlar bu emre nasıl uydular?

51. Burada insanoğlunun gerçek dininin, yukarıda bahsedilen tabiî din veya din-i fıtrata işaret edilmiştir. Bazı filozoflar, özellikle din konusunda çeşitli kıyas ve tahminlerde bulunan sözde düşünürlerin sandığı gibi, bu din, şirke dayalı inanç ve dinlerin gelişerek Tevhide

ulaşması çerçevesinde gelişen bir din değildir. Aksine, bugün dünyada ne kadar inanç ve dinler bulunuyorlarsa, hepsinin bu dinin tahrif edilmiş ve yozlaştırılmış şekli olduğunu söyleyebiliriz. Bu yozlaşma da, çeşitli adamların ve toplumların, doğa gerçeklerine yeni bazı şeyler ilâve edip kişinin bu yeni icat edilmiş dinlere dört elle sarılmalarıyla meydana gelmiştir. Artık kim hidâyete ermek istiyorsa, asıl hakikate veya doğa gerçeklerine dönmeli, çünkü bunlar Hak dinin temelini oluşturuyordu ve diğer yorum ve teviller birer uydurma idi. Uyduruk inanç ve dinlerden bağını kesmeyen kişiler ise Hak dinin bozma suçunu işlemiş olacaklardı.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُم
مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ۝ لِيَكْفُرُوا
بِمَا آتَيْنَاهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ
سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ۝ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ
رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ
يَقْنَطُونَ ۝

33-36: İnsanlara bir zarar dokunursa Rabblerine iltica edip O'na dua ederler.[52] Sonra onlara (Allah) kendi tarafından bir rahmet tattırdığı zaman da, onlardan bir kısmı Rabblerine şirk koşarlar.[53] Kendilerine verdiğimiz nimetleri inkâr etsinler. Dünyadan faydalanadurun, yakında bileceksiniz. Yoksa biz onlara bir delil indirdik de, O'na (Allah'a) ortak tutmalarını bu mu söylüyor?[54] Biz, insanlara bir rahmet tattırırsak onunla memnun olup şımarırlar. Ve eğer onlara kendi ellerinin yaptıkları yüzünden bir musibet isabet ederse derhal ümitlerini kesiverirler.[55]

Açıklamalar

52. Bu, kalblerinin derinliklerinde Tevhid inancının bulunduğuna açık bir delilidir. Ne zaman ki bütün ümitleri sönmeye başlıyor ve dayanakları birer birer ellerinden gidiyor; içlerinden, bu kâinatın asıl

hâkiminin Yüce Allah'ın olduğunu ve O'nun yardımıyla kötü gitmekte olan bütün işlerinin düzeleceğini itiraf ediyorlar.

53. Yani, öyle bir durumda yine Allah'tan başka diğer mabutlara ve tanrılar ile tanrıçalara dua, niyaz ve adakar yapılmaya başlanıyor ve deniliyor ki, filan âfet ve musibet filan tanrı veya mabûdun yardımıyla def'oldu.

54. Yani, her türlü âfet ve belâları Allah değil, başka tanrı ve tanrıçaların def'ettiğini gösteren herhangi bir delil ortada var mıdır? Akıl ve mantık böyle bir şehadet veriyor mu? Ya da, herhangi bir ilâhi kitapta böyle bir şeyler yazılı mıdır ki, Allahu Teâlâ, tanrısal yetkilerinden bazısını veya hepsini filân filân adamlara veya tanrılara verdiğini ifâde etmiştir?

55. Yukarıdaki âyette insanoğlunun cehâleti, akılsızlığı ve nankörlüğüne dikkat çekilmişti. Bu âyette ise onun âdiliği ve alçaklığına işaret edilmiştir. İnsan öylesine nankördür ki, dünyada biraz para-pul, şan, şöhret, iktidar ve kudret kazanıp her şeyin tıkırında olduğunu görünce kendini unutuyor ve bütün bunların Allah'ın nimetleri olduğunu düşünmüyor. O zannediyor ki, kendisinde öylesine hüner ve marifetler vardır ki, onarın sayesinde hem zengin olmuş, hem şöhret kazanmıştır. Bu yanılgı kullarına bir değer veriyor. Ama, ne zaman ki para pul ve şöhreti kaybediyor ve talihsizlikler peşini bırakmıyor, ümitsiliğe kapılıyor ve hayatından öylesine beziyor ki, intihar etmekten de çekinmiyor.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

37: Görmediler mi ki, Allah dilediğine rızkı genişletir. Kime de dilerse daraltır. Şüphesiz, bunda iman eden kavim için ibret vardır.[56]

Açıklamalar

56. Yani, iman sahipleri, küfür ile şirkin insanın ahlâkını olumsuz yönde etkilendiğinden ve bunun aksine, Allah'a iman etmenin ahlâkı olumlu yönde etkilendiğinden ders alabilirler. Allah'a içtenlikle iman eden ve bütün rızıkların sahibinin Allah olduğuna inanan birkişi hiçbir

zaman, Allah'ı unutmuş olan ve O'ndan korkmayanların alçaklığına düşmez. Allah tarafından bol rızka lâyık görüldüğünde böbürlenmeyecek, aksine Mevlâsına teşekkür edecektir, Allah'ın kullarına karşı cömertçe davranacak, tevazu' ile hareket edecektir ve Allah'ın mallarını yine Allah yolunda harcamakta hiç çekinmeyecektir. Bunun aksine, rızkı alır, hatta kesilir edecektir, dürüstlüğünü, doğruluğunu ve onurunu elden bırakmayacak ve son nefesine kadar Allah'ın fazlına ve rahmetine ümitle bağlı kalacaktır. Böylesine bir yüksek ahlâk ve fazilet ne bir dinsizde ne de bir müşrikte bulunur.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى
حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ۗ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ
اللّٰهِ ۖ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٣٨﴾ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِىْٓ
اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ
اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿٣٩﴾

38-39: O halde, akrabaya, fakirlere, garip yolculara hakkını ver.[57] Allah'ın rızasını taleb edenler için bu daha hayırlıdır. Ve onlar felâh bulanlardır.[58] İnsanların mallarında artış olması için verdiğiniz faiz, Allah katında artmaz.[59] Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekât ise işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır.[60]

Açıklamalar

57. Burada "akrabaya, fakirlere ve garip yolculara sadaka ver" yerine "onlara hakkını ver" denilmiştir. Yani, verilen sadaka ve yardım onların hakkıdır. Bu yardım ve sadaka verilirken bir iyilik yapıldığı düşünülmemelidir; ayrıca, bunun yüksek mevki ve makamdaki bir kişi tarafından aşağıdaki ve küçük bir kişiye verilen bir şey olduğu da düşünülmemelidir. Aksine, şöyle düşünülmelidir: Mal ve mülklerin hakiki sahibi sana biraz fazla, başkalarına da biraz az nimet vermişse, fazla olan nimetlerde başkalarının hakkı vardır. Bu fazla mal ve mülkten

hakları olanlara vermen senin için bir deney ve sınavdır ve bunlardan, senin onların haklarını tanıyıp tanımaman Allah katında anlaşılmış olacaktır.

Bu İlâhî buyruğun özünü incelemek isteyen herkes, Kur'an-ı Kerim'in, insanların ahlâkî ve manevî gelişmesi için belirlediği yolun mutlaka hür bir toplum ve serbest ekonomiden geçtiğini anlayacaktır. Böyle bir gelişme, insanların mülkiyet haklarının kısıtlandığı, devletin bütün üretim ve sermaye kaynaklarına hakim olduğu, insanlar arasındaki gelir dağılımının bütün mekazinmasının hükûmetin elinde bulunduğu, hatta öyle ki, bir ferdin başka bir ferdin hakkını kabul edip ona bir şey vermediği ya da, kardeşlik, dayanışma gibi duyguları yaratan, bir kişinin başka bir kişinin cömertliğinden dolayı minnettar olmadığı bir toplumda mümkün değildir. Bugünlerde ülkemizde "Kur'anî Rubûbiyet nizamı" adı altında Kur'an'a zorla mal edilmeye çalışılan böylesine koyu bir Komünist siyası, ekonomik ve kültürel düzen Kur'an-ı Kerim'in ruhuna aykırıdır; zira bunda bireysel ahlâkın gelişmesi ve bireysel karakterin oluşumu ve kökleşmesi kesinlikle ortadan kalkmış oluyor. Kur'an'ın öngürdügü düzen ancak bireylerin bazı mal ve mülk ile sermaye kaynaklarına sahip bulunduğu, bu kaynakların üzerine tasarruf sahibi olduğu ve ayrıca, kendi istek ve arzularıyla Allah ve kullarının haklarını gereği gibi yerdiği bir toplumda ayakta durabilir ve işleyebilir. Ancak böyle bir toplumda her insanda sevgi, şefkat, yardımlaşma, merhamet, müsamaha, fedakârlık, hakları tanıma ve verme gibi yüksek ve temiz duygular ve özellikler doğabilir. Aynı şekilde, iyilik görenlerde, kendilerine iyilikte bulunanlar için sevgi, kardeşlik, iyiniyet, minnet, ihsan ve ihsanın bedelini ödeme gibi temiz duygular kötülüğün durması ve iyiliğin gelişmesi bir dikta rejimin veya güçlü bir iktidarın müdahalesine değil, insanların nefislerinin temizliği ve iyi niyetleri ile sorumluluk duygularına bağlı kalıyor.

58. Bu demek değildir ki, felâh sadece akrabaya, fakirlere ve garip yolculara haklarının verilmesiyle bulunur ve felâh için bunların dışında başka bir şeye ihtiyaç duyulmaz. Aksine, burada bunun anlamı şudur: Akrabalar ile fakirler (dilenciler) ve fakir yolcuların hakkını veremeyenler felâh bulamaz, felâhı ancak bu hakları tanıyıp verenler bulurlar.

59. Faizin tekzibi için inen Kur'an-ı Kerim'in bu ilk âyeti oluyor.

Burada sadece şöyle bir ifâde kullanılmıştır: "Siz faiz verirken zannediyorsunuz ki, verdiğiniz fazla para veya mülk, onu alan kişinin servetine servet katacaktır. Ne var ki, Allah katında faiz değil, zekât makbuldur. Allah'a göre servete servet katan şey zekâttır." Bundan sonra, Medine'de faiz ve ribanın haram kılınmasıyla ilgili ilâhi emir geldiğinde şöyle buyuruldu: "Allah, riba (faiz)nın büyümesini engeller, sadakaları ise geliştirir." Daha sonraki ilâhî emirler için bknz: Âl-i İmran, âyet: 130 ve el-Bakara, âyetler: 275-281.

Bu âyetin tefsiri konusunda müfessirler iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir: Bir guruba göre burada riba veya faizden, şeriata göre haram kılınan faiz değil, atiyye (bağış) hediye veya adak kastedilmiştir. Bu bağış, hediye veya adaklar, alan kişinin, fazlasını geri vereceği, yahut mu'attînin kişiliği için kârlı veya kazançlı olacağı niyetiyle verilen bağış ve hediyelerdir. İbn Abbas, Mücahid, Zahhak, Katadeh, İkrime, Muhammad bin K'abü'l-Kurazi ve Şa'bî bu görüştedirler. Bu zâtlar bu tefsiri, herhalde bu âyette geçen şöyle bir ifâdeden dolayı yapmışlardır: Bu fiil veya hareketin bağış veya hediye verme hareketi neticesinde, malda Allah katında herhangi bir artış olmaz. Oysa, onlara göre, burada şeriatın haram kıldığı faiz veya ribaden söz edilmiş olsaydı, bunun için Allah katında büyük azap görüleceği kesinlikle ifâde edilirdi.

Başka bir guruba göre burada bu sözlerle şeriatın yasakladığı riba veya faiz kastedilmiştir. Bu görüşü, Hz. Hasan Basrî ile Süddî ileri sürmüşlerdir. Allâme Âlusî ise âyetin görünürdeki anlamın bu olduğunu, zira, Arapçada riba kelimesinin bu anlamda kullanıldığını ifâde etmiştir. Bu te'vili tanınmış müfessirler Nişaburi de benimsemiştir.

Bizce bu ikinci tefsir daha doğrudur. Zira, bilinen anlamı bir yana bırakmak için ilk tefsirde belirtilen delil kâfi değildir. Bilindiği gibi, er-Rûm sûresinin indiği sırada faiz veya ribanın hürmetiyle ilgili ilâhi emir henüz gelmemişti; bu emir bundan birkaç yıl sonra geldi. Kur'an-ı Kerim'in bilinen bir yöntemi vardır: Bir şeyi haram kılmak veya yasaklamak gerekiyorsa, bunun için önce halkı belli bir süre zihnen hazırlamayı tercih ediyor. Örneğin, içki veya şarap için ilk önce "temiz bir rızık olmadığı" ifâde edildi (en-Nahl, âyet: 67). Daha sonra, içki içmenin günâhının, faydasından ziyade olduğu kaydedilde (en-Nisa: 43) ve en son, kesin hürmetiyle ilgili emir geldi. Aynı şekilde burada

da, faiz veya riba konusunda sadece şu denilmiştir: Bu, servete servet katan bir şey değildir, servete servet katan şey zekâttır. Bundan sonra, faiz üstüne faiz alınması yasaklandı (Âl-i İmran, âyet: 130). Ve en nihayet, bizzat faiz veya riba'nın haram kılındığı ifâde edildi (el-Bakara, âyet: 5).

60. Bu artışın herhangi bir sınırı belirtilmemiştir. Bir insan ne kadar iyiniyet ve fedakârlık duygusuyla ve Allah'ın rızasını elde etmek arzusuyla Allah yolunda mal ve mülk harcar veya başka bir deyişle, zekât verirse, Ulu Allah ona o kadar mükâfat verecektir. Nitekim, bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: Eğer bir kişi Allah yolunda bir hurma bile verirse, Allahu Teâlâ onu Uhud dağı kadar büyütür.

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ
ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۖ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ
يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾
ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ
لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

40-41: Allah[61] O'dur ki, sizi yarattı. Sonra rızık verdi.[62] Sonra sizi öldürecek, daha sonra da diriltecektir. Sizin ortaklarınızdan, bunlardan bir şeyi yapacak olan var mıdır?[63] Allah onların şirk koştuklarından münezzehtir, çok yücedir. İnsanların kendi ellerinden yaptıkları yüzünden karada ve denizde fesâd meydana çıktı. (Allah) bu hallerinden vazgeçerler diye onlara yaptıklarının bir kısmının cezasını tattırsın.[64]

Açıklamalar

61. Burada gene kâfirler ile müşriklere hitap ediliyor ve Tevhid ile âhiret gibi konulara ağırlık veriliyor.

62. Yani, yeryüzünde rızkınızı elde etmek ve geçiminizi sağlamak

için bütün imkânlar verilmiştir. Bu öylesine adâletli bir düzendir ki, burada herkes kendisine düşen payı alabiliyor.

63. Yani, sizin mabûd, tanrı ve tanrıça ilân ettiğiniz yaratıklar ile nesnelerlerden hiçbiri ne bir şey yaratıyor, ne rızık veriyor, ne ölüm ve hayata hükmedebiliyor ne de insanların ölümünden sonra onları diriltebiliyorsa, bunlara niçin tapıyorsunuz? Bunlar neye yarar?

64. Burada yine Rûm yani Bizanslılar ile İranlılar arasında devam eden savaşa değinilmiştir. Bu savaş o dönemde tüm Ortadoğu'yu içine almıştı. "İnsanların kendi ellerinden yaptıkları"ndan, şirk veya dinsizlik bataklığına batmış olan ve âhireti unutan insanların karakterinde mutlaka beliren ve baş gösteren fısk-u fücûr, zulmü hıyânet kastedilmiştir. "Bu hallerinden vazgeçerler diye"nin anlamı da şudur: Yüce Allah, âhiretteki büyük cezadan önce bu dünyada insanların tüm amellerinin değil, bazı amellerinin kötü sonuçlarını gerçekleri anlasın, kendi tutum ve davranışlarının yanlışlığını öğrensin, ibret alsın ve benimsenmediği takdirde insanların amellerini sağlam temellere oturtulmasının başka herhangi bir yolu bulanmadığı, peygamberlerin her devirde insanlara tavsiye ve telkin ettikleri sâlih akideye dönsünler. Bu konu Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde işlenmiştir: Bkz. et-Tevbe, âyet: 126, er-Ra'd, âyet: 31, Fussilet, âyet: 21, et-Tûr, âyet: 47,

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ
كَانَ أَكْثَرُهُم مُّشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ
أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَن كَفَرَ
فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَن يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُم مِّن

رَحْمَتِهِۦ وَلِتَجْرِيَ ٱلْفُلْكُ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

42-46: De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın ve daha evvelki kavimlerin akibetinin nasıl olduğuna bakın. Onların çoğu müşrik idiler"[65]. Hiç kimsenin geri çeviremeyeceği,[66] Allah'ın o günü gelmezden evvel yüzünü dosdoğru dine çevir. O gün (insanlar) bölük bölük ayrılacaklardır. Kim kâfir olursa bu küfrü kendi aleyhinedir.[67] Sâlih amel işleyenler de (sevaplarını Cennete) kendileri için hazırlamış olurlar. Allah, iman edip sâlih amel işleyenleri fazlı ile mükâfatlandırır. Allah kâfirleri sevmez. Size rahmetinden tattırması, emriyle gemilerin yürümesi,[68] O'nun fazlından kazanç aramanız[69] ve bu nimetlere şükretmeniz için rüzgârları müjdeleyici olarak göndermesi O'nun kudretinin alâmetlerindendir.

Açıklamalar

65. Yani, bugün Bizanslılar ile İranlılar arasındaki korkunç savaş yeni bir olay değildir. Geçmişte birçok büyük kavim ve milletler birbiriyle çarpışarak veya Allah'ın azabına uğrayarak helâk olmuşlardır. Bütün bu milletlerin felâkete uğramalarının sebebi sizin gibi müşrik olmalarıydı. Eğer sizlerden istendiği gibi, onlar da şirkten vazgeçselerdi bu gibi felâketlere uğramazlardı.

66. Yani o günün ne Yüce Allah geri çevirecektir ne de başkalarına geri çevirme imkânı tanıyacaktır.

67. Bu, bir kâfirin kendi küfrü nedeniyle uğrayabileceği bütün zarar ve felâketleri kapsayan çok geniş anlamlı bir cümledir. Öyle ki, bütün zararlar ve felâketlerin listesi bu cümleye bedel olamaz.

68. Burada yüce Allah'ın estirdiği ve deniz nakliyâtına yardımcı olduğu rüzgârlara atıf yapılmıştır. Bilindiği gibi eski çağlarda gemilerin yürümesi müsait rüzgârlara bağlıydı, karşı rüzgâr ise felâkete yol açardı. Burada bu rüzgârların, Allah'ın bir rahmeti olduğu ifâde edilmiştir.

69. Yani gemilerinizle ticaret için yola çıkmanız için.

70. Burada başka türlü rüzgârlardan bahsedilmiştir. Yani o rüzgârlar ki, yağmur getiriyordu ve bereketi müjdeliyordu.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ
فَجَاءُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا ۖ وَكَانَ حَقًّا
عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا
فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ
مِنْ خِلَالِهِ ۖ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
﴿٤٨﴾ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْهِم مِّن قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾

47-49: Gerçekten biz, Senden önce kendi kavimlerine peygamberler gönderdik de, onlara işaretler getirdiler[71]. Fakat (tekzib ettikleri için) biz onlardan intikam aldık.[72] Mü'minlere yardım etmek üzerimize bir hak oldu. O, Allah'tır ki, rüzgârları gönderir de onunla bulutları sevkeder. Gökte onları dilediği gibi yayar, onu parça parça da kılar. Nihayet onların arasından yağmurun çıktığını görürsün. O yağmuru, kullarından dilediğine nasib eder de onlar da sevinirler. Ve birbirlerine müjdelerler. Halbuki, onlar bu yağmur yağmazdan evvel me'yus ve ümitsiz idiler.

Açıklamalar

71. Yani, öyle işaretler ki, tabiatlar âleminde her tarafta bulunyor ve bir insan bunlarla her gün karşı karşıya kalıyor. Bunlar arasında yukarıda bahsedilen rüzgârlar sistemidir. Bir de, peygamberlerin mûcizeler şeklinde, ilâhî kelâm biçiminde, olağanüstü temiz ve nezih karakterleri yoluyla ve insan toluluğuna yaptıkları hayat verici etkileriyle getirdik ve bıraktıkları işâretlerdir. Aslında, bu iki türlü işaretler de tek bir gerçeği ortaya koyuyorlar: Peygamberlerin tebliğ ettikleri Tevhid doğru ve gerçektir. Her iki işaret de birbirini doğrular nitelikte-dir. Tabiatlar âlemindeki işaretler, peygamberlerin öğrettiklerini doğruluyor ve peygamberlerin getirdikleri işaretlerin gösterdiği hakikatı bize açıklıyorlar.

72. Yani, Yüce Allah, bu iki türlü işaretlere gözlerini yuman, Tevhid'i inkâr eden ve Rabblerine isyân eden kâfir ve müşriklerden intikam aldı.

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝
وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ۝

50-51: Allah'ın rahmet eserlerine bak ki; ölümünen sonra yeryüzün nasıl diriltiyor?[73] Böyle olan Allah, şüphesiz ölüleri de diriltir. O, her şeye kaadirdir. Eğer biz bir rüzgâr gönderir ve onlar da ekinleri sararmış görürlerse[74] muhakkak ardından Allah'ı ve nimetlerini inkâra koyulurlar.[75]

Açıklamalar

73. Burada peygamberlik ile bereketli yağmurdan birbiri ardınca bahsedilmesinde ince bir nükte vardır ki, buna dikkat etmeliyiz. Yani, burada denilmek isteniyor ki, yağmur gibi, peygamberlerin gelişi de insanlar için bereketli ve faydalıdır. Nasıl ki, gökten yağman yağıyor, ölü toprağa canlılık kazandırıyor ve mahsuller yükseliyor, gökten inen Allah'ın vahyi, susuz kalan ve kurumakta olan ruh ve ahlâk dünyasına yeni bir hayatiyet kazandırıyor ve manevî haz ile nimet ve mükâfatların ürünleri toplanmaya başlanıyor. Kâfirlerin bedbahtlığına bakınız ki, peygamber Allah'ın bu nimetini getirdikleri zaman bunu inkâr ediyorlar ve bunu kendileri için bir rahmet müjdesi değil, ölüm emri olarak görüyorlar.

74. Yani rahmetli ve bereketli yağmurun tarlalarda yükselttikleri yemyeşil ekin ve mahsulları sarartan ve kurutan donduruca ya da yakıcı sert rüzgâr.

75. Yani, o zaman bu adamlar Allah'ı suçlamaya ve O'na küfür etmeye başlıyorlar. Kendilerine gelen zarar ve felâketten Yüce Allah'ı

sorumlu tutuyorlar. Halbuki, aynı adamlar, Allah'ın kendilerine nimet ve ihsanlarda bulunduğu ve her türlü imkânlar sağladığı zaman da, O'na minnet ve şükranda bulunmamışlardı. Burada da yine, Allah'ın resûllerinin insanlara Allah tarafından rahmet mesajı getirdikleri aman sözlerini dinlemediklerine ve bu nimeti reddettiklerine incelikle işaret edilmiştir. Daha sonra, Allah'ın aynı adamlara, küfür ve incelikle işaret edilmiştir. Daha sonra, Allah'ın aynı adamlara, küfür ve isyanları neticesinde zâlimler ile hainleri musallat ettiği, zâlim ve hainlerin de bu adamları ezdikçe ezdikleri ve bu baskı ve zulümden bunalınca Rabblerine küfür etmeye ve hayatlarını zindan ettiğini ileri sürmeye başladıklarına da işaret edilmiştir.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ
بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

52-53: Muhakkak sen (ey Resûlüm) ölülere[76] ve arkasını dönüp sağırlara[77] o dâveti işittiremezsin. Sen körleri dahi dalâletlerinden kurtarıp hidâyet edici değilsin.[78] Sen, ancak âyetlerimize iman edip Müslüman olanlara söz dinletebilirsin.

Açıklamalar

76. Burada, "ölüler"den vicdanları ölmüş, yaşantılarında ahlâk ve faziletten hiçbir eser kalmamış, nefse kölelik, inât ve dalâlet yüzünden Hak sözünü dinleme ve kabul etme hissi ve kabiliyetini kaybetmiş zavallılar kastedilmiştir.

77. Burada "sağırlardan"; her şeyi işitmelerine rağmen işitmeyen veya işitmek istemeyen ve kalblerini her türlü hak sözüne karşı kapamış bulunanlar kastedilmiştir. Üstelik, bu tür insanlar Hak dâvetinin kulaklarına gelmemesi için azamî gayret sarfediyor ve dâvetçiyi görür görmez kaçmaya başlıyorsa, biri bunlara ne dinletebilir ve nasıl dinletebilir?

78. Yani, bir peygamberin işi, Hak ilmi ve hidâyetten nasibini alamamış olan körlere hayatı boyunca doğru yolu göstermek değildir. Bir peygamber sadece doğru yolun ne olduğunu söyleyebilir. Ancak ma-

nevî gözleri kör olan ve nebinin gösterdiği yolu bir türlü göremeyenleri kimse hidâyete erdiremez.

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ
قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ
وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ
الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾
وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي
كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ ۖ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ
كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾

54-56- O Allah'tır ki, sizi zaaftan (bir meniden) yarattı. Sonra bu zaafiyetin arkasından kuvvet verdi. Sonra bu kuvvetin arkasından da yine zaafiyet ve ihtiyarlık verdi. O, dilediğini yaratır.[79] O, Alîmdir, Kadîrdir. Kıyamet kopacağı gün[80] mücrimler dünyada bir saatten fazla kalmadıklarına yemin ederler.[81] İşte onlar dünyada böyle aldanıyorlardı.[82] Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar (Kâfirlere): "Allah'ın kitabında olduğu gibi ba's (tekrar diriliş) gününe kadar dünyada ve mezarda kaldınız. İşte bu, ba's günüdür. Fakat siz bunu bilmiyordunuz" diyecekler.

Açıklamalar

79. Yani, çocukluk gençlik ve ihtiyarlık, hepsi Allah'ın yarattığı durumlardır. Allahu Teâlâ kimi isterse zayıflatır kimi isterse güçlendirir, kimi isterse genç yaşta öldürür, kimi isterse uzun ömürlü kılar ve ömrünün sonunda da sağlıklı ve güçlü kalmasını sağlar, kimi isterse gıpta edilecek bir gençliğinden sonra yaşlılıkta herkese muhtaç kılar ve herkese ibret nişânesi yapar. İnsan istediği kadar kibirlensin ve böbürlensin, ama unutmamalıdır ki, bütün hayatı Allah'ın elindedir ve hayatının herhangi bir safhasında onun istediği hale sokabilir.

80. Yani, geleceğine dair haber verilen kıyâmet.

81. Yani, ölümden başlayarak kıyâmetin o ânına kadar. Bu iki olay arasında 10 20 bin yıllık süre bile geçmiş olsa, ölüler ancak birkaç saat uyuduklarını ve ani bir olay yüzünden ayağa kalktıklarını sanacaklardır.

82. Yani, bu insanlar dünyada da böyle aldanıyor ve yanılgıya düşüyorlardı. Bu adamlar dünyada da hakikat idrak etmekten acizdirler ve bu yanlış hesap ve tahminleri yüzünden diyorlardı ki, kıyâmet diye bir şey olmayacak, öldükten sonra dirilme diye bir olay olmayacak ve Allah denen bir varlığın huzuruna çıkılıp hesap verilmeyecektir.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي
هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ
يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

57-60: O günde kâfirlere mazeretleri fayda vermez. Onlardan tevbe ve rücû da istenmeyecektir.[83] Gerçekten biz, bu Kur'an'da insanlar için her şeyden misaller irâdettik. Eğer sen onlara bir âyet getirsen, o kâfirler mutlaka: "Siz ancak yalan uyduranlarsınız" derler. işte böylece Allah, bilmeyenlerin kalblerine mühür vurur. Şimdi sen sabret. Zira Allah'ın va'di muhakkak tahakkuk edecektir.[84] Ba's ve hesap gününde inanmayanlar sakın seni aldatmasınlar.[85]

Açıklamalar

83. Bunun bir başka tercümesi şöyle olabilir: "Onlardan, Rabble-

rine razı etmeleri de istenmeyecektir." Zira, onlar tövbe ve iman ile sâlih amele dönmelerinin bütün imkânlarını kaybetmiş olacaklardır ve imtihan süresi bitip karar ani gelmiş olacaktır.

84. Burada, yukarıdaki 47. âyette bahsedien va'de işaret edilmiştir. O âyette Allah'ın şu sünneti beyan edilmiştir: Geçmişte Allah'ın resûlleri bir çok işaret getirmişlerdir. Bu işaretleri tekzib eden, alaya alan, hatta Allah'a isyan edenlerden Allah eninde sonunda intikâmını almış ve onlara ibret verici azaplar indirmiştir. Ayrıca, Yüce Allah, kendisine bağlı olan mü'minlere de her zaman yardım etmiş ve zafere kavuşmuştur.

85. Yani, düşmanlarınız, sizi onların kuvveti ve kudretiyle sineceğiniz, onların bağırıp çağırmalarından korkacağınız, onların iftira ve suçlarından ürkeceğiniz, onların alay, eleştiri ve saldırılardından cesaretinizin kırılacağı, onların tehdit ve güç gösterileri ile zulüm ve baskılarından pes edeceğiniz, onların oyun ve hilelerine kanacağınız ya da, milli birlik ve beraberlik adına yaptıkları çağrıları üzerine onlarla uzlaşacağınız bir halde görmesinler. Aksine, siz davanızda o kadar haklı ve ısrarlı görünmeli, amaçlarınızın o kadar bilincinde olmalı, iman, inanç ve kararlılıkta o kadar sağlam olmalı ve karakterinizde o kadar güçlü ve sarsılmaz olmalıdır ki, sizi aldatamayacağı, hiçbir tehlike, zarar veya eziyetin sizi yolunuzdan ayırmayacağı ve din konusunda kim ile pazarlık yapamayacağınız açıkca belli olmalıdır. Bütün bu husus, Yüce Allah'ın şu sözlerinde saklıdır: "İnanmayanlar sakın seni aldatmasınlar". Tarih şahittir ki, Resûlullah tıpkı Mevlâsının istediği gibi, kâfirlerin sözlerine kanmadı, onlar tarafından hafife alınmadı. Nihayet, gerçekleşmesini önlemek için Arabistan'ın büyüt kafir ve müşriklerinin seferber ettiği bütün imkânlara ve kullandıkları bütün silâhlara rağmen hedeflediği devrimi gerçekleştiriverdi!

LUKMAN SÛRESİ

Adı: Bu sûrenin ikinci rükû'unda Lukman Hekîm'in, oğluna yaptığı nasihatlar yer almıştır. Bu münasebetle bu sûrenin adı "Lukman" olarak konmuştur.

İniş Tarihi: Bu sûrenin içeriğine ve konularına bakıldığında, İslâmî davetin bastırılması ve durdurulması için baskıya ve zulme başladığı ve her türlü baskı metodlarına başvurulduğu, ancak muhalefet ve mukavemet kampanyasının henüz şiddetlenmediği bir dönemde indiği açıkça görülüyor. Bu husus 14. ve 15. âyetlerden anlaşılıyor. Bu âyetlerde İslâm dâvetini daha yeni yeni kabul eden gençlere, analar ile babaların haklarının Allahu Teâlâ'dan sonra ilk sırada yer almalarına rağmen İslâm'ı kabul etmelerine mani olmaları ve şirke dönmeleri için baskı uygulamaları halinde sözlerinin dinlenmemesi gerektiği ifâde olunmuştur. Hemen hemen aynı sözler el-Ankebût sûresinde de söylenmiştir. Bundan anlaşılıyor ki, bu her iki sûre aynı tarihlerde inmişlerdir. Ancak her ikisinin üslûp ve ifâdelerine dikkat ettiğimizde Lukman sûresinin daha önce indiğini anlayabiliriz. Çünkü, bu sûrenin fonunda herhangi bir şiddetli muhalefet havasına rastlamıyor. Bunun aksine, el-Ankebut sûresini okurken, inişi sırasında Müslümanların büyük baskı, zulüm işkenceye tabi olduklarını hissediyoruz.

Ana fikri ve işlenen diğer konuları: Bu sûrede insanlara, şirkin saçmalığı ve mantıksızlığı ile Tevhid'in doğruluğu ve tutarlılığı anlatılmıştır ve onlar, atalarını körü körüne taklit etmekten vazgeçmeye, Hazreti Peygamber (s.a.v.)in sunmakta olduğu dâveti açık kalplilikle dinlemeye ve kendi gözleriyle tüm kâinatta ve bizzat kendi nefislerinde bu nihaî hakikatı doğrulayan ne kadar çok delillerin bulunduğunu görmeye çağırılmıştır.

Bu arada, Arabistan'da duyulan sesin ilk defa duyulmadığı, bunun dünyada ve bizzat Arabistan'da da daha önce duyulduğu ve insanlar için tamamıyla yabancı olmadığı kaydedilmiştir. Geçmişte akıl ve hikmet, beceri ve mantıktan nasiplerini almış olanlar bugün Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söylediklerini söylüyorlardı. Burada Mekkeli kâfirlere deniliyor ki. Sizin kendi vatanınızda Lukman adında akıllı ve hikmet sahibi bir insan yetişmiştir ki, hikmeti ve bilgeliği ile ilgili hikâye ve efsaneler sizce çok iyi bilinmektedir; onun darb-ı meselleri, deyişleri, vecizeleri ve diğer hikmetli sözlerini konuşmalarınızda sık sık tekrarlıyorsunuz; şair vehatipleriniz O'ndan sık sık söz ediyorlar. Lukman gibi bir bilgenin hangi akide, inanç ve ahlâk kurallarını tavsiye ve telkin ettiğini siz kendiniz görün."

LUKMAN SÛRESİ

(Mekke'de nazil olmuştur, 34 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾
الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1-4: Elif, Lâm, Mîm. Bu âyetler, hikmet dolu olan Kitab'ın âyetleridir.[1] İhsan sahipleri için hidâyet ve rahmettir.[2] (O muhsinler) namazlarını kılarlar, zekâtlarını verirler ve âhiret yakînen inanmışlardır.[3]

Açıklamalar

1. Yani, bunlar hikmet dolu, her satırı ve sözü hikmetli olan bir Kitab'ın âyetleridir.

2. Yani, bu âyetler doğru yolu gösteren âyetlerdir ve Allahu Teâlâ'dan rahmet olarak inmişlerdir, ama bu rahmet ve hidâyetten ancak amelleri sâlih, ahlâkları yüksek ve karakterleri temiz olan kimseleri, dürüst ve temiz olmak isteyen, iyiliği arayan, kötülüklerden sakınmaları istendiği zaman sakınan ve kendilerine hayır yolu açıldığı zaman bu yolda yürümeye başlayan kimseler yararlanabilirler. Kötü,

ahlâksız, isyankâr ve günahkâr kimseler ise ne bu hidâyetten nasiplerini alır, ne bu rahmetten yararlanırlar.

3. Bu demek değildir ki, muhsinler veya iyi amel işleyenler sadece bu üç özelliği taşırlar. Aslında daha önceki âyette ihsan sahipleri (muhsinler) veya iyi amel işleyenler olarak tarif edilenerin, bu Kitab'ın yasakladığı bütün kötülüklerden sakınan ve başkalarını sakındıran ve tavsiye ettiği bütün iyi işleri yapanlar olduğu kastedilmitir. Daha sonra ise en önemli üç özelliklerine değinilmiş, edilmek istenmiştir. Bu iyi ve dürüst insanlar namaz kılıyorlar ve bu yüzden Allah'a tapma ve Allah'tan korkmaya alışıyorlar; zekâtlarını veriyorlar, bu yüzden yardımlaşma ve fedakârlık gibi duyguları kazanıyor, dünya sevgisinden uzaklaşıyor ve Allah'ın rızasına talip oluyorlar; âhirete inanıyorlar, bu yüzden sorumluluk duygusunu kazanıyor, bir otlakta otlanan bir hayvana benzemekten çıkıyor ve aksine "ben tamamıyla bağımsız ve özgür değilim, bir Yaradan'ın kuluyum ve bütün yaptıklarımın hesabını Rabbime vermekle mükellefim" diye düşünen bir insanın kimliğini kazanıyor. Nedeniyle "muhsinler" tesadüfen iyilik yapan ve aynı şekilde tesadüfen kötülük yapan kimseler olmuyorlar. Aksine, bu özellikler onlarda apayrı ve kalıcı bir fikir ve ahlâk anlayışı yaratıyor; öyle bir fikir ve ahlâk anlayışı ki, iyi ve hayır işleri bilinçli ve düzenli bir biçimde yapıyorlar ve eğer nadiren kötü işleri bilinçli yapıyorlarsa da, bu tamamıyla bir kaza veya tesadüf oluyor. Onları kötülüğe veya ahlâksızlığa sevkeden herhangi bir etken veya ahlâksızlığa sevkeden herhangi bir etken içgüdü yoktur.

أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝٥

5: İşte onlar, Rabbleri tarafından doğru yol üzerinde olup felâha ermişlerdir.[4]

Açıklamalar

4. Bu âyetlerin indiği dönemde Mekkeli kâfirler, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) meyil-eden ve onun davetini kabul edenlerin kendi hayatlarını berbâd etmekte olduklarını düşünüyor ve bunu açıkça ifâde ediyorlardı. Bu sebeple, burada iman edenler, "felâha ermişlerdir", üzerine basa basa söylenmiştir. Yani, kâfirlere deniliyor ki, bu insanların hayatla-

rının berbâd olduğunu düşünmekte yanılmışsınız, tersine bunlar felâha erenlerdir, felâha ermeyenler ise, doğru yolu kabul etmeyenlerdir.

"Felâh"ı sadece bu dünya ile sınırlı olduğu, veya maddi refah ve mutluluk anlamına gelidğini düşünen bir kişinin, Kur'ân-ı Kerîm'in ruhuna ve mânâsına ters düştüğünü söyleyebiliriz. Kur'ân açısından felâh kavramının ne anlam taşıdığını anlamak için şu âyelerin dipnotlarının okunması gerektiğini ifâde etmeliyiz: el-Bakara, âyetler: 2-5, Âli-İmran âyet: 102, 130, 200, el-Maide, âyet: 90, el-En'am, âyet: 21, el-A'raf, âyet 7, 8, 157, et-Tevbe, âyet: 88, Yunus, âyet: 17, en-Nahl: 116, el-Hacc, âyet: 77, el-Mü'minun: âyet: 1, 117, Nur : âyet: 51, er-Rum, âyet: 38.

وَمِنَ النَّاسِ
مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا
هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝٦ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ
مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٧

6-7: İnsanlardan öyleleri vardır ki,[5] bilgisizce[6] Allah yolundan saptırmak, onu bir eğlence edinmek için[7] boş ve bâtıl lâfa[8] müşteri çıkar. İşte bunlara zelil edici azab vardır.[9] Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, kibir ve gururla arkasını döner. Sanki o onu işitmiyormuş ve kulağında sağırlık varmış gibi vaziyet alır. Onu acıklı bir azab ile müjdele.

Açıklamalar

5. Yani, bir taraftan, Allah katından böylesine bir rahmet ve hidâyet kaynağı gelmiştir ve bundan bazı kimseler yararlanmaktadır ve diğer taraftan, bu felâha erişmiş, mutlu insanların yanısıra bazı bedhatlra da vardır ki, Allah'ın âyetlerine karşı cephe almışlardır ve türlü çeşit günâhlar işlemektedirler.

6. "Bilgisizce" kelimesi hem "müşteri çıkar", hem "saptırmak için"

ile ilgili olabilir. Eğer bu kelimenin "müşteri çıkar" veya "satın alır" kelimeleriyle bağlantılı olduğunu kabul edersek anlamı şu olabilir: Bilgisiz ve aptal kimseler görünürde güzel olan bu boş ve bâtıl lâfa müşteri olur ve ne kadar kıymetli şeyi bırakıp ne kadar berbâd bir şeyi satın aldığını anlamaz. Bir yanda hikmet ve hidâyetle dolu ilâhi âyetler bedava verilmektedir, ama onlar bunlardan yüz çevirmektedirler; öte yanda, ahlâkı, kişiliği ve karakteri mahveden bu boş ve beyhûde şeyleri almak için avuç dolusu para harcamaktadırlar. "Bilgisizce" sözünün, "saptırmak için"le ilgili olduğunu düşünürsek, anlamı şu olur: Bu cahil ve budala kişiler, hiçbir bilgiye dayanmadan insanlara yol göstermeye kalkışıyor ve insanları doğru yoldan saptırarak ne kadar büyük vebâl altında kaldıklarını bilmiyorlar.

7. Yani, bu tür insanlar hikâye, şarkı, komik hareketler ve diğer eğlencelerle halkın vaktini berbâd ediyor, kıymetli zamanlarını boşa harcıyorlar. Bunlar eğlenceleriyle Allah'ın âyetlerini tekzib etmeye çalışıyorlar. Kur'ân-ı Kerîm'in dâvetini alaya alıyorlar ve bunları şaka zannediyorlar. Allah'ın diniyle savaşmak için kendilerine özgü bir yöntem bulmuşlardır ve ne zamanki, Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın âyetlerini halka duyurmak için yollara düşüyor, bunlar hemen eğlence yoluyla halkı ondan uzaklaştırmaya çalışıyorlar. Bir yandan, güzel bir şarkıcı güzel sesiyle halkı mestetmeye çalışıyor, bir yandan ağızı lâf yapan bir hikâyeci bir meydanda İran ile Turan'ın hikâyelerini anlatmaya başlıyor ve eğlenceye düşkün halk da Allah, âhiret ve ahlâk gibi ciddi konuları dinlemek istemiyor.

8. Burada kullanılan asıl kelimeler "lah-val-hadîs"tir, yani, insanı kendine cezbedip diğer bütün şeylerden gafil olmasını sağlayan sözler. Sözlük anlamına göre bu sözlerin herhangi bir kötü yanı yoktur. Ancak bu sözler genellikle kötü anlamda kullanılıyor ve bunlardan boş, bâtıl ve saçma sapan şeyler kastediliyor. Örneğin dedikodu, anlamsız fıkralar, roman, eğlence, şarkı söylemek, dans etmek v.s.

"Boş lâflara" müşteri olmanın anlamı şu olabilir: Bir kişinin, Hak sözünü bırakıp bâtıl lâflara ve hareketlere kanması ve hidâyeti terkedip, ne dünyada ne âhirette hiç bir faydası olmayan saçma sapan şeylere rağbet etmesi. Bu, bu sözlerin mecâzi anlamıdır. Gerçek anlamı yukarıda belirtildiği gibi, bir kişinin parasını, malını ve mülkünü harcayıp boş ve yararsız bir şeyi satın almasıdır. Birçok rivâyetler de bu tef-

sirin lehindedir. Nitekim, İbn Hişam, muhammed bin İshak'ın şu rivâyetini nakletmiştir: Resûlullah (s.a.v.)in dâveti, Mekkeli kâfirlerin bütün muhalefetlerine rağmen günden güne kök salmaya başlayınca Nazr bin Hâris Kureyşlilere şöyle dedi: "Muhammed'e (s.a.v.) bu şekilde muhalefet etmekle bir yere varamazsınız. Bildiğiniz gibi bu şahıs aranızda büyüyüp orta yaşına ulaşmıştır. Ahlâkî açısından sizlerin en iyisiydi. Herkesten daha doğru sözlü idi ve herkes tarafından "emîn" lakabıyla çağırılırdı. Şimdi siz diyorsunuz ki, o kâhindir, sihirbazdır, şairdir, mecnûndur. Bunlara kim inanacaktır? Bu insanlar, sihirbazları bilmiyor mu, onların nasıl üfürükçülük yaptığını çok iyi biliyorlar. İnsanlar, kâhinlerin ne gibi sözler sarfettiklerini bilmiyorlar mı? Bu insanlar şiir ve şairlikten anlamıyorlar mı? Bunlar bir mecnûnun nasıl olduğunu görmemişler midir? Bu gibi suçlamaların hangisi Muhammed'e (s.a.v.) yakışıyor ki, millete inandırıp ondan caydırabilirsiniz? Siz durun bakalım, ben bunun çaresine bakayım." Bundan sonra Nazr Mekke'den Irak'a gitti ve oradan Kureyşlilere, Kur'ân-ı Kerîm'den daha ilginç gelebilecek İranlı hükümdârlar ile Rüstem ve İsfendiyâr'ın hikâyelerini getirdi. (Siret-i İbn Hişam, cilt: I, s. 320-321). Aynı rivâyet, "Eshâbü'n-Nüzûl"de Kelbî ve Mükâtil'e dayanılarak Vâhidî tarafından naklolunmuştur. İbn Abbas bu rivâyete bazı ilâveler yapmış ve Nazr bin el-Haris'in, milleti kandırmak, eğlendirmek ve saptırmak için şarkı söyleyen ve danseden cariye ve fahişeler getirdiğini kaydetmiştir. Hazreti Peygamber'in vaaz ve telkinlerinden kimin etkilenmekte olduğu haberini alıyorsa Nazr bin el-Haris ona cariyelerinden birini musallat ederdi. Nazr bu cariyeye derdi ki: "Bu adama yedir, içir ve eğlendir ki, Muhammed'in telkinlerine uymasın." Hemen hemen aynı yöntemleri, bir milletin önde gelen sapık ve günahkârları her çağda kullanmışlardır. Bu küstah kişiler, milletin dikkatini daha ciddi sorunlardan başka yöne çekmek ve dört nal gitmekte oldukları felâket uçurumundan habersiz kalmalarını sağlamak için oyun, gösteri, eğlence, sirk, dans, şarkı ve san'at ile kültür adına diğer rezâletler düzenlerler.

"lah-val hadis"in bu tefsiri birçok sahabe ve tabiînden naklolunmuştur. Abdullah bin Mes'ud'a yukarıdaki âyette zikrolunan "lah-val hadis"ten neyin kastedildiği sorulduğunda kendisi üç defa üzerine basa basa söyledi: "Vallahı, bundan şarkı kastedilmiştir" (İbn Cerîr, İbn Ebî Şaybe, Hakim, Beyhakî). Buna benzer sözler Hz. Abdullah bin

Abbas, Câbir bin Abdullah, Mücahid, İkrime, Said bin Cübeyir, Hasan Basrî ve Mekhûl'dan da naklolunmuştur. İbn Cerir, İbn Ebî Hatim ve Tirmizi'nin, Hz. Ebu Umâme Bahilî'ye dayanarak naklettiği bir hadis şöyledir: Resûlullah buyurmuştur, "şarkıcı kadınların satışı, alımı ve ticareti helâl değildir; ayrıca, onlara değer biçmek de helâl değildir." Bir başka rivâyetin son sözleri şunlardır: "Onların (kadınların) değerini yemek haramdır". Bir başka rivâyet gene Ebu Umâme'ye aittir: "Cariyelere şarkı söyleme veya çalgı çalma eğitimi vermek caiz değildir, onların alışverişini helâl değildir ve onların değeri haramdır." Bu üç hadiste yukarıdaki âyetin söz konusu hafif meşrep kadınlarla ilgili olarak indiği de ifâde olunmuştur. Kadı Ebu Bekr İbnü'l-Arabî, "Ahkâmü'l-Kur'ân" adlı eserinde Hz. Abdullah bin Müsarek ve İmam Mâlik'e dayanarak Hz. Enes (r.a.)in şu rivâyetini nakletmiştir: "Resûlullah buyurdular. "Şarkıcı bir cariyenin meclisinde oturup şarkısını dinleyen kişinin kulağına kıyâmette sıvı kurşun akıtılacaktır". Burada şu önemli noktayı da unutmamalıyız ki, o devirde "kültür ve san'at" ile ilgili bütün faaliyetler cariyeler sayesinde ve onlar tarafından yapılıyordu; aile kız ve kadınları ve cariye veya köle olmayan diğer kadınlar henüz "san'atçı" kimliğini kazanmamış ve dans etmiyor, şarkı söylemiyorlardı. Bu sebepten dolayıdır ki, Resûlullah, "san'atçı" veya şarkıcılar ile dansçıların alımı ve satımından söz etti ve ücretlerine "değer" veya "fiyat" dedi. Ayrıca, şarkıcılar için, Arapça'da cariye anlamına gelen "kayne" kelimesini kullandı.

9. Bu ceza veya azap, onların suçlarına eşittir. Bu kâfir ve müşrikler Allah'ın dini ve âyetleri ile Resûlünden alay etmek istiyor, bunları küçük düşürmeye çalışıyorlar. Yüce Allah ta bu küstâhlıklarını cezasız bırakmayacak ve kendilerine büyük bir azap gönderecektir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ
النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

8-9: İman edip, sâlih amel işleyenlere nimetleri bol Cennetler vardır.[10] Orada ebedî olarak kalırlar. Bu, Allah'ın hak va'didir. O, Azizdir, Hakîmdir.[11]

Açıklamalar

10. Burada iman sahipleri için Cennet'in nimetleri vardır yerine nimetleri bol Cennetler vardır denilmiştir. Eğer bu cümle ilk şekline göre olsaydı, anlamı şu olurdu: İman sahipleri bu nimetlerden yararlanacaklar, ama o Cennetler onların olmayacaktır. Bunun yerine "nimetleri bol Cennet" denilince anlamı şu olmuştur: Cennetler, içlerindeki bütün nimetleriyle birlikte iman sahiplerine ve sâlih amel işleyenlere verilecektir. Onlar, bu nimetlerden tıpkı onların sahipleri oldukları gibi yararlanacaklardır. Ve onların durumu, hiçbir mülkiyet hakkı bulunmadığı takdirde bir şeyden yararlanan kişiler gibi olmayacaktır.

11. Yani, hiçbir şey Yüce Allah'ı vaadını yerine getirmekten alıkoyamacaktır. Allah (c.c.) ne yapıyorsa hikmet ve adaletle yapıyor. "Bu, Allah'ın hak va'didir" denildikten sonra Allah'ın Aziz ve Hakîm olmasından söz edilmesinin anlamı ve amacı şudur: Yüce Allah ne kendi sözlerine aykırı hareket ediyor, ne de, bu kâinatta bir güç O'nun bu sözünü tutmasına mani olabiliyor. Bu bakımdan, Allah'ın, iman ve sâlih amel sahiplerine mükâfatlar verileceği yolundaki sözünün yerine getirmemesine imkân yoktur. Ayrıca, Allah'ın bu sözü hikmet ve adâlete dayalıdır. Onun katında hak sahibine hakkının verilmediği ve hak etmeyene nimet ve ikrâmlarda bulunulduğu gibi bir gelenek yoktur. Yalnızca iman eden ve sâlih amel işleyenler Cennetlere lâyıktırlar ve Allahu Teâlâ onara o Cennetleri mutlaka verecektir.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقٰى فِي الْأَرْضِ
رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝

10: 12 O, gökleri görünür direkleri olmaksızın yarattı.[13] Ve yere de sizi sarsmaması için ağır dağlar koydu.[14] Orada (yerde) her türlü yürüyen canlıdan yaydı. Ve gökten su indirip onunla faydaları olan her türlü nebatlar yetiştirdik.

Açıklamalar

12. Yukarıdaki giriş cümlelerinden sonra şimdi sûrede asıl anlatılmak istenen konulara, yani şirkin reddi ile Tevhid'e dâvet'e temas ediliyor.

13. Burada kullanılan Arapça kelimeler şunlardır: "Bigayri amadin taravnaha". Bunların iki anlamı olabilir: Birincisi, "siz kendiniz görüyorsunuz ki, onlar (gökler) direksiz ayakta duruyorlar". İkincisi, "Onlar (gökler) görünmeyen direkler üzerinde duruyorlar". İbn Abbas ile Mücahid ikinci anlamı benimsemişken birçok diğer müfessirler ilk anlamı tercih etmişlerdir. Bugünkü fizik ve astronomi bilgilerine göre bu âyeti yorumlayacak olursak bunu şöyle açıklayabiliriz: Evrendeki sonsuzlukta sayısız ve akıl almaz büyüklükteki yıldızlar ve gezegenler, gözle görülür herhangi bir bağlantı veya direk v.s. olmaksızın kendi yörüngelerinde durup dönmektedirler. Bunlar arasında hiçbir tel veya kablo, ip veya çubuk ve benzeri bağlantılar yoktur, ki düşmeleri veya çökmelerini önleyebilsinler. Allah'ın yarattığı eşsiz Yerçekimi Kanunu bu koskocaman düzeni ayakta tutmaktadır. Bu açıklama, bugünkü bilgilerimize dayanmaktadır. Pek mümkündür ki, yarın daha bilemediğimiz başka bilgilere dayanarak daha inandırıcı ve gerçekçi bir açıklama yapabiliriz.

14. Açıklama için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, Cilt: IV, en-Nahl sûresi, dipnot: 12.

هَٰذَا خَلْقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ
ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

11: İşte bunlar, Allah'ın yarattıklarıdır. O'ndan başka ilâh edindiklerinizin yarattıklarını, bana gösterin.[15] Hayır, zâlimler apaçık bir sapıklık içindedirler.[16]

Açıklamalar

15. Yani, kendilerineze mabûd ilân ettiğiniz, kendi kaderlerinizi iyileştirme ve bozma yetkisine sahip olduklarını zannettiğiniz ve kendilerine kulluk etmekte ısrar ettiğniz o tanrı ve tanrıçaların herhangi bir şey yarattıklarını gösterin.

16. Yani, bu câhil ve sapık kimseler bu kâinatta başka hiçbir kimsenin, hiçbir şey yarattığını göstermezler ve elbette ki, gösteremezlerse, hiçbir şey yaratmayanları Allah'a ortak koşmaları, onlara dua ve niyazda bulunmaları, onlara hediye ve adak vermeleri ve onlardan yardım ve talep etmelerinin ahmakça bir şey olduğundan başka bir şey denebilir mi? Bir kişi aklını kaçırmamışsa, böylesine büyük bir aptallık yapabilir mi? Kendi ağzıyla kendi tanrı ve tanrıçalarının hiçbir yaratma gücü olmadığını ve sadece Allah'ın bir Yaradan olduğunu itiraf etmiş olmasına rağmen onları tanrı ve tanrıçalar olarak kabul etmeye devam etsin? Kafasında azıcık beyin olan bir kişi ister istemez, hiçbir şeyi yaratmaya kâdir olmayan ve yer ile gökteki yaratılışlarda hiçbir payı olmayan bir varlık niçin bizim mabûdumuz olsun? Niçin ona secde edelim veya niçin onun dergâhına yüz sürelim? Bizim feryadımızı dinlemek ve ihtiyaçlarımızı gidermek için onda ne gibi bir güç vardır? Diyelim ki, dualarımızı dinliyorsa da, herhangi bir şey yaratmaktan âciz olduğu için, bize herhangi bir yardımı dokunabilir mi? Bize yardım elini, hiçbir şey yapmayan değil, birçok şeyler yapan bir varlık uzatabilir diye düşünecektir.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَٰنَ ٱلْحِكْمَةَ أَنِ ٱشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ
فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾

12: And olsun, biz Lukman'a[17] hikmeti verdik ve "Allah'a şükret" dedik.[18] Şükreden ancak kendi nefsi için şükreder. Kim de nankörlük ederse, o Allah'a zarar veremez. Allah, Ganîdir ve bizâtihî hamde lâyıktır.[19]

Açıklamalar

17. Şirkin reddi lehine kuvvetli bir delil sunulduktan sonra şimdi de Arap halkına, "bu makûl olayın bugün ilk defa meydana gelmediği,

aksine daha önce de bilgili ve akıllı kimlerin bu gibi sözler söylediği ve hareketlerde bulunduğu, hatta sizlerden biri olan ünlü Hekim Lukman'ın böyle yaptığı, bu sebeple, Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) dâvetiyle ilgili olarak, "eğer şirk makûl ve tutarlı olmayan bir inanç ise, geçmişte bunun böyle düşünen olmadı mı?" demelerinize mehil bulunmadığı" ifâde olunmuştur.

Lukman, Arabistan'da hikmeti, bilgisi ve zekâsıyla ün yapmış bir şahsiyetti. Cahilleye'nin önde gelen şairleri, İmriül Kays, Lebîd A'şa, Tarafe v.s.'nin eserlerinde Lukman adına çokça rastlanmaktadır. Arabistan'da okumuş kimselerde "Sahife'yi Lukman" adlı bir kitap vardı ki, bunda Lukman'ın vecizeleri ve hikmetli sözleri yer alıyordu. Nitekim, hadis-i şeriflerde ifâde edildiği gibi, Hicret'ten üç yıl önce, Resûlullah (s.a.v.)ın öğretilerinden etkilenen ilk Medine'li Süveyd bin Samit'ti. Samit hac için Mekke'ye gitti. Orada Hz. Peygamber (s.a.v.) âdeti olduğu üzere ülkenin her köşesinden gelen hacılara İslâm'ın esaslarını anlatıyor ve onları Hak dinine davet ediyordu. Süveyd bin Samit, Hz. Peygamber'in sözlerini dinleyince "bugün sizin anlattığınız şeyleri ben daha önceden biliyorum, bunlar bir kitapta yer alıyor" dedi. Resûlullah onun nasıl bir kitap olduğunu sordu. Süveyd, "Mecelle-yi Lukman" dedi. Daha sonra, Hz. Peygamber'in isteği üzerine Süveyd Mecelle'yi Lukman'dan bazı bölümler okudu. Bunun üzerine Resûlullah, "bu çok güzel bir eserdir, ama bende bundan iyi bir sahife vardır" dedi ve kendisine Kur'ân'dan âyetler okudu. Süveyd de bunların gerçekten Macelle-yi Lukman'dan daha iyi olduğunu kabul etti. (Siret-i İbn-i Hişam, cilt: II, s. 67, 69, Usudü'l-Gâbe, cilt: II, s. 378). Tarihçilerin ifâdesine göre Süveyd bin Samit kendi yetenekleri, yiğitliği, şiir ve edebiyat bilgisi ile görüştükten sonra Medine'ye döndüğünde Bu'âs savaşına katıldı ve orada öldü. Süveyd'in kabilesindekiler, kendisinin, Hz. Peygamber ile görüştükten sonra Müslüman olduğuna inanıyorlardı.

Tarih açısından, Lukman'ın kişiliği konusunda birinden farklı görüşlere rastlanmaktadır. Bilindiği gibi, Cahiliyye karanlık bir dönemdi ve bununla ilgili güvenilir, düzenli veya doğru herhangi bir tarihi kayıt yoktur. Bilgi kaynağı, yüzyıllardan beri süregelen ve ağızdan ağıza dolaşan rivâyetlerdi. Mevlanâ Seyyid Süleyman Nedvî bu rivâyetlere dayanarak "Arzü'l-Kur'ân" adlı eserinde şunları yazmıştır: "Lukman,

Âd kavmine Allah'ın azabı geldikten sora Hz. Hûd ile beraber sağ kalanların soyundan idi ve bu kavmin Yemen'de kurduğu devletçiğin krallarından biriydi." Ancak bazı önde gelen sahabe ve tabiin tarafından naklolunan rivâyetler buna tamamıyla ters düşmektedirler. İbn Abbas'e göre Lukman zenci (Habeşli) bir köle idi. Hz. Ebu Hureyre, Mücâhid, İkrime ve Hâlid-ür Reb'î de aynı görüştedirler. Hz. Câbir bin Abdullah Ensârî'nin ifâdesine göre Süveyd bin Samit, Nube'liydi. Said bin Müseyyib'e göre Süveyd Mısır'lı siyahîlerdendi. Görüldüğü gibi, bu üç görüş de birbirine yakındır. Arabistan'da o devirde siyah derililere genellikle "Habeşli" deniliyordu ve Nûbe, Mısır'ın güneyinde ve Sudan'ın kuzeyinde bir bölgenin adıydı. Bu sebeple, yukarıdaki üç rivâyette bir kişiye Habeşli, Nube'li ve Mısırlı demenin, sadece kelime farkı olduğu, özde herhangi bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Ayrıca, "Revz-ül Enf"te Süheyli ve "Muruc-uz Zeheb"de Mes'udi'nin ifâdeleriyle bu Sudan'lı kölenin vecizeleri ve sözlerinin Arabistan'da nasıl yayıldığı açıklık kazanmış oluyor. Bu iki tarihçinin ifâdesine göre bu kişi aslen Nube'liydi, ancak Medyen ve Ayle (bugünkü Akabe) vatandaşıydı. Bu sebepten dolayı, dili Arapça olup, hikmetli sözleri bütün Arabistan'a yayıldı. Süheyli, ayrıca, Lukman Hekim ile Lukman bin Âd'in iki ayrı kişi olduğunu ve bunların birbirleriyle karıştırılmaması gerektiğini ifâde etmiştir. (Revzü'l-Enf, cilt: I, s. 266, Mes'udi, cilt: I, s. 57).

Burada şu açıklamaya da yer vermeliyiz ki, Doğu Bilimci Derenbourg, Paris'te bir kütaphanede bulunan bir Arapça yazma eseri, "Emsâl-ül Lukmanü'l-Hekim"yi, "Fables de Locman le Sage" (Lukman Hekimin'in Masalları) adında yayınlamıştır, ancak bunun "Mecelle-yi Lukman" ile hiçbir ilgisi yoktur. Bu masalları, 13. yüzyılda bir kişi bir araya getirmişti. O kişinin Arapçası çok kötüydü. Bu masalları okuduktan sonra, bunun başka bir dile ait olan bir kitabın tercümesi olduğunu ve müellif veya mütercimin bunu Lukman Hekim'e malettiğini kolayca anlayabiliyoruz. Bu tür sahte ve değersiz şeyleri ortaya çıkaran Doğu Bilimcilerin gayesi, Kur'ân-ı Kerîm'in hikâye, masal ve efsanelerini tarih açısından sahte ve uydurma olduğunu kanıtlamaktan başka bir şey değildir. Nitekim, "islâm Ansiklopedisi" (İngilizce)nde B. Heller'in "Lukman" maddesini şöyle gözden geçiren bir kişi, niyetlerinin ne olduğunu hemen anlayacaktır.

18. Yani Allah'ın bahşettiği bu hikmet, zekâ, akıl ve basiretin ilk gereği, insanın, Rabbine karşı nankör veya isyankâr değil, minnet ve şükran borçlu olmasıydı; ayrıca, bu minnet ve şükranı sadece ağızıyla değil, düşünce söz ve hareketleri, her üç şekliyle olmalıydı. İnsan, yüreğinin derinliklerinde sahip olduğu her şeyin Allah vergisi olduğuna da inanmalıydı. Onun dili her zaman Allah'ın sonsuz ihsanlarını kabul etmeli ve açıklamalıydı ve hareketleriyle de, örneğin, Allahu Teâlâ'ya itaat ederek, O'na karşı günâh işlemekten sakınarak, O'nun rızasını elde etmek amacıyla çabalayarak, O'nun verdiği nimetleri kullarına ileterek ve O'na isyan edenlerle savaşarak gerçekten Rabbine minnettâr olduğunu kanıtlamalıydı.

19. Yani, küfredenin küfrü kendisi için zararlıdır; Allahu Teâlâ'ya hiçbir zararı dokunmaz. Yüce Allah bu tür kâr ve zarar hesaplarından uzaktır ve kimseye muhtaç değildir. Hiçbir kimsenin teşekkür veya minneti Allah'ın nimetlerin O'ndan geldiği gerçeği değiştiremeze. Ona biri hamd etse de etmese de, O kendi başına mahmûd'dur. Kâinat'ın her zerresi, onun kemâli ve cemâline, O'nun Hâlik ve Râzık oluşuna tanıklık ediyor ve her mahlûk O'na her zaman hamd ediyor.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ ۖ
إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

13: Bir vakit, Lukman oğluna öğüt vererek: "Ey oğulcağızım, Allah'a şirk koşma.[20] Zira şirk, pek büyük bir zulümdür" demişti.[21]

Açıklamalar

20. Lukman'ın hikmet dolu sözlerinden burada sadece bu öğütten söz edilmesi iki açıdan önemlidir: Birincisi, Lukman bu öğütü oğluna vermişti ve herkes biliyor ki, insan en çok evlâtlarına karşı samimi oluyor. Bir insan başkaları aldatabilir, onlara münafıkça sözler söyleyebilir; ama bir insan ne kadar kötü olursa olsun, kendi evlâtlarını aldatmaz. Bu bakımdan, Lukman'ın, kendi oğluna böyle bir nasihatte bulunması, onun şirki gerçekten kötü bir fil olarak gördüğü ve bu sebeple, öz evlâdından, böyle bir şeyden sakınmasını istediğinin açık bir de-

lilidir. İkincisi, daha sonraki âyetlerde göreceğimiz gibi, o devirde Mekkeli kâfirlerden birçok anne baba, kendi evlâtlarını şirke devam etmeleri ve Hazreti Muhammed (s.a.v.)in Tevhid dâvetine icabet etmemeleri için mecbur ediyorlardı. Bu sebeple, bu ahmaklara burada deniliyor ki, "sizin memleketinizin ünlü bir bilgesi, evlâdına karşı olan vazifesini, şirkten sakınması konusunda telkinde bulunmakla yerine getirmişti. Bir de kendinize bakın, kendi evlâtlarınızı şirke mecbur ediyorsunuz; bu, onlara iyilik midir, yoksa kötülük müdür?"

21. Zulmün asıl anlamı, bir kişinin hakkını yemek ve adalete aykırı hareket etmektir. Şirk, bir insanın, ne kendisinin yaratılışında, ne ona rızkın verilmesinde, ne de dünya nimetlerinden herhangi birinde payları olmayanları, Yaratıcısı, Râzıkı ve Rabbiyle aynı çizgiye getirmesi yüzünden büyük bir zulümdür. Bu öylesine büyük bir adaletsizlik ve insafsızlıktır ki, bundan daha büyük bir insafsızlık olamaz. Ayrıca, bir Yaratıcının bir insan üzerine bazı hakları vardır, bunların başında O'na itaat ve kulluk gelir. Fakat insan başkalarına kulluk ederse Allah'ın hakkını yemiş olur. Bunun dışında, bir insan, Allah'a ortak koştuğu varlıklara kulluk sırasında yaptığı her hareketinde kendi zihni ve vücudundan başlayarak yer ile gök arasındaki şeylerdir ve bunlardan hiçbir şeyini Allah'tan başka kimseye itaat ve kulluk için kullanma hakkına sahip değildir. Sadece bu değil, bir insanın nefsinin de onun üzerine hakkı vardır: İnsan nefsini zillete ve azaba düşürmemelidir. Ancak insan, Rabbini ve Yaratıcısını bırakıp mahlûkatına itaat ve kulluk ediyor, böylece hem kendisini rezil ediyor, hem kendini azaba müstahak kılıyor. kısacası, bir müşrikin bütün hayatı, hiçbir anı zulümsüz olmayan çok yönlü ve daimi bir zulüm haline gelmiş oluyor.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ
أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ
إِلَيَّ الْمَصِيرُ ۝

14: Biz,[22] insana ana ve babasını vasiyet ettik. Anası onu meşakkat üzere meşakkatle taşıdı. Sütten kesilmesi de iki senedir.[23] "Bana ve ana-babana şükret. Nihayet gelinecek yer, benim nezdimdir" (dedik).

Açıklamalar

22. Bu satırdan başlayarak paragrafın sonuna kadar geçen cümleler, arada söylenen bir sözdür. Bunu da Cenab-ı Allah, Lukman Hekim'in sözlerini açıklamak üzere söylüyor.

23. Bu sözlerden, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, bir bebeğin doğduktan sonra sütten kesilene kadar süresinin iki yıl olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Bu süre içinde eğer bir bebek bir kadının sütünü emerse, süt emme hürmeti uygulanacaktır; bunun dışındaki süre için ise böyle bir kısıtlama yoktur. İmam Malik'ten bir rivâyet de bu görüşün lehinedir. Ancak İmam Ebu Hanife buna ek olarak 2.5 yıllık bir koruma ve sakınma süresi de tavsiye etmiştir. Bununla beraber, İmam-i Azam (r.a.) şu görüşe de yer vermiştir: Eğer çocuk iki yıl içinde sütten kesilmişse ve beslenmesi için süte ihtiyacı yoksa ve bundan sonra annesinin dışında bir kadının sütünü emerse hürmet hükmü uygulanmayacaktır. Ancak çocuğun temel gıdası sütse ve yanında diğer bazı şeyler de yiyorsa ve bu arada başka bir kadının sütünü emerse hürmet hükmü geçerli olacaktır. Bu bakımdan, bu âyetin anlamının, çocuğa mutlaka iki yıl süt emzirilmesi gerektiği olarak kabul edilmemelidir. Bakara sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Anneler, süt emzirmeyi tamamlamak istediklerinde çocuklarını iki tam yıl emzirsinler." (âyet: 233). İbn Abbas bu sözlerden, gebeliğin asgari süresinin 6 ay olduğu sonucunu çıkarmıştır ve diğer ulema ve müfessirler bunu aynen kabul etmişlerdir. Çünkü, Kur'ân-ı Kerîm'de bir başka yerde şöyle buyurulmuştur: "Gebelik ve süt emzirme müddeti otuz aydır" (el-Ahkâf:15) Bu çok önemli bir hukukî noktadır ve bununla birçok meşru ve gayri meşru doğum ile velâyet sorunu çözümlenmiş oluyor.

وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ
بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي ٱلدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَٱتَّبِعْ سَبِيلَ
مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

يَٰبُنَيَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثۡقَالَ حَبَّةٖ مِّنۡ خَرۡدَلٖ فَتَكُن فِي صَخۡرَةٍ
أَوۡ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ يَأۡتِ بِهَا ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ
لَطِيفٌ خَبِيرٞ ١٦

15-16: Eğer onlar, senin bilmediğin bir şeyle[24] bana şirk koşmana seni zorluyorlarsa, onlara itaat etme. Dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Nihayet dönüşünüz banadır.[25] Ben de size işlediğiniz şeylerden haber veririm.[26] (Lukman[27] öğüdüne devamla şöyle demişti): "Ey oğlum, yaptığın şey bir hardal tanesi kadar da olsa bir kaya içinde, yahut göklerde veyahut yerin içinde bulunsa bile Allah onu meydana çıkarır.[28] Allah, Lâtiftir Habîrdir."

Açıklamalar

24. Yani, senin bildiğin gibi, Bana ortak olmayanlarla.

25. Yani, anne-babalar da, evlâtlar da Bana döneceklerdir.

26. Açıklama için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, el-Ankebût sûresi, dipnotlar: 11-12.

27. Burada Lukman'ın diğer masal ve nasihatlarından söz edilmesinin amacı şudur: İnançlar gibi, ahlâk konusunda Hazreti Peygamber (s.a.v.)in sunduğu öğretilerin de Arabistan'da ender veya bilinmeyen bir şey olmadığını vurgulamak.

28. Yani, Allah'ın bilgisi ve pençesinden hiçbir kişi veya nesne kurtulamaz. Bir kaya parçasının altındaki bir zerre sizin için gizli ya da saklı olabilir, ama O'nun için değil. Göklerdeki ufacık bir nesne sizden uzak olabilir, ama O'ndan değil. Yerin dibinde olan bir şey sizin için karanlıkta sayılabilir, ama O'nun için aydınlıkta olabilir. Dolayısıyla, siz nerede olursanız olun, yaptığınız iyi ya da kötü bir iş Allahu Teâlâ'dan saklı kalmayacaktır. Yüce Allah bütün bunlardan sadece haberdar değildir, aynı zamanda hesap saati geldiğinde sizin her hareketinizin dosyasını önünüze serecektir.

يَٰبُنَيَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأْمُرْ بِٱلْمَعْرُوفِ وَٱنْهَ عَنِ
ٱلْمُنكَرِ وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٧﴾
وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ ٱللَّهَ
لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

17:18: **"Yavrum, namazı dosdoğru kıl, iyilikle emr, kötülükten nehyet. Bu hususta sana isabet eden eziyete sabret.[29] Çünkü bunlar katiyetle farzedilen emirlerdendir.[30] Kibirlenip insanlardan yüzünü çevirme.[31] Yeryüzünde mağrurâne ve çalımla yürüme. Çünkü Allah, kibir taslayıp kendini beğeneni sevmez.32"**

Açıklamalar

29. Burada, iyiliğe emreden ve kötülükten sakınılmasını isteyen herkesin zorlukla ve eziyetle karşılaşacağına ince bir işaret vardır. İyiliğe emreden ve hak davası için çırpınan bir kişinin mutlaka zorluklarla karşılaşması bir gerçektir.

30. Bunun ikinci bir anlamı şudur: Bu çok cesaret ve azim isteyen bir iştir. Halkın ıslâhı gibi bir işe girişmek ve dolayısıyla, halkın muhalefeti ve mukavemetiyle karşılaşmak cesur ve azimli olmayanların işi değildir. Bunun için büyük cesaret ve kararlılık gerektir.

31. Asıl Arapça kelimeler şunlardır: "La tusa'ir haddaka linn-âse". "Sa'ar" Arapçada, devenin boynunda nükseden ve yüzünün bir tarafta çevrilmesine sebep olan bir hastalığa denilir. Bundan "falan sa'arı haddahu" deyimi çıkmıştır ki, "falan şahıs yüzünü bir deve gibi bir tarafa çevirdi" anlamındadır. Yani, bir kişinin kibirle yüz çevirmesi ve karşısındakiyle konuşmamasını ifâde eder. Nitekim, Taglab kabilesinin şairi Amru bin Hayy şöyle demiştir:

va kanna ezal cebbâr sa'ar haddahû
akmana lahû min milehi fatakkavvumâ
(Biz öyle idik ki, ne zaman bir zâlim kişi bizden yüz çevirdiyse
Bizde onun eğriliğini öyle düzelttik ki, doğru oluverdi).

32. Burada asıl kelimeler "muhtâl" ve "fahûr"dur. Muhtâl, kendini büyük sanan veya böbürlenen kişiye denilir. Fahûr da kendi büyüklüğünü başkalarına belli etmeye çalışan ve belli eden bir kişiye denilir. Bir insanın yürüyüşünde kibir, böbürlenme ve kasıntı gibi bir hava, ancak kafasında büyüklük kompleksinin yer alması ve kendi büyüklüğünü başkalarına gösterme çabasından dolayı ortaya çıkar.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ
مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾
أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي
اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ﴿٢٠﴾

19-20: "Yürüyüşünde mutedil[33] ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.[34]" Görmez misiniz ki, Allah göklerde ve yerde olan şeyleri hep sizin menfaatınıza musahhar kıldı.[35] Üzerinize açık ve gizli birçok nimetlerini[36] tamamladı. Böyleyken insanlardan kimisi vardır ki, ilmi, rehberi ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın[37] Allah hakkında mücadele eder.[38]

Açıklamalar

33. Bazı müfessirler bunun anlamını şöyle belirtmişlerdir: "Hızlı yürüme, yavaş da olma, aksine orta bir hızla yürü." Ancak bağlama baktığımızda bu sözlerin, yürüyüşün hızlı ya da yavaş olmasıyla hiçbir ilgisi olmadığını anlarız. Gerçek şu ki, yürüyüş ister hızlı, ister yavaş olsun, bir iyiliği veya kötülüğü yoktur; ayrıca bunun için bir kısıtlama da getirilemez. Eğer bir insanın acelesi varsa, hızlı yürümesine ne itirazımız olabilir? Ve eğer çevreye yürüyüşe çıkmışsa, yavaş yürümesinde ne gibi bir kabahat olabilir? Normal yürümenin belli bir ölçüsü olsa da, bunu katı bir kural olarak kabul ettirmeye ne gerek vardır? Aslında burada amaçlanan, bir insanın yürüyüşünde vakur, ağır başlılık ve alçak gönüllülüğü meydana getirebilecek belli bir anlayış ve kişiliği

meydana getirilmesidir. Bir kişide büyüklük kompleksi varsa, onun yürüyüşü, onun hangi komplekste ve kafada olduğunu belli eder. Yürüyüşünü gören herkes onun ne gibi kompleks taşıdığını anlar. İnsanda kibir ve büyüklük kompleksi yaratan servet, iktidar, güç, bilgi ve benzeri hususlardan her biri, yürüyüşünde belli birer şekil ve kıvraklık meydana getirir. Bunun aksine, insanın yürüyüşündeki miskinlik de o insanın belli bir hâlet-i ruhiyesinin dışa vurması olur. Bazan insanın nefsindeki gizli kibir, göstermelik alçakgönüllülük ve sahte kalenderlik onun yürüyüşünde ortaya çıkar. Bazan da insan, dünyanın gidişatı ve karşılaştığı zorluklara yenilip bezgin ve perişan hale gelir ve yürüyüşü de bir ölünün yürüyüşü olur. Lukman'ın nasihatının gayesi şudur: İnsan, nefsinin bu durumlarından, psikolojik eziklik veya üstünlükten kurtulsun ve moralî yerinde, efendi, dürüst ve sağlıklı bir kişi gibi normal yürüsün. Ne mağrur, ne ezik ve bezgin, ne de aşırı hilekâr ve sahtekâr biri gibi yürüsün.

Sahabe-yi Kiram'ın bu konudaki tutumunu öğrenmek için burada birkaç örneğe bakalım: Hz. Ömer (r.a.) bir defasında bir kişiyi başı önünde yürürken görünce kendisine şöyle seslendi, "Başını dik tut, İslâm hasta değildir." Hz. Ömer bir başka kişiyi bir ölü gibi yürürken görünce şöyle dedi: "Gaddar adam, sen dinimizi niye öldürüyorsun?" Bu iki olay gösteriyor ki, Hz. Ömer (r.a.)e göre, dindarlık, miskin ve çaresiz yürümek ya da gereksizce hasta ve bitkin yol almak anlamına gelmiyordu. Hz. Ömer (r.a.) bir Müslümanın böylesine miskin veya bitkin bir şekilde yürüdüğünü görünce, böyle bir yürüyüşün bir yandan, kâfir ve müşriklerde Müslümanlar hakkında yanlış bir izlenim uyandıracağı, bir yandan da, müslümanların kendilerini çaresizliğe ve ümitsizliğe sevkedeceği kuşkusuna kapılırdı. Benzeri bir olay Hz. Âişe'nin başına da gelmişti. Hz. Âişe (r.a.) bir kişinin bitkin ve perişan ve vaziyette yürüdüğünü görünce "bu beye ne oldu?" diye hayretini belirtti. Yanındakiler, "bu bey Kurallardandır (Kur'ân-ı Kerîm'i okutan ve zamanını zikr ve ibâdetle geçiren)" dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe şöyle buyurdu: "Ömer (r.a.) Seyyidü'l-Kurra idi, ama yürürken dik ve vakur yürürdü, konuşurken üzerine basa basa ve dobra konuşurdu ve adam döverken de fena döverdi." (Ayrıntılı açıklama için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, el-İsra sûresi, dipnot: 43, el-Furkan sûresi, dipnot: 79).

34. Bu demek değildir ki, insan konuşurken her zaman sesini al-

çaltsın ve hiçbir zaman yükseltmesin. Burada aslında cıyak cıyak çıkan gürültülü ses, eşşeğinkine benzetilerek ne tür bir diksiyon ve sesten sakınılması gerektiğine işaret edilmiştir. Diksiyon ve sesteki azalma veya yükselme, sertlik veya yumuşaklık doğal veya gerçek ihtiyaçlara göre meydana gelir. Örneğin, eğer siz kendinize yakın bir veya birkaç kişiyle konuşuyorsanız, sesinizi alçak tutacaksınız; fakat, uzaktaki kişi veya kişilerle konuşuyorsanız ister istemez bağıracaksınız. Ton ve diksiyondaki değişiklik te belli bazı şart durumlara bağlıdır. Övgü'nün tonu kınamadan ve sevincin tonu kızgınlıktan elbette ki farklı olacaktır. Bu, hiç de itiraz edilecek bir durum değildir. Ayrıca, Lukman'ın nasihatının amacı, insanların bu farkı ortadan kaldırıp her zaman yumuşak bir tonda ve alçak bir sesle konuşmalarını sağlamak değildir. İtiraz edilecek husus, insanların kendi kibrini, kaprisini, göstermek, başkalarını sindirmek veya başkalarının gözünde küçük düşürmek için avazları çıktığı kadar bağırmaları ve eşek gibi çirkin bir ses çıkarmalarıdır.

35. Bir şeyi birinin menfaatına musahhar etmenin iki şekli vardır: Birincisi, o şeyi o kişiye tabi etmek ve onu istediği şekilde kullanma yetkisini vermek. İkincisi, o şeyi, o kişiye yarayacak şekilde bazı kurallara bağlamak. Gökte ve yerdeki bütün şeyleri Yüce Allah, insanlara aynı şekilde musahhar etmemiştir; aksine bazı şeyleri birinci şekilde ve bazı diğer şeyleri de ikinci şekilde musahhar etmiştir. Meselâ, rüzgâr, su, ateş, nebât, madenler, hayvanlar v.s. ilk şekilde, ay, ve güneş v.s de diğer şekilde musahhar etmiştir.

36. Açık nimetlerden, insanların şu veya bu şekilde hissettikleri veya bildikleri şeyler kastedilmiştir. Gizli nimetler ise, insanların ne hissettikleri ne de bildikleri şeylerdir. Bu nimetlerden birçoğu insanların kendi vücutlarında vardır; bazıları ise çevresinde ve dış dünyada vardır, ama insanlar Yaradan'ın onların korunmaları, onlara rızkın sağlanması, onların beslenmesi ve onların rahat etmeleri için ne gibi imkânlar ve malzemeler sağladığını bilmezler. Fen, bilim ve teknolojinin çeşitli alanlarındaki gelişmeleri sonucu Allah'ın insanların yararına yarattığı birçok nimetler gün ışığına çıkmaktadır ve bugüne kadar insanların öğrenebildiği nimetler, hâlâ gizli kalan ve öğrenilmeyen nimetlerin yanında azınlıkta kalırlar.

37. Yani, insanlar, hiç bilemedikleri ve bilmeleri gerekmeyen şey-

ler hakkında taştışır ve kavga ederler. Meselâ, Allah var mıdır? Allah tem midir? Veya başka ortakları var mıdır? Allah'ın özellikleri nedir ve nasıldır? Allah'ın kendi yaratıklarıyla ilişkileri nasıldır? v.s.

38. Yani, bu adamların kendi başına hakikatı müşahade etmeleri veya yaşamalarını mümkün kılan herhangi bir bilgiye sahip olmaları, ya da hakikatı müşahade ettikten sonra kendilerine bilgi veren bir lider veya öndere sahip olmaları, ya da, kendi inançlarını, üzerine bina ettikleri İlâhi bir Kitaba sahip olmalarını gösteren herhangi bir şey yoktur.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ
اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۗ
أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾ وَمَن يُسْلِمْ
وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ وَإِلَى
اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ
فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا
ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

21-24: Onlara "Allah'ın indirdiğine tâbi olun" denilse, "Hayır atalarımızı üzerine bulduğumuz dine tâbi oluruz" derler. Eğer Şeytan onları Cehennem azabına dâvet etse ona da tâbi olurlar mı?[39] İyilik eder olduğu halde[40] kendini (yüzünü) Allah'a teslim eden[41] kimse en emin ve sağlam bir kulpa yapışmıştır.[42] Bütün işlerin sonu, Allah'a dayanır. (Habibim) küfredenin küfrü seni mahzun etmesin.[43] Onların dönecekleri yer biziz. Onlara yaptıkları şeyleri haber veririz. Şüphe yok ki, Alah kalblerde olanı hakkıyla bilir. Biz onları dünyada az bir müddet istifade ettirip sonra kendilerini ağır bir azaba mecbur tutarız.

Açıklamalar

39. Yani, her kişi, her milletin atalarının doğru yolda ve haklı ol-

dukları şart değildir. Bir şey sırf ataların zamanından geliyor diye doğru olamaz. Aklı başında olan bir kişi, ataları sapık ve dalâlet içinde iseler, gözlerini yumup onları taklid etme ve izledikleri yolun nereye gittiğini araştırma ihtiyacını duymama gibi bir aptallık edemez.

40. Yani, öyle biri değil ki, ağızıyla Allah'a teslim ve itaatkâr olduğunu söylesin, ancak fiilen, Allah'a tabi ve itaatkâr olan bir kulun tutumunun tam tersini yapsın.

41. Yani, biri tamamıyla Allah'ın kulu olsun. Hiçbir şeyi, Allah'a kulluğunun kapsamının dışında olmasın. Bütün işlerini Allah'a havale etsin ve O'nun emirleri ile yasaklarını, kendi hayatının kanunu olarak kabul etsin.

42. Yani, ne kendisinin yanlış yola götürüleceğinden korksun ne de, Allah'a kulluk etmesinin sonuun kötü olacağını düşünsün.

43. Burada Hazreti Peygamber (s.a.v.)e sesleniyor ve deniliyor ki. "Ey Peygamber, senin sözlerini dinlemeyen ve sana tâbi olmayan bir kişi zannediyor ki, İslâm'ı reddedip küfründe ısrar etmekle seni zarara sokmuştur veya sana bir darbe indirmiştir; halbuki o zarar kendisine aittir. O, sana değil, kendine zarar vermiştir ve eğer o lâfını anlamıyorsa, senin üzülmene gerek yoktur, artık o kendisinin bileceği işitir."

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ
اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

25-26: Onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorsan: "Allah" derler. Sen de: "Elhamdülillâh"[44] de. Fakat onların çoğu bilmezler.[45] Göklerde ve yerde olanların tamamı Allah'ındır.[46] Allah, Ganî ve bizzatihî hamde lâyıktır.[47]

Açıklamalar

44. Yani hiç olmazsa, buna inanıyorsunuz. Ama, hakikat bu ise,

hamde lâyık sadece Allahtır. Gökleri ve yeri yaratmakta Allah'ın ortağı olmayan biri, hem de nasıl lâyık olabilir?

45. Yani, pekçok kişi, Allah'ı kâinatın yaratıcısı olarak kabul etmenin gereklerinin ne olduğu ve nelerden sakınılması gerektiğini bilmiyorlar. Eğer bir kişi gökler ile yerin yaratıcısının sadece Allah olduğuna inanıyorsa, İlâh ve Rabbin sadece Allah olduğunu, ibadet, itaat ve kulluğun ancak ona yapılması gerektiğini, tesbih ve tahmid'e lâyık sadece O'nun olduğunu, duaların da ancak O'na yapılması gerektiğini ve yaratıklarının hâkimi ve Şâr'in (şeriatı belirleyen) sadece O'nun olduğunu mutlaka kabul etmelidir. Yaratıcının başka, mabûdun da başka olması tamamıyla akla ve mantığa aykırıdır ve buna sadece cehâlet ve dalâlet içinde olan bir kişi inanabilir. Aynı şekilde bir varlığı Yaratıcı ve aynı zamanda diğer varlıkları duaya, niyaza ve yalvarışa lâyık olarak kabul etmek, başkalarına boyun eğmek ve yetkilerle donanmış mutlak Hâkim olarak benimsemek, bütün bunlar, birbirleriyle çelişen şeylerdir ve bunları akıllı ve bilgili bir kişi hiçbir zaman kabul edemez.

46. Yani, gerçek sadece Allah'ın gökler ve yerin yaratıcısı olmasından ibaret değildir, aksine, O gökte ve yerde bulunan her şeyin de sahibi ve hâkimidir. Allah kâinatı yaratıp bir kenara çekilmiş değildir ki, gönlü istediği herkes kâinatın tümü veya bir bölümü üzerine hak iddia etmeye başlasın. Yüce Allah kendi mahlûkatlarının tanrısal hak ve bu kâinatta ne varsa O'nundur; burada Ondan başka kimsenin tanrısal hak, yetki veya özellikleri yoktur.

47. Bunun açıklaması 19. No.lu dipnotta geçmiştir.

وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ
أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَّا خَلْقُكُمْ
وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

27-28: Eğer yerde bulunan ağaçlar kalem ve deniz, ondan sonra yedi deniz daha sonra yardım ederek mürekkep olsa, yine Allah'ın kelimeleri tükenmez.[48] Muhakkak ki, Allah Azîzdir, Hakîmdir. Sizin (topunuzun) yaratılmanız ve tekrar diriltilmeniz, bir tek kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir. Muhakkak ki Allah, Semîdir, Basîr'dir.[49]

Açıklamalar

48. Burada "Allah'ın kelimeleri"nden, Yüce Allah'ın yaratıcılığı ve kudreti ile hikmetinin cilveleri kastedilmiştir. Aynı konuya biraz değişik ifâdelerle el-Kehf sûresinin 109. âyetinde de değinilmiştir. Görünüşte bir kişi bu sözlerin abartmalı olduğunu düşünebilir. Ancak konuya ciddi bir şekilde yaklaşacak olursak burada hiçbir abartma olmadığı sonucuna varırız. Gerçekten de, yeryüzündeki bütün ağaçlardan kalem yapılsa, dünyadaki okyanuslar mürekkebe dönüştürülse ve bunlar gibi yedi deniz mürekkeb daha eklense, bunlar yine de, Allah'ın kudreti, hikmeti ve yaratıcılığı şöyle dursun, göklerde ve yerdeki bütün varlık ve nesnelerin listesinin hazırlanmasına yetmeyecektir. Bütün kâinattaki varlık ve nesneler şöyle dursun, sadece yeryüzündeki mevcûdatın listesini hazırlamak bir sorun olacaktır.

Bu sözlerden, şu gerçeğe işaret edilmesi kastedilmiştir: Bu koskoca kâinatı yaratan ve ezelden ebede kadar yönetecek olan Allahu Teâlâ'nın sonsuz saltanatında, mabûd ilân ettiğiniz varlıkların hiçbir değeri ve önemi yoktur. Bu muazzam ve muhteşem kâinatın yönetiminde söz sahibi olmak şöyle dursun, bunun en ufak parçasına hükmetmek, hatta onunla ilgili tam olarak bilgi sahibi olmak bir mahlûk için imkânsızdır. O halde, mahlûkattan herhangi birinin, duaları dinleyebilecek ve insanların kaderlerini değiştirebilecek kadar Allah'ın yetkilerine sahip olduğu iddia edilebilir mi?

49. Yani, yüce Allah aynı zamanda bütün kâinattaki sesleri dinleyebiliyor ve hiçbir ses, onun işitme kabiliyetini veya işitme araçlarını gerektiğinden fazla işgal edemiyor. Aynı şekilde, Yüce Allah aynı vakitte kâinatın her şeyini ve olayını en ince ayrıntılarına kadar görebiliyor ve hiçbir şey görüşünü, başka şeyleri görmeyecek kadar işgal edemiyor. Aynı durum Allah'ın insanları yaratması, öldürmesi ve tekrar vücuda getirmesi için geçerlidir. Dünyanın yaratılışından bugüne kadar ve daha sonra kıyamete kadar doğan ve ölen bütün insanları istediği ânda diriltebilir. Allah'ın yaratıcılığı, bir insanı yaratırken, başka

bir şeyi veya insanı yaratmayacak kadar meşgul olmuyor. Onun için trilyonlarca insanı, yaratmak bir insanı yaratmak kadar kolaydır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝
ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ
هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ۝

29-30: Görmez misin ki, Allah geceyi gündüze ve gündüzü geceye sokuyor. Güneş ile ayı (size) musahhar kıldı.[50] Bunlardan her biri muayyen bir vakte kadar cereyan edip gidecektir.[51] Doğrusu, Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Bu, Allah'ın ilim ve kudretinin hak olmasındandır.[52] Ve O'ndan başka ibadet eylediklerinin bâtıl olmasındandır.[53] Allah, çok yüce ve çok büyüktür.[54]

Açıklamalar

50. Yani, gece ile gündüzün belli bir kurala göre ve düzenli olarak meydana gelmesi, güneş ile ayın belli bir kurala bağlı olduklarını gösteriyor. Burada özellikle güneş ve aydan söz edilmesinin sebebi ortadadır. İnsanlar bu dünyanın yaratılışından beri bu nesnelere tanrı diyerek tapmıştır ve hâlâ tapmaya devam ediyor; zira bunlar uzayda en parlak ve belirgin nesnelerdir. Gerçek şu ki, Yüce Allah, kâinatta bulunan bütün yıldız ve gezegenleri sıkı bir kurala bağlamıştır ve kimse bu kurala aykırı hareket edemez.

51. Yani, her canlı ve nesne için biçilmez bir ömür veya süre vardır ve bunlar o miyadı doldurmak zorundadır. İster güneş veya ay, ya da kâinatın bir yıldızı veya gezegeni ya da başka bir şey olsun, hiçbir şey ebedî veya ezelî değildir. Her birinin bir başlangıç noktası vardır ki, bundan önce varlığı yoktu ve her birinin bir bitim vakti vardır ki, bundan sonra varlığı olmayacaktır. Bu noktaya işaretle, bu tür bitimli ve çaresiz canlı ve nesnelerin tanrı veya mabûd olamayacakları vurgulanmak istenmiştir.

52. Yani, Yüce Allah hakikî Fail-i Muhtar'dır ve yaratılış ile yönetimin bütün yetkileri ondadır.

53. Yani, bütün bunlar, hayal gücünüzle yarattığınız tanrı ve tanrıçalarıdır. Biz şu veya bu mahlûkun, Allah'ın saltanatında payı olduğu veya filanca varlığa insanların kaderlerini değiştirme, onların yalvarmalarını dinleme ve dertlerine çare arama yetkileri bulunduğunu farzetmişsinizdir. Halbuki, mahlûkların hiçbir şey yapacak gücü veya yetkisi yoktur.

54. Yani, Yüce Allah, yanında herkesin alçak olduğu yükseklikte ve yanında herkesin küçük olduğu büyüklüktedir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ
لِيُرِيَكُم مِّنْ آيَاتِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝

31: Kudret delillerinden[55] bazısını göstermek için Allah'ın nimeti ile, denizde gemilerin akıp gittiğini görmez misin? Muhakkak ki, bunda sabır ve şükredenler için ibret vardır.[56]

Açıklamalar

55. Yani, her türlü hâkimiyet, iktidar ve yetkinin Allah'ın ellerinde bulunduğunu gösteren deliller ve işaretler. İnsanoğlu, deniz yolculuğuna uygun ne kadar sağlam, güvenilir ve modern gemiler geliştirirse geliştirsin ve deniz yolculuğu ilmiyle ilgili olarak ne kadar bilgi ve tecrübe kazanırsa kazansın, denizde öylesine bilinmez ve beklenmedik olaylar ve âfetlerle karşı karşıya kalıyor ki, Allah'ın fazlı ve rahmeti olmazsa, sırf bu imkân, bilgi ve tecrübelerine dayanarak tehlike dolu yolculuğunu olaysız ve emniyet içinde tamamlayamaz. Allah bir yüzünü çevirsin, insanoğlunun bütün imkân, bilgi ve tecrübeleri yaya kalacaktır. Aynı şekilde, bir insan barış ve huzur içinde yaşarken ne kadar dinsiz veya ateist olursa olsun, kendini denizin tam ortasında bir fırtınaya yakalandığını görünce Allah'ın var olduğuna ve tanrılıkta hiçbir ortağı bulunmadığına inanmak zorunda kalıyor.

56. Yani, bu iki özelliği taşıyanlar, deliller ve işaretlerin yardımıyla Allah'ın tek olduğna inanıyor ve bu inancında sabit kalmaya gayret

ediyor. Bu tür insanların ilk özelliği sabırlı olmalarıdır. Yani metin ve soğukkanlı olurlar, kararlı ve istikrarlı davranırlar, iyi veya kötü, müsait veya gayri müsait, zor veya kolay her ortamda inançlarına bağlı kalırlar. Bunlar değişken veya kaypak değillerdir ki, kötü anlarında Allah'a küfür etmeye başlasınlar. Bu tür insanların ikinci özelliği şükretmeleridir. Kim kendilerine bir iyilik yaparsa onlara minnet ve şükran borçlu olurlar. Hele hele, bu iyilik Allah tarafından yapılmışsa. Yani, bu insanlar iyiliği unutan veya nankörlük eden olmazlar, aksine nimetlerin değerini bilirler ve kendilerine bu nimetleri verene daime minnettâr kalırlar.

وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ
فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ
خَتَّارٍ كَفُورٍ ۝

32: Gemide onları dağlar gibi dalgalar kapladığında, dini Allah'a tahsis ederek O'na yalvarırlar, dua ederler. Onları karaya çıkardığında içlerinden bir kısmı orta yolu tutar.[57] Âyetlerimizi, hain ve nankör olanlardan başkası, bilerek inkâr etmez.[58]

Açıklamalar

Burada kullanılan "muktasidun" kelimesinin birkaç anlamı olabilir. Eğer bunu dürüst ve doğru hareket etmek anlamında kabul etsek, ilgili cümleyi şöyle çevirmemiz gerekecektir: Bu adamların çok azı, kötü anları geçtikten sonra da kararlı ve temkinli davranırlar gemileri ve fırtınaya yakalandığı zaman ikrâr ettikleri Tevhid'e bağlı kalırlar; aldıkları bu ders ise kendilerini her zaman için doğru sözlü ve sâlih amelli yapar. Eğer "muktasidun"u, itidâl veya "orta yol" anlamında kabul etsek bu cümle iki türlü çevrilebilir: Birincisi, bu adamların bazısı, geçirdikleri kötü tecrübe ve korkulu anlardan sonra kendi şirk ve dinsizliklerinde aşırıya kaçmazlar ve bu konuda orta yolu izlerler. İkincisi, korkulu anlar geçtikten sonra bu adamların bazısında o anlarda görülen inanç

ve samimiyet kayboluverir. Tahminimiz odur ki, Yüce Allah iki anlamlı bu kelimeyi burada yukarıdaki her üç durumu izah etmek üzere kullanmıştır. Amacı da herhalde, vurgulamaktır: Açık denizde bir fırtına koptuğunda herkesin aklı başına gelir ve şirkleri ile dinsizlerini bir kenara bırakıp Allahu Teâlâ'ya yalvarmaya, başlar. Ama, geminin emniyet içinde limana veya kıyıya yanaştıktan sonra mürettebat ve yolculardan çok azı bu acı ve korkulu tecrübeden bir ders alır. Daha snora, sayıca az olan bu kişiler de üç gruba ayrılırlar: (1) Her zaman için doğru yolu kabul edenler, (2) Şirk veya dinsizlikleri bir nebze azalmış olanlar; ve (3) Denizdeki fırtına sırasında ortaya çıkan inanç ve samimiyetleri azalmış olanlar.

58. Bu iki özellik, bundan önceki âyette geçen iki meziyetin tam tersi olarak anlatılmıştır. Hain, son derece vefasız, kaypak, güvenilmeyen ve sözlerini tutmayan bir kişiye denir. Nankör de, ne kadar nimete boğulmuş olursa olsun, hiçbir teşekkür ve minnet belirtmeyen, aksine, kendisine bu nimetleri veren veya iyilik yapana kötülük edene denir. Bu gibi iki kötü huyu olanlar, tehlike saati geçtikten sonra kendi şirk, küfür ve dinsizliklerine hiç çekinmeden ve utanmadan dönerler. Onlar, fırtına sırasında Allah'ın var oluşunun bazı belirtilerini hem çevrelerinde, hem kendi nefislerinde gördüklerini inkâr ederler ve Allah'a yalvarmalarının, hâlet-i ruhiyelerinden kaynaklandığını da bir türlü kabul etmezler. Bunlardan ateist veya dinsizler kendilerine göre şöyle bir bahane bulurlar: Filan filan tanrı, tanrıça ve varlıklar bize acıdılar, bizi korudular ve biz onların sayesinde kurtulduk. Nitekim, kıyıya varır varmaz sahte tanrı ve tanrıçalarına dua, niyaz ve ibâdette bulunmaya başlarlar ve hiçbir zaman, her türlü ümitleri kaybolmuş ve bütün dayanaklar birer birer ortadan kalkmışken dört elle sarıldıkları ve yalvardıkları varlık tek Allah'tan başka kimsenin olmadığını düşünmezler.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ وَٱخْشَوْا۟ يَوْمًا لَّا
يَجْزِى وَالِدٌ عَن وَلَدِهِۦ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِۦ شَيْـًٔا ۚ
إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَا

يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

33: Ey insanlar, Rabbinizden sakının, babanın evlâdına, evlâdın babasına hiçbir şeyle fayda veremiyeceği günden korkun.[59] Allah'ın va'di haktır.[60] Sizi dünya hayatı[61] ve aldatanlar, Allah konusunda aldatmasın.[62]

Açıklamalar

59. Yani, arkadaş, lider, pir ve diğer kişiler nasıl olsa uzakta olurlar ve onlarla kan bağı yoktur. Bu dünyada en yakın bağlar herhalde babalar ve evlâtları arasındadır. Fakat, mahşerde durum bambaşka olacaktır. Orada eğer evlâtlar günahkâr ve suçlu bulunmuşsa, babaları öne çıkıp günâhlarının affedilmesini veya onların yerine kendisinin cezalandırılmasını isteyemeyecektir. Aynı şekilde, babaları suçlu bulunmuşsa, evlâtları Allah'a: "Ya Rabb, babamız yerine bizi Cehennem'e gönder" demeye cesaret edemeyeceklerdir. Hâl böyle iken, hiçbir akrabalığı veya kan bağı bulunmayan bir kişinin, başka bir kişiye fayda vereceği düşünülebilir mi? Onun için, dünyada başkaları için âhiretini berbâd eden veya başkalarına güvenerek doğru yoldan sapan ve günâh işleyen bir kişi çok akılsızdır. Burada 15. âyette anne ve babalarla ilgili yer alan sözleri de gözönünde tutmalıyız. Orada evlâtlara denilmişti ki, dünya işleri ile ilgili olarak anne ve babalara itaat etmek doğrudur, ancak din ve inanç konusunda kendilerine uyup doğru yoldan sapmak doğru bir hareket değildir.

60. "Allah'ın va'di" demenin gayesi şudur: Kıyamet bir gün kopacaktır ve Allah'ın mahkemesi bir gün kurulacaktır. O mahkemede herkes kendi yaptıklarının hesabını verecektir.

61. Dünyadaki hayat, dış görünüşe aldanan insanları çeşitli yanılgılara sevkeder. Bazıları, yaşamanın ve ölmenin sadece bu dünyaya ait bir şey olduğunu, bundan sonra hiçbir hayatın bulunmadığını, dolayısıyla, burada en iyi bir şekilde yaşamak gerektiğini düşünür. Bazıları ise kendi serveti, zenginliği, gücü ve iktidarı ve refâhıyla sarhoş olup ölümünü unutur; rahat ve lüks hayatının ve iktidarının sonsuz olduğuna inanır. Bazıları da, kendi var oluşunun ahlâkî ve manevî amaçlarını unutup sadece maddi yararlar, çıkarlar ve zevklere esir düşer ve insanlık açısından en kadar alçalırsa alçalsın, tek amaçları, ken-

di hayat seviyelerini yükseltmek olur. Yine bazıları vardır ki, dünyadaki bolluk ve refâhı, Hak ile Bâtıl'ın ölçüsü olarak kabul eder, bu netice hangi yollardan elde edilirse Hak ve bunun aksine sonuç veren yolların Bâtıl olduğu düşüncesine kapılırlar. Bazıları, bu refâh ve bolluğu, Allah katında sevilme ve sayılmanın alâmeti sanar ve hangi yollardan olursa olsun, birinin dünyadaki itibarı ve serveti artıyorsa, Allah'ın sevgilisi olduğu ve Hakka tapma ve doğruluk yüzünden bile olsa birinin, dünyada hor görüldüğü ve hiçbir başarı kazanamadığına tanık olursa âkıbetinin da kötü olacağı gibi bir kural geliştiriverirler. Bu ve bu tür ne kadar yanılgılar varsa, burada Yüce Allah bunları "dünya hayatının insanları aldatması" olarak nitelendirmiştir.

62. "Garûr" kelimesinin sözlük anlamı "aldatan" veya "hilebaz"dır ve bundan, hem Şeytan, hem bir insan veya bir insan topluluğu, hem insanın kendi nefsi ve hem bazı diğer nesne ve varlıklar ve kastedilmiş olabilir. Biz bu kelimeyi belli bir kişi veya gruba ait olarak göstermektense çok geniş anlam taşıyan "aldatanlar" (hilebazlar) olarak kullanmayı tercih ettik. Bilindiği gibi, insanların aldanma sebep ve şekilleri değişik ve farklıdır. Bir kişi, hangi kaynaktan aldatılmış ve hayatının gidişatı değişmişse o, onun için "Gurûr"dur. "Allah konusunda aldatanlar" ifâdesi de çok geniş anlamlıdır ve bu, birçok aldanma ve hileleri kapsamaktadır. Aldatan kişi veya grup, bazan birine Allah'ın hiç var olmadığına inandırmaya çalışır; bazan birine, Allah'ın bu dünyayı içindekileri yarattıktan sonra bir kenara çekildiğini ve buranın bütün işlerini dünyadaki kullara bıraktığını anlatır, bazan birine, Allah'ın bu dünyayı içindekileri yarattıktan sonra bir kenara çekildiğini ve buranın bütün işlerini dünyadaki kullara bıraktığını anlatır; bazan birine, Allah'ın bazı çok sevdiği kişilerin bulunduğunu ve hayatta ne yaparsa yapsın kıyâmette Allah'a bazı çok sevdiği kişilerin bulunduğunu ve hayatta ne yaparsa yapsın kıyâmette Allah'a şefaatte bulunup onu affettireceği masalını okur, bazan birini şu sözlerle aldatır: "Allah merhamet edicidir, sen günâh işlemeye devam et, O seni affedecek, sana merhamet edecektir", bazan birine "cebir" akidesini aşılamaya çalışır ve der ki: "Sen mecbursun, çaresizsin, yaptığınız kötü işler veya işlediğiniz günâhların sorumlusu Allah'tır ve eğer iyilikten kaçıyorsan, bunun sebebi ve faili de Allah'tır". Bu gibi birçok yanılgıya insana düşmektedir ve meselenin derinliğine inecek olursak, tüm sapıklıklar, günâhlar ve suçların temel sebebinin, insanların Allah konusunda ya-

nıldık veya aldattıklarının olduğunu ve bundan dolayı, inanç ve düşünceleri bakımından dalâlete düştüklerini ve ahlâkları açısından kötü ve sapık alışkanlıklara yakalandıklarını anlarız.

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ
وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ
غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

34: Kıyametin ne vakit kopacağının ilmi Allah'ın katındadır. Yağmuru o yağdırır. Rahimlerde olanı O bilir. Bir kimse yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah, Alîmdir, Habîrdir.[63]

Açıklamalar

63. Bu âyet aslında, kıyamet ve âhiret sözlerini dinledikten sonra Mekke'li kâfirlerin Hz. Muhammed Mustafa'ya, (s.a.v.) bu sözün ne zaman gerçekleşeceğini ısrarla sormalarına cevap niteliğindedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bazı yerlerde kâfirlerin bu sorusu nakledilerek bazı yerlerde ise nakledilmeyerek gereken cevap verilmiştir; çünkü nasıl olsa, bu soru, muhataplarının aklında bulunuyordu. Buradaki âyette, sorudan söz edilmeden cevap verilen âyetlerdendir.

İlk cümle, yani "Kıyametin ne vakit kopacağının ilmi Allah'ın katındadır" asıl soruya cevap niteliğindedir. Bundan sonraki dört cümle bu cümleyi desteklemek üzere söylenmiştir. Bu cümlelerde verilen delillerin özeti şudur: İnsan, çok yakından ilgilendiği konularda bile yeterince bilgili değildir. Öyleyse, bütün kâinat ve dünyanın akıbetinin ne olacağını nasıl bilebilir? Sizin refâhınız veya sefâletiniz büyük ölçüde yağmura bağlıdır. Ama bunun baş kaynağı Yüce Allah'tır. Allah ne zaman, nerede ve ne miktarda istiyorsa yağmur yağdırır veya yağmuru keser. Siz bilimde ve teknolojide ne kadar ilerlerseniz ilerleyin, nerede, ne zaman, ne kadar yağmur yağacağını, hangi yerlerde yağmayacağını veya hangi bölgelerde yağmurun zararlara veya hasarlara yol açacağını kesinlikle bilmiyorsunuz. Sizin kendi karılarınızın karnında

nütfeniz bulunuyor ki, buna gelecek neslinizin devamı bağlıdır, ama karnında ne gibi bir cenin veya bebeğin büyümekte olduğunu ve ne gibi özellikler ve yeneteneklerle doğacağını bilmiyorsunuz. Hatta, siz kendi durumunuzdan emin değilsiniz, yarın başınıza ne geleceğini bilmiyorsunuz. Ani bir olay, bir saniye öncesine kadar bilinmeyen bir gelişme, sizin kaderinizi değiştirebilir. Siz kendi hayatınızın nerede ve nasıl biteceğini de bilmiyorsunuz. Bütün bu bilgiler Allah'ta saklıdır ve bunlardan hiçbiri size verilmemiştir. Bunlardan, her biri öyle konulardır ki, siz onlar hakkında peşinen haberdâr olmak ve gereken tedbirler almak istiyorsunuz; ama bunlar konusunda Allah'ın iradesine ve tedbirlerine güvenmenizden başka bir çareniz yoktur. Bu gibi konularda ne daha önce kimseye bilgi verilmiştir, ne şimdi ve gelecekte verilecektir ve ne de yer verilebilir.

Burada şu husus ta unutulmamalıdır ki, bu âyette gaiple ilgili konuların ve sadece Allah'ın bildiği şeylerin listesi verilmemiştir. Burada sadece gözle görülür ve insanları çok yakından ilgilendiren, ama haklarında hiç bilgileri bulunmayan şeyler örnek olarak sunulmuştur. Bu demek değildir ki, gaip ile ilgili konular sadece bu beş konudur ve sadece bunları Allah'tan başka kimse bilmez. Halbuki, gaip, insanlardan saklı ve sadece Allah'ın bildiği şeylerin adıdır ve aslında gaibin hiçbir haddi hesabı yoktur. (Konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: IV, en-Nahl sûresi, dipnot: 83).

ES-SECDE SÛRESİ

Adı: 15. âyette geçen secde konusu, bu sûrenin adı olarak konmuştur.

İniş Tarihi: Bu sûrede kullanılan, dil, ifâde ve üslûptan, bunun inişinin Mekke döneminin başında gerçekleştiği anlaşılıyor. Zira, bu sûrenin arka plânında Hz. Peygambere ve Müslümanlara uygulanan baskı ve işkencede, daha sonraki dönemde inen sûrelerde sezilen şiddet görülmüyor.

Ana Fikri ve Diğer Konular: Sûrenin ana fikri, Tevhid, âhiret ve risâlet ile ilgili insanların kuşku ve şüphelerini ortadan kaldırmak ve bu üç gerçeğe iman etmelerini sağlamaktır. Mekkeli kâfirler, Hazreti Peygamber (s.a.v.) hakkında türlü çeşit dedikodular yapıyor ve aralarında şöyle konuşuyorlardı: "Bu adam bize acayip şeyler söylüyor, bazan ölümden sonra olacak olanlardan haber veriyor, bazan, bizim ölüp toprak olduktan sonra tekrar diriltileceğimizi, Allah'ın mahkemesine çıkarılacağımızı ve bizim Cennet'e ve Cehennem'e gönderileceğimizi belirtiyor, bazan tanrı, tanrıca ve putlar ile başka varlıkların hiçbir değer taşımadığını, tek mabûdun Allah olduğunu iddia ediyor, bazan kendisinin Allah'ın Resûlü olduğunu, gökten kendisine vahy indiğini ve bize anlattığı kelâmın kendisinin değil, Allah'ın kelâmı olduğunu ileri sürüyor. Vallahi, bu adam bize acayip masallar uyduruyor." Bu sûrede işte bu dedikodu ve boş lâflara cevap verilmiştir ve sûrenin ana konusu budur.

Verilen cevapta Mekkelilere denilmiştir ki: "Şüphesiz, bu tek Allah'ın kelâmıdır ve bunun indirilmesinin amacı, nübûvvetin feyzinden mahrum olan ve gaflet uykusunda bulunan bir milleti uyandırmaktır.

Siz bunun yalan veya uydurma olduğunu nasıl söyleyebilirsiniz, çünkü bunun Allah tarafından indiği bir gerçektir?"

Kendilerine daha sonra şöyle denilmiştir: "Kur'ân-ı Kerîm'in anlattığı gerçekleri bir ân düşünün ve bunların akla ve mantığa ters düşen bir tarafı olup olmadığına bakın. Gök ile yerin yönetimine dikkat edin ve bizzat bir tarafı olup olmadığına bakın. Bütün bunlar, Peygamber'in (s.a.v.) ağzıyla Kur'ân-ı Kerîm'de verilen nasihat ve telkinin doğruluğunu ispatlamıyor mu? Bu kâinat nizamı Tevhid'i mi yoksa şirki mi kanıtlıyor? Ve bütün bu düzen ve sistemleri gördükten sonra ve kendi yaratılışınızı gözden geçirdikten sonra, sizi şimdi yaratmış olan Rabbin sizi tekrar yaratmayacağını düşünebiliyor musunuz?"

Daha sonra âhireti âleminin manzarası gösterilmiş ve imanın yararları ile küfrün zararları anlatıldıktan sonra Mekkeli kâfirlerin kötü sonları gelmeden önce küfürlerini bırakıp Kur'ân'ın emirlerini kabul etmeleri ve böylece kendi akıbetlerini düzeltmeleri öğütlenmiştir.

Bundan sonra Yüce Allah'ın ne kadar merhametli, sabırlı ve anlayışlı olduğuna dikkat çekilmiş, insanları ilk kusur ve günahlarından hemen sonra yakalayıp azaba sokmadığı, aksine uyanmaları ve gözlerinin açılması için kendilerine ara sıra ufak tefek âfetler gönderdiği, küçük darbeler indirdiği veya ufak zararlar verdiği kaydedilmiştir. Eğer insanlar bu ilk âfet ve zararlardan ibret alıp kendilerine çekidüzen verirlerse kendilerini kurtarmış olurlar demektir.

Bundan sonra, Allah'ın bir kuluna İlâhi Kitabın gelişinin öylesine nadir veya hiç rastlanmayacak bir olay olmadığı belirtilmiştir. Aksine, bundan önce çeşitli peygamberlere ilâhi kelâm inmiştir. Hazreti Musa (s.a.v.)ya inen kitabı siz hepiniz biliyorsunuzdur. Siz neden Hz. Muhammed (s.a.v.)'e samavî kitabın inmesine hayret ediyor ve gözleriniz şaşkınlıkla büyüyor? Bu Kitab'ın Allah tarafından indiğini kabul etmelisniz. Ayrıca, Hz. Musa'nın döneminden meydana gelen olaylar şimdi de tekrarlanabilir. İmamlık ve liderlik artık bu Kitabı kabul edenlerin eline geçecektir. Bunu reddedenler için mağlûbiyet ve başarısızlık mukadder olmuştur.

Daha sonra Mekkeli kâfirlere şöyle denilmiştir: "Siz ticaret yolculuğunuz sırasında geçmiş kavimlerin harabelerinden geçiyorsunuz; onların nasıl bir akıbete uğradıklarını görüyorsunuz. Siz de böyle bir akı-

bet mi istiyorsunuz? Görünüşe aldanmayın. Bugün görüyorsunuz ki, Muhammed (s.a.v.)ın sözlerini birkaç delikanlı, köle ve fakirlerin dışında kimse dinlemiyor ve kendisi her taraftan ve herkesin eleştirisine ve kınamasına hedef oluyor. Bunları görünce zannediyorsunuz ki, bu hep böyle devam edecektir ve Muhammed'in (s.a.v.) dini kök salmayacaktır. Ama, böyle düşünüyorsanız aldanıyorsunuz. Görmüyor musunuz ki, bugün susuz ve kuraklıktan çatlamakta olan toprak, Allah'ın rahmeti yağınca birden bire canlanıveriyor, her tarafından hayat fışkırıyor ve her köşesi yemyeşil oluveriyor?"

Sûrenin sonlarına doğru Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.v.)e hitap edilmiş, kendisi teselli edilmiş ve İslâm'ın geleceğinin parlak olduğu kendisine müjdelenmiştir. Kendisine denilmiştir ki: "Bu cahil ve sapık kimseler senin nasihat ve telkinlerine kulak asmıyor ve senin kesin zafer kazanacağın yolundaki sözlerini alaya alıyor ve diyorlar ki: "Hazret, şu kesin zafer kazanacağın tarihini bize versene." Onlara de ki, karar ânı gelince onların bu kitabı ve Allah'ın emirlerini kabul etmeleri bir işe yaramayacaktır. Eğer İslâm dinine imân etmek istiyorlarsa şimdi etsinler. Yok eğer son kararı bekleyeceklerse beklesinler, o ân mutlaka gelecektir."

ES-SECDE SÛRESİ

(Mekke'de nâzil olmuştur, 30 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ۝١ تَنزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝٢

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

1-2: Elif, Lâm, Mîm. Kendisinde hiç şüphe olmayan bu Kitab'ın indirilişi, Âlemlerin Rabbindendir.[1]

Açıklamalar

1. Kur'ân-ı Kerim'in pek çok sûresi bu tür tanıtıcı ve aydınlatıcı cümleler ve âyetlerle başlar. Bunlarla, bu sözlerin nereden ve kimden geldiği anlatılmak ve hatırlatılmak istenir. Konuyu daha iyi anlayabilmek için, bunu radyoda bir programın yayınlanmasından önce (spikerin anonsu ve birkaç tanıtıcı cümle söylemesine benzetebiliriz. Bilindiği gibi, bu tür bir programı tanıtan ve açıklayan) spiker ilk önce hangi radyo istasyonundan konuştuğunu söyler. Kur'ân-ı Kerîm'de aynı yola başvurularak, ama daha görkemli ve etkileyici bir şekilde deniliyor ki; bu sûre Kâinat'ın Hâkiminden geliyor. Bu uyarı ve hatırlatma, olağanüstü önem taşımaktadır. Bu, bir bakıma büyük bir iddia, meydan

okuma ve sert bir ikâzdır. Çünkü, birden bire deniliyor ki; bu bir insanın değil, Allah'ın kelâmıdır. Bu anons ve duyuru, insanları bunu kabul edip etmemeleri gibi iki seçenek ile karşı karşıya bırakıyor. Bu seçenekler büyük önem taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i Allah'ın kelâmı olarak kabul eden bir kişi tamamıyla teslim oluyor. Bundan sonra kendisi için hak ve özgürlük diye bir şey kalmıyor. Sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'ın kelâmı olduğunu bile bile bunu reddetmesi veya buna teslim olmamasının korkunç sonuçlarına katlanacağını düşünüyor ve canı sıkılıyor. Böyle bir durumda kendisinin ebediyyen lânetlenmiş olacağını biliyor. Bu sebeple, sûrenin başındaki uyarıcı cümle okuyucu ve dinleyicilerin dikkatini çekiyor ve söylenecek şeylere baktıktan sonra Kur'ân-ı Kerîm'in, Allah'ın kelâmı olup olmadığına karar verilmesini istiyor.

Burada Kur'ân-ı Kerim'in, Âlemlerin Rabbi tarafından indirildiği söylenmekle yetinilmemiştir. Bunun yanısıra şu sözlere de yer verilmiştir: "Kendisinde hiç şüphe olmayan bu kitabın indirilişi, Âlemlerin Rabbindendir". Bu uyarıcı cümleyi Kur'ân-ı Kerîm'in inişiyle ilgili şartları göz önünde bulundurarak inceleyecek olursak, Cenab-ı Allah'ın iddiası ile beraber bir delil de sunduğunu görürüz. Bu delil Mekkelilerden saklı değildi. Bu kitabın inişinden önce ve sonra Hz. Muhammed (s.a.v.)in yaşantısını ve karakterini pekiyi biliyorlardı. Onun, Arabistan'ın belki de en doğru sözlü, temiz karakterli ve dürüst kişisi olduğunun farkında idiler. Bu kitabın dili ve üslûbunun Hz. Peygamber (s.a.v.)in kendi dili ve üslûbundan kat kat farklı olduğunu anlıyorlardı. Akıl ve mantıklarını kullanarak, aynı kişinin dilinde ve ifâdesinde böylesine büyük bir fark olmayacağını görüyorlardı. Arapçayı iyi bilen ve konuşan bir millet olarak da, bütün şair ve yazarlarının, bu muazzam Kitab'ın en ufak eşini bile hazırlamaktan âciz olduklarını da pekâla biliyorlardı. Ayrıca, Arapların şair, kâhin ve hatiplerinin eserleri ve konuşmaları ile bu Kitab'ta yer alan konu, hikâye, masal, ve destanların ne kadar yüce, temiz ve nezih olduğunu da anlıyorlardı. Bu Kitap vastısayla verilen dâvette en ufak kişisel çıkarın bulunmadığını da biliyorlardı. Ne kadar titiz olurlarsa olsunlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) peygamberlik iddiasını kişisel çıkar veya ailesi, kabilesi veya milletinin kazancı için yaptığını ispatlayamazlardı. Bunun yanısıra, bu dâvete insanların nasıl koştuklarını ve bu çağırıyı kabul ettikten sonra hayatla-

rında ne büyük değişiklikler olduğunu da görüyorlardı. Bütün bu gerçekleri ileri sürülen iddianın birer inkâr edilmez delili olarak ortada duruyordu. Bu yüzden, bu ortamda ve şartlarda bu Kitab'ın Âlemlerin Rabbi tarafından inişine şüphe olmadığını söylemek yeterliydi. Bunun dışında başka bir delil sunmaya gerek duyulmadı

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝

3: Yoksa[2] (müşrikler) "bunu kendiliğinden uydurdu"[3] mu? diyorlar. Hayır, O, belki hidâyete nail olurlar diye senden evvel kendilerine bir inzâr edici (korkutucu) gelmemiş olan bir kavmi;[4] Allah'ın azabından korkutasın diye Rabbin tarafından hak olarak indirilmiştir.[5]

Açıklamalar

2. Girişteki cümleden sonra burada Mekkeli müşriklerin ilk itirazı ele alınıyor ve Hz. Peygamber (s.a.v.)in nübûvvetinden şüphe etmeleriyle ilgili bir soruya yer veriliyor.

3. Burada denilmek isteniyor ki, bütün gerçekler gün gibi ortada dururken nasıl oluyor da bu inatçı, lâftan anlamaz ve utanmaz kimseler, Kur'ân-ı Kerim'in Allah tarafından indirildiğine inanmak istemiyorlar ve bunun Resûlullah (s.a.v.)ın bir uydurması olduğunu söylemeye cesaret edebiliyorlar? Bu kadar mesnetsiz, bu kadar saçma, bu kadar abes bir iftira ve ithamda bulunurken hiç utanç ve hicap duymuyorlar mı? Bu gibi ahmakça itiraz ve suçlamalarda bulunurken, Hz. Muhammed (s.a.v.)i bilen, onun çalışmalarını gören ve onun meziyet ve kabiliyeti ile dil ve ifâdesini bilenlerin, kendileri hakkında ne diyeceklerini biraz olsun, düşünmüyorlar mı?

4. Yani, "nasıl ki, Bu Kitab'ın Hak olduğu ve Allah tarafından indiği kesindir, bunun hikmet dolu ve sizler için Allah'ın bir rahmeti olması da şüphe götürmez. Siz kendiniz biliyorsunuz ki, yüzyıllardan beri size herhangi bir peygamber gelmemiştir ve milletinizin tümü cehâlet, ahlâkî bozukluk ve dalâlet içinde bulunuyor. Hal böyle iken sizi uyandırmak ve sizi doğru yola getirmek üzere aranıza bir peygamber gön-

derilmişse niçin şaşırıyorsunuz? Bu büyük ihtiyaçtı ve Yüce Allah bunu sizin iyiliğiniz için yapmıştır."

Şurası unutulmamalıdır ki, Arabistan'a Hak dinini ışığı ilk önce Hz. Hûd ve Hz. Sâlih vasıtasıyla ulaşmıştı ve bu peygamberler de tarih öncesi dönemde yaşamışlardı. Daha sonra Hz. İbrahim (a.s.) ile Hz. İsmail (a.s.) geldiler ki, bunlar da Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)dan 2500 yıl önce yaşamışlardı. Bundan sonra, Hz. Peygamber (s.a.v.)den önce Arabistan'a gelen son peygamber Hz. Şuayb'dı (a.s.) ki, o da 2000 yıl önce gelmişti. Bu sebeple, buradaki ifâde, Araplara hiçbir peygamberin veyauyarıcının gelmeyişi anlamında değil, uzun bir süre herhangi bir peygamberin veya uyarıcının gelmeyişi anlamında kabul edilmelidir.

Burada bir soru aklımıza geliyor ki, açıklığa kavuşması gereklidir. Bu âyeti okurken bazıları şöyle diyebilir: Madem ki, Hz. Muhammed (s.a.v.)den yüzyıllar önce Arabistan'a hiçbir peygamber gelmedi, o halde Cahiliyye döneminde geçen günlerle ilgili olarak insanlar nasıl sorguya çekilebilir? O insanlar hidâyet ve dalâletin ne olduğunu nereden bilebilirlerdi? Ve eğer doğru yoldan sapmış idilerse, sapıklıklarının sorumluluğu kendilerine nasıl yüklenilebilirdi? Bunun cevabı şudur: Cahiliyye döneminde Araplar, dinler hakkında pek geniş bir bilgiye sahip olmayabilirler. Ama bazıları gerçek dinin Tehvid'e dayalı olduğunu ve peygamberlerin hiçbir zaman putperestliği tasvip etmediklerini biliyorlardı. Bu gerçek, Araplara peygamberlerden gelen tarihî kayıtlarda ve rivâyetlerde de yer alıyordu. Arabistan'ın çevresindeki memleketlerde hatırı sayılır peygamberlerin getirdiği şeriat ve dinî inançlar da bazı tarihî eserlerde ve kutsal kitaplarda bulunuyordu. Ayrıca, onlarla ilgili çeşitli rivâyetler de mevcuttu.

Arabistan'ın eski dini Hz. İbrahim'in diniydi ve Araplar arasında putperestlik Amru bin Luhayy adlı bir kişi tarafından başlatılmıştı. Şirk ve putperestliğin her tarafa yayılmış olmasına rağmen bazı bölgelerde şirki reddeden, put ve tanrıları tekzip eden ve tek Allah'a inanan bazı kimselerin "Hünefâ" (hanifler) olarak bilindikleri tarih kitaplarında yazılıdır. Hünefâ olarak bilinen kişiler arasında şu zâtların isimleri geçiyor: Kuss bin Sa'ide-tül İyâdî, Umeyye bin Ebîs-Salt, Süveyd bin Amrul -Mustaklikî, Vakiy' bin Seleme, bin Züheyr-ül iyâdî, Amru bin Cündüb-ül Cühenî Ebu Kays Sereme bin Ebî Enes, Zeyd bin Amru bin Nü-

feyl, Varaka bin Nevfel, Osman bin el-Huveyris, Umeyyetü'l-Kinani, Züheyr bin Ebî Sulma, Halid bin Sinan bin Gaysü'l-Absî, Abdullah el-Kuzai. Bunlar, Allah'ın tek oluşuna inanan kişilerdi ve müşriklerin putperestliğinden nefret ederlerdi. Demek ki, bunların bu düşünceleri ve inanaçları geçmişteki peygamberlerin talimatından kaynaklanıyordu. Buna ilâveten, Yemen'de beşinci yüzyıla ait olduğu bildirilen kitabeler çıkmıştır ki, bunlardan bu bölgede Tek Allah'a inanan kişilerin bulunduğu anlaşılıyor. Bunlar Rahmân ve Rahîm olan ve gök ile yeryüzünün sahibi olan tek bir tanrıya inanırlardı. M. S. 378 yılına ait bir mâbedden çıkarılan bir yazıtta şöyle bir ibareye rastlanıyor: "Bu mâbed, Göklerin Tanrı ve Rabbine ibadet için yapılmıştır". M.S. 465 yılına ait olan başka bir yazıtta şu sözere rastlanıyor: "Gökler ve Yeryüzünün Rabbi"... Aynı döneme ait olan bir başka kitabade "Rahmân" denilen tanrıdan söz edilmişti. Bu kitabe bir mezardan çıkarılmıştır. Aynı şekilde, Kuzey Arabistan'da Fırat nehri ile Kinnasirin arasında Zabed mevkiinde çıkarılan M.S. 512 senesine ait olan bir kitabede şu kelimeler yazılıdır: "Biismi- ilâhi, lâ ızze illâ lehû, lâ şükra illâ lehû". bütün bunlar Hazreti Resûl-i Ekrem (s.a.v.)in peygamberlik mevkiine getirilmesinden önceye kadar Arabistan'dan tamamıyla silinmediğini göstermektedir. Dolayısıyla, geçmiş peygamberleri öğretilerinin, (Araplara "Rabbiniz tek bir Allah'tır" diye hatırlatmak için pek çok sebepler vardı. (Bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, Cilt: IV, el-Furkan sûresi, dipnot: 84).

5. Nasıl ki, ilk âyette Kur'ân-ı Kerim'in Allah'ın kelâmı olmasını belirtmek için "Kendisinden hiç şüphe olmayan" deyimi kullanılmakla yetinilmişse, yukarıdaki âyette de Mekkeli kâfirlerin itirazına cevap olarak sadece: "Rabbin tarafından hak olarak indirilmiştir" cümlesi söylenmekle yetinilmiştir. Bunun sebebini biz Secde sûresinin 2. âyetinin manasını belirtirken izah etmeye çalışmıştık. Yani, kimin, hangi ortamda ve hangi şartlarda, neyi, ne büyük şan ve şerefli kimlere sunmakta olduğunu belirtmiştik. Bütün bunlar halk arasında ve Mekke ahâlisinin gözleri önünde cereyan ediyordu. Ayrıca, Allah'ın kelâmı da kendisine hâs bir dil, üslûb ve muhteva ile onların önünde bulunuyordu. Bu yüce kitabın, Mekke ahâlisi üzerindeki olumlu etkisi de açıkca görülüyordu. Böyle bir durumda, bu kitab'ın, Âlemlerin Rabbi tarafından Hak'la indirilen bir eser olduğunu belirtmek, kâfirlerin iftira ve

ithamlarını ortadan kaldıracak bariz ve sarih bir açıklama idi. Bunun dışında başka herhangi bir delili vermeye gerek yoktu. Çünkü, böyle bir hareket, ileri sürülen görüşü kuvvetlendirmek yerine zayıflatacaktı. Bunun şöyle bir misâl ile anlayabiliriz: Gündüz, güneş bütün hiddeti ve parlaklığıyla ortada dururken, utanmaz ve inatçı bir kişi, vaktin gece olduğunu söylüyor. Buna cevap olarak o kişiye sadece şu sözler söylenebilir: "Sen şu sırada vaktin gece olduğunu nerden söylüyorsun? Ortaklığın günlük güneşlik olduğunu görmüyor musun?" Bu sözlerden sonra başka bir şey söylemeye gerek var mıdır? Söylenirse, verilen cevap zayıflar, kuvvetlenmez.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ
مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا شَفِیْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝

4: Allah,[6] gökleri, yeri ve bunların arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine istiva buyurandır.[7] sizin için O'ndan başka dost ve şefaatçı yoktur. Bira düşünmez misiniz?[8]

Açıklamalar

6. Şimdi, müşriklerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)in Tevhid'e dâvetine yaptıkları diğer itirazına cevap veriliyor. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber (s.a.v.)in, onların tanrı, tanrıça ve diğer büyüklerinin tanrılığını reddetmesine ve Alah'tan başka bir ilâhın, mevlânın, dua ve yalvarışları dinleyenin, kaderleri değiştirenin, yetki ve iktidar sahibinin bulunmadığı yolundaki sözlerine şiddetle itiraz ediyorlardı.

7. Açıklama için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: II, el-A'raf, 54. âyet, Yunus, 3. âyet, er-Ra'd, Cilt: 4. âyet, 2.

8. Yani gerçek tanrınız yer ile göklerin hâkimidir. Bu muazzam ve muhteşem kâinatta Allah'tan başka dost ve şefaatçının bulunduğunu

zannediyorsanız aldanmışsınızdır. Bütün bu kâinatı ve içindeki her şeyi Allahu Teâlâ yaratmıştır. O'nun dışında kâinatta bulunan her şey mahlûktur ve Yüce Allah bu dünyayı yarattıktan sonra bir köşeye çekilmemiştir, aksine saltanatını bizzat idare etmektedir. O halde, siz neden mahlukattan biri veya birkaçının, kaderlerinizin sahibi olduğunu düşünüyorsunuz. Eğer Allahu Teâlâ size yardım etmezse, kimin gücü size yardım etmeye yetecektir? Eğer Allah sizi yakalarsa, kimin gücü sizi kurtarmaya yetecektir? Ve eğer Allah sizin yalvarışınızı dinlemezse hangi şerfaatçı veya himayeci O'nun nezdinde sizi savunabilir?

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ
فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ۝

5: Gökten yere kadar bütün dünya işlerini O tedbir eder. Sonra yerden kulların işleri sizin saydıklarınızdan bin sene kadar olan bir günde yine O'na yükselir.[9]

Açıklamalar

9. Yani, sizce bin yıllık bir süre Allah katında sadece bir günlük bir iştir. Bunun bütün projesi, hesabı ve plânı kaza ve kader elemanlarına bir gün veriliyor ve ertesi gün onunla ilgili raporunu Allah'a vermeleri isteniyor ki, ertesi gün (bin yıllık süre) için kendilerine yine görev verilebilsin. Kur'ân-ı Kerîm'de bu konu iki yerde daha işlenmiş ki, bunları gözlerimizin önünde bulundurursak meseleyi daha iyi anlayabiliriz Mekkeli kâfirler diyordu ki, "Muhammed (s.a.v.)'in peygamberlik iddiasında bulunmasından bu ana birkaç yıl geçmiştir. O, "dâvetimi kabul etmez ve beni tekzib ederseniz Allah'ın azabı size çarpacaktır" diye bizi devamlı korkutuyor. Ne var ki, aradan birkaç yıl geçti bu azap henüz gelmedi, halbuki biz onu bir defa değil, binlerce defa açıkca tekzib ettik. tehditleri doğru olsaydı, bize Allah'ın azabı çoktan gelmiş olacaktı." Kâfirlerin bu tür hezeyanları üzerine Yüce Allah, el-Hacc sûresinde şöyle buyurdu: "Senden, azabın çabucak gelmesini isterler. Allah va'dinden caymaz. Bununla beraber, Rabbinin indinde bir gün, sizin saydığınızdan bin yıl gibidir." (Âyet 47). Bir

başka yerde şöyle buyurdu: "Sual eden, vuku' bulacak azabı sordu. O, kâfirlere mahsustur. O azabı önleyecek yoktur. O, yüksek dereceler sahibi Allah tarafındandır. Melekler ve rûh ona, miktarı elli bin sene olan bir günde çıkar. (Habibim) sen güzel bir sabır ile sabret. Kâfirler onu (kıyameti) uzak görürler. Biz ise onu yakın görüyoruz." (el-Mearic, âyetler: 1-7).

Bütün bu buyruklarla, insanlık tarihinde Alah'ın kararlarının, dünyadaki zaman kavramı veya takvim anlayışına göre verilmediği vurgulanmak istenmiştir. Eğer bir millete dense ki, "siz böyle davranmazsanız, bunun sonu şöyle olacaktır" ve o millet de davranışını bugün değiştirmezse yarın sonu filanca şekilde olacak diye düşünse, bu sözleri yanlış anlamıştır demektir. Çünkü, Yüce Allah'ın kastettiği süre gün, ay ve yıllar değil, yüzyıllara kadar uzanabilir.

ذَٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝٦
الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ۝٧

6-7: Bu işlerin tedbiri kudreti, O'nun gaybı, hazırı bilir,[10] gâlib[11] ve Rahîm[12] olmasındandır. O Allah ki, her şeyi güzel surette yarattı.[13] Ve insanı yaratmaya da balçıktan başladı.

Açıklamalar

10. Yani, Allah'ın dışında herkes için bazı şeyler açıksa birçok şeyler gizlidir. İster melek, ister cin, nebi, veli veya ermiş kimseler olsun, bunlardan hiçbiri her şeyi bilmez; bilmedikleri mutlaka birçok şey vardır. Sadece Allah gaybı da, hazırı da, açığı da, gizliyi de bilir. Geçmişte geçenler, bugün olanlar ve gelecekte olup bitecek olanların hepsini Allah bilir.

11. Yani, her şeye galib, kâdir ve hâkim. Kâniat'ta Yüce Allah'ın iradesine karşı çıkabilecek veya emrinin uygulanmasını engelleyecek hiçbir kuvvet yoktur. O her şeyden ve herkesten daha güçlüdür. Herkes O'na yeniktir ve kimse O'nunla baş edemez.

12. Yani, Ulu Allah eşsiz gücü, muazzam galebesi ve her şeyi ihtiva eden hakimiyetine rağmen zâlim değil, mahlûkatına merhametli ve

şefkatlıdır.

13. Yani, bu uçsuz bucaksız kâinatta Ulu Allah sayısız canlıları ve nesneleri yaratmıştır. Ama, bunlardan hiçbiri çirkin, biçimsiz, dengesiz veya ölçüsüz değildir. Her canlı ve her cansızın kendine göre bir güzelliği ve özelliği vardır. Her şey kendi ölcüsüne göre uygun ve uyumludur. Yüce Allah her şeyi, en iyi şekli ve en iyi özellikleriyle yaratmıştır. Hatta her canlı ve cansızın organ ve bölümlerini de kullanışlarına göre en uygun bir şekilde yaratmıştır. Bakmak için göz ve duymak için kulaktan daha uygun bir organ olamaz. Rüzgâr ve su hangi amaçlar içi yaratılmışsa, değişik bir şekilde olamazdı. Siz Allahu Teâlâ'nın yarattığı şeylerde ne bir eksiklik bulabilirsiniz ne de bir değişiklik yapabilirsiniz.

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ۝٨

8: Sonra onun zürriyetlerini hakîr bir sudan hasıl olan bir nütfeden (meniden) yarattı.[14]

Açıklamalar

14. Yani Allahu Teâlâ önce doğrudan Yaratılış süresi (Direct Creatiyon)yle insanı yarattı ve daha sonra aynı insanda nütfesiyle benzeri yaratıkların doğmaya devam etmesi için üreme gücü peydah etti. Bir iş, dünyadan toplanan malzeme ile hayat, bilinç ve akla sahip olan insan gibi şaşırtıcı bir mahlûkun yaratılmasıydı. Bir başka iş de, insan neslinin devam etmesi için insanın vücudunda akıllara durgunluk veren harika bir mekanizmanın yerleştirilmesiydi.

Bu âyet, ilk insanın doğrudan Allah tarafından yaratılmasını kanıtlayan âyetlerden biridir. Darwin'ın zamanından beri sözde bilim adamları ve biyologlar böyle bir yaratılış fikrine karşı çıkmış ve bunu, bilimsel bir yanı olmadığını belirterek hareketle bir yana atmışlardır. Ne var ki, bu beyler, insan veya hayvan türleri olmasa da, ilk canlı türün doğrudan yaratılış sürecinden kurtulamazlar. bu yaratılışı kabul etmezsek hayatın sadece bir tesadüfle başladığı gibi saçma bir tezi kabul etmek zorunda kalacağız. Halbuki, tek hücreli hayvanlarda bile hayat en basit şekliyle var olmasıyla son dereçe karmaşık ve ince olgular taşımaktadır ve bu tutum, Darwincilerin yaratılış teorisini benimse-

melerinin yüzbinlerce katı daha bilimsellikten uzaktır. Ve eğer insan, hayatın ilk tohumunun doğrudan yaratılışına inanmışsa, o zaman her canlı türünün ilk bireyinin Yüce Yaradan'ın yaratılış işlemiyle yaratıldığını ve neslinin üreme (procreation)nin çeşitli şekliyle sürdüğünü kabul etmekte ne kabahat vardır? Bu hususu kabul ettikten sonra Darwinciliğin bayraktarlarının bütün bilimsel şairliklerine rağmen, evrim teorisinde henüz çözümlenememiş düğümler çözümlenmiş oluyor (Daha yarıntılı açıklamalar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, Cilt: I, Âl-i İmran, dipnot: 53, en-Nisa, dipnot: 1, el-En'am, dipnot: 63, Cilt: III, el-A'raf, dipnot: 10, 145, el-Hicr, Cilt IV dipnot: 17, Cilt I, el-Hacc, dipnot: 5, el-Müminûn dipnot: 12, 13).

ثُمَّ سَوّٰىهُ
وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُّوحِهٖ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۚ
قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝٩ وَقَالُوٓا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِى الْاَرْضِ ءَاِنَّا
لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ بَلْ هُمْ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ كٰفِرُونَ ۝١٠ قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ
مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ۝١١

9-11: Sonra onun şeklini düzeltip tamamladı.[15] Ve ruhundan üfürdü.[16] Sizde, kulaklar, gözler ve kalbler yarattı.[17] Ne az şükrediyorsunuz.[18] "Biz,[19] yerde kaybolduktan sonra, yeni bir yaratılışla çıkar mıyız?" dediler. Onlar, Rabblerine kavuşacaklarını inkâr edicilerdir.[20] De ki: "Canınızı almaya vekil kılınan ölüm meleği, canınızı alacak. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."[21]

Açıklamalar

15. Yani, Yüce Allah, insanı mikroskopik bir boyuttan çıkarıp koskoca bir insan haline getirdi ve ona gövde (ve sadece) gereken tüm organları ihsan etti.

16. Burada rûhtan kasıt, sadece bir canlının vücudunun makinesinin çalışmasını sağlayan can veya hayat değildir, aksine düşünce, bi-

linç, akıl, iyi ile kötü arasında ayırım etme, karar verme ve yetki kullanmayı mümkün kılan ve dolayısıyla, insanı yeryüzündeki diğer bütün canlılardan üstün, kişilik sahibi, benlik sahibi ve hilâfete (naipliğe) lâyık kılan kendine özgü cevherdir. Ulu Allah'ın ruhu, kendi ruhu olarak tanımlamasının anlamı şu olabilir: Bu ruh O'nun mülküdür ve bunun O'nunla olan bağlantısının biçimi bir mülkün, sahibine olan bağlantısı gibidir. Bunun bir başka anlamı şu olabilir: İnsanda görülen ilim, fikir, bilinç, irade, karar yetki ve benzeri özellikler Allah'ın sıfatlarının yansımalarıdır. Bunların kaynağı, herhangi bir maddenin terkibi değil, Allahu Teâlâ'nın aklından akıl ve Allah'ın yetkisinden yetki almıştır. Bu özellikler, insana bilgisiz, aklısız veya yetkisiz bir kaynaktan nasib olmamıştır. (Daha çok ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: IV, el-Hicr, dipnotlar: 17, 19).

17. Bu çok ince ve güzel bir ifâde tarzıdır. Görüldüğü, gibi, insana ruhun üfürülmesinden önceki bütün olaylar üçüncü şahıs olarak anlatılmıştır. Meselâ, "onun zürriyetini hakîr bir sudan hasıl olan nütfeden yarattı", "Onun şeklini düzeltip tamamladı", "Ruhundan üfürdü". Zira, o zamana kadar o hitap edilecek durumda değildi. Fakat, daha sonra ona ruhun üfürülmesinden sonra ise kendisine hitaben şöyle deniliyor: "Sizde, kulaklar, gözler ve kalbler yarattı." çünkü, insan ancak ruh üfürülmesinden sonra hitap edilecek duruma gelmiştir.

Burada kulak ve gözlerin de geniş anlamı vardır. bunlar bilgi vasıtaları olarak addedilmiştir. Elbette ki, bilginin diğer vasıtaları tatmak, dokunmak ve koklamaktır da. Ancak işitmek ve görmek bu duyuların enbüyüğü ve güçlüsüdür. Ve bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim bu ikisinin Allah'ın en büyük nimet ve ihsanları olarak göstermiştir. Bundan sonra kalpten söz edilmiştir. Bundan kafa veya beyin kastedilmiştir. Bu, duyular vasıtasıyla elde edilen bilgileri toplayıp sonuçları çıkarıyor ve çeşitli hareket imkânlarından birini seçiyor ve insanın o yolda hareket etmesini sağlıyor.

18. Yani, büyük değer ve takdire lâyık olan insanî ruhun bazı yüce amaçları ve kullanımları vardır. Bu ruh, birçok özelliklerle beraber size, hayvanlar gibi yaşamanız veya tıpkı hayvanlar gibi bir çizgide bulunmanız için verilmemiştir. Bu gözler, kör gibi yaşamalarınız için değil, basiret gözleriyle görmeniz için verilmiştir. Bu kulaklar, sağır gibi yaşamalarınız için değil, her şeyi iyice dinlemeniz için verilmiştir. Bu

kalb, ve beyin, bütün güç ve yeteneklerinizi sadece hayvanlığınızı besleme kaynaklarını bulmanız ve bundan bir parça daha iyi olsa, kendi Yaratanınıza başkaldırma ve ayaklanmanın program ve tüzüğünü hazırlamanız için değil, gerçeği anlamanız ve doğru düşünce ve yolu benimsemeniz için verilmiştir. Allah'tan bu değerli nimetleri aldıktan sonra dinsizlik veya şirki benimsediğiniz, ya kendinizi tanrı ilân ettiğiniz ya da, başkalarına kulluk ettiğiniz ve arzular ile zevklerininize esir düşüp nefsiniz ve bedeninizin zevklerine kapıldığınız zaman Rabbinize sanki şöyle diyorsunuz: "Ya Rabb, biz bu büyük nimetlere lâyık değiliz. Sen bizi insan yerine bir maymun, bir kurt, bir timsah veya bir karga yapsaydın daha iyi olurdu."

19. Mekkeli kâfirlerin Tevhid ve risâletle ilgili itirazlarına cevap verildikten sonra şimdi de İslâm'ın üçüncü temel akidesi olan âhiretle ilgili itirazlarına yer verilip gereken cevap veriliyor. Âyette geçen "va kâlû" kelimesindeki "atıf vavu" bu paragrafın daha önceki konuyla bağlantısı olduğunu gösteriyor. Yani, konuşmanın seyri şöyledir: "Onlar, Muhammed'in, Allah'ın Resulû olmadığını söylüyorlar", "Onlar, Allah'ın tek mabûd olmadığını söylüyorlar" ve "Onlar, "biz öldükten sonra tekrar diriltilmeyeceğiz" diyorlar".

20. Yukarıdaki cümle ve bu cümle arasında öylesine uzun bir hikâye vardır ki, bunu anlatmak için sayfalar üstüne sayfalar gerekebilir. Yukarıdaki cümlede naklolunan kâfirlerin itirazın sadece tekrarlanması, bunun reddi için yeterli görülmüştür. Kâfirlerin itirazı iki noktada toplanıyor. Ama, her ikisi de mantıksız ve anlamsızdır. Kâfirlerin, "biz yerde kaybolduk" demeleri ne demektir? Onların "biz" dedikleri şey, gerçekten yerde kaybolup gidiyor mu? Tabii ki, hayır. Çünkü, torak olan sadece "vücut"tur, "biz" değil. Yine, "biz" hayatta iken "vücut" organlarından herhangi biri, veya hepsi kesilebilir, parçalanabilir, ama, "biz" her zaman kendi varlığını sürdürüyor. "Biz" hiçbir zaman kesilen veya parçalanan bir organla birlikte kesilmiyor ve kaybolmuyor. Fakat, bu "biz" bir "vücut"tan çıkınca, bütün vücut ortada durmasına rağmen ona "biz" demek mümkün olamıyor. Bunun içindir ki, bir aşık sevgilisinin ölüsünü gidip toprağa gömüyor. Artık o boş bir cesettir. İçinde olan sevgilisi çoktan gitmiştir. Aşık aslında sevgilisini değil, onun cesedini gömüyor. Bu sebeple, itiraz edenlerin ilk noktası çürük ve mantıksızdır. Şimdi gelelim âhireti inkâr edenlerin ikinci iti-

razına. Diyorlar ki, biz "yeni bir yaratılışla ortaya çıkar mıyız?" Aslında bu adamlar, "biz" ile bunun yaratılışının anlamını bilselerdi, böyle bir soru sormaya gerek duymazlardı. "Biz"in doğuşu veya yaratılışı nedir? Bazı maddeler, meselâ, demir fosfat ve kömür bir araya getirildi ve topraktan yapılmış bir heykelin içinde dolduruldu? Bu maddeler bu heykele "biz" olarak girmiştir. Şimdi ölüm olayı nedir? Bu heykelden söz konusu maddelerin veya "biz"in ayrılmasıdır. "Biz"in yapılışında kullanılan çeşitli maddeler ise tekrar toprağa dönüyorlar. Şimdi mesele şu: "Biz"için heykel ve yerleştirilecek yer (mesken) sağlamış olan Yaradan "biz"e daha sonra aynı madde ve malzemelerden oluşan başka bir mesken veya yapı veremez mi. Bu iş daha önce mümkündü, mümkündü ne demek, gerçekleşmişti. O halde, daha sonra neden gerçekleşmesin? Kafasında azıcık beyin olan bir kişi bunun tekrar gerçekleşebileceğine kanaat getirecektir. İnsanlar bu açık seçik gerçeği neden kabul etmiyorlar? İşte Cenab-ı Allah bu iki konu arasındaki geniş bahisleri bir yana bırakıp doğrudan doğruya diyor ki, "Onlar Rabblerine kavuşacaklarını inkâr edicidirler". Yani, onlarca asıl mesele bir kişinin doğup ölmesi ve tekrar doğması değildir. İnsanların dirilmeleri öylesine anlaşılmayacak bir olay değildir. Ama, asıl mesele, onların dünyada diledikleri gibi yaşama hevesidir. Onlar dünyada her türlü fısk-u fücuru yapıp hiçbir ceza görmemek istiyorlar. Onların asıl korktukları, Mahşerde hesaba çekilmeleridir. Orada herhangi bir hesap vermek ve ceza görmek istemiyorlar.

21. Yani, sizin "biz"inizin bulunduğu mesken veya mekân elbette toprak olacaktır. Ama, "biz" olduğu gibi kalacaktır ve ona hiçbir şey olmayacaktır. Allah'ın meleği gelip, mesken veya mekânda kalma süresinin dolmasından sonra onu kendi nezâretine alacaktır. "Biz"in en ufak parçası bile mekân veya, başka bir deyişle, vücutla beraber toprağa girmeyecektir. "Biz" tamamıyla meleğin nezâretinde Allah'ın huzuruna çıkarılacaktır.

İşte bu kısa âyette şu gerçekler ortaya konmuştur ki, bunlar göz ardı edilemez:

1. Ölüm birden bire, kurulmuş bir saatin, âniden durması gibi meydana gelmez. Yani, bir insan vücudu bir saat değildir ki, çalışırken âniden duruversin. Aksine, bu iş için Allah'ın belli bir programı ve elemanları vardır. Herkesin ölümü belli bir plân çerçevesinde meydana

gelir. Cenab-ı Allah, insanların canını almak üzere bir meleği görevlendirir. Bu melek, belirlenen zaman ve saatte bir icrâ memuru veya tahsildâr gibi gelip ölmesi kararlaştırılan kişinin ruhunu teslim alır. Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli yerlerde verilen bilgilerden anlaşılıyor ki, bu "icrâ memuru" veya "tahsildâr" veya ölüm meleğinin emrinde meleklerin geniş bir kadrosu vardır. Meleklerden kurulan bu kadro veya ekip ölüm olayını gerçekleştirmek, ruhu fâni vücuttan çıkarmak, onu kendi nezâretine almak ve Allah'ın huzuruna götürmek gibi çeşitli görevler yapar. Ayrıca, ekip, kötü, suçlu ve fünâhkâr ruhlara başka, mü'min ve sâlih ruhlara da başka muamele yapar. (Ayrıntılar için bkz. Nisâ: 97, En'am: 93, Nahl: 28 ve Vakıa: 83, 94).

2. Ölüm gerçekten insanı yok etmez. Ölüm sadece ruhun vücuttan ayrılışının adıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in "ölüm meleği, canınızı alacak" demesi işte bu gerçeğin tezahürüdür. Bilindiği gibi, görülmeyen, dokunulmayan ve hissedilmeyen bir şey "alınamaz". Can veya ruh alınıyor ve muhafaza ediliyor. O halde, can veya ruh adetâ elle tutulur ve gerçekten var olan bir şeydir.

3. Ölüm ânında meleğin ele geçirdiği şey, insanın biyolojik hayatı değildir, onun "benliği" ve "ego"sudur ki, ekseriye, "o", "ben", "biz", "sen" ve "siz" zamiriyle ifâde edilir. İşte bu "benlik" dünyada nasıl yaşamış, ne gibi işler yapmış, hangi şekilde hareket etmişse, onlarla beraber ve onların etkisiyle uğradığı değişiklikle ve şekille bir bütün olarak melek tarafından ele geçiriliyor ve öbür dünyaya götürülüyor. Bu can veruhun, ölümden sonra Rabbine dönüş olayıdır. Âhirette işte bu can, ruh veya benlik yeniden yaşatılacak ve yeni bir mekâna veya vücuda sokulacaktır. Aynı benlik Allah'ın mahkemesine çıkacak, yaptıklarının hesabını verecek ve buna göre cezalandırılacak veya ödüllendirilecektir.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا۟ رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ
رَبَّنَآ أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَٱرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾
وَلَوْ شِئْنَا لَءَاتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَىٰهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ

مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا
بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا
عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا
الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾

12-16: Mücrimleri[22] Rabblerinin huzurunda başlarını önlerine eğdikleri zaman görsen, onlar: "Ya Rabbî, gördük ve işittik. Bizi dünyaya tekrar gönder ki, orada sâlih amel işleyelim. Biz şimdi inandık" derler. Eğer dilesek herkesi hidâyete erdirirdik.[23] Lâkin "Cehennemi bütün cinlerden ve insanlardan dolduracağım" diye benden hüküm gerçekleşti.[24] Onlara: "Bu gününüze kavuşmayı unuttuğunuzun cezasını çekin.[25] Biz de (şimdi) unuttuk. Amelinizin cezası olarak devamlı olan azabı tadın" (denilir). Kendilerine âyetlerimizle öğüt verildiği zaman, secde ederek yere kapananlar ve Rabblerinin hamdi ile tesbih edip taat ve ibadette büyüklük taslamayanlar[26] âyetlerimize iman ederler. Yanlarını yataklarından ayırıp (yataklarından kalkıp) korku ve ümit ile Rabblerine dua ederler.[27] Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de infak eylerler.[28]

Açıklamalar

22. Şimdi insan egosu veya benliğinin hesap vermek üzere Rabbinin huzurunda bulunduğu durumun manzarası gözlerimizin önüne seriliyor.

23. Yani, eğer bu şekilde insanlara hakikat gösterilip ve tecrübe edilip hidâyete erdirmek amaçlanmış olsaydı, sizin dünyadaki yaşantıda böylesine büyük bir imtihandan geçirilmenize ne gerek vardı? Böyle bir hidâyeti size daha önce verirdik. Ne var ki, sizin için başından beri böyle bir plânımız yoktu. Biz hakikati gözlerden uzak ve duyular ile duygulardan gizli tutup sizi imtihandan geçirmek istiyorduk ki, böylece sizin bunu apaçık görmenin yerine kâinatta ve bizzat kendi nefsinizde alâmet ve işaretlerini görüp kendi aklınızla tanıyıp tanımayacağınız. Bizim kendi peygamber ve kitaplarımız yoluyla hakikatı öğren-

mek konusunda size sağladığımız yardımdan yararlanıp yararlanmayacağınız ve hakikatı öğrendikten sonra dilek, istek ve arzular ile zevklerinizin esiri olmaktan kurtulup bu hakikatı kabul edebilmeniz ve buna göre kendi davranışlarınızı değiştirebilmeniz için kendi nefsinize hakim olup olmayacağınız ortaya çıksın. Siz bu imtihanda başarılı kalmamışsınızdır; bu imtihanın tekrar yapılması neye yarar? Ayrıca, ikinci imtihan, sizin burada gördüğünüz ve duyduğunuz her şeyi hatırladığınız bir ortamda yapılsa, bu zâten bir imtihan sayılmaz. Yok eğer daha önceki gibi, siz, zihniniz boşaltıp ve hakikat gözlerinizden gizlenip dünyaya tekrar yaratılır ve eskisi gibi tekrar imtihana tâbi tulursunuz da sonuç daha önceki imtihandan hiç de farklı olmayacaktır. (Daha çok ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, Cilt: I, el-Bakara, Cilt II dipnot 228, el-En'am, dipnot: 26, dipnot: 91).

24. Burada, Allahu Teâlâ'nın, Hz. Âdem (s.a.v.)i yaratırken İblis'e hitaben yaptığı konuşmaya işaret edilmiştir. Sâd sûresinin son rükûunda bu olay ayrıntılı olarak anlatılmıştır. İblis, Hz. Âdem'e secde etmekten kaçındı ve insanoğlunun kıyamete kadar doğru yoldan saptırması için Allah'ın iznini istedi. Buna cevap olarak Allahu Teâlâ şöyle dedi: "Ben hakkı söylerim. Yemin olsun, Cehennemi senden onlardan sana tâbi olanlarla dolduracağım".

Yukarıdaki âyette "acma'în" kelimesi, insanlar ile cinlerin bütün cinsleri için kullanılmamıştır. Bu, sadece şeytanlar ve bu şeytanlara tâbi olan insanlar için kullanılmıştır. Yani, ancak bu tür yaratıklar Cehennem'e atılacaklardır.

25. Yani, siz dünya işlerine ve maddî sorunlara o kadar dalmışınızdır ki, bir gün Rabbinizin huzuruna çıkacağınızı unutmuşsunuzdur.

26. Başka bir deyişle, onlar kendi yanlış düşüncelerini terkedip Allah'ın emirlerini dinlemeyi ve Allah'a kulluğu benimseyip ona ibadet etmeyi şeref ve haysiyetlerine aykırı bir şey saymıyorlar. Nefislerinin büyüklüğü ve üstünlüğü onları Hakkı kabul etmek ve Rabblerine itaat etmekten alıkoymuyor.

27. Yani geceleri, zevk ve sefa âleminde değil, Allah'a ibadette bulunurlar. Onlar zevk ve rahat düşkünü kişiler gibi değillerdir ki, gündüzü çalışarak geçirirler, geceleri de dans eder, şarkı söyler ve eğlence de bulunurlar. Aksine, bu iman sahipleri bütün güh görevlerini ya-

par ve çalışırlar ve gecelerini de Rabblerine ibadet ederek geçirirler. Onlar her zaman Allah'tan korkar ve bütün ümitlerini O'na bağlarlar. "Yanlarını yataklarından ayırma"nın anlamı, yataktan kalkmalarıdır, bütün gece uyumamaları değildir. Yani, gecenin bir bölümünü ibadete ayırırlar.

28. Burada "rızık"tan helâl rızık kastedilmiştir. Haram malı, Allahu Teâlâ kendi verdiği rızık olarak kabul etmiyor. Bu bakımdan bu âyetin anlamı şudur: "Kendilerine az ya da çok, temiz rızık olarak ne veriyorsak ondan harcıyorlar. Kendileri için getirilen sınırı aşmıyorlar ve kendi ihtiyaçlarını karşılamak için haram mala el sürmüyorlar."

فَلَا
تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُۥنَ
﴿١٨﴾ أَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ جَنَّٰتُ
ٱلْمَأْوَىٰ نُزُلًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

17-19 Onlara, amellerinin mükâfatı olarak ne gibi nimetlerin saklandığını kimse bilmez.[29] Öyle ya! Mü'min olan fasık olan gibi midir?[30] Bunlar müsavi olamazlar.[31] İman edip sâlih amel işleyenlere amellerinin mükâfatı olarak konak olmak üzere üzere Me'vâ Cennetleri vardır.[32]

Açıklamalar

29. Buhari, Müslim, Tirmizi ve Müsned Ahmed'de Hz. Hureyre (r.a.)nin bir rivâyeti az bir farkla şöyle naklolunmuştur: Resûlullah (s.a.v.) buyurdu: "Allahu Teâlâ şöyle demiştir: "Ben iyi amel işleyen kullarıma, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın hiçbir zaman tasavvur etmediği nimetler ihsan ettim." Aynı hadisi, az bir farkla, Hz. Ebi Sa'id Hudrî, Hz. Mugire bin Şu'be ve Hz. Sehl bin Sa'd Sâ'idî (r.a.) de Resûlullah (s.a.v.)a atıf yaparak dile getirmişlerdir ve bu hadis Müslim, Ahmed, İbn Cerir ve Tirmizi'de sahih kaynaklarla naklolunmuştur.

30. Burada "mümin" ile "fasık" kelimeleri birbirinin zıddı olarak kullanılmıştır. Mü'min, Allahü Teâla'yı kendi Rabbi ve tek ilâhı olarak kabul edip; O'nun, peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği kanuna tâbi olan kişidir. Bunun tam tersi ise fasıktır. Fasık fısk yapıyor, yani Allah'a itaatten kaçınıyor; başka bir deyişle, isyan ediyor, kendi egemenliğini ilân ediyor ve Allah'tan başka varlıklara kul köle oluyor.

31. Yani, ne dünyada müminler ile fasıkların düşünce ve hayat biçimleri aynı oluyor, ne de âhirette Allah'ın huzurunda aynı muameleye tâbi tutuluyorlar.

32. Yani bu cennetler müminler için sadece gezilecek yerler olmayacaktır; aksine onların meskenleri olacaktır ve onlar sürekli kalacaklardır.

وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فَسَقُوا۟
فَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ ۖ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَآ أُعِيدُوا۟ فِيهَا
وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَدْنَىٰ دُونَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

20-21: Fasıkların yerleri de Cehennemdir. Oradan çıkmak istedikleri her seferinde, oraya tekrara döndürülürler. Ve onlara, "Dünyada iken tekzib eylediğiniz Cehnnem'in büyük azabını tadın; denilir. Onlara belki eğri yoldan dönerler diye büyük olan âhiret azabından başka dünya azabını (küçük azabı) da tattıracağız.[33]

Açıklamalar

33. Arapçada "Azab-ı Ekber" ve "Azab-ı Adnâ" deyimleri kullanılmıştır. "Azab-ı Ekber", küfür veya fısknın sonucu olarak âhirette verilen büyük azaptır; buna karşılık dünyada insanlara kişisel sıkıntı veya sorunlar şeklinde, örneğin hastalık, insanın en sevdiği kişilerin trajik

ölümleri, malî zararlar ve başarısızlıklar olarak verilen azab "azab-ı adnâ" (küçük azap)dır. Dünyada küçük azaplar toplumsal sıkıntı ve sorunlar, örneğin, kasırga, deprem, fırtına, sel, salgın hastalıklar, darlık, açlık, kitle çatışmaları, savaşlar ve binlerce, yüzbinlerce ve milyonlarca insanı kapsayan diğer tabii âfet ve felâketler olarak verilir. Bu sıkıntı, sorun ve âfetlerin gönderilmesinin amacı şudur: İnsanlar büyük azaba maruz kalmadan gözlerini açsın ve böyle bir sona götürecek düşünce ve davranışlardan vazgeçsinler. Başka bir deyişle, Yüce Allah insanı tam bir rahatlık ve refah içinde bırakmamıştır ki, hayat çarkı tam bir sükûnetle dönsün ve insan, kendisinden üstün herhangi bir güç bulunmadığı gibi yanlış bir düşünceye kapılmasın. Aksine, yüce Allah öyle bir düzen kurmuştur ki, buna göre gerek kişilere, gerekse milletlere, zaman zaman kendi çaresizliklerini ve kendilerinden çok daha güçlü bir saltanatın var olduğunu gösteren âfet ve felâketler gelir. Bu âfet ve felâketler zaman zaman bir ferde ve bir millete şunları hatırlatır: Çok yukarılarda kaderlerinizi denetleyen büyük bir güç vardır ve herşey elinize verilmemiştir. Asıl güç işte bu herşeye hâkim varlığın elindedir. Onun tarafından size bir âfet veya felâket geldiğinde hiçbir tedbiriniz ve hiçbir cin, ruh, tanrı, tanrıça, nebi veya veli bunu def'etmez. Bu bakımdan, bu âfetler sadece âfetler değil, insanın uyarılması, hakikati idrak etmesi ve yanlışlıklarından vazgeçmesi için gönderilen tenbih ve tehditlerdir. Eğer insanlar bunlar yüzünden dünyada kendi akide, inanç ve amellerini düzeltirlerse, âhiretteki büyük azaba uğramaları söz konusu olmayacaktır.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ
إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

22: Kendisine Rabbinin âyetleri tebliğ olunduğu halde, onlardan yüz çevirenden daha zâlim kim vardır? Biz mücrimlerden intikam alacağız.[34]

Açıklamalar

34. Burada "Rabbinin âyetleri" deyimi çok geniş anlamlıdır ve bu her türlü ilâhi işaret ve delilleri kapsamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadelerini gözlerimizin önünde bulundurursak, bunların şu işaretler olduğunu söyleyebiliriz:

1) Yerle göğe kadar her şeyde ve kâinatın düzeninde bulunan işaretler,

2) İnsanın doğuşunda, yapısında ve vücudunda bulunan işaretler,

3) İnsanın vicdanında, bilinç dışında, bilinç altında ve ahlâk kavramında bulunan işaretler,

4) İnsanlık tarihinin geçirdiği sayısız tecrübelerinde varolan işaretler,

5) İnsana gelen semavî ve dünyevi âfetlerin taşıdığı işaretler,

6) Yüce Allah'ın, peygamberleri aracılığıyla, yukarıda belirtilen yol gösterdiği hakikatleri insanın öğrenmesi için gönderdiği işaretler.

Bütün bu işaretler tam bir uyum içinde ve bangır bangır, insanlar, ne (Allahsız oldukları, ne onların bir çok tanrının kulları oldukları, aksine tek Allahları olduğu, ve O'na ibadet ve itaatten başka çareleri bulunmadığını haykırıyorlar. Bu işaretler kendilerine ayrıca şunları söylüyorlar: Siz bu dünyaya kendi başlarına buyuruk sorumsuzca gönderilmemişsiniz; siz hayat süreciniz bittikten sonra Rabbiniz huzuruna çıkıp yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz ve kendi amelinize göre ya cezalandırılacak, ya da mükâfatlandırılacaksınız. O halde, sizin için en emin yol, Yüce Allah'ın sizin doğru yola gitmeniz için peygamberleri ve kitapları aracılığıyla gönderdiği hidâyete uyup isyan ve itaatsızlıktan vazgeçmenizdir. İnsanların iyi yolda olmaları için bu kadar değişik yollarla nasihat ve telkinde bulunulduğu, hidâyete erebilmeleri için bu kadar çok işaretler verildiği ve görmeleri için göz,işitmeleri için kulak ve düşünüp taşınmaları için kalb veya kafa gibi nimetler verildiği halde, insanlar bütün bu işaretlere gözlerini yumuyor, kendilerine nasihat edenlere kulaklarını tıkıyor ve kendi kalb ve kafalarıyla uydurma ve saçma felsefeler yaratıyorlarsa, kendilerinden daha büyük bir zâlim olamaz. Artık bu insanlar dünyadaki imtihan süresinin bitiminde Allahlarının huzuruna çıktıkları zaman isyanlarının ağır cezasını çekmelidirler.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ
فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾

23: Andolsun, biz Mûsa'ya kitabı (Tevrat'ı) verdik. Şimdi sen ona kavuşmaktan şüphe etme.[35] Biz onu İsrail oğullarına hidâyet rehberi kılmıştık.[36]

Açıklamalar

35. Burada görünüşte Hz. Muhammed (s.a.v.)e hitap ediliyorsa da, asıl mutaplar, O'nun peygamberliğine ve İlâhi kitabın inişine şüphe edenlerdir. Buradan itibaren konuşma yine Sûrenin başında (Âyet: 2 ve 3) bahsedilen konuya dönüyor. Mekkeli kâfirler diyordu ki, Muhammed (s.a.v.)e Allah'ın herhangi bir kitabı inmemiştir, o bunu kendi uydurmuştur ve diyor ki, bunu Allah indirmiştir. Bu tür itirazlara ilk âyetlerde cevap verilmişti. Burada bu itirazlara ikinci bir cevap veriliyor. Bu hususta ifâde olunan ilk nota şudur: Ey Resûlüm (s.a.v.), bu cahil kimseler sana ilâhî kitabın inişinin imkânsız olduğunu (sanıyorlar ve istiyorlarki, her ikinci kişi bu kitabı doğrudan inkâr etmiyorsa) da, en azından bununla ilgili olarak şüpheye kapılsın. Fakat, bir kula Allah'ın kitabının inişi öylesine inanılmaz ve imkânsız bir husus değildir; böyle bir şey insanlık tarihinde ilk kez meydana gelmiyor. Bundan önce de birçok Peygamber'e Allah'ın kelâmı inmiştir ve bunların en meşhuru, Hz. Musa (a.s.)ya inen kitaptır. Onun için, eğer bugün sana benzeri bir kelâm inmişse buna niçin bu kadar şüphe ve kuşkuyla bakılıyor?

36. Yani, o kitap İsrail oğullarının hidâyeti için indirilmişti; tıpkı onun gibi bu kitap ta sizin hidâyetiniz için indirilmiştir. Zâten, aynı sözler üçüncü âyette de söylenmiştir. Bu buyruğun gerçek anlamı o zamanki tarihi ortam gözönünde bulundurulunca anlaşılır. İsrail oğullarının yüzyıllarca Mısır'da büyük bir baskı ve eziklik içinde yaşadığı tarihten sabittir ve Mekkeli kâfirler de bundan habersiz değillerdi. Durum böyle iken kendilerine Hz. Mûsa meb'us edildi; Hz. Mûsa onların esaretine son verdi. Hz. Mûsa'ya kitab indirildi ve bütün bunların feyziyle köle, esir, mağdur ve mahkûr İsrail oğulları hidâyet bulup dünyanın hatırı sayılır milleti oldular. İşte tarihin bu safhasına işaret edilip Araplara deniliyor ki, İsrail oğullarının hidâyeti için Tevrat'ın indirildiği

gibi bugün sizin hidâyetiniz için bu Kur'ân-ı Azimuşşan nâzil olunmuştur.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ
وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ۝ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۝

24-25: Sabreden ve âyetlerimize iman edenleri emrimizle hidâyete erdirmeleri için onlara rehber tayin etmiştik.[37] Şüphe yok ki, Rabbin kıyamet gününde, ihtilâf eyledikleri şeyler hakkında aralarında hükmedecektir.[38]

Açıklamalar

37. Yani, bu kitap bir muska değildi ki, İsrail oğullarının boyunlarına takılır takılmaz bütün sorunları ortadan kalktı ve onlar düzlüğe çıktılar. Bu kitap elbette ki esaretten kurtulup iktidar ve şöhretin basamaklarına tırmanmalarına yol açtı, ama, bu yükselişleri sadece bu kitap yüzünden değil, onların bunun âyetlerine iman etmeleri ve Allah'ın emirlerine uymaları konusunda gösterdikleri sabır ve kararlılıkları sebebiyle idi. Bizzat İsrail oğullarında ancak kitabullaha samimiyetle inanan, gerçek mü'min olan ve dünyevi çıkarlar ile zevkleri ellerinin tersiyle itenler şan ve şöhret kazanabildiler. Onlar ne zaman ki, Hakka tapmak için her türlü tehlikeye göğüs gerdiler, her zarar ve her sıkıntıya dayandılar ve (nefislerinin zevk ve şehvetlerinden uzaklaşıp din düşmanlarıyla mücahede ve) mücadele ettiler, dünyanın lideri ve imamı oldular. Bu hikâye anlatılmakla kâfir Araplara deniliyor ki, Allah'ın kitabının inişiyle İsrail oğullarının kaderinin değiştiği gibi Kur'ân-ı Kerim de aralarında hükmedebilir, karar verebilir. Artık sadece bu kitabı kabul edip emirlerine sabır ve metanetle uyan ve Hak yolunu seçenler dünyanın imamı olacaklardır. Bundan yüz çevirenlerin kaderi ise meçhul ve karanlıktır.

38. Burada İsrail oğullarının iman ve inanç nimetlerinden mahrum olmaları, doğru yolda olan imamların yolunu terketmeleri ve dünyanın

hevâsına kapılmalarına yol açan ihtilâf ve mezhep ayırımlarına işaret edilmiştir. İsrail oğullarının, bu kısır çekişmeleri ve dalâletlerinden dolayı bugün dahi bütün dünyada rezilâne bir hayat sürdükleri herkesçe gözlenmektedir. Bunun bir başka yönü de vardır ki, bunu dünyada kimse bilmiyor ve görmüyor ve ancak kıyamette ortaya çıkacaktır.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ
أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ
الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا
يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ
﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ
يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانتَظِرْ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

26-30: Biz onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Kendileri de yurtlarında gezip duruyorlar.[39] Bu, müşriklere ibret ve hidâyet sebebi olmadı mı? Bunlarda nice ibretler vardır. Bunları dinleyecekler ve nasihat kabul etmiyecekler mi? Bizim, çorak toprağa suyu sevk ile kendisinden, hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri çeşitli bitkileri çıkardığımızı görmediler mi? Onların basiretleri yok mudur?[40] "Eğer doğru söyleyicilerseniz, o fetih ne zaman olacaktır?"[41] derler. De ki: "Fetih günü, o kâfirlere imanları fayda vermeyecek, onlara mühlet verilmez."[42] Şimdi onlardan yüz çevir. Ve (inecek azaplarını) intizar et. Onlar da bekleyip durmaktadırlar.

Açıklamalar

39. Yani, insanlar tarihin her zaman yenilenen bu tecrübesinden ders almamışlar mıdır? Hangi millete Allah'ın Resûlü geldiyse onun kaderi ile ilgili hüküm, onun o resûle karşı tanıdığı tutuma göre verilmiştir. Resûlünü tekzib eden bir kavim kendisini azaptan kurtaramamıştır. O kavimden ancak iman sahipleri kurtulmuştur. İnkâr edenler ise herkes için ibret nişânesi olmuşlardır.

40. Bağlama bakıldığında anlaşılıyor ki, Kur'ân-ı Kerim'de genel-

likle görüldüğü gibi, burada bu bahis, ölümden sonraki hayat hakkında delil vermek için yer almamıştır; aksine, burada bu sözler başka bir amaçla söylenmiştir. Burada aslında şu gerçeğe ince bir işaret yapılmıştır: Nasıl ki, çorak bir toprak, Allah'ın yağmur yağdırıncaya kadar, kimse bunun bir zamanlarda yemyeşil olduğuna ihtimal veremez ve gelecekte de bunun böyle olacağını düşünemez, bugün İslâm davası da sizce başarısız ve etkisiz bir hareket gibi görülüyor; ama Allah'ın kudretiyle bu dava öylesine büyüyecek ve dal budak saracak ki, siz hayret edeceksiniz.

41. Yani, ey Muhammed, sen diyorsun ki, Allah'ın yardımı sana gelecek ve bizim gibi Allah'ı tekzip edenlere O'nun azabı gelecektir. O halde, bu söylediklerin ne zaman gerçekleşecektir?

42. Yani, bu sabırsızlıkla bekleyebileceğiniz bir şey değildir. Bu rahmet değil zahmettir. Allah'ın azabı gelince mahv olacaksınız. Azap gelinceye kadar geçen zaman sizin için aslında bir mühlettir; bunu değerini bilin. Yoksa azabı gördükten sonra iman etmeniz hiçbir şeye yaramayacaktır.

EL-AHZAB SÛRESİ

Adı: 20. âyetin "yahsabûnal-ahzaba lam yazhabû" cümlesinden alınmıştır.

İniş Tarihi: Bu sûrede üç önemli olaya değinilmiştir: (1) Şevval H. 5 yılında meydana gelen Ahzab gazvesi, (2) Zil'ka'de H. 5 yılında meydana gelen Benî Kureyze gazvesi ve (3) Aynı yıl Zil'ka'de ayında Hz. Zeyneb'in Hz. Peygamber (s.a.v.) ile kılınan nikâhı. Bu tarihî olaylarla ilgili bahis bu sûrenin iniş tarihini kesin bir biçimde ortaya koymuş oluyor.

Tarihî Ortam: Şevvâl H. 3 yılında Uhud savaşında Hz. Peygamber'in görevlendirdiği okçuların hatâsı yüzünden İslâm ordusunun uğradığı yenilgi, müşrik Araplar ile yahudiler ve münâfıkları bir hayli cesaretlendirmişti. Müşriklerin ve münâfıkların cesaretlenmeleri ve küstahlaşmalarının bir örneği, Uhud savaşından hemen sonra meydana gelen olaylardır. Nitekim, Uhud savaşı üzerine iki ay geçmemişti ki, Necd'in Benî Esed kabilesi Medine-i Tayyibe'ye saldırmak için hazırlığa başlamışlardı ve Hz. Peygamber (s.a.v.) bu saldırıyı önelemek için o bölgeye Sereyye-yi[3] Ebû Seleme'yi göndermek zorunda kalmıştı. Daha sonra Sefer H. 4'de Azel ve Kare kabileleri, Hz. Muhammed'den, (s.a.v.) İslâm dinini tebliğ etmek üzere birkaç kişi göndermesini istemişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) oraya 6 kişi göndermişti. Fakat kabileler, Cidde ile Rabığ arasında Reci' mevkiinde bir çaresiz Müslümanlara Huzeyl kabilesinin kâfirleri saldırtıp dördünü öldürtmüş ve ikisini (Hz. Hubeyb bin Adi ve Hz. Zeyd binu'd-Desenne'yi) götürüp

3. İslâm tarihinin sözlüğüne göre Şereyye, Hz. Peygamber (s.a.v.)'nin bizzat katılmadığı savaşa denilir. Gazve ise Resûlüllah (s.a.v.)'ın bizzat katıldığı çatışma ve savaşlardır.

Mekke'de düşmanlara satmışlardı. Aynı Sefer ayında Benî Âmir'in reisinin ricası üzerine Resûlullah (s.a.v.) başka bir tebliğ heyetini ki, 40 (ve bazı rivâyetlere göre, 70) Ensâr gençten oluşuyordu, Necd'e göndermişti. Ne var ki, bu tebliğ heyetine de hainlik yapılmış ve Be'er M'ûne mevkiinde âniden Benî Süleyman'ın Useyye, R'el ve Zekveân kabileleri tarafından kuşatılıp kılıçtan geçirilmişti. Aynı dönemde Medine'nin önde gelen yahudi kabilesi Benî en-Nezir de isyan bayrağını çekmiş ve Müslümanlarla yaptığı anlaşmaları sürekli olarak bozmaya başlamıştı. Hatta, Rebülevvel H. 4'te bizzat Hz. Muhammed (s.a.v.)i şehit etmeyi planlamıştı. Ayrıca, Cemâdiülevvel H. 4'te Benî Gatfan'ın iki kabilesi Benû Sa'lebe ile Benû Muhareb Medine'ye saldırma hazırlığını yapmaya başlayınca Resûlullah (s.a.v.) bizzat kendilerine karşı sefer düzenleme ihtiyacını duymuştu. Böylece, Uhud savaşındaki yenilgiden sonra başlayan muhalefet ve isyan havası tam sekiz ay devam etti.

Fakat bu sadece Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.v.)in azmi, akılcı davranışı ve sahabe-yi kirâmın fedakârlığından dolayıdır ki, kısa sürede muhalefet ve mukavemet rüzgârlarının yönü değişti. Arapların ekonomik boykotu Medine'lilerin hayatını binbir sıkıntıya sokmuştu. Çevredeki bütün müşrik kabileler diş biliyorlardı. Bizzat Medine'de yahudiler ile münafıklar, Müslümanları içten vurmaya hazırlanıyorlardı. Fakat bu bir avuç sadık mü'minler. Resûlullah (s.a.v.)in eşsiz önderliğinde üst üste öylesine akıllıca ve etkin tedbirler aldılar ki, Arabistan'da sadece İslâm'ın kaybolmakta olan itibarı ve nüfuzu tekrar kazanılmadı, aksine eskisinden daha da arttı.

Ahzab Savaşından Önceki Gazveler: Alınan tedbirlerin ilki, Uhud savaşından hemen sonra alınan karardı. Savaşın ertesi günü ki, çok sayıda Müslümanlar yaralıydı, birçok evde en yakın akarabaların şehadeti üzerine yas tutuluyordu, Resûlullah (s.a.v.)ın kendisi yaralıydı ve sevgili amcası Hz. Hamza'nın şehadeti üzerine kalbi paramparçaydı, Resûlullah (s.a.v.) kalan İslâm fedailerini toplayarak, kâfirlerin ordusunun Medine'ye saldırmasına mehil vermemek için peşine düşmelerini istedi. Resûlullah (s.a.v.)ın bu endişesi ve tahmini tam yerinde idi. Zira, Kureyşli kâfirler Uhud'da önemli bir başarı elde etmişlerdi, ama Medine'ye yürümektense Mekke'ye dönmeyi tercih etmişlerdi. Yolda biraz durup durum değerlendirmesi yapacak, hatâlarını anlayacak ve bu se-

fer Medine'ye saldırmak üzere yoldan döneceklerdi. Bundan dolayıdır ki, Resûlullah (s.a.v.) onların izini sürmeye karar verdi ve derhal 630 fedaî onların peşine düşmek için ortaya atıldı. Böylece, Resûlullah bu fedailerle birlikte Mekke'ye doğru yol olmaya başladı ve Hamraü'l-Esed mevkiine varıp üç gün konakladı. Müslümanlar burada konaklarken kendilerine sempatisi olan bir gayri müslimden öğrendiler ki, Ebu Süfyan 2.978 adamıyla birlikte Medine'ye 36 mil uzaklıktaki Devr-ür Revhâ mevkiinde bekliyor ve hatâlarını anlayıp Medine'ye dönmek istiyorlardı, ancak Resûlullah (s.a.v.)ın arkadaşlarıyla birlikte peşlerine düştüğünü öğrenince cesaretleri kırıldı. Bu, yerinde olan karar ve tedbir yüzünden sadece Kureyş'in artan cesareti kırılmadı, ayrıca çevredeki düşmanlar da Müslümanların önderliğini son derece akıllı ve azimli bir şahsiyetin yaptığını ve Müslümanların onun tek bir tek işareti üzerine canlarını feda etmeye hazır olduğunu anladılar. (Daha geniş ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: I, Âl-i İmran, Giriş bölümü, dipnot: 122).

Sonra Benî Esed, Medine'ye saldırmaya hazırlanırken casuslar ve muhbirler Resûlülah (s.a.v.)ı niyetlerinden haberdar ettiler. Resûlullah, Benî Esed'in gelmesinden önce Hz. Ebu Seleme (Ümmü'l-Mü'minin Hz. Seleme'nin ilk kocası)nın komutasında 150 kişilik bir birliği o tarafa gönderdi. Bu birliği ansızın enselerinde bulan Beni Esed, şaşkınlık içinde geriye kaçtı ve bütün ganimet malları Müslümanlara kaldı.

Bundan sonra sıra Beni en-Nezir'e geldi. Bu yahudi kabilesinin Resûlullah (s.a.v.)ı öldürmeye yönelik planı ortaya çıktığı gün Resûlullah derhal şu emri çıkardı: "Medine'yi 10 gün içinde terkedin. Sürenin bitiminde sizden burada kalanlar öldürülecektir." Medine'li münâfıkların reisi Abdullah bin Ubayy ise bu kabileyi şöyle kandırmak istedi: "Bu tehdide boş verin, burada kalın, Medine'yi terk etmeyin. Ben size 2 bin adamımla yardım edeceğim. Benî Kureyze size yardım edecektir; ayrıca, Necd'den Benî Gaftân da yardımınıza gelecektir." Benî en-Nezîr bu sözlere kandı ve Resûllah'a: "Biz burayı terk etmeyeceğiz, siz ne yaparsanız yapın" diye rest çektiler. Bu yüzden, verilen mühlet sonra erir ermez, Resûlullah (s.a.v.) bu kabileyi kuşattı ve Abdullah bin Ubayy ne vaad ettiği müttefikleri buna mani olabildiler. En son, Benî en-Nezir, her üç ferdi bir devenin üstüne ne kadar mal götürebiliyorsa götürsün, gerisini Medine'ye bırakmak şartıyla teslim oldu.

Böylece, Medine'nin çevresinde Beni Nezir'in yaşadığı bütün ev ve barklarıyla bağ ve bahçeler mallarıyla beraber Müslümanlara kaldı ve anlaşmalara bağlı olmayan bu kabilenin fertleri Hayber Vadisine, el-Kura'ya ve Suriye'ye dağıldılar.

· Bundan sonra Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye saldırmaya hazırlanmakta olan Benî Gatfân'a dikkatini çevirdi. Resûlullah yanına 400 askeri alıp bunları Zâtü'r-Rikâ' mevkiinde ansızın yakalayıverdi. Bu âni baskın Gatfânlıları öylesine şaşırttı ki, arkalarına bakmadan kaçtılar ve bütün mal ve mülkleri Müslümanlara kaldı.

Daha sonra Resûlullah, Şaban H. 4'te, Ebu Süfyan'ın Uhud'dan dönerken sarf ettiği sözlere cevap vermek üzere harekete geçti. Uhud savaşı sonra erince Ebu Süfyan Müslümanlara ve Resûlullah'a (s.a.v.) hitaben şöyle demişti: "Biz gelecek yıl Bedir'de tekrar karşılacağız." Resûlullah (s.a.v.) cevabını bir sahabi vasıtasıyla kendisine şöyle bildirmişti: "Tamam, anlaştık". Bu anlaşma uyarınca Resûlullah (s.a.v.) 1500 arkadaşıyla birlikte Bedir'e vardı. Karşı taraftan Ebu Süfyan da 200 kişilik bir birlikle yola çıktı, ancak Marrud Dahran (Bugünkü Fatma vadisi) mevkiinen öteye çıkamadı. Hz. Peygamber (s.a.v.) Bedir'de 8 gün kaldı ve Ebu Süfyan'ı bekledi. Bu arada Müslümanlar iyi ticaret yaptılar ve bir dirhem verip iki dirhem kazandılar. Böylece, Uhud'dan hemen sonra Resûlullah'ın bazı arkadaşlarıyla birlikte Kureyş ordusunun peşine düşmesiyle Müslümanların ağırlığı daha da arttı. Artık Arabistan'da pekçok kişi, Kureyş'in tek başına Hz. Peygamber'e ve dava arkadaşlarına karşı koyamayacağına kanaat getirdi. (Daha çok ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, Cilt: I, Âl-i İmran, dipnot No: 124).

Müslümanların itibarı, nüfuzu ve ağırlığını bir şey daha arttırdı: Arabistan ile Suriye'nin sınırlarında Dumetü'l-Cendel (Bugünkü el-Cevf) diye önemli bir mevkii vardı; burası, Irak-Mısır-Suriye ticaret yolunun kavşağıydı. Burada bazı haydutlar gelip geçen kafileleri rahatsız ediyor ve soyuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) Rebiülevvel 5. Hicri'de bin kişilik bir birlikle bu haydutlara yürüdü. Haydutlar, Müslümanlara karşı koymaktan kaçındı ve orayı terketti. Böylece Arabistan'ın tüm kuzey bölgelerinde Müslümanların üstünlüğü kuruldu ve bütün kabileler anladılar ki Medine'de doğmakta olan müthiş güç artık bir-iki kabilenin çabalarıyla altedilmeyecektir.

Ahzab Gazvesi: İşte bu şartlarda Ahzab gazvesi meydana geldi.

Bu gazve, aslında Medine'de dalbudak sarmakta olan yeni güç ve hareketin bastırılması için birçok kabilenin ortak saldırısına karşı koymaya yönelikti. Bu ortak saldırı ve Medine'den sürülünce Hayber'e yerleşmiş olan Benî en-Nezir reislerinin tahrikiyle yapılmıştı. Bu reisler ülkenin her köşesine gidip Kureyş, Gatfan, Huzeyl ve diğer birçok kabilenin bir arada Medine'ye yüklenmelerini sağlamışlardı. Nitekim, bunların çabalarıyla Şevvâl H. 5'te, o zamana kadar eşine görülmemiş büyüklükte Arap kabilelerin bir ortak kuvveti Medine gibi küçük şehre karşı saldırıya geçti. Bu ortak kuvvete kuzeyden Beni en-Nezir ve Beni Kaynuka'nın, Medine'den sürülüp Hayber'e ve el-Kura vadisine yerleşmiş olan yahudileri, doğrudan Gatfan kabileleri (Benû Süleym, Fezare, Mürre, Eşce', Saad ve Esed v.s.) ve güneyden Kureyşliler, müttefikleriyle birlikte katıldılar. Toplam sayıları 10-12 bindi.

Şüphesiz bu saldırı ansızın olsaydı, çok tehlikeli olurdu. Ancak Resûlullah (s.a.v.) olup bitenlerden habersiz değildi, casusları ve hemen hemen bütün kabilelerde bulunan İslâm fedaileri ve sempatizanları, düşmanlarının faaliyetlerinin bütün aşamalarını kendisine bildiriyorlardı.[4] Dolayısıyla, bu müthiş kuvvetin Medine'ye gelmesinden önce Resûlullah (s.a.v.) 6 gün içinde Medine'nin kuzey-batısında boydan boya bir hendek kazdırdı ve arkalarında Sel'e tepesi olduğu halde üç bin askeriyle Hendek'in içinde şehri savunmak için mevzilendi. Medine'nin güneyinde kesif bir orman vardı (ve şimdi de var) ve bu sebeple, bu taraftan saldırı imkânı yoktu. Aynı durum batıda da vardı. Saldırı sadece Uhud'un doğu ve batı yanlarından gerçekleşebilirdi ve Resûlullah (s.a.v.) da o yönden şehri savunmak için siperler kazdırdı. Doğuda düzensiz ve engebeli kayalar vardı ki, buralardan da düşmanın gelmesi mümkün değildi. Müslümanların şehrin dışına çıkıp siper kazıp mevzilenmeleri, kâfirlerin savaş planında ve hesaplarında hiç yer almıyordu, zira Araplar bu tür savunmayı hiç bilmiyorlardı. Mevsim kış ve havalar da soğuktu. Bu elverişsiz şartlarda Arap istilâcılar uzun bir muhasaraya zorlandılar ki, bunun için gereken hazırlık yapmamışlardı.

4. Bu, bir ideolojik hareketin, milliyetçi güruhlara karşı üstünlüğünün önemli bir sebebidir. Aşırı milliyetçi gruplar sadece kendi topluluklarının fertlerinin yardımına güvenir ve dayanırlar. Bir ideolojik hareket ise kendi davasına güvenerek ve dayanarak ilerler ve düşman sahalarından da taraftar ve destekçiler toplar.

Bundan sonra kâfirler için tek bir kurtuluş yolu vardı; o da, Medine'nin güney-doğu ucunda yaşamakta olan Benî Kureyze adlı yahudi kabileyi kıştırtıp ayaklandırmaktı. Bu kabile Müslümanlarla bir dostluk anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşmaya göre Medine'ye saldırı halinde Yahudiler Müslümanlara yardım edecekti. Bu sebeple, Müslümanlar bu yönden kendilerini emniyette hissedip Benî Kureyze'nin oturduğu bölgeye çoluk çocuklarını göndermişlerdi ve bu tarafta savunma tedbirleri almamışlardı. Kâfirler, Müslümanların savunmasındaki bu zayıf noktayı hemen sezdiler ve Müslümanlarla vardıkları anlaşmayı bozup kendileriyle savaşmak konusunda teşvik etmek üzere Benî Kureyze'ye Yahudi kabile reisi Huyayy bin Ahteb'i gönderdiler. Benî Kureyze ilk önce böyle bir hıyanette bulunmaktan çekindiler ve "Muhammed (s.a.v.) ile anlaşmamız var ve biz hiçbir zaman ondan şikayetçi olmadık" diye bu öneriyi reddettiler. Ne var ki, İbn Ahteb, "bakınız, ben Arabistan'ın ortak askeri gücünü buraya kadar getirmişim, bu Müslümanları yok etmemiz için elimize geçen en iyi fırsattır, bunu kaybederseniz, pişman olursunuz" deyince Yahudi zihniyetin İslâm düşmanlığı, ahlâk kurallarına baskın çıktı ve Benî Kureyze anlaşmayı bozmaya razı oldu.

Ama Resûlullah (s.a.v.) da bu olup bitenlerden habersiz değildi. Olayı öğrenip öğrenmez Ensâr'ın ileri gelenlerini (Saad bin Ubâde, Saad bin Mu'az, Abdullah bin Revâhe ve Havvât bin Cübeyir) yerinde inceleme ve araştırma yapmak üzere Benî Kureyze'ye gönderdi. Resûlullah giden heyete, Benî Kureyze'nin bağlı kalması halinde dönüp herkese açıkça bunu duyurmasını, anlaşmaya bağlı kalmaması halinde sadece kendisine gizlice haber vermesini öğütledi, çünkü kötü haberi duyunca Müslümanların cesareti kırılabilirdi. Heyet, Benî Kureyze'ye vardığında bu yahudi kabile'nin tam bir hıyanet ve nankörlük içinde olduğunu gördü. Kabile, heyete açıkça, "Bizimle Muhammed arasında hiçbir anlaşma veya sözleşme yoktur". Heyet, Ordu'ya geri dönüp sözleştiği gibi Resûlullah'a "Azel ve Kâre" diye işaret verdi. Yani, Azel ve Kâre kabileleri Reci' mevkiinde Müslüman dâvetçilere nasıl arkadan vurmuşlar ise şimdi Benî Kureyze de aynı davranış içinde idi.

Ama bütün tedbirlere rağmen Benî Kureyze'nin hiyâneti bütün Medine'de duyuldu ve Müslümanlarda büyük bir huzursuzluk başladı. Çünkü, bu durumda onlar iki ateş arasında kalmışlardı, savunmasından emin oldukları semt savunmasız kalmıştı ve orada çoluk çocukları-

nın hayatı da tehlikeye girmişti. Öte yandan, münâfıklar da faaliyetlerini bir kat daha artırdılar ve Müslümanların cesaretini kırmak için psikolojik bir savaşa başladılar. Münâfıklardan bazısı: "Şu hale bakın, bize diyorlardı ki Kayser ve Kısra (İran ve Bizans)nın memleketlerini fethedeceğiz, halbuki bizim helâya gitmemiz bile zorlaşmıştır" diyordu; bazısı, "biz düşmanla ne savaşacağız, evimiz bile tehlikeye girmiştir, kendi ailemizi, yuvamı kurtaralım" diyerek Hendek cephesinden kaçmaya çalıştı; bazısı düşmanlarla aralarını düzeltip Hz. Muhammed'i onlara teslim etme fikrini ortaya koyacak kadar ileri gitti. Bu öylesine çetin ve kritik bir ândı ki, yüreğinde azıcık nifâk olanın maskesi düşüverdi. Ancak imanları sağlam olan sadık ve samimi kişiler bu zor ânda Resûlullah'ın yanında yer aldılar.

Hazreti Peygamber (s.a.v.) bu nâzik ânda Benî Gatfân ile barış görüşmelerine başladı ve Medine'ye yetişen meyvelerin üçte birini alıp gitmelerini önerdi. Ancak Resûlullah (s.a.v.) Ensâr reisleri (Saad bin Ubade ve Saad bin Mu'az) ile bu barış önerileri hakkında fikirlerini almaya çalışınca kendileri şöyle dediler: "Ya Resûlullah, bunu siz mi yoksa Yüce Allah mı istiyor, ki bundan başka çaremiz kalmamıştır? Yoksa, siz sadece bizi korumak için mi böyle bir öneride bulunuyorsunuz?" Resûlullah (s.a.v.) şu karşılığı verdi: "Doğrusu, ben sadece sizi korumak için böyle yapıyorum, çünkü görüyorum ki, tüm Arabistan bir araya gelip size yüklenmiştir. Ben onları birbirinden ayırmak istiyorum." Bunun üzerine bu reisler şöyle dedi: "Eğer siz sadece bizim için böyle bir anlaşma yapmak istiyorsanız, bundan sakının. Bu kabileler biz müşrik iken bile bizden bir tek dirhem harç alamıyordu. Şimdi ise biz Allah ve Resûlüne iman etme şerefine nail olmuşuzdur. Şimdi haraç almalarına nasıl göz yumabiliriz? Artık aramızda sadece kılıç var taa ki, Allahu Teâlâ bizim ve onların davasında kararını versin." Reisler bunu diyerek Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Benî Gatfan'ın imzalayacakları anlaşma taslağını yırtıp attılar.

Bu arada Benî Gatfan 'in Aşçe' kolunun bir ferdi olan Naim bin Mes'ud Müslüman olup Resûlülah'ın yanına geldi ve, "şimdiye kadar kimse benim İslâmiyeti kabul ettiğimi bilmiyor; siz benden ne hizmet almak istiyorsanız yapmaya hazırım" dedi. Resûlullah kendisine düşmanlara gidip aralarını bozmasını söyledi. Naim bin Mes'ud ilk önce arası çok iyi olan Benî Kureyze'ye gitti ve kendilerine şöyle dedi: "Ku-

reyş ve Benî Gatfan kuşatmadan sıkılıp geri dönebilirler ve kendilerine şöyle dedi:[5] "Kureyş ve Benî Gatfan kuşatmadan sıkılıp geri dönebilirler ve kendilerine şöyle dedi: "Kureyş ve Benî Gatfan kuşatmadan sıkılıp geri dönebilirler ve kendileri hiçbir zaman uğramazlar, ancak siz burada yaşamak zorundasınız. Müttefikleriniz gidince siz ne yapacaksınız? Bence, dışardan gelen kabilelerden bazı ileri gelenlerini rehine alırsanız iyi olur." Bu tavsiyeyi Benî Kureyze çok benimsedi ve müttefik kuvvetlerden bazı rehineler almaya karar verdi. Daha sonra Naim bin Mes'ud Kureyşli ve Gaftanlı reislere gitti ve onlara şöyle dedi: "Benî Kureyze giderek zayıflıyor ve cesareti kırılıyor; öyle sanıyorum ki işi sağlama bağlamak için sizden rehine isteyebilirler ve onları da Hazreti Peygamber'e teslim edebilirler. Onun için, onlarla muamele ederken dikkatli olun." Bu sözler üzerine müttefikler Benî Kureyze hakkında kuşkuya kapıldılar ve kendilerine şöyle bir mesaj yolladılar: "Biz bu uzun muhasaradan bıktık usandık, artık kesin bir savaş istiyoruz. Bu işi artık bitirelim, siz o taraftan, biz de bu taraftan Müslümanlar çullanalım." Buna cevap olarak Benî Kureyze dedi ki: "Siz bazı ileri gelenlerinizi bize rehine olarak göndermezseniz, savaş tehlikesini göze almayız." Bu cevap, müttefiklerin kuşkusunu doğru çıkarmış oldu. Neticede, rehineleri vermeyi reddettiler ve bunun üzerine de, Benî Kureyze, Naim'in kendilerine doğru söylediğine reddettiler ve, Benî Kureyze, Naim'in kendilerine doğru söylediğine inandı. Bu casusluk olayı ve savaş taktiği böylece çok yararlı oldu, düşmanların safhalarında çatlaklar meydana geldi.

Muhasara başlayalı 25 gün olmuştu. Kış mevsimiydi. Böylesine büyük bir askeri gücün yiyecek, içecek ve hayvan yemi bulması zorlaşıyordu. Ayrıca, araları bozulmuştu. Bütün bu faktörler, cesaret ve morallerinin iyice bozulmasına yol açtı. Derken bir gece ansızın büyük bir fırtına koptu; göz gözü görmüyordu, dondurucu bir soğuktu ve şimsek çakıp duruyordu. Şiddetli rüzgâr düşmanların çadırlarını deviriyordu ve kamplarında bir kargaşa ve telaş başlamıştı. Kâfirler, Yüce Allah'ın bu gazabı ve azabına dayanamadılar ve gece vakti apar-topar evlerinin yolunu tuttular. Sabah Müslümanlar kalkınca meydanı boş buldular, cephede tek bir düşman askeri yoktu. Resûlullah (s.a.v.) cephesinin

5. İşte bu sıralarda Resûlüllah (s.a.v.) şu sözü söylemişti: "El-Harb'u Hud'atün", yani, "savaşta hile yapmak caizdir."

boş olduğunu görünce Müslümanlara şöyle dedi: "Kureyşliler artık size hiç saldırmayacaklar; artık siz onlara saldıracaksınız". Bu doğru bir değerlendirme idi. Sadece Kureyşliler değil, bütün düşman Arap kabileler birleşip İslâmiyete karşı en büyük ve en son darbelerini vurmaya çalışmışlardı ve başaramamışlardı. Geriye çekilmelerinden sonra Müslümanlara tekrar saldırmaları artık düşünülmezdi. Artık saldırı inisiyatifi düşmanlardan Müslümanlara geçmişti.

Benî Kureyze Gazvesi: Resûlullah (s.a.v.) cepheden eve dönünce öğle vakti Cebrail (a.s.) gelip kendisine dedi ki: "Silahlar daha atılmasın; Benî Kureyze' meselesi daha ortada duruyor. Onların işini de halletmek lâzım". Bu İlâhî emir gelir gelmez Hz. Peygamber şu duyuruyu yaptı: "İşitip itaat etme kabiliyetine sahip herkes, Benî Kureyze'nin bölgesine varmadan önce ikindi namazını kılmasın." Bu duyuruyla birlikte Hz. Peygamber Hz. Ali (r.a.)yi bir birliğin komutasında Benî Kureyze'ye yolladı. Bu öncü birlik oraya vardığında Yahudilerin evlerin damlarına çıkıp Resûlullah (s.a.v.) ve diğer Müslümanara küfürler yağdırmakta olduğunu gördü. Bu iğrençlik ve çirkeflikleri, tam savaş sırasında Müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozup düşmanla bir olup tüm Medine halkını tehlikeye sokma suçlarının cezasından nasıl kurtarabilirdi? Yahudîler ilk önce Hz. Ali'nin komutasındaki birliği görünce önemsemediler ve bunun sadece bir tehdit girişimi olduğunu sandılar. Ancak Resûlullah (s.a.v.)ın komutasındaki tüm İslâm ordusu oraya gelince ve bütün bölgeyi kuşatınca dehşete kapıldılar. Kuşatmaya ancak iki-üç hafta dayanabildiler ve sonunda, Evs kabilesinin reisi Hz. Saad bin Mu'az'ın, haklarında verecekleri kararı kabul etmek şartıyla Resûlullah (s.a.v.)'a teslim oldular. Hz. Saad'ı bazı umutlarla hakem seçmişlerdi. Çünkü, Cahiliyye döneminde Evs ile Benî Kureyze arasında var olan dostane ilişkileri göz önünde bulunduracağına ve daha çok Benî Kanuyka' ve Benî en-Nezir'e izin verildiği gibi, Medine'den çıkmalarına izin vereceğine inanıyorlardı. Bizzat Evs kabilesinin ferteri de Hz. Saad'dan eski müttefiklerine yumuşak davranmasını istiyorlardı. Ancak Hz. Saad biliyordu ki, kısa bir süre önce Medine'den çıkmalarına izin verilmiş olan iki Yahudi kabilesi ne gibi bir hainlik etmişti ve çevredeki bütün kabileleri ikna edip Medine'ye nasıl 10-12 bin kişilik bir orduyu getirmişti. Ayrıca, Medine'de kalan bu son yahudi kabilesinin düşman ordusu tam kapıda iken anlaşmayı nasıl bozduğunu ve Medinelilerin can ve mallarına nasıl tehlikeye soktuğunu da bi-

liyordu. Bu sebeple, Hz. Saad bin Mu'az Benî Kureyze'nin tüm erkeklerinin katledilmesi, kadın ve çocuklarının köle yapılması ve bütün mal ve mülklerinin Müslümanlara dağıtılmasına karar verdi. Bu karar derhal uygulandı ve Müslümanlar, Benî Kureyze'nin bulunduğu bölgeye girince Ahzab Gazvesinde kullanılmak üzere bu hainlerin 1500 kılıç, 300 zırh, 2000 mızrak ve 1500 kalkan imâl ettiğini gördüler. Eğer Allahu Teâlâ Müslümanlara yardım etmeseydi bütün bu silah ve araç gereçler, müşriklerin genel bir saldırıya geçmeye hazırlanırken arkalarından vurmak için kullanılacaktı. Bu buluştan sonra, Hz. Saad (r.a.)ın bu hainler hakkında yerinde bir karar verdiği konusunda hiçbir şüphe kalmadı.

Sosyal Reformlar: Uhud ile Ahzab savaşları arasında geçen iki yıllık süre tam bir huzursuzluk dönemiydi. Olaylar ve entrikalar birbirini öyle kovaladı ki, Resûlullah (s.a.v.) ile arkadaşları bir gün bile rahat nefes alamadılar. Ama bütün bu süre içinde yeni İslâm toplumunun kurulması, bina edilmesi, rayına oturtulması ve hayatın her alanında reformlar yapılmasıyla ilgili çalışmalar hiç durmadı. İşte bu dönemde Müslümanların nikâh ve boşanma ile ilgili kanunlar son şeklini aldı; verâsetle ilgili kanun çıkarıldı; alkollü içki ve kumar haram kılındı ve toplumsal hayat ile ekonomi ve ticaretin çeşitli yönlerini kapsayan kaide ve kurallar ortaya kondu.

Bu hususta "tebniyet" (evlâtlık) edilmesi gereken önemli bir sorundu. Arabistan'da bir mütenebba (evlâtlık) gerçek bir evlât sayılırdı. Bir evlâtlık, verâsete hak kazanırdı; evlât edinilen aileden üvey ve üvey kız kardeşleri, kendisiyle gerçek bir oğul veya kardeş gibi davranışın içine girerlerdi. Onunla, baba dediği kişinin kızları, ve babasının ölümünden sonra dul karısının evlenmesi gerçek birer kız kardeş ve annenin babasının ölümünden sonra dul karısının evlenmesi gerçek birer kız kardeş ve annenin evlenmesi gibi haram sayırdı. Aynı durum, evlâtlığın ölümü veya kendi karısını boşaması halinde de geçerliydi. Evlât edinen kişi için onun dul karısı hakiki gelini gibiydi. Bu gelenek, görenek ve alışkanlıklar, Yüce Allah'ın Bakara ve en-Nisa sûrelerinde açıklanmış olduğu nikâh, boşanma ve verâset ile ilgili kanunlarla sık sık çatışıyordu ve bunlara göre bazı hakları kazananlar bu gelenek ve görenekler açısından mağdur duruma düşüyorlardı. Meselâ, bu örf ve âdetlere göre ilgili kişiler arasındaki nikâh geçersiz ve yasaktı. Her

şeyden çok, bu örf ve âdetler, İslâm yasalarının, ortadan kaldırmak ve yok etmek istediği ahlâksızlıkların yayılmasına yardımcı oluyordu. Zira, sonradan kurulmuş olan kan bağları ne kadar kutsallaştırılırsa kutsallaştırılsın, analık, kız kardeşlik ve kızlık gerçek anne ve kız kardeşler gibi olamazlar. Bu sun'i akrabalığın kutsallığına güvenerek erkekler ile kadınlar arasında hakiki akrabalara mahsus boşluk ve katılık yaratılınca sonuçları daima kötü olur. Bu sebeplerle nikâh, boşanma, verâset ve hürmet-i zinâ ile ilgili İslâm kanunları, mütenebba veya evlâtlığın gerçek bir evlât sayılması kavramının ortadan tamamıyla kaldırılmasını gerektiriyordu.

Ne var ki, bu kavram "evlâtlıktan doğan akrabalık gerçek bir akrabalık değildir" gibi bir vahy veya ilâhi emirle ortadan kaldırılamazdı. Yüzyıllardan süregelen taassup, tutuculuk ve bâtıl inançlar sadece bir vecize veya ilâhi emirle ortadan kadırılamaz. Bu emri Araplar kabul etselerdi bile, evlâtlık kız ve kayınpederlik ile evlâtlık gelin arasında nikâhın mekrûh olduğunu sanackalardı. Ayrıca, aralarında bir çeşit ilişki de olabilirdi. Bu sebeple, bu geleneğin fiilen ve bizzat Hazreti Muhammed (s.a.v.) tarafından bozulması gerekiyordu. Zira, Resûlullah'ın yaptığı, hem Allah'ın emriyle yaptığı bir iş hakkında, hiçbir Müslümanın zihninde herhangi kötü bir düşünce veya kuşku kalamazdı. Bu yüzden, Ahzab savaşından kısa bir süre önce Resûlullah'a, evlâtlığı Zeyd bin Hâris (r.a.)in boşadığı karısıyla nikâhlanması için Allah tarafından işaretler verildi ve Resûlullah, bu ilâhî emri Benî Kureyze'yi kuşattığı sırada yerine getirdi. (Galiba bu gecikmenin sebebi, iddetin bitiminin beklenmesiydi ve bu arada, savaşla ilgili faaliyetler de devam ediyordu).

Hz. Zeyneb ile Nikâhın Kopardığı Fırtınalar: Resûlullah (s.a.v.), Hz. Zeyneb ile evlenir evlenmez bir fırtına koptu. Müşrikler, münâfıklar ve yahudiler hepsi Resûlullah'ın üst üste başarılar kazanmasına son derece kızıyorlardı. Uhud'dan sonra Ahzab savaşına ve Benî Kureyze olayına kadar geçen iki yılda üst üste uğradıkları hezimet kendilerini çileden çıkarmıştı. Artık savaş meydanında Resûlullah ve Müslümanlarla baş edemeyeceklerini de anlamışlardı. Dolayısıyla, Hz. Resûlullah'ın Hz. Zeyneb ile nikâhı, kendilerine aradıkları fırsatı ve artık, Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) ve başarılarının kaynağı olan ahlâkî ve manevî üstünlüğüne son verebileceklerini sandılar. Dolayısıyla, uydurma ve

asılsız hikâyeler yaymaya çalıştılar ve dediler ki, Muhammed Mustafa (s.a.v.) (hâşâ) gelinine aşık olmuştur, evlâtlığı bu duygusal ilişkiyi öğrenmiş ve karısını boşamıştır ve manevî baba da evlâtlığının karısıyla sonra evlenmiştir. Halbuki, bütün bu anlatılanlar yalan ve abesti. Hz. Zeyneb (r.a.) Resûlullah'ın hala kızıydı; çocukluğundan gençliğine kadarki hayatı gözlerinin önünde geçmişti; ayrıca, Resûlullah'ın kendi, ısrarla, Hz. Zeyd'i onunla evlendirmişti ve ailesi, Kureyş gibi soylu kabilenin bir kızının azâd edilmiş bir köle ile evlenmesine karşıydı. Bizzat Hz. Zeyneb böyle bir evliliğe karşıydı. Ama, Resûlullah (s.a.v.)ın emri emirdi; irâdesine karşı herkes boyun eğmek zorunda kaldı ve Hz. Zeyd ile Zeyneb arasındaki evliliğin gerçekleşmesiyle İslâm dininin, en alttaki, serbest bırakılmış bir köleyi soylu Kureyşin seviyesine getirdiği ilk kez kanıtlanmış oldu. Eğer Resûlullah (s.a.v.)ın emir emirdi; irâdesine karşı herkes boyun eğmek zorunda kaldı ve Hz. Zeyd ile Zeyneb arasındaki evliliğin gerçekleşmesiyle İslâm dininin, en alttaki, serbest bırakılmış bir köleyi soylu Kureyşin seviyesine getirdiği ilk kez kanıtlanmış oldu. Eğer Resûlullah (s.a.v.) gerçekten Hz. Zeyneb'e ilgi duyan biri olsaydı, Hz. Zeyd ile evlendirmesine de gerek vardı? Kendisi onunla pekâlâ evlenebilirdi. Ne var ki, bütün bu gerçekler ortada dururken arsız ve hayasız muhalifleri kendilerine iyi bir aşk ve sevda malzemesi buldular ve bunu allayıp pullayarak etrafa öylesine yaymaya başladılar ki, Müslümanlar bile bir ân tereddüde düştüler.

Hicâb ve Örtünme ile ilgili ilk Emirler: Düşmanların uydurduğu bu aşk hikâyesinin, bazı Müslümanlar tarafından da benimsenmesi, toplumda aşk, şehvet unsurlarının bir hayli fazla olduğunun bir kanıtıydı. Çünkü, böyle bir şey olmasaydı, Resûlullah ve bazı diğer temiz kişilerin halkın diline düşmesi şöyle dursun, böylesine temiz ve nezih bir şahsiyet hakkında böylesine çirkin yakıştırma ve iftiralara en ufak bir ilgi gösteremezlerdi. İşte, İslâm hukuk nizamında "hicâb" veya örtünme olarak bilinen reformlar bu sûre ile başlatıldı ve bir yıl sonra, Hz. Âişe'ye iftiralarda bulunulduğu ve yeni bir seks skandalın propagandasının yapıldığı sırada inen Nûr sûresiyle tamamlandı. (Ayrıntılar için bkz: Nûr sûresinin giriş bölümü).

Resûlullah (s.a.v.)ın Özel Hayatıyla İlgili Konular: Aynı dönemde iki konu daha ilgi istiyordu. Gerçi bunlar Resûlullah (s.a.v.)ın aile hayatıyla ilgiliydi. Fakat, kendi hayatını ve her şeyini Allah'ın dinini yay-

mak ve dünyaya duyurmak için çırpınan ve her türlü sıkıntıdan kurtarmak ve insanların onun hakkındaki kuşkularını yok etmek bir yerde bizzat bu dinin çıkarına idi. Bu sebepten dolayıdır ki, Ulu Allah bu iki konuyu resmen kendi eline aldı.

İlk sorun Resûlullah (s.a.v.)ın malî durumuyla ilgiliydi. Kendisi önemli sayılacak bir malî sıkıntı içinde idi. Medine'ye hicretinden sonraki ilk dört yılda hemen hemen hiçbir gelir kaynağı yoktu. Hicrî 4'te Benî en-Nezir'in Medine'den sürülmesinden sonra, terk ettikleri arazinin bir kısmı Allah'ın emriyle Resûlullah'a (s.a.v.) verildi; ama, bu ailenin geçimi için kâfi değildi. Ayrıca, peygamberlik görevi ve sorumlulukları o kadar ağırdı ki, bedensel ve zihinsel güçlerinin tümünü bu uğurda harcıyor, bütün zamanı ve enerjisi bu davaya gidiyor ve geliri veya geçimi gibi konularla hiç ama hiç ilgilenmiyordu. Bu şartlarda mübarek zevceleri kendisine gelip malî sıkıntı ve geçim derdinden bahsedince huzuru tamamıyla bozuluyor başına bir ağrı giriyordu.

İkinci sorun mübarek zevceleriyle ilgiliydi. Resûlullah'ın Hz. Zeyneb (r.a.) ile evlenmesinden önce dört eşi de vardı: Hz. Sevde, Hz. Âişe, Hz. Hafsa ve Hz. Ümmü Seleme. Ümmü'l-Mü'minin Hz. Zeyneb, Resûlullah'ın beşinci eşiydi. Bunun üzerine muhalifler şöyle bir propaganda yapmaya başladılar: "Muhammed (s.a.v.) diğer Müslümanların dörtten fazla kadınla evlenmelerini yasaklamıştır, ama kendisine beşinci bir kadın almıştır". Bu propagandanın amacı özellikle Müslümanları kışkırtmak ve kuşkuya düşürmekti.

Sûre'nin ana fikri ve diğer bahisleri: el-Ahzab sûresinin inişi sırasında işte bu sorunlar vardı ve bu sûrede bunlardan bahsedilmiştir.

Sûrede işlenen konulara dikkat edilirse, bunun tek bir hutbe veya konuşma olmayıp, o zaman üst üste meydana gelen çeşitli olaylar ve karşılaşılan sorunlar ile ilgili olarak indirilen değişik emir, komut ve hutbelerden oluştuğunu görebiliriz. Sûrenin özellikle, bu bölümleri kolayca göze çarpıyor:

(1) İlk rükûnun Ahzab gazvesinden kısa bir süre önce indiği anlaşılıyor. O zaman ki tarihi olaylar ve ortamı gözlerimizin önünde bulundurursak, inişi sırasında Hz. Zeyd (r.a.)in Hz. Zeyneb'i boşadığı hemen fark ediliyor. Resûlullah (s.a.v.) bu sıralarda evlâtlıkla ilgili Cahiliyye'nin örf ve âdetleri ile bâtıl inançlarını ortadan kaldırma ihtiya-

cını duyuyordu; ayrıca, şunu da anlıyordu ki, Arapların sadece sevgi ve duygularına dayanarak manevi akrabalıklar hakkında sahip oldukları katı inanç ve saplantılar; bizzat kendisi ortaya çıkıp aksi bir harekette bulunmadığı sürece zayıflamayacak veya ortadan kalkmayacaktır. Ancak Resûlullah (s.a.v.) şunu da biliyordu ki, evlâtlığı olan Hz. Zeyd'in boşadığı karısıyla evlenir evlenmez, İslâm'a ve Müslümanlara sonsuz kin, nefret ve kötülük besleyen müşrikler, Yahudiler ve münâfıkların ellerine iyi bir koz geçirmiş olacaktır ve onlar görülmemiş bir iftira kampanyasına başlayacakladır; bu hususta, anlaşılabileceği gibi bazı ciddi endişe ve tereddütleri vardı. İlk rükûnun âyetleri bu devrede inmiştir.

(2) İkinci ve Üçüncü rük'uda Ahzab gazvesi ve Benî Kureyze gazvesinin yorumu yer almıştır. Bu da, her iki rükû'nun, bu iki gazveden sonra indiğinin açık bir delilidir.

(3) Dördüncü rükû'nun başından 35. âyete kadar geçen konuşma iki konuyu kapsamaktadır. İlk bölümde mali sıkıntılar yüzünden giderek sabırsızlaşan Resûlullah (s.a.v.)ın haremi sert bir dille uyarılmıştır. Yüce Allah, Resûlullah'ın zevcelerine diyor ki, "siz bir yandan dünya ve ziynetleri, ve bir yandan Allah, Resûlü ve âhiret arasına birini tercih edin. Eğer ilk bahsedilenleri istiyorsanız, açıkça söyleyin, bir tek gün bile darlık ve sıkıntı içinde kalmazsınız, bunların hepsi son olsun; ancak ikincisini tercih ederseniz sabır ve metânetle Allah ve Resûlünü desteklemelisiniz. İkinci bölümünde İslâmın dairesine gidenlerin de gerekliliğine inanmaya başladıkları toplumsal reform yönünde ilk adım atılmıştır. Bu reform Resûlullah'ın evinden başlanmış ve zevcelerine denilmiştir ki "Cahiliyyenin cilve ve süslemelerinden kaçınsın, metânet ve ciddiyetle evlerinde otursun ve nâmahrem erkeklerle konuşurlarken çok dikkatli davransınlar". İşte bu hicap veya örtünme ile ilgili ilk emirlerdi.

(4) 36. âyetten 48. âyetine kadar geçen pasajlarda Hz. Zeyneb (r.a.)in, Resûlullah (s.a.v.) ile evliliğiyle ilgilidirler. Bu âyetlerde muhaliflerin bu nikâha veya evliliğe yaptıkları itirazlara cevaplar verilmiş; Müslümanların kalplerinde uyandırılan şüphelere son verilmiş; Müslümanlara, Resûlullah'ın mevkii ve mekanının emr olduğu hatırlatılmış ve bizzat Resûlullah'a kâfirlerin propagandalarından huzursuz olmaması konusunda telkinde bulunulmuştur.

(5) 49. âyette boşanma ile ilgili kanunun bir maddesine değinil-

miştir. Bu müstakil âyet muhtemelen bu olayların meydana geldiği bir sırada inmiştir.

(6) 50 ilâ 52. âyette Resûlullah'a nikâhın kaide kuralları anlatılmıştır. Burada Resûlullah'ın, diğer Müslümanlar için konan evlilik kurallarından müstesnâ olduğu kaydedilmiştir.

(7) 53. ilâ 55. âyetlerde sosyal reformla ilgili ikinci adım atılmıştır. Bu hususta şu emirler verilmiştir: Resûlullah (s.a.v.)ın haremine namahrem erkeklerin geliş ve gidişi kısıtlandı; zevcelerin görüşme ve ziyafet kuralları açıklandı; zevcelerinin evlerine sadece yakın akrabalarının gelmeleri emredildi; diğer erkeklerin ise bir şey söylemek veya bir şey istemek üzere geldiklerinde perde arkasında bulunmaları istendi, Resûlullah'ın mübarek zevcelerinin Müslümanlar için anneleri gibi haram kılındığı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) ölümünden sonra bile bunlarla evlenmeleri yasak olduğu belirtildi.

(8) 56. ve 57. âyetlerde Resûlullah'ın nikâhı ve özel hayatıyla ilgili olarak yapılan dedikodular sert bir delil eleştirilmiş ve iman sahiplerinden düşmanların bu iftiralarından uzak kalmaları ve peygamberlerine (s.a.v.) dua ve selâm vermeleri istenmiştir. Ayrıca, iman sahiplerinin, bir peygamber şöyle dursun, diğer dindaşlarına da iftira ve ithamda bulunmamaları ifâde edilmiştir.

(9) 59. âyette sosyal ve toplumsal reform yönünde üçüncü adım atılmıştır. Burada tüm Müslüman kadınların evlerinden çıkınca çarşafa bürünmeleri istenmiştir.

Bundan sonra sûrenin sonuna kadar münâfıklar ile sefihler ve rezillerin bütün güçleriyle sürdükleri yalan ve iftira kampanyası ağır bir dille eleştirilmiştir.

EL-AHZAB SÛRESİ

(Medine'de nâzil olmuştur. 73 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۗ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile

1-2: Ey Peygamber, Allah'tan kork. Kâfir ve münafıklara itaat etme. Muhakkak ki, Allah Alîmdir, Hakîm'dir.[1] Rabbinden sana vahyolunana uy. Muhakkak ki, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.[2]

Açıklamalar

1. Yukarıda sûrenin girişinde işaret ettiğimiz gibi, bu âyetler, Hz. Zeyd bin Hâris'in. Hz. Zeyneb'i boşadıktan sonra indi. O sıralarda Resûlullah (s.a.v.) manevi akrabalıklarla ilgili olarak Cahiliyye'nin örf ve âdet ve batıl inançlarına öldürücü bir darbe indirmek istiyordu ve Yüce Allah da böyle yapmasını istiyor, onun bu yönde bizzat adım atmasını ve kendi evlâtlığı olan Hz. Zeyd'in boşadığı karısıyla nikâhlanıp eski geleneklere son vermesi için iyi bir ortam bulunduğunu

düşünüyordu. Ancak Hazreti Peygamber Efendimiz böyle bir adım atarken tereddütlüydü ve önceden başarılarını çekemeyen ve kendisine diş bileyen kâfirler ve münâfıkların eline önemli bir silah vermekten korkuyordu. Hazreti Peygamber'in bu korkusu kendisinin kötülenmesi için değil, İslâmiyetin yara alma ihtimâlindendi. Resûlullah İslâmiyet'e meyleden birkaç kişinin düşmanların safına katılacağını ve hatta, akıl ve zekâları kıt olan bazı Müslümanların şüpheye düşeceğini düşünüyordu. Bu sebeple, Resûlullah (s.a.v.) Cahiliyye'nin bir geleneğini ortadan kaldırmak isterken İslâmiyetin daha büyük amaçlarına zarar vermekten çekiniyordu.

2. Yüce Allah (c.c.) konuşmaya başlarken daha ilk cümlede Resûlullah (s.a.v.)ın bu tereddüt ve endişelerini yok etmeye çalışmıştır. Allah şunu buyurmak istiyor: "Dinimizin çıkarının nerede ve nasıl olduğunu ancak Biz biliriz. Biz nerede ve nezaman neyin yapılmasının nerede ve nasıl olduğunu ancak Biz biliriz. Biz nerede ve ne zaman neyin yapılmasının iyi olduğunu ve hangi işin çıkarlarımıza aykırı olduğunu iyi anlarız. Onun için, Ey Peygamber, sen kâfir veya münafıkların idaresinin doğrultusunda değil, Bizim rızamıza göre hareket et. Korkacaksan Bizden kork, kâfir ve münafıklardan değil."

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ
وَكِيلًا ۝ مَّا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ ۖ وَمَا جَعَلَ
أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ ۖ وَمَا جَعَلَ
أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللَّهُ
يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ۝ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ
هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ ۚ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ
فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ
وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝

3-5: Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah kâfidir.[4] Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmadı.[5] Kendilerinden "zihar" yaptığınız zevcelerinizi analarınız kılmamıştır.[6] Evlâtlarınızı da (öz) oğullarınız (gibi) yapmadı.[7] Bu, sizin ağızınızdan çıkan bir sözdür. Allah ise, doğru söyler ve doğru hidâyet eder. Onları (evlâtlıklarınızı) babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah indinde daha doğrudur.[8] Eğer babalarını bilmiyorsanız, o halde din kardeşleriniz ve dostlarınızdır.[9] Bu hususta hata ederseniz günâh yoktur. Fakat kaplerinizin kastettiğinde günah vardır.[10] Allah, Gafûrdur, Rahîmdir.[11]

Açıklamalar

4. Bu cümlenin muhatabı yine Hazreti Peygamber (s.a.v.)dir. Burada Resûlullah'a buyuruluyor ki, "sen kendine verilen görevi yerine getirmeye çalış; Yaradan'a güven ve bütün dünya bile muhalefet ederse zerre kadar korkma." Burada deniliyor ki, eğer bir insan bazı emirlerin Allah tarafından geldiğine içtenlikle inanıyorsa, bu emirlere uymakta hayır ve felâh bulunduğundan emin olmalıdır. Bundan sonra o işin hikmeti veya maslahatıyla uğraşmak o insanın değil, Allah'ın işidir. O insan sadece Allah'a güvenerek kendi görevini yerine getirmelidir. Eğer bir kul bütün her şeyini Allah'a adıyorsa, bu onun içi yeterlidir. Yüce Allah insana hem yardım eder hem yol gösteriyor; ayrıca, O'nun emirlerinin doğrultusunda yürüyen bir kula her hangi bir kötülük gelmemesini de sağlar.

5. Yani, bir kişi aynı zamanda hem mü'min, hem münafık, hem dürüst, hem yalancı, hem iyi, hem kötü olamaz. Bir insanın, birinde sadece Allah korkusu ve ihlâs ve diğerinde Allah'a isyan duygusu ve küstâhlık, iki ayrı kalbı olamaz. Bir zamanda insan ancak bir kişiliğe ve karaktere sahip olabilir. Ya mü'min ya da münafık, ya kâfir ya da Müslüman olabilir. Şimdi siz bir mümine münafık veya münafıka mümin derseniz; gerçek değişmez, o insanın asıl kimliği aynı kalacaktır.

6. "Zihar" Arapça'nın özel bir terimidir. Eski çağlarda Arabistan'da erkekler karılarıyla kavga ettikleri zaman, "senin sırtın, annemin sırtı gibidir" derlerdi. Bu sözler kimin ağzından dökülürse, kendisine karısının haram olduğu sanılıyordu, çünkü onu annesine benzetmiş oluyordu. İşte bu hususa değinerek yüce Allah buyuruyor ki, bir erkeğin karısını annesine benzetmesi veya ona anne demesiyle onun annesi olmuyor. Annesi ancak o erkeği doğuran kadındır. Sadece ağızla bir kadına anne demekle o kadın, onun annesi olamaz ve gerçekler

değişmez. (Burada "zihar" ile ilgili şeriat kanunlar açıklanmıştır. Bu kanunlar Mücadele sûresinin 2. ve 4. âyetlerinde açıklanmıştır).

7. Asıl anlatılmak istenen husus işte budur. Yukarıdaki iki cümle işte bu üçüncü hususu vurgulamak üzere birer delil olarak söylenmiştir.

8. Bu emrin yerine getirilmesi için uygulanan ilk reform şuydu: Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın evlâtlığı, Hz. Zeyd'e, Zeyd bin Muhammed yerine gerçek babasıyla ilgisini göstermek üzere Zeyd bin Haris'e Zeyd bin Muhammed denilirdi. Bu âyetin inmesinden sonra ise kendisine Zeyd bin Haris denilmeye başlandı. Ayrıca, bu âyetin inişinden sonra bir kişinin kendi öz babasının yerine başka biriyle ilgisini göstermesi de haram kılındı. Buhari, Müslim ve Ebu Davud'un Hz. Saad bin Ebî Vakkas'a dayanarak naklettiği rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.): "Babasının kim olduğunu bildiği halde, öz babası yerine başkasının babası olduğunu ve kendisinin de onun oğlu olduğunu söyleyene Cennet haramdır" demiştir. Aynı konuyla ilgili bazı diğer rivâyetler de hadis kitaplarında yer almaktadır. Bunlarda bu hareketin büyük bir günâh olduğu belirtilmiştir.

9. Yani bu durumda bile bir kişinin nisbetini bir kişiyle olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

10. Yani, bir kişiye sevgi şefkatle "oğlum" veya "evlâdım" demenin hiçbir zararı yoktur. Ayrıca bazı kimseler için anne, kızım, kardeşim, ablam, v.s. gibi sevgi ve saygı belirtisi olan hitabet kelimeleri kullanmak da günâh değildir. Ancak oğul veya kız olarak çağırılan kişilere tıpkı öz oğul ve kız muamelesi yapmak, onlarla olan manevî bağı gerçek bir akrabalık olarak düşünmek, onların hak ve sorumluluklarının aynen öz kız ve oğulunki gibi olduğunu sanmak yanlıştır ve cezaya lâyıktır.

11. Bunun bir anlamı şudur: Şimdiye kadar bu konuda yapılan hatâları Yüce Allah affetti ve bunları işleyenler hiçbir sorgu veya suale çekilmeyeceklerdir. İkinci anlamı şudur: Allahu Teâlâ insanların bilmeden işledikleri günâhları affeder. Eğer bir insan idaresinin dışında, görünürde yasak bir fiilde bulunur ve gerçekten bunun yasak olduğunu bilmezse ve böyle bir niyeti de yoksa, Yüce Allah onu sadece görünürdeki fiili yüzünden cezalandırmaz.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمْ
وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ
مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّاۤ اَنْ تَفْعَلُوْۤا اِلٰۤى اَوْلِيٰٓئِكُمْ
مَّعْرُوْفًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ۝٦

6: Peygamber, mü'minlere nefislerinden daha yakındır.[12] Onun zevceleri de (müminlerin) analarıdır.[13] Allah'ın Kitabında, akraba da birbirine diğer mü'minlerden ve mühacirlerden daha evlâdır. Ancak, dostlarınıza iyilik etmeniz müstesnâdır.[14] Allah'ın kitabında böyle yazılıdır.

Açıklamalar

12. Yani, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Müslümanlarla ve müslümanların Hz. Muhammed (s.a.v.) ile olan ilişkiler diğer bütün insanî ilişkilerden üstündür. Hiçbir ilişki veya akrabalık, Hazreti Peygamber (s.a.v.) ile iman sahipleri arasındaki ilişkiden üstün değildir ve hatta, benzetilmesi bile mümkün değildir. Resûlullah (s.a.v.) Müslümanlar için anne ve babalarından daha şefkatli ve merhametli ve bizzat kendi kişiliklerinden daha çok iyiliklerini düşünen biridir. Müminleri, anne ve babaları ve evlâtları zarara sokabilir, zor durumda bırakabilirler, onlara karşı bencil davranabilirler, onları doğru yoldan saptırabilirler, onlara hatâ ve günah işletebilir ve nihayet, Cehennem'e sürükleyebilirler; ama Hz. Peygamber (s.a.v.) her zaman onların iyiliği, refâh ve mutluluğu için çalışır. İnsanların kendileri bazı aptalca şeyler yapabilir, kendi kendilerine zarara sokabilir ve bazı diğer ahmakça işler yapabilirler; ama Resûlullah (s.a.v.) ne yaparsa onların çıkarına olacaktır. Durum böyle iken, Resûlullah (s.a.v.) Müslümanlar tarafından anne, baba, evlâtları ve hatta kendi canlarından daha çok sevilme ve sayılma hakkına sahiptir. Resûlullah (s.a.v.) dünyadaki her şey ve herkesten daha çok sevilmeli, onun görünüşü herkesin görüşünde

daha üstün tutulmalı, onun kararı, herkesin kararından daha üstün sayılmalı ve onun emrine herkesin boynu eğilmelidir.

Aynı konuya az bir farkla, Buhari ve Müslim v.s.'de yer alan Resûlullah'ın bir hadisinde de değinilmiştir: "Sizden hiçbir kimse, babası, evlâtları ve diğer bütün kimselerden beni daha çok sevmediği sürece mü'min olamaz."

13. Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı, Resûlullah'ın şu özelliği de vardır: Müslümanların manevî anneleri onlar için gerçek veya öz anneleri gibi değillerdir; ancak Hazreti Peygamber (s.a.v.)in zevceleri, onlar için tıpkı öz anneleri gibi haramdırlar. Bu istisna, dünyada sadece Hazreti Peygamber (s.a.v.) ile ilgilidir ve başka kimse bu özelliğe sahip değildir.

Bu hususta şu bilinmelidir ki, Resûlullah (s.a.v.)ın mübarek zevceleri, ancak saygıya lâyık oldukları ve hiçbir kimse ile nikâhlanamayacakları anlamda müminlerin analarıdırlar. Bunun dışında kendilerine anne muamelesi yapılması caiz değildir. Meselâ, onlar için, hakikî akrabalarının dışında bütün Müslümanlar namahremdi ve onlara karşı örtünmeleri gerekliydi. Onların kızları tıpkı hakiki anneden doğan kızlar değil ki, Müslümanların onlarla nikâh kıymaları yasak olsun. Aynı şekilde onların erkek ve kız kardeşleri Müslümanların dayı veya halaları derecesinde değillerdi. Onların akrabası olmayan herhangi bir Müslümana, tıpkı bir anne gibi, onlardan miras kalmazdı.

Burada şu husus ta unutulmamalıdır ki, Kur'ân-ı Kerim açısından Resûlullah'ın bütün zevceleri, ki bunlar arasında Hz. Âişe de dahildir, böyle bir yüksek mevkiye ve saygıya lâyıktırlar. Ne var ki, belli bir grup, Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Fatma (r.a.) ve evlâtlarını dinin odağı sayıp temelini bunun üzerine bina etmeye ve bu sebeple, diğer sahabelerin yanısıra Hz. Âişe (r.a.)yi de eleştiri ve kınama hedefi haline getirmeye çalışınca, iman iddiasında bulunan herkesin, Resûlullah'ın mübarek zevcelerini anneleri olarak kabul etmesi gerektiği hükmünü içeren bu âyet önlerine bir engel olarak çıktı. Nihayet, bu zor durumun üstesinden gelmek için şu acayip iddiada bulunuldu: Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ali (r.a.)ye, ölümünden sonra ezvâcı mutahherâtından hangisini isterse, zevcelikte bırakma hangisini isterse zevcelikten çıkarıp boşama yetkisi vermişti. Ebu Mansur Ahmed bin Ebu Talib Tabrisi'nin "Kitabü'l-

İhticâc'da ve Süleyman bin Abdullah el-Behrani'nin ondan naklederek belirttiği gibi, Resûlullah (s.a.v.) Hz. Ali'ye şöyle buyurdu: "Ey Ebul Hasan, bu şeref, bizim Yüce Allah'a itaat ettiğimiz sürece vardır. Onun için, eşlerimden hangisi benden sonra bana karşı huruç edip Allah'a itaatsızlık ederse, onu boşa ve ümmühâtü'l-mü'minin şerefinden uzaklaştır".

Hadis usullerine göre bu rivâyet zâten asılsız ve geçersizdir. Üstelik, bunu el-Ahzab sûresinin 28. -29. ve 51. -52. âyetleriyle karşılaştıracak olursak Kur'ân'a da aykırı olduğunu görürüz. Çünkü, Tahir âyetinden sonra hangi şartlar altında olursa olsun, Resûlullah (s.a.v.)ın refaketini benimseyenleri boşama yetkisi onda kalmamıştı. Bu nokta ilerde 42. 93. dipnotlarda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Ayrıca, önyargılı ve fanatik olmayan bir kişi sadece aklını kullanıp bu hadisin konusunu gözden geçirirse, bunun son derece abes ve Resûlullah'ı küçük düşüren bir iftira olduğunu açıkca anlayacaktır. Bir peygamberin yeri ve mevkii çok yücedir. O sıradan bir kişinin bile vefatından sonra kendi eşini boşama düşüncesine kapıldığı ve bu dünyadan ayrılırken damadına, onunla kavga etmesi halinde kayınvâlidesini, kayınpederi hesabına boşanma yetkisi verdiği düşünülemez. Bundan Ehl-i Beyt'leri sevdiğini iddia edenlerin, onların iffet ve namusuna, hatta, Allahu Teâlâ'nın buyruk ve emirlerine ne kadar saygı gösterdiği açıkça ortaya çıkıyor.

14. Bu âyette, Müslümanların Hazreti Muhammed (s.a.v.) ile olan ilişkilerinin apayrı bir niteliği olduğu ifâde olunmuştur. Ancak alelâde Müslümanlar arasındaki ilişkilerde akrabalık bağlarının üstün olduğu kabul edilmelidir. Akrabaların hakkı her şeyin üstünde olmalıdır. Bir kişi kendi anne-baba, evlâtları ve kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamadan sadakalar verirse bu hayır iş Allah nezdinde kabul görmeyecektir. Zekât verirken de bir kişi önce yakın akrabaları düşünmelidir. Miras ancak akrabalık bağı bulunan kişilere geçecektir. Miras sahibi, isterse, hibe veya vasiyetle mallarını başkalarına verebilir veya bir vakıf kurabilir, ancak böyle yaparken vârislerini her şeyden mahrum bırakıp her şeyi başkalarına vermesi caiz olmayacaktır. Bu ilâhî emirle, Hicret'ten sonra kardeşliğin kurulmasıyla ilgili olarak muhacirler ile ensâr arasında, birbirinin mallarına vâris olma alışkanlığı da ortadan kalkmış oldu. Çünkü Yüce Allah, verâsetin sadece akrabalık bağlarına dayanıla-

rak taksim edilmesi gerektiğini, ancak bir müslümanın bir veya birçok din kardeşine hayırseverlik düşüncesiyle ve hediye, armağan, veya yardım olarak bazı mal ve mülkünü verebileceğini açıkca ifâde etmiş oldu.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ
وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾
لِّيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ
جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

7-9: Şunu hatırla ki, biz peygamberlerden misaklarını almıştık. Senden de Nûh'tan da, İbrahim'den de, Mûsa ile Meryem'in oğlu İsa'dan da.[15] Onlardan sağlam bir misak (söz) aldık. Tâ ki o sâdıklara sıdklarından sorsun diye:[16] Kâfirlere de elemli azabı hazırlasın diye.[17] Ey iman edenler, Size karşı düşman askeri geldiği zaman, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Biz, onların üzerine şiddetli bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz askerler göndermiştik.[19] Allah, işlediğiniz şeyleri görendir.

Açıklamalar

15. Yukarıdaki âyette Allah-ü Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'e, hem kendisinden, hem bütün peygamberlerden aldığı bir sözü hatırlattığını görüyoruz. Bu söz nedir? Bundan hangi yemin kastedilmiştir? Kur'ân-ı Kerîm'deki ilgili sûrenin daha önceki âyetlerinde bahsedilen konulara dikkat edildiğinde, bu söz ve yeminin; peygamberlerin, Allah'ın bütün emirlerine itaat etmek ve başkalarını da buna ikna etmeye çalışmalarına dair verdikleri söz olduğu anlaşılıyor. Kur'ân-ı Kerîm'de bu söz ve yemin çeşitli yerlerde kaydedilmiştir:

"Kendisi ile Nûh'a tavsiye ettiği ve sana vahyettiğimiz şeyleri, İbrâhim'e, Mûsa'ya isa'ya tavsiye ettiklerimizi, size dinde şeriat kıldı ki, "dini doğru tutun, onda tefrikaya düşüp dağılmayın". (Şûra: 13).

"Şunu da hatırla ki, Allah ehl-i kitaptan, kitabı insanlara beyan etmek, gizlemek hususunda söz aldı. Onlar ise o sözü arkalarına attılar. Ve kitapla değersiz şeyleri satın aldılar. Satın aldıkları şey ne kötüdür." (Âl-i İmran: 187).

"Hani biz, "Allah'tan başkasına tapmayınız" diye İsrail oğullarından söz almıştık". (el-Bakara: 83).

"Ve âhiret yurdunun ittika edenlere daha hayırlı olduğunu da kitaptan öğrendiler. Hiç düşünmez misiniz? Kitaba sımsıkı sarılıp namazlarını dosdoğru kılanlar sâlihlerdir. Size verdiğimiz kuvvetle alın. Ondaki şeyleri düşünün. Belki sakınmış olursunuz." (el-A'raf: 169-171).

"Allah'ın üzerinize olan nimetini ve: "İşittik ve itaat ettik" dediğiniz zaman verdiğiniz ahd ve misakı hatırlayın. Ve Allah'tan sakınınız. Allah kalblerde olanı bilir." (el-Maide: 7).

Yukarıdaki söz ve akitler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) din yolunda özel hayatıyla ilgili önemli bir adım atmak üzere olduğu sırada hatırlatılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) İslâm düşmanlarının şerrinden endişelendiği için evlilikle ilgili Cahiliyyenin bir geleneğini bozmaktan çekiniyordu. Bir hatûnla evleneceği söz konusuyken, niyeti her ne kadar iyi ve amacı her ne kadar toplumun ıslâhıysa da, muhalifleri ve bozguncuların bu işi kendi nefsi için yaptığını ve bunun için toplum reformcusu kılığına büründüğünü ve sürebileceklerini düşünerek devamlı endişeleniyordu. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, kitabında diyor ki, "sen benim tayin ettiğim peygambersin; diğer pegyamberler gibi sen de Benimle bir anlaşma yapmıştın. Bu anlaşmaya göre, emirlerime harfiyen uyacağını ve başkalarının da uymalarını sağlamaya çalışacağını taahhüt etmiştin. Bunun için, başkalarının kötü niyetli ve kasıtlı sözlerine aldırış etme, hiç korkma, utanma ve kendinden beklenen görevi yerine getirir."

Bütün mesele bundan ibaret iken, bir grup insan var ki, buna bambaşka bir anlam vermeye çalışıyor. Bu grup, bu söz ve yeminin kastedildiğini iddia ediyor. Yani diğer peygamberler gibi Hz. Muhammed

(s.a.v.)den hâşâ kendisinden sonra gelecek bir peygamberleri tanıması ve teyit etmesi istendiğini öne sürüyor. Bu tevile dayanarak bu grup, Hazreti Peygamber'den sonra da peygamberlik kapısının açık olduğunu iddia edebiliyor. Ancak yukarıdaki âyetlerin geçtiği metin bir bütün olarak ele alındığında bu te'vilin yanlış olduğu ortaya çıkar. Zira, âyetlerde bahsedilen konu, Hz. Muhammed (s.a.v.)den başka peygamberlerin gelebileceği veya Ümmet-i Muhammedî bu peygamberlere iman etmeleri gerektiği yönünde değildir. Ayrıca, âyetlerde bahsedilen anlaşma veya yeminin ne olduğu kesin ifâdelerle belirtilmemiştir. Dolayısıyla, anlaşmanın asıl niteliğini anlamak için, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerindeki peygamberlerle varılan anlaşmalar hakkındaki kayıtları incelemeliyiz. Eğer Kur'ân-ı Kerîm'in tümünde sadece bir çeşit anlaşma ve yeminden bahsedilmişse ve bu anlaşma da sonra gelecek peygamberlere iman etmekle ilgiliyse, yukarıdaki grubun mantığına bir diyeceğimiz yoktur. Ama, Kur'ân-ı Kerîm'i dikkatle ve itina ile okumuş olan bir kişi biliyor ki, bu kutsal kitapta bir değil, birçok anlaşma ve sözleşmeden söz edilmiş olup bunların niteliği ve şekli başka başkadır. Hatta, peygamberler ile ümmetlerinin yaptıkları anlaşmaların da birden fazla çeşidi ele almalıyız, yoksa metne uygun olmayanı mı? Bu düpedüz yanlış ve yanıltıcı ve te'vil gösteriyor ki, bazı insanlar Kur'ân–ı Kerim'den hidâyet almak yerine bunu menfûr ve menhûs gayeleri için kullanmaya çalışıyorlar.

16. Yani, Allahu Teâlâ sadece söz almakla yetinmemiştir; bunun için yakın takiptedir ve kullarına, bu söze ne kadar uyduklarını soracaktır. Bu sorgulama sonunda kimlerin Allah'a verdikleri söze bağlı kaldıkları tesbit edilirse, onlar sâdık ve doğru insanlar olarak ilân edilecektir.

17. Bu rükû'nun içeriği ve konusunu iyice anlayabilmek için bunu aynı sûrenin 36. ve 41. âyetleriyle birlikte okumak gerekiyor.

18. Bundan başlayarak 3. rükûnun sonuna kadar geçen âyetler, Hz. Peygamber (s.a.v.)i, Kureyze gazvesinden döndüğü sırada inmişti. Bu iki rükûda Ahzab ve Beni Kureyze gazveleri değerlendirilmiştir. Bunlar okunurken sûrenin girişinde iki gazve ile ilgili olarak verdiğimiz ayrıntılar göz önünde bulundurulmaldır.

19. Bu şiddetli rüzgâr ve fırtına, düşmanların ordusu Medine'ye yürüdüğü zaman değil, muhasara başlayalı bir ay olduktan sonra

başlamıştı. "Görmediğiniz askerler"den, insanlarla ilgili konularda Allah'ın bir işaretiyle harekete geçen, ancak insanların bilemediği gizli güçler kastedilmiştir. İnsanlar, olaylar ve gelişmeleri sadece görünürdeki sebep ve esaslara göre değerlendirme eğilimindedirler. Ancak içten içe işleyen ve hissedilmeyen güçler bu tarife girmiyorlar; halbuki genellikle gizli güçlerin işlevi kesin ve nihai oluyor. Bu güçler, Allah'ın meleklerinin emrinde olduğu için "askerler"den burada melekler anlamı da çıkarılabilir, gerçi burada Allah'ın, Müslümanlara yardımcı olarak meleklerin gönderdiği açıklıkla belirtilmemiştir.

إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ
وَإِذْ زَاغَتِ ٱلْأَبْصَٰرُ وَبَلَغَتِ ٱلْقُلُوبُ ٱلْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ
ٱلظُّنُونَا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ٱبْتُلِىَ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا۟ زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾
وَإِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ
وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾

10-12: Şunu da hatırla ki, onlar üst ve alt taraflarınızdan gelmişlerdi.[20] O zaman gözler kararıp yürekler boğazlara gelmişti. Siz Allah'a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz. İşte burada mü'minler imtihan olundular. Ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsıldılar.[21] O vakit münafıklarla kalblerinde hastalık bulunanlar: "Allah'ın ve Resûlünün bize va'dettiği şeyler,[22] ancak aldatıcı şeylermiş" diyorlardı.

Açıklamalar

20. Bunun bir anlamı, düşmanların her taraftan Medine'ye saldırmaları olabilir, bir başka anlamı da şu olabilir: Necd ve Hayber'e tırmananlar yukarıdan geldiler, Mekke'den hareket edenler de alt taraftan geldiler.

21. Bu âyette gelen "mü'minler"den, arada gerçek müminler ile münafıkların da bulunduğu, Hazreti Muhammed'i (s.a.v.) Allah'ın Re-

sulü olarak kabul edip taraftarları arasına girenler kastedilmiştir. Bu pasajda Allahu Teâlâ Müslüman topluluğundan bir bütün olarak bahsetmiştir. Bundan sonra üç pasajda ise münafıkların davranışlarına dikkat çekilmiştir. Son iki pasaj ise Resûlullah (s.a.v.) ve gerek müminler ve sâdıklar ile ilgilidir.

22. Yani, iman sahiplerinin eninde sonunda zafere ulaşacakları ve kâfirler ile müşriklere galip geleceklerine dair edilen vaadler.

وَإِذْ قَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَٰٓأَهْلَ يَثْرِبَ
لَا مُقَامَ لَكُمْ فَٱرْجِعُوا۟ ۚ وَيَسْتَـْٔذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ ٱلنَّبِىَّ يَقُولُونَ إِنَّ
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِىَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

13: Şunu da hatırla ki, münafıklardan bir grup: "Ey Medine halkı, bugün siz düşmana mukavemet edemezsiniz. Geri dönün[23]" diyorlardı. Yine onlardan bir kısmı da, Peygamberden izin isteyip: "Evlerimiz açık ve muhafazasızdır[24]" diyorlardı. Halbuki, evleri açık ve muhafazasız değildi.[25] Onlar sadece kaçmayı arzuluyorlardı.

Açıklamalar

23. Bu cümlenin iki anlamı vardır. Daha basit ve açık anlamı, "siperde kâfirlere karşı konması imkânsızdır, şehre dönün"dür. Daha derin anlamı ise şudur: "Artık islâmiyete güvenmek ve dayanmak zararlıdır. Siz ve hepimiz artık bu dini terk edip atalarımızın dinine dönelim. Böylece, bütün Arabistan'ı kendimize düşman etmekle girdiğimiz tehlikeyi önlemiş oluruz. Münafıklar bu tür yuvarlak sözleri mahsus söylüyorlardı ki, ağlarına düşebilenler gizli ve dini anlamını anlasınlar; ancak sözlerinden huylanan ve onlardan açıklama isteyenlere karşı kendilerini savunabilsinler ve basit ve açık anlamlarının zırhının arkasında saklanabilsinler.

24. Yani Benî Kureyze de ihanet edip Medine'ye saldıran kâfir ve müşriklerle işbirliği yapmaya başlayınca münafıklar İslâm ordusundan kaçmaları için iyi bir bahane elde ettiler ve, "evlerimizi tehlikede bıra-

kamayız; orada ailelerimiz de tehlikededir; gidip onları kurtaralım" diyerek kaçış yollarını aramaya çalıştılar. Halbuki, Müslümanların rehberi ve lideri Resûlullah (s.a.v.) olduğuna göre Medine ve Medinelilerin güvenliğini sağlamak onun işiydi. Beni Kureyze'nin ihanetinden dolayı doğan tehlikeyi önleme görevi Ordunun tek tek bütün fertlerine değil, Resûlullah'a aitti.

25. Yani, bu tehlikeden kurtulmak için gereken tedbirler Resûlullah (s.a.v.)in, İslâm Ordusu Başkomutanı sıfatıyla aldığı genel savunma tedbirlerinin bir bölümüydü. Bu bakımdan, münâfıkların evleri ve ailelerinin tehlikede olduğunu ileri sürüp izin istemeleri abesti.

وَلَوْ
دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا
وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ
مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾
قُل لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا
لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَن ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُم مِّنَ
اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ
اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

14-17: Eğer düşman Medine'nin etrafından girip, münafıklar fitneye dâvet olunsalar[26] pek azı müstesna olarak o dâvete icabet ederlerdi. Halbuki, onlar bundan evvel düşmana arka dönüp kalmamaya dair Allah'a söz vermişlerdi. Onlar, Allah'ın bu ahdinden mes'uldurlar.[27] (Ey Resûlüm) de ki: "Siz ölümden veya öldürmekten kaçınıyorsanız, bu girarınız size asla fayda vermez. Dünyada yine az bir zaman kalırsınız.[28] De ki: "Eğer Allah size bir fenalık veya bir rahmet murad etse, sizi Allah'tan muhafaza edecek kim vardır?" Onlar, kendilerine Allah'tan başka bir dost ve yardımcı bulamazlar.

Açıklamalar

26. Yani, küffâr zafer kazanıp Medine'ye girse ve münâfıklara deselerdi ki, "gelin şu Müslümanların işini bitirelim", bunlar çağrılarına derhal uyarlardı.

27. Yani, bu adamlar Uhud savaşında gösterdikleri gafletten sonra utanç duymuş ve böyle bir durumla tekrar karşı karşıya gelmeleri halinde böyle bir zaaf veya hâtâda bulunmayacakları konusunda Allah'a söz vermişlerdi. Ancak Allahu Teâlâ bu sözlerle kandırılamaz. Allah'a belli bir konuda söz vermiş bir kişi ergeç doğruluğu veya yalanının ortaya çıkması için mutlaka sınavdan geçirilir. Nitekim, Uhud savaşından iki yıl sonra, verilen bu sözlerin tutulup tutulmamasının belli olması için daha büyük bir tehlike doğdu ve bu tehlike karşısında kimin nasıl bir tavır aldığı ortaya çıktı.

28. Yani, bu firar veya kaçışla ömrünüz uzamayacaktır. Böyle kaçmakla ne kıyamete kadar yaşayabilirsiniz ne de dünyanın servetini elde edebilirsiniz. Kaçıp giderseniz, ancak birkaç yıl daha yaşarsınız ve ancak nasibinizde olan süreye kadar dünya nimetlerinden yararlanabilirsiniz.

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ
وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا ۖ وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا
﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ
تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ
سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ
اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ
الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ
فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا

قَلِيلًا ۞ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو
اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

18-21: Sizden halkı cihaddan alıkoyanları ve kardeşlerine: "Bize gelin"[29] diyenleri Allah biliyor. Bunların pek azı harbe gelirler. Onlar size karşı (yardım hususunda) cimridirler.[30] Eğer bir korku olursa, onları ölüm baygınlığına uğramış kimselerin gözleri gibi gözlerle sana baktıklarını görürsün. O korku zail olunca, keskin lisanları ile sizi incitirler.[31] Ve hayra karşı da cimrilik ve hased gösterirler. Onlar, iman etmemişlerdir. Bundan dolayı Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır.[32] Bu da, Allah için kolaydır.[33] Müttefikleri henüz gitmemiş zannederler. Onlardan o kadar korkarlar ki, düşman yeniden gelse, Medine'yi terkedip çölde bedevilerle beraber olmayı ve gelen gidenden sizin haberinizi sormayı isterler. Sizin aranızda bulunurlarsa ancak pek azı dövüşe iştirak eder. Sizin için Allah'ın Resûlünle güzel bir numûne vardır.[34] Bu haslet, Allah'ın rızasını ve âhiret sevâbını ümid edip, Allah'ı zikredenlere mahsustur.[35]

Açıklamalar

29. Yani, "bu peygamber'i bırakın. Din, iman ve Hak ile doğruluk gibi bahisler niçin giriyorsunuz? Kendini tehlikeye ve güçlüklere atmadan bizim gibi afiyet ve rahatta olma politikasını izleyin."

30. Yani, bu şahıslar, müminler ve sâdıkların yaptığının aksine kendi zaman, enerji, mal ve mülklerinden hiçbirini bu yolda harcamak istemiyorlar. Hayatlarını tehlikeye atmak ve kelleyi koltuğa almak şöyle dursun, hiçbir hayır ve işte açık kaplilikle iman sahiplerine katılmıyorlar.

31. Sözlüğe göre bu âyetin iki anlamı vardır: Birincisi, siz savaştan zaferle dönünce bu adamlar sizi sıcak bir şekilde karşılarlar ve lâf yapan ağızlarıyla kendilerinin de samimi ve sâdık Müslümanlar olduğunu ve bu zaferde payları olduğunu, dolayısıyla, ganimetlerde de payları olduğunu iddia ediyorlar. İkincisi, İslâm Ordusu zafer kazanınca ganimetlerin dağıtımı sırasında bu adamların ağzı laf yapmaya başlıyor ve "payımızı verin, biz de sizin kadar çaba harcadık, didindik, her şeyi kendinize almayın" diye bağırıp çağırmaya başlıyorlar.

32. Yani bu adamlar, İslâmiyeti kabul ettikten sonra kıldıkları, namaz, tuttukları yaptıkları oruç, verdikleri zekât ve diğer yaptıkları göstermelik iyi ve hayır işlerinin bedelini Yüce Allah iptal edecektir ve kendilerine hiçbir mükâfatlarını vermeyecektir. Zira, Allah nezdinde işlenen amellerin dış görünümüne değil, onların ardındaki iman, niyet ve samimiyete göre karar verilir. Bu iyi ve güzel şeyler ortada hiç yokken sadece göstermelik ameller beş para etmez. Bu noktada şuna da dikkat etmeliyiz ki, Allah ve Resûlüne iman etmiş, namaz kılmış, oruç tutmuş, zekât vermiş ve Müslümanlarla diğer hayır işlere katılmış olanlar hakkında verilen ilâhî karar kesindir; yani, onların iman sahipleri olduğu bile kabul edilmiyor. Bu ilâhi kararın verilmesinin de tek sebebi vardı: Küfür ile İslâm arasındaki mücadelede çetin bir aşamaya gelindiğinde bu adamlar ikiyüzlülük etmiş, dinin çıkarlarına kendi çıkarlarını tercih etmiş ve islâm'ı savunmak için can, mal ve enerjilerini harcamaktan kaçınmışlardır. Bundan anlaşılıyor ki, bir kişinin iman sahibi olup olmaması konusundaki kararın dayanağı, göstermelik ameller değil, onun niyeti, samimiyeti ve sadakatıdır. Allah'ın dinine sadık olmayan bir kişi her ne kadar iman ettiğini, zamanını ibadetle geçirdiğini ve diğer iyi ameller işlediğini söylerse, söylesin bunların hiçbir değeri olmayacaktır.

33. Yani, bu adamların amellerinin hiçbir değeri yoktur; dolayısıyla, bu amellerin boşa çıkarılması, Yüce Allah için hiç te zor bir şey değildir. Ayrıca, bu adamların Allah'a karşı hâşâ daha güçlü veya etkili olduğu da söylenemez ki, amellerinin boşa çıkarılması Allah için zor olsun.

34. Bu âyetin yer aldığı anlama göre burada Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) kişiliği ve davranışı bir örnek olarak sunulmuştur; bunun amacı da, Ahzab savaşı sırasında korkakça hareket edip kendi rahat ve afiyetlerini ön planda tutanlara bir ders vermektedir. Burada kendilerine deniliyor ki: "Siz iman sahibi, İslâm'a bağlı ve Resûl'e tâbi olduğunuzu iddia ediyordunuz. Durum böyle iken, tâbi olduğunuz Resûl'ün tutum ve davranışının ne olduğuna dikkat etmeliydiniz. Eğer bir grup veya topluluğun lideri kendisi temel, rahat düşkün, çıkarcı, bencil, korkak ve tehlike ânında kendini kurtarmaya meyilliyse, ona tabi olanların tembellik, ihmâlkarlık ve çıkarcılığı makul karşılanabilir;

fakat, sizin önünüzde Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi fedakâr ve cefakâr bir liderin örneği vardı. Bu öyle bir liderdi ki, taraftarlarına emrettiği şeyleri ilk önce kendi yapardı, herkesle beraber çalışır, herkesle beraber her türlü zahmeti çekerdi. Öyle bir zahmet ve eziyet yoktu ki, başkaları çekmişti, ama Resûlullah (s.a.v.) çekmemişti. Siper kazananlar arasında Resûlullah (s.a.v.) da vardı. Açlık ve kışın soğukluğundan kıvranan diğer Müslümanlardan biri de Resûlullah (s.a.v.)tı. Muhasara süresince Resûlullah (s.a.v.) devamlı olarak cephede kaldı ve bir saniye bile yerinden ayrılmadı. Benî Kureyze'nin ihanetinden sonra diğer Müslümanlar gibi Resûlullah (s.a.v.)ın da ailesi ve diğer yakınlarının güvenliği tehlikeye düşmüştü; ama ne kendi ne de çoluk-çocuklarının güvenliği için diğer Müslümanlardan ayrı ve özel bir tedbir almadı. Hangi büyük amaç için yakın bir mesai arkadaşlarını ve diğer Müslümanları her türlü fedakârlığa çağırdıysa, kendisi de aynı fedakârlıklarda bulunuyordu. Bu bakımdan, kim Resûlullah'a bağlı olduğu iddiasında bulunuyorsa, onun örneğini gördükten sonra izinden gitmeliydi."

Bu, işte o zamanki özel durum ve ortama göre bu âyetin anlamı ve açıklamasıdır. Ama, bu âyetin kelimeleri genel anlam taşımaktadır ve bunları sadece o zamanki olaylarla sınırlamanın herhangi bir sebebi yoktur. Yüce Allah, sadece o zamanki şartlara göre değil, her zaman için veher duruma göre Hazreti Muhammed (s.a.v.)in hayatının Müslümanlar için bir örnek olduğunu söylemek istemiştir. Bu bakımdan diyebiliriz ki, bu âyette, bütün Müslümanların, Hz. Peygamber'in kişiliği ve yaşantısını her yönden örnek almaları ve buna göre karakter ve yaşantılarında değişiklik yapmaları gerektiği ifade olunmuştur.

35. Yani, Allah'ın zikrinden gâfil olan bir kişi için Resûlullah (s.a.v.)in hayatı tabii ki, bir örnek olamaz; ama Allah'ın adını arada sırada değil, her zaman zikreden bir kişi için iyi bir numûnedir. Aynı şekilde, Resûlullah'ın mübarek hayatı, Allah'a hiç ümit bağlamamış ve âhirete inanmamış bir kişi için değil, Alah'ın fazl ve inayetine inanamamış, âhirete inanmış ve bu dünyadaki yaşantıda Resûlullah'a olan bağlılığının öbür dünyada meyve vereceğine inanmış bir kişi için elbette güzel bir örnektir.

وَلَمَّا رَأَى
الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ
اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾
مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم
مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا
﴿٢٣﴾ لِّيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ
وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾

22-25: Mü'minler, düşman birliklerini görünce:[36] "İşte bu, Allah'ın ve Resûlünün bize va'dettiği şeydir. Allah ve Resûlü va'dinde sâdıktır" dediler.[37] Bu hal, onların imanlarını ve Allah'a teslimiyetlerini artırdı.[38] Mü'minlerden Allah'a verdikleri sözde sâdık olan nice erkekler vardır. Onlardan şehid olanlar ve şehadeti bekleyenler vardır.[39] Ve onlar âhiretlerini hiç bir şekilde değiştirmediler. Allah, sâdıkların sadakatlarını mükâfatlandırır. Ve münafıkları da dilerse, azaplandırır yahut tevbelerini kabul ederek bağışlar. Allah, Gafûrdur, Rahîmdir. Allah, o kâfirleri kalblerindeki gayzları ile bir hayra nail olmaksızın reddetti, geri çevirdi. Allah, muharebede mü'minlere nusret buyurdu. Allah Kavî, Gâlib ve Kaadirdir.

Açıklamalar

36. Resûlullah'ın kişiliği ve yaşantısının bir nûmûne veya güzel bir örnek olduğu ifâde edildikten sonra şimdi de eshâb-ı kirâmın tutum ve davranışlarının güzel bir örnek olduğu belirtiliyor, ki böylece, iman iddiasında bulunmasına rağmen münafıklık yapanlar ile gerçek müminlerin tutum ve davranışları arasındaki fark iyice ortaya çıksın. Bu iki grup Müslüman, iman iddiaları bakımından birbirinin aynısıydılar; iki-

si de Müslüman topluluğunda yer alıyor ve namazlara katılıyorlardı; ancak, sınav ânı gelince bu iki grup birbirinden kesin bir şekilde ayrıldı ve Allah'a ve Resûlüne kimin bağlı olduğu ve kimin sözde Müslüman olduğu belirlenmiş oldu.

37. Burada 12. âyeti gözlerimizin önünde bulundurmalıyız. Orada denilmişti ki, "münâfıklar ile kalblerinde hastalık bulunanlar" 10-12 binlik bir ordunun önden ve Benî Kureyze'nin arkadan saldırdığını görünce: "Allah ve Resûlünün bize verdiği sözler boş çıktı. Bize denilmişti ki, Allah'a iman ederseniz, Allahu Teâlâ'nın desteğine sahip olacaksınız; Arabistan ve Acem'e hâkim olacaksınız, Persliler ile Bizanslıların hazinelerine kavuşacaksınız; ama şimdi görüyoruz ki, bütün Araplar bizi yok etmek için birleşmiştir ve yardımımıza meleklerin hiçbir ordusu gelmiyor," diye bar bar bağırmaya başladılar. Şimdi deniliyor ki, Allah ve Resûlünün verdiği sözün bir anlamı, iman iddiasında bulunan bu sözde Müslümanların anladığı gibidir. Bir başka anlamı da, bu sâdık müminlerin anladığı gibidir. Tehlikelerin her taraftan geldiğini görünce bu sâdık Müslümanlar da Allah'ın vaadini hatırladılar, ama bu vadiler, hiç parmak oynatmadan dünyaya hakim olacakları ve meleklerin gelip taç giyme merasimine katılacaklarına dair değildi; onların hatırladığı vaadler, çetin sınavdan geçmeleri, büyük zahmet ve eziyet çekmeleri, anlatılmaz fedakârlıklar yapmaları ve ancak o zaman Allah'ın fazl ve inayetine kavuşmaları, hem dünyada hem âhirette rahata ve felâha kavuşmalarıyla ilgiliydi. Meselâ, şu âyetler de aynı minvâl üzerinedir:

"Siz başınıza, sizden önce geçenlerin başlarına gelen şeyler gelmedikçe Cennet'e gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onları, türlü türlü elem ve felâketler kapladığından, sebatları sarsıldı. Hatta, peygamberleri ve onunla beraber iman edenler, "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" dediler. Agâh olun ki, Allah'ın yardımı yakındır." (el-Bakara: 214).

"İnsanlar, sadece "iman ettik" demekle bırakılıvereceklerini ve imtihana çekilmeyeceklerini mi zannederler? Doğrusu biz, onlardan evvelkileri de imtihan ettik. Allah sâdık olanları da yalancı olanları da bilir". (el-Ankebût: 2-3).

38. Yani muhalefet tufanı ve tehlikeleri görünce müminlerin imanı sarsılacak yerde daha da güçlendi ve onlar Allah'a itaattan kaçmak

yerine daha büyük bir inanç ve bağlılıkla ve her şeyi unutarak Allah'a her şeylerini fedâ etmeye çalıştılar.

Burada şu husus unutulmamalıdır ki, iman, inanç ve teslimiyet nefsin öyle bir vaziyetidir ki, bunda dinin her hükmü ve her isteği deneniyor?

Dünya hayatında bir insan her adımda öyle durumlarla karşılaşıyor ki, orada din ondan bazı şeyler yapmasını veya yapmamasını istiyor ya da, canını, malını, zamanını, enerjisini ve nefsin zevk ve isteklerini feda etmesini gerektiriyor. Böyle bir durumda itaatten kaçan bir kişinin iman ve teslimiyeti zayıflayacak, bunun aksine, itaatte bulunan bir kişinin iman ve teslimiyeti güçlenecektir. Bir insan sadece kelime-yi şehâdet getirince mümin ve müslüman oluyor diye kesin ve kat'i bir kural yoktur. Evet, kelime-yi şehâdet getiren iman sahibi oluyor; ama "iman ettim" demesiyle iş bitmiyor; aksine başlıyor. İman etme katî veya durgun bir durum değildir, aksine sürekli değişen ve gelişen bir kavramdır. Bunda azalma da olabilir, çoğalma da. İhlâs, samimiyet ve itaattaki azalma, bunun azalmasına yol açar. Bu azalma veya gerileme son noktaya gelince bir mümin öyle kritik bir çizgiye geliyor ki, bir milimetre bile geri çekilirse münafık oluveriyor. Bunun aksine ihlâs ne kadar büyük ve itaat ne kadar fazla olursa, müminin Hak dinini üstün tutması ve yüceltmesine yönelik çabaları o kadar fazlalaşır, imanı o kadar güçlenir ta ki, "sıddîkiyet" makamına varır. Ama bu azalma veya çoğalma ahlâkî ve manevî açıdandır ve bunun hesabını Allah'tan başka kimse yapamaz. Kullar için imanın ölçüsü bir tektir ve o da, kelime-i şehadet getirmektir ve bir Müslüman iman iddiasında bulunduğu sürece Müslüman olduğunu bilirler. Böyle bir Müslüman için, yarı veya çeyrek, iki misli veya üç misli Müslüman olduğu söylenemez. Aynı şekilde, hukuk açısından bütün Müslümanlar eşittir. Birinin daha iyi bir mümin olduğu için daha çok haklara ve imtiyazlara sahip olduğu, buna karşılık daha küçük bir mümin olduğu için daha az haklara sahip olduğu söylenemez. Bu açılardan imanın az veya çok oluşu sorunu ortaya çıkmaz ve aslında bu açıdan İmam-ı Azam Hz. Ebu Hanife (r.a.) "imanda artış veya düşüş olmaz" demişti. (Daha çok ayrıntılar için bkz. Tefhimü'l-Kur'ân, cilt: III, el-Enfal, dipnot: 2, el-Fetih, dipnot: 7).

39. Yani, onlardan bazısı Allah yolunda canını feda etmiştir ve

bazısı gerekirse ve zamanı gelirse, kanını ve canını din için feda etmeyi beklemektedir.

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ
أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا
تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۝ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرًا ۝ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا ۝

26-28: Allah Ehl-i Kitap'tan, kâfirlere arka çıkanların[40] kalblerine korku düşürerek kalelerinden indirdi. Onlardan bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir ediyorsunuz. Onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmadığınız yerlere de sizi mirasçı kıldı. Allah, her şeye kaadirdir. Ey Peygamber[41], hanımlarına de ki: "Eğer dünya hayatını ve onun zinetini istiyorsanız geliniz size (boşanma bedellerini verip) istifade ettireyim. Ve size güzellikle yol vereyim."

Açıklamalar

40. Yani Benî Kureyze yahudileri.

41. Buradan 35. âyete kadar geçen âyetler Ahzab savaşı ve Benî Kureyze ile çarpışmanın meydana geldiği dönem dolaylarında inmişti. Bu âyetlerin hangi şartlarda indiğini biz sûrenin girişinde özetleyerek anlatmıştık. Sahih Müslim'de Hz. Cabir bin Abdullah'ın o döneme ait anlattığı bir olay vardır. Buna göre, bir gün Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer, Hazreti Peygamber'in huzuruna çıktılar ve zevcelerinin etrafında oturduğunu, kendisinin ise suskun olduğunu gördüler. Derken, Resûlullah (s.a.v.) Hz. Ömer'e şöyle dedi: "Gördüğünüz gibi, bunlar etrafımı sarmışlardır; bunlar evi geçindirmek için para istiyorlar." Bu-

nun üzerine Hz. Ömer ile Hz. Ebu Bekr kendi kızlarını azarladılar ve "Resûlullah'ı niçin rahatsız ediyorsunuz ve ondan onda olmayan bir şey niye istiyorsunuz?" dediler. Bu olay, Resûlullah'ın ne kadar mali sıkıntı içinde olduğunu göstermeye yeter sanırız. Bir tarafta da küfür ile İslâm arasındaki çetin mücadeleyi gözlerinizin önünde bulundurun ve ezvâc-ı mutahharâtın geçim derdi ve bu yöndeki taleplerinin Resûlullah'ı nasıl sıkıntılı günler yaşattığını düşünün.

وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ
الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

29: "Yok eğer, Allah'ı Resûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız (sabrediniz). Allah, sizden güzel amel işleyenlere büyük bir mükâfat hazırlamıştır.[42]"

Açıklamalar

42. Bu âyetin inişi sırasında Resûlullah'ın nikâhında dört eşi vardı: Hz. Sevde, Hz. Âişe, Hz. Hafsa ve Hz. Ümmü Seleme (r.a.) Hz. Zeyneb (r.a.) henüz Resûlullah'ın nikâhına girmemişti. (Ahkâmü'l-Kur'ân, el-İbnü'l-Arabi, Mısır baskısı, 1958, cilt: III, s. 1512-1513). Bu âyet nâzil olunca Resûlullah (s.a.v.) ilk önce Hz. Âişe ile konuştu ve kendisine, "sana bir şey söyleyeceğim, cevap vermekte acele etme; anne-babanın fikrini al, ondan sonra kararını ver" dedi. Bundan sonra Allah'tan bir emir geldiğini söyledi ve bu âyeti okudu. Hz. Âişe arz etti, "acaba bu konuda anne-babamın fikrini sormam şart mıdır? Benim istediğim Allah ve Resûlü ve âhirettir". Bundan sonra Resûlullah (s.a.v.) diğer zevcelerine de tek tek gitti ve her birine aynı şeyi söyledi ve her biri Hz. Âişe'nin söylediği cümleyi söyledi. (Müsned Ahmed, Müslim, Nesaî).

Fıkıhta bu duruma "tahir" denilir. Yani, bir kadına kendi kocasıyla kalması veya ondan ayrılıp başkasıyla nikâhlanması veya dul kalmasından birini seçme yetkisinin verilmesi. Eğer ezvâcı mutahharâttan biri Resûlullah (s.a.v.)dan ayrılmaya karar verseydi, kendiliğinden değil, O'nun ayırması üzerine ayrılabilirdi. Nitekim yukarıdaki âyette geçen "eğer dünya hayatını ve onun zinetini istiyorsanız istifade ettireyim. Ve size güzellikle yol vereyim" sözleri bunu gösteriyor. Ama,

Resûlullah'ın bu durumda ondan ayrılması vâcipti; zira bir peygamber olarak vaadini yerine getirmemesi imkânsızdı. Bu hatûnun ayrıldıktan sonra Ümmühâtü'l-Mü'minin grubundan çıkması ve herhangi bir Müslümanın onunla evlenmesinde bir engelin kalmadığı da ortadaydı. Çünkü, dünya ve ziynetleri için Resûlullah'tan ayrılacaktı ve bu hak kendisine verilmişti. Gayet tabii ki, bu gayeye, nikâhtan mahrum olması halinde ulaşamazdı. Diğer taraftan, bu âyetin bir amacı da şu olduğu görülüyor: Allah'ı, Resûl'ü ve âhireti benimseyen zevceleri ise Resûlullah'ın boşama yetkisi elinden alınmış oluyordu. Zira, tahirin sadece iki şekli vardı: Ya, dünyayı benimseyen zevce zevcelikten çıkarılacaktı, ya da, Allah'ı, Resûlü ve âhireti benimseyen zevcenin zevceliği devam edecekti. Zevceler bu iki seçenekten hangisini benimseyeceklerseydi, ona göre karşıtı onun için yasak ve geçersiz olacaktı.

İslâm fıkhında "tahir" aslında, boşama hak ve yetkisine eşittir. Yani, buna göre bir koca, karısına, isterse onunla beraber kalma veya ayrılma yetkisi veriyor. Bu konuda fakihlerin, Kur'ân ile Sünnete dayanarak çıkardıkları hüküm şunlardır:

(1) Bir koca bir defa karısına bu yetkiyi verdikten sonra ne geri alabilir ne de, karısını onu kullanmaktan alıkoyabilir. Ama tabii ki, o kadın için bu yetkiyi mutlaka kullanması şart değildir. Kadın isterse kocasıyla kalmayı, isterse ayrılmayı tercih edebilir; isterse görüşünü hiç bildirmesin ve bu yetkiyi hiç kullanmasın.

(2) Bu "ihtiyâr" veya yetkinin bir kadına devrinin iki şartı vardır: Birincisi; kocası, kendisine açıkca boşama yetkisi verir ya da, açıkça boşanmadan sözetmezse de, kendisine böyle bir yetki verme niyetini belirtir. Mesela, kendisi "artık sen bilirsin" veya "bu sana bağlı bir şeydir" gibi lâflar ederse, onun bu kinâyeli sözleri, niyeti ve irâdesi olmaksızın boşama hakkı kadına devredilemeyecektir. Eğer kadın, onun niyetinin boşamak olmadığı yolunda iddiada bulunur ve kocası da yemin ederek bunu söylerse, kocasının ifadesi doğru kabul edilecektir ama şu istisna ile ki, kadın bu sözlerin kavga ve sinirlilik içinde veya boşanma ile ilgili hususlar konuşulurken söylendiğini ifade etsin. Çünkü, bu bağlamda yetki vermek, kocasının, karısına boşama yetkisi verme niyetinde olduğu anlamına gelir. İkincisi; kadın da, kendisine böyle bir yetki verildiğinin bilincinde olmalıdır. Kadın ortada yoksa, mutlaka bulunmalı ve kendisine bu haber verilmelidir. Yok eğer, kadın bu hu-

susların konuşulduğu sırada hazır bulunuyorsa kendisine yüksek sesle ve açık bir ifade ile karar duyurulmalıdır. Kadın kararı dinlemediği veya öğrenemediği sürece "ihtiyâr" (yetki) kendisine devredilemeyecektir.

(3) Eğer koca, hiçbir süre belirlemeden karısına mutlaka yetki verirse, karısı bu yetkiyi ne zamana kadar kullanabilir? Bu konuda fakihler arasında ihtilâf vardır. Bir grup fakihler diyor ki, kocası hangi oturuşta bu sözleri söylerse o oturuşta kadın yetkisini kullanabilir. Fakat, herhangi bir tepki göstermeden ordan kalkar, ya da cevap vermek istemediğini gösteren bir işle meşgul olursa, yetkisi ortadan kalkar. Bu görüşü Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. İbn Mes'ud, Hz. Cabir bin Abdullah, Hz. Cabir bin Zeyd, Atâ, Mücahid, Şa'bî, Neh'î, İmam Malik, İmam Ebu Hanife, İmam Şafiî, İmam Evza'î, Sufyan Sevrî ve Ebu Sevr (r.a.) ileri sürmüşlerdir. İkinci görüşe göre, kadının yetkisi o oturuşta kaybolmayacaktır ve daha sonra da devam edecektir. Bu görüşü Hz. Hasan Basrî, Katadeh ve Zuhri ileri sürmüşlerdir.

(4) Eğer koca süreyi belirler ve derse ki, "sana bir ay, bir yıl veya falanca süreye kadar yetki verdim, veya bu süreye kadar kendi işini kendin halle", o zamana kadar kadın bu yetkiye sahip olacaktır. Ancak eğer koca, "yetkini istediğin zaman kullan" dese, kadının bu yetkiyi süresiz kullanma hakkına sahip olduğu söylenebilir.

(5) Eğer kadın ayrılmak istiyorsa, bunu kesin bir dille ifade etmelidir. Üstü kapalı veya açık olmayan bir ifade geçerli sayılmayacaktır.

(6) Yasal olarak kocanın, karısına yetki vermenin şu üç ifadesinden birini kullanması gerekmektedir: (1) "Bu senin bileceğin iştir", (2) "Bu hususta ihtiyâr (yetki) senin elindedir" ve (3) "İstersen boşanabilirsin". Bu üç ifadenin üç ayrı hukukî sonuç ve yükümlülükleri vardır:

A. "Bu senin bileceğin iştir" sözlerini koca kullanır ve karısı buna cevap olarak ayrılacağını ima eden, açık ve kesin bir ifade kullanırsa, Hanefî inançlara göre "bain boşanma" gerçekleşecektir. (Yani, bundan sonra koca rücu' hakkına sahip olamayacaktır; ama, iddet bittikten sonra ikisi gene nikâh tazeleyebilirler). Eğer koca, "bir boşanmaya kadar ne yaparsan yap" dese, bir "ric'î boşanma" gerçekleşecektir. (Yani iddet bitmeden, koca rücu' edebilecektir). Ancak koca, meseleyi kadının eline bırakmadan önce üç boşanma niyetinde bulunmuş ya

da, bunu açıkca ifade etmişse, böyle bir durumda, kadın isterse, kendisine üç defa "boş ol" denildiğini yahut tek bir defa denildiğini farz ederek, "ben de senden ayrıldım" ya da, "boş oldum" dese, onun "ihtiyârî", boşanma anlamında olacaktır.

B. "Bu hususta ihtiyâr senindir" sözlerini söyleyip koca, karısına ayrılma yetkisi verir ve kadın da ayrılışı seçtiğini açıkça ifade ederse, Hanefilere göre, kocanın niyeti üç defa "boş ol" demek ise de, bir "bain boşanma" gerçekleşecektir. Mamafih, koca üç defa boşama niyetini açıkça belli etmişse, kadının boşanma yetkisinden üç boşanma gerçekleşecektir. İmam Şafiî'ye göre koca kadına yetki verirken boşanma niyetinde ise ve kadın da ayrılırsa, bu "ric'î boşanma" olacaktır. İmam Mâlik'e göre medhûle zevce için üç boşanma sayılacaktır, ancak medhûle değilse, kocanın tek bir boşama niyetinde olduğu iddiası bile, boşanmayı gerçekleştirecektir.

C. "İstersen boşanabilirsin" sözlerinin söylenmesinden sonra bir kadın boşanma hak ve yetkisini kullanırsa, boşanma bain değil, ric'î olacaktır.

(7) Eğer koca tarafından ayrılma yetkisi verildikten sonra kadın, karısı olarak evinde kalmaya razıysa, herhangi bir boşanma meydana gelmeyecektir. Bu görüşü Hz. Ömer, Hz. Abdullah bin Mes'ud, Hz. Âişe, Hz. Ebudderda, İbn Abbas ve İbn Ömer (r.a.) ileri sürmüşlerdir ve fakihlerin çoğu bunu benimsemiştir. Hz. Âişe (r.a.) bu meseleyi Mesrûk'a sormuş, Mesrûk da kendisine şu cevabı vermiştir: "Resûlullah (s.a.v.) eşlerine ihtiyar (yetki) vermişti ve eşler de kendisiyle kalmayı tercih etmişlerdi. Böyle bir durumda bir boşanma oldu mu? (yani olmadı)". Bu hususta Hz. Ali ile Hz. Zeyd bin Sabit (r.a.)nın ric'î bir boşanmanın olacağı yolunda rivâyetleri vardır. Ama, bu zâtlara ait diğer rivâyetlere göre herhangi bir boşanma meydana gelmeyecektir.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا
الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾
وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا
أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

30-31: Ey Peygamberlerin hanımları, içinizden kim açık bir günah işlerse, onun azabı iki kat arttırılır.[43] Bu, Allah'a kolaydır.[44] Sizden, Allah'a ve Resûlüne itaat edip sâlih amel işleyene de iki kat mükâfat veririz.[45] Ve ona çok şerefli bir rızık hazırlarız.

Açıklamalar

43. Bu demek değildir ki, Resûlullah (s.a.v.) zevcelerinin (hâşâ) ahlâk dışı bir harekette bulunmalarından veya fuhuş yapmalarından korkuyordu. Aksine, Resûlullah (s.a.v.) zevcelerine, İslâm toplumunda ne kadar yüksek bir yere sahip oldukları ve ne büyük sorumluluklar taşıdıklarını hatırlatmak; dolayısıyla, ahlâk ve karakterlerinin herkesten üstün ve temiz olması gerektiğini belirtmek istiyordu. Bu, tıpkı Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'e hitap ederek: "Eğer (Allah'a) şirk koşarsan, amelin boşa gider" (ez-Zümer, 65. âyet) demesine benziyor. Bu da demek değildir ki, Allahu Teâlâ, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şirk işleyeceğinden korkuyordu. Aksine, Allah, Hz. Peygamber vasıtasıyla, insanlara, şirkin ne kadar büyük bir günâh olduğu ve bundan ne kadar sakınmaları gerektiğini ifade etmek istiyordu.

44. Yani, sanmayın ki siz bir Peygamber'in zevcelerisiniz ve bu sebeple, Allahu Teâlâ sizi yakalamayacaktır veya siz Allah'ın pençesine düşmeyecek kadar yüksek mevkidesiniz.

45. Günâhın azabının iki kat, sâlih amelin mükâfâtının da iki kat olmasının sebebi, Yüce Allah'ın, insan toplumunda yüksek yere getirdiği kişilerin genellikle lider durumlarda olmaları ve kulların çoğunluğunun iyi veya kötü işler konusunda kendilerine örnek almalarıdır. Liderlerin kötü hareketleri kendileriyle sınırlı kalmayıp bütün bir millet ve toplumun kötü yola düşmesine sebep olur. Aynı şekilde hayır işleri ve

güzel ahlâkları sadece kişisel bir nitelikte olmayıp birçok insanın ıslâhı ve hayırlı iş yapmalarına temel oluşturur. Bu sebeple, bir günâh işledikleri zaman hem kendi günâhları, hem başkalarının günâhlarının cezalarını çekerler. Aynı şekilde iyi ve sâlih amel işlediklerinde, onların sayesinde doğru yola gelenlerin hakkettikleri mükâfatları da alırlar.

Bu âyet şu kuralı da ortaya koyuyor: Hangi yerin hürmeti daha büyük ve emaneti daha yüksek ise, oranın hürmeti ve emanetinin ihlâli o kadar büyük günah ve suç sayılır ve azabı da o kadar şiddetli olur. Mesela, bir camide içki içmek, evde içki içmekten daha büyük bir günahtır ve bunun cezası da aynı derecede büyüktür. Aynı şekilde mahremler ile zina yapmak, başka kadınlarla zina yapmaktan daha büyük bir günâhtır ve cezası da aynı nisbettedir.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ
لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ
فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾

32: Ey Peygamberin hanımları, siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz.[46] Eğer Allah'tan korkuyorsanız söz söylediğinizde (yabancı erkeklere karşı) yumuşaklık göstermeyin. Kalblerinde bir hastalık bulunanlar sizden tamaa düşerler.[47] Sözü ciddi ve güzel söyleyin.

Açıklamalar

46. Buradan başlayarak son paragrafa kadar geçen âyetlerde İslâmî hicâb ile ilgili ilk emirler verilmiştir. Bu âyetlerde gerçi Resûlullah'ın mübarek zevcelerine hitap edilmiştir; fakat sosyal reform niteliğindeki bu emirler, aslında tüm Müslüman kadınlara verilmiştir. Ezvâc-ı mutahharâta hitap etmenin amacı sadece reform hareketine Resûlüllâh'ın evinden başlamaktır. Yani, Resûlullah'ın evinden başlayacak temiz bir hayat diğer Müslümanların evlerini de etkileyecekti; çünkü Resûlullah'ın evi onlar için bir örnekti. Bazı kimseler, bu âyetlerde Resûlullah'ın zevcelerine hitap edildiği gerekçesiyle bu emirlerin sadece kendilerine mahsus olduğunu iddia ediyorlar. Ama ilerdeki âyetlere siz kendiniz göz atınız ve bakınız, bunların sadece Resûlüllah'ın zev-

celerine mahsus olduğu ve diğer Müslüman kadınları ilgilendirmediğini söylemek mümkün müdür? Ulu Allah sadece ezvâc-ı mutahharât'ın pislikten uzak olmaları, Allah ve Resûlüne itaat etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermelerini isteyebilir mi? Eğer Allahu Teâlâ böyle bir şey istememişse, evlerinde sakin ve uslu oturmaları, cahiliyyenin hafifliğinden uzak durmaları ve mahrem erkeklerle alçak sesle ve samimi bir biçimde konuşmamalarına ilişkin emir sadece cevâz-ı mutahharâtla ilgili nasıl olabilir ve diğer Müslüman kadınlar bundan nasıl istisnâ olabilirler? Aynı konuşmada yer alan genel bir emrin bölümünün bazı kimseleri kapsadığı, bazılarını kapsamadığını söylememiz için inandırıcı bir sebep var mıdır?

"Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz" cümlesine gelince, bu da demek değildir ki, diğer kadınlar süslenip püslenip gezsinler ve erkeklerle samimi bir şekilde buluşup sohbet etsinler ve Hazreti Peygamber'in mübarek zevceleri bu kuralın dışında kalsınlar. Aksine bu cümle, efendi ve iyi ahlâklı bir kişinin kendi çocuğuna şöyle nasihatte bulunması gibidir: "Sen sokaktaki çocuklar gibi değilsin, sen küfür etmemelisin." Bu cümleyi duyan aklı başında herhangi bir kişi, o kişinin sadece kendi çocuğunun küfür etmesine karşı olduğunu, diğer çocukların kötü söz söylemelerine hiç aldırış etmediğini söyleyemez.

47. Yani gerekliyse bir kadının, bir erkekle konuşmasının sakıncalı bir tarafı yoktur. Ancak bu durumda kadının tavrı ve konuşma biçimi öyle olmalıdır ki, karşısındaki erkek onun hakkında yersiz bir ümide kapılmasın ve aklından kötü bir düşünce geçmesin. Kadının tavrı davetkâr olmamalıdır, konuşurken kırıtmamalıdır, cilve yapmamalıdır, sesini seksî bir biçime sokmamalıdır ki, onun karşısındaki erkek ona bayılmasın, tahrik olmasın ve ileri bir adım atmaya çalışmasın. Yüce Allah'ın ifadesine göre, kalbinde Allah korkusu ve kötülükten sakınma endişesi bulunan bir kadına bu tür konuşma biçimi yakışmıyor. Başka bir deyişle, bu mü'min ve muttakî kadınların değil, fâsık ve fâcir kadınların konuşma biçimidir. Bununla beraber, burada Allah'ın Nûr sûresindeki şu buyruğunu da göz önünde bulundurmalıyız: "Gizli olan zinetleri bilinsin diye ayaklarını vurmasınlar." Bunları aynı zamanda mütalâa ettigimizde Yüce Allah'ın amacının, kadınların gereksizce kendi seslerini yükseltmeleri veya mücevherlerinin seslerini başkalarına duyurmamaları, dikkat çekici bir davranışta bulunmamaları ve gerekti-

ği zaman yabancı erkekler ile konuşurken çok dikkatli davranmalarını tenbih etmesidir. Bu sebeple, kadınların ezân okumaları yasaklanmıştır. Ayrıca, namaz kılınırken cemaatte bir kadın bulunur ve imam bir yanlışlık yaparsa, onun erkekler gibi "sübhânallah" demesine izin yoktur; aksine imamı uyarmak amacıyla sadece bir eline başka elini vurması yeterli görülmüştür.

Şimdi bir an için duralım ve bir kadının yabancı bir erkekle kırıtarak konuşmasına bile tahammülü olmayan bir dinin, onun sahneye çıkmasına, kalça oynatmasına ve cilveler yapmasına izin verebileceğini düşünebilir miyiz? Böyle bir din, bir kadının radyoda aşk şarkıları söylemesine ve müstehcen güfteleri terennüm edip dinleyicilerin şehvet duygularını kamçılamasına izin verebilir mi? Böyle bir din aşk ve seks kokan piyes ve oyunlarda kadınların bazan bir erkeğin karısı ve bazan sevgilisi rolünü oynamasına göz yumabilir mi? Ya da, kadınların hosteslik gibi meslekler edinip erkekleri ağırlama eğitimi yapmalarına sessiz durabilir mi? Ya da, gece klüplerine kadınların da gelip erkeklerle gönül eğlendirmelerini sessizce seyredebilir mi? Bu tür kültür ve sosyal faaliyete hangi Kur'ân izin vermiştir? Allah'ın indirdiği Kur'ân ise herkesin gözünün önündedir ve bunda böyle bir hayat felsefesi ve yaşantıya imkân verilmişse lütfen biri bize göstersin!

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ
الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

33: Hem, evlerinizde oturun.[48] Evvelki cahiliyet (devri kadınlarının) yaptığı gibi süslenip gezmeyin.[49] Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden kiri ve günahları gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister.[50]

Açıklamalar

48. Burada asıl Arapça metinde "karna" kelimesi kullanılmıştır.

Bazı dil ve sözlük uzmanları bunun "karar"dan, bazıları da "vakar"dan çıktığını söylerler. Bunun "karar"dan türediğini kabul edersek, anlamı "istikrarlı olun", "tutun, kalın" olur. "Vakar"dan çıktığını kabul edersek anlamı, "sakin olun", "sükûnetle oturun" olur. Bu her iki şekle göre âyetin anlamı şu olabilir: Bir kadının faaliyet alanı onun evi ve yuvasıdır. Kendisi her zaman evinde kalmalı, evine bağlı olmalı, evinde kalarak görev ve sorumluluklarını yerine getirmeli ve ancak çok gerekli olduğu zamanlarda evinden çıkmalıdır. Âyetin sözleri, bu anlamı zâten ortaya koyuyorlar; ayrıca, Hazreti Peygamber'in bazı hadisleri de buna açıklık getiriyorlar. Meselâ, Hafız Ebu Bekr Bezzâr, Hz. Enes (r.a.)e dayanarak bir rivâyet nakletmiştir. Bir rivâyete göre, bir defasında kadınlar Hazreti Peygamber'e şöyle dediler: "Ya Resûlullah, bütün faziletler erkeklerin hanesine gidiyor. Onlar cihad ediyor ve Allah yolunda büyük işler ve fedakârlıklar yapıyorlar. Acaba biz ne gibi amel işlemeliyiz ki, mücahitler kadar sevap ve mükâfat alalım?" Resûlullah (s.a.v.) şu cevabı verdi: "Sizlerden evde oturanlar mücahitlerin ayarında amel işlemiş olacaktır". Demek ki, bir mücahit ancak evinden ve ailesinden emin olduğu takdirde kahramanca çarpışabilir. Gözleri arkada kalmazsa, karısından ve çocuklarından emin olsa, karısının evle ve aile ile ilgili bütün işleri hakkıyla yapacağından emin olsa ve arkasını döner dönmez karısının her şeyi berbad edeceği ve kendisini aldatacağı hiç aklına gelmezse, iç huzuruyla silah arkadaşlarıyla beraber savaş alanında savaşabilir. Kocasına bu güven ve iç huzuru sağlayan kadın, evinde oturduğu halde cihâdda aynı paya sahip olacaktır. Bezzâr ve Tirmizi'nin Hazreti Abdullah ibn Mes'ud'dan naklettiği bir başka rivâyette Resûlullah (s.a.v.)ın şu buyruğu yer almıştır: "Kadın, mestûr (kapalı) kalmaya layık biridir. O evden çıkınca şeytan onu gözler ve evinde olduğu zaman Allah'ın rahmetine daha çok yakın olur." (Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Nûr sûresinin tefsiri, dipnot: 49).

Kur'ân-ı Kerîm'in bu açık seçik emri varken Müslüman kadınların belediye meclisleri veya parlamentoların üyeleri olma, evlerinin dışındaki sosyal faaliyetler için koşma, resmi veya özel dairelerde erkeklerle beraber çalışma, lise, yüksek okul veya üniversitelerde erkek arkadaşlarıyla beraber öğrenim ve eğitim görme, erkeklerle dolu hastanelerde hastabakıcılığı yapma, uçaklarda veya trenlerde erkeklere hosteslik yapma ve yüksek öğrenim için Amerika'ya ve İngiltere'ye gitme

imkânı olabilir mi? Kadınların, evlerinin dışındaki faaliyetlere serbestçe katılmaları lehine verilen en büyük delil, Hz. Âişe' (r.a.)nin Cemel savaşına katılmasıdır. Ne var ki, bu delili sunanlar bizzat Hz. Âişe'nin bu konudaki fikrini bilmiyorlar. Abdullah bin Ahmed bin Hanbel'in "Zevâidü'z-Zühd" adlı eserinde ve İbnü'l-Münzir, İbn Ebi Şeybe ve İbn Saad'in kendi kitaplarında naklettikleri rivâyete göre Hz. Âişe (r.a.) Kur'ân'ı okurken yukarıdaki âyete gelince ağlamaya başlıyordu ve o kadar ağlıyordu ki, başörtüsü gözyaşlarıyla ıslanıveriyordu; zira bu noktada Cemel savaşında işlediği hatâyı hatırlıyor ve pişmanlık duyuyordu!

49. Bu âyette iki önemli kelime kullanılmıştır ki, âyetin gerçek anlamı ve amacını anlayabilmemiz için bunların anlamlarını bilmemiz gerekiyor. Bunlar "teberrüc" ve "cahiliyyetü'l-ulâ"dır.

Arapça'da "teberrüc," belirlenme, ortaya çıkma, su yüzüne çıkma demektir. Araplar, açık ve belirgin şeyler için "berec" kelimesini kullanırlar. "Burç" kelimesi de zâten burcun belirgin, açık ve yüksek halinden dolayı kullanılır. Yelkenli gemiye de "bârce" kelimesi, yelkeninin uzaktan görüldüğü için söylenir. Bir kadın için "teberrüc" kelimesini kullanırsak, üç anlamı olabilir: (1) Yüzü ve vücudunun güzelliğini başkalarına göstermesi: (2) Kendi kıyafeti ve süsleri ile mücevherlerinin güzelliği ve parıltısını başkalarına belli etmesi ve (3) Kendi yürüyüşü, kıvraklığı ve cilveleriyle başkalarının dikkatini çekmesi. Önde gelen dil ve sözlük ustaları ile tanınmış müfessirler teberrüc kelimesini böyle açıklamışlardır. Mücahid ve İbn Ebi Nüceyh, "teberrüc, nâz ve edâ ile kıvranarak ve cilvelenerek yürümek demektir" demişlerdir. Mükâtil, teberrücün anlamının şu olduğunu belirtmiştir: "Kadının, kendi kolye, küpe ve boynunu dikkat çekici hale getirmesi". el-Müberred, "kadının, gizli kalması gereken meziyetlerini açığa vurması" derken Ebu Übeyde şöyle bir açıklama getirmiştir: "Kadının, erkekleri kendisine cezbedecek şekilde vücut ve kıyafetinin güzelliğini belli etmesi".

Cahiliyyet kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de üç ayrı yerde daha kullanılmıştır: (1) Âl-i İmran'ın 154. âyetinde Allah'ın yolundan kaçmak isteyenlerden bahsedilirken kendilerinin, "Allah hakkında cahiliyetin zannı gibi hakka aykırı zanda" bulundukları ifade olunmuştur. (2) el-Maide sûresinin 50. âyetinde Allah'ın kanunu yerine başkalarının kanunlarına göre kendi davalarını sonuçlandırmak isteyenlerin "cahili-

yet'in kararını istedikleri" kaydedilmiştir. (3) el-Fetih sûresinin 26. âyetinde Mekkeli kâfirlerin sırf taassup yüzünden Müslümanlara Umre yapma izni vermemeleri "cahiliyye hamiyetleri" olarak nitelendirilmiştir. Hadiste şöyle bir olay anlatılmıştır: Bir defasında Hz. Ebuddarda bir kişiyle kavga ederken annesine küfür etti. Resûlullah (s.a.v.) bunu duyunca kendisine şöyle dedi: "Sende hâlâ cahiliyye vardır." Başka bir hadiseye göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Cahiliyyenin üç işi vardır. Başkalarının aile ve soylarını alaya almak, yıldızların dönüşünden fal çıkarmak ve ölülere ağıt yakmak." Bu çeşitli kullanımlardan anlaşılıyor ki, İslâmî terimlere göre "cahiliyet" veya "cahiliyye", İslâm kültür ve medeniyetine, İslâm ahlâk ve adâbına ve İslâmî zihniyete aykırı olan bütün davranış ve kural demektir. "Cahiliyette-i Ulâ" da, İslâm öncesi Araplar ve dünyanın diğer milletlerinin müptelâ oldukları kötülük ve ahlâksızlıklar demektir.

Bu açıklama ile ortaya çıkan gerçek şudur: Allahu Teâlâ, kadınların kendi güzelliklerini sergileyerek evlerinden çıkmalarından sakınmalarını istiyor. Onlara diyor ki, "asıl yeriniz evdir, orada oturun, çünkü asıl görev ve sorumluluklarınız evin dışında değil, içindedir. Ancak evinizden çıkmaya mecbursanız, geçmişteki Cahiliyye döneminin kadınları gibi süslenip püslenerek değil, ciddiyet ve ağır başlılıkla çıkın. Süslenmek, takıp takıştırmak, yüz güzelliğini ve vücut hatlarını belli edecek biçimde dar veya dekolte elbiseler giymek, yolda dâvetkâr, kıvrak ve tahrik edici bir şekilde yürümek, İslâm toplumunun kadınlarına yakışmaz. Bunlar Cahiliyye'nin tutum ve davranışlarıdır ve İslâm'da yasaktırlar." Böylece, herkes, bizim ülkelerimizde yaygınlaştırılmak istenen kültür ve medeniyetin İslâm'a mı yoksa Cahiliyye'ye mi daha yakın olduğunu görebilir. İslâm'ın bu "yeni ruhu"nu Müslümanlara aşılamak isteyen yönetici ve yetkililerimizin eline eğer bambaşka bir Kur'ân geçmişse, bir şey diyemeyiz! 50. Bağlama göre burçda "ehl-i beyt" tabirinden Hazreti Peygamber (s.a.v.) in zevcelerinin kastedildiği açıkca anlaşılıyor. Çünkü konuşma, "Ey Peygamberin hanımları" sözleriyle başlamıştır ve bundan önce ve sonra da muhatap kendileridir. Ayrıca, Arapça'da "ehlü'l-beyt" tabiri tıpkı bizdeki "çoluk-çocuk", "evdekiler" veya "ailemiz" deyimleri gibi kullanılır ve hanım ile çocukları kapsar. "Çoluk-çocuk" veya "evdekiler" deyince hanım müstesnâ kılınamaz. Kur'ân-ı Kerîm'de de "ehl-i beyt" tabiri iki yerde daha kullanılmıştır ve buralarda da hanımlar, kelimenin kapsamına, hatta başa alınmıştır.

Meselâ, Hûd sûresinde melekler Hz. İbrahim'e (a.s.) bir oğlu doğacağı yolunda müjde verince zevcesi hayretini gizleyemiyor ve "bu ihtiyarlıkta çocuk olur mu?" diye soruyor. Bunun üzerine melekler diyor ki: "Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Ey ehl-i beyt, Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir". Kasas sûresinde Hz. Mûsa süt emen bir bebek olarak Fir'avn'ın Sarayına varınca Fir'avn'ın karısı, bebeğin, sütünü emebilecek bir dadıyı arıyor ve bunun üzerine Hz. Mûsa'nın ablası kendisine şu soruyu yöneltiyor: "Ona sizin için bakacak bir ehl-i beyti haber vereyim mi?" Öyleyse, gerek deyimler, gerekse Kur'ân'daki kullanımlar, gerekse yukarıdaki âyetin bağlamı, her şey, Hz. Peygamber'in ehl-i beytleri arasında hem zevceleri hem, çocuklarının yer aldığını gösteriyor. Hatta, diyebiliriz ki, âyetin asıl muhatapları Resûlullah'ın mübarek zevceleridir ve ehl-i beyt tabirine çocukları da dahildir. Bundan dolayıdır ki, İbn Abbas, Urve bin Zübeyir ve İkrime (r.a.) bu âyette "ehl-i beyt" tabirinden Hazreti Peygamber'in hanımlarının kastedildiğini ifade etmişlerdir.

Fakat biri çıkıp, "ehl-i beyt tabiri sadece Resûlullah'ın zevceleri için kullanılmıştır ve bu tabir başka kimseyi kapsamıyor" derse, yanlış olacaktır. Çünkü, bir kere, "evdekiler" veya "çoluk-çocuklar" deyimi, hem hanımları, hem çocukları kapsıyor; ayrıca, Hazreti Peygamber (s.a.v.)in bu deyime kendisinin de girdiğini ifade etmiştir. İbn Ebi Hatim'in rivâyetine göre bir defasında Hz. Âişe'ye Hz. Ali hakkında soru sorulunca kendisi dedi ki: "Siz, Resûlullah'ın en sevdiği kişilerden biri ve en sevdiği kızını onunla evlendirdiği kişiyi soruyorsunuz." Bundan sonra Hz. Âişe (r.a.) şu olayı anlattı: Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin (r.a.)yi yanına çağırdı ve onları bir örtüyle örttü, sonra dua etti: "Allahım, bunlar benim ehl-i beytim (ailem)dir. Bunların pisliğini gider ve bunları temizle." Hz. Âişe diyor ki, "ben de ehl-i beyt'tenim" (yani bu örtünün altına ben de gireyim) dedim." Resûlullah ise şu karşılığı verdi: "Sen ayrı dur, sen zâten ehl-i beyttensin". Buna benzer birçok hadisler Müslim, Tirmizi, Ahmed, İbn Cerir, Hakim, Beyhiki v.s. gibi muhaddisler tarafından, Ebu Said Hudri, Hz. Âişe, Hz. Enes, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Vâsile bin Ask'a ve bazı diğer sahabelere dayanılarak naklolunmuştur. Bunlarda da Resûlullah'ın, Hz. Ali, Hz. Fatma ve iki oğlunu "ehl-i beyt" olarak tanımladığı ifade olunmuştur. Bu sebeple, bu zâtlerin ehl-i beyit tarifine girmediğini söyleyenlerin yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı şekilde, yukarıdaki hadisleri temel alarak Resûlullah'ın zevcelerini Ehl-i Beyt'in dışında sayanlar da yanlış yoldadır. Çünkü, bir kere Kur'ân-ı Kerim ile sabit olan bir şey herhangi bir hadisle iptal olunamaz. İkincisi, bu hadislerden çıkarılan anlam da yanlıştır. Şöyle ki, Hazreti Peygamber'in, dört kişiyi örttüğü örtünün altına Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Seleme'yi de almaması, onları "ailesi"nden çıkardığı anlamına gelmez. Aksine, zevcelerin zâten Hz. Peygamber'in ailesinden veya ehl-i beytten olduğu anlamı çıkar zira, Kur'ân-ı Kerîm'in muhatapları onlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'ân'ın bu ifadesinden dolayı, diğer dört kişinin "ehl-i beyt" olup olmaması konusunda şüphe ve teveddüdü gidermek amacıyla, zevceleri değil, bu dört kişiyi yanına alıp örtüyle örtme ihtiyacını duydu.

Bir grup insanlar, ezvâc-ı mutahharâtı, "ehl-i beyt" tarifinin dışında bırakıp sadece Hz. Ali, Hz. Fatma ve iki oğlunu bu tarife lâyık olduğunu belirtmek suretiyle yukarıdaki âyeti yanlış tefsir etmekle kalmamış, burada "Allah, sizden kiri ve günahları gidermek ve sizi temiz yapmak ister" şeklindeki sözlere dayanarak Hz. Ali, Hz. Fatma (r.a.) ve evlâtlarının, peygamberler gibi masum olduğunu ileri sürmüşlerdir. İddialarına göre "kir" günah ve hatâ demektir ve Allah'ın buyuruğuyla bu ehl-i beyt tertemiz kılınmıştır. Halbuki, âyette "Allah sizden kiri giderdi ve sizi temiz yaptı" yerine "Allah sizden kiri gidermek ve sizi temiz yapmak ister" denilmiştir. Bağlama da bakılırsa, burada ehl-i beyt'in özellikleri ve meziyetleri anlatılmamıştır; aksine kendilerine nasihat edilmiş ve denilmiştir ki, "ey ehl-i beyt, siz filan filan işleri yapmalısınız ve filan filan işlerden sakınmalısınız zira Allah sizi temiz kılmak istiyor." Başka bir deyişle, kendilerine deniliyor ki, "siz şöyle hareket ederseniz temiz kılınacaksınız, aksi takdirde temizlik size nasip olmayacaktır." Yine de, yukarıdaki âyetten, "Allah sizi kirden temizledi ve sizi masum kaldı" anlamını çıkarırsak, abdest alan, yıkanan ve teyemmüm yapan bütün Müslümanları da masum saymamamız için herhangi bir sebep yoktur, çünkü onlar hakkında da Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "Allah, temizlenmenizi ve üzerinize nimetinin tamamlanmasını ister" (el-Maide: 6).

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي

بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

34: Evlerinizde Allah'ın âyetlerinden ve hikmetten tilâvet olunan şeyleri hatırlayın.[51] Allah, Lâtif ve Habîrdir.[52]

Açıklamalar

51. Asıl Arapça metinde "vazkurna" kelimesi kullanılmıştır. Bunun iki anlamı vardır: "Hatırlayın" ve "Beyan edin". İlk anlama göre, Allah, Hz. Peygamberin (s.a.v.) zevcelerine şöyle diyor: "Evinizden dünyaya İlâhi âyetlerle hikmet nasihat ve dâvetlerin verildiğini hiçbir zaman unutmayın. Bu bakımdan sorumluluklarınız çok büyüktür. Sakın, evinizde Cahiliyye'nin kötü örnekleri görülmesin." İkinci anlama göre bu âyette şöyle deniliyor: "Duyduklarınızı ve gördüklerinizi halka beyan edin (duyurun); çünkü siz her zaman Resûlullah'ın yanındasınız ve adâb-ı muaşeretle ilgili öyle şeyler işitiyor ve görüyorsunuz ki, sizden başka kimse bilmez."

Bu âyette iki şeyden bahsedilmiştir, (1) Allah'ın âyetleri, (2) Hikmet. Allah'ın âyetleri, Kitabullah demektir. Hikmet ise daha geniş anlamlı bir kelimedir ve Hazreti Peygamber'in insanlara söylediği bütün hikmet dolu şeyleri kapsar. Bu kelime, Kitabullah'ın öğretileri anlamına da gelebilir, ama sadece bunlarla sınırlı kalmamalıdır. Resûlullah'ın, Kur'ân'ın âyetlerinin dışında kendi kişiliği, karakteri, güzel ahlâkı ve buyruklarıyla halka yaptığı telkin ve nasihatların hepsi "hikmet"tir. Bazı kimseler bu âyette "tilâvet olunan şeyler" sözlerini görünce burada Allah'ın âyetleri ve hikmetten, sadece Kur'ân-ı Kerîm'in kastedildiğini ifade etmişlerdir. Ne var ki, bu yanlış bir yorumdur. "Tilâvet" kelimesini sadece Kur'ân veya Kitabullah'ın okunması için mahsus etme eğilimi daha sonraki bir alışkanlıktır. Kur'an-ı Kerim'de bu kelimenin bir terim olarak kullanılmadığı unutulmamalıdır. Nitekim, Bakara sûresi, 102. âyette bu kelime, şeytanların Hz. Süleyman'a mal ettikleri büyü sözleri anlamında kullanılmıştır: "Yahudiler, şeytanların Süleyman'ın mülküne iftira ettikleri şeye tabi oldular." Bu gösteriyor ki, Kur'ân-ı Kerim, "tilâvet" kelimesini, Kitabullah'ın âyetlerinin okunması veya duyurulması değil, sözlük anlamında kullanır.

52. Allah Lâtiftir, yani en gizli şeyleri bile öğrenir ve O'ndan hiçbir şey gizli kalamaz.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ
كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

35: Gerçekten[53] müslim erkekler ve kadınlar,[54] iman eden erkekler ve iman eden kadınlar,[55] ibâdet ve taata devam eden erkeklerle kadınlar,[56] sâdık erkekler ile sâdık kadınlar,[57] sabreden erkeklerle sabreden kadınlar,[58] mütevazi olan erkeklerle mütevazi kadınlar,[59] sadaka veren erkekler ve kadınlar,[60] oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar,[61] ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar[62] ve Allah'ı çok zikreden erkeklerle kadınlar[63] için Allah mağfiret ve büyük mükâfât hazırlamıştır.[64]

Açıklamalar

53. Geçen paragrafa bitişik bu sözleri söylemek suretiyle Allahu Teâlâ ince bir şekilde ifade etmek istiyor ki, yukarıda Hz. Peygamber'in zevcelerine verilen emirler sadece kendilerine mahsus olmayıp, İslâm toplumu da bu emir ve buyurukların çerçevesinde bulunmaktadır ve bunlara uymalıdır.

54. Yani İslâm'ı kendileri için bir hayat nizamı olarak kabul eden ve buna göre yaşayan erkek ve kadınlar. Başka bir deyişle, bu erkek ve kadınlar, İslâm'ın kendilerine sunduğu hayat felsefesi ve hayat nizamına karşı herhangi bir direniş göstermiyorlar, aksine buna can ve gönülden bağlı kalıyorlar.

55. Yani, bu kadın ve erkeklerin bağlılığı sadece gösteriş olarak değil, içten ve coşkuyladır. Onlar içten İslâm'ın önderliğini kabul edi-

yorlar. Onlar, Kur'ân-ı Kerim ve Hazreti Muhammed (s.a.v.)in gösterdiği fikir ve hareket yolunun en iyi ve en doğru yol olduğuna ve bunu izlemekle felâh bulacaklarına inanıyorlar. Allah ve Resûlünün, yanlış olduğunu söylediği şeylerin kendileri de mutlaka yanlış olarak kabul ediyor ve Allah ile Resûlünün, hak olarak anlattığı şeyleri hak biliyorlar. Kalb ve zihinleri, Kur'ân'dan, doğru sabit olan şeylere icabet ediyor, bütün emirlerini itirazsız kabul ediyor, hiçbir zaman bunları değiştirip kendi inanç, görüş veya amaçlarına göre değiştirme ve böylece Allah ve Resûlünün emirlerini tahrif ettikleri suçundan kurtulmaya çalışmıyorlar. Resûlullah (s.a.v.) hadiste imanın gerçek durumunu şöyle tasvir ediyor: "Allah'ın kendi Rabbi olduğu, İslâm'ın kendi dini olduğu ve Muhammed'in (s.a.v.) kendi Resûlü olduğuna razı olan bir kişi imanın lezzetini tadar" (Müslim). Bir başka hadis de şöyledir: "Nefsinin isteği, benim getirdiğim şeye tâbi oluncaya kadar sizden hiçbir kimse mü'min olamaz." (Şerhü's-Sünne).

56. Yani, onlar İslâm'ı sadece kabul etmekle kalmazlar, bunu yaşarlar da. Onlar öyle insanlar değillerdir ki, Allah ve Resûlünun getirdiklerini ve emrettiklerinin doğru olduğunu söylesinler, ama fiilen buna aykırı davransınlar, ya da Allah ve Resûlünün yasak ettiği şeylerin gerçekten kötü ve yanlış olduğuna inanmalarına rağmen yaşantılarında aynı şeyleri yapmaya çalışsınlar.

57. Yani, hem sözlerinde, hem hareketlerinde ve muamelelerinde doğru olurlar. Hayatlarında yalan, hile, sahtekârlık, entrika ve üç kağıtçılığa yer yoktur. Ağızlarından ancak vicdanlarından geçenler çıkar. İçtenlikle inandıkları şeyleri doğruluk ve dürüstlükle yaparlar ve kiminle muamele etseler doğru hareket ederler.

58. Yani, Allah ile Resûlünün gösterdiği doğru yolda yürümek ve Allah'ın dinini tesis etmek konusunda ne kadar güçlüklerle karşılaşılırsa karşılaşılsın, ne kadar sıkıntılar ve zararlarla karşıya gelinirse gelinsin, kararlılıkla karşı koyar ve yollarına devam ederler. Hiçbir korku, baskı, endişe ve nefsin isteği bunları doğru yoldan caydıramaz.

59. Yani, bu erkek ve kadınlar kibir, istikbâr ve bencillikten uzaktırlar. Kendilerinin kul olduğu ve kulluğun ötesinde herhangi mevki ve makamları bulunmadığının bilincindedirler. Bu bakımdan gönülleri ve bedenleri Allah'ın önünde eğik durur. Daima Allah'tan korkarlar. Hiçbir zaman kendini beğenmiş ve aşırı gururlu ve Allah'tan korkmayan

bir tutum içinde olmazlar. Konuşmanın sıralamasına bakacak olursak, burada "huşû'"dan, Allah'a boyun eğmek, O'ndan korkmak ve mütevazi olmakla beraber, namaz kılmak kastedilmiştir; zira bunun hemen ardından sadaka vermek ve oruç tutmaktan söz edilmiştir.

60. Burada "sadaka"dan sadece farz olunan zekât değil, genel sadaka ve hayır işler de kastedilmiştir. Yani, bu kadın ve erkekler Allah yolunda mallarını cömertçe harcarlar. Allah'ın kullarına yardım etmekte kusur etmezler. Hiçbir yetim, hasta, âfetzede, yaşlı, kötürüm, sakat, fakir ve muhtaç kişi, kapılarından boş ellerle ayrılmaz. Allah'ın dinini yüceltmek için hiçbir fırsatı kaçırmazlar ve gerekirse bu uğurda bütün mal ve mülklerini fedâ ederler.

61. Buna farz ve nafile bütün oruçlar dahildir.

62. Burada iki anlam saklıdır. Yani, bu tip kadın ve erkekler zinadan sakınırlar ve aynı zamanda çıplaklıktan kaçınırlar. Burada şu noktaya da temas etmeliyiz ki, çıplaklık sadece insan vücudunun örtünmemesi veya elbiseden mahrum kalması demek değildir. Çıplaklık tarifine, vücudun görüldüğü çok ince veya şeffaf elbise giymek veya vücudun bütün hatlarını ortaya koyan çok dar bir kıyafet giymek de girer.

63. Allah'ı çok zikretmenin anlamı, insanın her ân yaşantısının her döneminde ve her meselesinde Allah'ı anmaktır. Böyle bir durum, bir insan, Allah'a iyice inanmadıkça ve O'nu sevmedikçe ortaya çıkmaz. Allah fikri bir insanın bilincine, bilinç altına ve bilinç dışına yerleşmedikçe söylediği her sözde ve yaptığı her harekette Allah'ın adı geçmez. Bunun aksine, Allah'a inancı ve sevgisi tam olan bir kul her zaman Allah'ı anar. Yerken "Bismillah" der, yemeği bitirirken "Elhamdülillah" der, uyamaya başlarken Allah'ı hatırlar, kalkınca da ilk önce Allah'ı anar. Konuşurken ağzından bismillah, elhamdülillah, inşallah, maşaallah ve benzeri sözleri eksik olmaz, her işinde Allah'ın himayesini ve yardımını bekler, bulduğu her nimet için Allah'a şükreder, kendisine geldiği her âfete karşı Allah'ın rahmetine sığınır, her zorlukta O'na başvurur, her kötü şeyden O'nun sayesinde kurtulmak ister, işlediği her hatadan dolayı O'ndan af ve mağfiret diler, duyduğu her ihtiyaç için O'na dua eder. Kısacası, otururken, kalkarken ve bütün işlerinde Allah'ı anar. Bu husus, İslâmi hayatın ruhudur. Diğer bütün ibâdetler için belli bir takvim ve zaman vardır. Bu ibâdetler yapıldıktan sonra insanlar boş kalır. Halbuki, Allah'ı zikretme öyle ibâdettir ki, hiç-

bir zaman bitmez ve her zaman devam eder. Ve bununla, Allah ile kulun yaşantısı ayrılmaz bir şekilde bağlanmış olur. Zaten, diğer ibâdetler ve dinî vecibeler, bir insanın her zaman Allah'ı düşünmesi, O'nu anması ve O'ndan korkmasıyla canlılık kazanır ve renklenir. Bir insan mizacı ve düşüncesi bakımından böyle bir duruma gelince, ibadetleri ve dinî vecibeleri, tıpkı bir bitkinin ihtiyaç duyduğu su ve havayı bulup büyümesi gibi gelişir, dalbudak sarar. Bunun aksine, Allah'ın zikrinden yoksun olan bir hayatta, belli zaman ve yerlerde yapılan ibadet ve dinî vecibeler, tıpkı ihtiyacı ve türüne aykırı bir su ve havada bulunan ve sadece bahçıvanın bakımıyla ayakta duran bir çiçeğe benzer. Bu durumu Resûlullah (s.a.v.) bir hadisinde şöyle dile getirmiştir: "Mu'az bin Enes Cuheyni'nin rivâyetine göre bir kişi Resûlullah'a: "Ya Resûlullah, cihâd edenler arasında en çok mükâfâtı kim alacak?" diye sordu. Resûlullah buyurdu: "Allah'ı en çok zikreden kişi". Aynı kişi: "Ya oruç tutanlar arasında en çok mükâfatı kim alacak?" diye sordu. Resûlullah karşılık verdi: "Allah'ı en çok zikreden kişi". Aynı kişi aynı şekilde namaz, zekât, hac ve sadaka verenler hakkında benzeri sorular sordu ve Hazreti Peygamber her soruya, "Allah'ı en çok zikreden kişi" diye cevap verdi." (Müsnéd Ahmed).

64. Görüldüğü gibi, bu âyette Allahu Teâlâ'nın hangi değer, ölçü ve özellikleri önemsediği ifade olunmuştur. Buradaki tek bir cümlede İslâm'ın temel değerleri sıralanmıştır. Bu değer ve ölçüler kadın ve erkek herkes için geçerlidir ve aralarında herhangi bir ihtilâf yoktur. Tabii, amele göre iki cinsin hareket alanı ayrıdır. Erkekler, hayatın bir takım alanlarında çalışırlar, kadınlar da başka alanlarda. Ancak yukarıda bahsedilen vasıf ve meziyetler, her iki cinste eşit derecede varsa, Allah katında ikisi aynı öneme ve ödüle lâyık olacaktır. Bu bakımdan, biri ev ve ocakla ilgilenmiş ve diğeri hilâfet koltuğuna oturup şeriatın emirlerini vermiş veya biri evde çocuklara bakmış ve diğeri savaş alanında Allah ve dinî için canını fedâ etmeye çalışmazsa aralarında hiçbir fark yoktur.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ
يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا مُبِينًا ۝

36: Allah[65] ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, mü'min bir erkekle mü'min bir kadın için, kendi işlerinde muhayyerlik hakları yoktur. Allah ve Resûlüne âsi olan muhakkak açık bir sapıklık etmiş olur.[66]

Açıklamalar

65. Buradan Hazreti Zeyneb (r.anha) ile Hazreti Peygamber (s.a.v.) arasında evlilik hakkında inen âyetler başlıyor.

66. İbn Abbas, Mücahid, Katadeh, İkrime ve Mükâtil bin Hayyân'ın ifadesine göre bu âyet, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Zeyd (r.a.) için Hz. Zeyneb'i ailesinden istediği ve Hz. Zeyneb ile ailesinin bu isteği kabul ettikleri sırada indi. İbn Abbas'ın rivâyetine göre, Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Zeyneb'i, Hz. Zeyd için isteyince, Hz. Zeyneb, "benim soyum ondan üstündür" dedi. İbn Saad'in ifadesine göre, Hz. Zeyneb şunları da söyledi: "Ben ondan (Hz. Zeyd'den) hoşlanmam. Ben Kureyş eşrafındanım". Hz. Zeyneb'in kardeşi Hz. Abdullah bin Haciş (r.a.) de benzeri ifadeler kullandı. Zira Hz. Zeyd, Hz. Peygamber'in azâd ettiği kölesiydi ve Hz. Zeyneb (r.anha), Hz. Peygamber'in halası, Umeyme bint Abdülmüttalib'in kızıydı. Onlar, böylesine soylu bir ailenin kızının ve yabancı da değil, Hz. Peygamber'in hala kızının azad edilmiş bir köle ile evlendirilme fikrine şiddetle karşı çıktılar. İşte durum bu minvâl üzerinde iken yukarıdaki âyet indi ve bunu duyunca Hz. Zeyneb ve ailesi Allah'ın emrine boyun eğdiler. Bundan sonra Resûlullah ikisinin nikahını kıydı ve mehr olarak Hz. Zeyd adına kendi cebinden 10 dinar ve 60 dirhem, bazı elbiseler ve yiyecekler verip evlerine gönderdi.

Bu âyet belli bir zamanda ve belli bir olayla ilgili olarak inmiş olmasına rağmen, onda yer alan hüküm İslâm hukukunda temel önem taşımaktadır ve bütün İslâm hayat düzenine uygulanabilir niteliktedir. Buna göre hiçbir Müslüman birey, toplum, millet, kuruluş, mahkeme, parlamento veya devlet, Allah'ın ve Resûlünün verdiği hükmü değiştirme veya onun yerine kendi hükmünü verme yetkisine sahip değildir. Müslüman olmak, Allah ve Resûlü karşısında her türlü kişisel görüş ve hak ile yetkilerden vazgeçmek demektir. Bir kişi veya milletin Müslüman iddiasında bulunmak ve aynı zamanda keyfi hareket etmek ve hep kendi görüş ve yetkilerini ön planda tutmak mümkün değildir. Aklı başında olan bir kişi bu iki zıt tutumun bir arada olmayacağını anlar. Müslüman olarak kalmak isteyen bir kişi veya millet mutlaka Allah ve

Resûlünün emirlerine boyun eğmelidir. Boyun eğmeyen ise kendisinin müslüman olmadığını açıkca kabul etmelidir. Çünkü böyle yapmazsa, kendisinin Müslüman olduğunu ne kadar haykırırsa haykırsın, hem Allah, hem halkın gözünde münâfık damgasını yemekten kurtulamayacaktır.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ
عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا
ٱللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَىٰهُ فَلَمَّا
قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِيٓ أَزْوَٰجِ
أَدْعِيَآئِهِمْ إِذَا قَضَوْا۟ مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

37: (Ey Resûlüm)[67] şunu da hatırla ki, kendisine Allah'ın nimet verdiği ve senin de lütufta bulunduğun kimseye[68]: "Zevceni boşama, Allah'tan kork"[69] diyordun. Ve Allah'ın açığa çıkardığı şeyi, insanların dedikodusundan korkarak kendi nefsinde gizliyordun. Halbuki Allah, kendisinden korkmağa daha lâyıktır.[70] Zeyd o kadından alakasını kesince[71] biz onu sana zevce yaptık[72] ki, mü'minlere evlâtlıklarının kendilerinden alâkalarını kestikleri (boşadıkları) zevcelerini almakta bir müşkilât olmasın.[73] Allah'ın emri, yerine gelecektir.

Açıklamalar

67. Buradan başlayarak 48. âyetine kadar geçen bölüm, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Zeyneb ile evlenmiş olduğu ve bunun üzerine münafıklar ile yahudiler ve müşriklerin bir muhalefet tufanı başlattığı sırada inmiştir. Bu âyetler okunurken şu gerçek unutulmamalıdır ki, buralarda yer alan Allah'ın emirleri ve buyrukları, Resûlullah'ı kasıtlı olarak kötülemeye ve geçmişin yenilgilerinin intikamını almak amacıyla kendisine akla hayale gelmeyen iftira ve ithamlarda bulunan din düşmanlarını sakinleştirmek veya telkin etmek için değil, aksine mümin ve Müslümanları bu çirkin ve iğrenç propaganda ve kampanyasının etkilerinden uzak tutmak ve kuşkular ile kaygılarını ortadan kaldırmak içindi. Allah'ın kelâmı münkirleri elbette ki, ikna edemezdi. Bundan ancak, Kur'ân-ı Kerîm'in, Allah'ın kelamı olduğuna inanan kimseler,

ders ve ibret alabilir ve yanlışlıklarını giderebilirlerdi. Bu Allah'ın kullarının, düşmanların itiraz ve iftiralarından etkilenebileceği, kalblerinde bazı şüphe ve tedirrütlerin doğabileceği ihtimâli ortaya çıkmıştı. Bu sebeple, Ulu Allah bir yandan imkân dahilinde olan bütün şüpheleri gidermeye, diğer yandan, gerek Müslümanlara, gerekse Hazreti Peygamber'e bu durumda tutum ve davranışlarının ne olacağını anlatmaya çalıştı.

68. Daha sonra adı da anıldığı gibi, burada bu sözlerden Hz. Zeyd kastedilmiştir. Yüce Allah'ın Hz. Zeyd'e verdiği nimet ne idi ve Hz. Peygamber'in, Hz. Zeyd'e lütfû ne idi? Bunu anlayabilmek için burada Hz. Zeyd (r.a.) hakkında bazı bilgiler vermeye çalışacağız. Hz. Zeyd, Kalb kabilesi mensubu Haris bin Şerahil'in oğluydu ve annesi Sa'lebe kızı Su'dla, Tay kabilesinin bir kolu olan Ma'n'e bağlıydı. Hz. Zeyd (r.a.) 8 yaşında iken annesi onu evine götürdü. Orada beni Kayn bin Casr mensupları çadırlarına saldırıp birkaç kişiyi esir aldılar ve esir alınan kişiler arasında Hz. Zeyd (r.a.) de vardı. Taif yakınlarında Ukaz panayırında Hz. Zeyd'i sattılar. Hz. Zeyd'i satın alan Hz. Hatice'nin yeğeni Hakim bin Hizam'dı. Hakim, Hz. Zeyd'i getirip halasının emrine verdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Hz. Hatice (r.a.) birbiriyle evlendikten sonra Resûlullah (s.a.v.), evinde Hz. Zeyd'i gördü; ve onun efendi ve terbiyeli davranışlarını o kadar beğendi ki, onu Hz. Hatice'den isteyiverdi. Böylece, bu talihli çocuk birkaç yıl sonra Yüce Allah tarafından peygamberlik makamına getirilecek olan Hayrü'l-Halâyık şahsiyetin hizmetine girdi. O sıralarda Hz. Zeyd'in yaşı 15'ti. Bir süre sonra babası ve amcası çocuklarının Mekke'de olduğunu öğrendiler ve sora sora Hz. Peygamber'in yanına geldiler. Onlar Hazreti Peygamber'e dediler ki, "siz fidye olarak ne istiyorsanız vermeye hazırız, çocuğumuzu verin". Resûlullah şöyle dedi: "Ben çocuğu çağırıyorum. Sizinle beraber gitmek istediğini veya bende kalmak istediğini ona soralım; o ne istiyorsa öyle yapalım. Eğer sizinle beraber gitmek istiyorsa, sizden fidye almayıp onu size geri veririm. Fakat, bende kalmak istiyorsa, ben de kalmak isteyen birini kovacak değilim". Onlar, "vallahi, siz adalet ve insaftan daha büyük bir şey söylediniz" dedi ve çocuğun çağrılmasını onayladılar. Resûlullah (s.a.v.), Hz. Zeyd'i çağırdı ve kendisine, "bu beyleri tanıyor musun?" diye sordu. O, "evet, efendim, bu benim babam ve bu da amcamdır" dedi. Sen onlarla gitmek veya bende kalmakta serbestsin" dedi. Hz. Zeyd, "ben sizi bırakıp bir yere git-

mek istemiyorum" dedi. Babası ve amcası, "Zeyd, sen köleliği, hürriyete mi tercih ediyorsun? Sen kendi anne ve babanı bırakıp başkalarında mı kalmak istiyorsun?" diye serzenişte bulundular. Hz. Zeyd, "bu zâtta gördüğüm vasıflar ve onun yanında kalma tecrübesini yaşandıktan sonra artık dünyada kimseyi ona tercih edemem" karşılığını verdi. Bu sözleri duyduktan sonra babası ve amcası onun Hz. Peygamber (s.a.v.) de kalmasını memnunlukla kabul ettiler. Resûlullah (s.a.v.) Hz. Zeyd'i azâd etti ve Harem'e gidip Kureyşlilerin bir toplantısında, "herkes şahit olsun, Zeyd bugünden itibaren benim oğlumdur, benden verâset alacaktır ve ben de ondan veraset alacağım" dedi. Bu yüzden halkın dilinde "Zeyd bin Muhammed" adı meşhur oldu. Bu olaylar Hz. Peygamber'in bi'setinden önce meydana geldi. Bi'setten sonra ise Hz. Muhammed'e (s.a.v.) biat edip Müslüman olan ilk dört kişi Hz. Hatice, Hz. Zeyd, Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekr (r.a.)di. O sırada Hz. Zeyd 30 yaşında idi ve o zamana kadar 15 yıl Resûlullah'ın hizmetinde kalmıştı. Hicretten sonra Resûlullah 4. yılda Hz. Zeyd'i halasının kızı Hz. Zeyneb ile evlendirdi, mehrini verdi ve ev kurmak için gereken para ve eşya da. Burada işte bu inayetlere işaret edilmiştir.

69. Burada Hz. Zeyd ile Hz. Zeyneb arasındaki ilişkilerin gergin olduğu döneme işaret edilmiştir. Hz. Zeyd, eşiyle ilişkilerin gergin olduğu sırada Resûlullah (s.a.v.)'a başvurup ondan sürekli olarak şikayetçi oluyor ve onu boşamak istediğini söylüyordu. Hz. Zeyneb (r.a.) Allah ve Resûlünün emrine boyun eğip Hz. Zeyd ile nikâhı kabul etmişti, ancak içinden hiçbir zaman Hz. Zeyd'in azâd edilen bir köle olduğunu, ailesi tarafından büyütüldüğünü, buna karşılık kendisinin Arapların soylu bir ailesinin kızı olduğu hissini silememişti. Aralarında bir sınıf uçurumu olduğunu unutmamıştı. Bu duygular yüzünden evlilik hayatı boyunca Hz. Zeyd (r.a.)i hiçbir zaman kendine eşit saymadı ve sonuç olarak ikisi arasındaki anlaşmazlık ve geçimsizlik giderek büyüdü. Ve aradan bir yıl bile geçmemişti ki, ikisi boşanma noktasına geldiler.

70. Bazı kimseler bu cümleden ters anlam çıkarmışlardır ve bunu şöyle yorumlamaya çalışmışlardır: Hz. Muhammed (s.a.v.) Hz. Zeyneb (r.a.) ile evlenmek arzusunda idi; dolayısıyla, Hz. Zeyd'in boşamasını istiyordu. Fakat ne zaman ki Hz. Zeyd kendisine gelip karısını boşamak istediğini söyledi, Hz. Muhammed (s.a.v.) hâşâ göstermelik ola-

rak onu, karısını boşamaktan vazgeçirmeye çalıştı. Bunun üzerine Yüce Allah "ve Allah'ın açığa çıkardığı şeyi, insanların dedikodusundan korkarak kendi nefsinde gizliyordun" diyor. Gerçek şu ki, durum tamamıyla tersiydi. Bu cümleyi, bu âyetin 1. 2. 3. ve 7. âyetiyle birleştirip okusak durumun şu olduğu açıkca ortaya çıkar: Hz. Zeyd ile Hz. Zeyneb (r.a.) arasındaki geçimsizlik had safhaya ulaştığı sırada Ulu Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.)e, Hz. Zeyd'in Hz. Zeyneb'i boşadığı takdirde, Hz. Zeyneb ile onun nikâhı kılınacağına işaret etmişti. Ne var ki, Resûlullah (s.a.v.) Arap toplumunda evlâtlığın, boşadığı karısıyla evlenmenin, özellikle bir avuç Müslümanın dışında tüm Arabistan ona cephe aldığı bir sırada, ne büyük tepki yaratacağını sezebiliyordu ve bu sebeple, böyle bir çetin sınava girmekten çekiniyordu. Durum böyle iken, Hz. Zeyd (r.a.) Hz. Zeyneb'i boşamak istediğini söyleyince Resûlullah kendisine, "Allah'tan kork ve eşini boşama" dedi. Hazreti Peygamber (s.a.v.) düşünüyordu ki, eğer Zeyd karısını boşamasa kendisi korktuğu sınava tâbi tutulmayacaktı; aksi takdirde Allah'ın emrine uyması gerekecekti ve herkesin eleştirisi ve alayına hedef olacaktı. Fakat, peygamberini görmek istediği azim ve kararlılığın yüksekliğine göre Resûlullah'ın Hz. Zeyd'i boşanmaktan vazgeçirmeye çalışmasının Allah'a alçak ve düşük seviyeli görüldüğü için bu boşanmanın gerçekleşmesi gerekiyordu. Çünkü Allahu Teâlâ, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bu işi bildiği maslahat ve hikmete göre yapmasını istiyordu. "Ve Allah'ın açığa çıkardığı şeyi, insanların dedikodusundan korkarak kendi nefsinde gizliyordun. Halbuki, Alah, kendisinden korkmağa daha lâyıktır" sözleri işte bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Bu âyeti tefsir eden İmam Zeyne'l-Abidin (r.a.) de aynı şeyi söylemiştir. İmam Hazretleri diyor ki: "Allahu Teâlâ, Hz. Muhammed'e (s.a.v.), eşleri arasına Hz. Zeyneb'in de gireceğini haber vermişti. Fakat Hz. Zeyd (r.a.) gelip eşinden şikayet edince, Resûlullah kendisine, "Allah'tan kork ve zevceni boşama" dedi. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) şöyle uyardı: "Ben sana daha önce haber vermiştim, senin nikahının Zeyneb ile kılınacağını bildirmiştim. Dolayısıyla, sen Zeyd'e öyle bir öğütte bulunurken Allah'ın açığa çıkardığı şeyi gizliyordun." (İbn Cerir ve İbn Hatim'e atfen İbn Kesir).

Allame Âlûsi de, "Tefsir-i Ruhü'l-Ma'ani"de bu âyeti böyle yorumlamıştır. İfadesi şöyledir: "Allah'ın bu uyarısı terk-i ulâ (yani daha

ehven bir şeyden vazgeçmesi) yüzündendi. Bu durumda, Hazreti Peygamber (s.a.v.)in tercihi ya susmak ya da Hz. Zeyd'e "sen ne yapmak istiyorsan yap" demek olmalıydı. Allah'ın serzenişi kısacası şu şekildedir: "Sen Zeyd'e niçin karını boşama dedin; halbuki, ben daha önce Zeyneb'in senin nikâhına gireceğini söylemiştim".

71. Yani, Hz. Zeyd, zevcesi Hz. Zeyneb'i boşayınca ve iddet süresi bitince. Yukarıdaki ifade gösteriyor ki, artık Hz. Zeyd ile Hz. Zeyneb arasında herhangi bir bağlantı kalmamıştı ve Hz. Zeyneb (r.anha.) serbest olmuştu. Bu durum sadece boşanma işleminin bitmesiyle ortaya çıkmamıştı, çünkü iddet süresi bitmemiş olsaydı, Hz. Zeyd, Hz. Zeyneb'e rücu' edebilirdi. Ayrıca, Hz. Zeyneb hamile olsaydı, boşadığı kocası Hz. Zeyd'in onunla ilgisi gene devam edebilirdi. Ama, burada bu gibi durumlar hiç yoktu. Sonuç olarak, boşanan karı-koca arasındaki tüm bağlantılar, ancak iddet süresi bittikten sonra kesilir.

72. Bu sözler gösteriyor ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) bu nikâhı kendi isteğiyle değil, Allah'ın emrini yerine getirmek için yapmıştı.

73. Bu sözler de gösteriyor ki, Allahu Teâlâ bu işi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) belli bir maslahat ve hikmet icâbı yaptırmıştı ve bu iş başvurulan yolun dışında yapılamazdı. Arabistan'da evlâtlıkları konusunda yayılmış olan kötü inanç ve geleneğe son verilmesi için Allah'ın Resûlü'nün kendisinin harekete geçmesi gerekiyordu. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Allahu Teâlâ adı geçen nikâhın kılınması için emri, sadece Hz. Peygamber'in evinde bir zevcenin daha artması için değil, önemli bir ihtiyacı karşılamak için vermişti.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ
فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ۝٣٨
الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا
يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝٣٩

38-39: Allah'ın kendisine farz kıldığı şeyde Peygamber'e bir güçlük (veba!) yoktur.[74] Bundan önce geçen ümmetlerde Allah'ın sünneti (kanunu) böyledir. Allah'ın emri takdir olunmuş kat'i bir hükümdür.[75] O (peygamberler) Al-

lah'ın risâletini tebliğ ederler. O'ndan korkarlar ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.[76]

Açıklamalar

74. Bu sözler gösteriyor ki, diğer Müslümanlar için bu tür bir nikâh sadece mübâhtır; ama, Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.v.) için bu farz olmuştu; zira, Allah'ın emri bu yönde idi.

75. Yani, dünyada bu kural hep böyle kalmıştır: Allahu Teâlâ'dan gelen emir ne olursa olsun, peygamberleri tarafından herhangi bir itiraz edilmeden uygulanmalıydı. Allah eğer bir şeye emretmişse, bütün dünya bir olup karşı çıksa bile o şey yapılmalıdır.

76. Asıl sözler şudur: "kefâ billahi hasiban". Bunların iki anlamı vardır: Birincisi, her korku ve tehlikede Allah'ın varlığı yeterdir. İkincisi, hesap sormak için Allah yeterdir. O'nun dışında kimsenin hesap sormasından korkulmamalıdır.

مُّحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

40: Muhammed, adamlarınızdan hiç birinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerinin sonuncusudur. Allah, her şeyi bilendir.[77]

Açıklamalar

77. Bu bir cümle ile, muhaliflerin Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) nikâhına yaptıkları bütün itirazlar kesip bir yana atılmıştır.

Kâfir ve münafıkların en büyük itirazı, Hz. Peygamber'in kendi gelini ile evlenmiş olmasına idi. Halbuki, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği şeriatte öz oğlunun nikâhlı karısı, babası için haramdır. Hz. Zeyd bin Haris'in eşi Zeyneb (r.a.)in durumu ise başka idi. Çünkü Hz. Zeyd, Hz. Peygamber'in öz oğlu olmayıp evlâtlığıydı. Dolayısıyla, onun boşadığı eşi de gelini değildi. Bunun için, yukarıdaki âyette: "Muhammed, adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir" denildi. Yani, Hz. Peygamberin nikâhına aldığı kadının eski kocası öz oğlu olmadığı için, onun eşiyle nikâh kılması haram değildi.

Sözkonusu evliliğe yapılan ikinci itiraz şu merkezdeydi: Diyelim ki, evlâtlık, Hz. Peygamber'in öz evlâdı değildi, ama onun boşadığı eşiyle Hz. Peygamber'in evlenmesi şart değildi. Buna cevap olarak denildi ki "Fakat o, Allah'ın Resûlü'dür." Yani, bir peygamber olarak cehalet ve kötü gelenek yüzünden helâl olan bir şeyin haram olması etrafında dönen her türlü oyunlara son vermek zorundadır.

Yani, o kendi davranış ve hareketleri ile kötü gelenekleri, herhangi bir şüphe ve itiraza mahal vermeyecek şekilde bozmalıdır.

Yukarıdaki âyette, nikâhın gerekli olması lehine üçüncü delil olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sadece Resûl değil, aynı zamanda peygamberlerin sonuncusu olduğu da gösterilmiştir. Nitekim, âyette kendisinin "Hâtemü'n-Nebiyyîn" yani "peygamberlerin sonuncusu" olduğu söylenmiştir. Demek, kendisinden sonra başka herhangi bir nebi veya peygamber dünyaya gelmeyeceği için medeni kanunlarda yahut toplumda görülen bir kimse aksaklığı gideremeyecektir. Her türlü ıslâh ve düzeltmeyi kendisi yapmalıdır; yoksa iş işten geçecektir.

Âyetin sonunda, "Allah her şeyi bilendir" denilmiştir. Yani, Cahiliyye'den gelen kötü inanç ve geleneğin ortadan kaldırılması için Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ne yapması gerektiğini ve ne yaptığını en iyi bilen Allah'tır. Allah, Peygamber (s.a.v.)in hareketinin hikmetini pekâlâ biliyordu. Dolayısıyla, önemli bir işi Hz. Peygamber (s.a.v.) vasıtasıyla yaptırmıştır. Çünkü, bu işi onu yaptırmazsa, ondan sonra gelen herhangi bir peygamber ve yol gösterici gelmeyecektir. Kötü bir inanç ve geleneğe son verilmediği takdirde büyük bir ihtimalle bu illet ilerde Müslümanların arasında yaygınlaşmış olabilir. Bundan sonra gelecek din adamları, veli ve ıslahâtçı kimselerin sözleri pek etkili olamaz; zira, onlar için canlı bir örnek yoktur. İşte bütün bu düşüncelerle Allahu Teâlâ, Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb (r.a.) ile resmen evlenmesini mümkün kılmıştır. Bu arada, sözü edilen âyetlerde peygamberliğin Hz. Muuhammed (s.a.v.) ile sona erdiği ve kendisinden sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceği açık bir ifade ile anlatılmıştır.

Maalesef çağımızda bir grup insanlar bu âyeti yanlış bir biçimde yorumlayarak ve yanlış te'viller yaparak büyük bir fitneye yol açmışlardır. Bu sebeple, biz burada peygamberliğin son bulması konusunu enine boyuna anlatmaya çalışacağız:

Çağımızda peygamberlik fitnesini yaratan sapık bir insan topluluğu yukarıdaki âyette geçen "Hâtemü'n-Nebiyyîn" kelimesini kendi kötü emellerine âlet etmeye çalışıyor ve anlamının, "Peygamberlerin mührü" olduğunu iddia ediyorlar. Bu sapıklar, bu kelimenin açıklamasını da şöyle yapıyorlar: Hz. Peygamber (s.a.v.)den sonra gelecek peygamberler, onun (Hz. Peygamber'in) mührü veya damgasıyla peygamberlik payesine yükselecekler. Başka bir deyişle, Hz. Peygamber (s.a.v.)in mührünü taşımayan biri peygamber olamayacaktır.

Ne var ki, bu âyetin metninde kullanılan ifade ve işlenen konu yukarıdaki açıklama ve tevil ile bağdaşmamaktadır. Sözkonusu kelime, iddia edilen anlamda okunduğunda bütün âyet ve bahsedilen konu havada kalmış oluyor.[6] Böyle bir anlam ve açıklama, âyetin ruhuna aykırıdır ve anlamını büsbütün ortadan kaldırmaya yöneliktir. Şimdi, Hz. Peygamber'in, Hz. Zeyneb ile evliliğine itirazı ve yarattıkları şüphe ve tereddüde cevap verilirken birden bire, "Muhammed (s.a.v.) peygamberlerin mührüdür" demenin ne anlamı vardır? Burada, peygamberin bir mühür olduğunu ve gelecek bir peygamberin onun mührünü taşıması gerektiğini söylemenin ne anlamı vardır?

Aynı grup bir başka tevil ile de ortaya çıkıyor ve diyor ki, "Hâtemü'n-Nebiyyin" sözleri bir başka anlamda da kullanılabilir. Bu gruba göre, "Hâtem-ün Nebiyyîn" kelimelerinin anlamı, "Efdâlü'n-Nebiyyîn"dir. Yani, peygamberliğin fazileti ve kemâli Hz. Muhammed (s.a.v.) ile sona ermiş olmasına rağmen peygamberlik kapısı açıktır. Fakat az önce izah ettiğimiz gibi, bu sözlerin anlamını bu şekilde kabul etmek te imkânsızdır. Çünkü, aynı şekilde bu anlamın da, âyetin metniyle herhangi bir ilgisi yoktur, hatta tam ters düşmektedir. Kâfir ve münafıklar diyebilirlerdi ki, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra her ne kadar küçük seviyeli ve az kabiliyetli de olsa, peygamberler gelecekle-rine göre, eski geleneğin ille Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından bozulmasına gerek yoktur. Aynı şekilde, yukarıdaki durumda da diyebilirlerdi ki, Hz. Muhammed (s.a.v.)den sonra onun mührüyle gelecek peygamberlerin silsilesi kesilmeyeceği için onlar da bu geleneği pekalâ ortadan kaldırabilirler.

---

6. Konuyu iyi anlayabilmek için aynı sûrenin 67. ve 79. dipnotuna bakınız.

"Hâtemü'n-Nebiyyîn'in Sözlük Anlamı:

Söz konusu âyette anlatılan konu ve bizzat âyetin metni, "Hâtemü'n-Nebiyyîn" deyiminin ancak "Peygamberlerin sonuncusu" veya "peygamberlik zincirini tamamlayan" anlamına gelebileceğini göstermektedir. Fakat sadece metin değil, bu kelimelerin sözlük anlamı da aynıdır. Arapça Sözlüğüne göre, "Hatm" kelimesi, "damga vurmak", "mühürlemek", "kapatmak", "sona erdirmek" ve "bir işi bitirip rahatlamak" gibi anlamlar taşımaktadır. Burada birkaç örnek verelim:

1. "Hatama'l-amala", işi bitirip boş kalmak demektir.

2. "Hatama'l-ina'a" tenceresi kapatmak demektir. Yani tencere öylesine kapatılmış ve mühürlenmiş ki, içine ne bir şey girebilir, ne de içinden dışarıya çıkabilir.

3. "Hatama'l kitaba", mektubu kapatıp muhafazası için mühürlemek anlamına gelir.

4. "Hatama ala'l-kalbe", kalbin mühürlenmesi demektir. Yani kalbe öylesine damga vuruluyor ki, ne bir şey anlayabiliyor, ne de içine yerleşmiş bir fikir kolay kolay atılabiliyor.

5. "Hitâm-u kulle maşrûbin", bir içkiyi içtikten sonra alınan tad demektir.

6. "Hâtimet-ü kulle şey'in âkibe ve âhire" her şeyin bittiği, âkıbet ve âhiret demektir.

7. "Hatama'ş-şeyy'e balaga âhire", bir şeyi bitirmek, onun sonuna gelmek demektir. Aynı anlamda "hatam-ı Kur'ân" denilir ve sûrelerin son âyetleri "havâtim" olarak bilinir."

8. "Hâtimü'l-kavm-ı âhiruhûm": Kavmin hâtimi demek, kabilenin son ferdi demektir. (Bkz. "Lisanü'l-Arab," "Kamûs" ve "Akrabü'l-Mevârid"), İşte bütün bu açıklamaların ışığında dil bilimciler ile Kur'ân-ı Kerîm'in müfessirleri, "Hâtemü'n-Nebiyyîn" kelimelerini ittifakla "Peygamberlerin sonuncusu" olarak tercüme etmişlerdir. Arapça sözlüğü ve deyimlerine göre "Hâtim" seri halinde basılarak mektupların yollandığı posta damgası değildir. Aksine, zarfın kapanması, içine

herhangi bir şeyin sokulmaması, içinde de herhangi bir evrak veya maddenin alınması için yapıştırılan mühürlü mumdür.[7]

Peygamberliğin sona ermesiyle ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.)in buyrukları:

"Hâtem-ün Nebiyyîn" tabirinin, hem Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde bahsedilen konular açısından, hem sözlük ve hem de gramer kurallarına göre ne anlama geldiğini yukarıda gördük. Şimdi, bu tabirin

---

7. Burada biz sadece üç sözlükten bahsettik. Fakat, mesele sadece bu üç sözlükle sınırlı değildir. Arapça sözlüklerin hangisini ele alırsanız alın, orada "Hâtim" kelimesinin aynı şekilde tercüme ve tefsir edildiğini görürsünüz. Fakat dini inkâr edenler, sözlük veya benzeri kitaplar ve kelimenin sözlük anlamını da bir yana bırakıp bunu tevile kalkışmışlardır. Onların mantığına göre nasıl ki, "Hâtimüs-Şu'ara", "Hatimü'l fukehâ" ve "Hâtimü'l müfessirîn" kelimeleri, "şairlerin, fakihlerin ve müfessirlerin sonuncusu" değilse ve bunlardan sonra da çok sayıda şair, fakih ve müfessir doğmuşsa, "Hâtemü'n Nebiyyîn" kelimeleri de "Peygamberlerin sonuncusu" anlamına gelemez. Onlara göre, yukarıdaki tabirler bir kişinin meziyet ve yetenekleriyle ilgilidir ve bu tür lakâpların verilmesinin amacı, söz konusu kişiden sonra da aynı dalda ve sahada kişilerin doğabileceği, ancak meziyet ve yetenekler bakımından ona yetişemeyeceğini göstermektir. Ne var ki, yukarıda bahsedilen lakâp kime verilmişse, mübalağa yapılarak verilmiştir. Mübalağlı bir sözü gerçek bir kelime ve tanım olarak kabul etmek, herhalde Ahmedîlere mahsus bir davranış olsa gerek. Bu itibarla, Hâtim kelimesinin faziletli ve yetenekli şeklinde açıklanmasına imkân yoktur. Bunları ancak Arapça gramer ve dil kurallarını bilmeyen biri söyleyebilir. Hiçbir dilde, mecâzen veya benzetme şeklinde kullanılan bir kelimenin gerçekten aynı anlam taşıdığı görülmemiştir. Siz bir Arab'a "Ca'a Hâtimü'l Kavmi" derseniz, o hiçbir zaman bunun anlamının "kabilenin en faziletli ve en kabiliyetli üyesi gelmiştir" olduğunu söylemeyecektir. Dese dese, sadece basit ve olağan anlamı olan, "bütün kabile gelmiştir, hatta geride kalan son üyesi de gelmiştir" diyecektir.

Bunun dışında şu husus da unutulmamalıdır ki, "Hâtimü'ş Şu'ara", "Hâtimü'l Fukehâ" ve "Hâtimü'l Müfessirin" gibi ünvan ve lakâpları verenler insanlardı ve insanlar bu tür ünvan ve lakâpları verirken o kabiliyette bir insanın daha doğmayacağını bilmek durumunda değildirler. Bu bakımdan insanların verdikleri bu tür ünvanlar yalnızca birer abartma olarak görülmelidir. Oysa, yetenek bakımından olsa dahi, Allah (c.c.) birine "Hâtim" derse pek mümkündür ki, bu kelimeyi gerçek anlamda kullanmaktadır. Yani, ne kişilik, ne yetenek bakımından böyle bir kişi dünyaya bir daha gelmeyecektir. O halde, eğer Allah birine "Hâtemü'n Nebiyyîn" diyorsa pek muhtemeldir ki, ondan sonra başka bir nebi veya peygamber gelmeyecektir. Çünkü, Allah her şeyi bilendir, ama insanlar her şeyi bilmezler. Onun için, Allah'ın birine "Hâtemü'l-Nebiyyin" demesi, insanların, birine "Hâtim Şu'ara" veya "Hâtimü'l Fukeha" vs. demesi nasıl aynı olabilir?

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sayısız hadislerinde de aynı anlamda kullanıldığını göreceğiz. Biz burada sadece birkaç örnekle yetineceğiz:

(1). "Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdular: İsrail oğullarının önderliğinde peygamberler ne yaparlardı? Bir peygamber ölünce yerine başkası geçerdi. Ama benden sonra herhangi bir nebi gelmeyecektir. Benden sonra ancak halifeler gelecektir." (Sahih-i Buhari, Kitabü'l-Menâkib, "Beni İsrail Bölümü").

(2). Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdular: Benim ve benden önceki peygamberlerin durumunu size bir misal ile anlatayım: Meselâ, bir kişi çok güzel ve muhteşem bir bina yaptırdı; ancak bir köşede bir tuğlanın yerini boş bıraktı. İnsanlar bu binanın etrafında dönüyor ve güzelliğine hayran kalıyorlardı. Ancak boş yere işaret ederek, buraya tuğla neden konmadı diye hayretlerini belirtiyorlardı. Öylese, o tuğla benim ve ben peygamberlerin sonuncusuyum. (Yani, benim gelişimden sonra peygamberlik binası tamamlanmıştır ve bu binada eksik veya doldurulacak herhangi bir yer kalmamıştır) (Sahih-i Buhari, Kitabü'l-Menâkıb, "Hâtemü'n-Nebiyyîn Bölümü").

Hemen hemen aynı konu, aynı ifadelerle "Sahih-i Müslim, Kitabü'l-Fezâil, hadiste şu ilâve kelimeler de kullanılmıştır: "O halde, ben geldim ve peygamberlerin silsilesine son verdim".

Aynı hadis, aynı kelimelerle, "Tirmizi, Kitab-ü'l-Menâkıb, "Fezailü'n-Nebi", "Kitab-ü'l-Adâb" ve "Bâb-ü'l-Emsâl"de yer almıştır. "Sünen-i Ebû Davud" ve "Tayâlisi"de de bu hadis Câbir bin Abdullah (r.a.) tarafından rivayet edilmiştir. Son kelimeleri de bunlardır: "Benle peygamberlik silsilesi sona ermiştir."

"Sünen-i Ahmed"de az bir kelime farkıyla aynı hadisler Hz. Übeyy bin Ka'b, Hz. Ebû Said Hudrî ve Hz. Hureyre (r.a.) tarafından naklolunmuştur:

(3). "Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdular: Ben altı yönden diğer peygamberlerden üstünüm: (1) Bana, az ve öz şey söyleme kabiliyeti verilmiştir. (2) Bana debdebe ile zafer verilmiştir. (3) Benim için ganimetler helâl edilmiştir. (4) Benim için yeryüzü camiye çevrilmiş ve temizlik kaynağı yapılmıştır. (5) Ben bütün dünya için peygamber olarak gönderildim. (6) Peygamberlerin zinciri benimle son bulmuştur." (Müslüm, Tirmizi, İbn Mâce).

(4). "Hz. Nebi-yi Kerim (s.a.v.) buyurdular: "Risâlet ve peygamberlik silsilesi bitmiştir. Benden sonra ne bir resûl, ne bir peygamber gelecektir." (Tirmizi, Kitabu'r-Rüyâ, Zehâbü'n-Nübuvvet bölümü; Müsned Ahmed: Rivâyet eden: Hz. Enes bin Malik).

(5). "Nebî (sallallahü aleyh-i ve sellem) buyurdular: "Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, Ben Mâhi'yim, ben küfrü yok edeceğim. Ben Hâşir'im; zira, benden sonra insanlar Mahşerde toplanacaklardır. (Yani, benden sonra ancak kıyamet gelecektir): Ve ben Âkıb'ım (Âkıb da, kendisinden sonra herhangi bir peygamber gelmeyen kişiye denir)". (Sahih-i Buhari ve Müslim, Kitab-ü'l-Fezâil Bölümü; Tirmizi, Kitabü'l-Adâb. Peygamberin isimleri Bölümü; Muvatta, Kitabü'l-Esma' -ün Nebi, el-Müstedrek lil Hâkim, Kitabü'l-Tarih, Peygamber'in isimleri Bölümü).

(6). Resûlullah (s.a.v.) buyurdular: "Allah'ın gönderdiği her peygamber kendi ümmetini, Deccâl'in doğması konusunda korkutmuştur (amma, onların zamanında Deccâl gelmemiştir). Şimdi ben son peygamberim ve siz de son ümmetsiniz. Onun için, eninde sonunda Deccâl sizden çıkacaktır." (İbn-i Mâce, Kitabü'l-Fiten, Deccâl Bölüm).

(7). "Abdullah bin Cübeyir diyor ki, ben Abdullah bin Amr bin Âs'tan duydum, bir gün Resûlullah (s.a.v.) evinden çıkıp bize geldi. Öyle ki, sanki bize veda edecek. Resûlullah bize üç defa seslendi, "Ben ümmi peygamberim" ve sonra dedi ki: "Benden sonra başka herhangi bir peygamber gelmeyecektir" (Müsned-i Ahmed, Rivâyet edenler: Abdullah bin Amr bin Âs v.s.).

(8). "Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdular: "Benden sonra herhangi bir peygamberlik yoktur. Benden sonra sadece yol gösteren şeyler olacaktır." Soruldu, yol gösteren şeyler nelerdir? Resûlullah cevap verdi: "İyi bir rüya veya sâlih bir rüya" (yani, bundan böyle vahy gelmeyecektir. Eğer biri Allah'tan bir işaret alacaksa, sadece doğru rüyalardan alacaktır). (Müsned Ahmed: Rivâyet edenler: Ebü'l-Tufeyl, Nesâi, Ebu Davûd).

(9). "Hz. Peygamber buyurdular: "Benden sonra eğer peygamberlik silsilesi devam etseydi, Ömer bin el-Hattab peygamber olacaktı". (Tirmizi, Kitabü'l-Menâkıb).

(10). "Resûlullah (s.a.v.) Hz. Ali'ye dedi ki: "Benle sen Hz. Mûsa

ve Hz. Hârun gibiyiz. Fakat benden sonra herhangi bir nebi gelmeyecektir." (Sahih-i Buhari, Müslim, Kibatü'l-Fezâyil-i Sahabe).

Yukarıdaki hadis-i şerif, Sahih-i Buhari ile Müslim'de Tebûk savaşının anlatıldığı bölümde de geçmektedir. Müsned-i Ahmed'de de aynı konuda iki hadis S'ad bin Ebî Vakkâs tarafından rivâyet edilmiştir. Bunlardan birinin son cümlesi şöyledir: "Fakat benden sonra herhangi bir nübuvvet yoktur". Ebû Davud, Tayâlisi, İmam Ahmed ve Muhammed bin İshak bu konuda ayrıntılı bilgi vermişlerdir. Bunlardan anlaşılıyor ki, Tebûk gazvesine giderken Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'yi arkasında, Medine'yi savunmakla görevlendirmişti. Fakat münafıklar bu karara itiraz etmeye ve türlü çeşit şeyler söylemeye başlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Ali, Resûlullah'a (s.a.v.) giderek kuşkularını şöyle dile getirdi "Ya Resûlullah, siz beni kadınlar ile çocuklar arasına mı bırakıyorsunuz?" Hz. Peygamber (s.a.v.) de kendisini teselli ederek şöyle buyurdular: "Senin, benimle münasebetin tıpkı Hz. Harûn'un Hz. Mûsa ile olan ilişkisi gibidir". Yani, nasıl ki, Hz. Mûsa, Tûr dağına giderken Hz. Harûn'u İsrail oğullarını korumakla görevlendirmişse, Hz. Muhammed (s.a.v.) de Hz. Ali'ye Medine'yi savunma görevini vermişti. Fakat bu açıklamadan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali'yi, Hz. Harûn'a benzetmesinin bir fitneye yol açabileceğini düşünmüş olacak ki, sözlerine hemen ekleyiverdi: "Benden sonra başka bir peygamber olmayacaktır".

(11) "Sevbân tarafından rivayet ediliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Benim ümmetimden 30 yalancı doğacaktır. Bunlardan her biri peygamberlik iddiasında bulunacaktır. Halbuki, ben Peygamberlerin sonucusuyum; benden sonra herhangi bir peygamber gelmeyecektir." (Sünen-i Ebû Davud, Kitabü'l-Fiten).

Aynı konuda bir başka hadis, Ebu Davûd'un kitabı, "Melâhim"de, Hz. Ebû Hureyre tarafından rivâyet edilmiştir. Tirmizi'de de Hz. Sevbân ile Hz. Ebu Hureyre'nin aynı rivayetleri nakedilmiştir. Bunlardan ikincisinin sözleri şöyledir: "Ta ki, 30'a yakın yalancı, sahtekâr ortaya çıkacak ve bunlardan her biri kendisinin Allah'ın peygamberi olduğunu iddia edecektir."

(12) "Hz. Peygamber buyurdular: Sizden önce dünyada var olan İsrail oğullarından bazılarıyla, peygamber olmamalarına rağmen, ko-

nuşulurdu. (Allah konuşurdu). Benim ümmetimden böyle biri olsa, Hz. Ömer olacaktır" (Sahih-i Buhari, Kitabü'l-Menâkıb).

Sahih-i Müslim'de aynı konuyla ilgili olarak yer alan hadis-i şerifte "yükellemûn" yerine "muhaddesûn" kelimesi kullanılmıştır. "Fakat ikisinin anlamı hemen hemen aynıdır. Yani Allah, ile kelâm etme (konuşma) şerefine nail olan veya kendisiyle gaip perdesinden konuşulan kişi veya kişiler. Bu hadisten anlaşılıyor ki, eğer peygamberlik pâyesine yükselmeden Allah ile konuşma şerefine nail olabilecek bir kimse olsaydı, o da Hz. Ömer olurdu.

(13) "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular: "Benden sonra herhangi bir peygamber gelmeyecektir ve benim ümmetimden sonra herhangi bir ümmet te yoktur". (Beyhakî, Kitabü'r-Rüya, Teberânî).

(14) "Resûlullah buyurdular: "Ben son peygamberim ve benim camiim (Mescid-i Nebevî) son cami'dir."[8] (Müslim, Kitabü'l-Hacc, Bölüm: Mekke ve Medine'deki Camilerde Kılmanın Faziletleri).

Bu hadisleri birçok sahabe rivayet etmişlerdir. Birçok muhaddis de bunları sağlam ve güvenilir kaynaklara dayanarak eserlerinde topla-

---

8. Peygamberliğin bulduğuna inanmayanlar bu hadisi kendi lehlerine kullanmaya çalışıyorlar ve diyorlar ki, burada Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi camiine son camii demiştir. Halbuki, bu cami'nin dışında da daha sonraki çağlarda yüzlerce ve binlerce camiler inşa edilmiştir. Aynı şekilde eğer kendisine "son peygamber" diyorsa, bu da kendisinden sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceği anlamına gelmemelidir. Fakat fazilet ve üstünlük bakımından hem kendisi, hem camii son sayılabilirler. Ama, bu te'viller gösteriyor ki, bu kötü niyetli kişiler ya Allah'ın kitabını ve peygamberin hadisini anlama kabiliyetini kaybetmişlerdir, ya da, kasıtlı olarak müslümanları kötü ve yanlış yola sevketmeye çalışmaktadırlar. Sahih-i Müslim'de geçen yukarıdaki hadis ve bununla ilgili diğer bütün hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber'in kendi camiine neden "son cami" dediği kolayca anlaşılır. İmamMüslim'in Hz. Ebu Hureyre, Hz. Abdullah bin Ömer ve Ümm-ül Mü'minin Hz. Meymune (r.a.) ye dayanarak naklettiği rivâyetlerde sadece üç caminin, dünyanın diğer camilerinden üstün olduğu ve oralarda namaz kılmanın büyük bir fazilet olduğu anlatılmıştır ve sadece bu üç camide namaz kılmak için uzun seyahatlara izin verildği belirtilmiştir. Bunlar Mescidü'l Haram (Hz. İbrahim'im, yaptığı cami), Mescidü'l Aksa (Hz. Süleyman'ın yaptığı cami) ve Mescid-i Nebevi (Hz. Peygamber'in temelini attığı Medine'deki cami)'dir. Burada Hz. Peygamber demek istiyor ki, "benden sonra dünyaya başka bir peygamber gelmeyeceği için bahsettiğim camiden fazilet, meziyet ve üstünlük bakımından daha üstün bir cami yapılmayacaktır ve bu son camidir."

mışlardır. Bunları incelediğimizde, Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.v.)in çeşitli zamanlarda, çeşitli yerlerle ve değişik ifadelerle kendisinden sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceğini, kendisiyle birlikte peygamberlik işlerinin sona erdiğini ve kendisinden sonra peygamberlik iddiasında bulunacakların Deccâl ve kezzâb (yalancı) olacaklarını açıklandığına tanık oluruz.[9] Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "Hâtemü'n-Nebyyîn" tabirinin bundan daha güzel izahı ne olabilir? Resûl-ü Ekrem (s.a.v.)in mübarek sözleri zaten birer senet ve vesika gibidir. Üstelik, kendisi Kur'an-ı Kerim'deki bir nass'ı tefsir ediyor ve açıklıyorsa, bu daha da güçlü bir delil olur. Şimdi, biri Hz. Muhammed (s.a.v.)den başka bir kimsenin Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anladığını, daha iyi tefsir edebileceğini iddia edebilir mi? Şayet biri böylesine bir küstahlıkta bulunursa, onun sözelrine zerre kadar önem verilebilir mi? Tabii ki, hayır.

Sahabelerin Ortak Görüşü

Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'ten sonra üçüncü derecede önemli kaynak, sahabeyi kiramın icmaıdır. Tarih şahittir ki, Hazreti Peygamber (s.a.v.) in vefatından hemen sona gerek peygamberlik iddiasında bulunanlar, gerekse bu sahte peygamberlere iman edenlere karşı bütün sahabeler ortak bir cephe aldılar.

Bu hususta, özellikle Museylemet'i-Kezzâb'ın durumu dikkate değerdir. Bu şahıs sadece Hz. Peygamber'in risâletini inkâr etmiyordu; ayrıca, risâlette onunla ortak olduğunu ileri sürüyordu. Museyleme, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ebediyete intikâlinden kısa bir süre önce

9. Peygamberliğin sona erdiği fikrine karşı çıkanların, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu buyuruklarının karşısında sunabilecekleri Hz. Ayşe (r.a.)'ya ait olduğu söylenen şu sözleridir: "Resûlüllah (s.a.v.)'in, Hâtemü'l Enbiya olduğunu söyleyin, ama kendisinden sonra herhangi bir nebi gelmeyeceğini söylemeyin." Fakat, bir kere, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in açık ve seçik buyurukları varken Hz. Ayşe (r.a.)'nin bir sözüne inanmak zaten büyük bir saygısızlık ve küstahlıktır. Ayrıc, Hz. Ayşe'nin bu sözlerinin yer aldığı rivâyetin sağlamlığı da meçhuldür. Bu rivâyet güvenilir hiçbir hadis kitabında hiçbir muhaddis tarafından naklolunmamıştır. Bu rivâyet "Durr-i Mensûr" adlı bir tefsirde ve "Tekmile-yi Mücmeü'l Bahhar" adlı bir hadis sözlüğünden nakledilir, ama kaynağını belirtilmez. İşte böylesine en zayıf ve meçhul bir rivâyet ve bunda yer alan bir sahabiyenin sözleri, güvenilir ve tanınmış bütün kaynaklara dayanılarak önde gelen bütün muhaddisler tarafından naklolunan Hazreti Peygamber (s.a.v.)'nin yukarıdaki buyruklarının karşısına sunulmaya çalışılır!

kendisine gönderdiği mektupta şöyle diyordu: "Allah'ın Resûlü Museyleme'den Allah'ın Resûlü Muhammed'e (s.a.v.) selâmlar. Peygamberlik işinde sizinle ortak olduğumu bilmelisiniz" (Taberî, cilt: II, s. 399, Mısır baskısı).

Buna ilâveten Tarihçi Taberî'nin anlattıklarına göre, Museyleme'nin taraftarları ezan okurken "Eşhedü enne Muhammedu'r-Resûlullah" sözlerini de kullanırlardı. Ne var ki, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın peygamberliğini açıkça kabul eden bu kişi sahabeler tarafından kâfir ilân edildi ve ümmetten ihraç edildi. Hatta, bununla yetinilmedi, kendisiyle savaşıldı ve çarpışmalarda yenilerek başı uçuruldu. Tarih ayrıca şahittir ki, Benî Hanife, bir yanılgı sonucu Museyleme'ye samimiyet ve iyi niyetle iman etmişti. Aslında Benî Hanife, Museyleme'nin Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından peygamberliğe ortak edildiği gibi yanlış bir fikre kapılmıştı. Ayrıca, Medine'de Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenerek gelmiş olan bir kişi Benî Hanife'ye Kur'ân âyetlerini, güya Museyleme'ye indiği şekilde okumuştu (İbn Kesir, el-Bidâye ve el-Nihâye, cilt: V, s. 51). Fakat buna rağmen sahabeler, Benî Hanife'yi Müslüman olarak kabul etmediler ve onların üzerine ordularıyla yürüdüler.

Burada, Benî Hanife'ye veya Museyleme'ye karşı sahabelerin dinsizlik değil, isyan yüzünden savaş açtıkları da iddia edilemez. Çünkü, İslâm yasalarına göre, âsi Müslümanlar ile savaşıldığı takdirde, esirlerine köle muamelesi yapılamaz. Hatta, Müslümanlar bir yana, âsi zimmîler (Müslüman olmayanlar) de esir alındıktan sonra köle yapılamaz. Fakat Museyleme ile taraftarlarına hücum edildiği zaman, Hz. Ebû Bekir, esir kadın ve çocukların dahi köle yapılabileceğini ilân etti ve gerçekten, Museyleme'nin mağlubiyetinden sonra Müslümanların ellerine düşen esirler köle yapıldı. Nitekim, bir köle kadın, cariye olarak Hz. Ali'nin payına düştü ve bu cariyeden İslâm tarihinin ünlü şahsiyeti, Muhammed bin Hanefiye[10] doğmuş oldu (el-Bidâye ve el-Nihâye, c. VI, s. 316, 325). Bundan anlaşılacağı gibi, sahabeler, Museyleme ve taraftarlarıyla isyan değil, irtidâd veya dinsizlik sebebiyle savaşmışlardı. Museyleme ve taraftarları, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra peygamberlik iddiasında bulunmak ve bir fitne yaratmak suçun-

10. Hanefiye, Benû Hanife kabilesinin kadını demektir.

dan lâyık oldukları cezaya çarptırıldılar. Bu gelişmeler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ebediyete intikâlinden hemen sonra meydana geldi. Bu hareketin lideri, Hz. Ebu Bekir'di ve sahabelerin tümü kendisiyle ittifak etmişlerdi. Sahabelerin ortak görüşü ve hareketinin bundan daha iyi bir misâli olabilir mi? Museyleme'nin dışında o devirde peygamberlik iddiasında bulunan herkese karşı aynı şiddet ve kararlılıkla hareket edildi ve İslâm âlemi emekleme devresinde karşı karşıya bulunduğu büyük bir felâketten Hz. Ebu Bekrin basireti ve sahabelerin kararlılığıyla yüz akıyla kurtulmuş oldu.

Âlimlerin Ortak Görüşü:

Dinî konularda sahabelerin ortak görüşünden sonra dördüncü derecede önemli olan husus, ümmetin ileri gelenleri ve âlimler ile fakîhlerinin ortak görüşüdür. Bu açıdan bakıldığında, İslâmiyetin doğduğu ilk Hicrî yılından başlayarak günümüze kadar her devirde ve İslâm dünyasının her köşesinde, her ülkenin ulemâ ve fukehâsının Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceği hakkında ittifak ettiklerini görürüz. Aynı âlim ve fakihler, Hz. Muhammed (s.a.v.)den sonra peygamberlik iddiasında bulunanlar ile bunlara iman edenlerin kâfir ilân edilmesi ve müslümanlıktan çıkarılması konusunda birleşmişlerdir. Burada birkaç örnek verilm:

1. İmam Ebû Hanife (80 H. -150 H.) döneminde bir kişi peygamberlik iddiasında bulunup "bana, peygamberliğimin alâmetlerini gösterme izni veriniz" dedi. Bunun üzerine İmam-ı Azam dedi ki: "Bu şahıs ve bundan alâmet talep eden şahıslar da kâfir olacaklardır. Zira, Hz. Muhammed, (s.a.v.) kendisinden sonra herhangi bir peygamber gelmeyeceğini açıkça belirtmiştir". (Menâkıb-ı İmamü'l-Azam Ebû Hanife, İbn Ahmed el-Mekkî, cilt I, s. 161, Hayderabad baskısı, 1321).

2. Allâme İbn Cerîr Taberî (224 H, -310 H.) meşhûr "Tefsir-i Kur'ân"ında bu âyeti yorumlarken şöyle demiştir: "Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberlik geleneğine son vermiştir; peygamberliği mühürlemiştir. Bu kapı artık kıyamete kadar açılmayacaktır". (Tefsir-i İbn Cerîr, c. 22, s. 12).

3. İmam Tahâvi (239 H. -321 H), "Akide-yi Selefiyye" adlı eserinde, sâlih selefler, özellikle İmam Ebû Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in akide ve inançlarını belirtirken peygamberlik

hakkındaki inançlarını şöyle anlatmıştır "Onlara göre, Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah'ın güzide kulu, seçkin resûlü ve en sevdiği nebîsidir. Peygamberlerin sonuncusudur, ermiş insanların imamı, peygamberlerin reisi ve Âlemlerin Rabbi'nin sevgilisidir. Ve kendisinden sonra peygamberlikle ilgili her türlü iddia sapıklık ve nefse hizmettir." (Şerhü't-Tahâviyye, Dârü'l-Ma'arif, Mısır baskısı, s. 15, 87, 96, 97, 100 ve 102).

4. Allâme İbn Hazm Endülîsî (5384 H. 456 H) şöyle diyor: "Doğrusu, vahy silsilesi, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra kesilmiştir. Bunun delili de şudur: Vahy peygambersiz olamaz ve Allahu Teâlâ açıkça buyurmuştur: Muhammed, adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygambelerin sonuncusudur". (el-Hullâ, c. I, s. 26).

5. İmam Gazâlî (450 H. -505 H.)nin bir deyimini burada ayrıntılı olarak nakledelim; zira, peygamberliğin sona ermediğini iddia edenler bu sözleri çarpıtmaya çalışıyorlar: "Eğer bu kapı (yani, icmaı, hüccet veya delil olarak kabul etmeme kapısı) açık bırakılırsa, çok kötü ve vahim sonuçlara varmak mümkündür. Meselâ, biri Peygamber Efendimiz (s.a.v.)den sonra başka bir peygamberin dünyaya gelme ihtimali var dese, onu yalanlamakta gecikmenin yanlış olduğunu anlatmak isteyen birinin ister istemez icma'ya (ulemanın ortak görüşüne) başvurması gerekecektir. Çünkü akıl, onun gerekçesizliği konusunda karar veremez. Nakle gelince, böyle bir inanca sahip olan biri, "benden sonra herhangi bir peygamber yoktur" ve "ben peygamberlerin sonuncusuyum" gibi ibareleri tevil ve tahrif etmekten âciz kalmayacaktır. O pekâlâ, diyebilir ki, "Hatemü'n-Nebiyyin" tabiri, sadece üstün kabiliyetli ve meziyetli peygamberlerin silsilesi tamamlanmıştır anlamındadır. Ve eğer "nebiyyîn" kelimesinin umumi olduğu söylenirse, böyle biri için bunu hususî yapmak için hiç te zor değildir. "Ben'den sonra nebi yoktur" deyimine gelince, denilebilir ki, burada resûl kelimesi kullanılmamıştır. Yani kendisine göre nebî ile resûl arasında fark vardır ve nebî, resûlden üstündür. Velhâsıl, bu hususta pekçok boş lâflar söylenebilir. Ve bizce, kelime oyunu öyle zor bir iş değildir. Hatta, zahiri şeylerin birbirine benzetilmesi konusunda her türlü imkân ve ihtimâl göze alınabilir. Bu gibi te'vil ve tahriflerde bulunanın, "nass"ları da inkâr ettiğini söyleyemeyiz. Fakat, yine de bu çeşit iddialarda buluna-

na söyleyecek bir çift sözümüz vardır: Ümmetimiz, istisnasız ve ittifakla, gerek "benden sonra nebi yoktur" sözlerinden, gerekse Hz. Peygamber'in söz ve haraketlerinden, O'ndan sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceğini anlamıştır. Ayrıca, ümmetimiz bu mevzuda hiçbir te'vil açıklamaya gerek olmadığı kanısına da varmıştır. Böyle bir durumda, bu kelime ve tabirleri başka başka anlamlara çekmek isteyen biri elbette icmaya ters düşmektedir". (İktisâd fi'l-İtikâd, Mısır baskısı, s. 114).

6. Muhyü's-Sünne Begâvî (510 H.'de ölmüştür), "Me'âlimü't-Tenzil" adlı eserinde şöyle diyor: "Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla peygamberliğe son verdi. Bu sebeple, kendisi peygamberliği sona erdirendir. İbn Abbas diyor ki, Allah Teâlâ bu âyette kararını vermiştir, yani Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)den sonra başka bir peygamber olmayacaktır". (cilt: III, s. 158).

7. Allâme Zemahşerî (467 H. -588 H.) "Tefsîr-i Keşşâf"ta diyor ki: "siz diyeceksiniz ki, Hz. İsa (a.s.) son zamanlarda dünyaya geleceğine göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) son peygamber nasıl olabilir?" Ben derim ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisinden sonra herhangi bir peygamber olmayacağı açısından son peygamberdir. Hz. İsa (a.s.) ise Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce peygamberlik rütbesinde bulunuyordu ve dünyanın sonuna doğru tekrar dünyaya geldiği zaman Muhammed'in (s.a.v.) şeriatına bağlı olacak ve onun gösterdiği kıbleye doğru namaz kılacaktır. Yani, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinin bir ferdi olarak tekrar dünyaya gelecektir." (Cilt: II, s. 215).

8. Kâdı İyâz (ölümü: 544 H.), şöyle diyor: "Kendisini peygamber ilân eden, peygamberliğin herkes tarafından elde edinebileceğini düşünen mütefekkir ve sufiler ve aynı şekilde, kendisinin resmen peygamber olduğunu söylemeyen, ancak kendisine vahy geldiğini iddia eden herkes kâfirdir ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tekzip etmiş sayılır. Zira, Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisinin peygamberlerin sonuncusu olduğunu ilân etmiştir. Kendisinden sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceğini açıklamıştır. Hz. Muhammed ayrıca, peygamberliği sona erdirdiğine ve bütün insanlara peygamber olarak gönderildiğine dair Allah'tan haber getirmiştir. Bütün ümmet de bu açıklamanın zahirî anlamında birleşmiş, bu hususta hiçbir te'vil ve gizli anlam çıkarmaya imkân olmadığına kanaat getirmiştir. Bu sebeple, gerek icma' gerekse

nakil açısından bu tür grupların kâfir olduğu meydandadır" (Şifa, cilt: II, s. 270-271).

9. Allâme Şehristânî (ölümü: 548 H), meşhur eseri, "Kitab-ü'l-Milel ve'n-nihel"de diyor ki, "Ve böylece, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)dan sonra (Hz. İsa'nın dışında) herhangi bir peygamberin geleceğini iddia edenin kâfir olması konusunda iki kişi arasında bile bir görüş ayrılığı yoktur". (cilt: III, s. 249).

10. İmam Râzi (543-606 H.), "Tefsîr-i Kebir"de "Hâtemü'n-Nebiyyin" âyetini açıklarken şöyle diyor: "Buradaki metinde, "ve hâtemü'n-nebiyyin" kelimesinin kullanılmasının anlamı şöyle açıklanabilir: Bir peygamberden sonra başka bir peygamberin gelme ihtimâli varsa, şeriatla ilgili bazı konular eksik ve noksan bırakılmıştır demektir. Bu suretle, daha sonra gelen peygamber, önceki peygamberin eksikliklerini giderebilir. Fakat, kendisinden sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceğini pekiyi bilen bir peygamber tabiatıyla ümmetine ziyadesiyle şefkat ve ilgi gösterir ve onun hidâyeti için elinden geleni yapar. Çünkü, böyle bir peygamber, kendisinden sonra, evlâdına bakacak herhangi bir veli ve koruyucunun bulunmadığını idrâk eden bir baba gibidir." (cilt: IV, s. 581).

11. Allâme Beyzâvi (ölümü: 586 H.), "Envârü't-Tenzîl" isimli tefsirinde şunları yazıyor: "Hz. Peygamber (s.a.v.) peygamberlerin sonuncusudur. Kendisi peygamberlik zincirini tamamlamıştır. Kendisi peygamberlerin silsilesini bir mühür gibi kapatmıştır. Hz. İsa (a.s.)nın Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra gelmesiyle, peygamberliğin sona ermişliği zedelenmez. Çünkü, Hz. İsa dünyaya tekrar geldiğinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dininde olacaktır." (cilt: VI, s. 164).

12. Allâme Hâfızüddin en-Nesefî (ölümü: 710), "Medârikü't-Tenzîl" adlı eserinde diyor ki, "Ve Hz. Peygamber (s.a.v.) Hâtemü'n-Nebiyyin'dir. Yani, peygamberlerin sonuncusudur. Kendisinden sonra başka kimse nebi olamayacaktır. Hz. İsa'ya gelince, kendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)den önce peygamberlik payesine yükselenlerdendir. Ve dünaya tekrar geldiği zaman, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatına tabi olacaktır. Öyle ki, Hz. Muhammed'in (s.a.v.)in ümmetinin bir ferdi gibi olacaktır." (s. 471).

13. Allâme Alâeddin Bağdadî; (ölümü: 725 H), "Hâzin" isimli tef-

sirinde şöyle diyor: "Yani, Allah-u Teâlâ, peygamberliğe Hz. Muhammed (s.a.v.) ile birlikte son vermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)den sonra ne peygamberlik vardır ne de peygamberliğinde bir ortak. Ve Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.)den sonra herhangi bir nebi veya peygamberin gelmeyeceğini pekalâ bilmektedir." (s. 471-472).

14. Allâme İbn Kesîr (ölümü: 774 H) hayli meşhur olan tefsirinde şunları söylüyor: "Onun için, bu âyet, Resûl-ü Ekrem (s.a.v.)den sonra herhangi bir nebinin gelmeyeceği konusunda açık nasstır. Ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra herhangi bir nebi veya üstün mertebeli bir resûl de olmayacaktır. Zira, resûllük özel ve nübuvvet genel bir mevkidir. Her resûl nebîdir, ama her nebî resûl değildir. Hazreti Peygamber (s.a.v.)den sonra bu mevki ve makam üzerine hak iddia eden herkes, ne kadar hokkabazlık ve üç kağıtcılık yaparsa yapsın, yalancı, sahtekâr, deccâl, sapık ve başkalarını doğru yoldan saptırandır. Aynı durum, kıyamete kadar peygamberlik iddiasında bulunan herkes için geçerlidir." (cilt: III, s. 393-94).

15. Allâme Celâleddin Suyûtî (ölümü: 911 H.), "Tefsîr-i Celâleyn"de şöyle diyor: "Allah, Hazreti Muhammed' (s.a.v.) den sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceğini biliyor. Hz. İsa ise dünyaya tekrar geldiğinde, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatına bağlı olacaktır." (s. 768)

16. Allâme İbn-i Necîm (ölümü: 970 H.) fıkıh usulleriyle ilgili tanınmış eseri, "el-Eşhâb ve'n-Nezâir"in, siyer bölümü, Riddeh faslında şöyle diyor: "Hazret-i Muhammed'i (s.a.v.) son peygamber olarak kabul etmeyen kişi Müslüman değildir. Zira, bu husus, bilinmesi ve kabul edilmesi gereken dinî vecibelerden biridir." (s. 179).

17. Molla Ali Kâri (ölümü: 1016 H.), "Şerh-i Fıkh-ı Ekber"de şunları yazıyor: "İcma'ya göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)den sonra bir veya birden fazla kişinin peygamberlik iddiasında bulunmaları küfürdür." (s. 202).

18. Şeyh İsmail Hakkî (ölümü: 1137 H.), "Tefsir-i Rûhü'l-Beyân"de nübuvvetin hitamıyla ilgili âyeti şöyle tefsir ediyor: "Âsım, Hâtim kelimesinin "t" harfini zeber harekesiyle yazmıştır. Buna göre, "Hatim", mühür basmakta kullaılan âlet demektir. Aynı şekilde, damgalamak veya basmak için kullanılan âlete "tâbi" denilir. Demek isteniyor ki,

Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberlerin sonuncusuydu. Yani, kendisi peygamberlerin silsilesini mühürlemiştir, sona erdirmiştir. Farsçada buna "peygamberlerin mührü" denilebilir, yani, Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla peygamberliğin kapısı mühürlenmiştir ve bundan sonra peygamberler gelmeyecektir. Bazı kârîler, "Hatim"in "t" harfini kesre veya zir harekesiyle okumuşlardır. Yani, Hz. Muhammed (s.a.v.), mühürleyen ve damgalayandır. Farsçada buna "peygamberlerin mühürdârı" denilebilir. Böylece, bu kelime de "son veren" veya "bitiren" anlamındadır. Bundan sonra, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinin büyükleri ve uleması ancak velâyet alabilirler, çünkü peygamberliğin mirası, Hz. Muhammed'in,(s.a.v.) son peygamber oluşu sebebiyle ortadan kalkmıştır. Hz. İsa (a.s.)nın ise tekrar dünyaya gelmesi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.)in "Hâtimü'n-Nebiyyin" sıfatına gölge düşüremez, çünkü bu kelimelerin anlamı, Hz. Muhammed (s.a.v.) den sonra herhangi bir nebî veya peygamberin gelmemesidir. Halbuki, Hz. İsa (a.s.) zâten daha önce peygamberlik sıfatını kazanmıştı. Ayrıca, dünyaya yeniden gelince Şeriat-ı Muhammedî'ye tâbi olacaktır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kıblesine doğru namaz kılacaktır ve ümmetinin bir ferdi gibi olacaktır. Ona ne vahy gelecektir ne de kendisi yeni emir ve telkinlerde bulunacaktır. Aksine, Hazreti Peygamber (s.a.v.) in halifesi olacaktır. Ve, ehl-i sünnet, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra herhangi bir peygamberin gelmeyeceği üzerine ittifak etmiştir, çünkü Allah, kendisinin resûl ve peygamberlerin sonuncusu olduğunu açıkça ifade buyurmuştur. Hazreti Muhammed (s.a.v.) de, "benden sonra bir nebi yoktur" demiştir. Şimdi bundan sonra biri kalkıp, Hz. Resûl-ü Ekrem'den sonra da peygamberlerin gelebileceğini söylese kâfirdir, çünkü böyle bir durumda Hak ile Bâtıl bir araya getirilmeye çalışılıyor. Hz. Muhammed (s.a.v.) den sonra birinin peygamber olacağı iddiası bâtıl ve asılsızdır." (cilt: 22, s. 188).

19. Onikinci Hicri yüzyılında Timuroğulları hükümdârlarından Evrengzeb Âlemgir'in emriyle, Hindistan'ın ileri gelen bütün âlim ve fakihleri tarafından hazırlanan dev eser, "Fetvâ-yi Âlemgirî"de bu hususta şöyle deniliyor: "Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Allah'ın son peygamberi olduğunu kabul etmeyen biri Müslüman değildir. Ve eğer biri, "ben Allah'ın resûlüyüm" veya "Allah'ın peygamberiyim" dese, kâfir olacaktır ve tekfir edilmelidir (Yani, kâfir olduğuna dair fetva verilmelidir). (Cilt: II, s. 263).

20. Allâme Şevkâni (ölümü: 1225 H.), "Tefsir-i Fethü'l-Kadîr" isimli tefsirinde diyor ki "Cumhur (halk), Hatim kelimesinin "t" sini zirle, Âsım de "zeber"le okumuştur. İlk okunuşun anlamı, "Hz. Muhammed, (s.a.v.) peygamberlerin silsilesine son verdi"dir, yani, Hz. Muhammed (s.a.v.) en son gelen peygamberdir. İkinci okunuşun anlamı, "Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberlerin mührüdür". Yani, Hz. Muhammed (s.a.v.) bir mühür gibi peygamberlerin silsilesini mühürlemiştir." (cilt: IV, s. 275).

21. Allâme Âlûsî (ölümü: 1270 H.) "Tefsir-i Rûhü'l-Meanî"de şöyle diyor: "Nebi kelimesi, resûl kelimesine oranla daha yaygındır. O halde, Resûlullah'ın (s.a.v.) Hâtimü'n-Nebiyyin olması bakımından "Hâtimü'l-Mürselin" yani resûllerin sonuncusu olması da lâzım geliyor. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nebi veya resûllerin sonuncusu olması, kendisinden sonra ister cinler, ister insanlardan olsun, hiçbirinin nebîlik, resûllük veya peygamberlik sıfatına sahip olmayacağı demektir." (cilt: 22, s. 32). "Rasûlullahtan sonra vahy veya peygamberlik iddiasında bulunan herkes kâfir olmaya mahkûmdur. Bu hususta Müslümanlar arasında hiçbir ihtilâf yoktur". (cilt: 22, s. 38). "Resûlullah'ın, peygamberlerin sonuncusu olması hususu, Kur'ân-ı Kerimde önemle ve açık seçik şekilde belirtilmiştir. Sünnete göre de bu nokta açıkça yorumlanmıştır. Ümmet kendi ortak görüşünü ve tavrını bariz bir şekilde ortaya koymuştur. Sonuç olarak, bu genel inanç ve kurala ters düşen biri kâfir ilân edilecektir." (cilt: 22, s. 39).

Hindistan'dan Fas'a, Endülüs'ten Türkiye'ye ve Yemen'e kadar her Müslüman ülkenin belli başlı bütün ulemâ, fukehâ, muhaddis ve müfessirleri, Resûl-ü Ekrem (s.a.v.)in son peygamber oluşunu söz birliği etmişcesine kabul etmiş, işte böylesine kuvvetle desteklemişlerdir. Gördüğünüz gibi, biz bu büyük âlim, fakih ve müfessirlerin görüşlerini naklederken doğum ve ölüm yıllarını da vermeyi ihmâl etmedik. Bu suretle, bir bakışta, İslâm'ın doğuşundan, yani Hicret'in ilk yüzyılından başlayarak, Hicrî Onüçüncü yüzyıla kadar her devrin âlimlerinin ne düşündüklerini, ne söylediklerini görebilirsiniz. Biz burada, Hicrî Ondördüncü yüzyılın büyük âlimlerinin görüşlerine de yer verebilirdik, ama bunu mahsus yapmadık. Çünkü, bu âlimlerin tefsirine karşı çıkan biri, kendilerinin kasıtlı olarak böyle söylediklerini iddia edebilir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) son peygamber oluşuna karşı olanlar bu tür tefsir ve

açıklamalarda kasıt arayabilirler ve diyebilirler ki, bu âlimler sadece Mirza Gulam Ahmed[11] ve taraftarlarına kim besledikleri için Hâtimü'n-Nebiyyin sözlerine bambaşka bir yorum getirmişlerdir. Onun için burada sözleri nakledilenlerin, çağımızın âlim ve fakihlerinin olmamasına özen gösterdik. Yukarıdaki sözler ve alıntılar gösteriyor ki, bütün İslâm dünyası ve İslâm ümmeti Hicrî takviminin başlamasından günümüze kadar, "Hâtimü'n-Nebiyyin" deyimini, "peygamberlerin sonuncusu" olarak kabul etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra peygamberlik kapısının her zaman için kapandığı fikri, bütün Müslümanların ortak inancı olmuştur ve bu konuda aralarında herhangi bir anlaşmazlık olmamıştır. Müslümanlar, ayrıca, Hz. Muhammed (s.a.v.)den sonra kendisini nebi veya resûl ilan eden ve ona inanan herkesin İslâm dininden çıkarılması konusunda da görüş birliğine varmışlardır."

"Hâtim-ün Nebiyyin" deyiminin, sözlük ve dil kurallarına, Kur'ân-ı Kerim'in siyâk ve sibâk'ına, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadis ve açıklamalarına, sahabe-i kiramın icmaına ve ilk çağdan günümüze kadar bütün Müslümanların ortak görüşüne göre belli olan anlam ve kavramına ters düşen bir anlamı kabul etmeme ve bir sahtekâr için peygamberlik kapısını açmama işi artık akıl ve mantık sahibi Müslümanlara düşüyor. Şimdi, peygamberlik kapısının açılabileceğini söylemekle yetinmeyip bu kapıdan içeriye giren ve peygamberlik tahtına oturanın, hatta kendisine iman edenlerin, Müslüman olduğunu söyleyebilir misiniz?

Bu hususta üç noktaya dikkat etmeliyiz:

Yüce Allah, imanımıza karşı mıdır?

Her şeyden önce, peygamberliğin çok önemli ve nazik bir mesele olduğu bilinmelidir. Kur'ân-ı Kerim açısından, peygamberliğe iman, İslâmiyet'in temel inançlarından biridir. Peygamberlikle ilgili inanç bir kişiyi Müslüman veya kâfir yapabilir. Bir peygambere inanmayan kişi kâfirdir. Bunun tam tersine, aslında nebî olmayan birine nebî diye sarılan da kâfirdir. Bu kadar nazik bir mesele hakkında Allahu Teâlâ'nın hâşâ düşüncesizce davrandığını söylemek abestir. Eğer gerçekten

11. Pakistan'ın Pencap Eyaletinin Kadiyân kasabasında doğan ve kendini peygamber ilan eden Gulam Ahmed Mirza ki, Ahmedîlerin başıdır. (Mütercim).

Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.v.)den sonra bir peygamber dünyaya gelecek olsaydı, Allah (c.c.) bu konuyu açıkça Kur'ân-ı Kerim'de belirtirdi. Yalnız bu değil, Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla bunu açıkça ilân ettirirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) de kendisinden sonra peygamberlerin gelebileceğini belirtip ümmetinden de bunlara itaat etmelerine dair söz almadan bu dünyayı terk etmezdi. Allah ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) din ve imanımıza karşı hâşâ garazları mı vardır ki, Hz. Peygamber'den sonra peygamberlik kapısı açık olacak, nebîler gelecek ve Müslümanların imanları buna bağlı olacaktı da, bizleri hiç uyarmadılar ve böylesine önemli konudan bizleri haberdar etmediler? Fakat, bunun tam aksine, Allah ve O'nun Resûlü (s.a.v.) 13 yüzyıl bütün Müslümanların inandığı ve kabul ettiği gibi, Hz. Muhammed (s.a.v.)den sonra herhangi bir nebinin gelmeyeceğini açıkça belirttiler.

Şimdi, farzedelim ki, peygamberlik kapısı gerçekten açıktır ve bir peygamber de dünyaya gelmiştir veya ilerde gelecektir. Böyle bir şey olsa dahi -ki yoktur- söz konusu peygamberi reddetmekte haklı olacağız. Tek korkumuz, Allah'ın bizi sorguya çekmesi olacaktır. Ama, mahşerde hesap vermemiz istendiğinde kendimizi savunmak için bütün dosya ve belgeleri ortaya koyacağız. Bu dosyalardan, yeni bir peygamberi inkâr etmemizin sebebinin Allah'ın Kitabı ile Peygamber (s.a.v.)in sünneti olduğu kendiliğinden sabit olacaktır. Bu dosyayı, belgeleri ve delilleri gördükten sonra, Allah bizi, bir peygambere itaat etmediğimizden dolayı cezalandıracak diye bir korkumuz yoktur. Fakat peygamberlik kapısı gerçekten kapalıysa, herhangi bir peygamber gelmeyecekse ve buna rağmen bir müslüman peygamberliğini ilân eden birine inanıyorsa, bu küfrün cezasından kurtulmak için Allah'ın mahkemesine ne gibi belge ve deliller sunabileceğini kara kara düşünmelidir. Daha doğrusu, Allah'ın mahkemesine çıkmadan önce kendi savunması için kullanacağı malzemeyi bizim sunduğumuz malzeme ile karşılaştırmalı ve akıllı bir insanın böyle bir malzemeye dayanarak küfür tehlikesini göze almasının uygun olmadığına karar vermelidir.

Yeni bir Peygamber'e gerek var mıdır?

Dikkat edilmesi gereken ikinci nokta, peygmaberliğin, ibadet ve amel-i sâlih ile edinilebilecek bir makam ve sıfatın olmayışıdır. Ayrıca bu bir hizmete karşı verilen bir ödül de değildir. Aksine, peygamberlik, Allah'ın gerekli gördüğü şart ve zamanlarda bir kişiye verdiği pa-

ye ve görevdir. Yani, şartlar gerektiriyorsa bir nebi veya peygamber gönderilir, gerektirmiyorsa gönderilmez. Peygamberler sudan sebeplerle dünyaya gönderilmezler.

Kur'ân-ı Kerim'e baktığımızda, peygamberlerin ancak dört değişik durumda dünyaya gönderildiğine tanık oluruz:

Birincisi, daha önce kendilerine herhangi bir peygamberin gelmediği, ancak başka milletlere gelen peygamberin mesajının kendilerine ulaştırılması gerektiği milletlere, yeni peygamber gönderilir.

İkincisi, geçmişte gelen peygamberin talimatı unutulmuş, tahrif edilmiş ya da onun gösterdiği yolun takip edilmesi mümkün olmadığı takdirde, yeni bir peygamber gelir.

Üçüncüsü, geçmişteki peygamberlerin vaaz, telkin ve talimatı eksik kaldığı, ümmetleri yeteri kadar hidayet bulamadığı takdirde dinin tamamlanması için yeni peygamber veya peygamberler gönderilir.

Dördüncüsü, bir peygambere yardımcı olmak üzere başka bir peygamber gönderilir.

Yukarıdaki durumları tek tek gözünüzden geçiriniz. Göreceksiniz, Hazreti Muhammed (s.a.v.) den sonra başka bir peygamberin dünyaya gelmesi için herhangi bir ihtiyaç kalmamıştır.

Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de buyurulduğu gibi, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bütün dünyanın hidayeti için dünyaya gönderilmiştir. Dünya tarihini incelediğimizde, Hz. Muhammed (s.a.v.)in doğşundan bu yana mesajının bütün insanlara ulaşabilmesi için şartların her devirde müsait olduğunu görürüz. Bu durumda, ayrı ayrı milletlere, ayrı ayrı zamanlarda peygamberlerin gönderilmesine ne gerek vardır?

Hem Kur'ân-ı Kerim, hem hadis ve siretin tamamı, Hz. Peygamber (s.a.v.)in getirdiği talimatın, olduğu gibi muhafaza edildiğini göstermeye yeter. Kur'ân-ı Kerim'in tek bir kelimesi, tek bir harfi değiştirilmemiştir. Ve bu İlâhi kitap kıyamete kadar böyle kalacaktır. Hazreti Peygamber (s.a.v.)in söz ve hareketleri en küçük ayrıntılarına kadar hadislerde ve diğer dini kitaplarda muhafaza edilmiştir. Bunları gördükçe ve okudukça, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)i sanki gözümüzle görmüş oluyoruz. O halde, yeni bir peygamberin gelmesi için gerekli olan ikinci şart da ortada yoktur.

Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Peygamber (s.a.v.) vasıtasıyla İslâm dininin tamamlandığı ve mükemmelleştiği beyan edilmiştir. Öyleyse, dinin tamamlanması için de herhangi bir peygambere ihtiyaç yoktur.

Gelelim dördüncü duruma. Zâten, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yardımcı bir peygambere ihtiyacı olsaydı, kendisine o zaman gönderilirdi. Kendisine yardımcı bir peygamber gönderilmediği için dördüncü sebep de kendiliğinden ortadan kalkmış oluyor.

Şimdi bizim işimiz, bir peygamberin dünyaya gönderilmesi için beşinci bir sebebin olup olmadığını araştırmaktır. Eğer biri diyorsa ki, İslâm ümmeti yozlaşmıştır ve ıslâhı için de bir peygambere ihtiyaç vardır; o zaman ben derim ki, sadece bir milletin ıslâhı için peygamberlerin gönderildiği vaki olmamıştır. Tarihin hiçbir döneminde sırf bir millet ıslâh olsun diye bir peygamber gönderilmemiştir. Peygamber, Allah'ın belli bir görevini yapmak üzere dünyaya gönderilir. Peygambere vahyler gelir ve bu vahylerle, Allah tarafından yeni bir mesaj gelir ya da, geçmişteki dinde herhangi bir noksanlık varsa, o noksanlık giderilir. Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Resûlullah (s.a.v.)in aynen muhafaza edilmesinden ve din-i İslâm'ın mükemmelleşmesinden sonra herhangi bir vahye gerek kalmamıştır. Bu durumda, sadece ümmetin ıslâhı için peygamberlerin dünaya gönderilmesine ne gerek vardır? Bu işi din adamları, âlimler ve ıslahâtçılar pekâlâ yapabilirler.

Yeni bir Nübuvvet artık Ümmet için bir Rahmet değil, bir Lânettir:

Dikkat edilmesi gereken üçüncü husus, bir peygamberin gelmesiyle bir ümette küfür ile iman arasında amansız bir mücadelenin başlamış olmasıdır. Peygamberi tanıyan ve ona iman edenler bir grup oluştururken onun aleyhinde olanlar bir başka cephe meydana getirirler. Bu cepheleşme ve kutuplaşma öyle hafife alınacak cinsten olmayacaktır. Zira, kendi fikir ve inançlarında ısrar edenler birbirini ortadan kaldırmak amacıyla kıyasıya mücadeleye girişeceklerdir. Ayrıca, bu iki grubun hayat çizgisi ve yasaları da birbirinden farklı olacaktır. Bir yandan bir grup iman ettiği peygamberin getirdiği vahy, talimat ve sünnetten ilhâm alırken, öbür yandan diğer grup bütün bu talimat ve kanun kaynaklarına karşı olacaktır. Netice itibarıyla, bu iki grubun tek bir millet veya ümmet olarak yaşaması hayal olacaktır.

Bu gerçekleri göz önünde bulunduran bir kişi, peygamberliğin so-

na ermesinin, İslâm ümmeti için büyük bir nimet ve rahmet olduğunu derhal farkedecektir. Bu hikmetli ve faydalı ilke ve kavram sayesinde Müslümanların uluslararası ve kalıcı bir topluluk haline gelmeleri sağlanmıştır. Bu fikir ve inanç, aralarında derin ve kapanmayacak yaraların açılmasını önlemiştir. Bu sebeple, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber ve yol gösterici olarak kabul eden, onun getirdiği, Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'ten başka hidayet yollarını aramayan herkes evrensel bir kardeşliğin bireyidir. Şayet, peygamberliğin kapısı açılmış olsaydı, böyle bir kardeşlik ve eşitliği tasavvur etmek bile mümkün olmayacaktı, çünkü her peygamberin gelişiyle ümmetin birliği ve beraberliği paramparça olacaktı.

VAADEDİLEN MESİH HAKKINDAKİ HADİSLER

Hz. Muhammed (s.a.v.)den sonra peygamberlik iddiasında bulunanlar ve bu sahte peygamberlerin taraftarları, saf ve sade müslümanları kandırmak için hadis-i şeriflerde "Vaadedilen Mesih"ten bahsedildiğini, Mesih'in bir peygamber olduğunu ve kendisinin dünyaya gelmesiyle peygamberlik müessesine herhangi bir zarar gelmeyeceği gibi, başka peygamberlerin de dünyaya gelmesinin gayet tabii bir hadise olduğunu iddia ederler.

Bu kişi ve çevreler ayrıca, "Mesih-i Mevûd" (Vaadedilen Mesih)ten Meryem oğlu Hz. İsa (s.a.v.)in kastedilmediğini de öne sürerler. Onlara göre, Mesih çoktan ölmüştür ve hadislerde müjdelenen Mesih aslında "Mesîl-i Mesih", yani, Hz. İsa'ya benzeyen bir Mesih'tir. Onlara göre bu sözde Mesih filanca şahıs olup zâten dünyayı kendi varlığıyla "şereflendirmiştir"(!) ve kendisine iman etmek, peygamberliğin hitamına aykırı bir davranış değildir.

Bu yalan perdesini aralamak için biz konuyla ilgili bütün muteber ve müstened hadisleri aşağıda belirtmeyi uygun bulduk.[12] Bu hadisleri okuyan herkes, Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.v.)in nübuvvetin hi-

12. Vaadedilen Mesih'in, Kur'ân-ı Kerîm ile hiç ilgisi yoktur. Bu konu sadece hadislere aittir. Şimdi, bir Mesih'in geleceğini kabul eden bir kişi, hadisleri kabul etmelidir. Zira, hadisleri kabul etmemek demek, o Mesih'in gelişini de önemsememek demektir. Hatta, hadislerin varlığını kabul etmeyen, Mesih'in varlığını da inkâr etmiş olur. Siz akide ve inancınızı hadislere dayandıracaksınız, ama Mesih'in gerçek durumunu ortaya koyan muteber hadisleri reddedeceksiniz, bu saçmalık değilse nedir?

tamı konusunda ne dediğini ve kötü niyetli insanların bunlardan ne anlamlar çıkarmaya çalıştıklarını kolayca anlayabilecektir:

Meryem Oğlu Hz. İsa (s.a.v.) nın Dünyaya Tekrar Geleceğine Dair Hadisler:

1. Hz. Ebû Hureyre rivâyet ediyor; Resûlullah (s.a.v.) bir defasında buyurdular: "Elinde canım olan Zât'a yemin ederim, Meryem oğlu mutlaka âdil bir hükümdâr olarak size gelecektir. O zaman o Haç'ı kıracak ve domuzu öldürecektir.[13] Savaşa son verecektir. (Başka bir rivayette harp yerine cizye kelimesi kullanılmıştır, yani cizyeyi kaldıracaktır).[14] Ve mallar öylesine bollaşacak ki, bunları kabul eden bulunmayacaktır. Ve öyle bir duruma gelinecektir ki, insanların Allah'a bir secde etmeleri, kendilerine her şeyi unutturacaktır. (Sahih-i Buharî, Kitab-ü Ahadis-i'l-Enbiya, Bölüm: Isa ibn Meryem'in inişi; Müslim, Hz. İsa'nın dünyaya gelişiyle ilgili bölüm; Tirmizi, Fiten bölümü, Hz. İsa'nın gelişiyle ilgili kısım; Müsned-i Ahmed, rivayet eden: Ebu Hureyre).

2. Ebû Hureyre'nin bir rivâyeti şöyledir: "İsa ibn-i Meryem dünyaya gelmedikçe kıyamet olmayacaktır.[15] Bu cümleden sonra yukarıdaki hadis geçiyor. (Sahih-i Buhari; Kitabü'l-Mezâlim, Kesrü's-Salîb bölümü, İbn Mâce: Kitabü'l-Fiten, Deccâl fitnesi bölümü).

3. Hz. Ebû Hureyre rivâyet ediyor ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Aranıza Meryem oğlu (İsa) gelince siz nasıl olacaksınız? Ve imamlarınız o zaman sizlerden olacaktır. (Sahih-i Buhari, Kitap: Peygamberlerin hadisleri, İsa'nın iniş bölümü; Müslim).

4. Hz. Ebu Hureyre'nin rivâyetine göre, Resûlullah (s.a.v.) bir defasında şöyle buyurdular: "İsa ibn-i Meryem dünyaya gelecek, domuzu

---

13. Haç'ı kırmak ve domuzu öldürmek, Hıristiyanlığın ayrı bir din olarak ortada kalmayacağı anlamına gelir. Hıristiyanlığın temeli, Allah'ın kendi oğlunu (Hz. İsa'yı) çarmıha gerdirerek insanların günahının bedelini ödediği inancına dayalıdır. Hıristiyanlığın özelliklerinden biri de helâl ve haram arasındaki farkı ortadan kaldırmış olmasıdır. Nitekim, diğer bütün peygamberlerin haram ettiği domuzu Hıristiyanlar helâl saymışlardır. Bunun için Hz. İsa kendisi dünyaya gelip, "ben Allah'ın oğlu değilim, ben çarmıha gerilmedim ve bu sebeple haç'ın kutsallığı da yoktur" diyecektir. Ayrıca, domuzu helâl etmediğini de fiilen gösterecektir.

14. Başka bir deyişle, bütün milletler arasındaki ihtilâflar kalkacak ve tek bir "İslâm Ümmeti" kurulacaktır. Böylece, ne aralarında savaş olacaktır ne de zimmîlik cizyeler.

15. Yani, müslümanlar namaz kılarken imamlığı Hz. İsa değil, onlardan biri yapacaktır.

öldürecek, haç'ı yok edecektir. Ve onun için namazlar toplanacak ve O, o kadar mal ve mülk dağıtacak ki, onları alacak kimse ortaya çıkmayacaktır. Ve o haracı durduracak ve Ruha[16] mevkiinde konaklanıp hac ve umre edâ edecektir, ya da, ikisini birleştirecektir.[17] "Rivayet edenin bu hususta biraz şüphesi vardır. (Müsned-i Ahmed, Ebû Hureyre'nin rivayetleri, Müslim, Kitabü'l-Hacc ve Kur'ân ile ilgili bölüm).

5. Hz. Ebû Hureyre rivâyet ediyor: (Deccâl'ın ortaya çıkışından bahsettikten sonra Resûlullah buyurdular): "Müslümanlar onunla (Deccâl ile) savaşmaya hazırlanırken saflar düzenlerken ve namaz için tekbir getirirken, Meryem oğlu İsa dünyaya gelecektir. Ve namazda kendilerine imamet edecektir. Ve Allah'ın düşmanı (Deccâl) onu görür görmez, tuzun suda eridiği gibi eriyecektir. Eğer İsa (a.s.) onu kendi haline bıraksa, eriyip gidecektir. Ama, Allah onu Hz. İsa'ya öldürtecektir ve İsa onun kanına buladığı mızrağını Müslümanlara gösterecektir. (Mişkât, Kitabü'l-Fiten, Bölüm: el-Melâhim, Müslim'e atfen).

6. Hz. Ebu Hureyre rivâyet ediyor, Resûlullah şöyle buyurdular: "Benle onun (Hz. İsa'nın) arasında herhangi bir nebi yoktur. Ve kendisi dünyaya gelecektir. Öylese, onu gördüğünüz zaman tanıyacaksınız. O orta boylu, pembe tenli, sarı renkli elbise giymiş olacaktır. Başındaki saçlar sanki onlardan su damlayacakmışcasına ıslak gibi görünecektir. Halbuki, onlar ıslak olmayacaktır. İslâmiyet için başkalarıyla savaşacak, haç'ı parçalayacak, domuzu öldürecek ve cizyeyi ortadan kaldıracaktır. Ve Allah onun zamanında, İslâmiyetten başka bütün din ve mezhepleri ortadan kaldıracaktır. Ve o Mesih, Deccâl'i öldürecektir. Dünyada 40 yıl kalacak ve sonra vefat edecektir ve Müslümanlar onun cenaze namazını kılacaklardır." (Ebu Davûd, Kitabü'l-Melâhim, Deccâl'in ortaya çıkışıyla ilgili bölüm, Müsned Ahmed, rivâyet eden: Ebu Hureyre).

7. Hz. Câbir bin Abdullah diyor ki, ben Resûlullah (s.a.v.) dan duydum ki, "Meryem oğlu İsa dünyaya gelecektir. Müslümanların lideri ona diyecektir ki, "buyurun namazı siz kıldırın," fakat o cevap verecek, "hayır siz kendiniz birbirinizin reisisiniz." Hz. İsa, bunları, Allah'ın bu ümmete verdiği şan-u şerefi bilerek söyleyecektir". (Müslim,

16. Medine'ye 35 mil uzaklıkta bir yerin adı.

17. Şurası unutulmamalıdır ki, o çağda Mesîl-i Mesih adıyla anılan kişi hayatında ne hac ne umre edâ etmişti.

Meryem oğlu İsa'nın inişiyle ilgili bölüm, Müsned-i Ahmed, Câbir bin Abdullah'ın rivayetleri)

8. Câbir bin Abdullah (İbn-i Sayyâd hikâyesiyle ilgili olarak) rivâyet ediyor ki, Hz. Ömer bin Hattab bir defasında dedi ki: Ya Resûlullah, bana izin verin, ben kafasını uçurayım. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) buyurdular, "eğer bu şahıs (Deccâl) bahsettiğimiz insansa, onu siz değil, İsa ibn Meryem öldürecektir. Ve eğer bu o şahıs değilse, o zaman siz taahhütlü kişilerden (zimmîler) birini öldürme hakkında sahip değilsiniz" (Mişkât, Bâbül Fiten, İbn-i Sayyâd hikâyesi, Şerh-i es-Sünne-i Bagavî'ye atfen).

9. Câbir bin Abdullah rivayet ediyor ki, Hz. Resûl-ü Ekrem (s.a.v.) (Deccâl'in hikâyesini anlatırken) dedi ki: "O zaman Meryem oğlu İsa birden bire Müslümanlar arasına çıkacaktır. Sonra namaza kalkılacak ve ona denilecek ki: "Ey Rûhullah, ileriye hareket ediniz". Fakat o diyecek ki, hayır sizin imamınız önümüze gelsin ve namaz kıldırsın. Sonra sabah namazını kıldıktan sonra müslümanlar Deccâl ile savaşmaya çıkacaklardır. Buyurdular ki:"O kezzab (Deccâl) Hz. İsa'yı görünce tuzun suda eridiği gibi eriyecektir. Daha sonra o (İsa) onun yanına yaklaşacak ve onu öldürecektir. Ve öyle bir vaziyet meydana gelecektir ki, ağaçlar ve taşlar şöyle sesleneceklerdir: "Ey Resûlullah, bu Yahudi, arkamızda saklanmıştır". Deccâl'ın taraftarlarından hiçbiri sağ kalmayacaktır. Hz. İsa bunların hepsini kılıçtan geçirecektir." (Müsned-i Ahmed, Cabir bin Abdullah'ın rivayetleriyle ilgili bölüm).

10. Hz. Nevvâs bin Sem'ân Kılabî (Deccal'in hikâyesini anlatırken) şöyle der: Bu arada, Deccâl bunları yaparken, Allah, Meryem oğlu İsa'yı gönderecektir ve Suriye'nin doğu kesiminde, beyaz minarenin yanında sarı renkli elbise giymiş vaziyette iki meleğin kanatları üzerinde dünyaya inecektir. O başını aşağı eğdiği zaman sanki saçlarından su akacak gibi olacaktır. Başını kaldırdığı zaman da inci gibi damlalar damlayacaktır. Nefesinin havası ulaştığı ve gözlerinin gördüğü yere kadar bütün kâfirler ölecektir. Daha sonra Meryem oğlu, Deccâl'in peşine düşecek ve Lod[18] kapısında ona yetişip onu katledecektir. (Sahih-i Müslim, Deccâli ile ilgili bölüm; Ebû Davud, Kitab-ü Melâhim, Deccâl'ın ortaya çıkışıyla ilgili bölüm, Tirmizi, Fiten bölümleri, Deccâl kısmı; İbn Mâce, Kitabü'l-Fiten, Deccâl bölümü).

18. Lod veya Lydda halen İsrail'de Tel Aviv yakınlarındaki meşhur havaalanının adıdır.

11. Abdullah bin Amr Âs diyor ki, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Deccâl, ümmetimden çıkacaktır ve 40 (gün mü, ay mı, yıl mı?)[19] kalacaktır. Daha sonra Allah, Meryem oğlunu gönderecektir. Onun yüz hatları, Urve bin Mes'ud (bir sahabe) gibi olacaktır. Deccâl'ı takip edecek ve öldürecektir. Daha sonra 7 yıl insanlar öylesine birbirine kaynaşmış olarak yaşayacaktır ki, iki kişi arasında bile herhangi bir fikir ayrılığı olmayacaktır." (Sahih-i Müslim, Deccâl ile ilgili bölüm).

12. Huzeyfe bin Eseyd el Gifâri diyor ki, "bir defasında Resûlullah (s.a.v.) toplandığımız yere geldiler. Biz o sırada aramızda konuşuyorduk. Hz. Peygamber bizim ne konuştuğumuzu sordular. Dedik ki, kıyametten bahsediyorduk. Buyurdular ki, "kıyamet, 10 adet işaret görülmeden gelmeyecektir. Sonra bu 10 işareti şöyle sıraladılar: (1) Duman, (2) Deccâl (3) Dabbet-ü'l-Arz[20] (4) Güneşin batıdan doğması, (5) Meryem oğlu İsa'nın dünyaya inişi (6) Ye'cuc ve Me'cuc, (7) Üç büyük toprak kayması, biri Doğu 'da (8) diğeri batıda, (9) üçüncüsü de Arap yarımadasında ve (10) Yemen'de çıkacak ve insanları soluk soluğa mahşere götürecek büyük yangın." (Sahih-i Müslim, Kitab-ül Fiten, ve Eşrâtü's-Saat, Dâvûd, Kitab-ü'l-Melâhim, Emarâtü's-Saat bölümü)

13. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) serbest bıraktığı kölesi Sevbân'ın rivâyetine göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) buyurdular ki: "Şunları Allah cehennem ateşinden korumuştur: Birincisi, Hindistan'a yürümüş olan ordu, ikincisi, Meryem oğlu İsa'nın yanında yer almış olan ordu." (Nesâi, Kitabü'l-Cihâd, Müsned-i Ahmed, Sevban'ın rivâyetleri)

14. Mecemm'e bin Câriyet-i Ensâri diyor ki, ben Hazret-i Peygamber Efendimiz (s.a.v.)den duydum, Meryem oğlu (İsa) Deccâl'ı Lod kapısında öldürecektir (Müsnid-i Ahmed, Tirmizi, Fiten ile ilgili bölümler).

15. Ebû Umâme Bahilî (uzun bir hadiste) Deccâl'den bahsederken şöyle rivâyet ediyor: "Müslümanların imamı sabah namazını kılmak üzere tam ileriye çıktığı anda Meryem oğlu İsa onlara gelecektir. İmam geriye dönecek ve İsa'nın ileriye gitmesini (imamlık yapmasını) isteyecektir. Fakat Hz. İsa onun omuzlarına elini koyup, "hayır, namazı siz kıldırın, zira bu cemaat sizin için namaza kalkmıştır" diyecektir. Dolayısıyla, aynı imam namaz kıldıracaktır. Selâm verildikten sonra, İsa di-

19. Bu sözler Hz. Abdullah bin Amr bin Âs'ındır.
20. Sözlük anlamı "yer hayvanı" olan bir çeşit hayvan.

yecektir ki, "kapıyı açınız." Kapı açılacaktır. Orada Deccâl, 70 bin silahlı Yahudiyle karşılarına çıkacaktır. Fakat Deccâl, Hz. İsa'ya bakar bakmaz tuzun suda eridiği gibi eriyecektir ve oradan kaçacaktır. İsa ona diyecektir ki, bende öyle bir darbe vardır ki, sen hiç kurtulamazsın. Sonra onu Lod'un doğu kapısında yakalayacak ve Allah Yahudileri yenilgiye uğratacaktır... Ve yeryüzü Müslümanlarla tıpkı su dolu kap gibi dolacaktır. Bütün dünyanın kelimesi (kelime-yi şehâdeti) aynı olacaktır ve Allah'tan başkasına ibadet edilmeyecektir." (İbn Mâce, Kitabü'l-Fiten, Deccâl fitnesi bölümü).

16. Osman bin Ebûl Âs diyor ki, ben Resûlullah (s.a.v.)dan duydum, "Meryem oğlu İsa sabah namazı sırasında dünyaya inecektir. Müslümanların lideri ona diecektir ki, "Ey Resûlülllah, siz namaz kıldırın". O cevap verecektir, "bu ümmetin insanları birbirinin reisidir." Bunun üzerine Müslümanların lideri ileriye çıkıp namaz kıldıracaktır. Namazı kıldıktan sonra, İsa muharebe etmek üzere Deccâl'a yürüyecektir. Deccâl onu görünce tunç gibi eriyecektir. İsa (a.s.) kendi silahıyla Deccâl'ı öldürecektir ve onun taraftarları hezimete uğrayıp kaçacaklardır. Fakat, hiçbir yerde saklanacak yer bulamayacaklardır. Hatta, ağaçlar şöyle sesleneceklerdir: "Ey mü'min, bu kâfir buradadır". (Müsned-i Ahmed, Taberâni, Hâkim).

17. Semûre bin Cündüp (uzun bir hadiste) Resûlullah (s.a.v.)ın şöyle dediğini rivâyet eder: "Sonra sabah vakti, Müslümanlara Meryem oğlu İsa (a.s.) dünyaya gelecektir." (Müsned-i Ahmed, Hâkim).

18. İmran bin Hasîn tarafından rivâyet ediliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Ümmetimden bir grup her zaman Hak'tan yana olup muhaliflere galip gelecektir. Nihayet, Allahu Teâlâ (c.c.) kararını verecek ve Meryem oğlu İsa (a.s.) dünyaya gelecektir". (Müsned-i Ahmed).

19. Hazreti Ayşe (r.a.), Deccâl ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "Sonra, İsa (a.s.) inecektir ve Deccâl'ı öldürecektir. Bundan sonra İsa (a.s.) 40 yıl dünyada âdil imam ve hâkim olarak kalacaktır." (Müsned-i Ahmed).

20. Resûlullah'in azâd ettiği kölesi Süfeyne (Deccâl'in hikâyesiyle ilgili olarak) rivâyet ediyor ki, "daha sonra İsa (a.s.) inecektir ve Alla-

hu Teâlâ, Deccâl'ı Afik[21] tepesi yakınlarında öldürecektir." (Müsned-i Ahmed).

21. Hz. Huzeyfe bin Yemen (Deccal'den bahsederken) diyor ki, "sonra Müslümanlar namaza kalkınca gözlerinin önüne Meryem oğlu İsa gelecektir ve o Müslümanlara namaz kıldıracaktır. Daha sonra selâm verdikten sonra oradakilere diyecek ki, "Benimle, bu Allah'ın düşmanı arasından çekilin.." ve Allah, Deccâl'ın taraftarlarına Müslümanları musallat edecektir. Ve Müslümanlar onları iyice dövecek ve hırpalayacaklardır. Tâ ki, ağaç ve kayalar haykıracaklar, "Ey Abdullah, ey Abdurrahman, ey Müslüman, bak işte bir Yahudi, ona vur." Böylece Allah onları mahvedecektir ve Müslümanlar galip gelip haç'ı parçalayacak, domuzu öldürecek ve cizyeyi kaldıracaklardır." (Müstedrek-i Hakîm, Sahih-i Müslim'de de bu hadis özetle anlatılmıştır. Hâfız ibn Hecr ise "Fethü'l-Bâri"de (cilt VI, s. 450) bu hadisin doğru olduğunu beyan etmiştir).

Yukarıdaki 21 hadis, 14 sahabe tarafından doğru ve güvenilir kaynaklara dayanılarak en geçerli ve en güvenilir hadis kitaplarında kaydedilmiştir. Gerçi bunların dışında da pekçok hadislerde Hz. İsa (a.s.) ve Deccâl'den bahsedilmiştir. Fakat konuyu dağıtmamak ve gereksizce uzatmamak için yalnız bu hadisleri nakletmeyi uygun gördük.

Bu Hadisler Neyi İspatlıyor?

Bu hadisleri okuyan herkes, herhangi bir "Vaadedilen Mesih", "Mesil-i Mesih (Mesih benzeri) veya "Bürûz-ü Mesih'ten ne açıkca, ne ima yoluyla bahsedildiğini görmüş olacaktır. Ayrıca, bu hadisler çağımızda bir kişinin bir kadının batınından ve bir erkeğin dölünden doğup "Hz. Seyyidinâ Muhammed Mustafa (s.a.v.)ın geleceğini haber veren Mesih benim" diyerek ortaya atılmasına da imkân bırakmamışlardır.[22] Bu hadisler, açık sözler ve kesin ifadelerle, bundan 2000 yıl önce babasız, Meryem'in batınından doğan İsa (a.s.)nın tekrar dünya-

21. Bugün Afik değil, Fik olarak bilinen kasaba, Suriye-İsrail sınırında bulunmaktadır. Bunun biraz ilerisinde batıda birkaç mil ötede, Ürdün şehrinin menbası olan Tabarriye Gölü vardır. Bunun güney batısında alçak bir yol vardır. İşte buraya Fik (Afik) tepesi denilir.

22. Böyle bir şeyin olacağına inanmayan biri el-Bakara sûresinin 259. âyetini dikkatle okumalıdır. Burada Allah şöyle diyor: "Allah onu 100 sene öldürdü. Ve sonra tekrar diriltti."

ya geleceğini belirtmektedirler. Burada, Hz. İsa'nın ölüp ölmediğine dair tartışmaya girmek yersizdir. Çünkü eğer kendisi ölmüş olsa dahi Allahu Teâlâ onu tekrar hayata getirmeye kâdirdir. Allah'ın kudreti için, kullarından birini binlerce yıl evrenin herhangi bir köşesinde yaşatıp istediği zaman dünyaya geri getirmesi de uzak bir ihtimâl değildir. Her ne olursa olsun, hadisi bilen ve kabul eden biri için, dünyaya tekrar gelecek kişinin Meryem oğlu İsa olduğunu kabul etmekten başka bir çare yoktur. Ve eğer biri hadisi kabul etmiyorsa, bir şahsın gelmesini de beklemelidir. Bir yandan, hadislerden, gelecek biri hakkındaki kayıtlar ve bölümler alınırken diğer yandan, gelecek olan kişinin Meryem oğlu İsa değil, Mesîl-i Mesih yani İsa'nın benzeri olacağını ileri sürmek düpedüz pişkinlik, hatta küstahlıktır.

Söz konusu hadislerde dikkate değer ikinci husus, Hz. İsa'nın dünyaya tekrar gelişinde peygamberlik sıfatını taşıyacağıdır. Hz. İsa (a.s.)ya ne vahy gelecek ne de kendisi Allah'tan herhangi bir mesaj ve talimat getirecektir. Ne Hz. Muhammed (s.a.v.)in şeriatına herhangi bir ilâve yapacak, ne de İslâm dinini yeniden canlandıracak veya güçlendirecektir. Ne insanlardan kendisine iman etmelerini isteyecek ne taraflarından müteşekkil bir ümmet meydana getirecektir.[23] Hz. İsa (a.s.) sadece önemli bir görev için dünyaya tekrar gönderilecek ve bu görev de Deccâl fitnesini ortadan kaldırması olacaktır. Ve geldiği zaman şartlar ve ortam öyle olacaktır ki, Müslümanlardan hiçbiri onun Meryem oğlu İsa olduğuna şüphe etmeyecektir[24]. Kendisi Hz. Muham-

23. İslâm uleması bu meseleye tam bir açıklık getirmişlerdir. Allâme Taftazânî (722-792 H), "Şerh-i Akâid" adlı eserinde şöyle diyor: "Hz. Muhammed (s.a.v.)'nin son peygamber olduğu sabittir. Eğe kendisinden sonra da Hz. İsa'nın inişinden bahsedildiği söylenirse, biz deriz ki, "evet hadislerde kendisinden bahsediliyor, ama kendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e tâbi olacaktır. Zira, İsa'nın şeriatı iptal edilmiştir. Bu sebeple, ne kendisine vahy gelecek ne de, o yeni emirler getirecektir. Aksine, Resûlüllah'ın naibi durumunda olacaktır." (Mısır baskısı, s. 135.) İmam Râzi bu konuyu daha açık bir şekilde ortaya koymuştur: "Paygamber devri, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile kapanmıştır. Resûlüllah dünyaya geldikten sonra peygamberlerin gelişine son verilmiştir. Bundan sonra, Hz. İsa'nın dünyaya geldikten sonra Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.v.) tâbi olacağı şüphe götürmez bir hususdur." (Tefsir-i Kebir, cilt, III. s. 343).

24. Gerçi iki hadis (No. 5 ve 21)'de, Hz. İsa'nın geldikten sonra ilk namazı kedisinin kıldıracağı belirtilmiştir. Fakat diğer hadislerde (3, 7, 9, 15 ve 16) namazı kıldırmaktan vazgeçip bu vazifenin müslümanların imamı tarafından yerine getirilmesini isteyeceği açıklanmıştır. Bu hususta bütün muhaddis ve müfessirler ittifak halindedirler.

med'in (s.a.v.) önceden verdiği haberlere uygun olarak dünyaya gelip Müslüman topluluğuna katılacaktır. O zaman Müslümanların lideri ve imamı kim ise onun arkasında namazını edâ edecektir ve o imamın üstünlüğünü kabul etmiş olacaktır. Böylece eskisi gibi peygamberlik sıfatıyla Müslümanlara imamlık etmesi söz konusu olamaz. Bilindiği üzere bir cemaatte peygamber yoksa, imamlığını sıradan bir kişi yapabilir. Fakat, peygamber ortada varken imamlığı da, liderliği de o yapar. Bir bakıma, Hz. İsa (a.s.) gelip Müslümanların cemaatine sıradan bir kişi gibi katılmakla kendisinin peygamber olmadığını açıkça itiraf edecektir. Bu açıdan, onun gelişiyle peygamberlik mührünün kırılacağı da söylenemez.

Burada herhangi bir benzetme olmaksızın şunu söyleyebiliriz ki, Hazreti İsa (a.s,) nın dünyaya gelişi, işbaşında bulunan bir devlet başkanı döneminde eski bir devlet başkanının ziyareti gibi olacaktır. Bu eski devlet başkanı, işbaşındaki devlet başkanının emrinde önemli bir vazife veya hizmet yapmış olacaktır. Sokaktaki adam bile, bir memlekette bir cumhurbaşkanı görevi başında iken, eski bir cumhurbaşkanının gelişiyle Anayasının rafa kaldırılacağını pekalâ bilmektedir. Fakat, Anayasa veya Kanûn-u Esâsî'ye zarar ancak iki şekilde gelebilir: Birincisi, eski devlet başkanının gelip tekrar iktidar koltuğuna oturmaya çalışması halinde. İkincisi, insanların eski devlet başkanının geçmişteki hukukî durumunu inkâr etmeleri halinde. Zira, böyle bir durumda eski cumhurbaşkanının gerek anayasal ve hukukî statüsü, gerekse geçmişteki bütün icraatı yekkalem silinmiş olacaktır. Bu iki durum ortaya çıkmadıkça herhangi bir anayasal sorun doğmaz; ayrıca, eski cumhurbaşkanının anayasal durumu da zedelenmez. Bunun dışında, Hz. İsa dünyaya ilk defa değil, ikinci defa geleceği için nübuvvetin hitamıyla ilgili gelenek ve kural da bozulmaz. Fakat kendisi gelip peygamberlik görevini tekrar üstlenir, peygamberlikle ilgili bütün icaplarını yerine getirmeye başlar, ya da herhangi bir kimse onun geçmişteki peygamberliğini de inkâr ederse Allah'ın koyduğu peygamberlik yasasında bir değişiklik olduğu söylenebilir. Fakat, hadisler bu her iki ithimâli de ortadan kaldırmıştır. Bu hadisler bir yandan, Hazreti Peygmaber (s.a.v.)den sonra peygamberlik silsilesinin tamamlandığını vurgularken, bir yandan da Meryem oğlu İsa (a.s.)nin tekrar dünyaya geleceğini açıkca ifade ediyorlar. Bunlar, Hz. İsa (a.s.)'nin ikinci gelişinin, bir peygamber olarak olmayacağını da açıkça belirtiyorlar. Aynı şekilde,

Hz. İsa'nın gelişiyle Müslümanlar arasında küfür-iman çatışmasının baş gösterme ihtimâli de yoktur. Geçmişteki peygamberlik mertebesini inkâr eden herkes eskiden olduğu gibi kâfir sayılacaktır. Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hz. İsa'nın peygamberliğini tanımış ve kabul etmişti ve ümmeti de bunu imanının bir parçası olarak benimsemişti. Aynı durum, Hz. İsa'nın tekrar dünyaya geldiği sırada da olacaktır. Müslümanlar yeni bir peygamberliğe değil, eski mevkii ve payesine iman edeceklerdir. Aynı durum bugün de müslümanlar için geçerlidir. Dolayısıyla, bu husus ne bugün nübuvvetin hitamına aykırıdır, ne de gelecekte olacaktır.

En son olarak bu hadislerden çıkan bir gerçek te şudur: Hz. İsa (a.s.)nın ortadan kaldırmak üzere dünyaya geleceği büyük fitne, yani, Deccâl, Yahudiler arasında doğacaktır. Bu Deccâl kendisine "Mesîh" dedirtecektir. Doğrusu, Yahudilerin tarihi ve dini inançlarına vakıf olmayan biri bu meseleyi iyi kavrayamaz. Oysa, tarihi okumuş olanlar biliyorlardır ki, Hazreti Süleyman'ın (a.s.) vefatından sonra İsrail oğulları inkırâz devresine girdikçe kudret ve iktidarlarını kaybetmeye başladılar. Nihayet, güçsüz kalıp Babil ve Asur imparatorluğunun en aşağı ve horlanan tabakası haline geldiler. Bu sıralarda İsrail oğullarının peygamberleri Allah'tan yeni bir "Mesih"in geleceği ve kendilerini yaşadıkları rezil hayattan kurtaracağı konusunda müjdeler vermeye başladılar. Bu kehanetler yüzünden Yahudiler kudretli bir hükümdar olan ve savaşarak memleketleri fetheden Mesih'i beklemeye koyuldular. Yahudiler bu hükümdarın kendilerini çeşitli ülkelerden toplayarak Filistin'de birleştirip büyük bir imparatorluk kuracağını umut ediyorlardı. Fakat, bu beklentiler sürerken, umutlarının aksine Hz. İsa (a.s.) Allah tarafından Mesih olarak ve sade bir vatandaş ve ordusuz olarak gönderilince, Yahudiler bir hayli öfkelendiler ve hayal kırıklığına uğradılar. Yahudiler önce İsa (a.s.)nın Mesihliğini tanımamakta direttiler, sonra onu öldürmeye yemin ettiler İşte bundan sonra da dünyanın bütün yahudileri hâlâ, "Vaadedilen Mesih"i bekliyor ve bu hususta tatlı rüyalar görmeye devam ediyorlar. Yahudilerin literatürü bu vaadedilen Mesih'in bahsiyle doludur. Telmûd ve rabbîlerin edebiyatında bu konuda çizilen renkli tablolar her Yahudinin gönlünde yaşamaktadır. Yüzyıllardan beri Yahudiler, Mesih'in büyük bir siyasi ve askeri deha olacağına, Nil nehrinden Fırat nehrine kadar uzanan bütün toprakları

zaptedip muazzam bir devlet kuracağına ve dünyanın her köşesinden yahudi milletini toplayarak buraya yerleştireceğine inanagelmişlerdir.

Şimdi, bir kişi, Ortadoğu'daki son gelişmeleri Hazreti Peygamber'in haberlerinin ışığında inceleyerek olursa, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde bahsedilen ve haber verilen "Vaadedilen Mesih"in dünyaya gelmesi için sahnenin çoktan hazır duruma geldiğini görecektir. Bilindiği gibi, Filistin topraklarının büyük bir kısmından Müslümanlar kovulup bir kukla İsrail Devleti kurulmuştur. Bu İsrail ülkesine dünyanın dört bir yanından, özellikle Amerika'dan, İngiltere'den ve Fransa'dan yahudiler akın akın gelmektedir. Amerika ve Batılı ülkeler bu ülkeyi askeri bakımdan son derece güçlendirip Ortadoğu'nun barut fıçısı haline getirmişlerdir. Yahudi sermayesi bu yahudi devlete su gibi akmakta, yahudi bilim adamları, iktisatçı ve teknik uzmanlar bunu bölgenin en gleişmiş, en müreffeh devleti haline getirmek için uğraşmaktadır. Bu devletin liderleri de, "vadedilmiş topraklar"ın tümünü ele geçirmek ve etrafa yayılmak konusundaki kötü emellerini gizlemeye hiç lüzum görmemişlerdir. Hayallerinde yaşattıkları "Büyük İsrail Devleti"ni kurma ve geliştirme hevesinden hiç caymamışlardır ve hatta bunun için uydurma haritalar da hazırlamışlardır. Bu haritalarda Suriye'nin tümü, Lübnan ve Ürdün'ün bütünüyle Irak'ın büyük bir kısmı, Türkiye'nin İskenderûn ve Hatay bölgeleri, Mısır'dan Sina yarımadası ve Suudi Arabistan'dan, aralarında Medine'yi Münevvere'nin de bulunduğu Yukarı Hicâz ve Necd bölgelerini İsrail toprakları içinde göstermektedirler. Bugünkü uluslararası gelişmelere de bakılırsa, İsrailliler önümüzde patlak verebilecek büyük bir savaş, ya da Dünya Savaşı sırasında göz koydukları toprakları yeni kurdukları devletlerine katmaya ve ilhâk etmeye çalışacaklardır. Herhalde, tam bu sırada büyük Deccâl, kendisinin "Vaadedilen Mesih" olduğunu iddia ederek ortaya atılacaktır. Bu Deccâl'in ortaya çıkması haberini Hz. Peygamber (s.a.v.) bize açıkça vermiş, ayrıca, o sıralarda Müslümanların büyük zorluk çekeceğini bildirmiştir. Hazreti Peygamber (s.a.v.) bu sebeple, hem kendisinin, hem ümmetinin Mesih-i Deccâl'den kurtulması için Allah'a yalvarmıştır.

İşte bu Mesih'i Deccâl'e karşı koymak üzere Allahu Teâlâ herhangi bir Mesih benzerini değil, yahudilerin 2000 yıl önce Allah'ın peygamberi olarak kabul etmedikleri ve fikirlerince çarmıha gerdikleri gerçek

Mesih'i (a.s.) dünyaya gönderecektir. Bu gerçek Mesih (a.s.) Hindistan'da, Afrika'da veya Amerika'da değil, Şam'da dünyaya inecektir. Zira, savaş için cephe buralarda açılacaktır. Harita'ya baktığımızda, Şam'ın İsrail sınırından ancak 50-60 mil uzaklıkta bulunduğunu göreceksiniz. Daha önce naklettiğimiz hadislerde gördüğünüz gibi, Deccâl 70 bin asker ile Suriye'ye girip Şam kapılarına dayanacaktır. Tam bu kritik anda Şam'ın doğu kesiminde beyaz bir minarenin yanında Meryem oğlu İsa sabah vakti ortaya çıkacak, Müslümanlarla beraber namaz kılacak ve Müslümanlarla birlikte Deccâl'e yürüyecektir. Muharebede yenilgiye uğrayacak olan Deccâl, Afik tepesine (Bkz. Hadis 21) çekilecek, daha sonra İsrail'e kaçacaktır. Hz. İsa (a.s.) onu takip edecek ve bugün Lod havaalanının bulunduğu mevkide hayatına son verecektir. (Bkz. hadisler: 10, 14, 15). Bundan sonra yahudiler teker teker kılıçtan geçirilip dünyadan tamamıyla temizleneceklerdir. (Bkz. Hadisler: 9, 15 ve 21). Bununla beraber, Hz. İsa'nın, gerçeği ilân etmesiyle Hristiyanlık da yeryüzünden kalkmış olacaktır. (Bkz. Hadisler: 1, 2, 4, 6). Nihayet, bütün milletler ortadan kalkıp tek bir İslâm ümmeti haline gelecektir. (Bkz. hadisler: 6, 15).

İşte bu gerçekler, hadis-i şeriflerden açıkca ortaya çıkıyor. Bundan sonra memleketimizde "Vaadedilen Mesih" adıyla oynanan oyunun, ne maksat ve hedefler taşıdığını pekiyi anlayabiliriz. Akl-ı selim sahibi her Müslümanın, artık bunun tehlikeli bir oyun ve hile olduğunu anlamasında herhangi bir şüphe kalmamıştır.

Bu hile ve tertipin en gülünç yanı, yukarıdaki kehânetlerin kendisine ait olduğunu iddia eden zâtın, kendisini Meryem oğlu İsa olarak gösterme sevdasında hatâ üstüne hatâ işlemiş olmasıdır. Bakınız, bu hususta ne gibi te'villerde bulunuyor:

"O (yani, Allahu Teâlâ) "Berâhin-i Ahmediyye" (Mirza Gulam Ahmed'in yazdığı Urduca kitabın adı) nin Üçüncü Bölümünde adımı Meryem koydu. Sonra Berâhin'i Ahmediyye'de belirtildiği gibi, iki yıl "Meryem"lik sıfatıyla yetiştirildim... Daha sonra Meryem gibi, İsa'nın ruhu bana hulûl etti ve sembolik olarak hamile kaldım... Sonra, aradan birkaç ay geçti, ki bu süre 10 aydan fazla değildi, Berahîn-i Ahmediyyenin Dördüncü Bölümünde yer alan ilhamlar yoluyla ben Meryem'den İsa'ya dönüştürüldüm. Netice itibarıyla, ben Meryem oğlu İsa'yım" (Nuh'un Gemisi kısmı, s. 78-89).

Dikkat buyurursanız, bu zât önce kendisinin Meryem olduğunu, sonra hamile kaldığını ve karnından yine kendisinin Meryem oğlu İsa olarak dünyaya geldiğini söylüyor! Doğmasına doğmuş, ama, daha sonra bir pürüzle karşılaşmış. Çünkü, hadis kitaplarında Meryem oğlu İsa'nın Şam'da ortaya çıkacağı belirtilmiştir. Bilindiği gibi, Şam binlerce yıldan beri Suriye'nin önemli kentlerinden biri ve başkentidir. Onun için, bu zat bu zorluğu şöyle halletmeye çalışmıştır:

"Burada Şam kelimesi üzerinde de biraz durmak istiyorum. Bunun açıklamasını Allahu Teâlâ bana yapmıştır. Şam'dan bildiğimiz Şam kastedilmiyor, aksine Yezid ve onun gibi düşünce ve karakterlere sahip olan kişilerin bulunduğu yer kastediliyor... Kadiyân kasabasının etrafında Yezid'in düşüncesi ve huyunda olan pek çok kişi var ve bu açıdan Şam'a benzemektedir." (Evhâm'ın Def'i (İza'le-yi Evhâm), s. 63-73).

Bundan sonra da yine bir zorluk vardı. Hadislere göre, Meryem oğlu, beyaz bir minarinin yanında ortaya çıkacaktı. Bizim "Mesih" bunun da bir çaresini düşündü ve gelip bu minareyi kendisi yaptırdı. Saf ve sade Müslümanlar için, adı geçen minarenin hadislere göre daha önceden bulunması gerekirken "Vaadedilen Mesih"in, bunu sonradan istediği yerde yaptırdığını düşünme ve anlamalarının mümkün olmadığı hekaplanmış olsa gerek!

Son bir pürüz daha vardı ve bu kolay bir mesele değildi. Hadislere göre, Meryem oğlu İsa, Deccâl'i Lod kapısında öldürecekti. Bu zor meselenin üstesinden gelinmek için türlü çeşit te'vil ve hilelere başvuruldu. Bazan, Lod'un Kudüs'ün köylerinden biri olduğu teslim edildi. (İz'ale-yi Evhâm, Lahor baskısı, s. 220). Bazan Lod kelimesinin aslında yersiz ve sebepsiz kavga çıkaran kişiler için kullanıldığı ileri sürüldü. Yani, bu zâta göre, Deccâl'in yersiz ve sebepsiz çıkardığı kavga olaylar son haddini bulunca, bu kavga ve tartışmalara son verilecektir. (İza'le-yi Evhâm, s. 730). Fakat, bunlar da tatmin edici bulunmayınca, Lod'dan, Ludhiyana (Hindistan'ın Pencap Eyaletinde bulunan bir kent) şehri kastedildiği, bu şehrin kapısında Deccâl'in öldürülmesinden de, bütün karşı koymalarına rağmen Mirza Gulam Ahmed'in eline ilk önce bu şehirde biat edilmesinin kastedildiği iddia edildi. (el-Huda s. 91).

Bu te'vil ve gülünç gerekçeleri gören herkes, Mirza Gulam Ahmed'in peygamber ve "Vaadedilen Mesih" olarak ortaya çıkışının dü-

pedüz bir yalan ve bir sahte kişiliğe bürünme olayından başka bir şey olmadığını hemen anlayacaktır.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾
وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ
لِيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَكَانَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

41-43: Ey iman edenler, Allah'ı çok zikredin. Sabah ve akşam O'nu tesbih eyleyin.[78] Sizi karanlıktan nûra çıkarmak için üzerinize melekleri ile rahmet eden O'dur. O, mü'minlere rahmet ve inâyet edendir.[79]

Açıklamalar

78. Burada Müslümanlara deniliyor ki, düşmanlar Allah'ın Resûlüyle (s.a.v.) alay eder, ona sözlü saldırılarda bulunur ve Hak dinini zedelemek üzere Resûlullah'ın (s.a.v.) kişiliğini hedef alıp sinsi bir propaganda sürdürürken iman sahipleri bu saçma sapan şeyleri ne sessizce dinlemeli, ne kendileri düşmanların yaydığı yalanlardan etkilenmeli ne de, kendilerine küfürlerle cevap verilmelidirler; aksine diğer günlere oranla bugünlerde Allah'ı daha çok zikretmelidirler. "Allah'ı çok zikretme"nin anlamını biz 63. dipnotta ayrıntılı olarak verdik. "Sabah ve akşam Allah'ı tesbih etme'nin anlamı ise O'nu her zaman tesbih etmektir. Ayrıca, "tesbih etme"nin anlamı sadece tesbih çekmek değil, Allahu Teâlâ'nın sıfat ve meziyetlerini hatırlamak ve anlatmaktır.

79. Burada demek isteniyor ki, ey Müslümanlar, kâfir ve münafıkların sizi kıskanmaları ve çekememelerinin sebebi Allah'ın Resûlünün (s.a.v.) vasıtasıyla size inen rahmet ve nimetlerdir. Bu peygamber sayesinde siz iman gibi bir nimete kavuşmuşsunuz, küfür ve cahiliyyenin karanlığından İslâmiyetin aydınlığına ulaşmışsınız ve öylesine yüksek ahlâkî ve içtimaî özelliklere sahip olmuşsunuz ki, üstünlüğünüz herkesçe kabul edilmektedir. İşte bundan dolayıdır ki, sizi çekemeyenler Allah'ın Resûlüne türlü iftiralarda bulunmaktadırlar. Böyle bir

kritik dönemde sakın Allah'ın rahmetinden mahrum olacağınıza sebep olabilecek bir davranışın içine girmeyiniz.

"Sâlat" kelimesi, "alâ" ekiyle Allah tarafından kullar için kullanıldığı zaman anlamı rahmet, inâyet ve şefkat olur. Aynı kelime melekler tarafından insanlar hakkında kullanılırsa, anlamı "rahmet duası" olur. Yani, melekler, Allah'a dua eder ve insanlara rahmet ve inayetini eksik etmemesini isterler. "Yusalli alaykum"un bir başka anlamı şudur: "Yeş'i ankum-uz-zikr-ün cemil fi ibâdillah". Yani, Allah sizi kulları arasında şöhret ve hürmet sahibi kılıyor ve sizi öyle bir yere götürüyor ki, insanlar sizden övgüyle bahsediyor ve melekler bile sizi takdir ediyor.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

44: Mü'minlerin Allah'a mülâki oldukları günde selâm ile karşılanacaklar.[80] Ve onlara şerefli bir mükâfât hazırlamıştır.

Açıklamalar

80. Asıl metinde kullanılan kelimelerin sözlük anlamı şudur: "Mülâki oldukları günde tahiyyetleri selâmdır." Ama bunun üç ayrı açıklaması olabilir: (1) Allah'ın kendisi mü'minleri, "selâmün aleykum" diyerek karşılayacaktır. Nitekim, Yâsin sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Rahim olan Rabblerinden bir selâma nail olurlar." (Âyet: 58). (2) Melekler, mü'minleri karşılayacaktır. Nitekim en-Nahl sûresinde şöyle denilmiştir: "O muttakiler ki, onları melekler vefat ettirdikleri zaman iyilik ile muamele edip: 'Üzerinize Allah'ın selâmeti olsun. Amellerinizin mükâfatı olarak girin Cennet'e' derler (âyet: 32) (3) Mü'minlerin kendileri aralarında selâmlaşacaklardır. Nitekim Yunus sûresinde şöyle buyurulmuştur: "Onların o Cennetlerdeki duaları: "Ey Allah, seni tesbih ve tenzih eyleriz"dir. Ve birbirlerine tahiyyetleri selâmdır. Son sözleri de: "Elhamdü lillâhi Rabbi'l-Âlemin"dir. (Hamd olsun Âlemlerin Rabbi olan Allah'a). (Âyet: 10).

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

45: Ey Peygamber[81], Biz seni ancak şahid,[82] müjdeci ve korkutucu[83] olarak gönderdik.

Açıklamalar

81. Yüce Allah, Müslümanlara bazı nasihatlerde bulunduktan sonra şimdi de Hz. Peygamber'e teselli edici bazı sözler söylüyor. Allah, kendisine özetle şunları söylüyor: "Biz size bazı yüksek mevki ve meziyetler verdik. Düşmanların iftira ve yalanları size hiçbir zarar veremeyecektir, zira mevki ve makamınız bu gibi adi ve çirkin şeylerin çok üstündedir. Onun için, siz onların şerri ve yalan propagandalarına zerre kadar önem vermeyiniz. Siz kendi işinize bakınız ve görevinizi sürdürünüz; onlar ne isterse yapsınlar." Buna ilâveten, aralarında hem müminler, hem kâfirlerin bulunduğu, bütün insanlara deniliyor ki, karşınızdaki kişi, sıradan bir insan değildir; o büyük bir şahsiyettir ve Allahu Teâlâ ona büyük mevki ve makam vermiştir.

82. Hz. Peygamber (s.a.v.)in "şahid" olması çok geniş anlam taşımaktadır. Bu üç tür "şahit"liği içermektedir:

Birincisi, sözlü şahitlik. Yani, Allah'ın dininin, üzerinde bina edildiği ilke, kural ve gerçekler hakkında Peygamber (s.a.v.)in tanıklık yapması ve bütün dünyaya bunların "hak" olduğu, diğer bütün şeylerin ise "bâtıl" olduğunu haykırması. Allah'ın varlığı, birliği, meleklerin varlığı, vahy'nin inişi, hayattan sonra ölüm ve ölümden sonra hayatın oluşu ve cennet ile cehennemin varlığına ilişkin inanç ve kavramlar dünyaya ne kadar acayip gelirse gelsin, bunları tebliğ eden kişi dünya tarafından ne kadar alaya alınırsa alınsın, Hz. Peygamber (s.a.v.) kimseye aldırış etmeden bağıra bağıra, "bütün bunlar birer gerçektir ve bunları kabul etmeyenler doğru yoldan ayrılmış sapıklardır" demelidir. Aynı şekilde, Allah'ın ona açıklandığı ve bildirdiği ahlâk ve fazilet ile kültür ve medeniyetin kavram, değer, ilke ve kurallarını bütün dünya yanlış olarak kabul ediyor ve bunlara aykırı hareket ediyorsa da, Peygamber (s.a.v.) bunları göğsünü gere gere herkese haykırmalı ve bunlara ters düşen kavram ve davranışların yanlış olduğunu ilân etmelidir. Aynı şekilde, bütün dünya haram olduğunu söylese de, Allah'ın şeriatına göre helâl olan şeylerin helâl olduğunu açıklamalı ve şeriata göre haram olan şeylerin, bütün dünyanın helâl olduğunu söylemesine rağmen, haram olduğunu bildirmelidir.

İkincisi, amelî şehadet (pratik tanıklık). Yani, Peygamber (s.a.v.) dünyaya sunmakta olduğu hayat felsefesini, hayatı boyunca yaşayarak kanıtlamalıdır. Kötü ve zararlı olarak gösterdiği şeylerin gölgesin-

den tamamıyla uzak olmalıdır. İyi olarak bildiği meziyetler, kişiliği ve karakterinin en belirgin özellikleri olarak ortaya çıkmalıdır. Farz olarak kabul ettiği hareketler ve ibadetleri edâ etmekte herkesten ileri olmalıdır. Günâh dediğinden, herkesten daha iyi sakınmalıdır. Allah'ın kanunu dediği hayat kanununu uygulamakta hiç geri kalmamalıdır. Kendi ahlâkı ve kişiliği, davasının ne kadar haklı ve üstün olduğunu göstermeye yetmelidir. Kişiliği ve karakteri, öğretilerinin canlı bir örneği olmalıdır; öyle ki, taratına çağırmakta olduğu hangi kalitede bir insan yetiştirmek istendiği, onda ne gibi ahlâk ve karakter aradığı ve ne gibi bir hayat düzeni kurmak istediği apaçık ortaya çıksın.

Üçüncüsü, uhrevî şehâdet. Yani, âhirette Allah'ın mahkemesi kurulduğunda Hz. Peygamber (s.a.v.)in, kendisine verilen görevi tam anlamıyla yerine getirdiği, insanlara Allah'ın emirlerine duyurduğu ve öğretilerini kendi söz ve hareketleriyle ortaya koyduğuna ilişkin tanıklık yapması. İşte bu tanıklığa dayanılarak bu öğretileri kabul edenlerin hangi ödüle, etmeyenlerin hangi cezaya lâyık olduğuna karar verilecektir.

Bundan Allahu Teâlâ'nın, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)yı "şahid" yapmakla omuzuna ne büyük yük yeklediği ve şahitlik gibi yüce makama oturtulan kişinin ne büyük bir şahsiyet olduğu anlaşılıyor. Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.) Hak diniyle ilgili olarak sözlü ve pratik tanıklık konusunda zerre kadar hatalı davranmamış veya ilgisiz kalmamıştır. Çünkü, böyle olmasaydı, âhirette tanıklık yapması söz konusu olamazdı. Kendisi, ancak dünyadaki görevlerini hakkıyla yerine getirdiği içindir ki, âhirette, insanların kendisine olan hakları yerine getirdiğini ve Allah'ın hüccetinin tamamlandığını ifade edecektir. Aksi takdirde, Resûlullah (s.a.v.) bu dünyadaki görevini hâşâ eksik bir şekilde yerine getirmiş olsa, ne Müslümanlara tanıklık edecek, ne de Hakkı inkâr edenlere karşı davayı kazanacaktır.

Bazı kimseler bu şahidliğe apayrı anlam vermeye çalışmışlardır. Onlara göre Hz. Peygamber (s.a.v.) âhirette insanların amelleri hakkında tanıklık yapacaktır"; bu da demektir ki, kendisi bütün insanların yaptıklarından haberdârdır, yoksa, tanıklığından nasıl söz edilebilir? Ne var ki, Kur'ân-ı Kerîm açısından bu te'vil yanlıştır. Kur'ân-ı Kerim'in ifadesine göre Allahu Teâlâ, insanların amellerini izlemek amacıyla başka bir sistem kurmuştur. Bu sisteme göre melekler, herkesin

amel defterini hazırlamaktadırlar. (Bkz. Kâf sûresi, âyetler: 17-18 ve el-Kehf, âyet: 149). Ve bu amaçla Allah insanların organlarının tanıklık yapmasını sağlayacaktır. (Yâsin, âyet: 65, Fussilet sûresi, âyet: 20-21). Peygamberlere gelince, onların işi kulların amelleri hakkında tanıklık yapmak değil, onlara Hakkı ilettikleri hakkında ifade vermektir. Kur'ân-ı Kerim'in ifadesi bu hususta açıktır: "Allah, peygamberleri kıyamet gününde toplayıp, "kavminiz size ne şekilde icabet ettiler" diye sorar. Onlar, "biz bunu bilmeyiz. Sen gaybı hakkıyla bilicisin" derler." (el-Maide: 109). Ve aynı hususta, Kur'ân-ı Kerim, hıristayanlara, doğru yoldan sapmalarına ilişkin soru sorulduğunda kendilerinin şöyle diyeceğini ifade ediyor: "Vaktaki sen beni (içlerinden) aldığında onlar üzerine nigâhban yalnız Sen oldun. Ve sen her şeye hakkıyle şahidsin." (el-Maide: 117). Bu âyetler, peygamberlerin, insanların ahlâk ve amellerinin şahitleri olmadıklarını açıkça ortaya koyuyor. Durum böyle iken, peygamberlerin birer şahid olduğu nasıl söylenebilir? Kur'ân-ı Kerim bunun cevabını açıklıkla vermektedir: "Böylece, siz insanlar üzerine şahitler olasınız ve Resûl de sizin üzerinize şahit olsun diye sizi vasat (orta, mutedil) bir ümmet kıldık. (el-Bakara: 143). Ayrıca, bakınız: "Kıyamet gününde her ümmetten birer şahid gönderdiğimiz gibi seni de onların üzerine tam bir şahid olarak getiririz." (en-Nahl: 89).

Bu âyetler gösteriyor ki, kıyamet gününde Hazreti Peygamber (s.a.v.)in şahitliği diğer peygamberlerin tanıklığından farklı olmayacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de diğer peygamberler gibi kendi ümmetine dinin ilke ve kurallarını tam tamına iletti̇ği konusunda şahitlik yapacak, ümmeti de diğer ümmetler gibi onun kendisine dini eksiksiz iletti̇ğini ifade edecektir. Görüleceği gibi, bu şahitlik amellerle ilgili olsa, ilgili herkesin ilâhi mahkemede hazır olması gerekir ve eğer şahitler sadece insanlara Allah'ın mesajının doğru iletilip iletilmediğini ifade etmek için çağırılacaksa, Resûl-ü Ekrem (s.a.v.) de mutlaka onlarla beraber tanıklık yapmaya çağırılacaktır.

Bu husus, Buhari, Müslim, Tirmizi, İbn Mâce ve İmam Ahmed'in Hz. Abdullah bin Mes'ud, Abdullah bin Abbas, Ebuddarda, Enes bin Mâlik (r.a.) ve diğer birçok sahabeye dayanarak naklettiği hadislerle de doğrulanmaktadır. Bu hadislerin ortak konusu şudur: Resûlullah (s.a.v.) kıyamet gününde sahabelerinden bazısının getirildiğini göre-

cektir; ancak kendisine doğru değil de, başka yöne gideceklerdir veya sürükleneceklerdir. Resûlullah onların bu halini gördükten sonra: "Ya Rabbim, bunlar sahabelerimdir" diyecektir. Bunun üzerine Allah diyecektir ki, "senden sonra bu adamların ne yaptığını sen bilmiyorsun". Bu hadis, öylesine çok sahabeler tarafından o kadar çok senetlerle naklolunmuştur ki, doğruluğuna hiç şüphe edilemez. Bu hadis, Hazreti Peygaber'in (s.a.v.), ümmetinin her ferdinin hareketlerinden sorumlu olmadığı ve davranışları hakkında şahitlik yapmayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) ümmetinin amellerinin sunulacağı veya anlatılacağı yolundaki hadise gelince, bu yukarıdaki hadis ile çelişmemektedir. Zira, bu sadece Allahu Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ümmetinin durumundan habersiz bırakmadığını göstermektedir. Bu, kesinlikle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ümmetinin her ferdinin amelini kendi gözleriyle gördüğü ve izlediği anlamına gelmemelidir.

83. Burada şu farkı unutmayalım: Bir kişinin, başkalarına, iyi amel, iman ve ahlâk yüzünden ödüllendirileceklerini müjdelemesi, ya da tam tersine, küfür ve kötü amelleri sebebiyle cezalandırılacağı konusunda uyarıda bulunması ile bir kişinin Allah tarafından müjdeleyici veya korkutucu olarak gönderilmesi apayrı şeylerdir. Allah tarafından tayin olunan ve gönderilen bir kişinin müjdesi veya uyarısının arkasında mutlaka yetki ve iktidar vardır ve bu sebeple, bu müjde ve uyarılar yasal nitelik taşıyorlar. Bu kişinin beşâret veya müjde vermesi demektir ki, hangi Ahkemü'l-Hakim'inin ödülü kendisine vereceğini ilân etmektedir. Bu da demektir ki, o kişinin emrettiği işler mutlaka farz, vâcip veya müstahabtır ve bunları yapanlar mutlaka öldüllendirilecektir. Bu kişinin beşâret veya müjde vermesi demektir ki, hangi Ahkemü'l-Hakimîn tarafından gönderilmişse, O, onun yaptıklarından memnundur ve lâyık olduğu ödülü kendisine vereceğini ilân etmektedir. Bu da demek tir ki, o kişinin emrettiği işler mutlaka farz, vâcip veya müstahabtır ve bunları yapanlar mutlaka ödüllendirilecektir. Bu kişinin menettiği şeylerin de Allah tarafından yasaklandığı, günah ve haram olduğu ve bunları yapanların mutlaka cezalandırılacağı da silinmelidir. Allah tarafından atanmayan ve gönderilmeyen bir kişinin müjde veya uyarısı ise hiçbir zaman aynı yasallık ve etkinlik kazanmayacaktır.

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ
بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ
وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

46-48: Ve Allah'a kendisinin izniyle dâvet edici[84] nurlu bir kandil olarak gönderdik. (Ey Rasûlüm) mü'minleri kendilerine Rabbleri tarafından büyük fazl ve kerem olduğunu müjdele. Kâfirler ve münafıklara itaat etme. Onların ezalarına aldırış etme. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah kâfidir.

Açıklamalar

84. Burada da sıradan bir dâvetçi ile bir peygamberin tebliğ ve daveti arasındaki fark belirgin bir şekilde ortaya konmuştur. Yukarıda anlattığımızı düşünün ve görün ki, her dâvetçi, dâvetini, Allah tarafından ve Allah adına verdiğini söyleyebilir, ancak kendisi Allah tarafından fiilen görevlendirilmiş değildir. Bunun aksine, bir peygamber Allah'ın izniyle dâvetini verir. Onun dâveti sıradan bir tebliğ değildir, aksine, arkasında Âlemlerin Rabbinin gücü vardır. Bundan dolayıdır ki, Allah tarafından gönderilen bir dâvetçiye karşı koymak bizzat Allah'a karşı savaşmak anlamına gelir. Bu tıpkı, dünyada devletin görevlilerine ve askerlerine karşı koymanın bizzat o devlete savaş ilân etme gibidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ
طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ
تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

49: Ey mü'minler, mü'min kadınları nikâh edip sonra kendileri ile temasta bulunmadan kendilerini boşadığınızda onlar için üzerine dayacağınız bir iddet yoktur.[85] Bu takdirde onları faydalandırıp güzel bir şekilde boşayın.[86]

Açıklamalar

85. Bu cümle, nikâh'ın evlenmekle ilgili olması bakımından açık

bir hüküm niteliğindedir. Sözlük ve filoloji uzmanları arasında, Arapçada nikâhın ne anlama geldiği konusunda ihtilâf vardır. Bir grup, "nikâh" kelimesinin vatî (cima', cinsî münasebet) ve akd (akid) arasında söz olarak ortak olduğunu belirtir. Bir başka grup bunun bu iki kelime arasında anlam olarak ortak olduğunu ifade eder. Bir üçüncü grup, "nikâh"ın asıl anlamının "akd-i tezvic" olduğunu, vatî için ise mecâzen kullanıldığını belirtir. Bir dördüncü grup, asıl anlamının "vati" olduğunu, akid için ise mecâzen kullanıldığını söyler. Her grup da kendi görüşünün lehinde Arap dil ve gramer kurallarını ortaya koymuş, eski eserlerden örnekler sunmuştur. Ancak Râgıb İsfahanî şu kuvvetli ifadeyi kullanmıştır: "Nikâh kelimesinin asıl anlamı akidtir, daha sonra bu kelime isti'are olarak cima yani, cinsî münasebet için kullanılmıştır. Bu bakımdan bu kelimenin asıl anlamının cima olması ve isti'are olarak akid için kullanılması uzak bir ihtimâldir." Râgıb İsfahanî örnek olarak ta, Arapçada veya dünyanın diğer dillerinde cima' için kullanılan bütün kelime ve deyimlerin müstehcen olduğuna işaret etmiştir. Öyle ki, medenî bir insan bunları resmi bir yerde veya aile toplantılarında ağzına almaya cesaret edemez. Şimdi, böyle bir fiil için türetilen, geliştirilen ve kullanılan bir kelime ve deyimin bir toplum tarafından evlilik için mecâz ve isti'are olarak kullanılması mümkün olabilir mi? Böyle bir anlamı vermek amacıyla bütün dillerde müstehcen değil, medenî ve kibarca sözlerin kullanıldığı unutulmamalıdır.

Kur'ân ile sünnete göre nikâh kendine özgü bir terimdir ve bunun anlamı, ya mücerrid akd (salt evlilik sözleşmesi) ya da, akd'den sonra vati (cinsî münasebet)dir. Ama, "nikâh" kelimesi hiçbir yerde akidsiz (evlilik olmaksızın) bir vati (cinsel ilişki) anlamında kullanılmamıştır. Böyle bir vatiyi, Kur'ân ile sünnet "nikâh" değil, zina ve sefah olarak nitelendirirler.

86. Bu, kopuk ve kendi başına bir âyettir ve herhalde, o devirde boşanma ile ilgili bir meselenin ortaya çıkması üzerine inmiştir. Bu sebeple, daha önceki bir konuşma ile daha sonraki konuşma arasına yerleştirilmiştir. Bu yerleşme ve bu sıralama kendiliğinden, daha önceki ve daha sonraki konuşmalar arasında indiğini ve böylece iniş tarihini ortaya koyuyor.

Bu âyetten çıkan hukukî emirler şöyle özetlenebilir:

1) Âyette "mü'mine kadınlar" tabiri kullanılmamıştır. Bu sebeple,

bu kanunun "kitabî" veya kitapla ilgili (eh-i kitap) kadınlar için geçerli olmadığı izlenimi uyanıyor. Ancak, ümmetin bütün uleması, bu hükmün, mana bakımından kitabiyât hakkında aynı olduğu konusunda birleşmişlerdir. Yani, bir Müslüman, kitabî bir kadınla nikâh yapmışsa mehri, iddeti ve mut'a bakımından boşanmasıyla ilgili hükümlerde bir mümin kadınla nikâhlanması gibi olacaktır. Ulemâ, Yüce Allah'ın burada mü'mine kadınlardan özellikle, sözetmenin amacının aslında, Müslümanlar için mü'min kadınların uygun olduğunu vurgulaması olduğu konusunda da ittifak etmişlerdir. Yahudi veya Hıristiyan kadınlarla evlenmek tabii ki, caizdir; ama uygun veya hoş değildir. Başka bir deyişle, Kur'ân'ın ifadesine göre, iman sahiplerinin mümine kadınlarla nikâhlanmaları Allah katında daha makbuldur.

2) "Temasta bulunma", sözlük bakımından görüşmek, dokunmak veya ilişki kurmak anlamına gelebilir; ama, burada bu sözler kinâye olarak cinsel ilişki kurmak anlamında kullanılmıştır. Bu bakımdan bu âyetin anlamı görünüşte şu olabilir: Eğer kocası, karısıyla cinsel ilişkide bulunmamışsa, ister onunla yalnız iken otursun, ister ona dokunsun, boşadığı takdirde iddet gerekmeyecektir. Ancak fakihler, halvet-i sahih (yani cinsel ilişkiyi mümkün kılan bir yalnızlık) in meydana gelmesi halinde boşanma halinde iddetin gerekli olacağına, aksi takdirde, yani halvetten önce boşanma halinde, iddetin gerekli olmayacağına karar vermişlerdir.

3) Halvetten önce boşanma halinde iddetin gerekmemesinin anlamı, böyle bir durumda erkeğin rücu' hakkının kalmadığı ve kadının, boşanmadan hemen sonra istediği kişiyle nikâhlanabileceğidir. Fakat bu hükmün, sadece halvetten önceki boşanma ile ilgilidir. Eğer halvetten önce kadının kocası ölürse, ölüm iddeti geçersiz kılmıyor ve kadının, menkûhe-yi medhûle (cinsel ilişkiye müsait nikâhlı kadın) için vâcib olduğu gibi dört ay 10 günlük iddeti geçirmesi gerekiyor. (İddet, bitiminden önce, kadının başka bir nikâh yapmasının caiz olmadığı süre demektir).

4) "Onlar için üzerine dayacağınız bir iddet yoktur" sözleri iddetin, kadın üzerine erkeğin hakkı olduğunu gösteriyorsa da, bunun sadece erkeğin hakkı olarak kabul edilmemesi gerekir. Buna iki hak daha dahildir. Birincisi, evlât hakkı, ikincisi Allah'ın hakkı veya "hakkü'şşer'a". İddet, erkeğin hakkkıdır, çünkü o bu süre içinde rücu' hakkına

sahiptir; ayrıca, evlâtlarının kan bağının isbatının, iddet süresinde kadının hamile olup olmamasının belirlenmesine bağlı olması bakımından da onun hakkıdır. Buna evlât hakkının dahil olmasının sebebi, onun hukukî durumunun belirlenmesi, babasıyla olan bağının belirlenmesine bağlı olmasıdır. Ayrıca, ahlâkî ve sosyal statüsünün, belirlenmesi kan bağının şüpheli bir durum arz etmemesine dayanmaktadır. Buna Allah'ın hakkı veya "hakküş şer'a" da dahildir ki, insanlar kendi ve evlâtlarının haklarına aldırış etmeseler bile Allah'ın şeriatı onların haklarını koruyabilsin. Bundan dolayıdır ki, bir erkek, bir kadına, "ölümünden sonra veya benimle boşandıktan sonra tarafımdan senin üzerine hiç bir iddet vâcip olmayacaktır" yazılı bir belge bile verse, şeriat yine gerekli olanları yapacaktır.

5) "Onları faydalandırıp güzel bir şekilde boşayın" cümlesinin anlamı, şu iki yoldan birini izlemektir. el-Bakara sûresinde 237. âyette ifade edildiği gibi, nikâh sırasında mehir tesbit edilmiş ve "halvet" (cinsel ilişkiyi mümkün kılan yalnızlık)ten önce boşanma gerçekleşmişse mehrin yarısı ödenecektir. Vâcib olan bu ödemenin fazlasını vermek lâzım değildir, ancak müstahabtır. Meselâ, erkeğin, kadının düğün sırasında giydiği gelinliğini kendinde bırakması veya düğün hediyesi olarak verilen hediyeleri ve çeyizi geri almaması daha iyidir. Fakat nikâh sırasında mehir tesbit edilmemişse, kadını "bazı şeylerle" göndermek vâcibtir. Bu "bazı şeyler" de ilgili kişinin sosyal statüsü ve mali imkânlarıyla orantılı olmalıdır ki, el-Bakara sûresinin 236. âyetinde bununla ilgili hüküm yer almaktadır. Ulemânın bir grubuna göre, mehir tesbit edilmişse de edilmemişse de, mut'a-yı talak (boşanmadan sonra verilen mal ve mülk) vermek vâcibtir. (İslâm fıkhının sözlüğüne göre "mut'a-yi talak", kadını boşadıktan sonra uğurlarken kendisine verilen mal ve mülk demektir).

6) "Güzel bir şekilde boşayın" veya "güzel bir şekilde yollayın"ın anlamı sadece kadını "bazı şeylerle"le yollamak değil, aynı zamanda kavgasız, belasız, sakin sakin uğurlamaktır. Eğer bir kişi, bir kadını beğenmemiş veya başka bir sebepten dolayı kendisinden uzaklaştırmak istiyorsa, onu efendice uğurlamalıdır. Onun aybını başkalarına açıklamasına gerek yoktur, çünkü bu gibi çirkin hareketler, kadının başkasıyla evlenmesini zorlaştırabilir. Kur'ân–ı Kerim'in bu buyuruğu açıkça gösteriyor ki, boşanmanın geçerliliğini herhangi bir mahkeme

veya hakimler kurulu yoluyla askıya almak İlâhî Şeriat'in hikmetine ve ruhuna aykırıdır. Çünkü bu suretle, "güzel bir şekilde yollama" ihtimâli ortadan kalkıyor ve erkek istemezse de, kirli çamaşırların ortaya saçılma olayı meydana geliyor. Ayrıca, âyetin sözlerinde, erkeğin boşama yetkisinin herhangi bir mahkeme veya aile meclisinin kararına bağlı olma şartı da yoktur. Bu âyet açıkça, "nâkih"e (nikahlı erkeğe) boşama yetkisi veriyor ve temasta bulunmadan kadını boşaması halinde, ya mehrin yarısını ödeme, ya da kendi mali durumuna göre "bazı şeyler" verip yollama görevini de yüklüyor. Bununla, âyetin amacı, boşanmanın bir oyuncak olmasından kurtarılması için erkeğe bazı mali yükümlülükler getirmektir, ki böylece kendi boşama yetkisini iyice düşünerek kullanabilsin. Ayrıca bu âyet, iki ailenin işine başkalarının karışmasını önlemek, hatta, erkeğin, karısını neden boşamakta olduğunu kimseye açıklamak zorunda kalmamasını sağlamak için de inmiştir.

7) İbn Abbas, Said binü'l-Müseyyib, Hasan Basrî, Ali binü'l-Hüseyin (imam Zeynü'l-Abidin), İmam Şafiî ve İmam Ahmed bin Hanbel (r.a.) bu âyette geçen, "nikâh edip kendilerini boşadığınızda" cümlesinden, boşanma olayının ancak nikâh olayından sonra gerçekleşebileceği kuralını ortaya çıkarmışlardır. Nikâhtan önce boşanma yersiz ve anlamsızdır. Bu bakımdan, eğer bir kişi, "eğer ben filanca kadınla, ya da, filanca millet ve kabilenin kadınıyla, ya da, herhangi bir kadınla nikâh kıyarsam onu boşarım" dese, saçmalık etmiş olacaktır ve gerçekte hiçbir boşanma olayı gerçekleşmeyecektir. Bu görüşün lehine Resûlullah (s.a.v.)ın şu hadisleri naklediliyor: "Ademoğlu, sahip olmadığı kişi hakkında boşanma yetkisini kullanamaz" (Ahmed, Ebû Davûd, Tirmizi ve İbn Mâce) ve "Nikâh'tan önce herhangi bir boşanma yoktur" (İb Mâce). Ancak fakihlerin önemli bir grubunun görüşü şudur: Bu âyet ve hadisleri, bir kişinin, evli olmadığı veya nikâhında olmayan bir kadına "sen boşsun" veya "seni boşadım" dediği takdirde geçerli olacaktır. Bu gibi sözler saçma ve anlamsızdır ve dolayısıyla kanunî hükümleri yoktur. Ancak bir kişi, "eğer ben seninle nikâh kıyarsam seni boşayacağım" gibi sözler sarfederse, bu nikâhtan önceki bir boşanma olayı değil, o kişinin, o kadınla evlendikten sonra onu boşayacağı konusundaki niyetini ortaya koymasıdır ve bu bakımdan tamamıyla saçma, anlamsız veya hükümsüz değildir. Yani, o kadın onunla evlendikten sonra onun tarafından boşanmış olacaktır. Bu görüşü be-

nimseyen fakihler arasında da, açıklamanın belirginliği ve boşanmanın kapsamı konusunda görüş ayrılığı vardır.

İmam Ebu Hanife, İmam Muhammed ve İmam Züfer'e göre kim olursa olsun, bir kadın, millet veya kabile'yi belirler veya bir misal olarak, "ben hangi kadınla evlenirsem evleneyim, onu boşayacağım" gibi genel bir ifade kullanırsa, boşanma olayı gerçekleşecektir. Ebu Bekr Cessâs, de Hz. Ömer, Hz. Abdulllah bin Mes'ud, İbrahim en-Nah'î, Mücahid ve Ömer bin Abdülaziz (r.a.)e dayanarak aynı görüşü ileri sürmüştür.

Sufiyan Sevrî ve Osman el-Bettî, boşanmanın, ancak bir kişinin "eğer ben filanca kadınla evlenirsem onu boşarım" demesi halinde gerçekleşebileceğini savunmuştur.

Hasan bin Sâlih, Leys bin Sa'd ve Âmir eş-Şa'bi böyle bir boşanmanın, belli bir sınıf, tip, yer veya grubun niteliğinin belirlenmesi şartıyla herhangi bir kadın hakkında sarfedilen sözlerle gerçekleşebileceğine inanmaktadır.

İbn Ebî Leyla ile İmam Malik (r.a.) yukarıdaki görüşe karşı çıkarak sürenin belirlenmesini şart koşmuşlardır. Mesela, eğer bir kişi, "ben bu yıl ya da önümüzdeki 10 yılda filan millet veya kabilenin filanca kadınıyla evlenirsem onu boşarım" dese boşanma gerçekleşecektir, aksi takdirde gerçekleşmeyecektir. Hatta, İmam Mâlik (r.a.) bu kurala şu şartı da eklemiştir: Eğer kadını boşamak niyetinde olan kişinin açıkladığı süre, yaşamasının mümkün olamayacağı kadar uzun ise sözleri hükümsüz olacaktır.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ
إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَٰجَكَ ٱلَّٰتِىٓ ءَاتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ
يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَٰتِ عَمِّكَ وَبَنَٰتِ عَمَّٰتِكَ
وَبَنَٰتِ خَالِكَ وَبَنَٰتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِى هَاجَرْنَ مَعَكَ ۖ
وَٱمْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِىِّ إِنْ أَرَادَ ٱلنَّبِىُّ أَن
يَسْتَنكِحَهَا ۖ خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۗ قَدْ عَلِمْنَا

مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ
لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝٥٠

50: Ey Peygamber, Biz sana, mehirlerini verdiğin zevcelerini,[87] Allah'ın sana verip malik olduğun cariyelerini, seninle birlikte hicret eden amcanın kızlarını, halanın kızlarını, dayının kızlarını, teyzenin kızlarını ve kendi nefsini Peygambere hibe edip Peygamberin de kendisini nikâhlamayı muradettiği mü'min kadını (bu sonuncusunu diğer mü'minlere değil, yalnız sana mahsus olmak üzere[88] helâl kıldık.[89] Ve senin üzerine müşkilât olmaması için mü'minlerin zevceleri ve cariyeleri hususunda farz kıldığımızı evvelce sana bildirdik.[90] Allah Gafûrdur, Rahîmdir.

Açıklamalar

87. Bu, aslında Hazreti Peygamber (s.a.v.)in başkalarına dörtten fazla kadınla evlenmeyi yasaklamışken, kendisin beşinci bir kadınla evlendiğine itiraz edenlere verilen bir cevaptır. Bu itiraz şundan kaynaklanıyordu: Resûlullah (s.a.v.)in Hz. Zeyneb (r.a.) ile evlendiği sırada dört zevcesi zâten vardı: Birincisi, Hz. Sevde (r.a.) ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisiyle Hicret'ten üç yıl önce nikâhlanmıştı. İkincisi, Hz. Âişe (r.a.) ki, Hz. Peygamber'in kendisiyle nikâhı Hicret'ten üç yıl önce kılınmış ve ancak Hicrî 1 yılının Şevvâl ayında evine gelmişti. Üçüncüsü, Hz. Hafsa (r.a.) ki, Hz. Peygamber (s.a.) kendisiyle Şaban Hicri 3. yılında evlenmişti.

Dördüncüsü, Hz. Ümmü Seleme (r.a.) ki, Hicrî 4. yılında Şevvâl ayında zevcelik şerefine nail olmuştu. Böylece Hz. Zeyneb (r.a.) Resûlullah (s.a.v.)ın 5. nci eşi oluyordu. Bu hususta kâfir ve münafıkların itirazına cevap olarak Yüce Allah diyor ki "Ey Peygamber, mehirlerini verip nikâhlandığın bu beş zevceni sana helâl kıldık." Başka bir deyişle, bu cevap şu demektir: "Diğer müslümanların eşlerinin dörtle sınırlanmasını emreden benim ve Peygamberimi bu kuraldan istisna kılan da benim. Sınırı koyan biz idikse, bunu kaldıran da biziz."

Bu cevapla ilgili olarak şu nokta da unutulmamalıdır ki, bununla, kâfirler ile münafıkları değil, kalblerinde İslâm düşmanlarının, şüphe ve vesvese uyandırdığı Müslümanlar sakinleştirilmek istenmiştir. Müslü-

manlar bunun Allah'ın kelâmı olduğuna inandıkları için, Yüce Allah, açık ve seçik bir âyetiyle kendilerine dedi ki, "Hz. Peygamber, eşlerin dörtle sınırlanmasına ilişkin genel hükmü kendisi bozmamıştır, bunu yapan bizzat Benim".

88. Bu cümlenin, hemen önceki cümle ile bağlantısı olduğunu kabul edersek anlamı şu olur: "Başka hiçbir müslamanın, nikâhlamayı murad ettiği kadınla mehrini vermeden evlenmesi caiz değildir." Bu cümlenin bağlantısının yukarıdaki tüm cümle ile olduğunu kabul edersek, dörtten fazla kadınla evlenme kolaylığının sadece Resûlullah'a verildiği anlaşılacaktır; yani diğer müslamanların bu kolaylığa sahip olmadıkları anlamı çıkacaktır. Bu âyet şunu da gösteriyor ki, bazı emirler sadece Hazreti Peygamber'e mahsustur ve diğer Müslümanları ilgilenmemektedir. Kur'ân ve Sünnet'i inceleyecek olursak bu tür bazı emirlerin bulunduğu ortaya çıkacaktır. Meselâ, teheccüd namazı Resûlullah için farz iken diğer Müslümanlara nafile kılınmıştır. Rasûlüllah (s.a.v.) ve ailesinin sadaka alması haramdır, halbuki diğer müslümanlar için haram değlidir. Resûlullah'ın mirası ise bölünebilir ve dağıtabilir; diğer Müslümanların miraslarıyla ilgili emirler ise en-Nisa sûresinde yer almıştır. Resûlullah için dörtten fazla zevce helâl kılınmıştır; zevceleri arasında adaletli davranması vâcip kılınmamıştır; nefsini hibe eden kadınla mehir vermeksizin nikâhlamasına izin verilmiştir ve ölümünden sonra Resûlullah'ın mübarek zevceleri diğer bütün Müslümanlara haram kılınmıştır. Bu emirlerin hepsi Resûlullah'a aittir, Müslümanlara değil. Müfessirler, Resûlullah'ın bir başka özelliğini de naklet-mişlerdir: Kendisine ehl-i kitaptan bir kadın haramdı; halbuki, diğer müslümanlar için böyle bir şey yoktur.

89. Yüce Allah, Resûlullah'a beşinci zevcesini helâl etmenin yanısıra bu âyette özelliklerini açıkladığı şu kadınlarla da evlenmesine izin vermiştir:

1) Allah'ın, Resûlullah'a verip malik olduğu cariyeler. Bu izne göre Resûlullah, Benî Kureyze gazvesinde payına düşen Hz. Reyhâne, Benî Mustalik gazvesinde payına düşen Hz. Cüveyriye, Hayber gazvesinde Hz. Safiye ve Mısır kralının kendisine cariye olarak gönderdiği Hz. Maria Kıbtîyye (r.a.)yi nikâhına almıştır. Resûlullah, adları önce geçen üç hatunu serbest bırakıp nikâhına almıştır. Ancak Hz. Maria başka

bir hükümdâr tarafından kendisine armağan ve temettu' olarak gönderildiği için, onunla, serbest bırakıp evlendiği bilinmiyor.

2) Rasûlüllah'ın hicreti sırasında kendisini yalnız bırakmayan, amcasının kızları, halasının kızları, dayısının kızları, teyzesinin kızları. Âyette "hicret eden" ifadesi kullanılmışsa da, bundan, bu kızların mutlaka Hz. Peygamber ile Medine'ye hicret etmiş olmaları anlaşılmamalıdır, aksine, burada sadece kendilerinin İslâm ve Allah uğruna hicret etme şartı aranmaktadır. Resûlullah'a yukarıdaki akraba hanımlarla da evlenme izni verilmiştir. Nitekim, bu izne göre Resûlullah Hicri 7. yılda Hz. Ümmü Habibe (r.a.) ile evlenmiştir. (Bu âyette bu şart ve kural da ifade edilmiştir ki, amca, dayı, teyze ve hala kızları, Müslüman erkeklere helâldır. Bu hususta İslâm yasası, gerek Hıristiyan, gerekse Yahudi inançlarından farklıdır. Hıristiyanlarda erkeğin 7 kuşağına kadar akrabası olan bir kadınla evlenmesi yasaktır. Buna karşılık, Yahudilerde öz yeğen ve kuzenle bile nikâh caizdir.)

3) Kendini Resûlullah'a hibe etmeye hazır olan, yani mehirin ödenmesini istemeyen ve Resûlûlullah'ın da zevceliğine kabul ettiği mümin kadınlar. Bu izne göre Resûlullah (s.a.v.), Hicri 7. yılının Şevvâl ayında Hz. Meymune'yi haremine almıştır. Ancak Rasûlüllah onu hibe olarak ya da mehirsiz almayı kabul etmemiştir. Bu bakımdan kendisine arzusu ve isteğine göre mehir vermiştir. Bazı müfessirler, Rasûlüllah'ın zevcelerinden hiçbirinin mevhibe (hibeli) olmadığını belirtmişlerdir. Bundan, herhalde, Rasûlüllah'ın, hiçbir zevcesini mehirsiz nikâhlamadığını kastetmişlerdir.

90. İşte bu hikmet ve maslahat için Allahu Teâlâ, Rasûlüllah'ı diğer Müslümanlara izdivâçla ilgili verdiği emirden müstesnâ kılmıştır. "Senin üzerine müşkülât olmaması için" ifadesi, Resûlullah'ın hâşâ cinsel isteğinin aşırı derecede büyük olduğu anlamında değildir. Yani, kimse Hz. Peygamber'in cinsel isteğinin hâşâ büyük olduğu, kontrol edilmez halde olduğu ve bu nedenle, en fazla dört kadınla evlenme kuralının kendisine uygulanmadığı gibi bir saplantıya girmemelidir. Bu basit cümleyi, ancak gözü taassup ve nefretten dönmüş olan bir kişi çarpıtıp kendine göre yorumlayabilir. Yoksa, Aşağıdaki gerçekleri bilen bir kişi bu küstahlığı yapamaz: Bilindiği gibi, Resûl-ı Ekrem (s.a.v.) 25 yaşında bir genç iken 40 yaşındaki bir hatunla evlenmiş ve tam 25 yıl onunla mutlu bir evlilik yaşamıştı. Onun ölümünden sonra da yine yaşlı bir

hâtun olan Hz. Sevde (r.a.) ile evlenmişti ve o da dört yıl tek eşi olarak kalmıştı. Şimdi hangi akıl sahibi ve dürüst kişi, Hazreti Peygamber'in 53 yaşından sonra cinsel istek ve şehvetinin kontrol edilmez bir biçimde arttığını ve cinsel tatmin için yeni eşler bulma telaşına kapıldığını söyleyebilir mi? Aslında, "senin üzerine müşkilât olmaması"nın anlamını kavrayabilmek için Ulu Allah'ın, Resûlullah'a yüklediği büyük görevin yanısıra, onun bu görevi yerine getirmekle memur olduğu ortamı iyice gözlerimizin önünde bulundurmak gerekiyor. Taassup ve her türlü peşin hükümden uzak olan bir zihin, eşler edinmesi konusunda Resûlullah'a izin verilmesi ve diğer Müslümanların eşlerinin sayısını dörtle sınırlandırması konusunda karşılaştığı "müşkilât" veya sıkıntının ne olduğunu iyice anlayacaktır.

Resûlullah'a verilen görev oldukça zordu: Onun işi, sadece İslâmî açıdan değil, kültür ve medeniyetin genel kurallarına göre de çok gerilerde olan bir milleti hayatın her alanında eğitip son derece medenî, kültürlü ve temiz bir topluluk haline getirmekti. Bu bakımdan, sadece erkekler değil, kadınların da eğitilmesi ve terbiye edilmesi gerekiyordu. Hazreti Peygamber'in, öğretmekle mükellef olduğu kültür ve medeniyette, erkekler ile kadınlar arasında serbest bir ilişkinin kurulması mümkün değildi ve bu kendisinin, bu kuralı çiğnemeden kadınları doğrudan terbiye etmesi de imkân dahilinde değildi. Bu sebeple, Resûlullah'ın (s.a.v.) kadınlar arasında çalışmanın tek yolu, çeşitli yaş ve zekâ seviyesindeki kadınlarla nikâhlanması, onlara doğrudan terbiye verip kendisine yardımcı seçmesi ve onlar yoluyla gerek şehirlerde gerekse kırsal bölgelerdeki bedevî genç, orta yaşlı ve ihtiyar, her yaş grubunun kadınlarına din, ahlâk ve kültür ile medeniyeti öğretmesiydi.

Bunun dışında, Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) verilen hizmetlerden biri de, eski Cahiliyye düzenini ortadan kaldırıp yerine İslâm hayat düzenini kurmaktı. Bu hizmetin yerine getirilmesi sırasında Cahiliyye düzeninden yana olanlar ve bayraktarlarıyla savaşması vazgeçilmez bir unsurdu. Bu çekişme ve mücadele, aşiret ve kabile hayatı ve kurallarının iyice kök saldığı bir ülkede cereyan ediyordu. Bu şartlarda, Hz. Peygamber'in, (s.a.v.) diğer işlerinin yanısıra, çeşitli kabileler ve ailelerle dostluk ve akraba ilişkilerini sağlamlaştırması ve küskünlükler ile düşmanlıkları ortadan kaldırması da gerekiyordu. Dolayısıyla, Resûlullah'ın evlendiği hatunların kişisel özelliklerini ve evlilik seçimin-

de bu hesaplar ve amaçlar önemli yer tutuyordu. Nitekim, Resûlullah (s.a.v.), Hz. Âişe (r.a.) ve Hz. Hafsa (r.a.) ile evlenmek suretiyle Hz. Ebu Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) ile olan bağlarını daha da pekiştirdi. Hz. Ümmü Seleme (r.a.), Ebu Cehl ve Hz. Halid bin Velid (r.a.)in ailesine mensuptu. Hz. Ümmü Habibe (r.a.), Ebu Sufiyan'ın kızıydı. Bu evlilikler aileler arasındaki kavga ve düşmanlığı önemli ölçüde giderdi; hatta, Ümmü Habibe (r.a.) ile Resûlullah'ın nikâhından sonra Ebu Sufiyan hiçbir zaman kendisine kafa tutmadı. Hz. Safiye, Hz. Cüveyriye ve Hz. Reyhane (r.a.) ise yahudi aileleri mensuptu. Resûlullah (s.a.v.) bu hatunları serbest bırakıp bunlarla evlenince kendisine karşı Yahudilerin faaliyetleri yavaşladı. Çünkü, o zamanın Arap geleneğine göre kiminle bir kabile kızı evlense, o, kızın sadece ailesi değil, bütün kabile tarafından damat sayılırdı ve damatla kavga veya harp etmek çok ayıp sayılırdı.

Toplumun fiilen ıslâhı ve cahiliyye'nin geleneklerini ortadan kaldırmak ta Resûlullah'ın görevlerinden biriydi. Nitekim, aynı el-Ahzab sûresinde belirtildiği gibi Resûlullah (s.a.v.) bir evliliğini bu amaçla yaptı.

Bütün bu şartlar ve güdülen amaçlar, Resûlullah'a verilen büyük görevler ve sorumlulukların üstesinden gelebilmesi için nikâh ile ilgili kısıtlamalar kendisine hafifletildiğini ve istediği kadar hatunlarla evlenme imkânı sağlanmasının zorunlu olduğunu gösteriyor.

Bu açıklama ile, birden çok kadınla evlenmenin, kişisel sebeplerin dışında başka herhangi bir sebeple mümkün olamayacağına inananların yanlışlığı açıkca ortaya çıkıyor. Gayet tabii ki, Resûlullah (s.a.v.) bir takım kişisel sebepler, meselâ, karısının ağır hasta veya kısır oluşu, erkek evlâdı olmayışı veya bazı yetim çocuklara bakma meselesinden dolayı birden fazla kadınla evlenmemişti. Resûlullah (s.a.v.) bu gibi önemsiz kişisel sebeplerden değil, nikâhlarının çoğunu ya tebliğ ve terbiye amacıyla, ya da toplumu ıslâh etmek ya da bazı diğer siyasi ve toplumsal sebeplerden yapmıştır. Şimdi, Allahu Teâlâ kendisi, evliliği bugün ağızlara sakız yapılan bazı sebepler ile sınırlamamışken bir kişi, ortaya çıkıp bazı kısıtlamalar getirme ve üstelik, bunların Şeriat'ın kuralları olduğunu iddia etme hakkına sahip olabilir mi? Aslında, bu kısıtlama ve kuralların altında, Batı'nın, çok eşliliğin kötü olduğu fikri yatmaktadır. İşte bu kavram ve inançtan dolayıdır ki, bu "yasak fiil"in

ancak bazı vazgeçilmez şartlarda helâl olabileceği görüşü ortaya çıkmıştır. Bu "ithal görüş"e İslâm'ın sahte damgasının vurulması için ne kadar çaba harcanırsa harcansın, Kur'ân ve Sünnnet ve İslâm toplumunun literatürünün tümünde bunun bir örneğine rastlamak mümkün değildir.

تُرْجِي مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيٓ إِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ۖ وَمَنِ ٱبْتَغَيْتَ مِمَّنْ
عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ
وَيَرْضَيْنَ بِمَآ ءَاتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى قُلُوبِكُمْ ۚ
وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ۝

51: Onlardan kimi dilersen (nöbetinde) geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin. Nöbetinde geri bıraktıklarından kimi istersen (yanına almakta da) sana günah yoktur. Bu muamele onların gözlerinin aydın olmasına ve mahzun olmamalarına, kendilerine verdiğinle hepsinin razı olmalarına daha elverişlidir.[91] Allah kalblerinizde olanı bilir. Allah Alîmdir, Halîmdir.[92]

Açıklamalar

91. Bu âyetin amacı, Hazreti Peygamber'i (s.a.v.) dâvet ve tebliğ çalışmalarını iç huzuru ile yapabilmesine imkân tanıyabilmek amacıyla her türlü ailevî sorunlar ve sıkıntılardan uzak tutmaktı. Allahu Teâlâ'nın, Resûlullah'a mübarek zevcelerine istediği gibi muamele yapma izni verdikten sonra, bu hatunların kendisini sık sık rahatsız etmeleri veya kendi aralarında rekabet veya düşmanlık ve kıskançlık gibi sorunlarla başını ağrıtma imkânları kalmadı. Ne var ki, Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) Yüce Allah tarafından kendisine böylesine açık bir çek verilmesine rağmen kendi zevcelerine tamamıyla adaletli davranmaya çalıştı, birini birine tercih etmedi ve hepsine sırasıyla gitmeyi adet edindi. Muhaddislerden sadece Ebû Rezin diyor ki, Resûlullah sadece dört zevcesini (Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Hz. Zeyneb ve Hz. Ümmü Seleme (r.a.) yi sıraya koymuştu ve diğer zevceleri için sıralama yoktu. Ancak, diğer bütün muhaddisler ve müfessirler bu iddiayı şiddetle reddediyor ve birçok güvenilir kaynaklara dayanarak, Resûlullah'a Allah

tarafından açık bir izin verilmesine rağmen, kendisinin bütün zevcelerine sıra ile uğradığı ve hepsine eşit davrandığını yazıyorlar. Buharî, Müslim, Nesa'î ve Ebu Davûd v.s. bu konuda Hz. Âişe'nin şu sözlerini nakletmişlerdir: "Bu âyetin inişinden sonra da, Resûlullah sırası gelmiş olan biz zevcelerden birinin yerine başka birine gitmek istediği zaman mutlaka iznini alırdı." Ebu Bekr Cessâs ise Urve bin Zübeyir'e dayanarak Hz. Âişe'nin şu sözlerini nakletmiştir: "Resûlullah (s.a.v.), sıralama konusunda aramızda hiçbir fark gözetmezdi. Çok nâdiren zevcelerinden birine sırasına göre gitmemezlik yapardı. Sırası olan bir zevcesinin dışında başkasına dokunmazdı bile". Bu rivâyet te Hz. Âişe'nindir: "Resûlullah son hastalığı sırasında yürümesi ve hareket etmesi güçleşince bütün zevcelerinden ben de (Hz. Âişe'de) kalmak için izin istedi. Zevceleri izin verince de hayatının son günlerini bende geçirdi". İbn Ebi Hatim, İmam Zuhri'nin şu sözlerini nakletmiştir: "Resûlullah'ın, zevcelerinden birini, sırasından mahrum ettiği sabit değildir." Bu kayıttan sadece Hz. Sevde (r.a.) müstesna kalmıştır. Hz. Sevde çok yaşlı olduğu için kendi sırasını Hz. Âişe'ye vermişti.

Burada bazı kimselerin aklına şöyle bir şey takılabilir: Allahu Teâlâ bu âyetle Hazreti Peygamber'e hâşâ haksız bazı yetki ve izinler vermiş ve böylece hâşâ zevcelerinin haklarına tecavüz etmeye çalışmıştır. İşin gerçeği şu: Yüce Allah (c.c.) hangi yüce maslahat ve menfaatlar için Resûlullah (s.a.v.)ı, dört eşlik yasaktan müstesna kılmışsa, aynı sebep ve gayelerle, onun aile hayatının huzurlu olması ve kafasını meşgul edecek birçok ailevî sorunlardan uzak kalmasını sağlamaya çalışmıştır. Aslında, ezvâc-ı mutahharât için Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) gibi güzide bir şahsiyetin eşleri olması büyük bir şerefti ve bu sıfatla, bu dünya varolduğu sürece insanlığın felâhı ve kurtuluşuna vesile olacak dâvet ve ıslâhla ilgili eşine rastlanmayan muazzam bir çalışmada kendisinin dava arkadaşları olmuşlardı. Bu yüce amaç için nasıl ki Hz. Peygamber (s.a.v.) fedakârlıklar yapıyor ve sahabeleri de ellerinden geldiği kadar çaba harcıyorlardı, ezvâc-ı mutahharâtın da bazı fedakârlıklarda bulunmaları gerekiyordu. Bundan dolayıdır ki, Allahu Teâlânın bu kararını, Resûlullah'ın bütün zevceleri sorgusuz sualsiz kabul ettiler.

92. Bu, gerek Resûlullah'ın zevceleri, gerekse diğer insanlara yönelik bir uyarıdır; Resûlullah'ın mübarek zevcelerine bir uyarıdır zira,

Allah'ın emri geldikten sonra içleri fesat ile dolu ve başka hesaplar peşine koşarlarsa Rabblerinin vereceği cezasından kurtulamayacaklar. Diğer insanlar için bir uyarıdır; çünkü, Hazreti Peygamber'in evlilik hayatıyla ilgili olarak kalplerinde herhangi bir şüphe, fesat, vesvese veya fitneye yer verirlerse, onların bu iki yüzlülüğü Allah'tan saklı kalmayacaktır. Bununla beraber, Allah'ın "Halîm" olduğu da hatırlatılmıştır ki, insanlar şu gerçeği iyice anlasınlar: Hazreti Peygamber (s.a.v.) hakkında en ufak saygısızlık ağır bir ceza gerektirmesine rağmen, aklına Resûlullah hakkında kötü bir şey getiren bir kişi, bu kötü düşünce ve vesveseyi kalbinden derhal çıkarırsa, Allah tarafından affedileceğini ummalıdır.

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ
تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ
وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ۝

52: Bundan sonra sana zevce olmak ve zevcelerinden herhangi birini (boşayıp) yerine güzellikleri hoşuna giden bir kadınla değiştirmem helâl olmaz.[93] Ancak sağ elinin mâlik olduğu cariyeler müstesna.[94] Allah her şey üzerine gözücüdür.

Açıklamalar

93. Bu buyuruğun iki anlamı vardır: Birincisi, yukarıdaki 50. âyette helâl olunan kadınların dışındaki kadınlar Resûlullah (s.a.v.) için helâl değildir. İkincisi, "senin mübarek zevcelerin, acı ve mutlu günlerini seninle paylaşmak üzere dünyalarını terk etmiş ve âhirete umut bağlamış ve senin kendilerine istediğin gibi muamele yapmana da rıza göstermişlerse, onlardan birini boşayıp yerine kendine başka bir eş bulman helâl olmayacaktır."

94. Bu âyet gösteriyor ki, nikâhlı eşlerin dışında cariyeler (yani, mâlik olunan kadınlar, memlûkeler) ile temettû (cinsel ilişki) caizdir ve sayıları konusunda herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Aynı konu en-Nisâ sûresi, 3. âyet, Mü'minûn sûresi, 6. âyet ve Me'aric sûresi, 30. âyette de işlenmiştir. Bütün bu âyetlerde cariyelerden, nikâhlı eşler-

den ayrı olarak bahsedilmiş ve kendileriyle evlilik yapılması veya cinsel ilişkilerin kurulmasına izin verildiği kaydedilmiştir. Ayrıca, en-Nisa sûresinin 3. âyetinde nikâhlı zevcelerin sayısı dörtle sınırlandırılmıştır; ancak ne bu âyette ne başka yerlerde memlûke veya cariyelerin sayısı sınırlandırılmıştır. Hatta burada Resûlullah (s.a.v.)ya hitap edilerek denilmiştir ki, "sizin için artık başka kadınlarla nikâh kılmak veya mevcut eşlerinizden birin boşayıp başka bir kadınla evlenmek helâl değildir; ancak cariyeler bu emrin dışındadırlar." Bu da gösteriyor ki, cariyelerin sayısı konusunda herhangi bir kısıtlama yoktur.

Ama bu demek değildir ki, Allah'ın Şeriatı, varlıklı kişilere istedikleri kadar cariyelerle zevk ve safa âlemine dalmalarına izin vermektedir. Aslında, Şeriatın bu kuralı zevk ve safalarına düşkün ve nefislerine hâkim olamayan kişilerce kötüye kullanılmış, alabildiğine istismar edilmiştir. Kanun, insanların yararına yapılmıştı, kötüye kullanmaları için değil. Bunu şu misal ile açıklayabiliriz. Şeriat bir erkeğe dört kadınla evlenme ve eşlerinden birini boşayıp başka bir kadınla evlenme izni vermiştir. Bu kolaylık, insanın ihtiyacı ve psikolojisi göz önünde bulundurularak sağlanmıştır. Şimdi eğer bir kişi sadece cinsel zevkini tatmin etmek amacıyla önce dört kadınla evleniyor ve bir süre sonra bunları boşayıp bir dört kadın daha alıyor ve bu işi böyle devam ediyorsa, bu şeriatın açıkca kötüye kullanılmasıdır ve bunun sorumluluğu Şeriata değil, o kişiye ait olmalıdır. Aynı şekilde Şeriat, milleti, Müslüman esirlerle değiştirmek veya fidye verip kendilerine serbest bıraktırmak konusunda herhangi bir teşebbüste bulunmayan, savaşta esir alınan kadınların cariye yapılmasına izin vermiştir. Bu cariyeler devlet tarafından kimlerin hizmetine verilirse, onların, varlıkları toplumda ahlâkî bozukluklara yol açılmasın diye kendileriyle temettu etme hakkı da verilmiştir. Ayrıca, savaşlarda esir alınanların sayısı peşinen bilinmediği için bir erkeğin kaç tane köle ve cariye alması gerektiği kanunda kesinkes belirtilemezdi. Köleler ile cariyelerin alışverişine de, bir cariye veya kölenin kendi efendisiyle anlaşamaması halinde başkalarına nakledilmesini mümkün kılmak ve anlaşamadığı efendisiyle hayatı boyunca kalmamasına sağlamak amacıyla izin verilmiştir. Şeriatın bütün bu kaide ve kuralları, insanî ihtiyaç ve psikoloji göz önünde bulundurularak hazırlanmıştı. Şimdi varlıklı ve uçkurlarına düşkün kimseler bunları kendi zevk ve safaları için kullanıyorlarsa, suçu kendilerine mi yoksa, Şeriat' mı ait olacaktır?

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ
نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ
فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي
النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا
سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ
أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا
رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا
إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

53: Ey iman edenler, yemek vaktini gözetmeksizin size izin verilip de dâvetli olduğunuz vakitten başka zamanlarda[95] Peygamberin evlerine girmeyin.[96] Yemeği yedikten sonra dağılın.[97] Sohbete dalıp oturmayın. Çünkü bu haliniz, peygambere eza vermektedir. Sizden utanmaktadır. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez. Eğer, peygamberin zevcelerinden bir şey isterseniz perde arkasından isteyiniz. Bu hareket, gerek sizin ve gerekse onların kalpleri için daha temizdir.98 Allah'ın Rasûlüne eziyet etmeniz doğru olmaz.99 Ve kendisinden sonra zevcelerini nikâhlamanız da hiç bir zaman caiz değildir.100 Allah katında bu, çok büyük bir günahtır.

Açıklamalar

95. Bu, yaklaşık bir yıl sonra Nûr sûresinin 27. âyetinde verilen genel emrin girişidir. Medeniyet ve kültürden nasibini alamamış olan Arapların kötü alışkanlıklarından biri, bir akraba veya arkadaşının evine tam yemek saatine yetişmekti. Bazıları ise misafirliğe gittikleri evde yemek saatine kadar beklerlerdi. Bu gibi durumlar evsahibi için çok zor ve eziyet verici olurdu. Misafirlerine, "Yemek saati geldi, artık siz gidebilirsiniz" dese küstahlık ve saygısızlık olurdu. Yok, eğer kendileri-

ni yemeğe davet ederse, çok pahalıya patlardı. Bilindiği gibi, her evde herkes, gelen kaç kişi olursa olsun, bütün misafirler için sofra hazırlayacak durumda olmaz. İşte, Yüce Allah bu kötü alışkanlığın önünü almak için, evsahibi yemeğe davet etmediği sürece evine yemek yemek için gidilmemesini emretti. Bu emrin, sadece Hz. Peygamberin (s.a.v.) evi için geçerli olduğu sanılmamalıdır. Burada, aksine, Rasûlüllah'ın evinin, Müslümanların medeniyeti ve görgü kurallarının merkezi ve örneği olduğu ifade edilmek istenmiştir.

96. Eskiden Araplar birbirinin evine gelişi güzel dadanırlardı. Bir kişi, bir kişiyi ziyaret etmek istediği zaman evinin kapısını çalmaya veya iznini alıp içeriye girmeye alışık değildi. Aksine, evin içine girer ve ev sahibi yoksa da, karısı ve çocuklarından kendisinin nerede olduğunu sormak ve bilgi almakta hiç hicâb duymazdı. Bu cahilâne alışkanlık, birçok kötülüklerin kaynağıydı ve ekseriya bazı ahlâki suçlara yol açardı. Bundan dolayıdır ki, ister yakın bir arkadaş, ister uzak bir akraba olsun, Resûlullah'ın (s.a.v.) ziyaretine gelen bir kişinin izni olmaksızın kapısından içeriye adım atmamasına emir olundu. Daha sonra, Nûr sûresinde bu kural diğer Müslümanların evleri için de geçerli kılındı.

97. Burada, Arapların ve dolayısıyla, diğer milletlerin bir çirkin alışkanlığı daha ıslâh edilmek istenmiştir. Bazı kimselerin âdetidir; yemeğe davet edildiklerinde, yemek yedikten sonra ayrılmak bilmiyorlar ve öylesine derin sohbete dalıyorlar ki, onları oradan uzaklaştırmak tamamıyla zorlaşıyor. Bu gibi düşüncesiz ve saygısız kimseler evsahibi ve ailesinin ne zahmetler çektiğini hiç bilmezler. Bu gibi terbiyesiz kimseler Resûlullah'ı (s.a.v.) da rahatsız ederlerdi ve Resûlullah' (s.a.v.) kişiliği ve karakterindeki yumuşaklığıyla bunlara tahammül ederdi. Ne var ki, Resûlullah'ın Hz. Zeyneb (r.a.) ile evlenmesi dolayısıyla verilen ziyafette bu tür adamların şamatası had safhaya vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.)ın hademesi, Hz. Enes bin Malik (r.a.)in rivâyetine göre gece düğün ziyafetinden sonra diğer misafirler ayrıldı, ancak iki-üç kişi sohbetlerine devam etti. Resûlullah'ın canı sıkılmıştı, bir ara diğer zevcelerine uğradı. Döndüğünde baktı ki, o adamlar konuşmalarını hiddetle sürdürüyor. Resûlullah (s.a.v.) tekrar oradan çıktı ve Hz. Âişe (r.a.)nin odasına geçti. Epeyce vakit geçtikten ve konuşmaya dalan kişilerin gittiğini öğrendikten sonra Hz. Zeyneb (r.a.)in evine gidebildi.

Bundan sonra bizzat Allahu Teâlâ'nın, bu gibi terbiyesiz insanları uyarması şart oldu. Hz. Enes'in rivayetine göre bu âyetler işte o zaman Rasûlüllah'a indi. (Müslim, Nesa'î, İbn Cerir).

98. Bu âyet, "âyet-i hicab" olarak biliniyor. Buhari'de yer alan Hz. Enes bin Malik'in rivâyetine göre Hz. Ömer (r.a.) bu âyetin inişinden önce Resûlullah'a çeşitli defa şu tavsiyede bulunmuştu: "Ya Resûlullah, evinize iyi kötü her türlü insan geliyor; ezvvâc-ı mutahharâtınıza örtünme emri verirseniz bence daha iyi olur." Bir başka rivâyet şöyledir: Bir defasında Hz. Ömer (r.a.), Rasûl'ün zevcelerine şöyle dedi: "Hakkınızda söylediklerim kabul edilse, gözlerim sizi hiç görmeyecektir." Ne var ki, Resûlullah (s.a.v.) kanunlar çıkarmak ve yasal düzenlemeler yapmak konusunda tek başına ve keyfi hareket etmediği için Allah'ın işaretini beklemeyi uygun buldu. Nihayet, Allah'ın emri geldi ve (ilerde 55. âyette belirtildiği gibi) mahrem erkeklerin dışındaki erkeklerin Resûlullah'ın (s.a.v.) evine girmesi yasaklandı. Bu emre göre Resûlullah'ın haremiyle işi olan gayri mahrem bir erkeğin perdenin arkasından kendileriyle konuşması emrolundu. Bu emre göre Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin evlerinin kapısına perdeler asıldı. Resûlullah'ın (s.a.v.) evi bütün Müslümanlar için örnek bir ev olduğu için diğer müslümanların evlerinin kapılarına da perdeler kondu. Âyetin son cümlesi de gösteyor ki, kim erkek ve kadınların kalplerini temiz tutmak istiyorsa, bu yola başvurmalıdır.

Şimdi gözü olan herkes görebilir ki, erkekler ile kadınların birbiriyle yüzyüze görüşmelerine bile tahammül edemeyen ve kapı aralarından ya da perdelerin arkasından konuşmalarını "erkekler ile kadınların kalblerini temizleme" hareketi olarak gören bir Kitap, erkek ve kadınların karma toplantılarına, karma eğitime, devlet ve özel dairelerinde bir arada çalışmalarına ve siyasi ve sosyal faaliyetlerde ortak olmalarına izin verdiğini ve bu gibi faaliyetlerin, erkek ve kadınların kalblerinde şüphe ve endişe uyandırmadığını hangi temele dayanarak söyleyebiliriz? Kur'ân-ı Kerim'i kendisine rehber edinmek istemeyen için buna açıkça karşı çıkması ve emirlerine uymadığını beyan etmesi sanırız daha uygun bir yoldur. Yoksa, Kur'ân'ın emirlerine açıkça karşı gelip bunun bu Kitab'ın "ruh"una uygun olduğunu iddia etmek iğrenç ve tiksindirici bir harekettir. Bu küstah kimseler Kur'ân ve Sünnet'in dışında İslâmiyetin hangi "ruh"unu bulabiliyorlar?

99. Burada, o sıralarda Hazreti Peygamber (s.a.v.)in hakkında kâfir ve müşriklerin yaptığı ve bunlara münâfıklar ile imanları zayıf olan bazı Müslümanların katıldığı suçlamalara işaret edilmiştir.

100. Bu sûrenin başında, Hazreti Peygamber'in zevcelerinin, Müslümanların anneleri olduğu yolunda geçen ibarenin açıklamasıdır.

إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾
لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ
وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ
وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

54-55: Bir şeyi açıklasanız veya gizleseniz onu Allah bilir. Allah her şeyi bilicidir.[101] Kadınlar için babalarına, oğullarına, kardeşlerine, kardeşlerinin oğullarına,[102] tanıdıkları kadınlara[103] ve mâlik oldukları kölelere görünmekte[104] günah yoktur. Bununla beraber, Allah'tan korkun. Çünkü Allah her şey üzerine şahiddir.[105]

Açıklamalar

101. Yani, bir kişi Resûl-i Ekrem (s.a.v.) yahut mübarek zevceleri hakkında gizli ya da kapalı düşündüğü veya yaptığı bütün kötü şeyler Allah tarafından bilinmektedir ve kendisi bu sebeple ağır bir şekilde cezalandırılacaktır.

102. Açıklama için bkz. Nûr sûresinin tefsiri, dipnot: 38-42. Bu hususta Allâme Âlusi'nin şu açıklaması da kayda değerdir: "Kardeşler, kuzenler ve yeğenler tarifine, ister öz, ister üvey olsun, bir kadın için haram olan bütün akrabaları girer. Bu listede amca ve dayılardan bahsedilmemiştir, çünkü onlar bir kadının babaları derecesindedirler. Bunun bir başka sebebi de kuzen ve yeğenlerden bahsedilmiş olmasıdır. Çünkü, kardeşlerin oğullarıyla ilgili emir amcalar ve dayılar için de geçerlidir. Yani amca ve dayılarla görüşmek de bir kadın için yasak değildir." (Ruh-ül Me'ani).

103. Açıklama için bkz. Nûr sûresinin tefsiri, dipnot: 43

104. Açıklama için bkz. Nûr sûresinin tefsiri, dipnot: 44

105. Bu buyuruğun anlamı şudur: Bu emrin gelmesinden sonra bahsedilen kişilerin dışında kimse evlere dadanmasın. Bunun bir başka anlamı şudur: Kadınların, kocaları evde iken hicap etmeleri örtünme ile ilgili emirlere riayet etmeleri, ancak kocaları evde yokken mahrem olmayan erkeklerin yanında açılıp saçılmaları hiç hoş değildir. Kadınların bu davranışı belki de kocalarından saklı kalabilir ama Allah'tan asla.

إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى
ٱلنَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيْهِ وَسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

56: Hakikaten Allah ve melekleri peygambere sâlat ederler.[106] Ey mü'minler, siz de onun üzerine sâlat ve selâm getiriniz.[107]

Açıklamalar

106. Yüce Allah tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sâlatın anlamı, Allahu Teâlâ'nın kendisine son derece merhametli olduğu, onu övdüğü, ona bereket verdiği, onun adını yücelttiği ve ona rahmetlerini yağdırdığıdır. Melekler tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sâlatın anlamı, meleklerin kendisiyle sevgiyle bağlı olduğu, kendisine Allah katında daha yüksek mevki verilmesi, İslâm dinini yüceltmesi, Şeriatı yayması ve kendisine "Makam-ı Mahmûd" verilmesi için Allah'a dua ettikleridir. Bağlama bakıldığında burada bundan neden söz edildiği kendiliğinden anlaşılıyor. Biraz da o zamanki şartları ve gelişmeleri gözlerimizin önüne almalıyız. Bilindiği gibi, İslâm düşmanları, dâvet ve tebliğ çalışmalarının giderek güç kazanması üzerine telaşlanmışlardı ve bu yüzden Hazreti Peygamber (s.a.v.) hakkında asılsız iftiralarda bulunuyorlardı. Onlar bu çirkin saldırılarıyla ahlâki ve manevi etkisini ortadan kaldırmayı amaçlıyorlardı. Zira, Islâm yüksek ahlak ve fazilet anlayışından dolayı günden güne gelişiyor ve Müslümanlar güçleniyorlardı. Yüce Allah bu ortamda bu âyeti indirerek dünyaya şunu ilân etmek istiyordu: "Kâfir, müşrik ve münafıklar Resûlünü

kötülemek ve alt etmek için ne istiyorlarsa yapsınlar, yenilgiye uğramaları mukadder olmuştur. Çünkü, ben onu hâmisi ve destekçisiyim ve tüm bu kâinat nizamının işleyişinde önemli birer eleman olan melekler de onu seviyor, sayıyor ve methediyor. Düşmanları Hz. Peygamber (s.a.v.)i kınamak ve kötülemekle bir şey elde edemezler, çünkü ben ona şan ve şöhret kazandırıyorum ve meleklerim de şöhretini her tarafa yayıyorlar. Onlar çirkin saldırı ve iftiralarıyla kılına bile dokunamazlar, zira rahmetlerim ve bereketlerim onun içindir ve meleklerim gece ve gündüz, "Ya Rabbül Âlimin, Muhammed'e (s.a.v.) daha yüksek mevkiler ver ve dini doruğa ulaştır" diye dua edip duruyorlar."

107. Başka bir deyişle, Yüce Allah şöyle demek istiyor: "Ey insanlar, siz ki, Muhammed Resûlullah (s.a.v.) sayesinde doğru yolu bulmuş hidayete ermişsiniz, değerini bilin ve size yaptığı büyük iyiliğini unutmayın. Siz cehâletin tam içinde idiniz ve bu peygamber size bilgi ve görgünün ışıklarını verdi. Sizin ahlâkınız sıfıra inmişti bu şahıs sizi en alçak noktadan kaldırdı ve herkesin gözdesi yaptı. Siz vahşet ve hayvanlığın en alçak yerinde idiniz, bu şahıs size medeniyet ve kültürü öğretti. Küfür dünyası, size bu iyilik ve ihsanlarda bulunduğu için ona kin ve nefret besliyor; yoksa, onun kimse ile kişisel bir kavgası yoktur. Değerbilirinizin gereği, o adamların, bu ahlâk ve fazilet simgesine karşı besledikleri kin ve nefret kadar sizin ona sevgi ve saygı duymaktır, onların düşmanlık ve haset besledikleri kadar ve hatta, daha fazla, sizin ona yakınlık göstermemizdir, onların onu kötülediği kadar ve hatta daha fazla sizin onu methetmektir ve onların onun hakkında kötü şeyler düşündüğü kadar ve hatta daha fazla, onun hayrını düşünmek ve melekler gibi onun hakkında Allah'a şu duayı etmektir: "Ey İki Âlemin Rabbi, senin resûlünün bize yaptığı sonsuz iyilik ve ihsanlar gibi, sen de ona sonsuz merhamette bulun, onun mevkii ve derecesini dünyada herkesten daha da yücelt ve âhirette ona, kendine herkesten daha yakın bir yer bahşet."

Bu âyette Müslümanlara iki emir verilmiştir: (1) Sallu aleyhi (2) Sallemu tasliman.

Sâlat kelimesi "alâ" ekiyle gelince üç anlam taşır: (1) Birine dikkat etmek, eğilmek, sevgiyle eğilmek, yönelmek, vurulmak; (2) Birini methetmek; (3) Biri hakkında dua etmek. Bu kelime, Allah için kullanıldığı zaman elbette ki, üçüncü anlamı geçerli olmaz. Ancak, bu kelime, ister

insan, ister melekler olsun, kullar için kullanıldığında her üç anlamı da geçerli olacaktır. Yani, bu kelime aynı zamanda sevgi, övgü ve dua gibi anlamları taşıyacaktır. Dolayısıyla, iman sahiplerine, Hazreti Muhammed (s.a.v.) ile ilgili olarak "sallu aleyhi" emri verilmesinin anlamı şudur: "Siz onu içtenlikle sevin, ondan övgüyle söz edin ve onun hakkında hayır duası yapın."

Selâm kelimesinin de iki anlamı vardır: Birincisi, her türlü âfet, felâket ve tehlikeden korunmak, yani "selâmet" veya "güvenlik". İkincisi, barış ve muhalefetsizlik. Dolayısıyla, Hazreti Peygamber (s.a.v.) hakkında Müslümanlara "sallemu tasliman" emrinin verilmesinin anlamı şudur: "Siz onun hakkında tam selâmet duası yapın". İkinci anlamı şudur: "Siz can-ü gönülden onu destekleyin; ona muhalefet etmekten kaçının ve onun sadık taraftarı olun."

Bu emir indiği zaman çeşitli sahabeler, Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) arz ettiler: "Ya Resûlullah, siz bize, selâm şeklini öğrettiniz (Yani namazda "Esselâm-ü aleyke ayyuhun nebi ve rahmetullah ve berekatehû" ve görüşme sırasında "Esselâm-ün aleyke Ya Resûlullah"). Fakat, size salât göndermenin şekli nedir? Buna cevap olarak Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) öğrettiği (salât) çeşitli kaynaklardan bize gelmiştir. Bunları aşağıda belirtiyoruz:

Ka'b bin Ücre (r.a.): "Allahumma Salle ala Muhammedin ve ala âl-i muhammedin Kâma sallayta ala İbrahime ve ala âli-İbrahime innaka Hamidun Mecid ve Bârika ala Muhâmmedin ve ala Muhammedin ve âl-i Muhammedin kama Barıkta ala İbrahime ve ala âl-i İbrahime innaka Hamidü'n-Mecid." Bu salâf az bir farkla Hz. Ka'b bin Ücre'ye dayanılarak Buhari, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizi, Nesa'î, İbn Mâce, İmam Ahmed, İbn Eb-i Şeybe, Abdurrezzak, İbn Ebî Hatim ve İbn Cerir tarafından nakl olunmuştur.

İbn Abbas (r.a.): Çok az bir kelime farkıyla aynı derûd kendisinden de nakl olunmuştur. (İbn Cerir).

Ebû Hümeyd Sâ'idi: "Allahumma Salle ala Muhammed'in ve Ezvâcehi ve zürriyetihi kama sallayta ala İbrahime ve Bârika ala Muhammedin ve ezvâcehi ve zürriyetihi kama barıkta ala âl–i İbrahime innaka Hamidün Mecid" (Mâlik, Ahmed, Buhari, Müslim, Nesa'î Ebu Davûd, İbn Mâce).

Ebû Mes'ud Bedri (r.a.): "Allahumma salle ala Muhammedin kama sallayta ala İbrahime ve ala âl-i İbrahime Barıka ala Muhammedin ve ala Muhammedin kama barıkta ala İbrahime fil-âlemîn innaka Hamid-ün Mecid" (Malik, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesa'i, Ahmed, İbn Cerir, İbn Hebbân, Hakim).

Ebû Said Hudrî (r.a.): "Allahumma salle ala Muhammedin abdeka ve rasûleka kama sallayta ala İbrahime ve barıka ala Muhammed ve ala âl-i Muhammedin kama barıkta ala İbrahime" (Ahmed, Buhari, Nesa'î, İbn Mâce).

Bureydetü'l-Hüza'î: "Allahumma-c'ala salâtaka ve rahmeteke ve barakâtaka ala Muhammed ve ala âl-i Muhammedin kama ca'alteha ala İbrahime ve âl-i İbrahime fil-âlemın innaka Hamid-ün Mecid". (Ahmed, Abd bin Hamid, İbn Merdûye).

Ebu Hureyre (r.a.): "Allahumma salle ala Muhammedin ve ala âl-i Muhammedin ve barıka ala Muhammedin ve ala âl-i Muhammedin kama sallayta ve barıkta ala İbrahime âl-i İbrahime fil-âlemin innaka Hamid-ün Mecid". (Nesa'î).

Talha (r.a.): "Allahumma salle ala Muhammedin ve ala âl-i Muhammedin kama sallayta ala İbrahime innaka Hamidün Mecid ve barıka ala Muhammedin ve ala âl-i Muhammedin kema barıkta ala İbrahime innaka Hamidün Mecid." (İbn Cerir).

Bütün bu derûdler, bazı kelime farklarına rağmen anlam bakımından aynıdırlar. Bu konuda şu önemli notaları unutmayalım:

1) Bütün bu derûdlerden söz ederken Hazreti Peygamber (s.a.v.) yanındakilere, "bana salât göndermenin en iyi şekli, sizin Allah'a "Ya Rabb, sen Muhammed'e salât (derûd) gönder" diye dua etmenizdir" demiştir. Buradaki ince ifadeyi anlamayan bazı akılsız kimseler hemen şu itirazda bulunurlar: "Bu ne biçim şey, Allahu Teâlâ bize diyor ki, "Resûlüme salât gönderin", ama biz tam tersine Allah'a diyoruz ki: "Sen Peygamber'e (s.a.v.) salât gönder." Halbuki, Hazreti Peygamber ifadeleriyle bize şunu anlatmak istemiştir: "Siz bana ne kadar salât isterseniz gönderin, hakkıyla gönderemezsiniz, onun için, Allah'a dua edin ki, O bana salât göndersin." Bilindiği gibi, biz Hazreti Peygamber'in şerefine şeref katamayız; bunu ancak Yüce Allah yapar. Biz Resûlullah'a (s.a.v.) ihsanlarının bedelini ödeyemeyiz, bunu ancak Yü-

ce Allah yapar. Biz Rasûlüllah'ın zikrini ve dinini yükseltmek için ne kadar çaba harcarsak harcayalım, Allah'ın fazlı ve inayeti olmaksızın bunu başaramayız. Hatta, kalbimize Hazreti Peygamber için sevgi ve saygı da ancak Allahu Teâlâ'nın yardımıyla yerleşir. Aksi takdirde Şeytan kalbimize binbir vesvese ve şüphe uyandırıp bizi Resûlullah (s.a.v.)tan uzaklaştırabilir. O bakımdan, Resûlullah'a (s.a.v.) hakkıyla salât göndermenin yolu, Allahu Teâlâ'dan kendisine salât göndermek için dua etmekten başka bir şey değildir. Onun için, "Alluhamma salle ala Muhammed" diyen bir kişi sanki kendi aczini kabul ediyor ve diyor ki, "Ya Allah, senin Peygamberine (s.a.v.) hakkıyla salât göndermek benim harcım değildir; ona salâta ancak sen gönderebilirsin ve bunun için benim ne yapmam gerekirse yapmaya hazırım."

2) Kerem sahibi Resûlullah'ın (s.a.v.) gönlü derûd ve salâtin sadece kendisine mahsus edilmesine razı olamazdı. Onun için, kendisi bu hayır duaya, mübarek zevceleri, evlâtları, ailesi ve yakınlarının da dahil edilmesini istedi. Ezvâc ile zürriyetin anlamı bilinmektedir. "Al" kelimesi ise sadece Resûlullah'ın "ailesi" anlamında değildir; aksine, bu tarife Resûlullah'a tabi olanların hepsi giriyor. Arapça'da "âl" ile "ehil" kelimeleri arasında şöyle bir fark vardır: "Âl" kelimesi, bir kişinin, ister akraba olsun ister olmasın, yardımcı destekçi ve tabi veya taraftarlarını kapsar. Bir kişinin "ehli" ise, onun yardımcı, destekçi, tâbi veya taraftarı olsun veya olmasın, bütün akraba ve yakınlardır. Kur'ân-ı Kerîmde 14 yerde "âl-i Firavn" tabiri kullanılmıştır ve hiçbir yerinde "âl"den sadece onun ailesi veya akrabaları kastedilmemiştir; aksine Hz. Mûsa (a.s.)nın karşısında Fir'avn'ın yanında yer alanlar kastedilmiştir. (Meselâ, Bkz. Bakara, âyet: 49, 50, Âl-i İmran, âyet: 11, el-A'raf, âyet: 130 ve el-Mü'min, âyet: 46). Özetleyecek olursak, "Âl-i Muhammed"in (s.a.v.) kapsamına, Resûlullah (s.a.v.)in herhangi bir kan bağı olmasa da, izinde olan herkes giriyor, bunun aksine, Resûllüllah'ın (s.a.v.) ailesinin bir ferdi bile olsa, izinde olmayan herkes bunun kapsamının dışına çıkıyor. Fakat, derece ve makam açısından, Resûlullah (s.a.v.) ile hem kan bağı olan, hem onun izinde olan kimseler, diğerlere oranla önceliğe sahiptirler.

3) Resûlullah (s.a.v.)ın öğrettiği bütün derûd (salât)lerde istisnazız Hz. İbrahim (a.s.) ve âl-i İbrahim'den söz edilmiştir. Bu derûdlara göre Resûlullah'a (s.a.v.) ve Âl-i Muhammed'e (s.a.v.) Hz. İbrahim ve âl–i

İbrahim gibi derûd, salât ve selâm gönderilmelidir. Birçok kişi bunu anlamakta güçlük çekmiştir. Pekçok âlimler bunun için çeşitli te'villerde bulunmuşlardır. Ne var ki, bu te'villerin hiçbiri tarafımızdan kabul edilecek nitelikte değildir. Bence bunun te'vili şu olabilir: Allahü Tealâ, Hz. İbrahim (a.s.)e özel bir merhamet ve inayette bulunmuştur ki, o da şudur: Nübuvvet, vahy ve Kitab'ı, hidayetin kaynağı olarak kabul eden bütün insanlar, ister Müslüman, ister hıristiyan ve yahudi olsun, Hazreti İbrahim'in (a.s.) büyüklüğü ve rehberliğine inanmaktadır. Bu bakımdan, Hazreti Peygamber (s.a.v.) demek istiyor ki, Yüce Allah'ın, Hz. İbrahim'i (a.s.), ehl-i kitap ve ehl-i peygamberlerin hepsinin lideri, rehberi ve örneği yaptığı gibi beni de rehber ve lider yapsın, ve nübuvvete inanan bir kişi, benim peygamberliğime inanmaktan mahrum olmasın.

Bütün âlimler, Hazreti Peygamber (s.a.v.) e derûd (salât) göndermenin İslâm'ın sünneti, mübarek adının okunduğu veya işitildiği zaman derûd okumanın "müstahab", ve özellikle namazda okunmasının "mesnûn" olduğunda ittifak etmişlerdir. Hayatta Resûlullah'a (s.a.v.) en az bir defa salât (derûd) göndermek farzdır, zira Allah buna açıkca emretmiştir. Ancak bunun dışında derûd (salât)la ilgili bazı diğer konularda ulema arasında ihtilâf vardır.

İmam Şafiî'nin ifade ettiği gibi, namazda son defa "ta şahhud" okunurken salât okumak farzdır; eğer bir kişi okumazsa namazı geçerli olmayacaktır. Sahabelerden İbn Mes'ud, Ebu Mes'ud Ensari, İbn Ömer ve Cabir bin Abdullah (r.a.) ve tabilerden Şa'bi, İmam Muhammed Bakır, Muhammed bin Ka'b Kurzi ve Mukâtil bin Hayyan ve fakihlerden İshak bin Rahveye bu görüşte idiler ve daha sonra İmam Ahmed bin Hanbel (r.a.) de bunu kabul etmişti.

İmam Ebû Hanife, İmam Malik ve ulemâ'nın çoğu, derûdun (salât) hayatta sadece bir defa okunmasının farz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu, kelime-yi şehadet gibidir ki, kim bir defa Allah'ın ilâhiyeti ve Resûlullah'ın risâletini kabul etti, farzı yerine getirmiş oldu. Aynı şekilde, kim derûdu bir defa okuduysa, Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) salât gönderme farzını yerine getirmiş oldu. Bundan sonra ne kelime-yi şehadet getirmek, ne derûd okumak farz olur.

Bir başka grup âlimler, salâtın namazda okunmasının vâcip olduğuna inanır ve bunu "teşehhud"le sınırlı kılmazlar.

Bir başka gruba göre salâtın okunması her duada vâciptir. Bazı diğer kimseler, Resûlullah (s.a.v.)ın adının her geçisinde derûd'un okunmasının vâcip olduğuna inanırlar. Bir başka gruba göre bir toplantıda Resûlullah'ın (s.a.v.) adı kaç defa geçerse geçsin, sadece bir defa derûd okumak vâciptir.

Bu ihtilâf sadec "vecûp"la ilgilidir. Derûd'un büyük bir iyilik ve mükâfat ile sevâb işi oluşu ve faziletlerine gelince, bu hususta bütün ümmet ittifak halindedir. İman ve inancın en ufak şuuruna sahip olan bir kişinin buna hiçbir itirazı olamaz. Zâten derûd veya salât, Yüce Allah'tan sonra Hazreti Muhammed'in (s.a.v.), insanlığın en büyük muhsini olduğuna inanan bir Müslümanın kalbinden kendiliğinden çıkacaktır. Bir insanın kalbinde iman ve İslâm sevgisi ne kadar varsa, o kadar Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) salât gönderecektir. Onun için, derûd veya salât'ın çokluğu, bir kişinin din-i Muhammedî'ye bağlılığı iman nimetinin şuurunun bir ölçüsüdür. Nitekim, Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bana derûd gönderen kişiye, bu faaliyeti devam ettiği sürece melekler derûd gönderirler." (İbn Mâce). Bir başka hadis şöyledir: "Bana bir defa derûd göndereme Allahü Teala 10 defa derûd gönderir. (Müslim) Başka hadisler ise şöyledir: "Kıyamette, benimle kalma hakkını, bana en çok derûd gönderenler kazanacaklar" (Tirmizi); "Adımın geçtiğinde bana derûd göndermeyen kişi cimridir." (Tirmizi).

Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) dışında diğer kimselere, "Allahumma salle ala..." veya "Sallallahu aleyhi-vasallam..." veya buna benzer sözlerle salât göndermek caiz midir değil midir, konusunda ulemada ihtilâf vardır. Aralarında Kadı Ayaz'ın da bulunduğu bir grup ulema bunun kesinlikle caiz olduğunu belirtiyor. Bunlara göre Kur'ân-ı Kerîm'de bizzat Allahu Teâlâ peygamber olmayanlara salât gönderilmesini şöyle izah etmeye çalışmıştır: "İşte onlara Rablerinden mağfiret ve rahmet vardır." (el-Bakara,: 157); "Onların mallarından, zekât al. Ki, onunla o malları temizlersin. Onlara dua ve istiğfar et." (Et-Tevbe: 103); ve "Sizi karanlıktan nûra çıkarmak için üzerinize melekleri ile rahmet eden O'dur." (el-Ahzab). Aynı şekilde, Resûlullah (s.a.v.) da çeşitli vesilelerle, peygamber olmayanlara salât göndermiştir. Meselâ, bir defasında bir sahabî için şöyle dua etti: "Allahumma salle ala âl-i Ebi Ufa". Hz. Cabir bin Abdullah (r.a.)ın zevcesinin isteği üzerine ise

şöyle dua etti: "Sallallahu aleyke ve ala zevceke". Zekât getirenler hakkında ise şu duayı yapardı: "Allahumma salle aleyhim." Hz. Sa'd bin Ubade hakkında ise şu duayı etti: "Allahumma ec'al salâtaka ve rahmeteke ala âl-i Sa'd bin Ubade". Ve bir mü'minin ruhu için meleklerin dua ettiğini söyledi: "Sallallahu aleyka ve ala cesedeke". Ne var ki, alema'nın ezici çoğunluğu, bu gibi ifadelerin kullanılmasının sadece Hazreti Muhammed (s.a.v.) için doğru olabileceğini, bizim böyle yapmamız gerektiğinde ittifak etmiştir. Bu gruba göre Müslüman topluluğu artık salât ve selâmı sadece peygamberlere ayırdığı için bunlar, peygamber olmayanlar için kullanılamaz. Bundan dolayıdır ki, Hz. Ömer bin Abdülaziz bir yöneticisine şu direktifi vermişti: "Duyduğuma göre bazı va'izler, peygamberlere salât ve selâm göndermenin yanısıra kendi âmir ve yöneticilerine de salât gönderme alışkanlığına başlamışlardır. Benim mektubum varır varmaz bu vaizleri bu tür fiilerden men'et ve salâtı sadece peygamberlere mahsus etmelerini ve diğer Müslümanlar için sadece hayır duası etmelerini emret." (Ruh-ul Me'ani). Zâten Müslümanların çoğu, Hazreti Muhammed (s.a.v.)in dışında diğer peygamberler için "sallallahu aleyhi vassallam" tabirinin de kullanılmasının doğru olmadığı kanısındadır.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ۝ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا
وَإِثْمًا مُبِينًا ۝

57-58: Allah ve Resûlüne eziyet edenlere, Allah dünya ve âhirette lânet etmiştir. Onlara zelil edici azabı hazırlamıştır.[108] Erkek ve kadın mü'minlere yapmadıkları (bir günah) yüzünden eza edenler, muhakkak surette bir bühtan[109] ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

Açıklamalar

108. Allaha eziyet etmenin iki anlamı vardır: Birincisi, O'nun

emirlerine karşı gelmek, O'na karşı küfür ve şirk ile dinsizlik yolunu seçmek ve haramı helâl yapmak. İkincisi, O'nun peygamberine eziyet etmek; zira, Resûl'e itaat, Allah'a itaat olduğu gibi, Resûle muhalefet, Allah'a muhalefet, Resûl ile alay etmek, Allah ile alay etmek ve ona itaatsızlık etmek Allah'a itaatsızlık etmektir.

109. Bu âyet anlamının ne olduğunu tâyin ediyor: Yani, bühtan, bir kişide bulunmayan bir aybı söylemek veya bir kişinin işlemediği bir suçu herkese duyurmaktır. Bunu Resûlullah (s.a.v.) de açıklamıştır. Ebu Davud ve Tirmizi'de yer alan bir rivâyete göre Resûlullah'a gıybetin ne olduğu sorulduğunda kendisi şöyle buyurdu: "Senin, kardeşinden, hoşuna gitmeyeceği bir şekilde bahsetmen." Kendisine, "Peki, eğer kardeşimde o bahsedilen ayıp varsa?" diye sorulduğunda şu cevabı verdi: "Eğer onda var olan ayıptan söz ettinse onun hakkında gıybet ettin; ve eğer onda var olmayan bir ayıptan söz ettinse bühtan yaptın." Bühtan, sadece cezası âhirette verilen bir ahlâki günah değildir; aksine, bu âyete göre, bühtan, yani asılsız suçlama ve iftirada bulunmanın bir İslâm devletinde hukuken cezaya lâyık bir suç ilân edilmelidir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ
ٱلْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن
يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٩﴾

59: Ey Peygamber, Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle ki, örtüleri ile örtünsünler.[110] Bu, onların bilinip eza olunmamalarına daha uygundur.[111] Allah Gafûrdur, Rahîmdir.[112]

Açıklamalar

110. "Cilbab" Arapçada büyük çarşafa denilir; "idnâ" ise yaklaştırmak ve sarmak demektir. Fakat buna "ala" eki eklenince, bu "irha" yani yukarıdan sallama ve sarkıtma anlamını taşır. Çağımızda bazı mütercim ve müfessirler, Batılıların alışkanlıklarından etkilenerek bu kelimeyi sadece "sarmak" anlamında tercüme ediyorlar. Bununla amaçları, kadınların yüzlerinin saklanmasını veya örtünmesini önlemektir. Ne var ki, Allahu Teâlâ'nın gayesi, bu beylerin anlattığı gibi olsaydı, burada "yudnina ileyhinna" sözlerini kullanırdı (yani, "ila" ekiyle).

Arapça'yı bilen bir kişi, "yudnina aleyhinna"nın anlamının sadece "sarmak" olduğunu kabul edemez. Ayrıca, "cila bibehinna" sözleri bu anlamın kabulünü daha da engellemektedir. Belli ki, burada "min" kelimesi "tebiz" yani çarşafın bir parçası için kullanılmıştır. Ve şurası da bir gerçektir ki, çarşaf veya örtünün bir parçası değil, tümü, örtünmek için kullanılmalıdır. Bu bakımdan, bu âyetin anlamı, kadınların örtüler ile iyice örtünmeleri ve ayrıca yüz ve baş kısmının başörtüsüne benzeyen bir şey ile kapanmasıdır.

Hazreti Peygamber (s.a.v.)in devrine en yakın olan ileri gelen müfessirler bu âyeti böyle açıklamaya çalışmışlardır. İbn Cerir ile İbn-ül Münzir'in bir rivâyetine göre Muhammed bin Serin (r.a.), Hz. Ubeydetüs Selmani'ye bu âyetin anlamını sordu (Hz. Ubeydetüs Selmani, Hazreti Peygamber (s.a.v.) zamanında İslamiyeti kabul etmiş, ancak kendisiyle şahsen görüşme şerefine nail olamamıştı. Hz. Ömer'in saltanatı sırasında Medine'ye gelmiş ve buraya yerleşmişti. Hz. Selmani, fıkıh ve kadılıkta Kadı Şureyh ayarında bir âlimdi). Hz. Selmani cevabını hareketiyle verdi ve çarşafını alıp kendini öylesine örttü ki, gözleri hariç, başı, alnı ve bütün yüzü örtüldü. Hz.İbn Abbas da bu âyeti hemen hemen aynı şekilde açıklamıştır. Bu hususta, İbn Cerir, İbn Ebi Hatim ve İbn Merduye tarafından naklolunan ifadesi şudur: "Allahu Teâlâ kadınlara, bir iş için evlerinden dışarıya çıktıklarında çarşaflarının bir parçasıyla baş ve yüzlerini örtmeleri ve sadece gözlerini açıkta bırakmalarını emretmiştir." Katadeh ile Suddi de bu âyeti böyle tefsir etmişlerdir.

Sahabeler ile tabiînden sonraki dönemlerde İslâm tarihinin belli başlı bütün müfessirleri bu âyeti böyle tefsir etmişlerdir. İmam İbn Cerir Taberi şöyle buyuruyor: "Namuslu kadınlar kıyafetleri bakımından cariyeler gibi yüz ve saçları açık evlerinden çıkmasınlar; aksine yüzlerini, çarşaflarının bir parçasıyla örtsünler ki herhangi bir fâsık kendilerini rahatsız etmeye cesaret etmesin." (Camiü'l-Beyan, cilt: 22, s. 33).

Allame Ebu Bekr Cassâs şöyle diyor: "Bu âyet gösteriyor ki, genç kadınlara, yüzlerini yabancılardan saklama emri verilmiştir. Onlar evlerinden dışarıya çıkarken kendi mahrem yerlerini ve namuslarını korumak için özel tedbirler almalıdırlar ki, ahlâk ve karakterleri şüpheli olanlar onları görünce gereksizce ümitlenmesinler". (Ahkâmü'l-Kur'ân, Cilt: 3, s. 458).

Allame Zamahşeri'nin ifadesi şudur: "Kadınlar, başlarından örtülerinin bir kısmını sarkıtsınlar ve bununla kendi yüz ve diğer taraflarını iyice örtsünler." (el-Keşşaf, cilt: II, s. 221).

Allame Nizameddin Nişaburî'nin görüşü şudur: "Kadınlar, üzerlerine çarşafın bir parçasını sarkıtsınlar. Kadınların işte böylece baş ve yüzlerini örtme emri verilmiştir." (Garayibü'l-Kur'ân, cilt: 22, s. 32).

İmam Râzi şöyle buyuruyor: "Bunun amacı, kadınların ahlâksız veya kötü olmadıklarını ortaya koymaktır. Zira, her ne kadar mahrem yerler arasında sayılmıyorsa da, yüzünü saklayan bir kadının, mahrem yerlerini yabancıların önünde açmasına ihtimal veremez. Böylece, herkes, bunların örtülü ve namuslu kadınlar olduğuna inanacak ve kendileriyle zina yapma umuduna kapılmayacaktır." (Tefsir-i Kebir, cilt: IV, s. 591).

Burada başka bir noktaya temas etmek gerekiyor. Bu âyet, Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) birkaç kızı olduğunu gösteriyor, çünkü burada açıkca deniliyor ki, "Ey Peygamber, hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle..." Allah'tan korkmayan bazı kimseler, Hz. Peygamber'in Hz. Hadice'nin batınından doğan tek kızının Hz. Fatma (r.a.) olduğunu, diğerlerinin ise hâşâ evlilik dışı ilişkilerden ve cariyelerden doğduğunu utanmadan söylerler. Bu çeşit insanlar menfûr gayelerine hizmet için Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) ailevi bağlarına gölge düşürmeye çalışıyor ve böylece, ahirette büyük bir azaba uğrayacaklarını anlamazlıktan geliyorlar. Halbuki, bütün muteber rivâyetlere göre Hazreti Peygamber'in (s.a.v.), Hz. Hadice'nin batınından doğan kızı sadece Hz. Fatma değil, diğer üç kızı da vardır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) siretini ilk önce kaleme alan Muhammed bin İshâk, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliğinden bahsederken şunları yazmıştır: "İbrahim hariç, Hz. Peygamber (s.a.v.)in bütün çocukları Hz. Hatice'nin batınından doğmuştur. Bunların isimleri şöyledir: Kâsım, Tâhir ve Tayyıb; Zeyneb, Rukayye, Ümmü Külsûm ve Fatma." (Siret-i İbn Hişâm, cilt: I, s. 202). Meşhur antrolog Hişam bin Muhammed bin Es-Sâib Kelbi, Hz. Abdullah bin Abbas'a dayanarak şunları yazmıştır: "Mekke'de nübuvvetten önce Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evinde ilk önce Hz. Kâsım doğdu. Daha sonra Zeyneb, sonra Hz. Rukayye, sonra Fatma ve en son Ümm-ü Külsûm. Nübuvvetten sonra ise Abdullah doğdu, kendisi Tayyıb ve Tâhir olarak tanınırdı." (Tabakât-ı İbn

Sâ'd, Cilt: I, s. 133) İbn Hazm'ın, "Cevâmiü's-Siret" adlı kitabında belirtildiği gibi, Hz. Hadice'nin batınından Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dört kızı doğmuştu. Bunların en büyüğü Hz. Zeyneb'ti. Ondan küçük Hz. Rukayye; ondan daha küçük Hz. Fatma ve ondan küçük Ümm-ü Külsûm'du. (s.38-40). Taberi, İbn Sa'd, Ebu Cafer Muhammed bin Habib (Kitab-ül Muhabber yazarı) ve İbn Abdül Berr (Kitab-ül İsti'âb yazarı), muhtelif muteber kaynaklara dayanarak Hz. Muhammed (s.a.v.)den önce Hz. Hadice'nin iki kocası olduğunu, bulardan birinin Ebû Hâle, diğerinin Atik (Uteyyık) bin A'iz Mahzûmi olduğunu açıklamışlardır. Bu yazarlara göre Ebû Hâle'den Heyd ve Hâle ve Atik'ten Hind adlarında kızları doğmuştu. Bundan sonra Hz. Hadice, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlendi. Bütün tarihçi ve antropologlar, Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice'nin batınından adları yukarıda geçen dört kızı olduğunda ittifak etmişlerdir. (Bkz. Taberî, çilt: II, s. 11, Tabakât-i İbn Sâ'd, cilt: VIII, s. 14-16, Kitab-ül Muhabber, s. 8, 79, 452, el-İsti'âb, cilt: II, s. 718). Bütün bu rivâyetlerin üstüne Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesi de vardır ki, bununla Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)nın bir değil, birkaç kızı olduğu kesinleşiyor.

111. "Onların bilinip" sözlerinin anlamı şudur: Bu kadınları uygun, sade ve kapalı bir giyisi içinde gören herkes kendilerinin namuslu, iffetli, hayalı ve sağlam karakterli bayanlar olduğuna kanaat getirecektir; onların hafif meşrep, ahlâksız, avâre ve zinaya müsaid olduğu düşünülmeyecek ve dolayısıyla, onlara kimse kötü bir niyetle yaklaşmaya çalışmayacaktır." "Eza olunmamaları"nın anlamı, bu kadınların rahatsız edilmemeleri ve serseriler tarafından sarkıntılık edilmemesidir.

Burada biraz durup, Kur'ân-ı Kerîm'in bu emri ve Allahu Teâlâ'nın bizzat açıkladığı bu emrin amacının, İslâm toplum düzeninin hangi ruhunu ortaya koymaya çalıştığına bir bakınız. Daha önce Nûr sûresinde (31. âyet) kadınların, kendi zinetlerini bazı erkek ve kadınların dışında kimseye göstermemeleri emrolunmuştu. Ayrıca şu da buyurulmuştu: "Gizli olan zinetleri bilinsin diye ayaklarını vurmasınlar". Bu buyurukları el-Ahzab'ın yukarıdaki âyetiyle birlikte okursak burada örtünme ile ilgili emrin yabancılara karşı olduğunu anlarız. Kadınların yabancı erkeklerden zimetlerini saklamaları ancak çarşaf veya örtünün sade ve basit olmasıyla sağlanabilir. Çünkü desenli, süslü ve göz ka-

maştırıcı bir örtü, örtünmenin ruhuna tamamıyla aykırı olacaktır. Buna ilâveten, Yüce Allah sadece kadınların, çarşaf veya örtüyle zinetlerini saklamalarını istemiyor, ayrıca örtünün bir parçasının başlarından aşağıya doğru indirmelerine de emrediyor. Aklı başında olan hiçbir kimse, bu ifadelerden, vücut ve elbisenin cazibesi ile yüzün süsünü saklayabilecek örtü ve başörtüsünün dışında bir şey olacağını düşünemez. Yüce Allah ayrıca, bu emrin gerekçesini de ve hikmetini de anlatıyor ve diyor ki, bu şekilde Müslüman kadınlar kendilerini belli etmiş olacaklar ve her türlü sarkıntılıktan kurtulacaklardır. Bundan anlaşılıyor ki, bu emir, erkeklerin sözlü veya fiili saldırıları, sarkıntılıkları ve cinsel yaklaşımlarından memnun olmanın yerine eziyet duyan ve rahatsız olan, toplumda ve toplumsal faaliyetlerde erkeklerin oyuncağı olmayan, aksine ev hanımlığından gurur duyan, kocası, çocukları yuvası, ve ailesine bağlı olan kadınları verilmiştir. Bu temiz, namuslu ve iffetli kadınlara Yüce Allah diyor ki, "siz gerçekten bu durumunuzdan memnunsanız ve yuvanıza ve ailenize bağlılığınızla tanınmak istiyorsanız, ve de, yabancı erkeklerin size şehvetli iltifat ve yaklaşımlarından memnun değil, rahatsız oluyorsanız, sizin takip edeceğiniz yol, süslenip püslenip gerdeğe girecek bir gelin gibi evden çıkıp erkeklerin şehvetli bakışlarına bütün güzelliklerinizi sergilemek değil, sade ve basit bir örtüye iyice sarılıp kendi süs ve zinetleriniz ile vücut hatlarınızı kem gözlerden saklamak, yüzünüzü kapatmak ve ağırbaşlı bir biçimde yürümektir, öyle ki, mücevver ve takılarınızın sesi de başkalarının dikkatini çekemeyesiniz. Bir kadın dışarıya çıkmadan önce aynanın karşısında saatlerce makyaj yapıyor, süsleniyor, püsleniyorsa, amacı, dünyanın bütün erkeklerini çıldırtmak, kendisine kötü niyetle yaklaşmalarını sağlamak, hatta onların cinsel dürtülerini kamçılayarak kendisiyle cinsel ilişki kurmaları için teşvik etmekten başka ne olabilir? Bundan sonra eğer o kadın, erkeklerin kendisine aç gözlerle baktığını, bu bakışlardan rahatsız olduğunu söylüyor ve "sosyete kadını" veya üst sınıfın toplantı ve eğlencelerinin en aranan kadını olmak istemediğini, aksine yuvasına ve ailesine bağlı bir ev kadını olmak istediğini iddia ediyorsa kendi kendini aldatıyordur. İnsanın niyeti, söyledikleri ile değil, yaptıklarıyla belli olur. Dolayısıyla, "el bebek" ve "süs bebek" olarak erkeklerin gözlerine girmeye çalışan bir kadının niyetinin ne olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Belli ki, fitne ve çıkar peşinde olan erkekler, bu kadından beklemeleri gerektiğini beklerler. Kur'ân'ın, kadınlarla ilgili

hükmü apaçık ortadadır. Kur'ân diyor ki, kadınlar aynı zamanda ev kadınları ve sosyete kadınları olamaz. Eğer ev ve aile kadını olmak istiyorlarsa, sosyete kadınına yakışır tutum ve davranışlarından vazgeçmelidirler ve kendilerini tamamıyla yuvaya ve aileye adamalıdırlar.

Bir kişinin kişisel görüşü, ister Kur'ân-ı Kerîm'inkiyle çatışsın, ister uygun olsun, ister Kur'ân'ın talimatını kendi yaşantısına uygulasın ister uygulamasın, kastı ve kötü niyeti yoksa, Kur'ân-ı Kerîm'in ne demek istediğini anlamakta yanılmaz. Bu kişi bir münafık değilse, Kur'ân-ı Kerîm'in kast ettiğinin ve amaçlandığının, yukarıda belirtildiğini kabul edecektir. Bundan sonra, buna aykırı hareket ediyorsa, Kur'ân'ın emirlerine ters davrandığını veya Kur'ân'ın emirlerini yanlış anladığını düşünecek ve kabul edecektir.

112. Yani, Cahiliyye döneminde işlediğiniz hataları Allah affedecektir ama şu şartla ki, hidâyete erdikten sonra kendi söz ve fiillerinize çekidüzen vereceksiniz ve bilerek kendisine itaatsızlık etmeyeceksiniz.

لَئِن لَّمْ
يَنتَهِ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَٱلْمُرْجِفُونَ فِى ٱلْمَدِينَةِ
لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَّلْعُونِينَ ۖ
أَيْنَمَا ثُقِفُوٓا۟ أُخِذُوا۟ وَقُتِّلُوا۟ تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى
ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

60-62: Münafıklar ve kalblerinde maraz olanlarla[113] şehirde fena haber yayanlar,[114] şayet buna son vermezlerse seni onların üzerine musallat ederiz. O zaman onlar sana pek az bir zaman komşuluk ederler. Hepsi de Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak nerede olurlarsa olsunlar, yakalanıp öldürülürler. Bu, geçen ümmetler hakkında da Allah'ın sünneti (kanunu) idi. Allah'ın âdetini değiştirmeye asla imkân bulmazsın.[115]

Açıklamalar

113. "Kalblerde maraz olma"nın iki anlamı vardır: Birincisi, bir kişinin Müslüman olduğunu iddia etmesine rağmen İslâm ve Müslüman-

lara kin ve nefret beslemesi ve zarar vermeye çalışması. İkinicisi, bir kişinin kötü emel beslemesi, suçluluk kompleksi içinde olması ve bu iğrenç niyet ve emellerinin tutum ve davranışlarıyla ortaya çıkması.

114. Bundan Müslümanlar arasında huzursuzluk, korku ve dehşet yaratmaya çalışan kimseler kastedilmiştir. Bu kişiler, müslümanların morallerini bozmak için Medine'de asılsız haberler yaymaya çalışıyor, filan filan yerlerde Müslüman ordusunun yenilgiye uğradığını söylüyor, düşmanların büyük bir orduyla Medine'ye saldırmak üzere geldiğini anlatıyorlardı. Ayrıca, müslümanları birbirine düşürmek ve ahlâk sistemlerini alt-üst etmek amacıyla Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) ailesi ve önde gelen diğer Müslümanların özel hayatlarıyla ilgili türlü çeşit iftira ve yalanlar yayıyorlardı.

115. Yani, bir İslâm Devletinde ve toplumunda bu tür iftiracı, fesatçı ve yalancıların hiçbir şekilde teşvik edilmemesi, İlâhi Şeriat'ın değişmez bir kuralıdır. Bir devlet ve toplumun temeli İlâhi Şeriat üzerine kurulduğu zaman bu tür münafık ve müfteriler kendilerine çekidüzen verilmesi için uyarılacaktır ve bu uyarının sonuç vermemesi halinde kökleri kazılacaktır; ve kendileri tasfiye edilecektir.

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ
اللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ
اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ
وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا
اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا
وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ
الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

63-68: İnsanlar senden kıyameti sorarlar.[116] De ki: "Onun ilmi Allah'ın nezdindedir". Kıyametin yakın olmadığını sana bildiren şey nedir? Doğrusu Allah kâfirlere lânet etti. Ve onlara Cehennem'i hazırlamıştır. Orada ebedî

olarak kalırlar. Kendilerine bir dost ve yardımcı bulamazlar. Kâfirler Cehennem'de, yüzleri bir taraftan bir tarafa çevrildikçe: "Vah bize, Keşke Allah ve Resûlüne itaat etseydik" diyecekler. (Ve yine): "Ey Rabbimiz, biz resimlerimize ve büyüklerimize tâbi olduk. Onlar bizi yanlış yola götürdüler" diyecekler. "Ey Rabbimiz, onlara azabı iki kat ver. Onlara en büyük lânetle lânet et"[117] (diyecekler).

Açıklamalar

116. Resûlullah'a (s.a.v.) genellikle bu gibi sorular münâfıklar ile kâfirler tarafından sorulurdu. Bununla amaçları, gerçekten kıyamet hakkında bilgi edinmek değil, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu hususta söylediklerini alaya almaktı. Aslında onlar âhirete inanmıyorlardı ve kıyamet kavramını boş bir tehdit olarak kabul ediyorlardı. Onlar, kıyametin kopmasından önce kendilerine çekidüzen vermek istedikleri için değil, Resûlullah'a (s.a.v.) alaycı bir tavırla şunları vurgulamak için kıyametin tarihini soruyorlardı: "Ey Muhammed, (s.a.v.) görüyormusun? Biz seni küçük düşürmek için bunu yapıyoruz, ama sen kılımıza dokunamıyorsun. Şimdi söyle bakalım, senin bizi korkuttuğun o korkunç kıyamet ne zaman kopacaktır?"

117. Bu konuya Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde değinilmiştir. Meselâ, bkz: el-A'raf: 187, en-Nezi'ât: 42, 46, Sebe: 3, 5, el-Mülk: 24, 27, el- Mütaffifin: 10, 17; el-Hicr: 2, 3; el-Furkan: 27, 29 ve Fussilet: 26, 29.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ
ٱللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا
﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ
ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

69-71: Ey müminler,[118] Mûsa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Allah, Mûsa'yı, dedikleri şeyden temize çıkardı. Ve O, Allah indinde muhteremdi.[119] Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve doğru sözler söyleyin. Ki, (Allah) amelle-

rinizi düzeltip günahlarınızı mağfiret etsin. Allah ve Resûlüne itaat eden muhakkak ki, büyük bir kurtuluşla kurtuldu.

Açıklamalar

118. Burada şu nokta unutulmamalıdır ki, Kur'ân-ı Kerîm'de "Ey mü'minler" ifadesi kullanıldığı zaman bazan gerçekten inanmış Müslümanlar kastedilmiş, bazan ise, aralarında gerçek mümin, münafık ve imanları zayıf olanların da bulunduğu müslüman topluluğun tümü kastedilmiş, bazan ise muhatap olarak sadece münafıklar kastedilmiştir. Münafıklar ile imanları zayıf olanlara "el-Lezîna Amenû" sözleriyle hitap edilince, amaç kendilerini gayrete getirmek ve şöyle demektir: "Utanın be, siz iman sahipleri olduğunu iddia ediyorsunuz; ama kendi hareketlerinize bakın. "Aslında bağlama dikkat edildiğinde nerede "müminler" veya "Ey iman sahipleri"nden neyin kastedildiği açıkca anlaşılmış olacaktır. Buradaki bağlama göre de, muhataplar, genelde bütün Müslümanlardır.

119. Başka bir deyişle burada şöyle denilmek isteniyor: "Ey Müslümanlar, siz Yahudiler gibi hareket etmeyiniz. Sizin, Muhammed (s.a.v.)e karşı olan tutum ve davranışlarınız İsrailoğullarının, Hz. Mûsa'ya karşı olduğu gibi olmasın." İsrail oğulları kendilerine en büyük ihsanlarda bulunanın, Hz. Mûsa olduğunu kendi kabul ediyorlardı. Bu millet ne olduysa Hz. Mûsa sayesinde oldu. Aksi takdirde, Mısır'da sonraları, Hindistan'ın en alt sınıftaki Şudarlar'dan daha kötü olurdu. Ne var ki, kendisine bu kadar iyiliklerde bulunan Hz. Mûsa'ya bu milletin ne çok kötülüklerde bulunduğunu görmek için Kitab-i Mukaddes'in şu yerlerine bir göz gezdirmek yeterli olacaktır: Huruç (İhraç) Kitabı: 5: 20-21, 14: 11-12; 16: 2-3; 17: 3-4. Sayılar Kitabı: 11: 1, 15; 14: 1, 10, 16 (tamamı); 20: 1, 5.

Kur'ân-ı Kerîm, İsrail oğullarının bu vefasızlık ve nankörlüklerine işaret ederek Müslümanları şöyle uyarmak istiyor: "Hazreti Muhammed'e (s.a.v.) karşı böyle bir nankörlük etmeyin. Tutum ve davranışlarınızı değiştirmezseniz, siz de Yahudilerin geçmişte ve şimdi çektikleri cezayı çekeceksiniz."

Hazreti Peygamber (s.a.v.) de çeşitli vesilelerle bu gibi uyarılarda bulunmuştur. Bir defasında, Resûlullah (s.a.v.) Müslümanlara bazı mallar dağıtıyordu. Dağıtımdan sonra bir kişi şöyle yakındı: "Muhammed

(s.a.v.) bu dağıtımı yaparken Allah'ı ve âhireti hiç düşünmedi". Bu sözleri dinleyen Hz. Abdullah bin Mes'ud (r.a.) Resûlullah'a, hakkında söyleneni aktardı. Resûlullah (s.a.v.) ise şu karşılığı verdi: "Allah, Mûsa'ya rahmet eylesin. Ona daha çok eziyetler verildi; ancak kendisi sabretmeyi bildi." (Müsned Ahmed, Tirmizi, Ebu Davûd).

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى
السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ
مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ ۖ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ
اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ
اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

72-73: Biz emaneti göklere, yer ve dağlara arz ettik, de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Bundan endişe ettiler. O emaneti insan yüklendi. Çünkü o, nefsine zulümkâr ve çok cahildir.[120] Allah bunu, erkek ve kadın münafıklarla erkek ve kadın müşrikleri azaplandırmak; erkek müminlerle kadın müminleri de âf ve mağfiret eylemek için yaptı. Allah Gafûrdur, Rahîmdir.

Açıklamalar

120. Ulu Allah, sözlerini bitirirken insanlara gerçek kimliklerinin ne olduğunu hatırlatmak istiyor ve kendilerine demek istiyor ki, böylesine küçük, önemsiz ve bilgisiz olmasına rağmen dünyadaki yaşantısını sadece bir oyun olarak kabul ediyor ve vurdumduymaz bir tavır takınıyorsa kendi elleriyle kendi geleceğini mahvetmiş olacaktır.

Burada "emanet"ten, insanlara dünyada ihsan edildiği ifade olunan "hilâfet" kastedilmiştir. Allahu Teâlâ'nın, insanlara itaat ve günah konusunda verdiği serbestlik ve bu serbestlik ile özgürlüğü kullanmaları için sayısız mahlûklarına verdiği tasarruf yetkisi, insanların kendi yaptıklarından kendi sorumlu olmalarını, iyi amelleri için mükâfatlandırılmalarını ve kötü amel veya günâhları yüzünden ceza-

landırılmalarını gerektirmiştir. İnsan bu hak ve yetkilerini kendi elde etmediği, aksine Cenab-ı Hak tarafından kendisine ihsan edildiği ve bunların iyi ve kötü kullanımıyla ilgili olarak O'na sorumlu olduğu için Kur'ân-ı Kerîm'in diğer yerlerinde bunlara "hilâfet" adı verilmiş; burada ise "emanet" kelimesi kullanılmıştır.

Allahu Teâlâ, bu emanetin ne kadar önemli ve ağır olduğunu vurgulamak amacıyla bütün azâmet ve haşmetlerine rağmen gök ve yerin ve büyüklük ve görkemliliklerine rağmen, dağların bu emaneti kaldırma güç ve cesaretine sahip olmadıklarını, ancak insan gibi küçük, önemsiz ve zayıf bünyeye sahip bir yaratığın bunu üzerine aldığını ifade etmiştir.

Göklere, yere ve dağlara bu ağır emaneti kaldırmalarının önerildiği, ancak bunların bunu yüklenmekten korktukları ve çekindikleri hem sözlük anlamında, hem isti'are diliyle buyurulmuş olabilir. Cenab-ı Allah'ın kendi mahlukâtıyla olan ilişkisini biz ne bilebiliriz ne anlayabiliriz. Yeryüzü, gökler, güneş, ay ve dağlar bizim için dilsiz, sağır ve cansız olabilirle; ama, Allah için böyle olmayabilirler. Yüce Allah, mahluklarından her biriyle konuşabilir ve o da, ona cevap verebilir. Bunun ne şekilde ve nasıl olduğunu bizim zekâ ve aklımız bilemez. Onun için pek mümkündür ki, Cenab-ı Hak kendisi doğrudan bu mahluklara emaneti vermesini istemiştir, ama kendileri bundan dehşete kapılmış ve O'na mazeretlerini şöyle bildirmişlerdir: "Ya Rabbi, biz senin çaresiz ve yetkisiz birer kölen olarak yaşadığımız hayattan memnunuz. Biz, itaatsızlık serbestisini aldıktan sonra bunu hakkıyla kullanmaya layık değiliz; hakkıyla kullanmak durumunda da cezasını çekecek durumda değiliz." Aynı şekilde, şu da mümkündür ki, bizim bugünkü yaşantımızdan önce Yüce Allah, insanoğlunu bambaşka bir şekilde yaratıp huzuruna çağırmış ve kabul sırasında insanoğlu kendisi bu emaneti üstlenmeyi kabul etmiştir. Bunun imkân ve ihtimâl dahilinde olmadığını söylememiz için elimizde herhangi bir delil yoktur. Bunu, ancak kendi zekâsı ve aklı hakkında yeterince bilgisi olmayan bir kişi imkânsız olduğunu söyleyebilir ve reddedebilir.

Mamafih, şu da mümkündür ki, Cenab-ı Allah burada sembolik bir ifade kullanmış ve konunun olağanüstü önemini belirtmek amacıyla gözlerimizin önüne, bir yanda gökler, yer ve dağlar gibi heybetli varlıkların bulunduğunu, diğer yanda ise 1.70-1.85 metre boyunda insa-

nın durduğunu sermek istemiştir. Cenab-ı Hak insanlara şunu sormak istiyor:

"Ben bütün mahlûkatımdan birine, saltanatımda yaşamasına rağmen kendi isteğiyle ya ululuğumu kabul etsin ve emirlerime uysun, ya da beni inkâr etsin ve bana karşı isyan bayrağını çeksin diye bütün hak ve yetkiler vermek istiyorum. Ben o mahlûka bu hak ve hürriyetleri verdikten sonra, sanki hiçbir yerde yokmuşum gibi ondan gizleneceğim. Hürriyetini ve yetkilerini kullanabilmesi için, ona geniş imkânlar tanıyacağım; büyük yetenekler vereceğim ve kâinatta her şeyi alt-üst edebilmesi için bütün mahlukatıma üstünlük tanıyacağım. Daha sonra uygun bir zamanda ondan yaptıklarının hesabını soracağım. O mahlûkumun bireylerinden kim, verdiğim hak, hürriyet ve yetkilerini kötüye kullanmışsa onu mükafatlandıracağım; ayrıca, bu tür hak ve yetkiler vermediğim veya itaatsızlık imkânlarına sahip olmasına rağmen benim emirlerimin dışına çıkmayan mahlûklarıma, hiçbir mahlûkumun sahip olamadığı dereceler ve yüksek mevkiler vereceğim.

Şimdi bakalım, sizden kim bu imtihandan geçecektir?"

Bu konuşmayı dinledikten sonra bütün kâinat derin bir sessizliğe giriyor ve biraz sonra konuşmanın şoku geçtikten sonra en büyük ve en görkemli mahlûklar birer birer diz çöküp bu ağır imtihandan kendisinin affedilmesini istiyor. Ve nihayet, ufacık bir yaratık ayağa kalkıyor ve diyor ki: "Ey Rabb, ben bu imtihana girmeye hazırım. Ben bu imtihanı geçtikten sonra senin saltanatının en gıpta edilen yüksek mevki, şan ve şöhretine ulaşabilmek umuduyla senin bana vermek istediğin hak, yetki, bağımsızlık, özgürlük ve egemenlikte saklı olan tüm güçlük ve tehlikelerin üstesinden gelmeyi taahhüt ediyorum."

Bir insan bu manzarayı gözünün önünde canladırarak kâinatta ne kadar kritik noktada kaldığını anlayabilecektir. İşte bu imtihan yerinde kaygısızca yaşayan, ne büyük ve ağır sorumluluklar taşıdığını bilmeyen ve dünyadaki yaşantısı sırasında aldığı kararların doğru veya yanlış oluşunun ne gibi sonuçlar vereceğini idrak etmeyen bir kişi bu âyette Cenab-ı Hak tarafından zalim ve cahil olarak adlandırılmıştır. O cahildir, çünkü o ahmak kendisinin sorumsuz olduğunu sanıyor ve zâlimdir, zira, kendi kötü sonu ve felâketini kendi hazırlıyor ve kendisiyle beraber bilmem, ne çok kişiyi batırmak istiyor.

İÇİNDEKİLER

El-Furkân Sûresi 5
Eş-Şuara Sûresi 61
En-Neml Sûresi 145
El-Kasas Sûresi 221
El-Ankebût Sûresi 295
Er-Rûm Sûresi 355
Lukman Sûresi 407
Es-Secde Sûresi 438
El-Ahzab Sûresi 465